КНИГАРЬ

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА

ТОВАРИСТВО „ЧАС" У КИЇВІ

1918

і ст 5-го числа „Книгаря". Передова стаття.—В. *Мадзалевський.* **З історії книги на Україні.**—Гр. *Дмитренко.* **Ціна на книгу.**—*С. Паночіні.* **Книжкова українська продукція в 1917 р.**—*С. Єфремов.* **Про пошану до книги.—З преси.—Критика і бібліографія.** Одділи: I. Історія.—II. Публіцистика.—III. Економика.—IV. Інформаційні видання.—V. Календарі на р. 1918.—VI. Красне письменство.—VII. Педагогика і школа.—VIII. Видання для дітей.—IX. Поезії.—X. Театр і пьеси.—XI. Музика.—**Видавнича хроника.—Літературне життя (звістки та чутки).—Листування редакції.—Покажчик зрецензованих в 1917 р. книжок.—Оповістки.**

Книгарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА.

Київ. Рік видання другий. | **Січень, 1918 р.** | **Число 5-е.** Виходить що місяця.

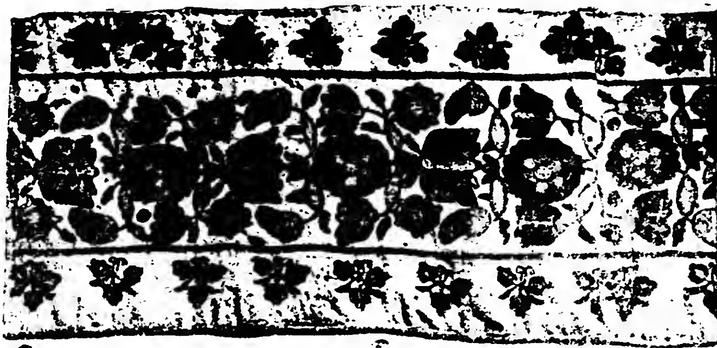

З великими труднощами, яких і частково уявити собі не можуть ті з наших читачів, що близько не стояли до видавничої справи, кінчаємо ми перший рік видання нашого часопису. Але-ж, не зважаючи на те, кінчаємо з почуттям деякого морального самозадоволення, бо нам пощастило одразу знайти свого читача-прихильника. Він переконав нас, що почато нами справу вчасно й вона в тій чи иншій мірі відповідає потребі.

Ми, звичайно, бачимо багато хиб в своїй роботі; знаємо, що перед нами ще довгий шлях до бажаного удосконалення; болюче відчуваємо брак потрібних поліпшень, можливих при инших умовах, яких тепера досягти не маємо змоги; нам хотілось би дати багато кращого за те, ніж можемо дати нині...

І тільки віра в можливість прикращій будучині, яка — ми щиро впевнені — швидкими кроками наближається до нас, ця віра бадьорить нас, відроджує силу і становить грунт до дальшої праці...

Тому, не дивлячись ні на які труднощі, а часто — майже непереможні перепони, ми хочемо и далі служити в міру сил і снаги справі культури нашого народу, бо вважаємо культуру у всіх її проявах найвищою цінністю, найбільшою потребою — запорукою нашого відродження й майбутнього щасливого життя.

Але-ж, вступаючи в новий рік нашого істнування, ми змушені просити у нашого читача-приятеля доброзичливости й неосудливости до тих технічних дефектів і можливих помилок, які — ми знаємо — не обминути нам в часи, коли ревуть гармати, коли громадське життя досягає вищої точки боротьби, коли сполохані богині цивілізації, науки, мистецтва, здрігаються, вчуваючи неустанний зойк і галас нашої божевільної землі...

Per aspera ad astra...

І ми хочемо провадити нашу мирну працю й в новому році, на прапорі якого так безмірно бажано всім нам побачити святі слова:

Мир і культура народів.

З історії книги на Україні.

Стаття В. Модзалевського.

Тепер, коли при грабуванні поміщицьких садиб нищаться бібліотеки, мимоволі пригадуються давні часи на Україні, коли книжку берегли й поважали. Хоча книжка й була досить великою рідкістю в домашньому побуті заможного українського панства за часів Гетьманщини, але рідкість ця викликалась не малоpower маловаженням книги з боку людей того часу, але тим, що книжок виходило взагалі небагато і коштували вони дорого. Та вже коли книга попадала до господи, то її берегли, як річ дуже цінну.

Відомо, якою любовію оточував свої книги автор „Дневника", генеральний підскарбій Яків Маркович (1696—1770), що оддавав їх в оправу і брав із собою навіть у походи „Дневник", переснцаний увагами що-до книжок і цитатами з них. Маркович мав доволі велику, як на свій час, бібліотеку[1]). 26 лютого 1725 р. він записує в своєму „Дневнику": „Книги пересмотрувалемъ всѣ и знову посклададемъ: отобралемъ з собою 32, а оставилемъ въ скрынѣ 69, в библіотецѣ сюй сторонѣ 144, а въ другой 44: итого всѣхъ 289".[2])

В реєстрі рухомого маєна Данила Апостола за 1724 р., зложеному підчас його арешту, зустрічаємо згадку за такі книги, що переховувались в м. Сорочинцях: „пять книгъ молитовниковъ", „апостолъ", ще „молитовникъ" та ин.[3]) Серед книжок Якова Марковича-ж зустрічаються богословські, медичні, історичні, географичні та ин. на руській, латинській, польській та ин. мовах.

Цікаві відомости про те, які книги читалися на Україні в половині XVIII в., дає одне „діло", що дісталося до наших рук, з 1763 року, про правлення боргу з ріжних осіб Бреславльським крамарем Корном (guilaume Theophile Korn), який дістав торгівлю в спадщину від свого батька. Як видко з переписки, що збереглася в цьому ділі, Корн мав значні обороти, торгуючи сукном та книжками. Згодом його фірма називалась „Корн і Гамперт".

Так, лубенський полковник Петро Апостол [4]) купив у Корна слідуючі книжки: „французскій родословный календарь" (20 грошей), „Реомюрову исторію о насѣкомыхъ", в 6 томах (16 талерів), „Исторію церковную автора Флерія" (Fleury Histoire eccles) в 36 томах (24 талери), заплативши, опріче того, за оправу всіх 36 томів 12 талерів; „Таллотоновы предики" (4 тал. 20 грош., і за оправу по 8 грошей кожен— 1 тал. 26 грошей). Апостол купував книжки в Корна і раніще: по рахунку ще од 16 серпня 1753 р. за ним рахувалося боргу 262 талери, 29 грошей і 2 пфеніги, на виплату котрих „черезъ Грановскаго" сплачено було потім 255 талерів.

Іван Скоропадський [5]) почав купувати в Корна книжки в 1756 році, коли йому було вислано через Симоновського „Похожденіе Жилблаза" (Avantures de Gilblas), які коштували 2 тал. 6 грошей. Пізніще, того ж таки року він одержав через Дмитра Бітушенка[6]): „Собраніе всѣхъ путешествій" (14 част., 46 тал. 20 грош.), „Житіе Христины" (2 частини, 5 тал. 15 гр.), „Житіе адмираловъ" (2 частини, 1 тал. 20 грош.), „Исторію Американскую" (2 частини, 6 тал. 10 гр.), „Состояніе Россіи" (Staat von Russland), (1 тал. 15 грош.), „Ганвеево путешествіе" в французькій оправі (4 тал. 20 грош.) і „Кейслерово путешествіе" в такій же самій оправі (5 тал. 20 грош.). Крім того Корн мав боргу за Скоропадським: за 21 французьку оправу 14 талерів і за перевозку книжок 11 талерів.[7])

Клим Шафаренко купував книжки философського змісту переважно, і був одним з перших замовників Корну. Перші книжки було ним закуплено ще року 1747. Серед них ми надибуємо такі назви: „Мурет" (авторъ латинской)", „Девфлеровъ лексиконъ", „Афтоніевы прогимнасматы (наставленія)", „Книга, называемая Свѣтъ въ лицахъ, сочиненная авторомъ Коменіемъ" (це-славнозвісна праця Амоса Коменського „Orbis pictus"), „Цицероновы рѣчи", „Овидіевы сочиненія", „Степень или руководство къ стихотворству (Градусъ Парнасскій",) і „Штейнбаховъ лексиконъ". Шафаренко мав зносини не тільки з Бреславлем, але і з

[1]) За кількі день до того, як писано ці рядки, прийшла звістка, що селяне с. Сваркова захопили садибу, де зберігалась ця бібліотека...

[2]) Дневник генерального підскарбія Якова Марковича (1717—1767 р.р.), ч. I. Кіевъ, 1893, ст. 205.

[3]) Архив Чернігівського Окружного суду д. № 6.

[4]) Автор дневника французькою мовою надрукованого в уривках у „Кіев. Старинѣ", 1894 і 1895 р.р.

[5]) Генеральний осаул, род. 1727. † 1782.

[6]) Бунчуковий товариш, родився коло р. 1715, помер 1792 р., жив у Полтаві.

[7]) Далі ціни на книжки ми проминаємо.

[В]іднем, звідки за доставку листа до його [К]орн правив 2 талери і 6 грошей.

Серед покупців книжок у Корна ра[х]ується і д. Симоновський[8]), який одначе [за]мовляв книжки не для себе, а за-для [д]ругих осіб, якими були: полковий лікарь [Ф]елькнер і аптекарь Беттігер, що жили [в] Глухові, і Гіршбергер, який жив у Бату[ри]ні. Ці особи виписували переважно книж[к]и медичного, природничо-історичного й тех[н]ичного змісту, як ось, наприклад: 6-12 томи [Г]офмана „разсужденій медическихъ", „Элле[р]а Физіологію (разсужденіе физическое)", [Ле]вінгера „Важность ботаническую", „Шлез[с]кой экономіи книгу", „Левпелдовъ театръ [м]ашинъ", „Поппемахеръ. Архитектурной ма[г]азинъ", „Штурмову машина мелница". Але [в]они не чужі були інтересів і до инших [к]рузів знания й літератури, бо Корн про[д]ав їм же такі книжки, як „Евангеліе и [р]озданія автора Рамбеха", „Шмолкеновы [у]тренные и вечерніе молитвы", „Азбуку", „[Ит]алія собраніе приключеній или случа[е]въ" і т. п.

Великі закупки книжок в Бреславлі [р]обив „Равичъ, кіевской житель". Почи[н]аючи з 1753 року, він в ріжні часи за[ку]пив у Корна книжок на 236 талерів 5 [г]рошей і 6 пфенігів, при чому книжки бу[л]и самого ріжного змісту: „Сочиненія Вол[ь]теровы", „Видьнефовъ курсъ архитектуры [в]оинской полной", „Стихотворство автора [С]ерсеана", 3 і 4 томи „Архитектуры гид[р]авлической, авторомъ Беллидоромъ сочи[н]енной", „Книга, называемая Видъ нату[р]ы", „Дѣла Скарроновы", „Польская и Галльскаго изданія библіи", „Лексиконъ ав[т]ора Троцa" і под. Він же купив у Корна компас.

Доволі багато книжок купував у Кор[н]а полковник лубенський Петро Кулябка[9]) і „господинъ Бунхъ, в Кіевѣ находящійся" („Робинсонъ Крюсое", „Парижского кухо[ва]рства книга", „25 проспектовъ г. Берлина", 19 азбук і под.) і „Горголій, въ Украинѣ находящійся"[10]) купував книжок зде[бі]льшого богословського змісту, словники, „Вагнерову фрасеологію (науку изображенія одной какой рѣчи иными словами тоже значащими)", та инші.

З духовних осіб Корн постачав книжки Іоакинфу Карпінському, вчителю філософії в слобідських полках в Харькові („кой нынѣ архимандритомъ въ Великороссіи"), котрий купував книжки майже виключно богословського змісту, також київський митрополит Тимофій Щербацький (дві книги такого ж характеру) і Давид Нащинський, що був спершу ректором київських шкіл і архимандритом Братського, а потім Гамаліївського манастирів. Останнього цікавили книги з богословія, логіки й філософії. Між иншим, він закупив: 50 примірників „Бакмейстеровыхъ Элементов философіи", „Будеево богословіе нравоучителное", „Будеева философія практическая", 125 примірників „Эрасма о стройности нравовъ" та ин. Очевидно, книги закуплені в більшому числі примірників, служили за підручники в Київській Академії.

Нарешті, в ділі згадуються ще такі покупці книжок: пастор Нейбауер у Глухові, підполковник Боскет, поручник артилерії Іван Фрейндлер, який жив у Київі, і полковий лікарь Генрих-Адольф Гріненталь, який діставав книжки від Корна через Павла Остроградського.

Частина книжок продавалася без оправи, але більша частина—в оправі: в рисунках Корна згадуються оправи: французькі (найчастіще), паперові, англійські, з чорної шкури, прості, кожані, з надписами і без них, пергамінові, з защіпками й італійські.

Діставши суплику Корна з проханням виправити борги з зазначених осіб, зроблені ще за життя Корна-батька, гетьман Розумовський доручив генеральному писарю Василю Туманському розглянути справедливість претензій книгаря. З переписки, яка оце в наших руках, виявилося, що боргів в дійсности не було, бо їх ліквідовано ще раніще.

На цьому закінчимо нашу замітку, вважаючи, що вона матиме якийсь інтерес для книголюбців, яко сторінка з історії книги на Україні.

---

[8]) З діла видко, що це ніхто инший, як Петро Ів. Симоновський, що вчився „въ иностранныхъ земляхъ", автор „Краткаго описанія о козацкомъ Малороссійскомъ народѣ", виданого О. Бодянським в 1847 році; † 1809.

[9]) Автор цікавого проекту навчання козацьких дітей грамоти й военныхъ Экзерцицій; † 1773.

[10]) Мабуть—Савва Дементієвич Горголі, родом з Ніжина, лікарь, род. р. 1730.

Ціна на книгу.

Стаття Гр. Дмитренка.

Improbus innumeris librarius ante talentis
Quod dedit, exigua nunc stipe vendit opus...
Nullum opus, o nostri felicem temporis artem,
Celat in arcano bibliothecae situ.
Quem modo rex, quem vix princeps modo rarus habebat,—
Quisquis sibi librum pauper habere potest.
Catholicon Rouen 1499*).

Наведені слова, сказані незабаром після винаходу друкарства в Європі, яскраво говорять про значіння пристрою І. Гутенберга за-для поширення по приступній ціні книги. Бо до того писані книги коштували надто дорого і хто їх мав, то беріг, як скарб—в скрині грошовому,—що називається під трьома замками і підчас якоїсь небезпеки (пожежі, ворожого нападу) книги виносились, оберігались разом з „казною"

В перші часи й друкована книга коштувала не дешевше писаної, бо друкарська техника ставала тільки на ноги, приладдя друкарське коштувало дорого. Мало не до кождої нової книги виготовлялись окремі черенки—шрифт, заставні літери, кінцівки й малюнки гравюри. Все це затягало друк і найдіяльніша з старих українських друкарень—друкарня Київської Печерської лаври за 13 років (1617—1630) видала всього 28 книг, тоб то пересічно по дві книги на рік.

Та вже те, що книжок хоч і дорогих стало через друкарство більше і що такі книги мали меньше помилок, ніж писані—показало користь друку. А там швидко, особливо у Західній Європі, було поліпшено друкарські пристрої, було, нарешті, на початку XIX віку винайдено швидкопечатну машину, яка замінила попередній ручний прес і також винайдено спосіб робити папір з більш дешевих продуктів, ніж ветоші, ганчірки—з дерев'яної і солом'яної тирси і целюлози. Все це сильно зменшило ціни на книгу і зробило її справді доступною й для незаможних людей.

*) „Те, що колишній непорядний книгарь продавав за величезні гроші, тепер оддає за малу ціну. В наш щасливий час ні один твір не ховається (в одному примірнику) у тайниках книгозбірні. Те, що було рідкістю і для царя, і для князя,—книги—тепер усякий незаможний може купить. (Похвала друкарству).

Часи пари й електричности поставили всю техніку взагалі й друкарську з'окрема просто на неймовірну колись височінь. Коли найкращий ручний прес за цілий день міг одбить 1000 аркушів малого розміру, то печатна машина з барабаном уже давала таке ж число і більших аркушів у годину, а ротаційна велика машина XX віку з ціліндровим стереотипом дає понад 200.000 аркушів за годину. Отже висока техника початку XX віку, зменшивши ціни на всякі вироби, зменшила й ціну на книги.

Не кажучи вже про закордонні порядні й дешеві видання „Universal-Bibliothek", „Sammlung Göschen" й російські Павленкова і инш., а й українські видавництва, не вважаючи на незначні кошти, на малі наклади і на оту боротьбу з цензурою,—всеж змогли дати народові гарну, приступну по ціні книгу. Славнозвісне товариство, що на межі XIX і XX віків, в передрозсвітньому тумані згуртувалось біля української народньої книги, мусіло прибрати для „недреманного ока" оту всім відому назву: „Благотворительное общество изданія общеполезныхъ и дешевыхъ книгъ". В той же час розпочало свою діяльність не менш відоме коштовними по змісту і дешевими по ціні видавництво „Вік". А за 1905 рік зьявились ще й инші нові видавництва, що несли духовну страву нашому народові. За копійку можна було мати гарну книжечку (приклад серії „Час"), а за три, п'ять карбованців можна було скласти цілу бібліотечку. „Благот. О-во" видало в 1908 році повний „Кобзарь" великого формату в 640 сторінок друку за 60 коп., а українські книгарні ще давали покупцям знижку 10%. Отже більше 10 великих сторінок на копійку!

Та настала війна і все зовсім змінилось. Брак робочих рук, сирівця, недостача закордонних матеріялів, машин одбились на промисловости взагалі, а на папіровій і друкарській з'окрема, а значить і на діяльности наших видавництв.

Правда діяльність українських видавництв спинилась ще й з инших причин: російський уряд, оповістивши війну німцям з великим гаслом—воля недержавним національностям,—затулив рота цілому народові, московський чобіт наступив на українське слово, як в російській Україні, так і в „освобожденной" Галичині. І коли в час війни з німцями у Росії друкувались книги на німецькій мові—українці німували.

Революція дала волю нашому слову тоді, коли промисловість була майже цілком

зруйнована, коли курс російського рубля впав до 15—10 копійок, коли навіть найбільші російські видавництва через оті обставини мусіли зменшити свою діяльність. От в такий тяжкий час українські видавництва повинні були мобілізувати всі сили, побороти, чи якось обійти всі труднощі друкарської техники, щоб надолужити те, що не дали за добу німування, і дати те ї потрібній кількости, якої вимагає мент. А цей мент, мент національного воскресіння вимагав дуже багато. Ніколи не було такої великої потреби на книгу, як тепер. Скоро було розхапано всі запаси колишніх видань, а нові приходили через оті труднощі поволом і вже зовсім по иншій ціні, ціні значно більшій, ніж було раніше.

Коли до війни число газети „Рада" коштувало три коп., то тепер дійшло до двадцяти двох коп. Книга М. Грушевського Про старі часи на Україні, вид. 1907 р. коштувала 20 коп., то теперішнє видання без малюнків і на гіршому папері 1 р. 60 к. Для докладнішого розуміння причини збільшення цін на книги, я дозволю собі навести кілька характерних цифр, взятих на 1 грудня, що впливають на розцінку видань.

Щоб вийти у світ, книга проходить як відомо такі етапи, що оплачуються видавництвом: пишеться автором (а иноді щей перекладається з иншої мови); виготовляються чи збіраються малюнки, а з їх робиться кліша, коли книга ілюстрована; виготовляється,— купується папір: складається (набірається); друкується; фальцується і брошурується (зшивається); і ще иноді оправляється в палітурку. Авторський гонорар—плата за рукопис—до війни був у нас надто низький: в газеті—дві, три коп. рядок (біля 40 літер), а в журналі 25—30 р. аркуш; тільки деякі визначні письменники, що тільки й жили з цієї праці, одержували грохи більше, зате деякі автори не брали нічого за свою працю, хиба що скілька примірників gratis тієї книжки. Нині ж через загальну дорожнечу життя оплата збільшилась (хоч і не пропорціонально тій дорожнечі): за газетний рядок—7—10 коп., в журналі 100 і до 160 р. аркуш, а твори, видані окремою книгою, мають найріжнованітнішу розцінку чи то за все видання в залежности од числа аркушів (приблизно 100—300, а то до 2000 карб. аркуш), чи відсоток з ціни книги 10—15, чи просто скілька копійок з примірника виданої книги. Треба зауважити, що нині деякі наші автори, особливо так званих ходких книг, підручників то що, мають добрий гонорар за свою працю. Найменше мають газетні співробітники, бо одержують за рядок менше, ніж наборщик.

Слідуючий пункт видавничої справи—малюнки, то тут грає ролю розцінка на кліші: до війни було $1^1/_2$—3 коп. квадратовий сантиметр цинку; а нині 20—30 коп. Отже, коли видавці не мають кліше з раніщих видань, то теперішні складають чималий видаток у виданню, через те та ще через брак гарного паперу й доброї друкарської фарби—ілюстрованих видань виходить мало, а які і виходять, то мають сумний вигляд. Папір для друкування, що до війни коштував в залежности од якости: 8—20 коп. фунт, тепер—1 р. 50 к., 3 руб., а найкращих гатунків і нема. Так що тут ріжниця надто велика і яка чи не найсильніще впливає на ціну книги—мало не в 20 раз дорожче. Поясняється це тим, що вироб паперу сильно зменшився по всій Росії, особливо після окупації Польщі і Латви, де було чимало паперових фабрик, а також заводів сирівцю, потрібного для паперу, і тепер де-що тільки доходить до нас з Білоруського району і, головним чином, з Фінляндії. Не малу ролю в розціні на папір грає ще так звана і всім відома спекуляція. Друкарні при купівлі за дорожче приладдя—черенки, фарбу і пап., збільшивши плату складачам, друкарям, брошуровщикам, в 8, а то і 10 раз проти плати до війни і до того ще зменшивши робочий день, теж збільшали і розцінку. Набор в залежности од трудности характеру: був 20—35—50 коп. за тисячу літер корпуса, а тепер 3 р. 50 к.—5 руб. Друк, дивлючись на кількість і число клішів (трудности приправки) був 1 р. 50 к.—3 р. тисяча аркушів, а нині—15 р.—30 руб.

Ще значніще збільшення плати за брошуровку, бо тут ще дужче повищена плата робітникам і потрібні матеріяли теж надто подорожчали (зшивальний дріт коштував 12 р. пуд, нині 260 р., наметка була 50 р. тепер 800 руб. пуд), так, що за тисячу аркушів (16 ст.) брали 75 к.—1 р., а тепер: 15—20 руб.

Сподіваюсь, що наведені числа виясняли розцінку теперішніх видань. З цифр виходить, що видатки на видання збільшились по друкарні в 10 раз, а за папір навіть у 20 раз, але все ж таки ціна книги ще не збільшилась у стільки раз (не рахуючи деяких чисто „комерційних" видавництв, які на жаль і у нас почали зьявлятись). Причина не в тому, що тепер видавництва заробляють більше, бо коли раніще якась

книжка друкувалась, скажемо в 1000 прим., то тепер у 5, а то й десять раз більше, тай папір ставлять гірший. Через те єсть навіть книги, які коштують тільки у двоє, троє більше проти попередніх видань, як от історія укр. письменства С. Єфремова, друге вид. коштувало 2 карб., а тепер 5 карб., бо надруковано тепер в кілька раз більше і на трохи гіршому і купленому раніще папері. Ще легче поясниться ціна на Історію України М. Грушевського, яка друкувалась на початку революції з стереотипу. (крім останніх аркушів). Констатуючи збільшення цін на книгу, на цю духовну страву, все ж у меншій мірі, ніж на страву матеріяльну, чи одежу й инш., хочеться вірить, що й на-далі наші видавництва не будуть, вважаючи на велике число примірників видання і швидкий оборот капіталу, збільшувать непомірно ціни на книги ради патріотизма кешені.

Доводиться бажать це через те, що зьявились, заснувались нові українські видавництва, що мають сильний нахил до того патріотизму та навіть де-хто й з старих видавців проймається духом крамаря, звичайно вже на другий день, коли побачить, що книга має попит, перепише більшу ціну, видаючи віби за нове инше видання.

Хотілося б, щоб славні, дійсно патріотичні традиції наших старих видавництв не було знехтевано в наші історичні часи.

Книжкова українська продукція в 1917 році.

Стаття С. Паночіні.

Перші два місяці 1917 го року—точна копія тих, лихої памяти, 30-ти місяців „Другої Великої Руїни“, коли здавалося, що не тільки друковане слово, а й живе, устне, зникне з лиця землі й лишиться в самих тільки музеях на пластинках до грамофону...

Тому, звичайно, ми й не взяли їх під розвагу, складаючи цей короткий і, досить неповний огляд української книжкової продукції за 1917 рік.

На великий жаль, ми для своєї праці не могли покористуватися великим матеріялом і, майже всі ті цифрові данні, які наводимо нижче, взяті нами з офіціяльних відомостів, зібраних в канцелярії комісара міста Київа і доведених з перших чисел місяця березня цього року по 4 грудия.

Багато видавництв не подавало про се бе ніяких відомостів... Инші ж надсилал про себе неповні, випадкові звістки. На решті, треба зауважити, що майже всі книжки, що друкувалися на провінції аб за межами України—також не були вклю чені до офіціяльного списку, і ми нічо певного про них не могли дізнатись. Во це разом, звичайно, не могло сприяти док ладности й повноті нашого огляду.

Але-ж і на підставі поданих нижче ві домостів читач, хоч приблизно, зможе по бачити, яким темпом розвивалася наш книжкова продукція, як вона піднеслас після оголошення волі друку.

Щоб краще було оглядати добуті нами відомости, ми поділили їх на певні відділи.

Першим друкованим словом українським, яке зьявилося незабаром по революції були... ноти, а саме—„Ще не вмерла Україна“, яких було видруковано 3000 примірників.

Слідуючі випуски **нот**:

„Ще не вмерла Україна“. . . . . [illegible]
„Плачь (?) запорозьців“. 300
Я. Ярославенко. „Поклик і марш соколів“. 5.000
А. Кошіц. „Ми гайдамаки“. 1 200

Другим номером по порядку вийшла мапа України під таким заголовком:

„Карта земель, де живе український народ“ (в числі 3.000 примірників).

Після мапи великою хмарою полетіли всякі заклики та **відозви**:

„Товариші солдати“ . . . . [illegible]
(Коал. Ради Київ. студ).
„До селянства на Україні“. . . . . . [illegible]
„До українців професорів і препоіавателів вищих шкіл“. . . . . . . [illegible]
„Од Державної Думи“. . . . . [illegible]
„Брати українці, вільні громадяне Російської Держави“. . . . . . . [illegible]
Постанова-Універсал Української Військової Ради, 11 березоля 1917 р. . 10.000
„До українського народу“. 10.000
„Народе український“. 25.000
„До українського студенства“. 25.000
„Громадяне-селяне землевласники“. . . 2.000
„Селяне“! 30.000
„Відозва до людей, що живуть на Київщині“. 10.000

Крім перелічених відозв та закликів, в офіціяльнім спискові занотовано ще 28 номерів, які вийшли в числі від 200 примірників до 65.000, а разом, приблизно, дали суму в двісті з лишком тисяч примірників; з них цікаво виділити:

„День українського національного фонду“. 3.000
„Українська земля та український народ“ (з мапою). 20.000

„Українська справа і Київські большевики“. 40.000
Бережіть Українську Народню Республіку“. 65.000

Потрібно тако-ж одмітити три відозви російською мовою, які безпосередньо стосуються української справи:

„Резолюція малороссовъ по украинскому вопросу“. 1.200
„Противъ насильственной украинизации Южной Руси – статья Шульгина“. 30.000
„Наше отношеніе к украинскому вопросу“. Докл. П. С. Сиркіна. . . . 500

Збірники пісень:

„Пісні волі“. 5.000
„Пісні волі“. (др. вид). 2.000
„Пісні волі“ (инш. вид). 23.000
„Збірник українських колядок“. Запис. А. Кошиц. Вип. I-й. 1.200

Четверте по порядкові місце займає агітаційна література:

Соціяльно-економичні питання. Лад держави. Самоврядування.

Ф. Волховський. „Як попав мужик у ярмо“. 10.000
В. Садовський. „Капіталізм і соціялізм“. 8.000
Д-р Осип Назарук. „Суспільні кляси. боротьба кляс. буржуазія. пролетаріят. капіталізм і організація“. 23.000
І. Чопівський. „Економичні справи України“. 12.000
М. Міхновський. „Спадщина тиранів“. 3.000
С. Єфремов „Як люде прав собі добувають“. 100.000
Його-ж. „Як визволитися робочим людям з бідности“. 50.000
„Якого ладу нам треба“. 50.000
В. Королів. „Про народне самоврядування“ (два видання) 50.000
Вл. Короленко. „Кінець царської власті“. Пер. О. Волошина. 15.000
М. Мандрика. Коротенька історія кредитової кооперації на Україні та на її околицях 3.000
М. Загірня. „Про державний лад у всяких народів“. 25.000
Григорьев-Наш. „Якої республіки треба бідним людям“. 11.000
В. Бойко. „Земство і народні управи“. 27.500
В. Садовський. „Професіональні союзи“. 15.000

Історичні брошури.

Б. Грінченко“. Як жив український народ“. 100.000
А. Кащенко. На руїнах січі 10.000
Л. Цегельський. „Історія Української Держави й боротьба за її відбудування“. 5.000
Історія українського народу“. . . . 20.000
М. Грушевський. „Переяславська умова України з Москвою 1654 року“. . . 10.000
„ друге видання. . . 8.000
Б. Грінченко. „Як жив український народ“. (др. в) 25.000

Рідна мова. Рідна школа. Просвіти.

М. Левицький. „Рідна мова“. 12.000
М. Грушевський. „Про українську мову і українську школу“. 25.000
Б. Грінченко. „Якої нам треба школи“. 50.000
„Просвітні Товариства на селі“. . . . 10.000
М. Возняк. „Наша рідна мова“. . . . 15.000
І. Огієнко. „Рідна мова в українській школі“. 5.000
Його-ж. „Вчімося рідної мови“. . . . 5.000

Автономія. Федерація.

М. Грушевський. „Якої ми хочемо автономії і федерації“. 20.000
Крижановський. „Автономія України і Всеросійські Установчі Збори“. . 10.000
Г. Вікул. „Автономія України“. . . 50.000
М. Грушевський. „Якої ми хочемо автономії і федерації“. (др. вид). . 30.000
„Чи є в нас по закону автономія“. . 25.000
М. Порш. „Автономія України і соціяльдемократія“. 25.000
В. Леонтович. „Автономія. Її наслідки й страхи перед нею“. 4.300
С. Русова. „Що є автономно-федеративний лад“. 3.000

Установчі Збори. Виборче право.

М. Загірня. „Про виборче право“. . . 30.000
Й-ж. Друге видання. 50.000
В. Бойко. „Як вибірати у повітові Народні Ради“. 10.000
Д. Поржун. „Що таке установчі збори і кого до них вибірати“. 10.000
„Як вибірати до установчих зборів“. . 30.000

Національне питання.

Ф. Матушевський. „Права національних меншостей“. 12.000
Б. Грінченко. „Де ми й скільки нас“. . 25.000
М. Черкавський. „Національне питання в Росії“. 12.000

Земельна справа.

„Земельна справа в Новій Зеландії“. 50.000
М. Кушнір. „Земельна справа на Україні“. 25.000
М. Ієнсвон. „Земельный вопросъ на Украинѣ“. 30.000

Війна. Військо.

„Відносини до війни“ – промова під. М. Міхновського. 20.000
С. Піменова. „Постійне військо та народня міліція“. 50.000

Загальні огляди. З біжучої хвилі.

М. Грушевський. „Вільна Україна“. Статті з останніх днів. 30.000
Його-ж. „Хто такі українці і чого вони хочуть“. 30.000
Його-ж. „Звідки пішло українство і до чого воно йде“. 30.000
Його-ж. „Хто такі українці і чого вони хочуть“. (др. вид). 30.000
Його-ж. „Звідки пішло українство і до чого воно йде“. (др. вид). . . . 30.000
С. Єфремов. „З нашого життя за рік 1913-й.“ 1.200

М. Грушевський. „Українська Центральна Рада й її універсали—перший і другий“. 13.500

Його-ж. „Вільна Україна“ (вид. др) . 12.000

Григорьев-Наш. „Хто ми й що нам робить“. 30.000

М. Грушевський. „Україна й Росія. Переговори в справі нового ладу“. 11.000

Ѳ. Саліковський. „Чого домагаються українці та инші народности Росії“. 4.300

М. Сріблянський. „З біжучої хвилі“. . 10.000

Варто до цього списку додати також дві брошурки на російській мові:

Г. Эльперинъ. „Что говорятъ великороссы объ украинцахъ“. 10.000

„Протестъ Совѣта Университета Св. Владиміра противъ насильственной украинизаціи Южной Россіи“. 5.000

Далі стоять статути ріжних організацій програми партій:

Статут Т-ва Укр. Клубу Військового ім. Гетьмана П. Полуботка у Київі 5.000

„ укр. техн.-агрон. Т-ва „Праця“. 1.000

„ „ акц. Т-ва „Добробут“. . . 1.200

„ „ Правничого Т-ва. 500

„ Центр. Ком. охорони памяток старовини і мистецтва на Україні. 1.200

„Збірник Адміністративно-громадських Статутів, виданих Київським губ. Вик. Комітетом“. 9.000

Статутів „Просвіт“ і „Просвітних гуртків“ зареєстровано три, в кількости 200—500 друкованих примірників.

Книжечка „Борітеся—поборете! Хто такі соціалісти-революціонери і чого вони домагаються“ друковалася в 100.000 пр.; програми инших партій доходили до 10—15.000.

Слідуюче по черезі місце займає—**красне письменство**:

С. Черкасенко. „Вони перемогли“. (опов). 1.500

М. Загірня. „Два горя. Через віщо не вподобав Максим у Харкові жити“. (опов. 2.000

І. Федорченко. „Летюча зоря“. 1.000

Т. Шевченко. „Заборонені поезії“. . . 5.000

М. Шаповал. „Лісові ритми“. 2.000

Л. Українка. „Одержима“. 3.000

Б. Грінченко. „Брат на брата“. . . . 6.000

Т. Шевченко. „Сон“. 23.000

Його-ж. „Царі. Саул. Юродивий. Молитви“. 30.000

Його-ж. „Заповіт. Мені однаково. Я не нездужаю. Суботів. Розрита могила. Чигирин. Осії глава XIV. Бували войни“. 50.000

Його-ж. „Заповіт“. (окр.) 10.000

І. Федорченко. „Коло смерти“. 5.000

О. Кобилянська. „Юда“. (новеля). . . 10.000

О. Олесь. „Хвесько Андибер“. 19.000

Б. Грінченко. „Хома Макогін, убогий наймит“. 40.000

Т. Шевченко. „Царі. Саул. Юродивий. Молитви“. (др. вид.). 5.000

Б. Грінченко. „Нова сем'я. Було, є, буде“. 20.000

Його-ж. „Сам собі пан“. 30.000

О. Олесь. „З журбою радість обнялась“. 10.000

І. Нечуй-Левицький. „Запорожці“. Легенда. 5.500

І. Федорченко. „Напередодні. Пісні волі та недолі“. 5.000

М. Коцюбинський. „Пятизлотник“. . . 10.000

Його-ж. „Дорогою ціною“. 8.000

І. Федорченко. „По закону і инші оповід.“ 5.000

Б. Грінченко. „Нова сем'я. Було, є, буде“. (др. вид.) 16.000

Трістан Бернар. „Пригода 7 квітня. Ком. на 1 д.“ 5.500

Дмитренко. „Кум мірошник, або сатана у бочці“ 10.000

Б. Грінченко. „Нахмарило“. (ком.) . . 8.000

І. Франко. „Панські жарти“, поема. 30.000

Л. Старицька-Черняхівська. „Каїн та Авель“. 5.000

Не забув обдарувати нас 1917 рік і преславною **макулатурою**, яка репрезентована двома „книжечками“:

Алексѣй Дзюбенко. „Кіевски видьми и сороки“ Жартъ в въ 3-хъ діяхъ. . 300

Друга є, власне, макулатурний переклад:

„Пропавшая Грамота Гоголя. Пырэклав на укр. мову Ив. Шереметович“. . 1.000

Дуже бідно представлені в офіціяльних відомостях книжки з обсягу **Закону Божого, Св. Письма** і т. д.

С всього одна:

Прот. В. Гречулевичъ. „Проповѣди на украинскомъ языкѣ“. 3.000

Але немає недостачі в **постановах** численних українських з'їздів:

„Постанови першого українського військового з'їзду 5—8 мая 1917 р. у Київі“. . . . 5.000

„ першого Всеукраїнського селянського з'їзду“. . . . 30.000

„ другого Всеукраїнського з'їзду“. 10.000

„ другої сесії Всеукр. Ради Сел. Деп.“ 5.000

„ з'їзду представників земельних комітетів України“. 500

„ третього Військового Всеукр. з'їзду в м. Київі“. . . 10.000

Не швидко зьявляються на ринку підручники, але одразу виходять у поважній кількости:

Граматки й читанки.

Т. Лубенець. „Граматка“. (з мал). . . 30.000

Б. Грінченко. „Українська граматка до науки читання й писання“. . 100.000

Т. Хуторний (Т. Лубенець) „Читанка. Перша книжка після граматки“. . 50.000

С. Черкасенко. „Початок.“ Граматка до науки читання й письма“. . . 130.000

Б. та М. Грінченкі. „Рідне слово“. Читанка. 100.000

С. Черкасенко. „Рідна школа“. . . . 100.000

Граматики.

О. Курило. „Початкова граматика укр. мови“. Ч. 1. . . . . 20.000

Підручники математичні.

Я. Ченіга. „Задачник для початкових народніх шкіл“. Рік—1-й. 100.000
Його-ж. Рік—2-й. 100.000
В. Шарко. „Арихметика“. 30.000
„Проект Геометричної Темінології“. . . 5.000

Про *словники*, на жаль, не маємоніяких офіціяльних відомостей. До певної міри то підручників можемо залічити й книжку В. Дубровського —„Московсько-українська фразеольогія“, яка вийшла в числі 25.250 примірників.

Також зле зареєстровані **книжки для дітей**.

Так, маємо відомости лишень за такі твори:

Б. М. та Н. Грінченки. Оповідання про дітей 1.000
Б. М. та Н. Грінченки. Оповідання про хлопців 1.000
Б. М. та Н. Грінченки. Оповідання про дівчат 1.000
Б. Грінченко. Про хлопця, що боровся з морем 1.000
М. Грінченко. Про „Монса“ 1.000
„ Про малого Якова Коннора. 1.000
„ Про італійського хлопця 1.000
М. Грінченко. Малий писарь 1.000
„ Про Настю школу . . 5.000
Н. Грінченко. Про Dossi 5.000
„ Едіта й злодії 5.000
І. Франко. „Лисичка кума. Вовк старшиною“. 50.000
С. Васильченко. „Княженко. Осетинська казка“. 6.000
Мамин-Сібіряк. „Лісова казка“. . . . 6.000
Його-ж. „Упертий цап“. 11.500
О-Коннор-Вілінська. „Марусіна ялинка“. 3.000
С. Черкасенко. „Гараськів великдень“. 25.000
Його ж. „Маленький горбань“. 25.000
М. Загірня. „Загадки віршовані“. . . 10.000
Дзелень-Бом! Збірник віршів 10.000
Малюйте діти! Книжечка для розмальовування 15.000

Останні книжки, подані в офіціяльних відомостях, можна розбити по таких відділах.

Історія. Історіографія.

М. Грушевський. „Ілюстрована історія України“. 38.000
Його-ж. „Всесвітня історія в короткім огляді“, в. II. . . . . 14.000.
Його-ж. „Всесвітня історія в короткім огляді“, в. I. 15.000
Його-ж. „Всесвітня історія в короткім огляді“, в. III. 10.000
С. Русова. Чехія та її національне відродження 2.000
В. Розовъ. „Южно-русскія грамоты“. . 400

Історичні оповідання.

О. Островський. „Руйнування Батурина“. 10.000
М. Комарь. „Запорожські вольності“. 6.000
І. Федорченко. „Погробовець Запорожської Січі“ 10.000

Педагогика.

С. Русова. „Нова школа“. 20.000
В. Чередниченко. Захистки для селянських діток у літку 10.000
С. Черкасенко. „Шевченко й діти. II—Шевченко педагогом“. 20.000
Ченіга, Я. „Самовиховання вчителя“. . 20.000
Його-ж. „Методичні замітки до навчання грамоти по звуковому методу“. 20.000
Панасенко. „В сучасній школі“. . . . 20.000

Історія літератури.

С. Єфремов. „Історія українського письменства“. 20.000

Ветеринарія.

В. Королів. „Як вибірати коня“. . . . 15.000

Біографія. Спомини. Автобіографія.

М. Коцюбинський. „Іван Франко“. . . [illegible]
М. Садовський. „Спомини з Російсько-Турецької війни 1877—1878 р.р.“. 5.000
М. Драгоманов. Автобіографія. 7.000

Інформаційний Відділ.

К. Широцкий. „Кіевъ“. Путев. 2.500
Доклад Укр. Центр. Кооперативного Ком. . 1.500
Про нід Укр. Коопер. банк . . . . . [illegible]
Одривний календарь „Час“ на р. 1918 57.000

Уже на підставі цих неповних відомостів можна бути певним, що ми, нарешті, переступили межу „зачарованого кола“, межу ганебного *восьмого місця*, на якому перебували до війни серед народів Російської держави по своїй книжковій продукції. Яке тепер місце займемо сказати не можна, не маючи даних про продукцію инших націй, але більш-менш догадуватися можемо. Це особливо легко зробити, коли прирівняти цифри нашого огляду до цифр, які мали до війни. Треба згадати, що тоді тільки ілюстрований листок з біографією Т. Шевченка (вид. „Час“) мав тіраж 100.000 пр. та ще нарівні з ним йшов „Чорний пар“ Е. Чикаленка (Петербур. вид.), але ж в 7—8-ми виданнях. Навіть одривний календарь „Час“ в 1914 р. було друковано тільки в 25.000 примірників, а „Кобзарь“ Т. Шевченка, під ред. В. Доманицького не піднімався по-над 10.000 для одного видання. Для инших книжок нормальним накладом були цифри: 1.000, 3.000 і не більше 5.000.

Коли ще додати, що на Україні виходять нині десятки журналів і газет, ми можемо своє завдання—показати на яку ви-

сочінь піднялася продукція нашого друкованого слова—вважати виконаним.

Кінчаючи наш короткий огляд, мусимо зауважити те, що українська книжка не втратила з розвитком продукції і попиту на неї—однієї доброї старої риси, а саме—лишилася, як і була, дешевшою від російської*).

Про пошану до книги.

Стаття С. Єфремова.

Що наш книгарський ринок переживає тяжкі часи—про це річ зайва й говорити, бо це стало вже звичайною фразою. Звідусюди чуємо скарги та нарікання, а то й просто крик розпачу—книжки, книжки давайте! І на ці крики книгарський ринок одповідає повною безпорадністю: задовольнити величезний попит на книжку він просто не може. Вичерпаний ще за часів попереднього лихоліття, ринок тепер не впорається з тими вимаганнями, що ставить йому розбурканий од вікового сну край і що-дня полиці наших книгарень порожніють, а натомісць нового матеріялу не прибуває такою мірою, щоб ті порожні місця закрити.

Але є в нашій теперішній книжковій продукції ще одна ганч, яка теж не мало може завадити в розвиткові нашої культури. Вперше тепер українська книжка широкою хвилею пішла по Україні, вперше зазирнула до таких куточків та суточок, до яких не було передніше ходу книжці. Вперше книжка зробилась продуктом масового споживання. І зовсім не байдуже, якою та перша книжка завітає в нові місця й до нових людей, у якому образі й яким виглядом лишить вона по собі перші враження. Адже ці перші враження часто зафіксовуються на-віки, з них складатиметься розуміння про книжку взагалі, на них виховуватиметься, кажучи загально, смак тієї публіки, що вперше задовольняє з теперішніх видань свій інтелектуальний голод. З перших вражіннів складається звичайно неперемежний образ річі й тому психологично вони величезну вагу мають. Які ж будуть ці перші враження од книги, найперше од її зверхнього вигляду?

Надзвичайно вбогий, безнадійно сірий образ уявляє з себе наша теперішня книга своїм зверхнім виглядом. Сірий, часто в одній книзі неоднаковий папір, брудний дру збитим шрифтом, нечепурний вигляд—га чірка ганчіркою—такою являється здебіл шого теперішня книжка, нечепурна, пері та, заялозена. Веселенькі кольорові обгор ки так само одхолять в безвість минуло і це ще побільшує оте сіре враження теперішньої сірої книжки. Тавро поспіху неохайности міцно лежить на книжкові продукції, немов не духову поживу для ро буджених мас готують люде, а нудну й не цікаву повинність одбувають. Про цю не хайність особливо свідчить коректа—част така недбала й потворна, що читати так книжку суща мука навіть для людини, щ звикла добре до книги. Сама титулова зверхня картка—ота сорочка книжки—пока зує здебільшого про повний занепад смаку наліплено заголовків—і потрібних, і непот рібних, немов на плакаті, а то ще й ні д ладу, ні до прикладу який-небудь популяр ний лозунг додано, на зразок отого неми пучого: „Нехай живе (sic!) федеративна де мократична республіка!!!“ І це не тільк на агітаційних брошурах буває, а й, напр на творах Шевченка, які видаються зви чайно не за-ради федеративної республіки а сами по собі вартість мають. Вулиця базар втислися і в книжкову продукцію наліпили на неї виразну ознаку крамар ства, перекупного духу, наживи й тієї жи дівської суєти, що становить неодмінну неминучу ознаку всякого базара.

Звичайно з техникою друкарською те пер річ занадто важка, але не самий за непад техники тут винен,—треба на раху нок чимало поставити й занепадові смаку до гарної чепурної книги. Старі наші видання, напр., XVII віку, не мали й тіні тієї техники, якою ми тепер орудуємо, але гляньте, з якою любістю їх роблено, як друкар силкувався прикрасити свої видання, як дбав про зверхній вигляд їх! Можна б і з нашими вбогими засобами принаймні задрукованих ганчірок не плодити, аби охота була! Можна з простотою зверхнього вигляду єднати й художність видання, або хоч не ображати елементарних вимагаННів гарного. В охоті, в смакові вся сила. Коли ми не можемо одмінити, напр., паперу, бо за теперішніх часів доводиться брати, який єсть, то можемо—бо це од нас залежить—на данному папері друкувати по своїй уподобі, надавати зверхність книжці таку, щоб вона не кричала про своє вбожество, не підкреслювала його немов умисне, щоб не виховувала в читачеві байдужости до зверхнього вигляду книжки, не привчала його

*) В дальших числах „Кн.“ редакція має подати відомости про книжкову укр. продукцію за кордоном. *Ред.*

дивитись на книжку, як на якусь ганчірку, яку тільки викинути, коли потреба минеться. Книжка, коли вона має широкий збут, служить найкращим провідником смаку і культури навіть своїм зверхнім виглядом, і не треба цього забувати. Любов до книги, що виявляється в піклуванні й про її зверхність, переходить також на читача і його теж виховує в такій же любові та пошані до книжки. Цього потужного фактора культурности не треба нехтувати, а надто за нашого часу, коли книжка робиться річчю масової потреби і споживання. Більше дбання, більше охайности, більше пошани до книги—то й ця пошана переходитиме і в маси і сама книжка більш культурної роботи зробить.

З преси.

Книжковий голод в Московщині. В кількох числах „Библиографическаго Ежемѣсячника", що видається в Москві під редакцією І. В. Владиславлева, раз-у-раз одмічається те безпорадне становище, в якому тепер пробуває справа видавнича у Великоросії.

„Нема книг!.. Книжкова криза переходить в гострий книжковий голод,—пише часопис.—Не насувається тільки, а вже вщерть насунулась величезна погроза культурі, погроза революції, бо без піднята політичної свідомости народу не можна змінити захоплених позицій.. Село в буквальному розумінні духово голодує... Становище справи настільки безпорадне, що як би вже не напружувалась громадська та приватна ініціятива,—вона не зможе управитись з грандіозністю стоячого перед нею завдання"...

Часопис вважає, що для такого виняткового часу треба як найскорше вжити й виняткових заходів. Він гадає, що негайно потрібна поміч цій справі з боку держави і в масштабі державному. Поділяючи ці думки, думаємо, що й у нас державній владі треба було-би звернути свою увагу на цю справу, бо ж поки московська книжка мала й час і засоби для того, щоб дійти до мас, то перед нашою стоїть іще й завдання протоптати до народу стежку. І коли ті стежки тепер скрізь намічаються, то треба, щоб вони не залишалися порожніми шляхами...

Критика і бібліографія.

І. Історія.

241, 242, 243 *М. Грушевський.* **Всесвітня історія в короткім огляді.** Частина перша. Петроград, 1917, 221 стор., ціна 1 крб. 75 коп. Частина друга. Київ. 1917. 176 стор., ціна 2 карб. 50 коп. Частина третя. Київ. 1917, 143 стор., ціна 2 карб. 50 коп.

З вступу до „Всесвітньої Історії", ми бачимо, що автор хотів „в короткій і приступній формі дати перегляд історії людства від початків культури до нинішніх часів, так, щоби він годився і на те, щоб дати перші відомости людині, яка тільки починає знайомитися з минувшиною, і на те, щоби людині, яка вже не одне прочитала з історії, дати суцільний погляд на історію розвою культурного і політичного життя народів."

Таким чином, автор не претендує ні на те, щоби його книжки могли бути підручником за для шкіл середніх, або вищих, ні на те, щоби вони давали читачеві повні відомости про історичні факти. Його завдання значно вузше: він хоче дати тільки „огляд" в повному значінні цього слова, огляд, який для одних зьявлявся би тим фундаментом, на якому б вони могли будувати дальше студіювання науки, а для инших—засобом привести до сістеми розріжнені знання історичних подій.

Можемо сказати, що автор досягнув обох, поставлених собі завдань. Його огляд, написаний надзвичайно цікаво, передає останні висновки історичної науки що до звязку між собою життя цілого світу. З величезним умінням автор злучує в одну спільну картину історію Азії, Европи, Африки і навіть Америки, при чім останню вводить в загальну сістему не з тих часів, коли вона була віткрита Колумбом, а з часів перших початків історичного життя,—спосіб, ще не уживаний в популярних книжках, але—треба визнати—надзвичайно влучний: у читача залишається в голові не купа якихсь, нічим не зьвязаних між собою фактів, а послідовна сістема розвитку людського роду од самих початків. Перед очима читача проходять один за другим перші ґеологічні періоди життя земної кулі: третичний, з якого не залишилось слідів людського життя; діловіяльний, коли ми знаходимо перші сліди

людини; алювіяльний: доби палеолітична, неолітична і металична. В коротких рисах, але дуже яскраво використовано автором для цих періодів всі здобутки археології і філології, а тому, коли читач переходить до так званої „історичної“ доби, вона зьявляється перед ним не як щось осібне, а як логічний наслідок усього попереднього життя людскости.

В першій книжці автор описує нам історію сходу, старої Америки, античної Греції і Риму і так званих „середніх віків“ до половини XIII віку після Р. Хр.; в другій—історію сьвіта з XIII до XVI віку, в третій історію XVII і XVIII віків до французької революції. Як бачимо, в такому розкладі є велика нерівномірність, бо мало не стільки ж присвячено двом-трьом вікам, скільки цілій історії людскости за кілька тисяч років історичного і десятки тисяч років доісторичного життя. З одного боку такий план є цілком зрозумілий, бо взагалі ближчі часи дають нам багато більш певного матеріялу, ніж часи дальші, про які ми часто не маємо нічого, крім матеріялів археологічних та де-яких легенд. Але все ж таки присвячення історії античної Греції і Риму всього 50 сторінок треба визнати хибою автора. Автор в своєму вступові розьяснює цей факт тим, що він хотів, „щоби читач можливо легко і скоро перебіг, не застрявши, через старші періоди і широко, з зрозумінням, придбаним од уважного прочитання перших частин, розчитався в часах новійших“ і обіцяє в короткім часі видати ширший перегляд історії старших часів. Таким чином, автор дивиться на свою першу книжку, лишень як на вступ до історії „нових часів“. Але тоді було б більш зручно й назвати історію не всесвітньою, а „історією людства від XIII віку після Р. Хр. з поясняючим вступом“.

Власне через короткість першої книжки історії в ній є де-які хиби, які можна закинути авторові. Так, на стор. 62-64 автор каже, що культура геленська розвинулася на руїнах культури егейської, але про зміст цієї останньої майже нічого не оповідає, хоча археологічна наука недавніх десятиліть дала нам для того величезний матеріял. Там же автор каже, що за егейською пішли „хвилі“ геленські-ахейська, еолійська, іонійська і дорійська, але не пояснює, що це були осібні геленські племена. На ст. 205 автор зьясовує дуже докладно позитивні прикмети середньовічного лицарства, і тільки двома словами згадує про його негативні сторони, чому в читача повинно залишитись однобоке вражіння про це історичне зьявище.

Де-які думки автора можуть викликати суперечки. Так, наприклад, думка, висловлена на стор. 111 першої книжки про те, що „гадка Константина опертися на помочі християнства була щаслива і дала імперії (Західній Римській) можливість продержатися ще ціле століття“, зовсім не може бути визнана безспірною; історична наука взагалі має навіть цілком протилежний погляд на християнство, вважає його з його традиціями, цілком протилежними римській державній ідеї, одною з головніших причин загибелі римської держави. Та й сам автор (стор. 123-124 першої книжки) в значній мірі поділяє погляд на християнство, як на релігію шкідливу для римського державного укладу. Оповідаючи про секту богомилів в Болгарії (кн. перша, стор. 196), автор каже коротко, що так там називались Манихеї. Це не зовсім так: богомили зьявились в X віці і були тільки відгуком секти манихеїв, яка існувала в Персії і була знищена в VI столітті; в тих сектах спільне — це так званий „дуалізм“, себ то призвання двох божеських сил—доброї і лихої, які борються між собою, але в подробицях між обома сектами є велика ріжниця.

Не можна погодитись ще з автором і в тому, що він, коли ділить історію на періоди, залишає поділ на „середні віки“ і „нові часи“. Правда, він вказує на те, що цей поділ стосується лишень Европи, однак власне в ті самі періоди вкладає й історію всього світа, для якої цей поділ цілком не тучний і не характерний.

Ми вважали за обовьязок одмітити вище згадані хиби, але повинні визнати їх настільки дрібними і незначними, що вони цілком не псують того гарного вражіння, яке робить взагалі історія М. Грушевського. Деякі місця в цій історії варті того, щоби їх окремо одмітити. Взяти хоча короткий, але надзвичайно яскравий опис розповсюдження християнства (в формі несторіянства) від III до XIV віку в Азії (Туркестані, Сібіру, Індії, Тібеті, Китаї),—річ, про яку в популярних книгах по Загальній історії рідко де можна прочитати. Дуже влучно характеризовані причини появи цивільної влади пап римських, боротьби папства з імперією, появи реформації, розвитку „просвіщеного абсолютизму“, і т. и. Історію політичну уміло зьязано з історією культури матеріяльної і духової (мистецтва, науки, церкви).

Через все вище-згадане видання „Всесвітньої історії“ можна вітати, як безумовно

цінну вкладку в нашу популярно-наукову літературу.

К. Лоський.

244 **Козаччина.** Видання Полт. Спілки споживчих Товариств. Полтава, 1917, 46 сторінок, ціна 20 коп.

Невідомий автор цієї книжечки хотів, видно, зложити коротеньку історію України, а вияв таке, що москалі взивають: „Не любо, не слушай“. На його думку теперішній стан України такий: „всі 35 миліонів нашого люду тяжко працюють, а пани Московські та Польські гуляють по всій Україні, радіючи, що зграбували нас“. Відкіля взялась отся дивна Україна, автор не каже, а розпочинає її історію з того, коли „весь наш край складає укупі з Литвою одну державу, якою правив князь, що сидів у Литві, але був нашого роду“. Вся держава управлялася Лит. Статутом, по силі якого „селянам вільно було посідати землю, скільки кому потрібно“. Була й Січ, „а ті вояки що мали зброю та воювали з Татарами, називалися гетьманами(?)“ Трохи не найпопулярнішим з цих гетьманів був Петро Сагайдачний, бо загів козацький реєстр „тільки в 4000“ та „домагався, щоб пани українські . старанною та Київським митрополитом мали однакове право на сеймах з польськими магнатами“, а не те „не знав, що для народу однаково, чи буде його визискувати пан та він український, чи польський“. Не кращі були“ і всі инші гетьмани, що бажали зробити Україну самостійною державою та змагалися ширити на Україні просвіту“, а того „не помагались, щоб вся земля належала вільним хліборобам“. Оповідаючи про козацькі повстання, автор з якоюсь особливою осолодою малює сцени, як „пани катували людей, рубали їм руки й ноги, живцем жарили на легкому огні, з живих здирали шкуру, різали на шматки, дітей у казанах варили, жінкам груди деревом витискали“, а люде в свою чергу: „панів, пань, панянок старих і малих різали, вішали, роздирали пополам, виривали шматками м'ясо, свердлили очі“ і т. и. Хмельницький був такий же небайдужий до народу гетьман, як і Сагайдачний. Тільки й віпочила Україна на короткий час, як прилучилася до Московського царства у 1654 р. Та ще був користний для українців Гадяцький договір Виговського, бо „після Гадяцьких умов на Україні не повинно бути ніякого кріпацтва. А після того настала руїна, що „тягнулася цілих півтораста років (?) і тоді „до нащадку Україну зруйновано і обернено у пустиню, де лиш хижі звірі блукали“.

Тут би й кінець книжечці; так ні, вона ще тягнеться довгенько, бо виявляється, що пустиня якимсь дивом знову ожила... Але ми вже не хочемо продовжувати отсі теревені. Жалься, Боже, тих людей, яким, замість правдивої історії, вбивають в голови таку нісенітницю!

Ор. Левицький.

II. Публіцистика.

245 *В Левинскій.* **Царская Россія и украинскій вопросъ.** Стор. VII+104. Женева. 1917.

Книжка д. Левинського, як видко з передмови, написана ще перед революцією й призначена для чужої, російської публіки, щоб дати їй інформаційний матеріял про українську справу в певному освітленні. Але в більшости заснована на історичному матеріялі й перенята виразною ідеольогією, вона й тепер ще не застарілась і залюбки її прочитає й український читач, якому здебільшого факти з нашого давнішого й недавнього минулого відомі. З цього погляду найцікавіщий, певне, буде, останній розділ книжки,—як-раз той, що чужому читачеві його автор радить проминути. Аналізом подій з світової війни д. Левинський руйнує ті ілюзії, якими жило досі українське громадянство, всі оті чужі „орієнтації“, й установлює останніми рядками ту єдину „орієнтацію“—українську, якої держались і раніще більш вдумливі українські публіцисти й яка тепер зробилась загальною серед українських мас. Народ „кує сучасне во ім'я кращої будуччини“—ці кінцеві слова з книжки д. Левинського дуже добре характеризують ту орієнтацію, а разом і запопадливу роботу, що твориться тепер на Україні. І це добрий висновок з усієї книжки.

Книжка корисна, але тим прикріше вражають деякі фактичні помилки автора. „Самъ ученый Милюковъ въ 70 г.г. въ своей статьѣ“ „Вопросъ о малороссійской литературѣ договаривался“ і т. д.—полемизує д. Левинський, додаючи зараз же: „правда, теперь онъ совершенно измѣнилъ свою точку зрѣнія“ (стор. 19). Павло Милюков у 70-х роках був певне ще гімназистом і ніяких статтів не писав, а названа праця належить Милюкову ж, та не тому, і через це, очевидно Павло Милюков не міг своїх поглядів змінити. На стор 66-тій д. Левинський пише, що Костомаров, вернувшись з заслання, занехаяв ідеї Кирило-Мефодієвського брацтва й ніколи більш про них і не згадував. Це неправда, та й сам д. Левинський це знає, бо на стор. 69 цитує з відомого Костомаровського листа до Герцена уривки яскраво федералістичного змісту, додаючи, що в основу листа „легли идеи Кирилло-Меѳодіевскаго братства“. Двічі д. Левинський згадує працю Драгоманова „Пропащий час“, називаючи її „писанной имъ передъ самой смертью и потому не оконченной“ (стор. 76 и 86). Це теж неправда. „Пропащий час“ написано ще на початку 80-х років і навіть надруковано, як частину VI тому женевської „Громади“ тільки не випущено в світ, бо „Громада“ припинилась і надруковані аркуші VI тому так і залежались нікому невідомі, аж поки витяг їх і передрукував Павлюк. Отже еволюція поглядів Драгоманова була не зовсім така, як хоче довести д. Левинський

на підставі зовсім не останньої його праці. Дрібніщих помилок тут не торкатимусь.

Сергій Єфремов.

246. *П. Маєвський.* **Федералізм.** Видавництво „Конфедераліст". Лубні. 1917 р. Стор. 16. Ціна 25 коп.

Авторові, як він і сам признається (стор. 15), подобається одна державна форма, форма, котра, до речи сказати, ніде не прищепилася, форма не життьова, переходова: конфедералізм. За що саме він її вподобав — нам тут не каже, але через те, що має свою вибранку, йому не подобається не тільки автономія краю, а навіть і сама федерація. Правда, т. Маєвський так не висловлюється, а говорить: „в Росії федеративний лад не можливий". І позаяк цього він в своїй книжці не довів, то негативне відношення до федерації доводиться зьясувати його симпатією до конфедерації, та й більш нічим.

Зате автор пробує зьясувати, що таке суверенітет і кому він належить за конфедерації та федерації, а також подати ріжниці цих двох форм. Загалом це йому більш-менш удається, але для такої короткої брошури немало все таки й неточностів. Так, він революційному соціалізмові приписує ідею належности суверенітета народові, тоді як така ідея, починаючи од Русо, иснувала вже тоді, коли слова соціалізм ще не існувало. „Найцікавійшою із сучасних конфедерацій" є державна група, пише далі автор, що складається з Великобританії та Канади, Австралії та південної Африки. Це дуже й дуже спірна річ, але замость за свідка, котрий обєктивно описує всі форми державного життя, в даннім разі на проф. Лазаревського, який (на стор. 219 „Русское государство". Том I. Вип. III. 1913. СПБ.) говорить далеко не те, а саме: „Наиболѣе грандіознымъ примѣромъ примѣненія началъ автономіи является современная Британская Имперія". Основ автономії, навіть не федерації,—хоч по Еллінеку Англія де далі, тим виразніше стає на шлях федерування, чого не одмовляє й Лазаревський.

Ще одно. На стор. 10 читаємо: „Необхідно добре памьятати, що в федерації суверенітет зістається за союзними державами"... Знов ризиковане, знов хистке та спірне твердження: лише при конфедерації суверенітет безперечно зістається за державами союза, бо конфедерація є міжнародня згода. В федерації ж і федеральна держава (напр. Сполуч. Штати) є державою і окремі держави, що входять в склад її (штати, а для Германії—Прусія, Баварія і т. і.) суть теж держави. Перша, федеральна держава, є суверенною. Про це ніхто не сперечається. Щоб же її складові її частини мали суверенітет, не мало ким визначається, більшість же вчених публіцистів такі держави вважають несуверенними.

О. Минюк.

247. *Проф. И. А. Линниченко.* **Малорусскій вопросъ и автономія Малороссіи.** *Открытое письмо М. С. Грушевскому.* Стор. 40. Петроград—Одеса. 1917 р. Ц. 50 коп.

Не знаю—навіщо і кому знадобиться оця брошура одеського професора, випущена під голосною й претензійною фірмою „Энциклопедической библиотеки обществовѣдѣнія". Маємо тут трохи історії, трохи публіцистики і дуже багато чисто обивательського філософствування на тему „веревка что такое?" Видко з його, що проф. Линниченко не задоволений з сучасних форм українського руху й своє незадоволення виливає a la Петро Струве. Ті-ж самі страхи перед роздвоюванням того, що ніколи єдиним не було, та сама аргументація, ті самі суперечности—і все це нудно, довго, тягуче й не без фактичних та логічних помилок. Людям, знайомим з справою, брошура проф. Линниченка нічого не дасть, людям незнайомим—так само. Отже питання—про кого дбав автор, видаючи свою балаканину—так і лишиться без відповіді.

С. Єфремов

248. *М. Драгоманов.* — **Автобіографія.** Видавництво „Криниця". Стор. 59. Київ, 1917 р. Ц. 60 к.

Автобіографія Драгоманова,—власна автобіографія з р. 1883-го й додаток до неї з р. 1884-го,—в оригіналі, російською мовою, надрукована була вже двічі. Вперше подав її небіжчик Павлюк у своїй книзі про Драгоманова р. 1896, вдруге передрукував її журнал „Былое" р. 1906. Тепер маємо цю інтересну річ і в українському перекладі.

Для біографії й характеристики великого українця ці автобіографичні замітки мають вагу першорядну. І це не тільки через те, що вони вийшли з-під пера його ж таки самого, а й через свій, скажу так, метод. Бувши скрізь і всюди надзвичайно точним і по спромозі обєктивним, Драгоманов і в автобіографичних замітках додержує цієї точности й спокійного обєктивного тону, і зразом подає генезу як своїх поглядів, так і більшости визначніщих своїх праць. Тому-то в автобіографії, доведеній до останніх літ автора, маємо мов би канву для його докладної біографії,—таке щастя не часто трапляється в літературі про визначних людей.

Переклад (якогось І. Ланового)—середній.—для Драгоманова не гріх би подбати було й про кращий. Трапляється густо помилок, що мають не індивідуальну, а загальну тепер у нашій літературній мові природу („пехтування російською літературою" „опанував *нею*", „опинились", „аби" зам. „щоб" „*по* пораді", „чернигівці" зам. „чернігівці", форми на „ший"—запанувавший, „ні скільки" зам. „ні трохи", систематичне плутання *і* та *й*, то-що). Коректа убійча, надто в чужих словах. Є сторінки що буквально таки рябіють од помилок.

С. Єфремов.

III. Економика.

249. *Агроном А. П. Хамардюк.* **Що треба знати всім, а особливо хліборобам і агрономам про земельне питання.** Миргород. 1917 р. 53 ст. ціна 1 р.

Автор так уявляє собі завдання своєї розвідки: „в часи революції не можна зустрінути літературної роботи, котра б освітила хоть потрохи і в популярній формі всі головні ті питання земельні і вияснила б їх звязки". Маючи на увазі, що тепер, коли земельне питання стало, як саме гостре питання часу, що потреба в такому творі є і серед хліборобських інституцій і серед окремих діячів, він наважився своєю книжкою поповнити проріху сучасної народньої літератури.

Завдання почесне і, як бачимо, справді одповідаюче сучасним вимогам громадського життя і виконується вже автором взагалі досить ґрунтовно і з розумінням тієї справи, за яку він береться.

В роботі тов. Хамардюка даються: 1) Загальні відомости про аґрарне питання, де зясняються типи сільського господарства—капіталистичне, трудове і соціялистичне: 2) обговорюється питання земельної власности і виясняються його прикрі сторони; 3) подаються критичні розвідки про ріжні умови користування землею—общинне, подворне і хуторне; 4) виясняються ріжні типи земельної реформи по плану соціялізації, муніціпалізації, націоналізації і обмеженої власности і 5) на прикінці складається програма необхідних заходів державного і громадського характеру, які повинні підвищити с.-г. культуру.

З цього огляду роботи видко, що автор праву зачепйв широко і позаяк в більшости він уживає методу об'єктивно наукового відношення до всих майже питань, то вона може лічитися відповідною своєму завданню.

Але в ній є чимало і деяких хиб, котрі значно поменчують вартість і контовність роботи автора.

Коли він змагається виянити зміст „аґрарного питання", то бере тільки його елементи, його механичні частини (стор. 47) і забуває зовсім про провідну ідею—*аґрарної еволюції*, яка тільки і надає зміст і з'єднує їх в-одну купу. Взагалі аґрарний процес—і розвиток, яко керовниче розуміння, не найшов собі місця в роботі автора. Все уявляється так, що можна зробити все, що тільки захоче людність і громадянство. Певне, що це відбиток нашого революційного періоду, коли здається усе можливим, але тим, хто хоче спиратися на науку, так уявляти собі справу не годиться. Не вірно тракгується та теза, що умовою капіталістичного господарства з'являєтся „темне і густе" населення (стор. 5). Вона не одповідає ні фактичному становищу, ні теорії господарства, бо саме густе і темне населення в Китаї, та деяких частинах Індії, але там ніколи не було капіталізму, і не буде, поки населення зостанеться „темним". Навпаки, в Америці, де населення теж густе і де воно найбільш освічене, панує капіталізм в сільскому господарстві.

З причин того, що автор зовсім усунув ідею еволюції, йому не пощастило дати скільки-небудь соціологично обґрунтоване розвинення розуміння земельної власности. Тут він зовсім заплутався і через це його запитання:—„І невже чим більш прикладати роботи і капиталу, тим більш зростає власність на землю" (стор. 13)—уявляється занадто наївним. Воно справді так і є, як простежити це з Сібиру, що тільки тепер колонізується, потім степів Заволжа, потім центру, потім нашого краю і на прикінці Польщі і Литві, то приклад Росії про це свідчить дуже яскраво.

Не справився автор і з теорією ренти (стор. 43—44), не уяснивши собі, що це катеґорія національного господарства, а не індівідуального, і як про таку катеґорію в межах індівідуальних або групових інтересів, про неї можна говорити тільки що до її розпреділення. Через те рента добувається і в трудовому господарстві, але достається вона не власникові господарства, який нею не цікавиться, а комусь иншому, і тут велика економична сила трудового господарста.

Здається мені, що зовсім зайвими і навіть мало тактовними з'являються полемичні закиди автора з приводу проф. Косінського, його кадетизму, ні випраємого інтересами власної дачи, ну а порада Чаянову прочитати про ренту у Косінського після того, як сам автор зовсім заплутався в цьому питанні, виходить дуже комічною. Ні, це автору треба познайомитись з цією теорією, хоча б у проф. Туган-Барановського, а ще краще у Маршаля.

В своїй передмові автор обіцяє друге видання. Ми можемо побажати тільки, щоб він здійснив свою обіцянку, але разом з цим звернув увагу на ті помилки і хиби, які він ужив в першому. І коли це він зробить, то його праця буде ще більш контовною для селянського читача.

Маючи на увазі те, що автор показує ясно і своє знаття питання і знайомість з літературою його і хист до наукового трактування справи,—сподіваємось, що це йому не трудно буде зробити.

Кость Мацієвич.

250 *М. В. Рклицкій*, статистикъ Полтавскаго Губ. Земства. **Земля и земельныя отношенія в Полтавщинѣ.** Статистическія замѣтки по земельному вопросу. Изданіе четвертое. Полтава. 1917. Ст. 56. ц. 40 коп.

Автор цієї брошури докладно розглядає питання, яке має таку велику вагу у нас на Україні. Він користується за-для цього з статистичних матеріялів й історичних відомостей про місцеве володіння землею. В кінці своєї роботи автор справедливо вказує на необхідність як найширшого розповсюдження трьох основних тез серед сільської людности Полтавщини, а саме: 1) при передачі всієї землі в користування трудової

хліборобської людности безземельні дістануть тільки по 4 дес. і що земельна реформа має поліпшити становище тільки тих малоземельних, які мають менше як 4 десятини землі; 2) що реформа на перші роки безумовно погіршить життя хазяїнів, які мають більше 4-х дес. землі, і 3) що земельний фонд не може бути власністю кожного окремого повіту, а мусить становити власність краю, звідки виливає, що ті повіти, де будуть лишки земельного фонду, муситимуть приймати до себе переселенців з инших повітів. „Як що ця думка, каже автор про останній пункт, не досить закріпиться в народній свідомости, то при переведенні земельної реформи буде багато лиха". В історичній частині брошури есть деякі прогріхи, які свідчать, що д. Рклицький не досить знайомий з загальною історією краю. Так, наприклад, автор каже, що, мовляв, „полкова й сотенна" старшина володіла, своєю чергою, подібними ж маєтками, які називалися „ратушними" (ст. 26), тим часом як ратушними називалися маєтности, що належали міським самоуправам. Не зовсім вірно д. Рклицький розуміє й термин „рангової маєтности". Але в цілому брошура д. Рклицького варта поширення, як серйозна спроба конкретно освітлити можливі перспективи аграрної реформи на Полтавщині.

В. Модзалевський.

251. *Л. Гриневенко.* **Кривди Українського хлібороба.** Видання т-ва „Український Агроном". Серія соціально-економична. № 18. Ціна 20 коп. Стор. 22. Дубні. 1917 р.

Авторові прийшла щаслива думка в простій, зрозумілій розмові уяснити питання про те, як кривдувала інтереси нашого селянина загально-російська економична політика. Для цього він спиняється перш за все на критиці вульгарних думок про те, що окраїни багатіють за кошт центру, фактами розпреділення податкового тягла він доводить неправдивість цього. Одночасно він показує, яку ваду для нас мала політика уряду, що цілком штучно оттягала наш хліб од черноморських портів, як несміливо взагалі і шкодливо для нас було вирішено справу з елеваторами, збудованими не у нас, де хліб є, а там, де його нема, або є мало.

Потім виясняє питання про переселення і землеустроїння, яке власне для нас було улаштовано для того, щоб захистити наших панів від селян. На прикінці автор зазначає зразки обрусительської політики і її вплив на нашу хліборобську культуру і виясняє, скільки лиха вона заподіяла нашому хліборобові.

І по плану і по вичерпанню питання, а також по фактичному обгрунтованню його, книжечка уявляється дуже коштовною. А гарна легка і зрозуміла мова, та особливо щире спочуття нашому хліборобові і його гіркій долі, любов до рідного краю, що відчуваються в кожному слові автора, роблять те, що вона повинна зустрінути найкраще відношення у селянського читача, якого вона наведе на корисні і важливі думки.

Тільки в двох місцях автор, на наш погляд, дає невірне освітлення справи. Коли він каже (стор. 8) про політику захисту російських фірм будування с.-г. знаряддя і машин і про його шкодливість для нашого хлібороба, то він повинен зявляти, що тут діло ходить на 75% про наші українські фірми. Це наша промисловість і в тому, що уряд її підтримував, був і наш інтерес і нашого хлібороба, який повинен мати своє машинне будівництво. Те саме будемо робити і ми в своїй народній республиці Невірно освітлено справу і з цукром. Шкідливість політики російського уряду була не в справах експорту, а в справі підтримування одсталих заводів і обдиранню нашої людности через високий акциз і ціни цукру, які він давав нашим цукроварам. А взагалі і тут його політика мала і позітивне, а не тільки шкодливе значіння для розвитку нашої української найбільш важливої промисловости.

Бажаємо, щоб ці помилки було виправлено, бо коли хто-небудь з читачів ці справи знає і прочитає таке тенденційне їх освітлення, то у нього легко зьявиться недовір'я і до инших питань, а це шкода, бо книжечка справді дуже коштовна і корисна.

Кость Мацієвич.

IV. Інформаційні видання.

252. *Борис Грінченко.* **Братства і просвітна справа на Вкраїні за польського панування до Б. Хмельницького.** 34 стр. Ціна 50 коп. Видав. т-во „Сіяч". Видання друге. № 5.

„Горе мені бідолашній, горе нещасливій, з усіх боків обідраній... Була я колись прекрасна й багата, тепер я покалічена й убога"—немов би сама Україна промовляє так у автора XVII віку, надзвичайної доби в нашій історії, коли мобілізовані сили католицької Польщи йшли походом на Україну, під прапором унії спочатку. Прозорою, чистою мовою оповідає Б. Грінченко про культурний народній рух на Вкраїні XVI-XVII в. на фоні загального державного безладдя Речи Посполитої, звертаючи особливу увагу на діяльність церковних братських товариств. Тоді од православної віри і од свого народу одступилося було панство вельможне, архиєреї схилялися до унії, а нижче духовенство було неосвічене і упереджене, що „порядному, путящому чоловікові сором було вступити в таке духовенство і тільки сміття людське, голодні неуки до його пхалися". Очевидно, ці суспільні елементи нездатні були обороняти свій народ. В оборону самобутности українського народу стали братські товариства, що з давніх часів істнували на Вкраїні при церквах, а тепер почали виявляти особливу енергію. Автор докладно оповідає про організацію братських товариств, про їх культурно-просвітну діяльність, про братські друкарні, школи та бібліотеки, дає відповідну характеристику книжкам, що виходили з братських друкарень,—з'окрема спиняючись над видатніщими письменниками того часу—Мелетієм Смотрицьким та Іваном Вишенським. Історією Петра Могили і заснуванням Київської Академії кінчається цікава популярно-наукова брошура Б. Грінченка. В

іяльности братств на Вкраїні багато приватного знайдеться і для наших „Просвіт“. Цю книжку особливо їм радимо прочитати. Друге видання зверхнім виглядом гірше од першого. Ну, і ціна, звичайно, як по теперішніх умовинах друку, не могла не вийти більшою.

В. Страшкевич.

253. **Про державний лад у всяких народів.**—Переказала *М. Загірня.* Видавниче Т-во „Криниця“ у Києві. 1917 р. Стор. 62. Ц. 50 коп.

Книжечка М. Загірньої „Про державний лад у всяких народів“ складається з восьми розділів, а саме: 1) Про самодержавство та про инші державні порядки; 2) Відкіля взявся сьогочасний лад у державах; 3) Про конституційний лад; 4) Про голосування й вибори; 5) Про дві ради: народню й вищу; 6) Про республіки: 7) Що буває, як у державі не один народ, і 8) Чого вам треба?

За часів самодержавства знайомити широкі народні маси з істнуючими формами державного устрію вважалося злочином і тему писати й видавати популярні книжки на цю тему було заборонено. Царське правительство старанно пильнувало того, щоб населення держави Російської нічого не знало про державний лад в чужих країнах, щоб воно не могло прирівнювати наш державний лад до державного ладу чужих країн, бо висновок з того прирівнювання неминуче мав бути таким: самодержавство є найгіршою формою державного ладу, бо тільки самодержавство дає монархові з його правительством повну волю дбати лише про свої власні інтереси, нехтуючи добробутом народа, гнидючи й зневажаючи його на кожному кроці; тільки при самодержавстві можна досягти того, щоб народ лишався убогим і темним, повернути його на „рабів німих“, над котрими цар з його правительством можуть коверзувати й знущатися, як їм вхітно.

От же з книжечки М. Загірньої „Про державний лад у всяких народів“ читачі довідаються, що крім самодержавства істнують на світі й инші форми державного ладу й яка між ними ріжниця. Це тепера обовьязково потрібно знати всім і кожному, бо зараз на Вкраїні, що так несподівано визволилася з ганебних кайданів московського самодержавства, будується нова форма державного ладу - народня республіка, і в цьому будівництві народні маси мають приймати найдіяльнішу участь. От-же треба, щоб народ наш свідомо стався до того будівництва, до тої нової форми державного й громадського життя, яку він має утворити.

Написано книжечку гарно: виклад популярний, мова хороша, чиства, народня, і тому треба побажати їй як найбільшого росповсюдження.

О. Волошин.

154. *П. Масеський.* **Загально-російські Установчі Збори.** Вид „Конфедераліст“. Лубні. 1917. Стор. 8. Ціна 10 коп.

Автор зацікавився злободневним питанням: скільки представників майбутнього загально-російського Установчого Зібрання тягтиме руку за федерацію, а скільки проти неї. Його статистика начислє 307 представників за, а 438 (всі москвини, всі жиди і всі німці) проти федерації. Підрахунок досить непевний, бо 52 депутати Сібірі і 17 депутатів з „тихого“ Дону, що мають бути в Установчих Зборах, хоча і великороси, але явні федералісти..... Як ці 69 голосів кинути на тереза ваги, то хто зна ще куди перехиле?...

На підставі цього цифроного матеріялу т. Масевський трівожно запитує: „чи маємо взагалі право... питання федерації... ставити в залежність від... настрію московсько-жидівсько-німецької більшости?“ І на адресу „недоброго північного брата“ одповідає: „Ні, на Загально-рос. Устан. Збори ми не підемо! Наші обранці зберуться у своїй столиці — Київі, щоб викувать державну волю свого народу“.

Брошура має агітаційний характер, написана з темпераментом і хорошою мовою.

О. Минюк.

255. *В. Гришинський.* **Пролетаріат пануючих та пригнічених націй.** Кат-лав. 1917. ц. 10 к. 8 стор. in 32°

Метелик в ші ть сторінок друку чіпає тему не тільки цікаву, але й життьову. Український читач має тут коротенько викладений доказ тому, через що саме пролетаріат, маючи одні класові інтереси, розходиться в своїх національних інтересах в націях пануючих і пригнічених. Стисло і переконуюче, хоча й не досить приступно, викладено цю брошурку, що, як видко з ціни і розміру, певне, мала на увазі читача з народу. Тим часом вона все-таки допоможе йому розібратись в питанні, котре поставлено життям перед самі очі.

П. Богацький.

V. Календарі на р. 1918.

256. **Одривний календарь „Час“ на 1918 рік.** 9-ий рік видання. Т-во „Час“. К. 1917. *Зложив С. Черкасенко, зредактував В. Старий.* Ціна 3 карб.

За старих часів, коли цензурний гніт великим тягарем валягав особливо на ті видання українські, що призначалися для широкого громадянства, та мали тіраж більший, як звичайна книжка, видавати календарі було занадто трудно і небезпечно, бо доводилося сподіватися конфіскати всього видання. Тим то ці видання виходили здебільшого блідими,—так мовити—двічі цензурованими. І тільки видання девьятого року календаря „Часу“, що заслужив на широченну популярність, дає нашому громадянству змогу, читаючи що-денні сторінки календаря, що-разу вічувати вільність рідного слова, думки, широкого розмаху життя далекої й близької минувшини. Звичайно, трудно, і навіть неможливо, щоб один і той же календарь зовсім задовольняв потреби (як календарь) разом всіх кол громадянства. Тому-то, очевидно, календарь „Час“ і подавав щоразу матеріял на ріжний смак. В календарі-ж цього року, що вперше виходить одверто авторизованим, бачимо певну сістему, хоча й знаходимо в ньому не тільки силу уривків з літератури, історії та ріжних галузів науки, але ж багато і всяких практичних порад, приказок, гуморесок, то що. Можна думати, у менш освіченої людини увесь цей матеріял запалить любов до ширшого і глибшого ознайомлення з культурним придбанням рідного народу, але ж і інтелігент знайде в календарі чимало цікавого матеріялу й для себе. Взагалі думаємо, що значіння календаря та ще одривного—величезне: він висить навіть в тій хаті, де часто немає жодної иншої книги, читається зо-дня в день, тоб-то привчає до механизму читання українського друку: зачіпає найріжнор(о)-

яніці справи та питання і тут-же зазначає книжки, з яких можна про кожне питання довідатися докладно. Тоб-то ніби приносить в собі розум і знання інтелігента в селянську хату..

З спинок, що дало Товариство до сьогорічного календаря, найбільшу увагу звертають на себе нові художньої красі—спинки з малюнками художника А. Ждахи та прекрасний старовинний орнамент худ. О. С. З технічного боку календарь видано, по цих часах, зовсім чепурно, дарма що не видруковано чисел свят червоними фарбами.

Варто зазначити ще й те, що все-таки Украіна в цім році має свій справжній календарь, тим часом, як на Московщині, здається, не спромоглися видати ні одного путнього, а поляки видрукували з порожніми задніми сторінками.

Олекса Ліхтярь.

257 **Товариш іміграната на рік 1918.** Календар руського народнього союза. Scranton. Pa. 1917 р. Стор. LXII+169+9, ц. 50 центів.

Приємно подержати в руках американське видання після тих гнічірок, що здебільшого маємо нині у нас замість колишньої справжньої книги. Добрий папір, чіткий друк, ясні з найдрібнішими деталями малюнки, яких уміщено більш півсотні в книгу обширом в 14 аркушів друку, що коштує по старому курсу коло 80 коп. Просто заздрість бере, коли бачиш наочно, що десь є така країна, де люде можуть творити культуру без муки, без страждання.

Виданий нашими американськими земляками календарь уявляє з себе цікаву книгу й по своєму внутрішньому змісту: то є альманах, в якому американський робітник зможе найти й потрібний в його щоденному житті справочний матеріял, і корисну пораду, й короткий огляд видатніщих подій минулого року на всім світі, і багато чисто літературного матеріялу і, нарешті, чимало гумористики. В цій же книзі він бачить портрети видатних людей світу, про яких найбільш говорилося в минулому році: починаючи од проф. М. Грушевського, В. Винниченка, Керенського, Джека Лондона і кінчаючи групою першого засідання ради робітничих депутатів у Петербурзі, бачить краєвиди Київа, Львова, Чернівців, видатні моменти світової культури, війни, російської революції.

Як звичайно в американських виданнях,— відведено чимало місця статьям на сенсаційні теми (напр. про діла Романових, про життя Г. Распутина, правду про напад на Миколу II-го в Японії, де бувший царь мав власний дім розпусти і т. ин. З літературного матеріялу маємо оповідання Аверченка, Гюї-де-Мопассана, Альфонса Доде, Бена Гехта, Гр. О. Толстого, Ч. Вуда, Я. Дорі, В. Гаршина, Ф. Гнуляка і т. д. Дуже хороші статті дали др. С. Рудницький („Огляд і історія укр. теріторії“) та М. Цеглинський („Галицькі погроми“; і тільки вірші Саламандри та популярний начерк д-ра Бережницького (про зуби) треба визнати нічого не вартим матеріялом.

Думається я, що коли б була змога транспортувати американські видання на Вкраїну, то календарь „Товариш іміграта“ мав би чимало покупців і у нас, бо за винятком першої—місцевої частини, він в значній більшости містить добірний і загально цікавий літературний матеріял.

В. Д—ний.

258 **„Товариш“**—*кооперативний календарь на рік 1918.* Київ. Вид. Дніпровського Союзу Споживч. Т-в. ст. 32, ц. 35 к.

Маємо перший приклад чисто народньо призначеного виключно для вжитку селянсько календарика в типі тих московських, що звичай продавалися за пьятак по ярмарках та у щіт ників. Правда, це порівняння треба віднести ви лючно до обширу та системи, що ж до літерату ного матеріялу, то з цього боку календарик „Т вариш“ цілком заслуговує уваги.

Після календарних відомостів в ньому у щено коротеньку замітку про Центральну Ра та Ген. Секретаріят; потім про оголошення Ук Нар. Республіки, далі в „Укр. літопису за р. 19 зазначено видатніщі дати історичних подій; тім ідуть статистичні відомости про Україну, п культурно-просвітну справу (Університет, „Про віти“, театр). Далі йдуть замітки: про земств ріжні інформації в справі кооперативній. Зак чується календарик коротеньким каталогом к жок, які товариство радить читати селянам (дано 55 назв).

Брошурку видано чистенько. Ціна за 32 ст рінки петітного друку 35 к.—не висока.

В. Королів.

259 **Календарь на рік 1918.** (Рік видання други Редакція К. Широцького. Вид. Благодійного Т вариства. Київ. 1918. Ст. 111, ц. 1 р. 50 к.

Приємне зовнішнє враження, досить багат літературний матеріял, чимало нового, що ра в часи мовчання не доводилось бачити в кал дарях, робить це видання відомого всім укра цям „Благодійного Товариства“, що довгий провадило з Петербургу культурну роботу Україні,—дуже цінним і потрібним для села.

На превеликий жаль ця коштовна кн вийшла в момент, коли по технічних умова часопису не можна уже уділити їй стільки міс як вона заслуговує: Доводиться оззначити, щ її складанні брали участь такі письменники у інські, як К. Широцький, А. Кащенко, К. Л кий, П. Зайцев, М. Левицький, В. Коваль, Косів.-М. Коцюбинський, Слюсаренко. Кни видано не дуже дорого.

В. Королі

VI. Красне письменство.

260 *Борис Грінченко.* **Брат на бра** оповідання, друге видання. Стор. Ціна 50 к. Київ. 1917 р.

Сюжетом за для цього оповідання служили сумні події 1905 року, коли пі майже суцільного мороку виглянуло б сонце волі („куца конституція“), а по знов ще з більшою лютістю запанувала т ка неволя і безнадійна темрява. Сам сві і активний учасник цього бойового ми лого, Б. Грінченко в своїм оповіданні інтересну і мало не протокольно правди картину одного з трагичних епізодів то часу. Перед нами давній, гарячий, щир переконаний борець за волю і правду родню вчитель Корецький. Його випущен вьязниці,—він, повний найкращих надій, сп діванок і віри в добре майбутнє, їде в св село. Але не встиг він ще оглянутись себе дома, як стряслася біда: темні селян

підбурені ворогами волі, мало не вбили Корецького, свого оборонця, борця і страдника за інтереси народні. Тяжко побитий, змучений фізично і ще більше морально, Корецький знов втікає в місто. Та всі ці болі і муки не вбили в ньому віри в краще будуче, не загасили в його серці живої, непереможної надії і віри, що правда кінець кінцем подоліє кривду, що світ поборе темряву. Цей постійний оптимизм і віра в правду такі характерні за-для самого незабутнього автора цього оповідання Б. Грінченка: як і його герой Корецький, він ні коли не падав духом. Цілком правдиве, гоpяче, з захопленням написане, це оповідання може бути цікавою і дуже пожиточною лектурою за-для самих широких верств нашого громадянства. Як і всі твори Грінченка, „Брат на брата" визначається своєю прекрасною мовою. Як і в багатьох инчих творах Грінченка, особливо з життя інтелігенції, в цьому оповіданні дуже виразно зазначена головна ідея, можна б сказати, тенденція автора. Та це не зменшує його літературної і ідейної вартости.

В. Дурдуковський.

261 **Будні.** *Оповідання з чужих мов.* Збірник перший. Видання Товариства „Час". Стор. 160. Київ. 1917 р. ц. 2 р. 25 к.

Збірник цей складено з оповідань, що вже раніш були видані т-вом „Час" окремими, маленькими брошурками. Тепер т-во „Час", очевидно, маючи на меті видати щось більшого за ті брошури, зібрало їх кілька в збірник, під окремою назвою, відповідно їх змістові.—До першого збірника увійшли такі, перекладені з чужих мов, оповідання: 1) „Сільська вчителька" (з італійської мови)—Джіовані Чіамполі; 2) „Мотлох" (з польської—Марії Родзевичової; 3) „Остання лекція" (з французької)—Альфонса Доде; 4) „Пометач" (з норвезької)—Арне Гарборга; 5) „Батько Мілон" (з французької)—Гюй-де-Мопасана; 6) „Син чи насилок" (з угорської)—Коломана Міксата; 7) „Мендель Гданьський" (з польської)—Марії Конопницької; 8) „Лихо" (з російської)—Антона Чехова; 9) „Марійка" (з німецької)—Ганса Гоппе; 10) „Два матері" (з норвезької)—Іонаса Лі.

Оповідання ці в більшости, належать перу видатніщих письменників европейських і сказати яке з них краще,—не так легко: всі вони гарні, бо надзвичайно майстерно і разом з тим дуже просто малюють життя людське з ріжноманітними переживаннями, з гарними й поганими вчинками. Всі вони життьові, ревльні; тому певне, збірник цей і названо „Буднями". Хоча є в ньому й оповідання, що зачіпають і не тільки звичайне, щоденне життя. В часи, коли людина схоче одпочинути душею—збірник може стати в пригоді, тим більше, що всі оповідання збірника можуть бути прочитані з інтересом людьми самих ріжних станів.

Редакцію переведено над збірником ретельну й стараву: мова оповідань чиста й хороша. До речі й коротенькі житєписи кожного з авторів, яких оповідання увійшли в збірник.

Взагалі.—книжка, беручи на увагу сучасні умови, як з завнішнього боку, так і по змісту видана бездоганно, коли не зважати на дві-три коректурних та стільки ж редакційних помилок.

В. Корінь.

262 *М. Шаповал (М. Сріблянський).* **Листки з лісу. (Сімфонія).** Видавництво „Рух". М. Вовча на Слобожанщині. 1917. Стор. 56. Ц. 2 р. 10 коп.

В суміші імпресіонизму, символізму, і всяких инших „измів", в локшині ріжноманітних впливів—трошки від Гамсуна, трошки від Л. Андреева, трошки від Коцюбинського, навіть від Сергеева Ценского—все ж таки проглядає душа чулого і непозбавленого кращих можливостів художника, який, на жаль, бреде якось помацки в своїх шуканнях і шкодить собі зайвою і непріємною претензійністю.

Кого з поетів не захоплювала краса лісу? Скільки яскравих переживань, скільки глибоких дум родилося в ньому! I д. Шаповал склав в його честь цілу сімфонію. В ній багато мотивів і сильних і красивих згуків. А все таки читач врешті крім утоми нічого не почуває. Єсть якесь надужиття його увагою, в безлічі варіацій на одну й ту ж тему, яке ускладняється ще й тим, що окремі образи невитримані, а иноді й цілком штучні й невдалі.

Беру перший—ліпший приклад. Автор каже:

> Втиматись в тишину глибин недосяжних, *розплиматись* в жилах каменю і *відчути вагу* над собою віковічну, *роздавити* тіло і душу на найдрібніші атоми, *задавити* їх вагою космічною, *роздавити* в тині стін великого міста і тоді забути їх. *Розлити* [illegible] про жовто-зелені обличчя, *розпорошити* звуки великого міста на [illegible] частини, щоб кожною звуковою хвилькою можна було світ оповити. І так *подрібнити*, щоб уява навіть не могла уявити дрібности всеї...

Або:

> Півень [illegible] *мені* [illegible] тем, *як обручами.*
> А через три [illegible] [illegible] —
> Ти *невільник*... *придумай, як раб* до тачки *прикований*...

Художня [illegible] автора—в невмінні розпорядкати безлічню образів, що не [illegible] так мовити, насідають.

Д. Шаповал намалював картину геніальної творчости самої природи—великого майстра: матеріял у його аби-який „гуман, собі невеликий та хорот вночі з вітерцем та й годі".

А проте

> ...все повітря повне художніх образів, насичене безліччю ріжних естетичних елементів: зерочок, кружалець, ниток, палочок і всякої всячини, а ти тільки перебирай, розкладай, комбинуй, щоб все таки щось вийшло. Але в кожній дрібниці відбився весь світ Божий, всі можливости творчости, всі фарби: тут тільки бери хоч лопатою, хапай, метушись і кидай, а воно все само укладеться в самі найвигодливіші малюнки.

I автор сам береться за лопату, хапається, метушиться і кидає, теряючи в своїх химерно-кучерявих комбінаціях „ріжних естетичних елементів", в найвигодливіщих малюнках основну умову естетичного виливу—його простоту й вільність.

А рядом з цим ніби розчарування в можливости поетичної творчости:

Навіщо перерастати художника (природу), коли на це нема і не буде сили... І навіщо ж первостойну красу замикати в слово?

І все це —здається мені—від того, що автор, як намальований ним дуб, який „тягся в гору з по-між ворогів, що оступили і перехоплювали проміння", напружившись і випроставшись „всетаки напився світла до схочу і почав *рости з середини*".

Відсутність суцільности й послідовности в його естетичнім розвиненні тільки й можуть пояснити хиби його творчости.

Безперечно Шаповал володіє гарною мовою —це з боку лексики; з боку морфології ми могли б зазначити багато діалектичних форм; що ж до синтактиса, то тут доводиться рішучо заявити, що мова—не українська: перекладчику на рос. мову не довелося би переставити жадного слова. (Як приклад цілком неможливий: „я почав тікати. гонений переляком"). Неприємно вражає неоднаковість правопису: з одного боку здибуємо такі написання, як *зоригаєсся, ніжисся, боісся* і рядом поправне *зоригуєшся*; або *з'єднанне, істнуваннем, щастєм* і тут же *оп'янінням, корінням* і т. д. Дуже часто—*є* замісць *є*, мабуть, як результат корректурного недогляду.

Паперу й шрифту могли б позаздрити всі видавництва, і все таки ціна—дуже висока.

П. Зайцев.

VII. Педагогика і школа.

263-264.. *Ю. Грох-Грохольський.* **Коротенька початкова граматика української мови.** *Випуск перший: частина етимологична. (З задачами для письма і з граматичною термінологією для поширених етимології та синтаксису).* Видання автора. Стор. 66, in 8°, ціна 1 карб. 50 коп. м. Козятин, 1917 р.

Так виглядає титулова картка, отже титул книжки, крім якого читаємо зверху мотто дрібним складом з 8 рядків віршу Г. Чуляя: „Учися, мій брате, гарненько читай, що написамо в книжці, то все замічай: там їжа для тебе, там щастя твоє... Учися ж, мій брате,—ще час тобі є".

Я навмисне так довго затримався над титуловою карткою, бо вона дає ніби квінтенсенцію всеї книжки—III, 67 ст. малої чвертки. Від титулу віє давніми, добрими часами, коли всі свято вірили в те „чорне на білому", як в закон букви. Вірить в нього і автор, бо всю книжечку зложив він—як один великий закон українського правопису і „граматичної" термінології. На скільки одначе його „граматичний правопис—тільки злегчений та спрощений", бо автор не вживає „ні протинок (пір'я), ні деяких подвоєнів (життя, бажання)", то з цим ще можна би помиритися, а навіть поставити йому в заслугу це „дерзаніє". Зате, навпаки, ніяк не можна вибачити йому тої сміливости, яку він „взяв на себе", коли „де-котрі терміни, які маємо в галіційських, чи инших граматиках, виданих в попередні роки,—йому не задовольняли", та він їх став „злегчати і спрощати—словами народної мови, *або словами до них близько рідними.*"

Читачі краще за всякого критика оцінять цю „близьку рідню", коли заглянуть в його ж *Ю. Грох Грохольського*: Російсько-український словничок граматичних термінів. (Додаток до „Коротенької початкової граматики), м. Козятин 1917 р. 15 ст. 16 коп. Тут вони найдуть такі „перли" народньо-грохольської граматичної термінології, як: „ударник"—(не думайте, що вояка з ударного батальону!) тоб-то наголос; словоскладень—словотвір; кінченязміна, відміна (флексія); гуртовний—збірний; ласкальний—пестливий; одинчий—одиничний (singularis), двойчений—двійний (dualis), ряд—рід (genus), жіноький—жіночий (g. femininum); змінок—відмінок; починок—початок слова; велебний, велітний—приказуючий, приказовий, вольовий (спосіб), „діяльнича", „орудніча" і „вертальна" ді... означають діяльну, страдальну і зворотну дії, тоб-то activum, passivum, deponens. Серед часів маємо: минулий складчастий—давноминулий, будучий складчастий—будучий незавершений (буду писати), та дієслова лицевні—особові і безлицевні—неособові, дієпризначник—причасник (participium), визначник—прислівник (adverbium), прислівок—приіменник (praenomen), звязник—лучник, союз.

Від Грох-Грохольського *ери* вже нема речення, тільки виклад (ок) і викладень з підсудками—підсуднями і присудками—присуднями, цеб то підметом і присудком, та дойменком—придатком (attributum), кличні, зовища і зовні—оклики. В „доладности слів" автор говорить про „керуваня, старшуваня", а там дальше про „крапки, запинки, покрапки, черки, черкочки, цятки—цяточки і примірки".

Вже цих термінів вистарчило би, щоби зложити собі повний образ граматичної методи автора, та його граматикою зовсім не займатись, як річчю невдатною, навіть цілком шкодливою. Але саме це накладає на критика обовязок можливо найясніще з'ясувати основи граматики. Отже: 1) граматика не єсть наукою доброго читання і писання; 2) не єсть наукою *живої* мови: 3) ніяк і ніколи не може стати наукою правопису і термінології—тільки, 4) граматика єсть систематичним розглядом життя

вимови; 5) живої народньої по наріччях, говорах і говірках; 6) принятої письменної книжкової) по авторах—оскільки вони не користуються одною загальною мовою і 7) вшої колись, по намятках письменства, еноcлову родинною і місцевою (призвища одей і назви географічні), та по данних оричних джерел. Всі ці досліди мусять іратись на спільних основах всякої фі логичної праці, зібраних в порівняній граматиці.

Автор на жаль ставить вище свій авторитет від найвизначніщих дослідників граматичної науки і тому, не вважаючи на дійсно добре ухо для діялектичних змін і явищ звучні,—він не дав нам доб і граматики, тільки лихе повторення заніх, наукою і життям непризнанних, гимологій", що стільки лиха накоїли в іїській школі, та дали Росії 85% неписьменних—сліпих, незрячих, темних „бра- -граждан товаришів". Невже й українській школі не дасть доля инного русла, ки потягне її силоміць через дебрі равопису" і яруги „термінології" у бо- а і безвісти давньої схоластичної систематики, та пустої балакучої діалектики і орики? Невже й українська школа не вчить українського сліпця читати і писати, та не воскресить давно бажаного духа не дасть йому змоги читати ясним і бистрим зором в книзі буття неба і землі? евже учитель в українській школі і для українців учеників лишиться тим-же произдителем стихійного анальфабетизму—як в був ним до-тепер в російській школі?

Ні, ні! Цього мабуть ніхто не хоче, а м паче автор граматики Ю. Грох-Грохольській, який певне не прогнівиться, коли його граматика буде служити зразком— як граматики не належить складати, а тим паче, як не слід її вчити в школі.

Щоби було всім ясно, скажемо: *в народній школі,* **вищій і нижчій,** ***ніякої граматики не потрібно,*** **а** потрібно як найбільше читати, писати, оповідати і роскавувати як найкращі твори самих найкращих письменників взагалі про самі найкращі і найінтереснішої речі.

На основі прочитаного і написаного учителеві слід вести розмови з учнями так, щоби вони призвикали до ясного, точного і бистрого думання і такоїж передачі отих своїх думок. В часи таких розмов можна і слід злучити основи логики з „граматикою" і тим робом дійсно присвоїти їм чи там первістки науки про мову рідну, чи про мову взагалі. Український педагог мусить зрозуміти, що його учень-українець знає дуже добре свою мову місцеву—отже тільки через цю мову він може дійти до знання мови загально-української, але ніколи дорогою насили і навчання хочби й найкоротшої і найпочатковіщої граматички.

Не граматика навчить його *розумної й сміливої мови чоловіка,* тільки розумний вчитель-приятель дітвори, що захопить її своїм словом та живим приміром.

Граматикою, систематичним оглядом української мови на всьому просторі її історичного, та у всьому обширові її нарічевого розвитку можна з користю зайнятись тільки у вищих класах гімназії, коли учень пізнав первістки граматичної науки на мовах чужих і класичних, та пізнав вже й основи старословянської мови, отже не раніщ 6-го класа дати йому звучню і словозміну, а тільки рівнорядно з логикою і психологією може учень знайомитися зі складнею, а там теорією про походження мови і її звязок з внутрішнім світом людського духа.

Не місце тут доводити і обгрунтовувати цю гадку. Вертаємось до граматики української. Автор починає її з „Абетки": „всі звуки, які вживаються в нашій розмові, перечитуються в своєму порядку, і той порядок ми називаємо *азбукою*". Нехай це так: звідки ж береться слідуючий § 2. Самозвуки та півзвуки. „Самозвуків є ть 11: а, я, о, є, е, у, ю, і, ї, и, йо (або ьо)."

Невже між звуками та азбукою заходить звязь генетична? Правда, для автора дуже важно навчити своїх учнів правопису, але не ніяк не може бути метою самою в собі. Можливо, що про це належить сказати не одному авторові, а саме: немає на світі широкому ні одного самого найкультурніщого народа, який би в масі своїй, будучи письменним, писав правильно по правопису. Навпаки, поправно по принятому правописові пишуть тільки вповні освічені люди, що працюють в інтелігентських професіях, які придбали собі знання правопису шляхом механичної вправи, але рідко коли систематики та теорії. З такого боку граматина Грох-Грохольського безперечно вповні видержана, але ні для одної української школи не годиться—хиба як підручник для вчителів, в яких зараз немає нічого в руках, та без чого вони здебільшого не вміють вчити.

По суті в граматиці Грохольського немає ніяких важніщих неправильностей, тільки в ній зовсім не вірна основа, в роді бульо-

на на солодженій воді. Як на будуче автор всмак насолить воду—отже візьме в основу свого досліду звуки і внутрішні зміни живої мови своєї округи, порівняно з загальнолітературною, та приправить це вміру особливостями словаря, складні і образности місцевих говорів і наріччів, то певно дасть, дуже інтересну, цінну і користну книжку перш усього для місцевих педагогів, а там і для своїх земляків, та їх дітвори.

Але в новому переробленому виданні автор нехай не вважає вже „ошибкою против правопису“ „пишут, кажут, несут“ (ст. 14), та нехай пояснить ріжницю між „залежять, належяться (bis)“ та „належатися, частини“ (29 ст.), „держяться“, „качаточки“ (ст. 30), „належяться“, „бляшані“ (40). Може б таки пригодилось-би йому згадати про „шепка, жеба, жідати—жедати“. Не знаю таки, звідки після вправ на е—и на 5—7 ст. автор говорить: „Куди залетів, там опенився“.

Не тільки не вдала книжка Ю. Грох-Грохольського не примусює нас змінити свій принціпіяльний погляд на цю справу, але-ж і 3-е видання „*Короткої української граматики для школи Грицька Шерстюка*“ та дуже інтересна і безперечно перша гарна на Україні „*Початкова граматика української мови. ч. I, Олени Курило*“. А саме тому, що в граматиці Шерстюка видавці не рішилися ввести належних поправок, та залишили плутанину звучні і словозміни з „законами правопису“; *О. Курило* знов не зійшла зі становища загально „філологічної аксіоми“ про єдиноспасенність схоластичної граматики, що ніяк не вміє війти в царство життя мови. Дуже жаль, що Курило уподобилася тому нерозважному євангельської притчи, що нове вино влив в міхи ветхі з новими латками.

Доц. І. Свєнціцкий.

165. *Курило, Олена* **Початкова граматика української мови.** Частина І. Вид. „Криниця“. Київ 1917. 8. 1-46. Ц. 70 к.

Потреби нашої школи, бодай початкової, починають потроху заспокоюватись. Можливість поправної постанови найважнішого предмету шкільної науки—рідної мови, стає реальним фактом. Опріч перших поступів у цім напрямку—граматок (абеток), що вже ми маємо кілька, починають виходити й елементарні граматики до шкільного вжитку. Першою новою ластівкою є О. Курило.

Ми радо відаємо цей новий здобуток нашої, поки-що небагатої, педагогичної літератури. „Новий“ не тільки фактом своєї появи, а й своїм методом, змістом і формою. Автор—перший у нас педагог, що майже увільнився з-під впливу російських підручників з їх (здебільшого) науковою застоялістю, з їх плутаниною та схоластикою, і дав нам книжку типу найновіщих англійських підручників, написану виборно, стисло і стильово. Автор зумів в надзвичайно приступній формі, з тонким педагогичним тактом, уникаючи всього зайвого, викласти основні граматичні поняття і дати їм окреслення, згідно з останніми висновками в науці, з строго переведеним граматичним принціпом (див., напр., класифікацію займенників, причасників). Ми вже тут не здибуємо так ще звичайного в підручниках плутання літери з звуком, Ахиллесової пятки російських підручників, не здибуємо застарілих схоластичних дефініцій морфологічних складників слова, не здибуємо й роблених прикладів,—навпаки, кожне правило обмислено в прикладі з людової поетичної творчости (загадки, прислівья то-що) і з творчости кращих майстрів нашого слова.

Визнаючи високі прикмети „початкової граматики“, не можемо поминути мовчки де-яких хиб, чи краще сказати недоглядів, що з рештою легко усунути при новім виданні. Так, напр., на стор. 5 надруковано „по одному складі“ замість „по одному складові“, адже тут мусить буди датний, а не місцевий відмінок. На стор. 6 надруковано, що слово „їсть“ має *три* звуки, треба *чотирі*. На стор. 7: „Одна літера иноді означає два звуки. Такі є звуки: *є* (*й*+*е*,) *ї* (*й*+*і*),“ і т. д. Замість „звуки“ тут треба сказати „літери“. На стор. 15 автор ділить речівники на *власні* і *рядові*. Терміну „рядові“ вжито замість „загальні“ дуже нещасливо, бо він не дає тої ідеї протилежности індівідуального і неіндівідуального, що так добре відтіняють терміни „власний“ і „загальний“. Терміну „рядовий“ треба було вжити до числівників, що автор зве „порядковими“ (вплив рос. — Який у ряду? Перший, другий і т. д.). На стор. 22, § 29: „закінчення на *приголосний* твердий і мякий“,— треба „на шелестовий“. На жаль теж і помилок друкарських чимало залишилось.

Само собою, що ці незначні дефекти, певно, буде усунено в найближчім виданні. У всякім разі це дрібниці, що не можуть умалити вартости нового підручника. Радіємо за нашу школу, що вона має таке цінне придбання.

Мова автора взагалі поправна, майже взірцева. Де не-де тільки подибуються зво-

[с]лови, яких краще уникати, напр., „вживаємо „азбуку“ замість азбуки, бо вживають „чого“, а не „що“.

Проф. Е. Тимченко.

266 **В школі наша будучність.** Видання української громади міста Троїцька. Стор. 20, ц. 35 к. Троїцьк, 1917 р.

Брошурка—гарний популярний доказ того, через що нам потрібна рідна школа. Для мешканців Української Республіки ця думка вже являється до певної міри трюїзмом, бо політичні події найкраще довели потребу рідної школи, і ті земства, що годували дітей Вахтеровим або навіть Барановим, тепер спішно шукають Черкасенка і Грінченка. Але автор пише для наших переселенців в далеку Оренбурщину, де українці, пороскидані невеликими купками серед чужомовної людности, потроху забувають свою рідну мову, а з нею і рідний край. Ось через що з цікавістю береся за невеличку брошурку, видану „там“, за кордоном, за тисячі верстов від нас.

Що до змісту брошурки, то він цілком приятний для агітаційної мети; автор користується відомою книгою Б. Грінченка—„На безпросвѣтном пути“, де-що додає від себе, компонує цей матеріал по певному плану і дуже грунтовно доводить пекучу потребу для своїх братів-переселенців завести рідну школу. Щоб його добре зрозуміли, він користується російським шрифтом, її хоча додержується фонетичних законів: „окремий унивэрситэт для сэбэ“, але на нас—тутешніх українців це робить дуже неприємне враження. Мова брошури не рівна і не цілком нас задовольняє.

Ол. Дорошкевич.

VIII. Видання для дітей.

267 **Трьомсин Богатирь. Казка** *Іван Маложура.* *З малюнками худ. І. Степенко.* Катеринослав. 1917. Стор. 78, ц. 80 к.

Взята з героїчного епосу, ця казка без сумніву вподобається дітям, бо вони завше кохаються в таких героїчних подіях і постатях. Але з другого боку - цей твір друкується по рукописах небіжчика-автора і має в собі щось необроблене, недокінчене. Так, деякі місця трохи незрозумілі, як, напр., епізод з пісковим морем, що засипало руїнами старого лева, але дало змогу козакові на своєму коневі проскочити геть; друге епізод з царівною і її синами (пісня VI)—дуже обширний, нерозроблений і для дітей цілком не зрозумілий.

Може це через гріхи друкарні, яка поперемішувала так аркуші і сторінки книжки, що неможливо в деяких місцях добратися змислу. Взагалі-ж зміст Трьомсина Богатиря дуже привабливий, бо весь він пройнятий простим, але великим почуттям безмежної ласки сина до лихої матері. Починається казка цілком епичним малюнком, як три Січовики, чатуючи на татар, знайшли в орлиному кублі на високому дереві маленьке немовлятко: взяли його чубаті і побивалися за ним, наче найласкавіша мати, здобули в степу кобилу і її молоком дитя годували. Вигодували молодця козака і коли настав їм час на Січ повертати, вони порадили своєму вихованцю їхати в світ білий здобувати слави, а самі утирали крадькома сльозу з очей: так шкода їм було розлучатися із своїм вихованцем. От і поїхав Трьомсин в далекі світа, панибав країну, де лютував страшний змій, поборов того змія й начепив його на гак, а сам почав знищувати усяку нечисть, що порозводилася за час царювання змія. Не знаючи того, що його мати кохає змія, Трьомсин припадає до неньки, що вона йому не загадає,—усе робить, усе здобуває, чого та нимагає, аж поки мати не заподіює йому смерти.

Тоді кінь їде шукати ту царівну, яку вони з паном своїм визволили, щоб вона помогла врятувати його від смерти. Спільним зусиллям здобувають вони живучої води і Трьомсин оживає, жениться на царівні і сам стає царем.

Такий зміст казки. Він цікавить дітей і героїчна постать Трьомсина і його коня захоплює дитячу чулу душу. Але форма й мова не скрізь сприяють цьому гарному враженню: вірші не скрізь рітмовані, не досить музичні; мова багато має місцевих архаїчних виразів, що потрібують перекладу, а це вже шкодить суцільному розумінню. Деякі слова не мають пояснення, а тим часом вони неясні і дорослому читачеві (напр. бакаї стр. 4), знотинову (9), тринпуль (20), тімаха (33) та инші.

Певно, казка „Трьомсин Багатирь“ буде цікавою для дітей старшого віку (літ 8—12), але через мову потрібує пояснень від керовника дитячого читання.

Годиться казка і для класового читання II групи початкової школи. Шкода, що видано її так кепсько.

С. Русова.

268 *Мамін-Сібіряк.* **„Сіренька Шийка“**. переклад С. Титаренка. Стор. 24 (ціни не зазначено). 1917 р. Київ. Видавниче Т-во „Волошки“.

Добре розуміючи психологічний склад душі дитини, М. Сібіряк тим захоплює читача, що дає йому дивної краси малюнки з життя природи та людей. Фабула цього невеличкого оповідання, написаного за-для малого читача-школяра,—проста й досить нескладна. Дикі качки збіраються летіти у вирій, бо надходить осінь. В однім табуні є каченя з поломаним крильцем, що перегриз йому лис. Вся родина каченятки засмучена, бо доведеться їй кидати на поталу хижому звірю—зімі свою рідну каліку. Найбільше-ж сумує-побивається мати. Останнє її прощання і відліт від немічної каліки-дитини з таким сумом-відчаєм передається автором, що мимохіть напливають сльози на очі. Родина полетіла; надходить зіма: вода замерзає; лис що-ночі приходить до каченяти і злорадно надеміхається, що вже швидко бідна каліка стане його поживою. Та ось мисливець вбиває лиса, а каченя забирає „онукам на втіху“.

Переклад зроблено хорошою, барвистою мовою. Тільки малюнки занадто кепські. З технічного боку книжечку видано охайно. Книжечку из залюбки прочитають дітки.

Олекса Ліхтярь

269 *С. Черкасенко.* **Як вродилася пісня.** Казка. Вид. 2. Черкаси. „Січ“. Стор. 11. Ц. 25 к.

Цю казку д. Черкасенка можна краще назвати поемою, аніж просто казкою. В ній захована глибоку философську думку: пісня людська є відгук тих пісень, які істнують в природі навколо людини; тому цю думку треба визнати трошки штучною і неправдивою, коли автор хоче довести, що істнує повна гармонія між грубою творчістю людини і „дикими нетрями лісовими, країною холода“. Серед Фінляндських і Норвежських пісень народних є теж багато ніжних, чарівних. Загальна-ж думка цілком правдива. На пісні—цьому ши

рому вияву народньої творчости—дуже яскраво відбивається вплив природи. Свою думку Черкасенко виявив в гарній казці, висловив гарною виразною мовою. Книжка цілком придатна для дітей старшого віку.

С. Русова.

IX. Поезії.

270. *Проф. М. Сумцов.* **„Вага і краса української народньої поезії".** Черкаси. 1917 р. Видання друге. Видало Т-во „Сіяч". Стор. 64, ін 16, ціна 85 коп.

Не можна не привітати наміру відомого фольклориста проф. Сумцова дати популярну характеристику української народньої поезії з погляду на її художнє і загальне значіння. Така характеристика зьявляється дуже вчасною тепер, коли українська поезія повинна заняти те місце, що їй по праву належить в житті широких кол нашої людности і в школі. Але „краса" і „вага" народньої поезії настільки своєрідні і різноманітні, що обхопити їх у стислому нарисі річ тяжка. Відбилося це й на праці проф. Сумцова.

В його книжечці зібрано чимало цікавого матеріялу, єсть і влучні пояснення і взяті до них авторові пояснення, особливо що до тих способів, якими користується народня поезія, щоб надати пісні найбільшої виразности. При всьому тому, навіть у найкращій частині нарису проф. Сумцова, що торкається виразности, цебто колориту і особливо м'якого чуття українських пісень, можна помітити неповність, випадковість, на що почасти звертає увагу й сам автор (ст. 7 і 16). Тут „примірів взято здебільша з одного тільки V-го тому Чубинського, без довгих заходів, мимохіть." Ще більше почувається ця випадковість по инших місцях книжки. Вага народньої поезії, розуміється, заховується не в одній тільки художній вартості, але і в тому, що в цю поезію (як каже й сам п. Сумцов) „входять всі кращі почуття народа, кохання молодіжі, бойові поклики вояків, тихомовні співи матері над колискою, гучне та бучне весілля, плач сироти, журливі та жалісливі старечі пісні" — одно слово — усе життя народнє, і тому українська народня поезія з цього боку заслуговує не меншої уваги, ніж з боку художнього, як це підкреслює, наприклад, С. Єфремов в своїй „Історії українського письменства". У проф. Сумцова історично-побутовий елемент української народньої поезії зачеплено тільки побіжно, коли характеризує він її художні засоби, та ще, крім того, зроблено деякі вказівки на те, як одбивалася в ній давня старовина, ще до того така старовина, сліди якої в українській поезії досить проблематичні.

Далі розгляд того, як одбивалась українська народня поезія у творах письменників, цікавий з погляду фаховців, занадто завалено подробицями, і уявляє він швидче звичайне нанизування творів, мотивів і образів української поезії, використованих письменниками, ніж справжнє зьясування того, як відбилися вони на загальному складі і художній вартости творів останніх. Колиб шановний автор инакше підійшов до питання про вплив народньої української поезії на письменство, то може б він не повторював і давнього закиду М. Гоголю, що той „здорово перелицьовував й перероблював" українську народню поезію, „зацікавившись тільки фантастичними мотивами, найбільш казками про чортів, знахурів і відьом", і що в його „Вечерах", „окрім ріжної чортівщини, нічого нема" (57—58 ст.) Художник не етнограф, і вимагати від нього фотографування не можна. Гоголь того й не додержував, але проте, крім образів і окремих мотивів, як багато додав він народньо-поетичної ідеалізації в загальне освітлення того, що змальовував в своїх „Вечерах" та „Миргороді"!.. Малюнки природи, дівчата і парубки з їх коханням, малюнки широкого козацького життя і багацько дечого иншого тут, у Гоголя, обвіяно духом української народньої поезії, а часто навіть виявлено прямо рисами її; вже самий тон більшої частини „малоросійських" оповідань Гоголя, з його широчінню і своєрідним зєднанням веселощів і жалісливости,— який він близький українським пісням! Поширивши в зазначеному вище напрямку розгляд 2-3 письменників, напр., Котляревського, Шевченка, Гоголя, і залишивши инших, проф. Сумцов ясніще й ширіще розкрив би, яким живим джерелом для литератури була українська народня словесність.

Не менш і вокально-музичне значіння її. Проф. Сумцов торкається її з цього боку, зазначає нахил і здатність українців до співів, говорить про те враження, яке робить виконання українських пісень, але зовсім не згадує навіть про Лисенка і цілком обминає питання про те, як відбивається українська пісня в музиці. Проте, цій пісні належить виконати такуж саму ролю, яку вже виконала великоруська пісня в розвитку російської музики, і—як знаємо,—не малий почин тому вже дано.

Думається, що і для малярства народня поезія дала більш, ніж це зазначив

автор, і, наприклад, всім відомий малюнок Ю. Рєпіна („Запорожці“) породили не тільки історія та побут, але й народньо-поетична ідеалізація козацтва; не дурно-ж на самому малюнку єсть у Рєпіна і кобза.

Таким чином, вагу і красу української поезії не зовсім розкрито в нарисові проф. Сумцова, але свою ролю що до розвитку зацікавлення рідною поезією серед широкої публіки і учнів цей нарис, безумовно, матиме.

Проф. А. Лобода.

271 *Кузьма Котов.* **На передодні війни. Війна І, Війна ІІ, Війна ІІІ. (поема). Карло Карлович фон Єзельман** (вірші), 31 стор. Ціна 50 коп.

272 *Микола Левитський.* **„Туга України“. Дума.** Видання друге (виправлене і доповнене). 15 стор. Ціна 15 коп.

Кажуть, що в Індусів, в часи давно-минулі священні книги, і історію, і закони писано було віршами. Блаженна була сторона!

У нас у XVII та XVIII ст., хоч і не було такого блаженства, про те віршомазів було теж не мало і писалися вірші на ріжні випадки „розмаїтими часу потреби“. Один поет нахвалявся навіть „всіх зрадників овіршописати“. Отже вертаються блаженні часи: маємо і віршовану газету і віршовану популярну історію України, мабуть швидко надійдуть віршовані програми партій, віршовані справоздання. Воно весело.

Ось напр. д. Котов пише „про шкодливість мілітаризму“.

Прибутків більшая частина
Які з людей вони беруть,
Лиш за для варгій йти повинна,
Котрі нарід-же потім бьють.

Це так,—загальні міркування, а далі іде докладно все про війну, починаючи з „Сараєвської Трагедії“, так як воно в газетах друковане, звісне, приоздоблене поетичними метафорами, епітетами і т. и.

Франц Іосиф під старшини
Поместитись тріавки, покарати
Мов за ерцгерцога він хтів..
Це приклін... Сербію забрати...
А сто болячок! Сто Чортів!
А далі, звісно, як було:—
Оголосила війську враз
Мобілізацію Росія.

Війна І, Війна ІІ, Війна ІІІ, на прикінці поеми звідомлення:

Ось Тимчасовий наш Уряд
Готує Установчі Збори.
Візьміть перш ворога у шори
Тоді і піде все на лад...

І це ще не все. „*Кінець буде*“ зазначає автор.

Та цей того мало:
„Готуються до друку:
Несподівана кара, амністія, пьеса в 6 д.

В турмі—спогади. І прочая, і прочая, і прочая. Цілих шість номерів... А папір же такий дорогий!

Туга України“—теж річь серьозна, навчаюча: все, як слід, повідано, згідно з хронологією.

Петро мучив Україну,
А Катря душила,
Катував той сиротину.
А ця вже добила.
А Петро, той кат преславний
Вже так неньку мучив,
Що Мазепа аж до Карла
Приставать вже мусів.
Зрештою все буде добре:
Та й не буде ворожнеча
Народів, як нині,
Вже ж великий йде Предтеча,
То-ж право людини.

Правда, шановний автор ще не додав про земельні комітети, перехід землі без викупу до селянських мас, Установчи Збори на Україні, Домові Комітети—ну та це ще не вада! Всього зразу не доженеш. Це тільки видання друге „*виправлене і доповнене*“; буде ж і третє видання, і автор „доповнить“ поему оцими новими фактами...

Велика справді річ: „опит і практіка“. Яку еволюцію робить з ними поезія! Ці недокінчені видання поем—„кінець буде“ (!) як у д. Котова, і доповнені (!) видання поем М. Левитського,—старі поети ще такого методу не відали, а тут—на самому цікавому, напр., місці—(як раз про Установчі Збори) поема вривається, — „*кінець буде*“. Чисто, як в романі: „продолженіе въ слѣдующемъ номерѣ“. Але й „доповнена“ поема має свою наукову вартість праця солідна,—зібрано нові факти, нові постанови і поему „доповнено“. Еволюція поезії.

На обкладинці книжки зазначено „передрук заборонений“. Шкода, бо історик будучини доконче захоче передрукувати такі дивовижні поезії.

Л. Старицька-Черняхівська.

273 *Ів. Федорченко.* **Летюча зоря. Сьпівомова про часи революції 1905-1908 років.** Українсько-руське видавництво „Гасло“. № 5. Київ 1917. Стор. 23. Ціна 40 коп.

Д. Ів. Федорченко типовий представник нашої провінціяльної графоманії, один з тих „непризнаних геніїв“ та талоновитих Матвіїв, яких ще так багацько зосталося по наших повітових містах та місточках. Хисту в нього нема ніякого, техника більш ніж примітивна, мова важка, неясна, кострубата, а проте автор, очевидячки, дуже високої думки про свій твір: він не побажав навіть рахуватись ні з дорожнечою паперу, ні з дорожнечою друку.

У вступі до своєї поеми він пише:

Є казки, а доправди не знає
Ні душа, яка сила в їх єсе.
От одну із казок, хоч недавню,
Що до нас дожила в переказах,
Росказать вам *чиню отсе зараз...*

Ця „недавня казка“—революція 1905 року. Герой автора—Сандро всією душею віддався роботі для добра народнього. Він попрощався з своєю сім'єю і пішов „боротися за всіх до скону“. Він певен, що „шлях до щастя йому одкрито“, бо він

Взнав... спосіб, з котрого мати
Народу можна нові палати.

Мрії і наміри Сандра і прощання його з родиною становлять зміст перших відділів поеми: „Мріяло“ (?) і „Перелестник“ (?). Два слідуючі відділи: „Будимир“ та „Бурило“ (?) росповідають нам про революційну діяльність Сандра. Промови Сандра, розуміється, знаходять величезний голосний відгомін в народі, бо в народі,

Такого ще ніхто не чув,
Не знав, в чім є добро.

Автор запевняе нас, що од тих промов

...Входив жах в саму п'яту
І в серці стукав млин (ст. 17).

Зразок промови Сандра (характеристика селянства) наведено трохи вище (стор. 12—13).

В ярмі живуть, лежать в багні
Без мислей, дум, бажань:
На шиї в них товстий аркан,
Подібні почам дні.
Не діти ви, не звірі ви,
Живете ж чом, як скот?
Пора розбить *ярмо робот* (?)
І збуть імья мужви.

Героеві Федорченка, як бачимо, в експресії одмовити не можна! Передостання глава „Скон" розповідае про розчарування героя, таке природне в тих, хто „вийшов рано, до зорі".

Так: мій народ, говорить Сандро, сліпий народ.

Сплете із клоччя шнур
Тому, хто вів у край вигод,
По сім не луплять шкур.
Плети ж мені, мій батько й брат,
Скоріше шнур. Нехай
Із рук твоїх я буду мать
Дарунок. В яму пхай.

Остання глава „Слава во вишніх" уявляе з себе так мовити б, апотеозу героя. В ній автор заявляе, що „образ Сандра в авреолі красоти" буде для нас „знаменем мети".

Бездарність автора надзвичайна, невидана й нечувана. Вона світиться у всьому—в недоладних фразах, неточних виразах, римах, в повній відсутности почуття мелодії і ритму.

Сандро замовк. Фильнувся люд,
Мов перший *бурі крок*
І вибух крик, як *бомби скок*,
Мов голос *всіх усюд*.

І так написано всю поему. Дочитати її до кінця—річ неможлива. Певно, українське громадянство щось дуже погане зробило д. Федорченкові, що він так люто на ньому помстився.

Мик. Зеров.

274 **На передодні.** *Пісні волі та недолі.* Ів. Федорченко. Українсько-руське книгарство „Гасло" № 7. Київ. 1917 р., 48 стор., ціни немае.

Памятаючи евангельський категоричний імператив—„Не судіть, то не судимі будете", я наведу для читачів де-що з творів д. Федорченка: нехай краще вони судять. Ось вам:

Світоспоруда

„Спокон віку, з-за давен Являло
Пробувало без роду-почину,
Без мия і без назви. Личину
Йому людство нездаре прибрало
І все світ наповняло собою,
А само було мислями повно,
Що яснею вихрились юрбою,
Намагались явить себе стройно"...

Єсть вірші, які мають цілком фельетонний характер, як от „Зліт чорніх у Київі", де брали участь

„Великий" Грінгмут, Пурішкевич,
Піхно і Крушеван,
Дорер, Дубровин і Туткевич,
Пан Юзефович, Сербин Шевич,
Владика Флавіан...—та инші.

Коректурних помилок—сила, москализмів—ще більше: „злоба, судьба, громоздив, вещество, мислей, блеск, шорох, пред, огромнющий" та инші.

І написано і надруковано книжку неохайно, нечепурно, нашвидку, не дивлячись на те, що вірші ці появились на світ божий, як видно з дат, уже більше десяти літ і за цей час не тільки можна було-б обробити, обшліфувати свої твори, але й „висидіть" щось далеко краще за оте

...„Являло не яло ще змоги
Мислі плідні пустить на дороги".

П. Гай.

275 М. *Мандрика*. **З книги гніву.** Рік і місце видання не означені. Стор. 28. Ціна 45 коп.

На обкладинці значиться: „з другого тому поезій відбиток для т-ва „Просвіта" у Радомишлі." Очевидно, „Книга Гніву"—це другий том поезій Мандрики, де зібрано його поезії на горожанські теми. Художне значіння надрукованих уривків дуже невелике. Там, де автор дає малюнок з життя природи, він наслідуе Олеся („Морозно в лісі... Але ліс ще у листі: Біла береза в зеленім намисті". Порівн. хоча б Олесевське: „Тихо у полі... Ні співу, ні шуму: думає поле глибокую думу"); а де дає зразки „гнівної" громадянської лірики,—раз-у-раз збиваеться на ремінісценції з Шевченка:

І фіміам... свічки, олива
І дзвін церковний, рев чевців...
...Владикам щедрим тім земним
Співаєте хвалу і славу
І перед миром нелукавим...
...І копійки свої несуть
Облиті потом і сльозами...

Ці невлучні пародії на рядки з Шевченкового „Кавказу" та „Царів"—ні в якім разі не свідчать про поетичний талант і орігінальність їх автора.

М. *Зеров*.

X. Театр і пьеси.

276 *Грицько Коваленко.* **Ворожка.** Комедія на 1 дію. Полтава, ст. 23, ц. 75 к.

Власне кажучи, зовсім не ясно, чого цю пьеску названо „Ворожкою" і, чого так само, написано, що це „комедія".

Справді, ворожка в пьесі є, та хоча вона й ворожить, отже нічого не виворожує, бо справа кінчаеться без неї заїзжим фершалам. Комедією її назвати те-ж не можна, бо, власне, тут немає того комедійного клубочка, на який умілий драматург намотує комедійну ситуацію і тим цікавить глядача. І чим умілише цей клубочок намотуеться, тим кращою буде комедія.

В пьесі Коваленка немає й цього клубочка. Пошита вона білими нитками й тому не викликає цікавости. „Ворожка" є швидче оповідання в драматизованій формі про те, як темний народ вірить бабуванню та ворожінню.

Оповідання написано пристойно, літературною мовою, видано досить чепурно, хоча й дороненьке по ціні.

М. *Садовський*.

277 **Кум-мірошник, або сатана в бочці.** Укр. жарт-годевіль в 1-й дії *Дмитренка*. Вид. Є. Череповського. Київ. 1917, ст. 16, in 32⁰, ціни не зазначено.

Хто з українців і „малоросів" не знав „кума мірошника"—цієї найбільш типової „малоросійської кумедії" з горілкою, недоречними куплетами, дурними „хахлами" та иншими аксесуарами, що

були конечною приналежністю архаїчної української драматичної творчости? І саме через те, що то всім добре відомо, в наш час, що поставив перед нами зовсім инші ідеали,—нема ніякої потреби в виданні таких творів та й ще для початку „Театральної Бібліотеки", як це зробив Є. Череповський. Бо сенс такі речі можуть мати хіба що для історнків нашої драми, але ж пускати їх у люде для практичного вжитку, річ безумовно не бажана. Тим більше, коли пускати без жадної редакції, з усякими помилками в типі видань Губанова та Сойкина. Не може ж бути сумніву, що видавництво Череповського могло би з більшим успіхом прикласти праці до потрібних та поважних річей, які, певне, й з боку комерційного могли б бути не менш цікавими, як нікому не потрібний цей пасквиль на весь наш народ.

В. Старий.

278 *П. Темченко* **Сон.** Драматичний малюнок на одну дію. м. Широке. 1917 р. Стор. 8. Ц. 15 коп.

Єдина цінність цієї пьески та, що вона міститься всього тільки на шости сторінках малесенького формату і не дуже збільшує, таким чином, кучу друкованого мотлоху в формі „драм", який вже на протязі довгих років викидається на полиці українських книгарень. Все-ж таки і на цих шости сторінках автор умістив і грубу лайку, і мару, і співи парубків та дівчат, і навіть бійку. Але все кінчається швидко й добре, на радість дієвим особам а також і випадковим читачам.

Ол. Кисіль.

XI. Музика.

279 **„Слава Вкраїні" Гимн. Мішаний хор. Сл.** *Гр. Чупринки.* **муз.** *К. Стеценка.* **Музична бібліотека під ред.** *О. Кошиця.* **№** 3. 1917. Київ.

Чи то тому, що в усяких творах „на момент бракує щирости, що пишеться їх з обовьязку, якого ніби-то вимагає становище фаховця або артиста, що артистичне чуття, натхнення пнтягається тут раз-у-раз за чуба,—кожному, що натрапить їх, робиться ніяково за автора, за те насильство його над самим собою,—а твір його хочеться заховати як найдалі, щоб часом не навернувся на очі... Непотрібність такої творчости очевидна.

Тим часом життя зроджує настрої, які душа людська намагається вилити в реальні форми і шукає... не каміня, а хліба.

Творчість К. Стеценка, хоча й не геть-то продуктивна, наскільки відомо, не мала того відтінку змушености. Тепер вийшла його „Слава Вкраїні" і не можна не визнати, що й тут автор себе не зрадив. Ця музична мініятюра примітивними тонами, змінами tempo добре гармонує з тріолетами тексту. Далі в ній згучать безсумнівні елементи вкраїнської пісні: бадьорий вступ хору по теноровім solo характерно закінчується fermato на домінанті без традиційної тоніки. Самий малюнок мелодії, що хвилями то збігається, то роскочується, дає певний настрій. А легкістю й простотою згукових комбінацій ця річ робить враження дотепного експромту. Одного тільки не хочеться обминути: це в 3-му такті зпочатку, як на мене, різко виділяється, наче разючо червона квітка на зеленастій хвилі, оте si малої октави в аккомпанименті, що складає з співом велику секунду... Здавалось би, квінта на fa діез тієї ж октави дала б мягший зворот і бреніла б більше в дусі всієї речі.

В цьому таки виданні додано переклад гімна на 2 голоси для школярського або салдатського хору. Головну музичну думку передано добре.

П. Дубровська-Трикулевська.

280 *К. Стеценко.* „Українська пісня в народній школі". Вінниця, 1917 р. ст. 8. ц. 30 к.

Брошура К. Стеценка—доклад, прочитаний на З'їзді учителів народніх шкіл Ямпільського повіту на Поділлю 25 квітня 1917 року,—підходить до одного з найголовніщих питань сучасного шкільного виховання. Не досить, каже автор, розвитку у наших дітей одного тільки розуму—потрібен розвиток характеру, виховання волі в напрямкові до добра, як до ідеї,—виховання художнього почуття. І це виховання почуття ми повинні цілком будувати на підвалинах народньої творчости. Співи—найпопулярніщі і найдоступніші галузі мистецтва, особливо народні українськи співи, які надзвичайно яскраво виявляють народній дух і які,—по думці Боденштедта,—не мають собі рівних у творчости инших народів. Тому повинні ми дати, яко мога більше, місця народній пісні в новій українській народній школі.

Ці думки автора можна тільки вітати, як найщиріще. Нам доводиться тепера в дуже тяжких (з чисто техничного боку) умовах будувати нашу школу і збірати свою педагогичну скарбницю, куди попадає часом крам дуже нерівної вартости, але цього ніяк не можна сказати про той крам, яким до самого верху повна скарбниця нашої народньої поезії: це кращі перлини народньої всесвітньої творчости, з чим погоджуються навіть і зовсім чужі для нас люде. Могутня сила і глибінь народньої творчости, яка крізь віки гніту і заборони непорушеними пронесла всі свої якости—найліпший педагог для наших учнів. Треба тільки частіш підводити дітей до цілющого джерела народньої творчости, треба навчати їх бачити її і чути!

Л. Ревуцький.

Видавнича хроника.

● **Товариство „Час"** ухвалило до друку працю проф. Є. *Спекторського—„Держава"* (короткий курс державного права) в пер. А. Вечерницького.

● **Товариство „Час" у Київі** цими днями випускає з друку 1-й том поезій *Д. Загула.*

● **Те-ж товариство** друкує книжку „Тарас Бульба"—М. Гоголя в перекладі Миколи Садовського

● **Воно-ж** друкує і незабаром видасть серію дитячих розмальованих казок.

● **Підручники для с.-г. шкіл.** Генеральне Секретарство Земельних справ звернулося до суспільно-агрономичного товариства „Український Агроном" з пропозіцією заклясти при товаристві комісію по складанню підручників для с.-г. шкіл, популярної с.-г. літератури і енціклопедії по сільському господарству. Така комісія вже організувалася і розпочала роботу. По всяких справах до комісії звертатися по адресі: Київ, Тургевівська, 6, пом. 3, товариство „Український Агроном".

● **„Благодійне Товариство"** перейшло із Петрограду в Київ і розпочало свою видавничу діяльність. В першому чергу „Б. Т." випустило великий

календарь, який має значну літературну частину з статтями на політичні та історично культурні теми. Незабаром накладом того-ж товариства вийде книжка *О. Кисіля* „Український вертеп“—з малюнками і нотами до практичного виконання вертепу.

● **Видавництво „Дзвін“** друкує III та IV випуск народніх казок.

● **Видавництво „Криниця“ у Київі** цими днями випускає новий „Кобзарь“ в редакції В. Доманицького.

● **Теж-видавництво** має видати брошуру „проф. М. Грушевський, голова Центральної Ради“, з портретом.

● **Воно-ж** цими днями випускає 1-й том оповідань М. Коцюбинського, розмір великої вісімки, стор. 190, і *Білоусенко, О.*—Баю-баю. Читанка для дітей молодшого віку.

● **Воно-ж** видає дві пьеси *С. Васильченка*—„На перші гулі“ (четверте видання), „Чарівна коза“, „Циганка“, „Мужицька арихметика“. „З дитячих літ“, „Свиткові зорі“ і новий етюд „Не співайте, півні, не зменьшайте ночі!“ Цей етюд має три розділи.

● **Воно-ж** готує до друку „Історичні пісні з поясненнями“ Гр. Пашкова.

● **Видавництво „Вернигора“ у Київі** друкує такі підручники для гімназій та вищих почат. шкіл: 1) *Л. Ломиш*: Загальна географія. ч. 1. 2) Географичний Атлас.—3) Загальна географія, ч. 2 (краєзнавство).—4) Геометрия.—5) Велика шкільна карта України у 5 фарбах

● **Видавництво Черепівського у Київі** друкує такі книжки: 1) *Українська культура*. Коротка історія культурного життя українського народа з малюнками і портретами; 2) *Українська мова*. Бібліографічний покажчик літератури до вивчення української мови; 3) *Граматику української мови* ... 4) Шевченко і його твори; *І. Котляревського*. Воно-ж готує до друку бесіди по природознавству „*Природничі бесіди*“.

● **М. Грінченкова** в близькому часі має видати такі книжки *Б. Грінченка*. 1) Під тихими вербами, повість; 2) Чудова дівчина. Оповідання для дітей; 3) Книга казок віршом; 4) Українські народні казки. — *Бебель та Перерсторфер*. Національна та інтернаціональна ідея. Переклад і вступна стаття Б. Грінченка.—*Кибальчич. Н.* 1) Малий Ніко; 2) Спогади кота Сивка (оповідання для дітей).

● **Видавництво „Сіяч“ у Черкасах** незабаром випускає такі книжки: *М. Левицького*. Язык, нарѣчіе и говор.—*Кащенка, А.* Дрібні оповідання.

● **Теж видавництво** готує до друку: *І. Франка*. Поеми Похорони. Учитель. Хрещення Володимира (з чеського).—*І. Нечуя Левицького*. Старосвітські батюшки та матушки. Микола Джеря.—*Проф. М. Сумцова*. Леонардо да Винчи. Історичні зразки укр. літер. єднання. Слобідсько укр. історичні пісні.

● **Воно-ж** друкує такі книжки за-для дітей: 1) *О. Ліхтярь*: „Убогий Гирей“ (башк. нар. казка); 2) *С. Черкасенко*: „Діткам“ (казки й вірші).

● **Видавництво „Слово“ на Катеринославщині** друкує арабську казку *І. Франка*—Коваль Бассім.

● **Новий часопис.** З січня 1918 року у Київі має виходити двохтижневик „Кооперативна Зоря“, який буде видаватися коштом і заходами Дніпровського Союза Споживч. Т-в. Мета журнала—поширення ідей кооперативних, розроблення та освітлення всіх питань, які звязані з кооперативним рухом. („Р. Г.“)

● Друкується і незабаром вийде нова книжка *Петра Тенянка*: До раю злотосяйного—поезії.

● **Видавнича Секція Головної Української Ради на Сибіру** незабаром випускає з друку книжку: „Перший з'їзд представників українських організацій на Сибіру 30 липня—6 серпня 1917 року“ (протоколи та инші матеріяли з'їзду).

● **Український часопис на Сибіру.** В м. Омську в близькому часі має розпочатися видання тижневика: „*Українець на Сибіру*“. Часопис обслуговуватиме переважно інтереси українців-переселенців.

● **В 1917 році в Північній Америці (С. Штатах) виходили такі українські часописи:**

1) „**Америка**“—щоденна газета, орган „Провидіння“. Редактор А. Цурковський (Филадельфія).

2) „**Гайдамаки**“—тижневик, орган Українськ. Поступової Робітничої Організації. Ред. Максим Хаврюк (Трентон).

3) „**Іскра**“—гумористичний двохтижневик. (Нью-Йорк).

4) „**Народ**“—тижневик, орган федерації Українців в Злучених Державах. Ред. Мирослав Січинський. (Нью-Йорк).

5) „**Народна Воля**“—тричі на тиждень, орган Руського Народнього Союзу. Редакт. Іван Ардан. (Скрантон).

6) „**Народне Слово**“—тижневик, орган „Народної Помочи“. Ред. Дмитро Іванків (Роск).

7) „**Нове Життя**“—тижневик, орган „Згоди Братства“ Ред. Петро Кирилюк (Олифант).

8) „**Робітник**“—щоденна газета, орган Української Федерації Соціялістичної Партії. Редактор Е. Крук (Клевеланд).

9) „**Свобода**“ тричі на тиждень, орган. Українського Народного Союза. Редакт. Осип Стецкевич. (Джерсей Сити).

10) „**Союз**“—тижневик для підтержування пресбитеріянської секти. (Пітсбург).

11) „**Україна**“—тижневик, без напряму: Ред. Ю. Попіль. (Чикаго).

● **В Канаді в 1917 році виходили такі часописи:**

12) „**Канадійський Русин**“, тижн. орган греко-католицької церкви. (Виннiпег).

13) „**Канадійський Фармер**“, тижневий орган канад. ліберальної парт., ред О. Гиканий. (Виннiпег).

14) „**Ранок**“, тижн. орган презбитеріянської секти. (Виннiпег).

15) „**Робітниче Слово**“, соціялістичний тижневик; ред. І. Стефаницький. (Торонто).

16) „**Робочий народ**“.—тижн. орган канад. укр. с.-д. партії. ред. М. Попович. (Винніпег).

17) „**Український голос**“,—безпартійний тижневик; ред. В. Курик. (Виннiпег).

● **Видання полонених в Німеччині.**

1) „**Вістник Союза визволення України**“. Тижневик. (Відень). Ред. Микола Троцький.

2) „**Рідне Слово**“. Україн. нар. тижневий часопис. (Біла). Ред. М. Соловейчук.

3) „**Розвага**“. Тижневий часопис полонених Українців (Фрайштадт). Вид. Т-во ім. Франка.

4) „**Вільне Слово**“. Часоп. полон. Українців. Виходе двічі на тиждень у Зальцведелі. Вид. Т-во ім. Куліша.

5) **„Громадська Думка“.** Часопис полон. Укр. Виходе двічі на тиждень у Венлярі. Вид. Т-во ім. Грінченка.

6) **„Розсвіт“.** Часоп. полон. громади „Самастійна Україна“. Виходе двічі на тиждень. (Рошітат). Ред. ком. Т-ва „Український Рух“.

Літературне життя

(*Звістки та чутки*).

◁▷ З пропозіції **Товариства „Час“** кількох письменників складають великий словник чужоземних слів та терминів, що вживаються в пресі та наших наукових творах. Редакцію словника доручено *Ан. Ніковському*.

◁▷ **Товариство „Українська Школа“** оголосило конкурс на малюнки для школи на тему „Чотири доби року“. Перша премія 1500 карб

◁▷ **„Вісти генерального секретаріяту“** з нового року мають виходити що-денно і уявлятимуть собою офіціяльно-урядовий орган такого типа, як Петербурзький „Правительственный Вѣстникъ“.

◁▷ Товариство Київських лікарів має розпочати видання спеціяльного *медично-громадського часопису*.

◁▷ Українське **товариство ветеринарних лікарів** ухвалило також розпочати видання *професійного часопису*, і організацію цієї справи запропонувало єдиній вищій ветеринарній школі на Україні Харьківському ветеринарному інститутові.

◁▷ На приватній нараді, що відбулася в Київській губерніяльній Народній Управі ухвалено з нового року реформувати теперішню „Київську Земську газету“, зробивши її органом культури й громадського життя з напрямом селянської спілки. Газета зватиметься „*Народня Справа*“.

◁▷ **Товариство „Час“** замовило артистам-малярам *Амвросію Ждасі та д. Івасюкові* виготовити ряд картин для народу історичного змісту, а також обкладинку до поезій Д. Загула відомому графику п. *Нарбуту*.

◁▷ Професор Українського Народнього Університету в Київі *Іл. Свєнціцкий* закінчує для друку курс університетських лекцій—„*Основи славянознавства*“. В цій великій науковій книзі найбільше місця автор одводить поступові культурно-національному в словьянськім племені.

◁▷ *Він-же* закінчив працю про ідеологію давнього українського письменства, під назвою—„*Провідні думки в українському письменстві до XVIII століття*“. До книги буде додано зразки з творів старих укр. письменників (хрестоматія).

◁▷ Письменниця *Л. М. Старицька-Черняхівська* пристосовує для постановки в театрі М. Садовського старовинну пьєсу Феофана Трофимовича під назвою „Милость божа, Украину від неудобоносимих обид лядських чрез сотника Чигиринського Богдана Хмельницького освободившая“. Пьєса має пьять коротких дій і чотирі інтермедії. Буде поставлена так, як виставлялась в часи написання (1728 року). Музику до пьеси пише композитор *К. Стеценко*.

◁▷ **Видавництво „Сміх“** готує нову книжку гумористичних оповіданнів відомих українських письменників, а також перекладів творів світових гумористів.

◁▷ Відомий письменник-педагог *Л. І. Дорошенко* готує для товариства „Час“ підручник по географії України в об'ємі гімназичного курсу.

◁▷ **Видавниче товариство „Основа“**, що з'організувалося в часи реакції і мало на думці розпочати широку діяльність, ухвалило тепера зо всім своїм капіталом і персонально приєднатись до товариства „Час“.

◁▷ Український публіцист *Сергій Єфремов* закінчує велику працю про Галичину (політичногромадські відносини).

◁▷ Письменник П. *Зайцев* закінчує перший збірник документів, історичних спогадів та архивних матеріялів, що освітлюють життя нашого „минулого“ з боку громадсько-побутового та літературного.

◁▷ **Наукову мапу України** в недалекому часі має видати Генеральне Секретарство Освіти.

◁▷ Історико-филологичний факультет Українського Народнього Університету вибрав відомого українського письменника *С. О. Єфремова професором по кафедрі* нового українського письменства.

◁▷ Артист М. *Садовський* переробив для сцени популярне оповідання М. Гоголя—„Ссора Ивана Ивановича с Иваном Никифоровичем“. Комедія називається: „За масляні вишкварки“, на три дії.

◁▷ Учитель *В. Дога* закінчив велику читанку для гімназій. Книгу ухвалено товариством шкільної освіти у Київі. Видання її має прийняти на себе товариство „Час“, яке почало переговори з відомим художником ілюстратором І. Іжакевичем що до виготовлення для неї великого числа відповідних малюнків.

◁▷ **При Головній Українській Раді на Сибіру**, згідно з постановами першого з'їзду представників українських організацій, що віддбувся в місті Омську, засновується видавництво, котре на перший час має видавати: а) підручники для українських початкових шкіл, б) агітаційну літературу, в) красне письменство, г) популярні книжки по історії та географії України і д) популярні книжки по сільському господарству і природознавству взагалі.

◁▷ **Виконавчому Комітетові Головної Української Ради на Сибіру** доручено українськими організаціями району ради прохати українських письменників, щоб вони дали згоду передрукувати їх твори, які Виконавчий Комітет признає бажаним розповсюджувати поміж українською людністю Сибіру.

календарь, який має значну літературну частину з статтями на політичні та історично культурні теми. Незабаром накладом того-ж товариства вийде книжка *О. Кисіля* „Український вертеп“—з малюнками і нотами до практичного виконання вертепу.

● **Видавництво „Дзвін“** друкує III та IV випуск народніх казок.

● **Видавництво „Криниця“ у Київі** цими днями випускає новий „Кобзарь“ в редакції В. Доманицького.

● **Теж-видавництво** має видати брошуру „проф. М. Грушевський, голова Центральної Ради“, з портретом.

● **Воно-ж** цими днями випускає 1-й том оповідань М. Коцюбинського, розмір великої вісімки, стор. 190, і *Білоусенко, О.*—Баю-баю. Читанка для дітей молодшого віку.

● **Воно-ж** видає дві пьєси С. *Васильченка*—„На перші гулі“ (четверте видання), „Чарівна коза“, „Циганка“, „Мужицька арихметика“, „З дитячих літ“, „Святкові зорі“ і новий етюд „Не співайте, півні, не зменьшайте ночі!“ Цей етюд має три розділи.

● **Воно-ж** готує до друку „Історичні пісні з поясненнями“ Гр. Нашого.

● **Видавництво „Вернигора“ у Київі** друкує такі підручники для гімназій та вищих початк. шкіл: 1) *І. Ложкин*: Загальна географія, ч. I. 2) Географичний Атлас.—3) Загальна географія, ч. 2 (країнознавство)—4) Геометрия.—5) Велика шкільна карта України у 5 фарбах

● **Видавництво Череповського у Київі** друкує такі книжки: 1) *Українська культура.* Коротка історія культурного життя українського народа з малюнками і портретами; 2) *Українська мова.* Бібліографичний покажчик літератури до вивчення української мови; 3) *Граматика української мови* [illegible]. 4) [illegible] *І. Котляревського.* Воно-ж готує до друку беседи по природознавству „[illegible]“.

● **М. Грінченкова** в близькому часі має видати такі книжки *Б. Грінченка*: 1) Під тихими вербами, повість; 2) Чудова дівчина. Оповідання для дітей; 3) Книга казок віршом; 4) Українські народні казки. *Бебель та Перпрестор[illegible]*. Національна та інтернаціональна ідея. Переклад і вступна стаття Б. Грінченка.—*Кибальчич. Н.* 1) Малий Піно; 2) Сповідь кота Сивка (оповідання для дітей).

● **Видавництво „Сіяч“ у Черкасах** незабаром випускає такі книжки: *М. Левицького.* Языкъ, нарѣчіе и говор.—*Кашенка, А.* Дрібні оповідання.

● **Теж видавництво** готує до друку: *І. Франка.* Поеми Похорони. Учитель. Хрещення Володимира (з чеського).—*І. Нечуя Левицького.* Старосвітські батюшки та матушки. Микола Джеря.—*Проф. М. Сумцова.* Леопардо да Винчи. Історичні зразки укр. літер. єднання. Слобідсько укр. історичні пісні.

● **Воно-ж** друкує такі книжки за-для дітей: 1) *О. Ліхтарь*: „Убогий Гирей“ (башк. нар. казка); 2) *С. Черкасенко*: „Діткам“ (казки й вірші).

● **Видавництво „Слово“ на Катеринославщині** друкує арабську казку *І. Франка*—Коваль Бассім.

● **Новий часопис.** З січня 1918 року у Київі має виходити двохтижневик „Кооперативна Зоря“, який буде видаватися коштом і заходами Дніпровського Союза Споживч. Т-в. Мета журнала—поширення ідей кооперативних, розроблення та освітлення всіх питань, які звязані з кооперативним рухом. („Р. Г.“)

● Друкується і незабаром вийде нова книжка *Петра Тенянка*: До раю злотосяйного—поезії.

● **Видавнича Секція Головної Української Ради на Сибіру** незабаром випускає з друку книжку: „Перший з'їзд представників українських організацій на Сибіру 30 липня—6 серпня 1917 року“ (протоколи та инші матеріяли з'їзду).

● **Український часопис на Сибіру.** В м. Омську в близькому часі має розпочатися видання тижневика: „*Українець на Сибіру*“. Часопис обслуговуватиме переважно інтереси українців-переселенців.

● **В 1917 році в Північній Америці (С. Штатах) виходили такі українські часописи:**

1) „**Америка**“—щоденна газета, орган „Провидіння“. Редактор А. Цурковський (Филадельфія).

2) „**Гайдамаки**“—тижневик, орган Українськ. Незалежної Робітничої Організації. Ред. Максим Хаврюк (Трентон).

3) „**Іскра**“—гумористичний двохтижневик. (Нью-Йорк).

4) „**Народ**“—тижневик, орган федерації Українців в Злучених Державах. Ред. Мирослав Січинський. (Нью-Йорк).

5) „**Народна Воля**“—тричі на тиждень, орган Руського Народнього Союзу. Редакт. Іван Ардан. (Скрантон).

6) „**Народне Слово**“—тижневик, орган „Народної Помочи“. Ред. Дмитро Іванків. (Роск).

7) „**Нове Життя**“—тижневик, орган „Згоди Братства“. Ред. Петро Кирилюк (Олифант).

8) „**Робітник**“—щоденна газета, орган Української Федерації Соціялистичної Партії. Редактор Е. Круг (Клевеланд).

9) „**Свобода**“—тричі на тиждень, орган Українського Народного Союза. Редакт. Осип Стецкевич. (Джерсей Сити).

10) „**Союз**“—тижневик для піддержування пресвітеріянської секти. (Пітсбург).

11) „**Україна**“—тижневик, без напряму. Ред. Ю. Попіль. (Чикаго).

● **В Канаді в 1917 році виходили такі часописи:**

12) „**Канадійський Русин**“, тижн. орган греко-католицької церкви. (Вінніпег).

13) „**Канадійський Фармер**“, тижневий орган канад. ліберальної парт., ред О. Гиканий. (Вінніпег).

14) „**Ранок**“, тижн. орган презбитеріянської секти. (Вінніпег).

15) „**Робітниче Слово**“, соціялістичний тижневик; ред. І. Стефаницький. (Торонто).

16) „**Робочий народ**“.—тижн. орган канад. укр. с.-д. партії. ред. М. Попович. (Вінніпег).

17) „**Український голос**“,—безпартійний тижневик; ред. В. Курик. (Вінніпег).

● **Видання полонених в Німеччині.**

1) „**Вістник Союза визволення України**“. Тижневик. (Відень). Ред. Микола Троцький.

2) „**Рідне Слово**“. Украін. нар. тижневий часопис. (Біля). Ред. М. Соловейчук.

3) „**Розвага**“. Тижневий часопис полонених Українців (Фрайштадт). Вид. Т-во ім. Франка.

4) „**Вільне Слово**“. Часоп. полон. Українців. Виходе двічі на тиждень у Зальцведелі. Вид. Т-во ім. Куліша.

5) **„Громадська Думка“**. Часопис полон. Укр. Виходе двічі на тиждень у Вецлярі. Вид. Т-во ім. Грінченка.

6) **„Розсвіт“**. Часоп. полон. громади „Самастійна Україна“. Виходе двічі на тиждень. (Рогштат). Ред. ком. Т-ва „Український Рух“.

Літературне життя

(*Звістки та чутки*).

◁▷ З пропозиції **Товариства „Час“** кілько письменників складають великий словник чужоземних слів та терминів, що вживаються в пресі та наших наукових творах. Редакцію словника доручено *Ан. Ніковському*.

◁▷ **Товариство „Українська Школа“** оголосило конкурс на малюнки для школи на тему „Чотири доби року“. Перша премія 1500 карб.

◁▷ **„Вісти генерального секретаріяту“** з нового року мають виходити що-денно і уявлятимуть собою офіціяльно-урядовий орган такого типа, як Петербурзький „Правительственный Вѣстник“.

◁▷ Товариство Київських лікарів має розпочати видання спеціяльного *медично-громадського часопису*.

◁▷ Українське **товариство ветеринарних лікарів** ухвалило також розпочати видання *професійного часопису*, і організацію цієї справи запропонувало єдиній вищій ветеринарній школі на Україні Харьківському ветеринарному інститутові.

◁▷ На приватній нараді, що відбулася в Київській губерніяльній Народній Управі ухвалено з нового року реформувати теперішню „Київську Земську газету“, зробивши її органом культури й громадського життя з напрямом селянської спілки. Газета зватиметься „*Народня Справа*“.

◁▷ **Товариство „Час“** замовило артистам-малярам *Амвросію Ждасі та д. Івасюкові* виготовити ряд картин для народу історичного змісту, а також обкладинку до поезій Д. Загула відомому графику п. *Нарбуту*.

◁▷ Професор Українського Народнього Університету в Київі *Іл. Свєнцицкий* закінчує для друку курс університетських лекцій—„*Основи славянознавства*“. В цій великій науковій книзі найбільше місця автор одводить поступові культурно-національному в словьянськім племені.

◁▷ *Він-же* закінчив працю про ідеологію давнього українського письменства, під назвою—„*Провідні думки в українському письменстві до XVIII століття*“. До книги буде додано зразки з творів старих укр. письменників (хрестоматія).

◁▷ Письменниця *Л. М. Старицька-Черняхівська* пристосовує для постановки в театрі М. Садовського старовинну пьесу Феофана Трофимовича під назвою „Милость божа, Україну від неудобоносимих обид лядських чрез сотника Чигиринського Богдана Хмельницького освободившая“. Пьєса має пьять коротких дій і чотирі інтермедії. Буде поставлена так, як виставлялась в часи написання (1728 року). Музику до пьеси пише композитор *К. Стеценко*.

◁▷ **Видавництво „Сміх“** готує нову книжку гумористичних оповіданнів відомих українських письменників, а також перекладів творів світових гумористів.

◁▷ Відомий письменник-педагог *Л. І. Дорошенко* готує для товариства „Час“ підручник по географії України в об'ємі гімназичного курсу.

◁▷ **Видавниче товариство „Основа“**, що з'організувалося в часи реакції і мало на думці розпочати широку діяльність, ухвалило тепера зо всім своїм капіталом і персонально приєднатись до товариства „Час“.

◁▷ Український публіцист *Сергій Єфремов* закінчує велику працю про Галичину (політично-громадські відносини).

◁▷ Письменник П. *Зайцев* закінчує перший збірник документів, історичних спогадів та архивних матеріялів, що освітлюють життя нашого „минулого“ з боку громадсько-побутового та літературного.

◁▷ **Наукову мапу України** в недалекому часі має видати Генеральне Секретарство Освіти.

◁▷ Історико-филологичний факультет Українського Народнього Університету вибрав відомого українського письменника *С. О. Єфремова професором по кафедрі* нового українського письменства.

◁▷ Артист М. *Садовський* переробив для сцени популярне оповідання М. Гоголя—„Ссора Ивана Ивановича с Иваном Никифоровичем“. Комедія називається: „За масляні вишкварки“, на три дії.

◁▷ Учитель *В. Лога* закінчив велику читанку для гімназій. Книгу ухвалено товариством шкільної освіти у Київі. Видання її має прийняти на себе товариство „Час“, яке почало переговори з відомим художником ілюстратором І. Іжакевичем що до виготовлення для неї великого числа відповідних малюнків.

◁▷ **При Головній Українській Раді на Сибіру**, згідно з постановами першого з'їзду представників українських організацій, що відбувся в місті Омську, засновується видавництво, котре на перший час має видавати: а) підручники для українських початкових шкіл, б) агітаційну літературу, в) красне письменство, г) популярні книжки по історії та географії України і д) популярні книжки по сільському господарству і природознавству взагалі.

◁▷ **Виконавчому Комітетові Головної Української Ради на Сибіру** доручено українськими організаціями району ради прохати українських письменників, щоб вони дали згоду передруковати їх твори, які Виконавчий Комітет признає бажаним розповсюджувати поміж українською людністю Сибіру.

Листування редакції.

= **Переяслав. Поет—Спільчанину.** 1) Такі книги тільки готуються до видання, перша ж уже видрукована, і спроба в цім напрямі вийшла занадто невдалою. В 4 ч. „Книгаря" ви знайдете її оцінку. 2) Про російську не знаємо; що ж до Української—то в цих днях має вийти дуже цінна книга проф. І. Свєнціцького „Основи науки про мову українську".

= **Полтава. Спілка Спож. Т-в.** Такого повного реєстру видавництв, як ви бажаєте, редакція не має. Всі книжки, що виходять на Вкраїні є в Гуртовій Книжкій Коморі Т-ва „Час".

= **Петербург. П. Смуткові.** Вашу пропозіцію радо приймаємо. Подробиці листом.

= **Прилука. С. К-рі.** Дякуємо, статтю використаємо; не пішла раніш, бо надто велика. Цілком поділяючи ваші думки, не можемо технично перевести їх в життя.

= **Тара на Тобольщині М. М-ко.** Ми певні, що наші читачі не тільки просто грмотні, але й освічені люде і вчити їх елементарної арифметики не можемо собі дозволити.

= **Тих, що скаржаться на неакуратність висилки часопису,** можемо запевнити, що контора редакції акуратно бандеролює й вчасно здає на почту все, що належиться до висилки.

Відповідати ж за безладдя на почті Видавництво ніяк не може.

Покажчик книжок, переглянутих в I-IV числах „Книгаря" за 1917 рік.

Числом праворуч зазначено № рецензії.

I. Історія літератури.

Єфремов, Сергій.—Історія українського письменства. 171.

II. Історія.

Вашенко В.—Борці за волю. 122.

Галичина під час російської окупації. 62.

Гатцука, С.—Хроника Борцевыхъ. 175.

Гетьман Іван Мазепа, борець за волю України. 8.

Гетьман Іван Мазепа. Переписка з Мотрею Кочубеївною в Батурині. 123.

Грінченко, Б.—Як жив український народ. 7.

Грушевський, М.—Ілюстрована історія України. 5.

Грушевський, М.—Переяславська Умова України з Москвою 1654 року. 124.

Історія Українського народу. 176.

Максимович, Г. А. Выборы и наказы въ Законодательную Коммиссію 1767 г. 125.

Мученик за волю України—Гетьман Павло Полуботок. 61.

Пачовський, Вас.—Гетьман Петро Дорошенко. 62.

Різниченко, Вас.—Як була знищена автономія України. 6.

Франчук, І.—Як воювали Запорожці. 121.

Юрій Л.—Гетьман Іван Мазепа. 60.

III. Історичні оповідання

Кащенко, А.—Борці за правду. 126.

Кащенко, А.—„Запорожська Слава". 9.

Кащенко, А.—Зруйноване гніздо. 10

Нібур.—Оповідання про давніх героїв. 177.

Садовський, Микола.—Спомини з Російсько-Турецкої війни 1877—1878 р. 125.

IV. Публіцистика.

Грінченко, Б.—Листи з України Наддніпрянської. 127.

Драгомановъ, М. П.—Историческая Польша и Великорусская Демократія. 11.

Єфремов, С.—Як визволитися робочим людям з бідности. 64.

Залізняк, М.—Самостійна Україна—несоціялістичне гасло. 13.

Коломийченко, Х.—Революція і життябудівництво України. 12.

Леонтович, В.—Автономія, її наслідки й страхи перед нею. 129.

Маєвський, Й.—Червоний імперіялізм. 65.

Пориш, М.—Автономія України і соціяльдемократія. 128.

Стебницкій, П. Я.—Украина и украинцы. 67.

Стебницький, П. Я. (П. Смуток)—Українська справа. 66.

Чернялевський, А.—До рідного люду. 178.

V. Економика.

Коломийченко, Хв.—„Економика і Вкраїна. 15.

Мальців, П.—Україна в державному бюджеті Росії. 14.

Ренскій, М.—Матеріали по исторіи табаководства в Малороссіи. 179.

VI. Політично-агітаційні видання.

„А на апостольскім престолі чернець годований сидить". 18.

Білоусенко, О.—Селянська доля—земля і воля. 79.

Бочи, А.—Інтереси робітництва та національне питання. 75.

Бойко, Микола.—Земельна реформа і основи земельної політики на Україні. 31.

Вікул, С.—Автономія України. 27.

Волховський.—„Правдиве слово хлібороба". 132.

Ганжа, Роман.—Автономія Украины. 73.

Грінченко, Б.—Де ми і скільки нас. 21.

Грушевський, М. Про Українську мову і українську школу. 24.

Грушевський, М.—Хто такі Українці і чого вони хочуть. 20.

Грушевський, Мих.—Україна і Росія. 182.

Грушевський, М.—Звідки пішло Українство і до чого воно йде. 68.

Грушевський, М.—Українська Центр. Рада й її Універсал. 71.

Грушевський, М.—Якої ми хочемо автономії і федерації. 69.

Грушевський, М.—Вільна Україна. 70.

„Десять заповідів для членів товариських крамниць". Плакат. 183.

До селян та міщан українців римо-католицької віри лист від українців-католиків з Києва. 133.

Єфремов, С.—„Як люде прав собі добувають". 22.

Жорес, Ж.—Рідний край і робітництво. 77.

Злобенців, М.—Автономія України. 72.

Злобенців, М.—„Про землю. 181.

Катехизм Українця. 16.

Короленко, В.—Кінець царської власті. 186.

Коромів, В.—Народне самоврядування. 19.

Крижановський.—Автономія України і Всеросійські Установчі збори. 26.
Левенко, Ш.—Якої нам треба самостійної України. 33.
Левенко. Ш.—Чому ми хочемо самостійної України. 180.
Левицький, М.—Рідна мова. 76.
Лібкнехт, В.—Павуки та мухи. 81.
Лола, Оксен.—З історії українського соціалістичного руху. 184.
Маковей, О.—„Подорож до Київа". 82.
Матушевський, Ф.—Права національних меншостей. 32.
Матушевський, Ф.—Царь чи республіка. 131.
Надежний, Мик.—До світла, до правди. 83.
Нащо нам Автономія. 17.
Про земельну справу. 30.
Сиротенко. Н.—Де повинна вирішитись земельна справа. 29
Слобідський, М.—Як жили українці і як хотять жити. 185.
Старицька-Черняхівска. Л.—Каін та Авель 187.
Толстой. Л. Н.—„Невже так треба"? 25.
Трактат України з Московщиною—1654 р. і Універсал Центральної Ради 1917 р. 78.
Федоренко, М.—До несвідомих громадян Українців. 34.
Хомик, А.—Всеросійські Установчі Збори, чи Всесвітній Міжнародній Конгрес? 130.
Черкавський, М.—До інтелігенції на Украні. 80.
Чи є у нас по закону автономія? 74.
Чикаленко, Є.—„Розмова про мову". 28.
Як і для чого треба організуватися. 23.

VII. Красне письменство.

Бунін, Іван.—„Псальма". 138.
Винниченко. В.—„Солдатики". 135.
Грінченко. Б.—Сам собі пан. 136.
Доде, Альфонс.—„Старі". 137.
Кащенко. А.—Зоряно. 85.
Кащенко. А.—Неволя Бусурманська в Українській народній поезії. 190.
Липа, Іван.—Казки про волю: I. Гомін по діброві.—II. Чайка-Небога.—III. Юрасів сад. 194—196.
Мати. (З життя турецьких вірменів). 35.
Руданський. С.—„Наука". 192.
Стефаник, В.—„Новина" та инші оповідання. 188.
Темченко. В.—Мел. (Оповідання). 191.
Українка. Л.—В катакомбах. 134.
Федорченко, Ів.—„Коло смерти". 36.
Федорченко. Ів.—По закону і инші оповідання 86.
Франко, Ів.—„Каменярі". 193.
Хоткевич, Гнат.—„Авірон". 189.
Черкасенко. Спиридон.—Маленький горбань. 84.

VIII. Педагогика і школа.

Географічна термінологія. 2.
Граматична термінологія і правопис. 1.
Грінченко, Б.—Українська граматка. 198.
Грінченко. Б.—Якої нам треба школи. 41.
Грінченки. Б. та М.—„Рідне слово". 140.
Дубняк, К.—Короткий російсько-український словничок термінів природознавства та географії. 88.
Надежний, М.—Украинизація школы съ педагогической точки зрѣнія. 89.
Олійник, В.—Якої нам треба школи. 202.
Охріменко, З.—Збірник аритметичних задач для шкіл початкових (сільських і місських) і для низших кляс шкіл середніх. 139.
Панасенко, С.—В сучасній школі. 87.
Програма систематичного курсу арихметики і термінології. 3.
Русова, С.—Нова школа. 141.
Русова, С.—Український букварь. 199
Терминологія і програма систематичного курса арихметики. 4.
Український букварь.—Зложила Ком. „Куб. Укр. т ва Ш. О". 200.
Чепіга, Я.—Задачник для початкових народніх шкіл. Рік перший і рік другий. 37, 38.
Чепіга, Я.—Самовиховання вчителя. 40.
Чередниченко, В.—Захистки для селянських діток у літку. 201.
Черкасенко, С.—„Початок". 197.
Черкасенко, С.—Т. Шевченко й діти. П. Шевченко педагогом. 39.
Швець, С.—Українські шкільні підручники. 142.

IX. Видання для дітей.

Білоусенко. О.—Колобок. 144.
Гребінка. Є.—Приказки. 143.
Грінченко, Б.—Хазяйство (казка). 203.
Грінченки, Б. М. та Н.—Оповідання про дітей. 90.
Дзелень-Бом.—Збірник дитячих віршів. 146.
Кащенко, А.—Мандрівка на Дніпрові пороги. 42.
Лободовський, М.—Дітські пісні, казки й загадки. 145.
О'Коннор-Вілінська. В.—Марусіна ялинка. 206.
Співаничок.—Вип. I. 205.
Титаренко, С.—Дитяча розвага. 91.
Тодосів, В.—Півник та курочка. 92.
Франко. Ів.—Королик і ведмідь (казка). 204.
Франко. Ів.—Лисичка кума. Вовк старшиною. 43.

X. Інформаційні видання.

Бойко. В.—Земство і народні управи. 95.
Верхола. Т.—Про Просвіти. 94.
Гаєвський. Ю.—Державний лад Швейцарії. 45.
Григорьєв Наш.—Хто ми й що нам робить. 146.
Загірня, М.—Земельна справа в Новій Зеландії. 47
Злобенців, М.—Найкращі здобутки Велик. Франц. Рев. (1792—1795 р.). 213.
Кащенко. А.—Великій луг запорожський. 147.
„Королівство Київське по проекту Бісмарка". 148
Крекотень. І.—Що таке селянська спілка 96.
Липа. Юрій.—Союз визволення України. 207.
Лозовик, В.—Що то таке вселюдське, рівне, просте та потайне виборче право. 46.
Матушевський, Ф.—Установче зібрання. 212.
Перший Український зьїзд у Чернигові. 149.
Піменова, С.—Постійне військо та народня милиція. 44.
Різниченко, В.—Герб України. 210
Саенко. М.—Як треба провадити збори. 99.
Саліковський. О.—Чого домагаються українці та инші народности Росії. 150.
„Секретний донос". 97.
Феденко, П.—Монархія і республика. 209.
Феденко, П.—Установче зібрання. 208.
Черненко, М.—До чого приведуть нас спілки. 98.

Видавець—Т-во „Час".

Редактор—В. Старий.

*) Книжки по відділах в покажчикові зазначено так, як вони поділялися в минулому році в „Книгарі".

Видавництва Книгарні Є. Черепсвського.

Київ, Фундукліївська, № 4.

Вийшли з друку:

Молитовник мовою українською і церковнословянською. Переклад і пояснення склав архиеп. Олексій, доктор церк. іст. ц. 60 к.

Граматка (український букварь) з малюнками. Склав Норець (Т. Лубенець). Видання пьяте, поправлене, ц. 60 к.

Читанка. Перша книжка після граматки, Т. Хуторного (Т. Лубенця). Видання четверте з малюнками Іжакевича, Маневського, Пімоненка, Петровського, Шульги та инш. художн. ц. 2 кар.

Граматика української мови, ч. I (для початкових шкіл) Прив.-доц. І. Огієнка. Друкується, вийде 8 січня.

Історія України. Оповідання з історії України від найдавніших до нових часів, з вступним словом про всесвітню історію, з портретами, картами історичними й малюнками. Написав Гр. Коваленко. Видання четверте. ц. 2 кар. 50 к.

І. Огієнко. Пр.-доц. Вчімося рідної мови ц. 40.

— Орфографичний словник. Порадник української мови (Друкується).

— **Рідна мова в українській школі.** ц. 40 к.

— **Українська культура.** Академічна промова 50 к.

— **Українська культура.** Коротка історія культурного життя українського народа. З малюнками і портретами.

— **Українська мова.** Бібліографичний покажчик літератури до вивчення української мови. Друкується.

Котляревський. І. Твори. (Друкується).

Левицький, І. Твори Т. IV, ц. 2 кар.

Левицький, Ів. Баба Параска та Палажка, оповідання, вид. 8-е, ц. 40 к.

— Кайдашева сімья. пов. вид. 3-е, з малюнк. худ. Красицького, ц. 1 кар. 20 к. (друкується).

— Невинна. Оповідання. ц. 30 к.

— Пропащі, повість. з мал. худ. І. Шульги, ц. 20 к.

— Приятелі, оповідання. ц. 40 к.

— Старі гультяї, повість, вид. 2-е, з малюнк. Є. Маковського, ц. 15 к.

Квітка-Основьяненко, Г. Маруся, повість, з малюнк. художн. Шульги, ц. 20 к.

— Сердешна Оксана, пов., з мал. худ. Шульги, ц. 15 к.

— Козирь-дівка, повість. з малюн. худ. Шульги, ц. 15 к.

— Купований розум. опов., ц. 5 к.

Шевченко, Т. Кобзарь (повний). Незаб. вийде.

Романова, О. Івашко, оповідання, з малюнк. художн. Шульги, ц. 10 к.

Дмитренко. Кум-мірошник або сатана у бочці, водев. в 1 д., ц. 30 к.

Іродчук. Сіра кобила, опов., з мал. худ. Шульги, ц. 5 к.

Велісовський. Бувальщина, водевіль на 1 д., ц. 30 к.

Портрет Т. Г. Шевченка.

(у шапці) Фотогравюра 28+38. Ціна 75 к., з пересилкою 1 кар. 25 коп.

Нова книжка В-ва „СМІХ"

НА ВСЯКИЙ ВИПАДОК ЖИТТЯ

(звише 1500 добірних народніх приказок та прислівьїв); упорядкували В. С. та О. Д.

Книжка має 128 сторінок мал. форм. ц. 1 р.

Головний склад видання—Київ, Гуртова Книжна Комора Т-ва „Час".

Другий рік видання.

Приймається передплата на 1918 рік на журнал

„ШЛЯХ"

орган незалежної думки

місячник літератури, мистецтва та громадського життя.

Беруть участь кращі українські письменники.

Передплата—в конторі редакції: Київ, Маріїно-Благовіщенська, 123. п. 20. Вартість: річно—20 карб., 1/2 р.—10 карб., 1/4 р. 5 карб.

Редактор-видавець

Хведір Коломийченко.

Всеукраїнська Спілка Лікарів у Київі видає

„Українські Медичні Вісти"

двохтижневий часопис медико-санітарних справ. який служитиме інтересам всіх медіко-санітарних діячів України.

Перше число вийде з початком Січня 1918 р.

Умови передплати: на 3 місяця 8 карб. на 2 місяця 5 карб., на 1 місяць 3 карб. Поодиноке число 1 карб. 75 коп.

Ціна за оповістки: перед змістом і на останній сторінці обкладинки—1 карб. за рядок петиту, після змісту—50 коп. за рядок.

Передплату та листування просимо присилати по адресі: Київ, Велика Васильківська № 104, доктору Є. К. Лукасевичу.

Видавець: Всеукраїнська Спілка Лікарів.

Редактор. Редакційна Комісія Спілки.

Приймається передплата на 1918 рік на двохтижневий кооперативний журнал

„КООПЕРАТИВНА ЗОРЯ"

що видається коштом і заходами Дніпровського Союза Споживчих Товариств, у КИЇВІ, мовою українською.

Журнал буде мати на меті обслуговування здебільшого споживчої кооперації на Україні.

ПЕРЕДПЛАТА: на рік—12 карбов.; на півроку —6 карб.; на чверть року—3 карб.; окреме число 50 коп.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ і КОНТОРИ: Київ, Подол, Воздвиженська, 1 Дніпр. Союз Спож. Товариств.

Книгарня т-ва „ПРОСВІТА"

Кременець на Волині—постачає усякі українські видання, газети, листівки картки і матеріяли до писання.

Приймається передплата на український Сатирично-Гумористичний двохтижневик

„ГЕДЗ"

ловіть ГЕДЗА скрізь, де ви будете.

Передплату (тимчасово п'ять карб.) прохаємо надсилати по адресі: М. Київ, Рейтерська вул., 20, пом. 14. Тел. 15—82.

Друкарня Т-ва „Час“ у Київі.

КНИГАРЬ

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА

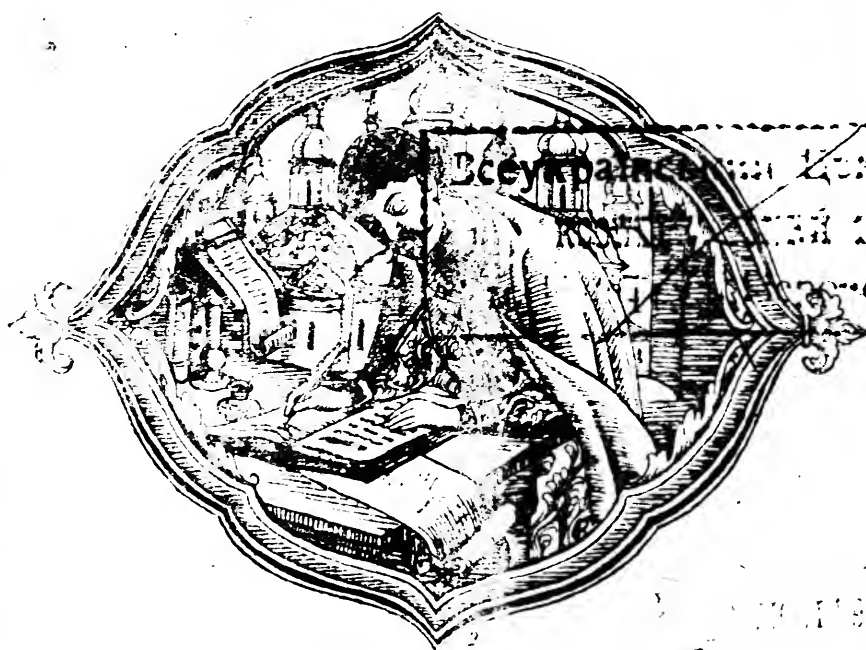

ТОВАРИСТВО „ЧАС” У КИЇВІ

1918

Ч. ШОСТЕ Ц. 1 КАРБ. 40 КОП. ЛЮТИЙ

Книгарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА.

Київ. Рік видання другий | **Лютий, 1918 р.** | **Число 6-е.** Виходить що місяця.

Позвичайні події останніх [illegible] рішуче вибивають [illegible] колії [illegible] розмової [illegible] і не [illegible] їм змоги [illegible] творчу роботу. З другого боку [illegible] часове при[illegible] [illegible] безладдя [illegible] [illegible] що так чи [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] і [illegible] [illegible] [illegible] „Книгарь" [illegible] [illegible] [illegible] і [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] та покупців [illegible]

—

Без „Кобзаря".

[illegible]

Історія „Кобзаря" [illegible] [illegible] українського народу [illegible] [illegible] цензурних митарств [illegible] мукак, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ідеї історії ще не [illegible] [illegible] тільки, що книга [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] берегу, то знов [illegible]; то [illegible] [illegible] сховку [illegible] [illegible] виходила на люде й засівала [illegible] [illegible] народню волею [illegible]. [illegible], хоч сама була покалічена й багато-багато найкращих перлів [illegible] генія в собі не донівувала. [illegible] [illegible] [illegible] означався на „Кобзареви" й [illegible] його під землю, прибіреною з-перед очей людських, немов він містив у собі елементи страшніші за динаміт...

Року 1847-го вперше прозвано була [illegible] книга. Тією ж самою конфіскацією, якою завдано в неволю Шевченка і „Кобзаря" заборонено і вирвано перо з рук у його автора [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Шевченко, багато [illegible] по світі. На початку 80-х років, коли [illegible] бились тільки з [illegible] [illegible], трупнонами й переночками.

Знайшлася повна [illegible] книга аж тоді, коли революція 1905 року скинула

була повьязку з уст вільного слова і за петербурзським виданням 1906 року—першим повним і непопсованим—вийшло ще кілька таких само гарних виданнів працею й заходами небіжчика Василя Доманицького. Та вернулась реакція—і першим ділом знов пропала книга, пропала на саме ювилейне свято 50 літніх роковин смерти Шевченка, коли його велика спадщина ставала вже добром всенароднім, коли вона могла в мілійонах примірників розходитися поміж людьми. Року 1911-го петербурзські видання (всі!) сконфісковано, видавців потягнуто до суду, а по натхненних сторінках пішла знов гуляти шалена цензорська рука... І в нове життя ми вступили без „Кобзаря“, без „Кобзаря“ верстаємо перші „вольнії, широкі скрізь шляхи святії“. Бо хоч тепер нема вже заборон, та несила випускати велику книгу в такому числі й так поцінно, щоб вона в кожну хату на Україні знайшла собі стежку. Техничні обставини дужчі за найгарячіші бажання.

Без „Кобзаря“... Без „Кобзаря“ в минулому, без „Кобзаря“ й тепер. Бо за тих без малого 80 років, що минули од першого видання цієї підвалини нашого письменства, тільки lucida intervalla, тільки недовгі моменти були, коли Шевченкова спадщина вільно оберталась на книгарському ринкові, та й то здебільшого в уривках, пошматована. Кожне нове видання, дозвіл на яке доводилось виривати од цензури, зараз же розходилось і нові кадри читачів лишалися без „Кобзаря“, надолужуючи переписуванням, тим „списанієм книжним“, яке здавалося б, повинно було одійти навіки в безвість минулого по геніяльному винаході Гутенберга.

І от тепер знову стоїмо перед старим завданням: подбати нарешті, щоб гарне, поцінне й повне видання геніяльної книги не сходило з книгарського ринку і щоб кожен міг задовольняти свою духову спрагу з цього живущого джерела великої любови до рідного краю та його безталанного народу. Коли минувшину переживали без „Кобзаря“, то нехай хоч майбутність стрінемо таки з „Кобзарем“.

Історія Великої Книги.

Стаття Гр. Тисяченка.

Кому не доводилося у нижчій, середній, а то навіть і у вищій школі визубрювати отой довгий-предовгий ряд імен і цифр всяких Людовиків, Фридріхів, Миколаїв—коли народився й помер, якого дня і від чого чхнув. Цей довгий ряд цифр ставила стара школа у голові юнака, як погребні хрести над самою суттю, самим змістом історії: за деревом—лісу не бачив.

Зате важливих дат та ще з історії „неістнуючого“ народу та школа не давала, бо тут не вбачалась порфіра і вісон, не чувся приємний брязкіт орденів. Одною з таких дат поставлених непорфірородним українським народнім генієм, є—1840 рік. В цей рік сильною рукою було покладено міцний камень, що навіки скріпив пошарпану лиедавніми північними вітрами і поточену своїми і чужими гробаками будівлю—українське письменство,—яке не в силі були закріпити попередники: Котляревський, Гребінка, Квітка

Року Божого 1840 го вийшло в Петербурзі перше видання книги, якій судилося бути отим „краеугольним“ каменем нашого письменства, нашої громадської думки. Невеличка розміром (всього було там 8 поезій), звичайний папір, а на скромній сіренькій обкладинці автор і назва, які на вічні часи будуть у памьяти нашого народу: Т. Г. Шевченко—Кобзарь.*)

Історію першого видання Кобзаря розповідає видавець П. Мартос так: прийшовши до Шевченка, який малював його портрет, він підняв з долу папірець, де стояли кілька рядків віршів „Тарасової Ночі“.

— Що це таке, Тарасе Григоровичу? запитав Мартос.

— Та це, добродію, не вам кажучи, як нападуть иноді злидні, то я й нівечу папір,—відповів Шевченко.

*) Дуже хотілося дати знімок цієї обкладинки, та на жаль в ці часи мігде у Київі не пощастило знайти цієї дорогої книги, а з чернігівського музею Тарновського, де мені довелося бачити той примірник, по статуту нічого не можна позичати. Кажуть, що в 1914 р. Львівське наукове т-во видало копії фотографічні першого видання Кобзаря, але вони до Київа не дійшли.

— Так це ваші вірші?
— Еге-ж.
— Багацько у вас такого?
— Та є чималенько.
— Де-ж воно?
— Отам під ліжком у кошику...

Довгенько довелося Мартосові умовляти Шевченка, щоб він згодився дати до друку свої перші твори

Поет ще не певний був у собі, молода муза його ніби соромилась, боялася чужого ока і через те він дав тільки частину своїх творів, до того написаних: „Думи мої", „Перебендя", „Тополя", „На що мені чорні брови" (думка), „До Основяненка (до українського писаки)", „Іван Підкова", „Тарасова Ніч" і „Катерина". Як бачимо ,тут нема з відомих нам творів отієї доби: „Причина", „Вітре буйний", „На вічну память Котляревському", „Тече вода в синє море".

Та даремно боявся Шевченко за свої твори:—старий Квітка писав молодому поетові: „я його („Кобзаря") притулив до серця, бо дуже шаную вас, і ваші думки кріпко лягають на душу". Цими словами ветеран українського письменства яскраво висловив думку всього українського громадянства, що тепло, з запалом привітало нового поета.

В слідуючому—1841 році Шевченко наділяє Україну новою своєю поемою „Гайдамаки". Довго її цензура державала в своїх лабетах: „Було мені з ними (з „Гайдамаками") лиха,—писав поет до Тарновського.—Насилу випустив цензурний комітет. „Возмутительное" та й годі! Ледве сяк да так впевнив їх (цензорів), що я не бунтівник. Тепер хватаюся розіслати, щоб не схаменулися". Так почалеся знайомство поета з цензурою, яка цілий вік його переслідувала.

Перше видання „Кобзаря" швидко розійшлося і в 1844 році воно було повторено з додатком „Гайдамаків" і вся книга мала таку назву: Чигиринській Кобзарь и Гайдамакы—Т. Г. Шевченка. Новое изданіе, Спб. 1844. (79+132 ст.)*) Того ж року було видано і чудову поему „Гамалія".

*) В 1914 р. вийшов Кобзарь під ред. П. Зайцева (вид. „Дѣятель"), де виділені поезії, що були надруковані у „Чигиринському Кобзарі". В це видання редактор умістив цікаві варіанти деяких поезій, яких у свій час не міг здобути В. Доманицький.

А третього видання довго довелося сподіватись. Лиха доля просто кепкувала з поета—викликала з його душі найкращі твори (роки 1843—47), а коли він у 1847 році почав збіратись на нове, бодай неповне, видання своїх творів і вже навіть 8 марта написав у Седневі відому передмову до майбутнього видання,—то 5 квітня, був заарештований за тіж свої твори при переїзді черев Дніпро у Київ. А там Петербурзська цітадель, Оренбург, Орська кріпость, Аральське море, Новопетровський форт... і про видання нема чого тоді й думати, коли заборонено поетові й маляреві писать і малювати.

...Каламутними болотами
Між бурьянами, за годами
Три годи сумно протекли;
Багато де-чого взяли
З моєї темної комори,
І в море нишком однесли:
І нишком проковтнуло море
Моє не злато-серебро—
Мої літа, мої печалі—
Тії незримиї скрижалі
Незримим писані пером..
І четвертий рік минає
Тихенько, поволі,—
І четверту начинаю
Книжечку в неволі
Мережати. Змережаю
Кровью та сльозами
Моє горе на чужині..
(Оренбург. 1850)

Так перші три рокі заслання Шевченко міг, хоч ховаючись неначе злодій, „Мережати кровью та сльозами", а останні сім років зовсім викреслені з Великої Книги—„Кабзаря". Три роки напів-німування і сім років цілковитого мовчання. Десять страшних років убивання творчости, яка перед тим буйно так розцвіла!..

Повертаючись з тяжкої неволі, поет уже в дорозі—в Нижньому Новгороді починає лаштувати свої твори до нового видання. Прибувши ж до Петербургу, Шевченко шукає видавця і клопочеться про дозвіл цензури. А добути дозвіл було не легко, бо на його творах лежало миколаївське тавро 1847 року „забороняю". Сам поет і його приятелі немало оббили порогів у „власть имущих"—звернулись до міністра освіти, а він написав шефу жандарів, а цей послав „члену главнаго управленія цензури". Цензор, прочитавши „Кобзаря"- сказав, що поезію „Думи мої, думи" краще не друкувати, бо у їй, мовляв, загальна ідея ворожа „сліянію Малороссіи съ Великороссіей". Але цього було мало:

шеф жандарів ще раз послав на розгляд другому цензорові, який замазував навіть самі що ні есть безневинні вірші з поеми „Катерина“. Щоб уявити ту страшну цензуру, дозволю собі навести один приклад: уступ, викреслений з IV розділу тої поеми:

По-під горою яром-долом,
Мов ті діди високочолі,
Дуби з гетьманщини стоять:
В яру гребелька, верби в-ряд,
Ставок під кригою в неволі,
І ополонка—воду брать.
Мов покотьоло, червоніє
Крізь хмару сонце, занялось:
Надувся вітер,—як повіє!
Нема нічого, скрізь біліє,
Та тільки лісом загуло.

Правда, читачу, страшно політичне, так і руйнує „державні устої“! Так було б смішно, колиб не було так гірко, боляче за автора, що мусів терпіти таке знущання. „Сьогодні (28—XI—1859) цензура випустила з своїх пазурів мої безталанні думи, та так проклята обчистила, що я ледве пізнав свої діточки“. Так пише поет через О. Храпаля до Платона Симиренка, який згодився дати кошти на видання, бо від столичних видавців нічого доброго не сподівався Шевченко.

Так пройшовши через „игольное ухо“ цензури, вийшло нове, повніше за попередні (третє) видання „пошматованої Великої книги: „Кобзарь.“ Т. Шевченка. Коштом Платона Симиренка. Спб. 1860. 314. 8°. Ц. 1 р. З портретом автора. В друкарні П. Куліша“. І тоді ж вийшли окремими книжечками всі головніщі твори, що було надруковано в цьому виданні „Кобзаря“.

І цьому виданню судилось бути посмертним, бо незабаром після його виходу одійшов од нас його великий творець. Сум обгортає, коли переглядаєш оте останнє за життя поета покалічене видання скарбів його духа. Сумно і боляче, що очі його так і не бачили своїх найкращих творів надрукованими. Правда, ще в 1859 році за кордоном у Липську вийшла була книжечка: „Новыя стихотворенія А. Пушкина и Т. Шевченка“, де було надруковано вперше: „Кавказ“, „Холодний Яр“, „Посланіе до земляків“, „Заповіт“, „Розрита могила“ і „За думою дума“,—та біографи поета не говорять, що ця книжка дійшла до Шевченка, бо перевозити через кордон було дуже трудно. Але ніякі заборони не могли вибити у громадянства того замилування, того захвату від заборонених творів великого поета. Коли не було друкованих, то ходили по руках численні списки і скоро в цензурному „Кобзарі“ замість крапок виростали цілі рядки, які від того ще дужче притягали увагу читача.

Зразу-ж після смерти геніяльного поета України, мученика за її долю, петербурзська громада ухвалила кілька пунктів на пошанування його памьяти, з яких пьятий говорить: видати в найдостойнішому вигляді його великі твори. Та, на превеликий жаль, виконати ту постанову не спромоглась ні та громада, ні все сучасне поетові покоління. Навіть і наше, наступне покоління не може похвалитись, що воно цілком сповнило те побажання. Найбільше гальмувало справу оте „недремание око“, оті страшні подвійні й потрійні цензурні лабети, через які мусило проходити кожне видання „Кобзаря“ в Росії. За кордоном, у Галичині, хоч і не було такої цензури, так було оте клерикальне низькопробне розуміння моралі, що межує з так званим ханжеством, коли не хамством, яке дозволяли собі видавці творів великого поета. Будучи сами культурними недоростками, вони піднімали руку на безсмертні твори, затуляючись любовью до поета, в своєму специфичному розумінні.

Але, крім цих цензур — казенної і „патріотичної“ обивательської, ще було оте нормальне, звичайне недбальство, яке виявляли не тільки окремі особи, а й цілі гурти, до реалізування всяких постанов, що так легко виносились на щорічних святкуваннях памьяти поета.

До 1902 року налічувалось бібліографом М. Комаровим—тридцять два видання „Кобзаря“, а коли продовжити рахунок до наших днів, то буде не менше—45 видань. Але я не маю змоги, та й нема потреби спинятись на всіх виданнях. Досить буде показати головні, які стали етапними пунктами, як по числу заведених до них поезій, так по редакції їх.*)

*) Не спиняюсь також і на ілюстраціях до „Кобзаря“, що вимагає окремої статті. Ще є цікавий бік видавничої справи—це авторський гонорар за право видавати, який що до „Кобзаря“ мало виясненний.

Через шість років після смерти поета вийшло два цікавих видання „Кобзаря“. Одно в Росії: Кобзарь Т. Шевченка. Коштом Кожанчикова. СПБ. 1867. 677 ст. 8⁰. Ц. 1 р. 25 к. З портретом і автобіографією. 3000 пр. Це видання було значно повніше за попередні, сюди увійшло мало не все, що було відомо тоді з поезій Шевченка і що можна було надруковати в Росії. Всього надруковано (цілком і в цензурних уривках) 184 поезії. Друге видання того ж року було випущено у Галичині: Поезії Т. Шевченка. У Львові. Накладом К. Сушкевича. 1867. т. I—270+6 ст. 8⁰. т. II—341+4 ст. 8⁰. Всього поезій в обох томах—207. Отже це видання ще повніще за Кожанчиковське, але все ж неповне, не по вині цензури, а по отому недомислію н. редактора, на яке хворіли більшість галицьких „патріотів“ і проти чого так різко висловлювався у свій час М. П. Драгоманов.

Нарешті в 1876 році за кордоном Росії і Галичини у Празі було видано повне на той час, або навіть переповнене, бо туди увійшли помилково і твори не шевченковські,—видання Кобзарь. Т. Шевченка. Коштом і в друкарні д-ра Грейга. Прага 1876 р. т. I. З додатком споминок про Шевченка: I. С. Тургенева і Я. Полонського. XXII+414 ст. 8⁰. Ц. 2 р. 5.000 пр. т. II. З додатком споминок про Т. Шевченка: Я. Костомарова і М. Микешина. XXIII+276 ст. 8⁰. Ц. 2 р. 600 пр. Це видання було споружене київською громадою, яка в 1874—75 році жила інтенсивним життям, почуваючи тимчасову полегкість од уряду російського. Завдання було, як говорить у своїх споминах О. Русов, *) який технично переводив видання у Празі,—надруковати все, що було на станку друкарському і головне те, що переховувалось у приватних особ у рукописах. Перший том складено з порадою цензора київського, щоб можна було продавати у Росії, а в другий увійшло все останнє.

Видання це краще, за попередні, але все ж у йому бракує пильної методичної редакції, через що є непевні не то що слова, рядки, а навіть заведені чужі поезії (напр. Чужбинського—Афанасьева—„Гарно твоя кобза грає“). Тут уперше зьявились і ті твори, що викреслювали галицькі клерикали і за що потім і гримали на це видання. Другий том призначався для за-кордону, бо у Росії мали його тільки відважні й щасливі, що чудом добували через кордон.

Нічого особливо нового що до тексту, порівнюючи з празьким—не принесло й видання, яке претендувало бути ніби „академичним“. Кобзарь Т. Шевченка. Видання т-ва імени Шевченка у Львові, 1893 р. ч. I. CXVI+315 ст. 8⁰. З додатком статті проф. О. Огоновського. Ч. II 105 ст. 8⁰. Ц. 4 кр. Це видання тільки показало, як трудно укладати твори Шевченка не в хронологичному порядку, а по розділах, в залежности від змісту, напрямків; бо часто в одному і тому ж творі ми бачимо напрям і суспільно-національний і політично-національний...

Цікавіше,—як по кількости уміщених творів, так і з боку перегляду деяких поезій по рукописах (у той час найповніше) було видання: Поезії Т. Шевченка. Вид. т-ва „Просвіта“ у Львові. 1902 р. 698 ст. 12⁰. З передмовою Ю. Романчука 5000 пр. Ц. 2 карб.

Так по-гроху, не поспішаючи, йшли за кордоном до справжнього повного видання Великої книги, а тим часом Російська Україна мусила живитись недогризками всесильної цензури. І народ радий був і малому, і швидко випродавалось кожне нове видання „Кабзаря“. Після першого тому празького видання зьявились у продажу: Збірник творів Т. Шевченка. Т. I. Кобзарь. СПБ. 1883. 6600 пр. (трошки повніше за видання Кожанчикова). А обіцяний другий том, де мали бути повісті, дневник, листи так і не вийшов. Через рік все видання не вважаючи на чималу кількість, було випродане і знову надруковано 12.500 пр.

В 1894 році вийшло у Київі видання, як каже С. Єфремов, у кількости 20.000 прим., і через два роки розійшлося і в 1899—ред. журнала „Кіевская Старина“ випустила своє видання в кількости не чуваній до того—60.000 пр. (10.000 на кращому папері—дорожчих, 1 р. 50 к. і 50.000 дешевих, по 35 коп.) Сподівались, що редакція солідного журналу, який уділяв чимало місця статтям про поета, поставиться достойно до Великої Книги. І на превеликий жаль „помилки доводять,—як казав у свій час критик,—що видавці страшенно недбало

*) „Україна“, 1907 кн. II.

вели видання й не доклали своєї праці до того, щоб воно могло задовольнити коли не всі, то хоч найперші вимоги**).

Тільки воля 1905 р. дала змогу приступити і в Росії до повного видання Великої Книги, редакцію якої було доручено молодому вченому В. Доманицькому. Редактор приклав усіх сил, всього свого знання, віддав всю повагу до безсмертних творів і на початку 1907 року вийшло справді видання, достойне великого творця. На слідуючий рік вийшло друге, а в 1910 р. третє, повне видання під редакцією В. Доманицького. Тут тільки кілька поезій було не перевірено по орігіналу, а все ж останнє пильно проредаговано, про що свідчать статті редактора в журналі „Кіевск. Стар.," що потім вийшли й окремою книгою: Критичний розслід над текстом „Кобзаря". Заходами В. Доманицького і попередніх редакторів, що полегчили йому працю,—Україна знайшла Велику Книгу. Мало не через 50 літ переведено було в життя постанову петербурзької громади, і український народ міг з любою книгою святкувати 50 років з дня смерти свого пророка.

Та не довго так було: в 1912 році, видерли у народа ту Велику книгу і вискубли з неї 1491 рядок (біля 6½%) віддали на свято других—100 річних роковин з дня народження поета. Так і святкували ювилей творця без творів його душі. Тогочасні ж видання „Кобзаря" т-ва „Гриниці" і Катеринославське 1914 р.—твори Т. Шевченка, під редакцією Д. Дорошенка (поезія і повісті)—засіяні були красномовними крапками.

Така довга й сумна історія Великої Книги. Доля пророка України, геніального поета і його Великої Книги скидається на долю, чи недолю народу вкраїнського. І коли ми бачимо, являємось свідками і діячами національного і соціального визволення, і віримо в його, не вважаючи на прикрі моменти летючого дня, то мусять воскреснуть у всій своїй силі й дивні твори—поетичний програм того визволення. В. Доманицький зробив багато, але не все, теперішня хвиля вимагає нового видання, деб були виправлені дрібні помилки, деб були відповідні статті, коментарій. Стоїмо перед виданням академичним, якого бажає воскресла нація. І віримо, що таке видання національного скарбу незабаро[м] зьявиться. Повинно зьявитись, поборовш[и] всі техничні перешкоди, це видан[ня] Великої Книги, Великого творця, син[а] Великого народу.

*) С. Єфремов. Л. Н. В. 1899. № 8.

Бібліотека Національного музею у Львові.

(*Стаття доц. Іл. Свєнціцкого*).

Хоча Львів молодший за Київ на які шість століть, та хоча він в історії незалежної України відогравав ролю політичного національного та культурного осередка і більше півстоліття, все ж, порівнюючи до Київа, його можна назвати великим княжим української книжки. З давніх давен в цьому були такі багаті книгозбірні, як єзуїтської та Домініканської колегії, та кляштору Бернардинів—з боку поляків; Успенської церкви, Святоонуфрейського манастиря, та Львівської епископії і катедрального Свято Юрського собору—з боку русинів українців. Після прилучення Східної Галичини до Австрії 1772 р., всі ті бібліотеки дістали на початку XIX в., дуже багату і зрівнязвану для громадського вжитку бібліотеку університетську, що доповняла всі згадані вище більш спеціяльні книгозбірні своїм універсальним змістом.

Приблизно в тім самім часі починають свою культурно-національну діяльність у Львові історик української церкви каноник Гарасевич і історик галицького князівства Зубрицький, а в Перемишлі—каноники Лавровський та Могильницький, а також епископ Левицький. Всі вони були завзятими бібліофілами і добрими знавцями давньої літератури класичної—грецької й римської, та новітної французької й німецької. Їхні бібліотеки, що дійшли до нас з реєстрами і підписами, те живі цього свідки. В кожного з них була своя спеціяльність, для якої він збирає переважну частину своєї книгозбірні. Отже, Гарасевич: по історії церкви з дуже численними виписами з актів і архивів, в оправних фоліянтах; Могильницький слідкує за мовою і граматикою рідного народу; Лавровський дбайливо збирає стародруки й рукописи, має навіть галицький літопис XVI в., з якого дійшов до нас тільки відпис; епископ,—пізніще митрополит і кардинал—Левицький залюбки вишукує інтересні книги, друковані ріжними мовами, особливо

історичні, стародруки й рукописи. Він милується й в зовнішньому вигляді книги, та дбає про відповідний захист для цінних своїх надбань—в добрій оправі.

А всі ці бібліотеки не загинули: Гарасевичова книгозбірня дісталась Капитульній бібліотеці при Св. Юрі у Львові; Лавровського й Могильницького—перейшли до соборної капитульної бібліотеки в Перемишлі; Зубрицького книжки було придбано бібліотекою Баворовського у Львові, а книгозбірня митрополита Левицького увійшла в основу домової бібліотеки грекокатолицької митрополії у Львові.

Завдяки цим книголюбам, Галицька Русь майже сучасно знакомилася з історичними і граматичними працями Москви, що тоді давали перші підвалини й українознавству. Отже історія Карамзина і Бантиш-Каменського, праці митрополита Євгенія, Востокова й Павловського, писання Греча і Полевого все те, швидко щезаючи на російському книжковому ринкові, діставалося й до книгозбірень галицьких книжників. Для ширших кругів, особливо молоді, ці книгозбірні з їх рідкими виданнями були одначе недоступні не тільки тому, що вони були приватною власністю, але ще й через те, що їхні власники для тодішньої молоді стояли на недосяжній висоті громадського поважання та урядової ієрархії.

Про цю духову страву для молоді, та для широкого загалу подбав хтось інший.

Після поділу Польщі, її вірний син магнат, граф Юрій Оссолінський, що постійно пробував у Відні, став за свої великі гроші скуповувати книги та бібліотеки, що як небудь стосувалися до Польщі та її історичних частин. Ця багата книгозбірня переходить в 20-тих роках до Львова, де вона—як публична бібліотека—відразу стає осередком наукової праці, як поляків, так і українців. Заняттями в цій бібліотеці ми завдячуємо появу таких діячів галицького відродження, як Вагилевич, Головацький і М. Шашкевич, та згодом невтомимого книголюба і збірача словянських історико-філологичних матеріялів, каноника Петрушевича.

Антін Петрушевич був в Галичині живим звязком між гуртом діячів 40-вих років і всіма новими поколіннями, аж до початку 20 століття. І весь час, своїм невпинним збиранням, своєю палкою любовью до книжки, що хоч трохи торкалась найсамперед до Галицької Руси, абож до України взагалі, та й всеї Руси—каноник Петрушевич, цей переконаний „общерус",—являв собою для всієї Руси-України—високий примір книголюбства. Ще за свого довгого життя він був свідком, як через його впливи, заклики та заходи, склалася велика і багата *українознавча* бібліотека старорусь-кого „Народного Дому" у Львові. А до цієї бібліотеки, ніби до моря, збігалися зо в'їх боків річки дрібних провинціяльних книголюбів. Оті дрібні збірки з ріжних шематизмів, календарів, дрібних загуменкових видань сонників, пісенників, письмовиків, газеток, журнальчиків зі своєрідної ниви, поруч з безліччу класиків всіх діб і націй, поважних історичних видань, великих рідких старовинних атласів і мап, рідкостних комплектів схоластичної і новішої философії, історії релігій і т. п. Все те книголюбиві патріоти складали на вівтарь рідної освіти. Сам Петрушевич, ще за яких 20 літ до своєї смерти (він вмер на 95 році життя), віддав до публичного вжитку тому Народньому Домові у Львові—свою дійсно величезну бібліотеку по історії, филології і словянознавству з 250 дуже цінними рукописами *) XV—XVIII стол., та окремим відділом словянських стародруків.

Крім Зубрицького і поляка Оссолінського, всі згадані книголюби були духовного стану: а в національним світогляді, крім Могильницького, Шашкевича і Вагилевича, старорусинами-общерусами. Але всі вони разом зібрали дуже багаті, виразно світськи бібліотеки—в основі своїй, перш за все українознавчі.

В шістдесятих роках починають й галицьки народовці—свідомі українці збірати свої книгозбірні в „Просвіті", по студентських гуртках, а потім, в 70-тих—в Науковому Товаристві імені Шевченка. Бібліотеки одбивають на собі особливий характер доби, яка їх покликала до життя. Це par excellence українські, народовецькі й народницькі книгозбірні, що проводили свою велику культурно-національну роботу серед щораз ширших кол суспільности, та провадили ідеї нового демократичного світогляду в глибиню народню.

Таким чином, Львів стає справжнім осередком української книги в її минулому й сьогоднішньому. Мабуть, коли додати до всіх Львівських книгозбірень—бібліотеку Франка, що мала перейти таки до громадського вжитку через бібліотеку Наукового Товариства, то у Львові можна найти всяку потрібну українську книжку. Мало того, всі Львівські бібліотеки—Університетсь-

*) 3 томи опису в Українсько-руському Архиві Науков. Т-ва ім. Шевченка у Львові.

ка, Оссолінського, Баворовського, Народного Дому, Петрушевича, Наукового Товариства, Просвіти—як пристосовані для публичного вжитку, вони приступні всякому без найменчої формалистики. Вони постійно доповняються новими придбаннями і зберігаються на будучину відповідними оправами. Усе те, разом взяте, дає нам право назвати Львів великим князем української книги, та поставити його далеко сперед у серця України—Київа.

У Львові єсть міцна традиція бібліофільства та бібліотечної справи. Завдяки тому Львів вже давно став справжнім осередком української наукової творчости й певне, навіть при нових умовинах політично-національного життя України, він—з огляду на великий творчий розмах та техничне виконання—не швидко уступиться цим першенством навіть столиці незалежної України. Львів ближче до Заходу, до творчої культури з її вдосконаленням... Але не про те наша річ...

До цього великого багацтва бібліотечного у Львові останніми роками (1905—1912) прилучається ще одна велика, дуже коштовна українська книгозбірня, а саме бібліотека і архив Національного Музею, засновані і здебільного особисто зібрані галицьким грекокатолицьким митрополитом Андреем графом Шептицьким. Сьогодні це перша на всій Україні, а по за межами Росії з книжними багацтвами Петрограду й Москви, це одинока у всій Словянщині приблизно повна книгозбірня словянських кириліських стародруків—від першого початку друкарського діла у словян з 1491 р. Маючи на меті зібрати всі кириліські стародруки, які основателеві бібліотеки не тільки добре відомі з боку історичного, техничного і змісту, але які він щиро любить за їх простоту і красу зовнішню і внутрішню,—він не пошкодував коштів на придбання навіть дуже дорогих екземплярів. Найсамперед, однак, він стежив за повностю видань українських друкарень—Галичини, Угорської Руси, Волині, Польщі, Правобережньої України, Чернигівщини. Завдяки цьому бібліотека його має майже всі видання друкарень *) в: Дермані, 1604, Заблудові 1569, Київі 1619 і 1628, Кремянці 1638, Крилосі 1606, Кутейні 1631, Луцьку 1640, Львові 1573, 1636, 1642, 1687, 1767, Могильові 1695, 1736, Новгороді Сів. 1676, Острозі 1580, Почаєві 1618, Рохманові 1619, Супраслі 1695, Стрятині 1604, Угорцях 1618, Уневі 1660, Чернігові 1648. З інших друкарень згадаємо Краківську 1491, Венецьку 1525, Празьку 1517, Виленську 1525, Скадарську 1563, Московську 1564, 1594, 1647, Шебежську 1579, Римську 1583, Євську 1611, Бузео 1700, Галле 1735 і багато пізніших.

*) Цифра коло місцевости означає рік видання першої книжки з даної друкарні.

З помічию такого матеріялу—зібраного, упорядкованого і приступного—можна вже починати досліди над походженням українського друкарства, граверства (штихарства) та переплетної справи. З другого боку можна досліджувати й редакційни відміни в поодиноких текстах, та успішно працювати в сфері порівняного словянського мовознавства на прозязі XVI—XVIII століті. Фундатор бібліотеки ще цим не задовольнився, він звернув особливу увагу на бібліографію Кириліського стародруку, бо бажав заложити міцні підвалини для праці над майбутнім книгописом українського друкарства.

Словянський стародрук, звязаний тісно з давнім рукописом, його мініятюрами, заставками та бордюрами. Тим то в бібліотеці Національного Музею у Львові є окремий відділ українських рукописів 1807 р.—XVIII століття. В цьому відділі більше за 600 №№ памяток давнього письменства, переважно за XVI і XVIII вв. з безліччю мініятюр, заставок, всяких орнаментів, та дорогоцінних побутових записів. Повний постатейний опис цього багацтва жде тільки спокійного часу, щоби дати широким кругам дослідників стародрукщини та українства свіжого матеріялу на довгі літа праці.

Підчас *систематичного* збирання відділу стародруків і рукописів, як Фундатор, так і управа музею знаходили чимало актів і грамот XV—XVIII вв., з яких з часом уложився окремий архив, що обіймає коло 6000 назв з життя церкви, духовенства, козацтва, шляхти. Матеріял для історії данної канцелярської мови, особливостів білоруської і козацько-української—незвичайно багатий і в Галичині просто безконечно цінний.

Зібравши таке добро, Митрополит доложив праці й на порівняний матеріял—тобто на купівлю важніщих західно-европейських інкунабулів (первдруків до 1500 р.) і первенців важніщих друкарень, та опріч того тих оригіналів, з яких було взято тексти чи там зразки для словянських видань.

Усе це багацтво з 1912 р., містилося в осібному, дуже придатному для збірок і роботи будинкові—палаці біля Львівського університету. Будинок цей придбав Митрополит для заснованого ним в 1905 р. Національного Музею.

Не диво ж, що так урядженому і веденому закладові довірили свої книжні скарби й Львівська Капітульна бібліотека, й „Просвіта“, й визначні патріоти. А покійний Павлик передав в Національний Музей весь багатий архив початкової соціялістичної організації 70-тих років, української радикальної партії та свою багату корреспонденцію з Драгомановим і діячами міжнародного визвольного поступового руху.

Наскільки відомо авторові цих рядків, традиція бібліофильська й добре бажання збірати книжкове добро— серед поодиноких громадян-українців міста Львова, Перемишля... живо піддержується з великим смаком і вині.

Будемо сподіватись, що після війни в Національному Музеї заснується окремий відділ найкращих творів людського духа для занять серед особлившої обстанови,—вічно прекрасного й вічно правдивого.

Критика і бібліографія.

I. Історія.

281 *Ів. Федорченко.* **Погробовець Запорожської Січі.** Історичний нарис професора краківського університету Мар'яна Дубецького. (Переклад з польської мови з додатками і одмінами). Українсько-руське книгарство „Гасло“. № 8. Київ. 1917 р. Ст. 18, ціна 40 к.

Цей нарис польського історика М. Дубецького взято з його недавно виданої книги Obrazy i studyi historyczne (Київ. 1916). Перекладчик каже в своїй примітці, що нарис цей „свідчить нам про ті щирі симпатії, які очуває автор до нашої національної справи“. Не знаємо, звідки в д. Федорченка склався погляд про симпатії польського історика до нашої національної справи: в усіх писаннях д. Дубецького яскраво проходить одна виразна тенденція: не визнавати зовсім української національности, української науки, письменства, а через те і національної справи. Для нього Україна—це лише спірна територія, за яку йде вікове змагання між Польщею та Москвою; український народ це лиш „dzicz stepowa“, яка настільки входила в сферу культурного життя, наскільки опинялася під впливом Польщі. Не раз зачіпаючи в своїх писаннях теми з історії української козаччини (напр. монографія „Kudak, twierdza krezowa“), д. Дубецький скрізь хоче бачити тільки сліди й забутки польських впливів і ніде не хоче бачити ознак власного українського національного життя. І в цьому нарисі, який оце переклав д. Федорченко, польський учений так старано уникає самого слова „український“, що воліє означити українське походження певної людини цілою фразою „pochodził z ziem naddnieprzańskich“, ніж просто сказати, що це був українець (мова йде про єпископа Олександра Павловича, що спорудив надгробок Калнишевського в Соловецькому манастирі). Проф. Еварницький у його—„pisarz rosyjski“; П. Єфименко—„rusin z Zadnieprza“ і т. д.: які хочете варіяції означень, аби тільки уникнути слова „українець“!

Але не в тому сила. Коли д. Федорченко вважав потрібним поміняювати в кількох місцях зміст нарису Дубецького, пододавати чимало од себе та спростовувати думку авторову про польське походження кошового Гордієнка та Петра Калнишевського, то чи не простіще було б йому самому скласти книжечку про руйновання Січей Чортомлицької й Нової та про сумну долю запорожської старшини, замученої московським урядом? Тільки скласти таку книжечку слід би не тією покаліченою мовою з силою полонізмів та русицизмів й не тією вимерлою орфографією, що бачимо в цьому „Погробовцю“ (до речі слова „погробовець“ в укр. мові нема: і в польській воно значить: те, що залишилося по чиїйсь смерти).

Д. Дорошенко.

282 М. *Троцкий.* **Як прийшло в Росії до революції.** Видання Союза Визволення України. Відень. 1917 р., 35 стор., ціна 60 сот.

Мета цієї книжки—показати, як політика старого Російського уряду довела до війни 1914 року і як ця війна спричинилася до революції. Маючи окреслену мету, книжка, розуміється, не може мати характеру історично-наукового, бо наука історії вимагає безстороннього розслідування фактів і роблення висновків з цих фактів, а не притягування за волосся фактів для доведення якоїсь окремої думки автора.

Але треба мати на увазі, що для історії як війни, так і революції ще далеко не прийшов, бо вони самі ще не дійшли до свого кінця. Пригамятаймо собі, що перша більш-менш об'єктивна історія французької революції (Токвіля) зьявилась більш як через пів-століття після скінчення цієї революції, а всі історії, що писались раніше суть лишень памфлети і в ліпшому разі мають значіння літописів, коли в них записано багато фактичних даних.

Як памфлет, книжка д. Троцького досягала би своєї мети, коли б автор влучно понавбирав ті факти, які йому потрібні, і опустив ті, що не доводять його думок. Але він так не зробив: він брав всякі факти і старався дати їм своє освітлення, часто зовсім не відповідаюче дійсности. Так, заборону продажу горілки автор пояснює думкою російського правительства, що „горілка робить сміливим і тому небезпечним навіть і темного пригнобленого російського селянина“. Не обороняючи зовсім російського правительства, ми думаємо все ж, що забороняючи горілку воно мало на меті успіх в війні, яка певненно і не тягнулася б стільки років, коли б російська армія була пьяною, а скінчилася б на російському фронті в три місяця повною перемогою Германії і Австрії. Те, що до війська російського не було покликано поліцаїв і жандарів, автор пояснює тим, що правительство боялося можливих розрухів в данній війні. Це зовсім не так: закон про те, що поліцаїв не тягнуть до війська в часи війни, істнував за кілька десятків років до останньої війни; істнує і в инших державах. Що мета правительств взагалі цим уникнути розрухів, це цілком ясно, але вважати це за щось нове в нинішній війні—помилка.

А такі помилки страшенно псують враження від книги і примушують читача з недовір'ям ставитись і до тих частин книги, де автор бере факти дійсно обурюючі, як, наприклад, опис в книжці д. Троцького тих нелюдських утисків, які вживало російське правительство що до своїх Українців і до Галичини та Буковини, а також і до тих частин, де автор зазначає цілком правильно безпосередні причини вибуху революції.

Не досягаючи, таким чином, своєї мети, як памфлет, книжка д. Троцького, яко літопис,—теж не може задовольнити вимоги будучого історика, бо хоча вона дає мало не вичерпуючу низку фактів, однак вони накреслені занадто коротко і вимагають багатьох доповнень. Єдина гідність книжки те, що факти зведені в деяку сістему, чому для історика ця книжка може служити, як конспект при обслідуванні инших матеріялів по історії нинішньої війни і революції.

К. Лоський.

283. П. Нечипоренко. *Про Стародавню Русь. I Короткий нарис соціяльно-економичного і державно-політичного життя Київської Руси України з період з VIII по XII століття. II Історичне життя Білої Руси з періоду VIII по XIII століття.* Феодосія. 1917 р. 40 стор. ціна 1 карб. 50 коп.

Для кого видано цю брошурку? Для народа вона не годиться ні по мові, досить штучній (див. наприклад стор. 8: „цей другий центр переробив у круг старо-давнії еліне і розвинув централістичний російський процес"), ні по змісту, бо її наповнено цитатами з певних науковиків по українській і білоруській історії. Для людини освіченої вона не потрібна, бо являє собою коротку компіляцію з книг, що повинен прочитати в оригіналі кожний освічений Українець, або Білорус. Брошура могла би бути корисною лише для Москаля, бо показала б йому, що виховлений російською історичною школою погляд на історію України і Білорусі, як на частину історії „общерусской", помилковий. Але тоді і брошуру треба було б видати російською мовою і в такому разі як автор цитати книжку б не доводилося бо написано в способом зовсім не науковим: з ріжних поглядів істориків на яке-будь явище автор бере якийсь один, не порівнюючи його з иншими і не беручи його на критичний аналіз. Так, посилаючись на білоруського історика, що автор „Слова о полку Игоревѣ" був Білорус, автор приймає цей дуже сміливий погляд за безперечний (стор. 34).

З вступу автора видко, що перша стаття його (про Україну) є реферат по історії, прочитаний в Учительськім Інституті, друга (про Білорусь) є курсове „сочиненіе". Яко такі, вони мають свою вагу. Але друкувати їх, та визначати за таку дорогу ціну (1½ карб.) було зовсім не варт.

К. Лоський.

II. Публіцистика.

284. *Дорошенко. В.*—Українство в Росії. Новіші часи. Видання Союза Визволення України. Стор. 114. Відень. 1917.

Перегляд подій останнього часу на Україні давно вже зробився дуже потрібною річчю, а тепер, по революції, ця потреба ще виросла. Конче треба було показати, що той розмах, якого набрав національний рух за революційних часів, не був чимсь несподіваним і надприродним, що він спирався на попередню роботу цілих поколінь і що вже перед війною ми бачимо закладеними всі головніші підвалини під домагання останніх днів. Такої історії громадського руху на Україні ми ще не мали, та не маємо й тепер. Проте зьявляються вже деякі предтечі її, а з них найперший праця В. Дорошенка, якої заголовок виписано вгорі.

Провідну думку свою д. Дорошенко поставив на початку своєї брошури в оцих словах: „За наших часів українство в Росії стало вже на ноги. Український народ повстає, дотепер тут мимо всіх перепон в новочасну націю" (стор. 3). І зробивши перегляд здобутків українства, того фактичного надбання, з яким воно вступило в нове життя й рушає в недовідому путь всебічного розвитку, автор мав право закінчити свою працю висновками, що наведені слова ще раз і ширше переказують. „І хоч яке коротке було наше оповідання,—так закінчує д. Дорошенко,—коли б про все докладно й широко оповідати, треба б було писати великий том—все ж таки, надіємся, і з такого побіжного начерку ясно видко цілу природність українського руху й повну життєвість його; видко, що українство шириться стихійно і нестримно, що український народ у Росії, не зважаючи на всі перешкоди для свого розвитку, таки розвивається, росте в своїй свідомости й перетворюється на наших очах на перекір усім перепонам—у правдиву націю в сучаснім розумінні цього слова" (стор. 114).

І в загальних рисах беручи, поставленої мети автор досягнув. Його короткий нарис дає справді досить повний огляд українського життя й еволюції українства од часів відродження. Коротенько переходить д. Дорошенко етапи й здобутки українства до початку XX віку, спиняючись ширше й докладніше вже на 900-х роках. Таким чином, історія XIX в., авторові служить ніби тільки за вступ до „новіших часів" і, не вважаючи на деяку диспропорцію частин, це не вражає читача, бо він розуміє, що автор на цю останню частину кладе найбільший натиск і власне за-для неї всю працю й написано.

Що-до того, *як* завдання своє автор виконав, то тут можна чимало зробити закидів. Найперший з них це те, що характеристики бліді, а виклад взагалі досить сірий, тягучий і млявий для такої надзвичайно ці-

кавої й захоплюючої теми: де ж автор пробує розлучитися з своєю сухою манерою, там виходять просто вже незручности. Напр. оповідаючи про долю Кирило-Мефодієвського Братства, д. Дорошенко згадує про донос „одного *падлюки*", студента Петрова, (стор. 10),— ледве чи була якась потреба такого крутенького виразу вживати хоча б і для донощика... Трапляється чимало й фактичних помилок, почасти від недогляду, почасти ж певне від того, що авторові доводилось мабуть писати без друкованих джерел, покладаючись єдине на саму свою память. До перших можна зачислити, напр. те, що серед літературних борців проти кріпацтва (стор. 11). згадано першою Марковичку й забуто про... Шевченка. Рясніше помилок другої категорії, тих, мовляв, lapsus'ів memoriae. Так, на стор. 12 тій сказано, що по українському вчили „навіть в урядовій Тимчасовій Педагогічній Школі у Київі".— не не так: як знаємо з спомин'ів Драгоманова в тій школі вчено таки по російському. На ст. 23-ій читаємо про оживлення української преси за кордоном, між иншим часопису*) „Буковина" „за редакторства О. Маковея (pp. 1892—1893)",—а навспаваки, то Маковей редактував названий часопис пізніше, а р. 1893 го саме кінчав університет. „Кіевская Старина" почала виходити не з 1883, а з 1882 року (стор. 24). Відома вєограма „Profession de foi молодих українців" ні Вінкевському, тоді вже небіжчикові, ні навіть Грінченкові не належить, а вийшла вона з Київської Семинарської громади (стор. 27—28). Перший з'їзд Укр. Демократичної Партії одбувся не в 1905 р., а значно раніше, бо формування цієї партії почалося з 1903 р. і восени 1904-го надрукований був (листком) і перший нарис її програми (стор. 41). В реєстрі збірників (стор. 43) проминуто харківську „Складку" 1896 р. Під відомими „Записками" про українську пресу та школу, надрукованими р. 1905 в „Сынѣ Отечества" зовсім не було „сотень тисяч підписів", а під другою скільки пригадую, то й з всім підписів не збіралося (стор. 47). Серед українських виступів на прикінці 90-х років проминуто святкування ювилею Котляревського р. 1898-го, що напр. у Київі одбулося досить, як на той час, імпозантно (ст. 47). „Громадська Думка" почала виходити таки р. 1905, а не 1906-го (стор. 52). Першу „Просвіту" на Україні було засновано не в Одесі, а в Катеринославі ще до 17 жовтня 1905 р. (стор. 56). Українська книгарня під фірмою „Київської Старини" належала не Старій Громаді, а Всеукраїнській організації і згодом Товариству українських Поступовців (ст. 66). Не зовсім ясно й не зовсім правдиво переказано історію та розвиток цього останнього Товариства (стор. 110—111). і т. и.

Звичайно всі ці й деякі инші помилки великої ваги не мають, але все-таки бажано б не стрівати їх у книзі, що за браком инших могла б стати поки що в пригоді, як справочник. Та їх і легко буде виправити в новому виданні, яке хотілося б до того ще бачити докладнішим та поширеним завбільшки на „великий том".

С. Єфремов.

*) До речі автор слідом за галичанами всюди вживає м'якої форми: часопись, допись і пн. Чи не краще було б брати нашу давню форму: часопис, допис, то-що?

285. *Огієнко Ів., професор.*—Українська культура. Академічна промова на одкритті Українського Народнього Університету в Київі. Стор. [illegible], Київ. 1917 року.

„В день великого нашого національного свята, в той день, коли в старому столичному місті закладається наукове огнище, те огнище, що освітить нам все наше життя—в сей великий день менш хочеться оглянутися назад, кинути оком на той віковий шлях, який ми перейшли".

Так починає і так кінчає д. Огієнко свою промову, що вийшла й окремою книжечкою. В справді коротенькій, але досить докладно переходить він той шлях нашого культурного надбання, що стоїть за нами, як свідоцтво минулих віків. Промовець зазначає серед того надбання українську пісню, орнамент, будівництво, право, церковне життя, мову, письменство та науку, показуючи [illegible] оригінальний вклад: „який би бік життя ми не взяли, ми скрізь побачимо, що народ наш виявляє себе окремим, своєрідним народом, народом з самостійною культурою" (стор. 8). Щоб цю своєрідність краще виявити й підкреслити, [illegible] докладніше спиняється на [illegible] их і всяких инших наших позиках з [illegible], справедливо зазначаючи, що остання багато від нас черпала, що ми були тим мостом, який єднав культурний захід з темним тоді сходом Європи.

Книжечка д. Огієнка—це немов конспект ширшої праці на тему про зміст і стосунки української культури до инших. „Куди б ми не глянули,—кінчає автор,—скрізь побачимо, як багато утворив наш народ. Культура наша велика, оригінальна, самостійна і серед слов'янських народів займає почесне місце, бере одне з перших місць" (стор. 30). Як коротенький та компактний виклад відомостей про українську культуру, цю працю д. Огієнка кожен залюбки прочитає—чи на те, щоб знайти в ній нові для себе звістки, чи щоб відоме пригадати в певній системі. З дрібних огріхів можу на стор. 28-ій зазначити один: серед „українців-професорів" знайдемо там Пильчикова, Чубинського, Житецького, Франка та Мордовця, які професорами не були, і Петрова—професора, та не українця. Але це, певне, просто недогляд.

С. Єфремов.

286. *К. Кротевич.* **Суд на Украї ні і його завдання в сучасний момент.** Доклад на нараді правників України 17 грудня 1917 р. в м. Київі. Видання Полтавського Українського Правничого Товариства. Кременчук. 1918 р., 11 стор., ціна 30 коп.

Автор розвиває і радить для переведення в життя такі провозиції: 1) судочинство на Україні повинно провадитись на українській мові; 2) в склад суду мають увійти українці і особи, бажаючі працювати на користь українському народові, знайомі з умовами місцевого життя; 3) всі судові діла з окружних судів повинні перейти до мирових; 4) камера віддання під суд касується в Судовій Палаті і заснову ється при окружних судах; 5) присяжні судді беруть участь не тільки в призначенні вини, але й в призначенні кари; 6) заводиться інститут умовного засуження.

В своєму коротенькому докладі автор торкається тільки карного процесу, а цивільного процесу, як можна було б сподіватись з назви книжки, зовсім не обговорює. Та й в тому, що він пропонує, є багато такого, що вже відкинуто життям і не підходить до сучасного моменту. Наприклад, камера обвинувачення завжди страшенно затягувала і затягуватиме карний процес і тепер, на наш погляд, ця камера просто зайва річ, бо раніш вона хоч гарантувала проти самовільних обвинувачень і вела деякий контроль за діяльністю обвинувателів і попереднім слідством, а тепер цього не потрібно, бо кожен повинен мати право скаржитись безпосередньо на всякі зловживання з боку слідчих і прокурорів.

Також і самі установи Окружних судів та Судових палат, з якими автор, видимо, згоджується, не відповідають по своїй конструкції теперішньому життю і потрібують повної зміни відповідно до нових умов соціялистичного устрію життя, а не тільки поширення компетенції присяжних суддів та заведення умовного засуження, які безумовно пройдуть при всякій реформі судів.

Нового, властиво кажучи, ця брошура нічого не дає, але має вартість, позаяк здіймає і становить на чергу дуже важне питання про реформу в судах і рішуче зазначує необхідність впровадження української мови в судах, щоб не було старого порядку, коли наші судді не розуміли підсудних, а підсудні своїх суддів.

Петро Сачинський.

III. Економика.

287. *П. Коробчанський.* **Що таке кооперація і що вона може дати трудящому люду.** Катеринослав. 1917 р., 24 стор., ц. 25 к.

По назві та по формату—це повинна б бути популярно написана книжечка агітаційного змісту, для тих, хто починає знайомитись з кооперацією. Зміст і особливо виклад цілком протилежні назві. Написано книжечку непопулярною мовою і ставить вона чимало питань, які являються спірними певно навіть і для самого автора, а не тільки для читача.

Є коректурні помилки (стр. 1 „люнджи“ і инш.), є русізми („наши“, стр. 5). Що до прикладів непопулярних слів та виразів, то до їх належать: „структура“ (стр. 6), „продукційна організація“ (5), „трудова продукція“ (9), „Зміцнення капиталізму в період після демобілізаційний буде йти за щот сконцентрірованої“ і т. и. (14).

В книжеці є чимало проблематичного, напр.: в кооперації „кожен робітник, будучи і хазяїном і робітником в один і той же час, ні в якому разі не одержує прибутків од підприємства“ (стр. 9) або: „Кооперація може визволити робітництво од старого капиталістичного ладу“ (стр. 10).

Багата брошура П. Коробчанського і на кооперативні ідеї. Напр., „тільки кооперація... утворить дійсне взаємовідношення реальних сил в боротьбі праці з капиталом, тільки вона дасть побіду над ним і приведе в царство соціялізму“ (15) або: „Фактично вже кооперація у нас на Україні витиснула посередника капиталу—дрібного крамаря“ (21.) Поруч з цим автор порушує цікаві питання, напр: „Єдиним засобом боротьби з кризою капиталістичної продукції і з самим капиталом, а також з безробіттям і зубожінням села ми вважаємо об'єднання вільних зараз народніх капиталів в кооперації для організації громадських кооперативних фабрик, млинів, заводів“ і т. и. (15) або: „Єдина сила, яка в даний момент зможе і повинна об'єднати трудове сельське господарство, зробивши його міцним і громадським, провести земельну реформу в життя і поліпшити продукцію сельського хазяйства—це кооперація“ (21).

Взагалі кажучи, в брошурі багато дефектів. Але є в ній один великий, на наш погляд, плюс—це велика віра в кооперацію, глибоке захоплення нею. Коли б брошура було написана більш популярно, то можна було б вибачити авторові за його щиру любов до кооперативної справи усі ті дефекти. Нам однак здається, що і справжній кооператор може прочитати брошуру з задоволенням і особливо в такий момент, коли усі цінності не мають ніякого значіння, а автор так вірить в кооперацію.

П. Пожарський.

288. **„Що треба знати організаторам споживчих товариств“.** В-во „Зерно“. Стор. 12, ціна 35 коп.

Книжечка починається відомими „Заповідями“ перших на світі кооператорів, рочдельських. Зміст книжечки—тлумачення цих кооперативних заповідів. Хоча ні місце, ні рік видання книжечки не зазначено, але видко, що написано її після революції, а видано—в Виниці, на Поділлю. Книжечка являється першою ластівкою видань по кооперації, намічених Т-вом „Зерно“ в числі 17-ти. На обгортці книжечки є малюнок, який часто трапляється бачити в маленьких брошурах по споживчій кооперації, а саме—як на споживачеві сидять верхи крамарь, комісіонер, гуртовик та фабрикант. В книжечці говориться про те, як, на підставі нового кооперативного закону, зареєструвати споживче товариство через окружний суд. Далі додано коротенький список українських кооперативних часописів та кооперативних союзів.

Брошуру написано знавцем кооперативної справи. Шкодить їй місцями галицька мова а також коректурні помилки. Але—це дрібниці.

П. Пожарський.

IV. Агітаційні видання.

289. **Якого ладу нам треба.** *Книжка пам'яти П. Грінченко.* Видавниче Товариство „Криниця“ у Київі. 1917 р., стор. 32, ціна 25 коп.

Політично-агітаційна книжечка „Якого ладу нам треба“ складається з пьятьох розділів. В першому мова мовиться *про землю та хліборобів*, або, як тепера кажуть, про аграрне питання.

Міркуючи про те, як зробити користування землею справедливим, автор приходить до висновку, що це станеться тоді, коли „власної землі ні в кого не буде, а вся земля буде громадська, на одній і хлібороби братимуть її, скільки хто зможе впорати своєю сем'єю". Але як досягти такого користування землею, „як саме зробити, щоб земля перейшла на власність всенароду"—це треба добре та гаразд обміркувати, бо „діло це нове, такого ще ніде на світі не заведено, то і зразка взяти нема з кого, а треба своїм розумом доходити". Отже справа з земельним питанням спочатку буде обмірковуватися на Всеросійській Установчій Раді, але остаточно її напевне вирішатимуть вже Народні Ради в автономних країнах Російської Республіки.

В другому розділі—*про робітників на фабриках та заводах*—коротенько розказано про визискування робітників хазяїнами-капіталистами та як цьому лихові можна запобігти.

В третьому розділі—про податки—пояснено, що таке *посередній і безпосередній* податок та який податок називають безпосереднім поступовим податком на прибуток і спадщину.

В четвертому розділі—*про державний лад*—розказано, який державний лад ми називаємо самодержавним, який конституційно-монархичним і який республіканським і зроблено висновок, що нам треба завести найкращий державний лад, до якого дійшла сучасна людність,—республіканський і що „в Росії кожен народ на своїй землі мусить мати *автономію* і в кожному краї мусить бути своя Краєва Народня Рада", а всі ті автономні краї мусять об'єднатися в одну спілку—в федеральну республіку.

В п'ятому розділі—*про лад на Україні*—пояснено, який край зветься Україною, коли й на яких умовах Україна приєдналася до Московського царства та як московські царі помалу-малу дощенту ті умови поламали й поневолили наш народ. Далі розказано про те, який державний та громадський лад треба завести на Україні тепер, коли вона спекалася нарешті тої московської неволі. „Треба дбати про те, щоб Україна мала автономію в російській демократичній федеративній республиці: треба установити такий порядок, щоб у своєму краї український народ сам порядкував усіма справами. Цим тільки способом український народ може назавжди забезпечити собі політичну незалежність і національну волю та визволитися з неволі економичної.

І зміст, і популярний виклад цієї книжечки дають нам право, не вагаючись, побажати їй якнайширшого розповсюдження поміж селянами-хліборобами та фабричними й заводськими робітниками.

О. Волошин.

290. *В. Гришинський.* І. Космополітизм і космополіти. II. Децентралізація сучасної держави. Катеринослав, 1917 р., ціна 30 коп., стор. 32, in 32°.

Ті форми, в які виливається нове державне життя України, не є новими і незнаними освіченим людям. Їх передбачала теорія, думка людська. Через те вони і носять вже чувані, певні назви. Тим часом ширший загал не зовсім орієнтується в тих складних назвах, правно-політичних термінах, і тому брошурки на зразок зазначених вгорі конче потрібні і необхідні.

Автор вже виступав з цими своїми працями раніше на сторінках журнала (I—„Укр. Х." 1910, № 10, стор. 628 і II—„Укр. Х." 1911, № 7-8, стор. 331), а тепер лише передрукував їх брошурою. Доброю, ясно-зрозумілою, народньою мовою викладено цікаві і життьові для нас питання. „Космополітизм", „космополіт", „децентралізація"—це все розуміння, які ми не тільки дебатуємо, але й реально відчуваємо, і шкода, що автор не потрудився переглянути перед передруком своїх праць і не ілюстрував своїх тверджень фактами моменту, більш яскравими, а тому й більш зрозумілими і переконуючими. Єсть також деякі деталі, але на яких все-таки базуються певні висновки автора, що віддають анахронізмом. Шкодуємо, що це трапилось, але все-таки рекомендуємо книжку, бо в головному вона цікава і коштовна.

П. Богацький.

V. Красне письменство

291. *В. Винниченко.* Боротьба. З листів студента, засланого в салдати. Видавництво „Дзвін". Видання четверте. Стор. 75. Київ, 1917 р. ц. 1 р. 50 к.

Книжку цю написано року 1903, у Львові. І, хоч виходить вона тепер четвертим виданням, зміст її, певне, широкому загалові незнайомий, бо через відомі всім причини прочитати її в старій „Російській Імперії" можна було тільки нелегально.

В старорежимній, царській казармі, з якої автор, засланий в салдати студент, пише своїм приятелям листи, протягом усіх 75 сторінок цього оповідання йде уперта, жорстока боротьба. „З одного боку,—пише автор,—дісціпліна, кнут, карцер, голод, холод і командир роти; з другого—дух народу, сила віри, сила вистражданих народнім життям ідеалів і „рядовий" салдат Микита Кравчук". Командир роти і салдат його роти мальований Микита Кравчук—центральні постаті в оповіданні, од яких увага читача не одривається ні на одну хвилину. Перша з цих постатів,—капітан „Статуя",—бездушний, жорстокий карьєрист, що звик швидко й радикально перетворювати людей своєї роти в машини для убивання людей, зустрів в особі тихого й лагідного, але щиро-переконаного сектанта мальованця, „хахла" Кравчука, непереможну силу, на яку всі звичайні, вироблені казарменою практикою прийоми „гипнозу" не впливали і відняти від якої душу в капітана не було змоги. Всі знущання, лайку та бійку мальованець переносив покірливо й терпляче, з молитвою на устах, хоч в серці його закипала часто зненависть до гнобителя.

Кінчається боротьба трагично для капітана, якого Кравчук, всупереч своїм релігійним переконанням, убиває і після цього тікає, робиться „дезертиром".

Серед маси написаних за останні роки автором книжок на теми про улюблені ним „статеві проблеми“,—„Боротьба“ різко виділяється своїми здоровими й цілком природніми ідеями протесту проти насилля, та сили кулака і зброї.

Особливо цікаво читати цю книгу тепер, по знищенні салдатської дисципліни і „салдатчини“, взагалі. Стає цілком зрозумілою та дика зненавість до офицерства, те нечувано жорстоке поводження з ними, яке почалося з часу видання відомого всім „приказа № 1“ і тягнеться до останніх днів. Це—розплата за віки знущання над „скотинкою москалем“.

Написано книгу з звичайним для В. Винниченка умінням держати увагу читача весь час в надзвичайному напружені.

В. Корінь.

292 *Грінченко, Борис*—**На роспутті.** Повість. Видання третє. Київ. 1917 р. Стор. 242. Ціна 2 карб.

В повісті „На роспутті“ Грінченко змалював те тяжке, сумне становище, в якому пробувало українське громадянство в 80 і 90 рр. минулого сторіччя. Перед нами молода українська, переважно студентська, громада. Придивляючись і прислухаючись до її ріжних представників, ми помічаємо, що всі вони ідуть якось врозтіч, навмання, не мають певної мети і віри в свою національно-культурну справу, більш говорять, ніж роблять, часто збиваються з правдивого шляху на непевну дорогу, гублять реальний ґрунт під собою. Це—правдиве, страшне, трагичне „роспуття“, яке так багато визначних сил і талантів поглинуло, не давши їм змоги розвинутись, як слід, виявити себе корисною позитивною працею на добро рідного народу й краю. Ось і визначніщі представники цього „роспуття“: палкий, талановитий мрійник Раденко, який ніяк не вміє прикласти своїх сил до роботи, все шукає якогось надзвичайного щастя, боїться загубитись серед сірих, звичайних робітників і падає жертвою своїх недосяжних мрій; вічний скептик Квітковський, що ніяк не може ні на чому зупинитись, переходить од теорії до теорії, не знаходить собі місця в практичній роботі і, немов безводна хмара, проноситься над рідним краєм і народом; хитрий, вузько практичний Давиденко, який уміє скрізь примазатись, де пахне добрим заробітком, і крок за кроком спускається аж до співробітництва в „Новому Времени“; безпринципний зовсім Келешинський, що проповідує: „бери од життя все, що можеш од нього взяти“; непевний революціонер-терорист Пачинський, який з призирством дивиться на всю працю і заміри народовців і націоналистів... Серед цих негативних постатей автор з особливою увагою і прихильністю зупиняється на сімпатичній фіґурі Гайденка, справжнього, щирого, глибоко-переконаного українського патріота і практичного, розумного діяча на широкому культурно-освітньому національному полі. Поруч з Гайденком також стоїть і його жінка Ганна... Повість „На роспутті“ в свій час (90 рр.) дуже зацікавила вкраїнське громадянство, її з захватом залюбки читали, особливо молодь,—думками й поглядами автора її захоплювались, ними перевіряли себе, після них утворювали свій національно-громадський світогляд діячі останніх десятиліттів минулого сторіччя. Таке історичне значіння повісти Грінченка. Але, на нашу думку, вона має не одно лише історичне значіння,—вона, не вважаючи на деяку свою програмовість, зберегла щей досі художню вартість і свіжість, що між иншим ясно свідчить великий попит на неї серед сучасних читачів. Чи не варт було б і сучасному читачеві, уважно перечитавши „На роспутті,“ критично поставитись до того непевного становища, в якому тепер пробуває чимала частина нашого громадянства? Чи й тепер не стоїмо часом ми на дуже непевному „роспутті“? Чи не час вже вийти на справжню широку путь?..

В. Дурдуковський.

293 *Кащенко, А.*—За що? Оповідання з часів визвольного руху. Видавництво „Сіяч“, № 10. Стор. 13, Ц. 40 к. Черкаси. 1917 р.

Визвольні часи напевне довго ще притягатимуть увагу художників. Багато цінного матеріялу черпатимуть вони з тодочасних подій. Чимало знайдуть там і геройчних постатів і прикладів людської повинности, що ставали над часом, як і багато психологічних ситуацій, поставлених суперечностями між лютими вимаганнями обставин та силою людського духа. І справжньому художникові буде це за невичерпане джерело для художніх екскурсій.

Д. Кащенко—не художник. І оповідання його нічого не дасть ні для характеристики, ні для зрозуміння моменту. Це зразок того, як *не треба* братися за розрішення поставленого завдання. Замісць художнього документа, ми маємо сантиментальну мелодраму, в якій навіть фактична сторона—оті побутові аксесуари—кульгає на всі боки. Справді—вбито молодого революціонера, що тікав з тюрми. І от як автор на це озивається:

> „За що?“...—ледве почулося останнє його питання і з ним питанням одлетіла безвинна душа од молодого тіла, якому б ще тільки треба було починати втішатися життям і звеселяти родину.

Не захистили молоду Льовину душу від людської неправди і лютости ні благання матері, ні моління (!) маленької сестрички Соні.

Скрикнула у-ві сні нещасна Льовина мати, почувши серцем свою недолю... Тяжке буде горе братів і сестричок...

І так далі по всіх степенях родства! І читаючи цю зайву сантиментальну балаканину без жадного різкого, але щирого штриха, ясно бачиш повну безпорадність автора. Так можна було писати—ну років з пьятдесят тому, але тепер, після Коцюбинського, Л. Українки, Стефаника та Винниченка, навіть не художникові, а просто белетристові така манера—річ непрощенна.

Побутові аксесуари ще побільшують це почуття перед безпорадністю автора в обраній темі. Тюрму він бачив, видимо, тільки знадвору та й то здалека і через те, напр., примушує вьязнів потай, кра(д)ькома світити вночі в камері, тоді як навпаки—заборонялося гасити світло. Або ще: вьязень за-для конспирації боїться писати потрібну адресу і не боїться з третього поверху її вигукувати... Все це і инше таке—фантазія, і зовсім не володня фантазія.

Мова, як раз-у-раз буває у п. Каценка, досить гарна. Але треба уникати таких зворотів, як напр. „два студенти *рад'ли втекти* за кордон“: це не по українському, а хиба по одеському. Так само вираз—„прибув до Вільню“ (з-м. „до Вільня“)—чи не занадто вже по українському. Коректа, як повелось тепер по українських виданнях, виблискує недбальством.

С. Єфремов.

294 *Іван Нечуй-Левицький.* **Баба Параска та баба Палажка.** Оповідання 7-е. Видавництво С. Череповського. К. 1917 р. Сільська бібліотека № 1. Стор. 32, ціна 40 коп.

Видавництво С. Череповського описало свою діяльність і що-далі, то ширше розвиває книжкову продукцію, випускаючи в світ чимало книжок, що мають на меті широкі кола деревенського читача. „Бабою Параскою“ широко-відомого нашого повістяра Ів. Нечуя-Левицького видавництво розпочало окремий відділ „Сільської Бібліотеки“, і це, треба визнати, зроблено вдало. Майстерно написані чисто народньою, барвистою, соковитою мовою, дуже весело й чепурненько скомпоновані ці два монолога сварливих, любих деревенських баб Палажки та Параски, виблискують великим гумором і безперечно можуть викликати у простого читача интерес до української книжки. Написане в аналогичних тонах гоголівській „Ссорѣ Ивана Ивановича съ Иваномъ Никифоровичемъ“,—маленьке оповідання про Палажку та Параску має чималу й літературну вартість, як художній відбиток певної сторони дійсного життя села.

Зовнішній вигляд книжечки не першорядний і є чимало й коректурних недоглядів. Думається, що видаючи спеціяльну сільську бібліотечку, яка складатиметься з творів видатних наших письменників, не тільки не зашкодило-б, а було би дуже корисно подавати хоч кілька рядків про самого письменника: біографичні відомости та коротеньку характеристику його літературної творчости. Це, вкупі з легкою лектурою, одночасно давало-би читачеві елементи знайомства з історією літератури нашої і напрям, в якому міг би він іти, шукаючи для себе дальшого читання.

В. Старий.

295 *Т. Бордуляк.* **„Дай, Боже, здоровля корові“.** Оповідання. Видавництво „Українська школа“ № 3. Ціна 25 коп., стор. 11. Київ, 1917 р.

Сюжет цього оповідання надзвичайно простий: селянин заробив грошей, купив на ярмарку корову і привів її додому, от і все. Але скільки утіх та радощів принесла корова бідній селянській семьї! Тільки той, хто добре знає психологію селянства і щиро любить життя селянина, може написати таке правдиве з художнього боку оповідання.

Книжечка прочитається всяким залюбки.

Н. Гай.

296 *Борис Грінченко.* **Павло хлібороб**, легенда. В-во „Сіяч“. № 4, четверте видання. М. Черкаси. 1917 р. 24 стор. in 32⁰. Ціна 40 коп.

З іменем Б. Грінченка звьязано сінонім—„поет праці“—і в белетристичних роботах він часто проявляє себе не яко художник, а іменно, як письменник-робітник. Писав він оповідання, як і все, що тільки пишуть люде, починаючи з віршів і кінчаючи словником, тому, що треба було писати і писати все, щоби збагатити бідну українську літературу. Отая твереза свідомість і щире бажання його не завше доходили мети, хоча написаного ним бачимо чимало.

Всюди і завжди він в більшій чи меншій мірі тенденційний, бо завжди ставить перед собою певну мету і слідкує за нею крок за кроком. Правда, і тенденція—не вада, коли б була вона нова та орігінальна, але того майже не було у Грінченка-белетриста. Впертий і добросовістний реаліст старого складу, він, як письменник, досить бідний змістом і фабула його оповідань не хвилює читача і не примушує пережити подію, бо вона є тільки переказ, а не уривок живого життя.

„Павло хлібороб“ як раз характерний приклад до вище згаданого. Оповідання це не пишається змістом, не чіпає психології персонажу, а звичайною мовою переказує сюжет, запожичений чи не з Четі-Мінеї, наче стилізовании життєпис якогось святого, чи преподобного. І вражіння воно не робить на сучасного читача ні як художній твір, ні як поезія. Бо для першого немає в нім елементу творіння, а для останнього—гостроти і інтересу сучасности.

Видавництву варто би звернути увагу на вибір матеріялу до видання. Видавати класиків—це ідея, але ж треба держатись певної сістеми і випускати повне зібрання їх творів. Коли ж не сила, то бажано би витрачувати засоби на речі більш потрібні і варті того. Я запитаю: кому і що дасть такий матеріял? І сміло відповім—нікому... і нічого.

П. Богацький.

297 *Грінченко, Борис.* **Без хліба.** Оповідання. Видання четверте. 24 стор., ціна 40 коп.

298 *Грінченко, Борис.* **Хата.** Оповідання. Вид. 6-е. Стор. 32, ціна 45 коп. Вид. Т-во „Сіяч“. Черкаси, 1917 р.

В оповіданні „Без хліба“ Грінченко малює велику трагедію простого селянина Петра, одного з маленьких, непомітних героїв звичайного, буденного життя.

Голодний рік. У Петра не стало хліба, і заробити його ніяк неможна. Тяжко мучиться бідний Петро, дивлючись на свою молоду змарнілу жінку Горпину і маленьку дитину, що їм в очі вже заглядає голодна смерть. Втерявши всяку надію заробити чесний шматок хліба, він зважується

забути звичайний сором і краде три мішки зерна з громадського магазину. Врятував Петро свою сімью од голоду, та не перестав мучитись: тяжко йому почувати себе злодієм, ще тяжче бачити постійний докір в очах жінки. Тільки щире покуття перед громадою врятовує його.

Бажаємо як найширшого розповсюдження цьому гарному, тепло, з великою любовью до людини написаному оповіданню, віримо, що воно дасть певну корисить кожному читачеві.

„Хата"—популярне оповідання Грінченка що переносить нас на село і торкається одного з найбільш болючих питаннів нашого минулого і сучасного—судової справи на селі. Перед нами яскравий, живий, вихоплений з щоденного життя зразок тіє злочинної пародії на правий суд, що звалася волостеньким волосним судом. Добре підмогоричені глитаєм Цупченком сільські судді одбірають хату у бідної вдови Шоломійки,—замісць суду творять акт найбільшої неправди,—виганяють нещасну жінку серед зіми з хати, роблять її голодною й холодною старчихою...—Тепер, коли у нас на Вкраїні перебудовується на нових підвалинах життя, коли має витворитись новий, справедливий суд, такі живі малюнки, промовисті ілюстрації дефектів нашого судівництва, мають безперечно чимале значіння, яко певний матеріял за-для майбутньої реформи. Вітаємо нове видання цеї цікавої й корисної книжечки. На жаль видано її якось не дбало і [illegible].

В. [illegible]

299. *Гі де-Мопасан. [illegible]*. Перекл. проф. Є. [illegible]. Вид. „Шлях". Київ. 1918 р. 8 сторінок. Ціна [illegible].

Перед нами книжечка в пьять неповних сторінок, тим часом викликає вона в уважного читача [illegible] інтерес. Невелика новелка відомого французького письменника, незвичайного майстра [illegible] цікава сама по собі і кожний [illegible] та пожалкує, що в збірничку немає ще [illegible] новелок. Але тут більше [illegible] на себе сам переклад. Перекласти [illegible]—це значить виконати не лише певну [illegible] роботу, але й поважну. Перекладач особливо [illegible] спірробітником автора [illegible] свої індивідуальності. Тому то [illegible] неповні пьять сторінок [illegible] на собі відбиток індивідуальности автора [Гі де-Мопасана] і перекладача— проф. філолога Є. Тимченка. В данному разі перекладчик [illegible] автора. Во[ч]истину це [illegible] характеризує [illegible] його, яко філолога, який [illegible] читачеви своїм цікавим лексиконом, [illegible] стилем. Це одна з цікавих філологичних [illegible], один з добрих прикладів його науки, його теорії. Тим часом все-таки на останку стаєш [illegible], що перекладач заступив собою автора.

П. Богацький

300. *П. Темченко*. Після муштри (малюнок). Ціна 25 коп., стор. 16, м. Шарокс. 1917 р.

Довго ще д. Темченкові доведеться муштруватися самому, щоб з його писання що-небудь вийшло. Очевидно, автор бажав змалювати колорітний малюнок казарменного життя салдатів, але замісць яскравої картини—дав читачеві протокольний збірничок салдатських байки та соромицьких пісень:

„Гоп-чики-чики-чики,
Ійіть до мене, панички.
В мене брови чорненькі,
В мене . . . . . . повненькі"...

Однакова користь: чи читати на парканах „літературу" зіпсованих школярів, чи „Після муштри" д. Темченка. Вважаємо потрібним занотувати першу справжню українською мовою порнографію.

П. *Гай*.

VI. Педагогика і школа.

301. *Спиридон Черкасенко*. **Рідна школа. Читанка перша.** Накладом Т-ва „Час" у Києві, 1917 р. Ціна 1 р. 30 к. Видавництво „Українська Школа" під орудою С. Русової, Ю. Сірого, Я. Чепіги і С. Черкасенка.

302. **Початкова читанка. Стежка додому.** Складена і пристосована для українських початкових народніх шкіл Катеринославською спілкою вчителів під редакцією і орудою (?) *І. М. Труби*. Ухвалена для розповсюдження в початкових школах Комісарами (повітовими і губерніяльними) Генерального Секретаріяту Центральної Ради по народній освіті. *Частина перша*. Видання Шкільного Відділу Катеринославського Губерніяльного Земства. Ціна 1 руб. 80 коп. Катеринослав. 1917 р.

Обидві ці читанки призначені для першого року навчання і будуть, певне, використовані в початкових школах зараз же після букваря. І коли розглядати їхній зміст з боку того, чи будуть вони зрозумілими для малих дітей, які тільки-що почали розбірати по друкованому письмі, то треба сказати, що обидві вони цілком придатні для першого року навчання й відрізняються одна від другої більш системою, яку покладено в основу кождої, ніж змістом, бо в обох є багато спільного матеріялу, використованого відповідно до тої мети, з якою вони складалися.

Читанка д. С. *Черкасенка* хоч і не поділена на окремі частини, та все ж таки зміст її пристосовано так, що кождий може сам поділить її. (коли не брать на увагу кінця читанки, починаючи з 70 сторінки), на чотирі відділи: зіма, весна, літо й осінь. Читанка ж *Катеринославської Спілки вчителів* самими авторами поділена на 6 відділів: „Сімья та рідня", „Без рідних та близьких", „Хата і двір", „Село", „Гей, хто в лісі озовися!" і „Батьківщина",—і до цих відділів пристосовано більш чи менш відповідно весь матеріял. Крім того, в читанці д. *Черкасенка* більшу частину матеріялу взято з поезій видатних українських поетів і з перетворів казок і народніх приповідок, а так званого „ділового" матеріялу, який в старі часи вважався потрібним старими педагогами, майже зовсім немає. В читанці ж *Катеринославської Спілки вчителів* і цього матеріялу є багато. Через

[illegible] д. Черкасенко тільки подекуди ставить [illegible]тенькі запитання („Розкажіть про свою [illegible]колу“, „які ви ще знаєте хвойні дерева“, [illegible] що тепер робиться на вулиці“? і т. ин.) [illegible] примушує школярів намалювать те, про [illegible] прочитали вони в книжці, і тим привчає їх до самостійної праці. В читанці ж [illegible] *[illegible]ілки* такі запитання складніші, особливо [illegible] першому розділі, і торкаються вони переважно самого змісту прочитаної статті, [illegible] малювання-ж звернуто дуже мало уваги, а там, де це зроблено, даються дітям [illegible]дання дуже трудні для виконання (наприклад: „напишіть оповідання: сад зімою [illegible] весною, намалюйте до оповідання малюнки“,—ст. 41).

Яка сістема буде простішою для на[illegible] [illegible]одої школи, сказать тепер досить трудно. [illegible] мою думку, це залежатиме від того, які [illegible] будуть учителі, котрих тепер дуже мало, і [illegible] вони візьмуться до роботи. Мені б здавалося тільки, що учителі, що користуються [illegible]танкою *Снілки*, повинні звернуть особливу увагу на малювання й починать його з [illegible] перших кроків навчання, даючи дітям найпростіші теми й помалу привчаючи їх до [illegible]важчих. Бо, малюючи, діти привчаються [illegible] й до самостійної праці, я особливо [illegible] [illegible] ознайомлення з тим, що [illegible] їх перед очама.

Повинен також зазначити про [illegible] [illegible] потребу подбати про те, щоб у підручниках не було таких друкарських помилок, які є в читанці *Снілки*. Одну з них помилок (на обгортці) я зазначив вище. Тут же [illegible] зазначити ще: *разумний*, *оо ного* [illegible] 53), *Гигирині* (ст. 104), *бунчугами* (105). [illegible] кажу, що *таких помилок неповинно бути в підручниках для початкових шкіл*, особливо ж в передруках з „Кобзаря“ (останні дві помилки).

Маю ще зробити дві уваги, одну й другу до обох читанок. Перша: Ні в одній з читанок не зазначено ніде (ні в тексті, ні в оглавах), чиї поезії передруковано. Зважаючи на те, що не кождий учитель знає, чиї поезії він читає з дітьми, мені здавалося б потрібним зазначити це у оглавах. Це дало б нагоду самому вчителеві докладніще познайомитись з письменником, вірш якого передруковано, і розказати про його й дітям, які, в часи мого вчителювання, дуже цікавились знати, хто написав такий чудовий вірш.

Друга: На мою думку, характер нашої рідної мови не дозволяє скупчення голосних згуків і цього не треба вживати взагалі, а в підручниках особливо, коли того не потрібують які спеціяльні умови, і коли можна вжити форми, більш відповідної музичному характерові мови. Приклад цього беру з 53 сторінки „Стежки додому“. Надруковано: *„про усяку усячину“*. По моєму, краще було б: *„про всяку всячину“*.

А. Грабенко.

303. **Граматка (Український Букварь) з малюнками.** Склав *Порець* (Т. Лубенець). **Видання четверте**, поправлене. Видавництво книгарні Є. Череповського. Київ, 1917. Ціна 60 к.

Зважаючи на зазначену в попередньому 4 числі „Книгаря“ потребу в граматках на Вкраїні можна гадати, що й цю граматку буде скористовано в початкових школах українських. Складено її по тому ж таки принципові, як і граматки Черкасенка, Грінченка, Русової [illegible] „Кубанського Українського [illegible] Шкіл[illegible]“. Матеріял дано в ній більш-менш відповідний, малюнки гарні, шрифт ясний, прикладів для читання багато як в самому букварі, так і в невеличкій читанці (розділи II—XII, сторінки 27—41).

На превеликий жаль, [illegible] поправки, [illegible] д. Порець зробив в цьому *четвертому* [illegible] [illegible]? На останній сторінці обгортки зазначено: „[illegible] дання *пяте*, [illegible]. Ціна 60 к.“ [illegible] не можна вияснати відповідними [illegible], з якої ро[illegible] ни, певно, зроблені. Мені не [illegible] бачить попереднє, третє видання й через те я не можу сказати, чим воно відрізняється від цього, четвертого. Порівнюючи його з виданням, на якому не стоїть [illegible] цензурою. Кіевъ, 24 го Марта 1906 г.“, треба зазначити, що ці поправки зроблені зовсім не до речі. Так, в старому виданні згуки *м*, *и* виявлялися малюнками „*мавпа*“, „*оси*“, а в четвертому виявляються малюнками „хлопчик“ і „дівчинка“, котрих діти [illegible] чомусь повинні назвати „*Мама*“ й „*Миша*“. Тим же малюнком „оси“ в старому виданні виявляється й згук *с*, а в четвертому для його дано окремий малюнок (сторінка 10: [illegible] санть), котрий діти повинні назвати: „[illegible]“. Маючи ж на увазі, що навчання в школі буде йти найкраще, коли діти самі, без допомоги учителя, будуть давати назви малюнкам і тим виявляти потрібні згуки, треба зазначить, що ці „поправки“ дуже невдатні.

Не відповідають так само меті й малюнки на сторінках: 18 („Моє село“), 20 („*тато на полі*“; в старому виданні для згуків *т* і *п* був малюнок „*пастухи*“ на ст. 19), 21 („моя неня“; в старому виданні, стор. 22, „Ярмо“), 22 („*Юра у лузі*“; в старому—„*Ганнока*“) і 23 („*Старець* *[illegible]* [illegible]го грає“; в старому—теж саме), бо виявити згук з таких фраз діти майже не матимуть змоги.

Треба ще зазначити, що матеріялу для читання скоропису (курсіву) в граматці д. Порця дуже мало, а зразки письма (стор. 45 — 48) непридатні для першого року навчання, бо вони тяжкі для виконання, навіть дорослому добре грамотному писареві, і краще було б дати зразки звичайного, так званого „англійського“ письма.

А. Грабенко.

304 *Т. Хуторний. (Т. Лубенець).* **Читанка.** (**Перша читанка після граматки**, з малюнками; видання третє, поповнене. 1917 р. Стор. 128, ін. 16°, ціна 1 р. 40 к. Київ. В-во Є. Череповського.

З великою приємністю мусимо зазначити, що, коли ми порівняємо більшість читанок українських з потрібними підручниками на московській мові, то майже всі вони ліпші й дотепніше скомпоновані, як московські, що мають за собою багато літ шкільного життя.

Ото ж і слід би тим педагогам, що, як московське ярмо неволі так вїлося в шию й навіть вже не муляє,—краще ніж вишукувати якусь ганьбу в наших рідних читанках,—уважно порівняти їх з московськими. Та тоді й вирішити, що переважало в російських читанках—чи здоровий розум педагогики, чи гниль затхлого централістичного „патріотизму".

„Виховуй у згоді з природою"—кладе, як підвалину усякого виховання, німецький педагог Дістервег. „Ця засада, каже він,—має два завдання: негативне й позитивне; бо, по-перше, виховуючи дітей треба ухилятися від усього, що природі противне, по друге,—йти спільно з природою, розвивати ту основу, яка у дитини від природи заложена". Тому то, ми вчителі, й здибувались завжди в житті з цілковито протилежними явищами: в серці ми виносили з школи величньосвяті ідеали кращих світочів педагогії, а коли ставали до практичної роботи, то, або „карьери ради" молилися тому, кому нам було велено, або в розбитими мріями ідеями рушали, як ті, „рінди"—кудись „вище"...

Читанка д. Х... першим за все має ту вартість, що вона складано її відповідно майже всім вимогам педагогики, бо головне, матеріял іде від найлекшого до важчого, од відомого,—до невідомого. Відріжняється вона від читанок инших авторів тільки методами упорядкування. У всьому видко досвідчену руку і знайомство з шкільною справою не тільки теоретично, але й практично.

Через усю книжку червоною ниткою проходить звичайність, чемність, лагідність, пошана й любов до всякого прояву людности, до малечі-діток, а також до всіх живих істот і природи.

Досить глянути на перелік всіх 28-ми відділів книжки, щоб побачити, якої раціональної методи додержувався автор.

В книзі дається спочатку матеріял з обсягу життя сімї, потім захоплюється все ширший і ширший світ живих істот, четвероногих тварин, пташок, риб, гадів, комарів, павуків; далі говориться про людину, оточення її життя, про громаду, рідний край, світ Божий, науки і, нарешті, подається відділ про моральне й розумове життя.

Майже увесь матеріял цікавий, подано його коротенькими оповіданнячками, віршами, байками, в більшости з творів відомих українських письменників, а иноді в перекладі з инших мов. Оживляє увесь цей матеріял чимало влучних і дотепних, цілком зрозумілих дітям загадок, приказок та скоромовок.

Але ж є в цій книжці й чимало хиб. Найсамперед у алфавиті не заведено літер „Ґ" та „І", а тим часом в статтях цієї ж читанки вони вживаються. В де-яких запитаннях, що подано для самостійного письма учням,—по-ряд стоять і відповіді (25 ст.); казки, що взято з збірника Лободовського треба б було зредактувати, бо з боку їх запису, вони мають багато літературних хиб (ст. 26—39 див. рец. № 145); відгадки треба б було помістити в кінці книжки, бо ж, инакше, вони будуть заважати школярам хоч трохи подумати над загадками. Хоч малюнки й поділено по відділах, але ж нащо було так робити, що мова йде навколо малюнка зовсім не про те, що саме відбиває малюнок (ст. 22, 26, 33, 50)? Яка рація вм... щати двічі один і той же матеріял, або приказки... (ст. 51—90, 55—90)? Стаття „Літо" (92 ст.) зана... то бліда; з педагогичного погляду зовсім не треба... о було містити статей—„Чоловік, вовк, дикий ка... бан і ведмідь" „Щедрий" „Жаба та лев". Зокр... ма, „Цар в голові"—за для дітей зовсім незрозу... міле та й не підходить до моменту. Шовкопря... тільки тоді приятель хлібороба, коли він пря... йому шовк, в взагалі на волі—це його ворог...

Невідомо чому не зазначено джерел, або пр... звищ авторів статей (ст. 31, 111, 109, 99, 92, 87 ... ин.)? На сторінці 94 (внизу) видруковано: „мина... ють дні, минають ночі"... Шевченка всуміш ... двох ріжних віршів, датованих 1845 р. та 1840 ... тут ще д. Лубенець вставив свої власні вар... янти. Через те, що не поставлено відповідних про... линок по-між уривками де-яких оповідань, вірш... байок, скоромовок і т. и. (стор. 4, 9, 26, 32, 3... 39, 72, 73, 79 і т. д.) часто не можна зовсім зро... зуміти, що до чого причеплено, а тому за для ... тей такі місця будуть тільки зайвими „крутиго... ловками".

Що до техничного боку видання й редакції ..., колиб не сила зазначених хиб та москалізмів (мука (борошно), палюка (палюга), мірка овес, вывазанка дров, подошва, ячмень, журавлі хрукали та багато инших) то її можна б було визнати цілком доброю. Взагалі ж мусимо визнати, ... що читанку можна з успіхом вживати в сільських початкових школах: вона притягне до себе увагу школярів, зв'яже школу з сім'єю в одно ціле, рі... не й близьке.

Олекса Дехтяр.

355. **Ілюстрована коротка географія України** 1-а частина. З Рудницького переробив Р. Я. III видання з малюнками. В-во „Вернигора". Стор. 36, ціни не зазначено.

Ця невеличка книга хоча дає дуже небагато відомостей за наші українські землі, але поки не виробиться у нас справжня географична наука і відповідні підручники до неї, треба зазначити й цю маленьку географію нашого рідного краю. Вабить в ній особливий метод викладу,—постійне єднання викладу наукового з художнім. Майже до кожного характерного опису гір, річок, степів України додано уривок поезії, яка відтіняє більш-менш нескрано коротке наукове пояснення. Крім того, численні малюнки, хоч і не дуже гарно виконані, доповнюють зручности викладу. Через те ці знання приймаються дуже легко, але по деяких місцях занадто короткий, стриманий виклад може навести непідготовленого читача на сумніви. Так на стор. 9-й в описі Чорногори коротко сказано: —„Полонини, водопади, озера, скелі, праліси, гуцульські оселі - спільно прикрасили Чорногірське пасмо. Цвіт папороті на верху „Діл", заказ... менілі кози на Гнитесі лісові дівчата та дикун Чугайстир—се чарівні казки таємної Чорногори". Тут так перемішані физичні прикмети країни з тими казковими вигадками, якими обвіяла її творча фантазія народу, що для того, хто не знає, що то є Чугайстир,—буде трошки незрозуміле не єднання реальних фактів з казкою. Є також деякі неточности: в межах України не можуть бути зазначені ані Кримськи гори, ані Каспійська Западина, бо вони ні етнографично, ні географично не належать до української землі.

Не бажано також в такій коротенькій географії давати стільки назвиськ усіх найдрібніщих притоків, яких і на карті немає. В елемен-

...гарному курсі географії бажано, щоб карта цілком підтримувала зміст і давала певний вигляд країни. Цього ні в якому разі не можна зауважити в тій мапі, що додано до короткої географії. Так, напр. Таврію відділено від Криму якоюсь невідомою країною, що носить назвисько Чорноморії. Межі України вже занадто поширено і доведено аж до Каспія далекого. Звісно, патріотизм дуже високе почуття, але географія є наука і мапа є наукова праца, тому бажано було б щоб яка-небудь наукова картографична комісія, користуючись статистичними і етнографичними вказівками, виясняла певні межі нашого рідного краю. Що ж до наших колоній, що вкраплені по-за межами справжньої України, то їх дуже бажано занести на карту, не як частину цілої України, а як острівки на грунті Російської і козацької, і білорусько-польської земли (Берест, Пінск, Ростов, Ставрополь). Карта йде до школи, а школа вимагає самої правди од усіх наукових викладів.

Зазначаючи хиби карти, ми усеж таки зазначаємо і певну вартість „Короткої Географії України", і на перший час вважаємо її за придатний до вжитку підручник, який залюбки прочитає і школяр, і доросла людина, що схоче дізнатися про землю Українську. І навіть, коли ми вже дозживемось на більш великий і науково складений підручник, „Географія" вид. Вернигори буде вабити своєю художньою обробкою матеріяла.

С. Русова.

VII. Видання для дітей.

306. **Пригоди Робінзона Крузо. Частина перша.** На підставі оригінального тексту *Даніеля Дефо* скомпонував В. П. Gausseron. З 21 малюнком. Переклав Валентин Отамановський. К. 1917. В-во „Вернигора". Юнацька Секція. Стор. 45, in 8°. ціна один корбовнк.

Вже давно дознано тямущими людьми, що дитина на протязі свого життя переживає ті самі ступні і періоди, які траплялися на життьовому шляху стародавньої людини. Біологія ясно нам доводить, що дитина переживає періоди полювання, скотарства, хліборобства і т. ин. Справді, хто з нас не удавав з себе якогось дикуна, не будував куріні в лісі і не стежив за своїми „ворогами"? Це те, що німці звуть Kulturstufen, тоб-то культурно історичні ступці. І кожний педагог, знаючи це, мусить задовольнити ті бажання дитини, що виринають у неї, коли вона переживає один з згаданих періодів. До цього слід би пристосувати і розклад класного матеріялу; що ж до програму позашкільного читання, то воно повинно стежити за розвитком інтересів дитини, подаючи що-разу відповідну страву. В цьому причина успіху Майн-Ріда, Купера, Жюль-Верна, Марка Твена, Даніеля Дефо і, коли хочете... Ната Пінкертона.

Невмируща книга англійського письменника Даніеля Дефо—„Робінзон Крузо" має величезне виховуюче значіння. Дитина переживає тяжкі пригоди Робінзона, дивується з його хитрощів і розуму і бачить на власні очі, як людина зможе врятуватись з найтяжчого становища, коли вона добре знає умови справжнього життя. Мало того. Дитина, що викохується в буржуазній обстанові міста, знайомиться з чужими для неї формами життя, пересвідчується, як можна прожити виключно з роботи власних рук. Недурно ж Русо в своєму творі „Еміль" (Emile ou de l'Education 1762 р.) дає до рук своєму вихованцеві Емілеві, коли він переживає період від 12 до 15 років, одним одну книжку „Робінзон", і ця книга повинна творити всю бібліотеку хлопця. Русо добре розумів величезне значіння подібних книжок і він не помилився в своєму виборі: твір Дан. Дефо обійшов без винятку всі світові літератури і зробився однією з самих популярних дитячих книжок.

Правда, є и педагоги, що дивляться на цю книгу инакше. Але-ж не можна все-ж таки не привітати наміру „Вернигори". Правда, в-во дало не повний переклад „Робінзона", який, примір м колись дав російський журнал „Вокруг Свѣта", але переробку Gausseron'a. І за це спасибі. Переробка ця дуже влучна, хоча й занадто коротенька, і зберігає всі найголовніші епізоди оригінального тексту. Подано тільки першу частину, але я не радив би видавництву гаяти час на видання другої: вона менш цікава і цілком уже наближається до т. зв. авантюрних повістей, які мало придатні для розумного дитячого читання. Переклад д. Отамановського я б визнав безперечно гарним: заховуючи основні прикмети справжньої української мови, він проте цілком дається до зрозуміння дітей. Тільки деякі провінціялізми шкодять загальному враженню. Так, подільське *їдне* ніяк не можна мішати в нашу літературну мову, в основу якої ліг, по слову Куліша, полтавсько-чигиринський діялект. *Балакати* („довго балакав про це") не синоним *говорити*, як в російській мові, бо має характер легковажности (порівняй—*патякати*). Слід би вживати *кеб-то* (а не *себ-то*), бо його частіше чути в наддніпрянській Україні, *фунт*, а не *хунт* (с. 7), бо раз те, що не чужомовне слово, а друге—тоді б треба вживати *калідор, якономія, яврей, хвилозопія і хвершал..*: народність не тягне за собою обовьязково вульгаризми. Я б викинув слово *забракло* (замісць *не стало*) в популярній книжці, бо це теж не загально вживане слово, особливо в цій формі. Так само не годиться займенник *всенький* (*або*

всій), якого заживають в Уманщині та на Поділлю. Слова *простопадний* (с. 20) я не знайшов у Грінченка в „Словарі". Слово *розривка* я б замінив *розвагою*. Прийменники *ві* та *зі* у нас теж не слід щепити: краще вживати *у* та *з*, *із*.

Ці дрібні уваги, повторюю, не заперечують попередній думці, що переклад д. Отамановського цілком придатний для читання дітей.

Ол. Дорошкевич.

307. **Зелений гай. Віршики й казки, з малюнками для дітей.** Зложила *Олена Пчілка*. Друге видання. Катеринослав. Вид-во „Слово". 1917 р. 32 стор. Ціна 50 к.

Книжечка містить в собі по-надму вибраний матеріял з казок віршів і загадок. Зібрано в ній ті казочки, що з однаковою цікавістю слухають діти по десятку разів. Єсть тут і про „Котика і Півника", про „Лисичку і Журавля", про „Зайчика" і про „Коржика". Єсть і про „Діда та бабу", тільки в такому варіянті, що губиться вся рація казки. В звичайному переказі курочка *ряба* знесла *золоте* яєчко, і от, дід і баба з цікавости пробують міць такого незвичайного яєчка, і коли мишка його розбиває, то цілком зрозумілий плач і жаль старих за рябеньким золотим: другого не буде. А в цьому варіянті все перекручено. З початку курочка знесла просте яєчко. І цілком незрозуміло, чому старі пробують розбити цілком звичайне яєчко. Тоді незрозумілим стає, чого вони так шкодують, коли не зробили мишки. Таких же таких можна скрізь дістати. І обіцянка курочки знести їм усе *золоте* цілком не спиняє плачу, не доречна і не потрібна.

Вірші в книжечці дуже цікавий матеріял для дітей тим, що більшість легко драматизувати, виконувати в лицях, співати і легко вивчувать. Тільки перший вступний вірш ліричний, з задумою: „Стоїть гора високая" ніяк не підходить до всього иншого матеріялу і нічим не цікавий для дітей. Так само не підходить для дітей з виду „Гамбівники" оповіданнячко-анекдот з дядком в крамниці.

Малюнки виконано нехороше. Єсть такі, що все зливається в сірі плями, і нічого не можна розібрати. Друк добрий. Ціна не висока.

П. Христо.

308. *Юр. Сірий*. **Світова мандрівна краплина води.** Видання друге. К. Видавництво „Українська Школа". Стор. 16, ціна 50 коп.

„Світова мандрівна краплина води" — це коротеньке оповідання для малих дітей, з котрого вони довідаються, що таке водяна пара, звідкіля береться роса, туман, хмара, дощ, сніг, град. Як для дітей малого віку, оповідання написано гарно, хорошою, зрозумілою для них мовою. Треба сподіватися, що діти залюбки його читатимуть, зрозуміють і затямлять ті первісні відомости про перетворення води, про які там розказано.

Видано книжечку як на наші часи чепурно й без друкарських помилок. Трохи тільки псує враження недотепний малюнок на 3-й сторінці та одно недоладне слово в реченні: „Пухирем *напіклася* (крапля води) і лусну́ла" (стор. 14). Замість *напіклася*, на мою думку, треба було б ужити слово *зняласе*. Але це дрібниця, і тому ми не вагаючись радимо мати цю книжечку в кожній бібліотеці початкової народньої школи.

О. Волошин.

309. *Іван Франко* — „Їжак та заєць" Ілюстрації П. Лапина. Видання „Вернигора". Київ. 1917 р. 16 сторін. Ц. 30 к.

Казка оповідає, як їжак перехитрував зайця і як панич-заєць був покараний за те, що поглузував з простого „нерепаного" їжака. Дія в казці розвивається швидким темпом, майже вся в діялогах, — так що не втомлює дитячу увагу. Тільки кінець дуже вже жорстокий для дитячої казки: Їжак з їжачихою, вигравши заклад, веселенькі йдуть пити горілку, а заєць набігавшися помирає в полі.

Мова казки проста, ясна і стисла. Малюнки добрі, чіткі. Єсть настрій, рух, експресія. Тільки не зовсім витримана пропорція що до зайця і їжака. Папір добрий, друк теж.

Коректа недбала: трапляються російські м... половинки слів, пропущені слова. Ілюстрації розставлені теж недбало, нехапцем, переплутані. На 8-ій стор. уміщено малюнок, що по тексту повинен бути аж на 14 сторінці. Треба, щоб під малюнками був підпис, або, щоб текст було відповідно розплановано. А в цій книжечці з 8 малюнків під 5 текст відповідає малюнкові, а під 3-ма ні.

З таким гарним матеріялом, — як переробка Франка і гарні малюнки, треба поводитись уважніше, а не так наспіх.

Обкладинку виконано з великим смаком і дуже чепурно. Ціна книжки невисока.

П. Христо.

VIII. Інформаційні видання.

310. *В. Левинський*. **Що таке соціялізм?** Українське соц.-демократичне видавництво „Каменяр". 1917 р. Катеринослав. Стор. 46. Ціна 30 коп.

Можна бути добрим соціялістом і уникати демагогії, можна бути справжнім демократом і негативно ставитись до усього вульгарного, можна стояти на грунті класової боротьби і бути противником хатньої різанини. Невідомо, чи згоджується з цими думками катеринославське видавництво „Каменяр", але книжечка п. В. Левинського, котру це видавництво випустило в світ, не дуже про це свідчить.

Взагалі це гарна, популярно написана брошура, і кілька років назад, коли автор її писав, вона була і цікавою, і відповідною своїм завданням. Але для нового її видання треба було б уважно переглянути її зміст і багато дечого з брошури повикидати, а де-що її змінити. Без таких змін та виключень брошура де-якими своїми місцями робить враження не те що большевицького, але просто-таки анархичного твору. Ось де-кілька рядків з першої таки сторінки, це намальовано становище *сучасного* робітника. Автор пише: — „Гляньте лише ви тепер на життя робітника! Робе він цілий день. Рук йому далі не стає, щоб заробити криваву копійчину, котрою треба й самому дихати тай діточкам хліба купити, аби з голоду не пухли, тай заткнути нею ненаситне горло панам та урядові" (sic!).

„А мужик?!... Ні світла йому, ні відпочинку, ні доброї години! Але зате опекунів у нього по самі вуха! Як чорні гайворони обсіли його шкуру і пан, і уряд, і піп, і лихвяр. Всі вони хочуть жити з мужика"...

Як би не брак місця, то варт було-б виписати ще кілька рядків з 28, 29, 32, 34 та 38 сторінок, але й без того ясно, що так вигадувати брошури для народа неможливо, щоб не сказати: просто гріх. І це тим сумніше, що брошура В. Левинського „Що таке социялізм?“ могла би бути безумовно користною, бо вона просто і ясно викладає історію всесвітньої культури і походження класів, зьясовує суть соціялізму і шляхи до його здійснення. Коли цю брошуру буде розумно пророблено і пристосовано більш до українських і російських умовин життя, ніж до австрійських,—ми щиро будемо вітати її видання, але тепер, ніяк цього зробить не можемо.

Ол. Салтовський.

311. *Мод. Левицький.* **Як писати службові папери Українською мовою.** Видавництво „Сіяч“. Черкаси, 1917 р., 28 стор., ціна 50 коп.

В зазначеній книжечці відомий популяризатор п. Мод. Левицький подає 15 зразків відношень, посвідчень і т. п., тих паперів, що головним чином, доводиться писати по волосних та повітових народніх управах. Правда, деякі зразки з великим успіхом можна б викинути, напр. на стор. про „забруження немовою поганьою станів, через що біля них страшенний сморід“, але за нашого часу все ж книжечка може бути й корисною. Варто зазначити, що в передмові до зразків п. Левицький пропонує для оказу пошани писати слово „пан“ та українське „добродій“ (відповіде російському „господин“ в ділових відносинах), пропонує адресувати тільки до тих, хто робить „добре“. Це питання треба вважати спірним.

В кінці подано чужеземні „круті“ слова з їх поясненнями, чого теж в такій книжечці моглоб не бути. Треба також зазначити дуже велику ціну (50 коп.) за 28 сторінок, з яких тільки на 13 х надруковано зразки. Брак зразків, як писати українською мовою службові папери, все-ж таки вимагає більш докладної роботи фаховця в цім напрямі.

Є. Шинкевич.

312. *М. Драгоманов.* **Швейцарська спілка.** Видання Товариства „Криниця“ у Київі. 1917 р. Стор. 30. Ціна 25 к.

Пояснивши, через що Швейцарія називається *федеральною республікою*, автор цієї брошури докладно розповідає про те, як швейцарці здобували собі волі, коли й як почалася швейцарська спілка і як вона тепер упорядкована.

Брошуру цю написано 26 літ тому назад. Багато з того часу води утекло, через те де-що з написаного в ті часи отжило вже свій вік, втратило попередню свою вартість. Не до таких творів належить брошура нашого славного ученого й політичного діяча М. Драгоманова: його „Швейцарська спілка“ ще й досі зберігла свою вартість, як одна з найкращих популярно-наукових брошур для народа.

О. Волошин.

313. *С. Русова.* **Що то є автономно-федеративний лад.** Видання т-ва „Стара Громада“. № 1. Київ. 1917 р., стор. 40, ціна 60 коп.

314. Прив.-доц. *М. Гордієвський.* **Федерація.** Науково-популярний нарис. (З показчиком літератури). Одесса, 1917 р., стор. 24, ціна 35 коп.

По мові і змісту брошуру *п. Русової* наче б то призначено для простого люду, але тоді навіщо було наводити цілий проект статуту автономії, що заняв аж пьять сторінок, зложений князем Головині для першої державної думи? Для селян він і не приступний, інтелігентам нашим не є потрібний... Даючи,—до речі не скрізь вдатно,—державно правничі розуміння республіки, конституції, національности і т. и., авторка поволі приводить читача до зрозуміння федерального устрію Російської держави, виявляючи при тому досить поміркований погляд на федерацію.

Брошура, загалом кажучи, годиться для народних бібліотек, хоч деякі погляди авторки, для того історичного моменту, який нині переживає Україна, являються в значній мірі застарілими.

Молодий вчений *Гордієвський*, в невеликій по розміру брошурі про федерацію вклав науковий зміст, що набуває книжка більш наукового характеру. В ній находимо відомости про існуючі форми сполучення держав: протекторат, сюзеренітет, унію, конфедерацію та федерацію. Автор належить до групи тої меншости вчених, які вважають, що окремі члени федерального цілого не втрачають права самостійних міжнародніх зносин. Перевагу федерального устрою над унітарним п. Гордієвський обгрунтовує, посилаючись на такі, всіма визнані, імення, як Аристотель, Еллінек, Віндельбанд, Новгородцев, Руссо, Монтеск'є, Токвіль та инші. Спиняючись на федеральному русі у новітньому періоді історії, автор безжалісно розвіює наївні мрії про всесвітню федерацію.

Брошуру п. Гордієвського написано для інтелігентів як по мові, так і по змісті. І справді, інтелігент в ній знайде для себе багато корисного. Побажаємо ж їй як найширшого розповсюдження.

О. Мицюк.

315. *А. Кащенко.* **Як і для чого ми упоряжаємо „Просвіти“.** Катеринослав. Друкарня Губерніального Земства. 1917 р. Стор. 16. Ціни не зазначено.

316. *Інформаційне Бюро Київської Губерніальної Земської Управи.* **Просвітні товариства на селі.** Стор. 4. Ціни не зазначено.

І брошурка А. Кащенка, і листівка Інформаційного Бюро Київської губерніальної земської управи, вартні на видання заслуговують як найширшого розповсюдження. А. Кащенко в белетристичній формі досить докладно розповідає про різноманітну діяльність „Просвіт“, прикладами показуючи несвідомому читачеві необхідність закладати в кожному селі просвітні товариства, бо, як свідчать гравці „Просвіт“, люде починають бачити те, чого раніше не помічали, розуміти те, чого раньш не розуміли, відкидають от себе погані звички, привчаються до громадського життя“... В листівці Інформаційного Бюро теж докладно пояснено, яку велику культурну роботу мають проказати „Просвіти“. До тогож в листівці уміщено ще й зразковий статут сільської „Просвіти“,—той, що був надрукований в Харківській газеті „Рідне Слово“.

О. Волошин.

IX. Словники.

317. *Прокіп Адамченко.* **Медіцинський словничок.** Матеріяли для української медіцинської термінології. В-во „Рідна Стріха“, Могилів на Под. 1917 р., стор. 40, ціна 45 коп.

В той час, коли з офіціяльно-урядового небуття, мов спопелілий фенікс, відроджується наша

мова, почувається величезна потреба в систематизації того лексичного матеріялу, що потрібен для тої чи иншої спеціяльности. Тим-то чимало з наших письменних людей й поставило перед собою похвальне завдання систематизувати ті народні терміни, які або ж пе зберіглися тільки по глухих закутках України, або й зовсім витіснились з ужитку многолітнім впливом московщини і зостались лише в старих книгах. Але треба сказати, що більшість цих спроб, зроблених зпаряча найчастіше некомпетентними людьми, мало знайомими з филологією, треба чемвнати не вдалими. Не зовсім щасливо здійснив і свій добрий намір д. Адаменко, хоча в передмові до свого словничка, він справедливо зауважує, що „прислухаючись до живої народньої мови, можна вибрати красних [illegible] і більше сильних назв [illegible] частин тіла, сімптомів різних хороб, медицинських струментів [illegible] і др. і таким чином, дотепно складати, на основі народньої мови, свою терминологію", однак тільки зауважив, але ж сам не справився з поставленим завданням. Не володіючи сам літературною мовою, що одразу кидається в вічі хоча б уже в наведеному уступу передмови чи й самого заголовку книжечки, автор не зміг критично поставитися до того матеріялу, що зібрав він переважно з книжок, а не з уст народа. Уже такі слова, як „бокерван" карбункул „відрух"—рефлекторний рух, „віхідник"—anus, „вилиці"—щелепи (виключно нижні), „вільгість"—вохкість, „вітрогон"—вентилятор, „дванайцятипала"—duodenum, „зблєдиня"—atonia, „квасень"—кислород, „купальник"—ванна, „обсилкувати"—згвалтувати (жінку), „острвохіт"—„харчоварні соки", „тіп череваний"—і т. п. яскраво свідчать про те, що автор приймав на віру все, що трапляється в словниках та українській спеціяльній літературі, цілком безкритично. Але ж за винятком зазначеного, що явно є здебільшого невдалими новотворами, не зв'язаними з мовою народньою, за винятком деяких термінів непоширених, що їм надано не властиве значіння,—словничок може мати деяке практичне значіння іменно, як матеріял до медичної, а не—медицинської термінології. І, як з таким, з працею д. Адаменка слід познайомитись всім спеціялістам, щоб потім на місцях, в буденній роботі перевірити од старих людей тії термини і здобуті матеріяли передати, хоча би до медичної секції наукового товариства у Київі, що вже давно працює але, на жаль, ще не скінчила своєї роботи в справі систематизації народньої української медичної термінології.

В. Королів.

318 Коротний Росийсько-Український правничий Словник. Видання Полтавського Правничого Товариства. Кременчук, 1918 р., стор. 36, ц. 90 коп.

„Випускаючи в світ цей словник,—пишуть в передмові видавці,—Полтавське Правниче Товариство вважає потрібним зазначити, що ні воно, ні впорядчик (І. Л. Шинкало) не вважали його повним та вичерпуючим і не претендують на бездоганність чи науковість праці. Завданням товариства й упорядчика було дати як найшвидче той матеріял, який можна було зібрати порівнюючи в недовгий час".

Нам здається, що впорядчикові вдалося зробити більш, чим було на меті. Словник містить більш 2000 слів виключно правничих термінів і виразів. Вартість практична цього словника така, що рідкому словнику можна буде з ним рівнятися, бо кожний правник, діловод та писарь, вихований на російській мові, повинен буде мати його під руками на кожнім кроці своєї праці.

Ми не можем сказати, що словник цей бездоганний. В ньому є таки чимало слів і виразів, скованих на скору руку або зовсім маловідомих, як такі слова: „вільнонайманий" (вольнонаемный), „вимущуючий" (вымогатель), „злдівня" (очная ставка) та инші. Крім того є багато друкарських та коректурних помилок, наприклад: „безсознательное состояние", „вдоветорвать" та инші. Особливий занеж словника бачимо в тому, що на словнику не поставлено наголосів, але всіх цих дефектів, певне, трудно було запобігти в провінціяльному виданні та в провінціяльній друкарні під цей тяжкий час.

До словника додано ще коротенький народній календарь, бо в ньому була потреба, позаяк наші селяне всякі строки визначують з видатніщими святами.

Маємо надію, що цей словник хутко розійдеться, бо потреба в ньому велика. Але-ж при новому виданні слід подбати про три речі: більшу науковість, наголоси, та видання його не брошурою, а в формі книгенької книжечки.

Петро [illegible]

X. Мовознавство.

319 *І. І. Огієнко.* Вчімося рідної мови! Нарис про мову українську. Видання книгар. Є. Череповського. 1917 р. Ст. 32, ц. 40 коп.

Брошурку, можна гадати, написано для „широкої публіки". Зміст книжечки міг би бути і змістом цілком наукової праці: такі теми, як „коротка історія української мови", „найкращі джерела для вивчення нашої мови", „чого нам бракує?" (про брак наукових філологічних праць що до української мови)—се все теми дуже серйозні і вимагалося б не про всіх писати. Але як д. Огієнко показав, як можна в дуже простій, популярній формі викласти такі теми. В книжечці щасливо сполучено науковість і популярність. Правда, що авторові довелося в деяких частинах книжечки бути трохи поверховним; напр., в відділі „Коротка історія укр. мови" він оповідає тільки про ті зовнішні, історичні умови, в яких розвивалася мова, не подаючи хоч би самих типових зразків зміни форм мовних; в деяких частинах виклад занадто стислий, конспектовий. А проте книжечка багато дасть тому, хто тільки почав цікавитись питаннями про українську мову, у всякому разі далеко більше за ті неначе б то популярні книжечки, якими тепер завалено книгарні і в яких більш води, ніж діла. Перейнято книжечку таким ентузіязмом автора, такою щирістю і надзвичайною любов'ю до тих тем, які він викладає, що й справді, можна гадати, хто, і не філолог в душі, прочитає книжечку, одізветься на заклик автора і почне вчитися рідної мови не так, як тепер звичайно вчаться, а як радить автор, то б то звернеться до наукового вивчення. В цій пропаганді наукового вивчення мови—найважливість брошури д. Огієнка. Мова, якою написано книжечку, зразок тієї гарної, щиро-української мови, якої нам так бракує, особливо тепер, коли „кожний, хто хоч як зліпить до купи в письмі пару слів рідних,—вже, буває, вважає себе за письменника".

Книжечку слід прочитати не тільки всім тим, хто почуває себе збитим з пантелику обивательськими „теоріями" про українську мову, а й тим, хто хоче їй не абияк вивчитись.

В. Дог.

XI. Сільське господарство та ветеринарія.

320. *Вет. лікарь* В. *Королів.* „**Як вибірати коня**". Видання 2. виправлене автором, з 16-ма малюнками. Видавництво Київського Губерніяльн. Земства. Київ. 1917 року. Стор. 32. Ц. 15 коп.

Популярної української літератури по ветеринарії у нас дуже мало. З початку революції можна було-б сподіватись на її побільшення, але того поки що не бачимо. Книжечка В. Королева являється першою ластівкою і може бути добрим зразком для праці в цьому напрямі.

По змісту книжка поділяється на 3 частини: в першій замість передмови, автор говорить про те яке значіння має коняка в хазяйстві і як багато треба мати певного знання, щоб купити доброго коня. В другій розповідається, як робити оглядини всіх частин тіла коняки, і в третій—про спробування її живої сили. Особливу увагу автор звертає на ріжні задавнені хвороби й хиби коней та на те, як хитрують цигане і знебараньки щоб покупець не помітив ганжу у коня. Перебрано мало не всі поверхові хвороби і деякі внутрішні, а також пошести (залозування то-що).

З боку наукового на протязі всієї книжечки не помітили ми жодної хиби. Написано книжку простою, для всіх зрозумілою, гарною літературною мовою, тільки на останній сторінці два слова: „оппентати" та „вимантачити" віби псують враження з серьозним науковим змістом та літературною народньою мовою.

Взяту тему розроблено досить повно і вичерпано, тільки, на нашу думку, треба було-б хоч одну сторінку присвятити опису нормального екстерьеру робочої коняки, бо й знаючи ганжі та хороби, все ж таки може буде трудно уявити собі цілком, який повинен бути склад дужого та здібного до роботи коня.

Дуже гарно показано на 16 малюнку шкапу з 37 хворобами, а поруч з нею так і хочеться поставити поправну, здорову постать здорового коня, бо хоча не почасти зазначає малюнок перший, але його зроблено не з тією метою.

Практичність теми, науковість методу і літературність мови роблять цю книжку цікавою не тільки для простого селянина, а і для інтелігентного робітника на селі, —агронома, ветеринарного лікаря та фельдшера. Звертаємо особливу увагу на цю книжку лекторів сільсько-господарських курсів та вет.-фельдшерськ. шкіл.

Ветеринарний лікарь М. Леонтович.

321. *Ол. Певинський.* **Практичне пасішництво. Догляд за бжолами кругдий рік.** Ц. 70 коп. ст. 61 in 8°.

322. *Його ж.* **Про бжіл.** Стор. 22, ціна 15 коп. Видавництво „Українська Бжола". Валки на Харківщині. 1917 р.

В своїй передмові автор звертає увагу на бідність нашої літератури в справі пасішницькій і бере на себе обовьязок допомогти в цій справі нашим пасішникам.

Цей обовьязок автором виконано досить добре, не зважаючи навіть на те, що книжечку, по словах автора „написано наспіх".

В книжці докладно розповідається про всі роботи на пасіці, починаючи з виставки вуликів та весняної ревизії.

Докладно разказано і про боротьбу з ворогами бжіл, і про засоби, якими можна уникнути та ратувати бжіл від хороб. Мову викладу можна вважати досить зрозумілою.

Особливу увагу треба звернути на зовнішній вигляд книжки: дуже добрий папір, чіткий шрифт,—все це немов би вертає нас до старих часів, коли ще можливі були художні видання, хоча й видано її в цьому році.

Ціна книжки невелика. Взагалі, ця книжка займе почесне місце в нашій пасішницькій літературі.

Зовсім инше враження робить друга брошура того-ж автора. Коли хотів написати популярну анатомію бжоли, він повинен був-би перш за все дати добрі, зрозумілі малюнки, а друге— повинен був би додержуватись хоча б примітивної науковости в викладі.

Дуже казати, що у ... не ... уже занадто велике „спрощення" предмету, аже просто можна рахувати науковою помилкою. Автор повинен знати, що принціп дихання трахейного одріжняється від дихання легенями. Крім того, сказати, що органом кровообращення у бжіл являється довга трубочка і не пояснити це малюнком, значить—нічого не сказати. Так само ми не знаємо, як зрозуміють прості читачі слова автора, що „кров виробляється в бжілі, а щоб стати доброю, повинна змішуватись з повітрям в лехкіх". От це майже все, що автор рахує потрібним сказати про дихання бжіл, про таку дуже складну річ, та ще в книжці, призначеній для простого пасішника!

Вся ж книжка по своєму змісту є тільки не науково зложений конспект анатомії та життя бжоли. Але всякому, хто хоч почасти мав діло з народньою освітою, відомо, що в популярних книжках треба найбільше уникати конспективного викладу. Зовнішній вигляд брошури дуже добрий. Ціна дешева.

Агроном Г. Гороховенко.

XII. Мистецтво.

323. *В. Л. Модзалевскій.* **Украинское искуство.** Черниговъ. 1917. Ст. 68. in 64°.

Мініатюрного формату чепурненька книжечка, прикрашена стильним малюнком на окладинці. Належить перу відомого українського архивиста й археолога Вадима Модзалевського. Автор в популярних, не обтяжених важким науковим апаратом, нарисах знайомить читальника з характерними прикметами українського мистецтва в архитектурі (церковній та світській), орнаментиці (вишиванки, килими, плахти та ин.), у виробах шкляних, глиняних, метальових, в горорізбі по дереву та малюванні. Говорячи про українське мистецтво, д. Модзалевський має на увазі часи, починаючи з другої половини XVII століття. Не торкаючись раніщих часів, через те, що „добою, коли українське мистецтво вповні себе виявило й подало найбільш яскраві зразки народньої творчости",—як раз була друга половина XVII століття, коли й починається

роздвіт нашого мистецтва. Більш ранні часи автор проминає через те, що тут іще „так усе неясно, так темно, що рано ще робити узагальнюючі висновки".

Характеризуючи головні риси кожної галузи мистецтва, д. Модзалевський ілюструє свій виклад зразками міста Чернігова та його музеїв. До книжечки додано й два знимки Вve[illegible]ської церкви й т. зв. „Дому Мазепи" у Чернігові. Книжечку дуже рекомендуємо всім, хто хотів би без великої витрати часу й напруження ознайомитися, в чому головні ознаки нашого мистецтва. Добре було б, якби зазначений автор видав свою книжечку й по українському.

Л. Дорошенко.

XIII. Поезії.

[illegible] *А.* [illegible] побєзрання [illegible], № [illegible] [illegible] 19[illegible] [illegible]

[illegible] ми [illegible] уваги [illegible] [illegible] книгу [illegible], [illegible] вилади [illegible] дум [illegible] [illegible] [illegible] Кулiша, Антоновича і Драгоманова [illegible] [illegible] ж [illegible] які [illegible] [illegible] дум. Опріч того в українській школі дуже [illegible] [illegible] вигляд дум, бо [illegible] читанок у нас [illegible] [illegible] й учні [illegible] користати з цієї книжечки, яко [illegible] [illegible] курсу історії [illegible] [illegible] [illegible] Думи Кобзарські [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] можна користувати [illegible] [illegible] мети, бо той, хто складав [illegible] дуже [illegible] варіанти дум. За головне [illegible] [illegible] „[illegible] о Южной Руси" Куліша, [illegible] „Исторические песни малорусского народа" Антоновича і Драгоманова, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] слова з других варіантів [illegible] [illegible] [illegible] щоб дума виходила [illegible] [illegible]. На[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] варіанти, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Кобзарських дум [illegible] [illegible] не занизли [illegible] й найкращі з варіантів, або просто [illegible] [illegible] [illegible]. Наприклад, у Куліша, [illegible] [illegible] [illegible] дума „Про Козака [illegible]" починається так:

„Ой в полі, в полі Киліїмськім,
На шляху битим ординськім,
„Ой там гуляв Козак Голота"... (Куліш „Записки о Южн. Руси" І, ст. 14. Антонович, Драгоманов „Истор. песни малор. народа" І, ст. 188). В „Думах Кобзарських" читаємо:

„Ой на полі та й на Киліїмськім,
На шляху битому *ординськім*,
Ой там гуляв, *гуляв*, козак Голота"... („Думи кобз." ст. 50 – 51).

Далі, в тій же думі (ст. 52) автор скидає слова:

„Чоботи (татарин) обувае,
Шлик бархатний на свою голову натягає,
не вважаючи на те, що єли було у його-ж сказано:

„Тоді козак добре дбав.—
Чоботи татарські ігтагаг (ст. 55) і втиснув чоботи в варіант Куліша з менш правдивого [illegible] [illegible] варіанту (Ант. Др. І, ст. 1[illegible]) [illegible]:

„А козаченько [illegible]
І горбачем [illegible]",

які прямо суперечать контекстові. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] перекручує [illegible] при чому порушується в нем розуміння: замість

Каже: „Татарине, татарине!
Що [illegible] ти *[illegible]*
Чи на мою [illegible] збрую
Чи на *мого* коня вороного,
Чи на *[illegible]* [illegible]".

до [illegible] [illegible] [illegible] Ант. і Др. І, [illegible] [illegible]

Каже: [illegible] „[illegible], Татарине!
[illegible] [illegible] ти [illegible]
Чи на *свою* [illegible] збрую,
Чи на [illegible] [illegible],
Чи на [illegible] *Голоту* [illegible] [illegible] (ст. 52)

[illegible] [illegible] такого переробляння [illegible] [illegible] [illegible] знайти чимало в „Думах Кобзарських". [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] не [illegible] [illegible] [illegible] текстом думи „Про Голоту" [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] він робить [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] всіх, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] праці.

Що [illegible] [illegible] зазначеного [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] виходить з [illegible] [illegible]. При такому виданню, б[illegible] [illegible] треба [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] слово, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] виконаної при [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] хоч елементарних [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] історичного змісту. Нічого цього немає. Крім того, можна б[illegible] [illegible] [illegible] естетичний [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Саме-ж [illegible] [illegible] „Думах Кобзарських" [illegible] [illegible] коректурної. У книжці [illegible] [illegible] коректурних [illegible] [illegible] замість „займає", [illegible] [illegible] замість одного разу (ст. 51), [illegible] [illegible] (ст. [illegible]) [illegible] „[illegible]" (ст. [illegible]), [illegible] (ст. [illegible]) [illegible] [illegible] [illegible] розміщення [illegible] знаків (ст. [illegible], [illegible], [illegible] та інші). Взагалі [illegible] треба зазначати, що й [illegible] [illegible] книжці, як і по [illegible] [illegible] виданнях „Сіяча" можна бачити, що [illegible] [illegible] техника дуже ще не удосконалена в товаристві, і його видання [illegible] [illegible] [illegible] „[illegible] [illegible]".

Т. Ревуцький

325. *М. Мандрика.* Пісні про Анемону. Том перший поезій. Київ, 1917 р. Стор. 176, н. 2 кар. 40 к.

М. Мандрика — цілком нове ім'я на обрі[ї] української поезії. Належить воно поетові, я[кий] свідчить про це І том, не стільки талановитому, скільки продуктивному, що віддає перевагу еротичним мотивам. Ліричні твори Мандрики ні в якому разі не можна назвати оригінальними: най[кра]щі з поміж них (і властиво, єдині, які так чи інакше можна вичитати) сильно нагадують Олеся часів перших його збірників.

І коли ви в „Піснях про Анемону" читаєте

„Гарно як в парку. Багряні кленки
В золото й барви вбірають стежки.

„Прийдеш ти, мила, у царство це казки,
Ти принесеш мені сонце і ласки“.

або: „З любовью смерть іде об руку“, або: „В душі моїй дзвенять слова й пісні“,—вам здається, що ви маєте перед собою невдатну пародію на „Кримські образки“ Олеся (ч. I), або на щиро-поетичне його „Що року“.

Мандрика—поет химерний, що любить екзотизм і незвичайність. Недурно і свою кохану, якій присвячує вірші, він назвав Анемоною, а Дніпрові човни нагадують йому Венецію.

„Мандрують човни по Дніпрі
Блискучі, як гондоли“.

Проте провінціяльний несмак часто пробивається крізь всю ту вишуканість і псує авторові всю справу. А несмак у нього дійсно великий от цілого зразків. Автор говорить про своє прощання з коханою:

„О, як же тяжко відривати
Ці рученьки
О, уст [illegible] відривати
Ці губоньки“.

[illegible] як вам подобається така авторова заява

„Збуй мене у сні краще від сні[illegible]
Не не знать мені краще сказати мені
Я [illegible] [illegible] [illegible]“

Або такий розкішний устун:

„[illegible] ти вчора не прийшла?
[illegible] ти була?
Тебе [illegible] [illegible]“

[illegible] мова в поезіях Мандрики ні ясности, ні колоритности не має. В ній богацько неправильних форм („шовк [illegible] твоїх“), багацько диких москалізмів, в роді:

„Одні уста [illegible]
Бо [illegible] [illegible]“.

Неточні рими зустрічаються дуже часто, а подекуди нелегко знайти і розмір. Такі рядки, як:

„Твої уста я цілував.
А в серці не [illegible] вірш —

річ доволі звичайна.

Під кожною поезією автор старанно ставить дату її написання. Виявляється, що першу поезію збірника складено 30. VIII 16 р., останню 27. II. 17. Це значить, що на ввесь збірник пішло трохи більше як пів року: 170 п'єс за 200 день. Як бачимо, автор дуже далекий от мудрої ради Горація пильно обробляти кожну річ і держати її в портфелі до девятого року. Він пише похапцем, олівцем на коліні, і одразу ж пускає в друк, очевидно, певний, що натхнення його виведе.—На жаль, ми змушені розчарувати автора. За наших часів поетові самого бажання писати не досить. Йому повинно мати вироблений смак, технічну вичку, знання і культурну форму, одним словом, все те, чого бракує авторові „Анемони“.

Мик. Зеров.

326. *М. С. Кононенко.* Хвилі. Книжка друга. Полтава, 1917 р. Ціна 2 карб. Стор. 159.

Обіцянку продовжувати видання своїх творів п. Кононенко совісно виконує.

Про поетичну вартість першої книжки цих „творів“ ми вже сказали, що могли, в 4 кн. „Книгаря“ (рец. № 220). II-й том наводить нас на ще сумніші думки. Рішучо шкода паперу! Вульгарна мова, безграмотність! Герої поем п. Кононенка „ропатякують“, „ревуть“, замісць життя у них „життька“, Шевченко—„лізуган“, на кожнім кроці—„чухасія“, і т. инш. З усього, що знаходимо в цій книзі, зацікавить хіба редакторів будучого біографичного словника українських письменників призвання п. Кононенка, як він позбувся носа:

Марусина жертовлива
. . . .
Коло мене скоком-боком
Позирнула гострим оком
І одразу, наче біс,
Одкусила мені ніс!
І тепер я кривоносий,
Виглядаю, наче косий...

І коли бідний кривоносий поет з приводу творів Олеся констатує, що [illegible] [illegible]

Читач не [illegible],
Пьяніє, упивається —

І [illegible] [illegible] [illegible] відповідає:

А серце [illegible] хвалиться,
Бо всякий догадається
Олесь—поет... поет! —

то всякий, хто почне [illegible] [illegible] читаючи поезії Кононенка, відразу [illegible], що Кононенко—не поет. І читаючи його молитву

Благослови, Боже, і мене [illegible]
Окрасою бути моїй [illegible]
І спочить достойно у [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] для його достойного спочинку [illegible] [illegible] Кононенко нещасливо [illegible] [illegible]

[illegible]

327. *Катюль Мандес.* Поезії в прозі. Переклад і передмова Миколи Вороного. Видавництво „Шлях“. Київ, 1917 р. Стор. 34. Ціна 40 к.

„В інтересах ознайомлення [illegible] нашого літературного обміну, розвитку і удосконалення художньої форми, в звязку з виробленням самої української мови, що ховає в собі великі можливості для малювання в тонких нюансах переживань і вражінь творців вищої чуж[illegible] культури“, випускає Вороний цю невелику збірку своїх перекладів з витонченого і культурного Мандеса, одного із основоположників французького „парнасизму“.

До збірника увійшло девять прозаїчних уривків, вишуканих, гармонійних, як віршовані ронделі, котрі вони нагадують своєю схемою. Переклад зроблено [illegible], читається він легко і з приємністю.

Людей, що знаються на поетичній формі, шанують її—серед українських поетів небагацько. Культури слова у нас ще нема, і книжка перекладів Вороного—один із перших кроків на цьому шляху, що веде до удосконалення нашої літературної мови.

Д. Вороний добре зробив би, коли б переглянув всіх парнасців: Ередіа, Леконта де-Ліля, улюбленого свого Сюллі Прюдома—і склав би з них невелику перекладну антологію. Завдання це—для Вороного не важке, а між тим зразки французької поезії, може, виховали хоча б трохи смак і вухо наших самобутніх поетів.

М. Зеров.

328. *Ів. Франко.* Semper tiro. Збірка поезій. Видання друге. В-во „Сіяч" Черкаси, 1917 р., стор. 133, ціна 1 р. 80 коп.

Івана Франка, як поета та вченого, знає все культурне українське громадянство, все ставиться до його почесного імени з певною побожністю. Що це, напевно, знає і видавництво „Сіяч", що похапцем видало оцю збірку поезій і пустило в люде.

І оттака видавця несхайне назва книжки Semper tiro (вічний учень) [illegible] галіцизми та чужомовні слова не пояснено. Хоча навіть робітник чи селянин — розуміє що [illegible] таке кичера, плай, кани, конкістадори, ре[illegible], котории, містичні візії, малювать, [illegible] виправлять свій крок, [illegible], девіазе, [illegible]сти, фікційний, поштене, [illegible] [illegible] [illegible] і [illegible] багато инших. Це вичислено [illegible] на перших [illegible] сторінках!

Окрім цього в порядку [illegible] творів [illegible] [illegible] [illegible] речі особистого [illegible] змісту [illegible] котрі мали ціну в свій час і були зрозумілі в звязку з місцевими політичними, соціальними та громадськими [illegible] і які нам не [illegible] [illegible] за[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] в видавництві не [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] контрарних нехай [illegible] [illegible].

Радимо „Сіячеві" більш пошати про [illegible] бік видавництва, а не [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

П. Гай.

329. *Кость Поліщук.* Сійте в полях. В-во „Українська Громада" [illegible], 1917, стор. 24, [illegible] ціна 15 коп.

Ім'я Кость Поліщука українському читачеві доводилось стрівати на сторінках наших пресиях, як дописувача з театру воєнних подій. І ось, коли порівняти його „дописи" з „Сійте в полях", то безперечно симпатії читача будуть на боці перших. Зміст всього його писання один: війна, смерть, муки й туга людини, що й є на смерть розклад людської натури і [illegible] знищення звіря, а також і віра в масу, любов і спокій... Матеріял безумовно цікавий і талановитий письменник, психолог дав би нам твір, котрий би зоставив певний слід в душі читача. З прочитаного ж у К. Поліщука деяку приємність дають лише його дописи в „Народній Волі", але то не література і автор їх не письменник, а дописувач газетний.

Тим часом збірка його „Сійте в полях" вийшла у світ. Збірка віршів, але не поезій. Не важкі рифмовані рядки з претензією навіть на оригінальність форми (епіфора — стор. 23), але в них поезії немає зовсім. Авторові бракує самого головного — фантазії і потреби внутрішньої мислити образами. І коли він силкується все-таки дати будь-який образ, то читач не відчуває його і, в силкуванні розібратись в тому, тратить навіть і зміст вірша. В наслідок того маємо якісь рифмовані ребуси, а не поезії. І тому ми не радимо К. Поліщукові займатись тим, краще вже добувати собі слави газетними дописами і не засмічувати літератури.

П. Богацький.

330. *Л. Козарь.* Степові зорі. Поезії. Книжка перша. Катеринослав, 1917 р., стор. 32, ц. 25 коп.

Хто щиро любить поезію, тому дуже тяжко буде читати цю книжку. В ній нема ні одного вірша, в якому виявлено було хоч маленьке зернятко оріґінальности, ні одної нової рими, ні одного інтересного ритмичного ходу.

Примітивність така, що вражає і навіть зворушує:

Коли не любиш, — откажися
Лиши на завжди, не муч мене
Нехай і думка та кохана
Як хвиля в морі пролине.

До примітивности приключається подекуди і дивовижне неуцтво, що до поетичної форми.

Два свої вірші — „Я довго мучивсь хвилювався" і „В хвилини мрій та поривань" автор зве сонетами. Але чому він назвав їх сонетами, а не рондолями або тріолетами — невідомо. У всякім разі з формою сонета обидва ті вірші не мають нічого спільного крім того, що складаються з 14 рядків. Але ж Франко сказав: „Голубчики, українські поети,

Не вже вас досі нікому навчити,
Що не досить таких сяких злінити
Рядків штирнайцять — і вже є сонети".

Радимо авторові уважніще придивиться до цього вірша Франкового (З вершин і низин, Львів, 1893, стор. 183) і не грішити більш проти поетичної форми.

М. Зеров.

XIV. Музика.

331. **„Не пора, не пора"** — *поезія І. Франка, гармонізація Д. Січинського* на мішаний та чоловічий хор, видано накладом Видавничого Гуртка імени М. Лисенка при Товаристві „Боян" у Полтаві, року Божого 1917, № 1, ц. на 60 коп.

Недавно видало Товариство „Боян" музику до „Заповіту" Шевченкового, і ця річ робить багато краще вражіння, ніж „Не пора...", яке вийшло услід за „Заповітом".

Д. Січинський дає всім відомий, дуже поширений усюди мотив, який бере початок, здається, від самого І. Франка. Але нам доводилося і в Київі поміж студентством чути не раз кращий варіянт, трохи инакшого ритму, у якому було більш обширу й волі. Мотив п. Січинського якось дуже сухо, по-німецькому, оброблено. Гармонізовано його досить елементарно, без потрібної урочистости. Навряд-чи можна визнати вдатним ужитком *fis* у тенора на протязі восьми перших тактів, яке надає виконанню що-сь занадто церковне.

Що до зовнішнього вигляду нового видання „Бояна", то він теж робить не дуже приємне вражіння. Ноти пороблено через міру великими і дуже щільно утиснуто у вузьких рамці. Інтервали поміж нотами не рівні і не відповідні нотному ритмові (див., наприклад, одинадцятий такт супроводу, де після нот з крапками поставлено такий же інтервал, як і поміж рівнозначними в басах того-ж такту). Зовнішня обгортка нот теж зовсім невдатна: автор перемішав ріжні елементи рукописних заставок і виявив більш претенціозности, ніж смаку. Багато краще було-б, що до художнього стилю речи, — вжити цілком копію з якогонебудь старого українського рукопису. Везерунок на останній сторінці видання, як дивитись на неї здалеку, дуже нагадує цейсовський бінокль.

Л. Ревуцький.

Театр і п'єси.

332 *Гр. Коваленко.* **Колядники.** Різдвяна дія Полтава. 1917. р. Стор. 16. Ц. 60 коп.

На Україні коло різдвяних свят з давніх часів скупчувалося багато всяких обрядів і розваг, як колядування, звізда, вертеп, діалоги і т. и. До наших часів дожили лише крихотки з цього багацтва, та й їх старанно винищувало всяке сільське начальство. З відродженням українського національного життя повинні відродитися і наші гарні звичаї, але вже в зміненому, відповідно часові, вигляді.

„Колядники“ д. Коваленка і є спроба різдвяного діалога на теми з сучасного життя: збудовано діалог так, щоб його можна було виконати при мінімумі сценичних засобів. Замір автора треба тільки щиро привітати, але що до здійснення його, то тут багато чого не можна ухвалити. Після трьох сцен — колядування, привітання—оранії і дивертисменту, досить добрих, ідуть три головних сцени—інтермедії, в яких виведено пьяного панича, що прийшов на вечірку, цигана, який украв сало, та урядника, що прибув з соцькими арештувати колядників, якого потім зляканв запорожець. З цих сцен хиба тільки сцену з циганом можна визнати більш-менш приємною,—решта ж цілком невдалі, як по змісту, так і по формі. Утрировка і карикатурність типів робить їх неправдоподібними, а вульгарні сцени (напр. приставання панича, а потім урядника до дівчини) і вирази (напр. „А, вот малоросочка! Родненька, душечка!“ на стор. 6, або „Да пойми ти, ольховая голова“... „Куди ж ти, дурак, став“... на стор. 12 і т. и.) хоча б і в устах негативних типів роблять неприємне вражіння, і ні в якому разі не можуть бути корисними ні для виховання смаку, ні для духовного розвитку глядачів. Незрозуміло, чому автор зупинився на таких сюжетах, які вже одійшли в минуле (напр. сцена з урядником); хибже обробки їх не може виправдати той поспіх, про який говорить автор в передмові, бо краще б було не давати нічого, ніж давати некористне, а почасти може й шкодливе народньому смакові; цього й так є доволі. Стати ж корисним цей твір може тільки після грунтовної переробки головних його частин.

Ол. Кисіль.

XIX. Релігія та церква.

333 *Гречулевича, Вас., протоієрей.* **Проповѣди на украинскомъ языкѣ.** Полтава. 1917 г. 30 выпусков. Ц. 10 руб. Вып. I—II п. 30 коп. за выпускъ.

Майже 70 літ проминуло після того, як перше видання проповідів В. Я. Гречулевича побачило світ Божий: в 1857 році було видруковано в Петрограді другим виданням ці проповіді, виправлені П. О. Кулішем, і його-ж правописом. Куліш надав їм більш радикального, більш гострого характеру і позбавив „слейности“; поправки його торкнулися й мови, якій він надав українського духу і позбавив славянщини. Тепер, після довгої перерви, ми маємо змогу читати знамениті проповіді в третьому виданню, яке розпочав внук автора, Арк. Вас. Гречулевич.

В перших двох зшитках уміщено 6 казань: в неділю про сліпого, на Трійцю, в неділю всіх святих, до лукавих людей перед Богом, до молодого подружжя і над труною покійника. Але й по цих проповідях можна вже казати про характер усіх инших казань нашого проповідника.

Зміст кожної проповіді одзначається надзвичайною повнотою: розглядається тема з усіх боків, та до того-ж ще розмір проповіди пристосовується до вимог її потреби: проповідь до молодого подружжя, яка промовляється після вінчання, коротенька; проповіді, які можна казати під час загалом служби Божої в церкві, довгі і навіть популярно-наукові. Дуже почуть в логічній зграйности, ладу та правдивости від загального до приватного й дрібного: усі проповіді одзначаються суцільністю, як у всій взагалі, так і в її розділах. Що-ж до мови, то вона цілком народня, яскрава, точна, одзначається художнім, переконуючим, доброзвучним та урочистим характером. Ще Ціцерон казав: „красномовцем може бути тільки добросердна людина“: тільки широсердна любов до правди та добра надасть святого занаття красномовності; і така любов до людей, до правди та добра світиться у кожній проповіді; в них одбивається щире почуття промовця, яке єдине тільки може знайти шлях до серця слухачів, викликати слова, переконати, яке єдине тільки викличе той „глагол“ у промовця, що „палить серця людей“.

Але ж внук знаменитого нашого красномовця не відаючи, що творить, почав вже ... зменшити всю постичність і вагу найкращих українських проповідів тим, що передруковує їх не з другого виправленого Кулішівського видання, а з першого стародавнього. Як що за часів Куліша вже було необхідним виправити ці проповіді, то тепер вже ні в якім разі не можна було друкувати їх по першому виданню. Друге: проповіді видруковані „ярыжкою“, це страшенна, навіть обурююча помилка з боку видавця, якої вибачити йому неможливо. Шкода, що з якихсь причин видавець так недбало поставився до передруку знаменитих казань свого славетного діда, що зложив справді зразкові проповіді для церковної катедри. Видавцеві-ж рішучо слід надалі передруковувати їх тільки з Кулішівського видання, інакше це буде злочинством що до українського письменства.

Свящ. Волод. Хоменко.

334 **Символ Віри з поясненнями.** Видавництво „Промінь“. Лубни. 1917 р. стор. 12. ціна 15 коп.

Автор, що чогось не схотів виявити себе і підписатися під своїм твором, надав собі завдання зьясувати православний символ віри українською мовою і, правду сказати, осягнув своєї мети досить добре. Коротенько, але послідовно, зрозуміло і простою мовою викладає він пояснення кожної окремої частини символа віри.

Не досить гарне вражіння робить тільки переклад тексту символа з словянської мови на українську, що уміщено на початку книжечки. Тут перекладчик вживає таких термінів, що, коли й не можна їх вважати новими або штучними, то все ж таки вони мало відповідають тій думці, яку бажано було зьясувати ними.

У третій частині, наприклад, так перекладено словьянський текст: „котрий для нас людей, та для нашого *спасіння* зійшов з неба і *втілився* від Духа Святого й Марії Діви“. Термін: „*втілився, тільний*“ майже на всій Україні вживається найчастіще в господарстві відносно корови, також і слово „*спасіння*“ з наголоском на „*а*“ визначає, що худобина спасла траву, або ниву. Може було б краще сказати замісць „*спасіння*“—*спасення*, а замісць „*втілився*“, просто *прийняв*

[illegible]. Це було-б тільки зрозуміліми, бо проста сільську людина, що легко читає, може подумати, ніби тут йде річ про якусь худобину, а не про найсвятішу і найголовнішу правду віри.

У четвертій частині автор пише: „*Котрий [illegible] за Понтія вього Пилата*" [illegible], на мою думку, пропустив після слів *[illegible]* слів „[illegible]", бо без цього слова можна [illegible] не тільки за нас і особ[illegible] Понтія [illegible] Пілата. Ці помилки, як що [illegible] бало-б хоч [illegible] означити в кінці [illegible] вже випустили [illegible].

[illegible] К. [illegible].

[illegible] *Рильський* [illegible] *к вопросу о церковной авто*[номии] Украины [illegible] лекцій, прочитаной на [illegible] та духовенства [illegible] 1917 [illegible] Кременчуг. 1917 [illegible] 30 коп.

[illegible] частини лекції. І. Загальний [illegible] культурного стану [illegible] й Україна [illegible] історик [illegible] рів[illegible] більше про них книжка [illegible] детально [illegible] Православна [illegible] з найбільші[illegible].

[illegible] історичний нарис, як і [illegible] церковне життя на Вкраїні [illegible] форми, і його одвічне [illegible] зазначає детально, [illegible] українська церква [illegible] засобів, що [illegible] українська Церква.

[illegible] церкви, у нас у[illegible] культ Византійсь[illegible] культ „Покрови" на [illegible] і [illegible] в Києві [illegible] мистецтва і культ [illegible] в церковних [illegible] у щоденних [illegible] і т. д. У [illegible] культ землі [illegible] [illegible] автономність церкви [illegible] шкіл та вищих [illegible].

[illegible] зверне увагу [illegible] одинки української церкви [illegible] дотримування нашої старовини, котрі ми [illegible] іншими засобами і котрі за [illegible] десятиліття [illegible] так [illegible] виникували. Багато корисного, цінного в тих звичаях, на них відбилася наша культура, в них [illegible] найкращі риси характеру українського народу; до шаблонів [illegible] „обрядности" ці звичаї надають багато художнього елементу, ріжнобарвного колориту, урочистости, вони примушують самих парафіян брати участь в церковних обрядах, і тим [illegible] суха „[illegible]" перетворюється в живе діло. Варто було-б мати цю книжку кожному священикові. Шкода тільки, що автор видрукував лише схему своєї лекції, а не всю її цілком.

[illegible] Волод. Хоменко.

Видавнича хроника.

Товариство „Час" цими днями випускає першу книжечку „Шкільних оповідань" Е. Амічиса в перекладі О. Дихтяря.

Те ж товариство друкує ілюстровані казки „Горобець та билина" (ілюстрації в фарбах [illegible]) та „Війна грибів з жуками" (малюнки в фарбах [illegible]).

Товариством „Час" виготовлено для друку [illegible] народніх дум в розкішному виданні з ілюстраціями в фарбах. Поки що виготовлено думи: „Про Саву Чалого", та „Про Морозенка".

Те ж Т-во цими днями випускає „Український [illegible]" *Андрія Николенко*.

Видавництво „Шкільної Освіти" у Києві виготовило до друку слідуючі підручники для початкових шкіл: 1) Арихметичний задач. частина І. II. *Басараба*. 2) Рідні колоски. Читанка част. II. *[illegible]*. 3) Початкова географія. *С. Русова*. 4) Географія України *[illegible]*.

Воно-ж готує до друку: 1) Арихметика. Систематичний курс Ч. II. *В. Шарко*. 2) Задачник до систем. курсу арихмет. Ч. II. *Н. [illegible]*. 3) Хрестоматія по народній літературі і письменству. 4) Курс геометрії.

Видавництво „*[illegible]*" Київ—Харьків в близькому часі має випустити з друку твори *[illegible] Марковича* в двох томах, *В. Винниченка* повне зібрання творів в 12 томах, *Ю. [illegible]* українські казки, вип. III—V, *[illegible] Мочульського* повне зібрання творів (перекл. з франц.), *[illegible] Гагар* (Сахоловник [illegible]) [illegible].

Видавництво „Криниця" у Київі оповіщає [illegible] на такі підручники: 1) Букварь. 2) Підручник Української історії. 3) Підручник по всесвітній історії. 4) Підручники по географії. 5) Підручники по природознавству. *Премія* призначається за кожну книжку 500 карб.

Вид. Книгозбірня у Києві цими днями випускає з друку четв. кн. оповідань *[illegible]* і ілюстровані казки [illegible] дітям. *[illegible] Макушинського [illegible] Чайки*.

Воно ж готує до друку твори *[illegible] Толстого*, *А. Чехова*, *М. Коцюбинського*, *С. [illegible]* та инш.

Вид. Вернигора у Києві готує до друку англійську легенду „*Чайка [illegible]*" з 8 ілюстаціями, казки *Шехерезади* „Тисяча й одна ніч".

Видавництво „Промінь" у Сміли друкує такі книжки: 1) *Певсовського*. Перлинка.—2) *Самійленко*. Україні, (поезії з додатком пізніщих творів.—3) *Л. Толстой*. „Для дітей" (переклад „Русской книги для чтенія" I, II, III, IV). Готуються до друку 10 ілюстрованих казок, низка ілюстрованих метеликів про хвороби ростин та переклади з Гоголя і Тургенева для шкіл.

Видавництво „Січ" у Черкасах друкує шкільний підручник Гриця Коваленка під назвою: „Оповідання з українськоі історії для початкових шкіл".

Друкуються і незабаром вийдуть такі книжки *О. Мицюка*: 1) Роль общини в майбутній земельній реформі; 2) Вміняемість. Юрідіко-соціольогичний дослід.

Видавництво Ф. Гаврища в Лубнях готує і незабаром видасть Московсько-Український словник.

Літературне життя

(*Звістки та чутки*).

✝ *Лікарь Михайло Миколаєвич Орловський*—один з ініціяторів і фундаторів товариства „Час", відомий український патріот і діяч помер не своєю смертю під час обстрілу Київа. З великим сумом Редакція зазначає цю тяжку утрату для української національної справи. Докладний некролог покійного буде уміщено в дальшім часі. Пером йому земля!

✝ Під час боїв у Київі загинув український письменник, один з найближчих співробітників „Народньої волі" *І. М. Пугач*. Небіжчик почав свою українську літературну діяльність, сидючи в Лукьянівській вязниці в 1906- 1907 рр. звідки коли-не-коли надсилав невеликі белетристичні нариси до „Ради" під псевдонімом „Біленький". Також співробітничав в Київських московських газетах. Був членом центральної ради і видатним діячем Селянської Спілки

◁▷ З огляду на події, що пережив Київ з 16 по 28 січня, *всі київські друкарні* мусили припинити свою працю, яка потроху почала відживлятися.

◁▷ Проф. *М. Сумцов* виготовив для друку українською мовою дві наукових розвідки—одна під назвою „Сковорода і Ерн", де вперше докладно зьясовано український грунт философії Сковороди і її залежність від українського письменства XVII в., другу—під назвою „*Нарис історичного розвою української літературної мови*.

◁▷ Драматург *С. Черкасенко* переробив для сцени відому повість П. Куліша „Чорна Рада". Пьесу передано театру М. К. Садовського

◁▷ Артист *Л. Курбас* переклав з польської пьесу Ю. Жулавського „Йоля". Пьеса має йти в Київському молодому театрі.

◁▷ Поет *Петро Гай* виготовив до видання перший том своїх поезій, що має називатись „Дитячі мрії".

◁▷ Проф. *Дм. Багалій* готує для друку підручник по історії Слобожанщини.

Листування редакції.

= Єзерна О. Б—на. Загально-наукових журналів в цім році українською мовою ще не було. Є популярно-наукові спеціяльні: с-госп., медичний, фельдш.-акуш., ветеринарний, пасічницький. Адреси їх знайдете в оповістках „Книгаря".

— Тут М. І. Б—ву. Щоби бути діячем культури, як Ви це собі уявляєте,—найсамперед треба подбати про самоосвіту. Мала освіта перешкоджає виявити й хист, навіть коли він є.

Виданець—Т-во „Час"

Редактор—В. Старий.

Нові видання, надіслані до редакції „Книгаря" (1917—1918 р.р.)

359 **Андерсен.**—І. Ялинка, ІІ. Праведний суддя. Пер. І. Труби. Дитяча бібліотека № 7. Катеринослав, 1917 р. Ст. 31. Ц. 40 к.

360 **Біляшевський, М.**—Наші національні скарби. Вид. „Шлях". Київ. 1918 р. Ст. 15. Ц. 55 коп.

Бордуляк, Т.—Дай, Боже, здоровля корові. Оповідання. Вид. „Українська Школа". № 3. Ст. 11. Ц. 25 коп.

Будні.—Оповідання перекладені з чужих мов. Збірник перший. Т-во „Час" у Київі. 1917 р. Ст. 160. ц. 2 р. 25 к.

Ванькович, К.—Хто ми і від кого походим? Проскурів. 1917 р. Ст. 70. Ц. 60 к.

Винниченко, В.—Сліпий. (Оповідання). Вид. „Дзвін", Київ-Харьків. 1917 р. Ст. 31 Ц. 40 коп.

365 **Його-ж.**—Боротьба (з листів студента засланого в солдати). Видання четверте. Вид. „Дзвін". Київ—Харьків. Ст. 75. ц. 1 р. 50 к.

Геращенко, А., священ.—Молитовник. Вид. „Вернигора" у Київі. 1917 р. Ст. 30 ц. 50. коп.

Гі де-Мопасан.—Чабанський скік. Пер. проф. Є. Тимченка. Вид. „Шлях". № 18. Київ. Ст. 7. Ц. 30 к.

Грищинський В. Пролетаріат пануючих та пригнічених націй. Катеринослав 1917 р. Ст. 8, ц. 10 к.

Його-ж. —I. Космополітизм і Космополіти. II. Децентралізація сучасної держави. Катеринослав, 1917 р. Ст. 32, ц. 30 к.

370 **Григорьєв-Наш.** Про навчання дітей рідній історії. Вид. Т-во „Криниця" у Київі. 1917 р. Ст. 38, ц. 50 к.

Грінченко. Б. Серед темної ночі (повість). Видання четверте. Київ. 1917 р. Ст. 234. ц. 2 р.

Його-ж. Хата. Оповідання. Видання шосте. Видавництво „Сіяч" у Черкасах. № 6. 1917 р. Ст. 32. ц. 45 коп.

Його-ж. Братства і просвітна справа на Вкраїні за польського панування до Б. Хмельницького. Видання друге. Вид „Сіяч" у Черкасах. 1917 р. ст. 34 ц. 50 к.

Його-ж. Без хліба. Оповідання. Видання четверте. Вид. „Сіяч" у Черкасах. № 8. 1917 р. Ст. 24. ц. 40 к.

375 **Його-ж.** Іван Виговський, його життя й діла. Видання друге. Вид. „Сіяч" у Черкасах. № 9. 1917 р. Ст. 132, ціна 1 р. 80 коп.

Його-ж. Сонячний промінь. Повість. Четверте вид. Київ. 1917 р. Ст. 211. Ц. 2 р. 30 коп.

Його-ж. —Про книги. Видання друге. В-во „Сіяч" у Черкасах. № 20. Ст. 48. Ц. 85 к.

Його-ж. —Про пустині. Вид. друге. Вид-во „Сіяч" у Черкасах. № 17. Ст. 56. Ц. 1 р.

Грушевський, Мих. Хмельницький в Переяславі, історичні образи. Київ. 1917 р. Ст. 79. Ц. 1 р. 50 к.

380 **Його-ж.**—Якої автономії і федерації хоче Україна. Вид. Союза Визв. Укр. Відень, 1917 р. Ст. 22. Ц. 40 коп.

До нашого духовенства.—Гурток волинських священиків. м. Житомир. 1917 р. Ст. 37. Ц. 30 коп.

Драгоманов, М.—Про українських козаків татар та турків. Вид. четверте. Вид. „Просвіта" у Київі. 1918 р. Ст. 50. ц. 70 к.

Єфремов, Сергій.—Тарас Шевченко, життя його та діла. Вид. третє. Т-ва „Просвіта" у Київі 1917 р. ц. 75 к. Ст. 56.

Загул, Д.—З зелених гір. Вид. т-ва „Час" у Київі. 1918 р. Ст. 104. ц. 1 р. 60 к.

385 **Закон** про вибори до Установчих Зборів української народньої республіки. Офіціяльне видання Головн. Ком. по справ. виб. до Укр. Уст. Зб. Київ. 1917 р. Ст. 48. Ц. 1 р.

Зелений гай. Віршики й казки, з малюнками для дітей. Зложила Олена Пчілка. Друге видання. Катеринослав. 1917 р. Ст. 32. ц. 50 к.

Зоричук, Йосип. —Утічка. Ескіз. Вид. „Шлях". Київ. 1917 р. Ст. 14. Ц. 55 к.

Казки І. Франка. —Їжак та заїць. Ілюст. Н. Лапин Т-во „Вернигора". Київ. 1917 р. Ст. 16. Коштує 30 коп.

390 **Календарь** на рік звичайний 1918. Рік вид. другий. Ред. К. Широцький. Вид. „Благодійного Товариства." Київ. 1918 р. Ст. 110. Ц. 1 р. 50 к.

Кащенко, А.—За що? (Оповід. з часів визвольного руху). Вид. „Сіяч" у Черкасах. № 10. 1917 р. Ст. 43, ц. 10 коп.

Його-ж.—Як і для чого ми уряджаємо „Просвіти". Катеринослав. 1917 р. Ст. 16. Ціни не зазначено.

Кибальчич, Надія.—Дитячі оповідання. Бібліотека „Молодість", № 11. 2-ге видання. Київ. 1917 р. Ст. 63. Ц. 80 коп.

Коваленко, Гр.—Людина і громада. Вид. друге. Вид. „Сіяч". № 7. Черкаси. 1917 р. Ст. 48. Ц. 85 коп.

395 **Коротенька українська правопись.** Вид. „Рідного Слова". Біла на Підляшшю. 1917 р. Ст. 16. Ц. 7½ к.

Княженко.—Осетинська казка. Записав С. Васильченко. В-во „Криниця" у Київі. 1917 р. Ст. 30 ц. 50 к.

Коваленко, Гр. Колядники. Різдвяна дія. Полтава. 1917 р. Ст. 16. ц. 60 к.

Коваленко, Грицько. —Ворожка. Комедія на 1 дію. Полтава. 1917 р. Ст. 23. ц. 75 к.

Коваленко, Г.—Жарти життя. Оповідання. Вид. „Сіяч" у Черкасах. 1917 р. Ст. 219. Ц. 3 руб.

400 **Його-ж.**—Людина і громада. Вид. друге. Вид-во „Сіяч" у Черкасах. 1917 р. № 7. Ст. 48. Ц. 85 коп.

Козарь, А.—Степові зорі. Поезії книжка перша. Катеринослав. 1917 р. Ст. 32, ц. 25 к.

Кононенко, М. С.—Хвилі. Книжка друга. Полтава. 1917 р. Ст 159. ц. 2 р.

Колесниченко, Т.—Чад. П'єса на 5 дій. Київ. 1918 р. Ст. 64. ц. 95 коп.

Конопницька, Марія.—На дорозі. Пер. з польськ. мови Л. Сідлецького. К. 1918 р. Вид. „Книгозбірня" № 6. Ст. 32. Ц. 65 к.

405 **Коробчанський, П.**—Що таке кооперація і що вона може дати трудящому люду. Катеринослав. 1917 р. Ст. 24. Ц. 25 коп.

Короткий Рос.-Укр. правничий словничок. Вид. Полт. Укр. Правн. Т-ва. Кременчук. 1918 р. Ст. 36. Ц. 90 к.

Краевой, Я Польѣка кооперативнаго движенія на Югѣ Россіи. Изд. второе. Київ. 1916 р. Ст. 29. ц. 50 к.

Кротевич, К.—Суд на Україні і його завдання в сучасний момент. Вид. Полтавськ. Українськ. Правнич. Т-ва. Кременчук. 1918 р. Ст. 11. Ц. 30 к.

Кум Мірошник, або сатана у бочці. Український жарт-водевіль в одній дії *Дмитренка*. Вид. Череповського у Київі 1917 р. Ст. 16. ц. 30 к.

410 **Левицький, Мод.** Як писати службові папери українською мовою. Вид. „Сіяч" у Черкасах. № 18. Ст. 27. Ц. 50 коп.

Літ, Нест. Україно-руський словничок до Кобзаря Т. Г. Шевченка. Херсон. 1917 р. Ст. 82. ц. 75 к.

Льондон, Джек.—На межі. Переклав Сава Крилач. Видавництво Книгозбірня. Київ. 1918 р. Ст. 35. Ц. 65 коп.

Його-ж.—А—Чо. Переклав Сава Крилач. Вид. „Книгозбірня". № 4. Київ. 1917 р. Ст. 32. Ц. 65 коп.

Мамін-Сібіряк.—Упертий цап. Пер. С. Татаренко. Вид. „Криниця" у Київі. 1917 р. Ст. 23. ц. 60 к.

415 **Мицюк, О.**—Община та земельна реформа. Лубні. 1917 р. Ст. 41. Ц. 65 коп.

Модзалевскій. В. Л.—Украинское искусство. Чернигів. 1917 р. Ст. 68. Ціни не зазначено.

Молитовник мовою українською й церковно-славянською. Переклав і пояснення зложив Архієпископ Олексій, доктор церковної історії. Вид. книгарні Є. Череповського. Київ, 1917 р. Ст. 46. ц. незазн.

Невинський, Ол.—Справочна книжка про гарні книжки для селян. № 1. Валки на Харьківщині. 1917 р. Ст. 76. ц. 40 к.

Його-ж. — Практичне пасішництво. Догляд за бжолами круглий рік. № 3. Вид. „Українська Бжола". Валки на Харьківщині. 1917 р. Ст. 64. ц. 70 к.

420 **Його-ж.**—Про бжіл. Вид. „Українська бжола". № 2. Валки на Харьківщині. 1917 р. Ст. 22. ц. 15 к.

Нечипоренко, П.—Про стародавню Русь. Феодосія. 1917 р. Ст. 40, ц. 1 р. 50 к. (прибуток піде на користь Укр. Пед. Акад. у Київі).

Нечуй Левицький, Ів—Баба Параска та баба Палажка. Оповідання. Вид. Череповського. Київ. 1917 р. Ст. 32, ц. 40 к.

Огієнко, Ів., прив.-доц.—Українська Культура. Академ. промова на одкр. Укр. Нар. Унів. в Київі. Київ. Вид. Українського військов. Генер. Ком. 1917 р. Ст. 31. Ц. 50 коп.

Його-ж. Українська культура. Вид. Череповського. Київ. 1918 р. Ст. 272. Ц. 5 карб.

425 **Ожешко, Еліза.**—Хам. Переклад М. та З. Левицьких. Вид. друге. В-во „Сіяч" у Черкасах. № 14. 1917 р. Ст. 248. Ц. 3 р.

О'Коннор Вілінська, В.—1. У школі (сценка на 1 дію).—2. Подруги. (Сценка на 1 дію). Київ. 1918 р. Ст. 16. Ц. 35 к.

Пан Коцький.—Переказ І. М. Труби. (Нар. казка). Дитяча бібліотека № 3. Катеринослав, 1917 р. Ст. 14. Ц. 20 коп.

Рильський, Максим.—На узліссі. Ідилія. Вид. „Шлях". № 10. Київ. 1918 р. Ст. 16. Ц. 40 к.

Рідні Колоски.—Читанка для молодших класів гімназії. Част. перша. Зложила О. Степенко. Вид. Т-ва Шкільної Освіти. Київ, 1917 р. Ст. 158. Ц. 2 р. 50 коп.

430 **Рклицкій, С.**—Правда о языкѣ Украины. Градіжськ. 1917 р. Ст. 42. Ц. 75 к.

Саликовскій, А. Ѳ.—Русская революція и украинское движеніе. Изд. жур. „Украинск. Жизнь". Москва. 1917 р. Ст. 16. ц. 30 к.

Його-ж.—О національнихъ правахъ. Москва, 1917 р. Ст. 15. Ц. 30 к.

Самійленко. В.—Дбайте про фонетичну красу мови. Вид. „Шлях". № 15. Київ. Ст. 8. Ц. 30 к.

Самостійна Україна.—Виданве Союза Визволення України. Вецляр, 1917 р. Ст. 43. Ц. 20 сот.

435 **Сеттон, Томпсон.**—Зайцеві пригоди (оповідання для дітей). Переклав Михайло Кривенюк. Видавництво „Слово". Катеринослав, 1917 р. Ст. 20. ц. 45 к.

Символ віри з поясненнями. Вид. „Промінь". Лубні. 1917 р. Ст. 12. Ц. 15 к.

Сірий, Ю.—Світова мандрівка краплини води. Вид. друге. Вид. „Українська школа". № 7. Київ. 1917 р. Ст. 16. Ц. 30 к.

„Слава Вкраїні". Слова Гр. Чупринки, муз. К. Стеценка. Вид. „Криниця". ц. 50 к.

Стежка додому, початкова читанка Ч. 1. Вид. шкільного Відділу Катерин. Губ. Зем. Катер. 1917 р. Ст. 110 Ц. 1 р. 80 к.

440 **Сумцов М.**, проф. Вага і краса української народньої поезії. Видання друге. Вид. „Сніп“ у Черкасах. № 16. 1917 р. Ст. 64. Ц. 5 к.

Темченко Павло. [illegible] (Малюнок [illegible]) [illegible] 1917 р. Ст. [illegible]

[illegible]

Хамардюк, А. — Перед зірницею. (Вірші). Миргород. 1917 р. Ст. 16. Ц. 25. коп.

Хоткевич, Гнат. Гетьман Іван Мазепа. Історічно-популярна Бібліотека. № 1. Харьків 1917 р. Ст. 46. Ц. 40 коп.

Черкасенко, Спиридон. Рідна школа. Читанка друга. Вид. „Українська школа“. Київ. 1917 р. Ст. 112. Ц. 2 р. 10 коп.

Його ж. Рідна школа. Читанка перша. Київ. [illegible] „Українська Школа“. 1917 р. Ст. 92. Ц. 1 р. 30 к.

[illegible] **Черкасенко, С.** [illegible] Вид. [illegible] „Сніп“ у Черкасах. № [illegible] 1917 р. Ст. 11. Ц. 25 к.

Його ж. [illegible] „Сніп“ у Черкасах. [illegible]

Чижикове весілля [illegible] Олександра [illegible] бі[illegible] „Кооперативна“. 1917 р. Ст. [illegible]

[illegible] Ціна [illegible] 50 к.

[illegible]

[illegible] **Шарко, Б.** [illegible] Київ 1917 р. [illegible] Ціна 1 р. 40 к.

Шнідлер, Артур. [illegible] М. Вороний. Вид. [illegible] 1917 р. Ст. [illegible] Ціна [illegible]

[illegible] Книжкова Церква. Вид. [illegible] Ст. 12. Ц. 35 к.

[illegible] **Як треба збіжжя** [illegible] **жу**[illegible] Мал. [illegible] Дитяча бібліотека № 2. Катеринослав. 1917 р. Ст. 15. Ц. 20 к.

Товариство „ЧАС“ у Києві

ПРОДОВЖУЄ НА 1918 РІК ВИДАННЯ

й приймає передплату на перші три місяці

НА МІСЯЧНИЙ КРИТИЧНО БІБЛІОГРАФИЧНИЙ ЧАСОПИС

Книгарь

літопис українського письменства.

(РІК ВИДАННЯ ДРУГИЙ)

[illegible] про [illegible] у українських [illegible] кожного [illegible]

„[illegible] українських письменників і знавців з [illegible] кожного видання [illegible] про його зміст [illegible]

[illegible] на три місяці [illegible] окремі [illegible] „Книгарь“ [illegible]

[illegible] Київ, Володимирська 42, [illegible]

[illegible] особ [illegible] книгами [illegible] потрібен [illegible]

Року 1917 [illegible] „Книгарь“, в яких [illegible] багато статей [illegible]

[illegible]:

О. Б[illegible], [illegible] Бурі[illegible], [illegible] Волох, О. Волошинаєв, [illegible] Гребінко, [illegible] Горленко, [illegible] Г. Дмитренко, [illegible] Дорошенко, Н. Дубровська-Тринкузевська, [illegible] Дурдуковський, В. Д[illegible], С. Єфремов, М. Жученко, [illegible] Зайцев, [illegible] Н. [illegible], В. Корольов, Б. Корінь, А. Коцицій, [illegible] Логоцький, Є. Лукасевич, П. Михай[illegible] Мишок, В. М[illegible], А. Ніковський, О. Олесь, М. Павло[illegible], [illegible] В. Пет[illegible], П. Погорілко, [illegible], В. Пєри, М. [illegible] Свєнціцький, Ю. Сірий, М. Срібляненький, [illegible] Л. Старицька-Черняхівська, Є. Тимченко, Ю. Тищенко, В. [illegible], [illegible] Черкасенко, М. Шаповал, К. Широцький, О. Шульгін, Н. Шу[illegible], [illegible], А. Яринович

Видавець [illegible] Редактор В. Стирий.

КНИГАРЬ

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА

ТОВАРИСТВО „ЧАС" У КИЇВІ

1918.

Ч. СЬОМЕ Ц. 1 КАРБ. 40 КОП. БЕРЕЗІЛЬ

Зміст 7-го числа „Книгаря“. П. *Шепченко.*—† **Михайло Орловський** (некролог). П. *Кущенко.*—**Десятиліття.** *С. Кондра.*—**Бібліографична класіфікація по децімальній сістемі.** *С. Петлюра.*—**Потреба військової літератури.—Критика і бібліографія.** Відділи: I. Історія.—II. Публіцистика.—III. Економика.—IV. Агітаційні видання.—V. Красне письменство.—VI. Педагогика і школа.—VII. Видання для дітей.—VIII. Інформаційні видання.—IX. Часописи.—X. Біографії.—XI. Критичні розвідки.—XII. Етнографія.—XIII. Мистецтво.—XIV. Поезія.—XV. Театр і п'єси.—XVI. —Художні видання.—XVII. Релігія та церква. **Видавнича хроника.—Літературне життя (звістки та чутки).—Нові книжки (464—496). Оповістки.**

Книгарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА.

Київ. Рік видання другий. | **Березіль, 1918 р.** | **Число 7-е.** Виходить що-місяця.

† Михайло Орловський.

Серед тих жертв, що поглинуло [illegible] Громадянство [illegible] большевицького панування у Київі в Січні минулому [illegible] року, [illegible] визначити одну [illegible] для [illegible] нашого громадянства [illegible] так окрема для [illegible]. [illegible] 27-го Січня 1917 р. від рук большевиків [illegible] лікарь Михайло Миколаєвич Орловський.

[illegible] 24-го Січня з родини Орловських [illegible] Борис 12 літ. В ці дні большевики, не [illegible] міста Київа [illegible] на Деміївці. [illegible] коли Михайло Миколаєвич [illegible] 25-го [illegible] труну для своєї дитини, то [illegible] большевиками [illegible] і відведено до [illegible]. [illegible] й приклав свою печатку [illegible] після чого [illegible] його на волю. Після похорону сина, Михайло Миколаєвич [illegible] з дому тільки 27-го Січня ранком, коли вже большевики панували [illegible] Київі. Покійний мав замір піти до санітарного військового Управління, але туди не дійшов і додому більше вже не вернувся. Дружина покійного два дні шукала свого чоловіка поміж всіх незлічимих трупів тих бідолашних [illegible], що були забиті большевиками, й тільки 29-го знайшла тіло мужа [illegible] й пограбоване, з прострiленою головою серед трупів в Олександрівській лікарні.

З близьких людей нікому не пощастило дізнатись докладно [illegible], як саме загинув покійник, але невідомий офицер росповідав [illegible] смерти лікаря Орловського. Він бачив, як вели по Діловій вулиці [illegible] дійці, а з-заду йшов матрос, який чогось [illegible] а потім підвів рушницю й вистрелив в спину [illegible] покійник упав

нерухомо, красногвардійці, а з ними й матрос враз кинулись його грабувати; скинули чоботи, одежу, забрали вінчального перстня, гроші, зняли хреста з шиї, те що, а потім пішли далі... Так передчасно од руки безглуздих, засліплених зненавистю зрадників загинула чиста душа...

М. М. Орловський народився 1-го Жовтня 1873 року в Камьянці Подільському, в сімьї бідного сільського священика. Вчився М. М. в духовних школах (в бурсі та семинарії) у Камьянці. По скінченню семинарії, вступив на медичний факультет Томського Університету, а звідти перевівся (1896 року) на 4-й курс медичного факультету до Київа, де й скінчив науку та одібрав свідоцтво лікаря в 1898 році. Після того недовго служив військовим лікарем, а потім—інтерном хирургичного відділу Олександрівської лікарні у Київі. На прикінці року 1902-го перейшов на посаду земського лікаря в с. Медведівку, Чигиринського повіту на Київщині. 1904 року в часи Японської війни його було закликано до війська, і ту війну він і відбув лікарем санітарного військового потягу. Року 1906-го оселився у Київі, де проживав до Грудня 1908-го року, працюючи в ріжних лікарнях та медичних установах. З Київа переїхав на посаду громадського лікаря до м. Ваньківець на Поділлю, де служив до Листопаду 1910-го року, а потім переїхав в м. Муровані Куриливці, на Поділлю-ж, на посаду заводського лікаря, де його запросили ще й на посаду земського лікаря. З початком цієї війни його знов покликано до військової служби, війну-ж увесь час служив на фронті. В Жовтні 1907 року на військовім лікарськім зъїзді в Київі, куди п. Орловський прибув, яко делегат від 8-ої армії, його обрано членом військової Санітарної Управи, а з Грудня 1917 року йому доручено бути київським санітарним військовим інспектором.

Покійний визначався, як людина великої духовної краси. Це був громадянин-патріот з душею чистою, як кришталь. Ніколи він не покривив душею, ніколи не відрікся своїх переконань. В поводженні з людьми М. М. був людиною незвичайно ласкової та приємної вдачі й завше помагав всім, чим міг. Все своє життя працював він для народа, яко лікарь та громадський діяч. Брав участь в революційних гуртках, а також багато працював на ниві національно-громадській, а з-осібно-на полі кооперації. На Чигиринщині він зорганізував українське вчительство. В Мурованих Куриливцях заснував споживче товариство й товариство гуртових закупок й був головою обох цих товариств. За життя ще в Київі, був фундатором товариства „Час“ брав діяльну участь в його просвітній діяльности*). Все своє життя віддав він рідній Україні, за котру й пролив свою кров. Ворожа куля на цей раз влучила в одного з кращих та найщиріщих синів України.

Поховали Михайла Миколаєвича 1-го Лютого (ст. ст.) на Байковому цвинтарі у Київі.

Sit tibi terra levis!...

Лікарь П. Шевченко.

---

*) Див. статтю „Десятиліття“.

Десятиліття.

Стаття П. Кущенка.

„Не може бути минувшини, поки істнуватимуть книги".
Е. Бульвер.

Для літопису українського письменства має певний інтерес дата 23-го березня 1908 року. В цей день, десять літ тому, на українському книжковому ринку з'явилося десять маленьких книжечок—перша серія оповідань, виданих товариством „Час". Всі ті десять книжечок, розміром од 8 до 32 сторінок, видані чепурненько, доброю, чистою мовою зложені, з гарно підібраними оповіданнями ріжних авторів—своїх і чужоземних, одразу звернули на себе увагу нашого громадянства і положили початок видавничої діяльности товариства, що до цього дня ні на хвилю не переривало своєї роботи на користь нашому народові.

І от, з огляду того першого десятиліття, так би мовити, скромного маленького ювилею, й хотілося б в коротких рисах росповісти про життя того закладу, що в тій чи иншій мірі прислужився до розвитку української культури.

Якось увечері, в січні 1908 року, в лікарні на Тарасівській вулиці (ч. 9) зібрався невеликий гурт українських лікарів, щоб обміркувати терминологію, потрібну для ветеринарного лічебника. Були там покійний письменник і щирий український патріот лікарь Осип Юркевич, забитий в лютому місяці цього року в Київі лікарь Михайло Орловський, ветеринарний лікарь Василь Королів, здається, лікарь і письменник Модест Левицький та ще два-три письменники.

Виходючи з хати, коли скінчилася нарада, Орловський та Королів зняли питання про потребу збільшення українських видань, які могли би дійти до села, зацікавити її широкі селянські маси, були би корисні та цікаві і для сільської інтелігенції, а також почасти могли би служити й за дитячу лектуру. І так зародилася думка заложити маленьке видавництво, яке мало нагадувати собою популярну в той час московську „Донскую Рѣчь".

Через два-три дні знову таки у лікаря Орловського, зійшлися В. Королів та М. Синицький, і обміркували план видавництва, а приблизно на Водохрища відбулася перша нарада фундаторів того видавництва, на яку прибули В. Королів, М. Орловський, М. Левицький, студент М. Синицький і студент В. Дубровський. Ухвалено було запросити до гурту ще кількох осіб, зложити по 50 рублів членського вкладу й, не гаючись, роспочати підготовлення матеріялів для видання перших книжечок.

Дальші збори було призначено через тиждень. На ці збори прибуло ще троє нових людей: Учителька співу—Н. Г. Дубровська, прозектор університета лікарь Ф. Лукьянов та дружина лікаря Н. Каковська. З цих вісьми душ і було засноване перше зерно видавництва, яке, після довгого обміркування, було названо „Часом". Більшість фундаторів були людьми „неблагонадійними", не що-давно випущеними з „романівських дач", не мали сталих посад і, хоча були повні добрих намірів, але ж зовсім „безгрішні", бо жили виключно з того заробітку, що одбірали за свою працю. Не зайвим буде зазначити, що д. Синицький був за управителя контори газети „Рада" й відбірав 50 рублів жалування на місяць, д. Королів був секретарем тієї ж газети й мав 40 рублів на місяць, д. Орловський, як консультант лікарні брав 50 рублів, лікарь Лукьянов за своє прозекторство одбірав так само 50 рублів. Мало чим краще стояв матеріяльний добробут і инших членів молодого товариства. Тим-то, коли довелося робити вкладки, то всі фундаторі на початку спромоглися зложити замість сподіваних 400—тільки 350 карбованців, та й з тих половину було ними позичено у знайомих людей.

Але ж в ті часи то вже був „грубий гріш"! На ці гроші з невеликим боргом друкарні (коло 150 карбованців) пощастило випустити перший десяток книжок в кількости 50.000 примірників. Перший десяток коштував в продажу 25 коп., при чому 5 відсотків з прибутку було ще призначено на памьятник Т. Шевченкові у Київі! Звичайно, ні за яку працю,—ні за переклади, ні авторського гонорару, ні за видавничі клопоти нікому нічого не платилось. Навпаки, на одних з перших зборах було ухвалено, що, позаяк роспочата справа була справою національного обовязку, то кожен з фундаторів повинен зробити для товариства роботи принаймні на 50 чи 100 карбованців по тодішніх розцінках.

Успіх першої серії дуже відбадьорив товариство, і того ж року було випущено ще дві серії, тоб то разом в році 1908 вийшло 30 книжечок по 5.000 кожної, а всього 150.000 примірників.

Того ж таки року до товариства пристало ще двоє нових членів: В. П. Цимбал та О. В. Корольова. Тим часом в товаристві починало збіратись чимало вже виданого матеріялу й йому довелося думати про заснування своєї експедиції. Справу цю було доручено студентові Петрові Синицькому, який і явився першим платним співробітником товариства і одбірав у нього за свою працю і склад (в своїй студентській кімнаті) видань товариства ... 10 рублів на місяць. Правда, через якийсь час його за той склад було вигнано з кватирі і товариство перенесло свої видання до нової книгарні „Літературно Наукового Вістника".

1906 року, з огляду на страшенні причепки з боку цензури, на чолі якої стояли ганебної памьяти п. п. Сидоров і Никольський з секретарем Златовським,—Київська „Просвіта" не зважилась на видання одривного календаря. До речі тут згадати, що перші видання товариства редактувались всім складом товаришів і кожна книжка приймалась до друку тільки по спільній ухвалі. Але ж крім своєї редакції, як і для більшости українських видань того часу, була ще друга, „казенна" редакція: попередне читання одним з членів цензурного комітету. Звичайно те робилось не „за прекрасные глаза" „Часу", і хоча „Час" не платив місячного жалування цензурному комітетові, як те мусіли робити наші часописи, але за кожне видання, в залежности від його розміру, посилав встановленого по мовчазній згоді хабаря в конвертику. На честь зазначеного комітета, що працював для охрани Москові од мазепинської крамоли, треба сказати, що свої обовязки до українських видавництв він виконував більш сумлінно, ніж обовязки до Царського Уряду, і брав за те дуже скромну, навіть по тих часах, „мзду". Досить сказати, що за „редакцію" одного видання було заплачено двома квитками до театру М. Садовського, та то в день, коли йшов спектакль „по зменчених цінах". Тоб то—карбованців два—два з половиною!

І от, товариство „Час" дозволяло собі сміливий замір: видання по тих часах такої капітальної речі, як календарь. Цю справу на власний риск узяли В. Королів та М. Синицький, які зложили календаря й у борг видрукували його 5,000 примірників. Календарь мав успіх, разійшовся увесь майже до нового року і дав товариству величезний прибуток коло—550 карбованців.

Одібравши такі гроші, „Час" почув під собою міцний ґрунт і почав вже ширше провадити свою діяльність. Тоді ж до нього приєднался ще троє членів: д. М. Осипович, лікарь Чикнакова та письменник Юрій Сірий.

1910 рік в житті товариства був одзначений великими для нього подіями. З ініціятиви лікаря М. Орловського „Час" випустив плакат-біографію Т. Шевченка з малюнками в фарбах (в тій роботі брали участь художника Ф. Красицький та І. Їжакевич, а редактували зміст покойний Б. Д. Грінченко, С. О. Єфремов та Ф. П. Матушевський). Цей листок враз розійшовся в 100.000 примірниках. Весь прибуток з цього видання товариством було призначено на фонд памьятника Шевченкові і це дало змогу „Часові" послати свого представника (М. С. Синицького) в комітет по збудуванню памьятника. Другою визначною подією в житті товариства було заснування (теж з ініціятиви покійного М. Орловського) власної книгарні, під назвою „Крамниця Час", що спочатку містилася в маніссенькій кімнатці проти Міського театру на Театральній Площі, за яку т-во платило 15 руб. на місяць, і разом з книжковим завело ще продаж канцелярського приладу та кустарного краму. Першим завідуючим цією крамницею був В. Г. Дубровський, який через те мусів затягти своє пробування в університеті. Не зайвим буде ще зазначити, що одібрати дозвіл на одкриття української книгарні було не легким ділом. Багато змарнували товариші своїх підошов, поки виходили той дозвіл на таку неблагонадійну й підозрілу справу. І виграли її тільки, дякуючи тому, що член т-ва П. Н. Коковська, дружина дуже популярного тоді Київського лікаря (тепер проф. Університету), зважилась заявити себе власником книгарні і навидавала силу всяких підписок та обовьязательств. А при всякій конфіскаті якоїсь книжки чи трусах в крамниці мусила бігати по ріжних урядових закладах, а иноді—то й терпіти всякі образи од ріжних перунів Никольських, Флоринських та Щоголькових, знайомість з якими завше загрожувала довести до біди. Маючи вже не тільки видавничий, але й експедиційний апарати, Товариство почало жвавіще провадити свою справу й од видання дрібних метеликів потроху перейшло до видання більших поважних книжок—переважно історичної белетристики.

В 1911-му році справи товариства настільки поширились, що воно почало ставати

стосунки не тільки з місцевими фірмами, але й з закордонними (найбільше з приводу видання листовник карток з малюнками художника А. Жлахи, що друкувалися в кількости 100.000 в один наклад в Лейпцігу та Празі),—й тому зьявилась потреба перевести Товариство в нову, юридично-обґрунтовану форму. І от „Час", після довгих міркувань, перетворюється на товариство на вірі, при чому його основний капітал вже виростає до надто поважної на ті часи суми—одинадцять з лишком тисяч карбованців.

Тепер уже до нього пристає все більше й більше людей, що жваво беруться до національної культурної праці, і, не шкодуючи сил, тим сприяють дальньому розвиткові справи. З таких нових невтомних робітників треба зазначити д. І. Крекотня, потім П. І. Лукьянову і нарешті ветеринарного лікаря В. Д. Петрушевського та М. Постолаку. Тяжкі обставини життя українських закладів, що особливо відчувалися з початком війни, яка почалася під гаслом знищення до пня всього українства, —далися в знаки й товариству „Час". Видавництво його завмерло і навіть один рік (1915) їм не було видано традіційного одривного календаря. Але все ж таки ні книгарня, ні заснований при ній кустарний відділ не спиняли своєї діяльности ні на один день...

Нарешті в лютому минулого року впали кайдани з українського слова. Знову миттю у „Часі" стали до праці старі робітники, знову закипіла жвава робота. Товариство, поставивши руба останнього карбованця, вже 9 березоля засновує першу українську друкарню у Київі, купивши ту, що належала відомому чорносотенному гнізду „Двуглаваго Орла": з неї ж виходять і перші числа оновленої української газети „Нова Рада". Враз товариство відновляє свою видавничу діяльність, засновує першу на Україні гуртову книжну комору (24-го липня) і розпочинає видання періодичного часопису—літопису українського письменства „Книгарь" (25 серпня). Але ж найсамперед воно береться до видання найбільших потрібних для моменту шкільних підручників, зготовлених Товариством „Українська Школа", більших книжок для шкільних книгозбірень, книжок для дитячого читання.

За цією роботою й переходить воно в нове десятиліття своєї діяльности, маючи вже значні кошти і коло 125 членів, переважно українських письменників та громадських діячів.

За цей минулий період свого істнування товариство „Час" видавало книжки з красного письменства українських і чужосторонніх авторів; історичні повісті, романи, оповідання; мемуари, біографії видатних українських діячів, підручники шкільні, наукові книжки, агітаційні видання, дитячу літературу, художні твори (картки і портрети), календарі одривні й настільні, періодичний часопис.

Коли підрахували наслідки роботи товариства за перше десятиліття, то вони не складають такої поважної картини, яка б могла дорівнюватись до видавництв хоча би московських. Надто в скрутних і тяжких умовах проходила культурна українська праця, надто мала була інтелігентна маса, що потрібувала української лектури!..

Всього за десять літ видавництво „Час" випустило книжок та всяких картин в загальній кількости 1.781.500 примірників, що складає 219.238.000 сторінок. Коли розложити по землі листок за листочком, видрукованих „Часом" видань, то паперова стьожка займе 18.111.375 кілометрів, тоб то обхопить гільки майже половину землі по екватору.

Загальна ціна всього випущеного в продаж матеріялу доходить до 1.116.925 карбованців.

Бібліографична класіфикація по децімальній сістемі.

Стаття С. Кондри.

Дуже багато було пропоновано й уживано ріжноманітних сістем бібліографичної класіфикації, але всі вони не задовольняли справжнім вимогам. Нарешті практичні американці знайшли найкращий засіб вирішити цю проблему. Бібліотекарь Мельвіль Дьюі (Melvil Dewey) у 1873 році запропонував децімальну бібліографичну класіфикацію, сконструйовану по тому ж десятичному принціпі, по якому лічать в більшій частині світу. Року 1859-го Міжнародній Бібліографичний Інститут у Брюселі, постановивши собі на меті утворити бібліографичний покажчик всіх тих творів письменства, що були, чи колись будуть на світі, ухвалив використувати для цього ґрандіозного діла децімальну класіфикацію Дьюі. Фаховці докладно розробили окремі галузі науки та мистецтва, а для повноти й ви-

разности бібліографичних індексів було додано ще таблиці т. зв. детерминантів. В такому складі ця децімальна класіфикація може задовольнити найширші вимоги. Вона також безмежна, як десятична лічба.

По суті вона має такий уклад: увесь обсяг людської духової творчости поділяється (звичайно більш-менш умовно, бо ця сістема не философська, а суто-практична) на 10 частин, кожна частина—знов на 10 і т. д. Можна, скільки потрібно, поділяти все дальше відділи, аби не більш, як на 10 часток. Таким чином, і найдрібніщий відділ і найдетальніщий індекс мають вигляд легко зрозумілого рядка цифр.

Головні поділи такі:

0—твори загального й мішаного змісту, 1—філософія, 2—релігія, 3—соціологія (громадські науки, право), 4—філологія, мовознавство, 5—природознавство (точні науки), 6—уміліість та техника, 7—мистецтво, 8—красне письменство, 9—історія та географія.

Ці головні поділи, коли треба, поділяються знов, але не більше, як теж на 10 частин. Так нулевий відділ, куди увіходить все, що по своєму мішаному змісту не підходить ні до якого з девьятьох зазначених основних відділів, поділяється так:

01—бібліографія, 02—книгознавство (бібліотекономія), 03—енціклопедії, 05—періодичні видання, журнали, календарі, 06—видання товариств (взагалі), 07—газети (і взагалі про пресу), 08—збірники творів, 09—рарітети (старовинні книги та рукописи).

Минаючи відділи 2 та 3, що вимагають поділів тільки в спеціальних або дуже великих репертуарах, переходимо до 3:

31—статистика, 32—політика, 3231—національна проблема, 33—політична економія, 34—право, 35—адміністрація, 36—громадські установи, 37—освіта, 38—торгівля, 39—фольклор (народні звичаї, пісні, вбрання і т. н.)

З 4-го відділу цікаво зазначити мови—російську—4917, українську —49179, польську— 49185.

Природознавство поділяється так: 51-математика, 52-астрономія, 53-фізика, 54-хімія, 55-геологія, 56-палеонтологія, 57-біологія (взагалі), 58-ботаника, 59-зоологія.

Історія, 9, поділяється по окремих країнах через географичні детермінанти, напр.: 9 (4)—історія Європи, 9 (477)—історія України. Всесвітня історія 9(∞) (знак безконешности). Також по періодах, через хронологичні детермінанти, напр.: 9„18“ історія 19-го віку (цеб-то—після 18-ти віків).

Географія, 91, також поділяється, звичайно, по географичних детермінантах, напр. 91(477)—географія України, 91(7)—географія Північної Америки. Крім того маємо: 911—історична географія, 912—картографія (а фізичну географію розміщено у відділі геології а саме—5514).

Згадані вище детермінанти допомагають більш докладно, зрозуміло зазначити зміст і форму творів. Головні розділи їх такі: детермінанти форми, що одзначаються числами з нулем попереду у скобках, а саме: (01) теорія данного питання; (02) підручники, їх (021) наукові, (023) народні, (0247) дитячі, (03) енциклопедія; (04) стаття; (05) журнал; (07) педагогика; (08) збірники, (084) іконографія; (085) комерц. каталогв; (09) історія.

Таким чином, книжка, напр. і по історії може бути чи суто теоретичною 9(01), чи науковим підручником 9(021), чи статтьою 9(04), чи журналом 9(05), чи збірником 9(08).

Географичних детермінантів вживається не тільки у відділах історії та географії (як вже було зазначено), а і по инших. Таблицю їх дуже досконало розроблено, аж до окремих губерній. Зазначаються вони також числами у скобках, але без нуля.

Детермінанти хронологичні, одзначаються просто відповідною датою в лапках, напр.: 9(477) „1775“ історія України у 1775 році. Століття одзначаються гряничими датами, напр.: середні віки „04: 15“, цеб то з пятого до шіснадцятого віку. Нові століття „15: 18“ (з шіснадцятого до девятнадцятого). Сучасна доба „18: 19“.

Детермінанти мови одзначаються числами без скобок, зьєднаними з ґрунтовним індексом знаком косого хреста, ×. Отже маємо: ×2 англійська мова; ×3 німецька; ×4 французька; ×7 латинська; ×917 російська; ×9179 українська; ×9185 польська і т. д.

Ці детермінанти переважно вживаються у відділах філології та красного письменства, або у великих репертуарах, де багато творів на ріжних мовах. Напр.: 4-2×9179 етімологія української мови; 809×9179 історія українського письменства.

Дуже зручні і потрібні також детермінанти відносин: коли якийсь твір торкається двох чи більше взаємнозвязаних питань, то й індекс такого твору буде—індекси цих питань, звязані знаком відношення—двома пяточками, напр.—9179:378 українська мова у вищій школі; 331:3231 робітництво та національне питання.

Як бачимо, деціမальну сістему дуже докладно розроблено, й вона передбачає найширший розвій, найдрібніші поділи. Але разом з тим вона цілком зручна і для класіфикації невеличких збірок; а коли ці збірки збільшуються, то можна легко, без усякої переробки, утворити нові відділи.

Всякий бібліограф добре знає, яка трудданія иншим разом класіфикувати твори дуже спеціяльного змісту, або такі, що торкаються одночасно ріжноманітних питань: такі твори, здебільшого, звалюють в одну купу під якоюсь назвою „мішанина“, або „все остатнє“, або, що ще гірше, вигадують що разу нові відділи для всякої такої книжки.

Тим часом єдність і постійність сістеми— це неодмінна умова доброї класіфикації, бо тільки тоді можна розшукати потрібний матеріял. З цього боку децімальна класіфикація має надзвичайну перевагу перед иншими. Таким чином, вся книжка, хоч найвужчого спеціяльного змісту—чи то по хемії, чи про музику, чи якась розвідка про пошесті, або про церковне право може бути уміщена на своє місце, відповідно до таблиць. Твори ж, що торкаються одночасно ріжних питань, можуть уміститись (декілька разів) по всіх відповідних відділах.

Треба зазначити, що й децімальна сістема, хоч і менш од других, не уникнула деяких хиб. Хиби ці, здебільшого, зьявляються наслідком штучности сістеми, але тієї самої штучности, що дає їй надзвичайну, безмежну гнучкість,—а саме прінціпу поділу тільки на 10 часток. Коли треба поділити на більше частин, то всі останні частини скупчуються під девятим номером, що знов може поділятись на 10. Таким чином, наприклад, виходе покажчик для української мови аж з 4-х цифр, 9179, тоді як инші мови мають покажчика з двох цифр. *)

Є також деякі хиби і в самій конструкції сістеми, напр. не дуже влучно географію зроблено ніби підвідділом історії; це вже наслідок неминучого розвою наук, а разом і нашого розуміння їх взаємовідносин. Цього ніяк не можна уникнути, коли утворювати бібліографичну класіфикацію на довгий час. Міняти ж часто сістему класіфикації, звичайно, цілком неможливо, а особливо, коли робота провадиться періодично, довгий час, як от у великих книгозбірнях або у журналах.

*) Хиба її ще й в тому, що вона надто націоналистична-американська, а не всесвітня.
Ред.

Детальна розробленість сістеми найбільше потрібна при індексації творів у бібліографичних покажчиках. У каталогах розділів взагалі небагато, бо при дуже дрібній деталізації матеріялу (коли дуже багато відділів) незручно шукати потрібну літературу. Але скільки не було б відділів, хоч би обмежуватись тільки самими першими, ґрунтовними, все ж таки потрібно зазначити кожний твір самим повним бібліографичним індексом. Потрібно це й для характеристики твору і щоб у межах кожного відділу розмістити твори послідовно, і щоби при дальшому роздробленню відділів не переставляти заголовки. Особливо це має значіння, коли треба зводити де-кілька покажчиків у один. Кожний точно індексірований твір одразу стає тоді на своє місце, не завдаючи ніякого клопоту.

Для індексації треба вживати „Manuel du répertoire bibliographique universel“, виданий Міжнароднім Бібліографичним Інститутом у Брюселі, у якому містяться усі таблиці и абетковий покажчик. Але тепер його неможна дістати. Російською мовою є „Краткое изложеніе десятичной библіографической класіфикаціи“ Б. С. Боднарскаго (Москва, 1911, 2-ге вид. крамниці „Труд“). Ця книжка теж досить детальна для практичного вжитку навіть для чималих репертуарів. Є ще коротчі „Сокращенныя таблицы“ того ж автора, видані раніще.

Децімальну сістему дуже поширено в Америці. В Європі вона також поширюється, але переважно у нових великих книгозбірнях (напр. академичних) та у видавництвах (бо в старих великих книгозбірнях міняти сістему—дуже трудна річ).

Тепер, коли Українські видавництва виходять на широкий шлях, варто було-б й Українську бібліографію одразу поставити на твердий, певний ґрунт.

У нас, з розвоєм книжної продукції, зьявиться багато бібліографичних покажчиків; коли всі вони будуть скомпоновані по ріжних сістемах, (або й без усякої сістеми, як попало)—чого, на жаль можна чекати,—то користуватись з таких покажчиків буде дуже трудно й неприємно. Свільки втратиш часу, поки добереш, куди у таких покажчиках позастромлювано потрібні книжки! А тим часом по децімальній сістемі, керуючись таблицями, підшукати матеріял не трудніще, як знайти потрібну сторінку в книжці.

Потреба військової літератури.

Стаття С. Петлюри.

Серед нашої книжкової продукції за минулий рік так і за перші місяці року біжучого дивно вражає повний брак книжок на військові теми. С. Паночіні в своєму огляді „Книжкова українська продукція в 1917 р.“ (Книгарь ч. 5. 1918. стр. 244—252) під рубрикою „Війна. Військо“ міг умістити тільки дві назви книжок на військову тему, що вийшли друком в минулому році. До згаданого огляду не увійшли ч.ч. „Вістника Українського Військового Генерального Комітету“ і невеличка брошура—Ю. Капкана—„Коротка муштрова наука“. (Київ, 1917 р.) Коли не рахувати статутів ріжних військових громад та комітетів, а тако-ж відозв, що зрештою в досить великому числі примірників видавались з ріжних причин цими комітетами та радами, то переліченими вище виданнями і вичерпати можна всю книжкову нашу продукцію з обсягу військового.

Були, видко, свої причини для пояснення такого безвідрадного становища нашої військової літератури. Ми не будемо тут спинятись над ними, маючи на увазі підчеркнути думку про необхідність створення цієї літератури в нових обставинах вільного державного життя України. Гостра потреба її, невідкладна конечність відчувається вже й тепер. Виборовши державну самостійність, ми повинні її втримати і зміцнити. Одною з тих сил, на які може опертися наша держава в нашому дальшому житті-бутті, є організована військова сила. Отже на створення цієї сили повинно вже нині покласти як найбільше енергії і творчих-організаторських зусиллів. Той досвід практичний, та наука теоретична, ті придбання, що їх мають в цій справі держави, старші за нас, і які не раз перевірили цінність та пожиточність цих придбань, все це ми мусимо взяті під розвагу і найкращими з них скористатися. Яку б армію не творила наша влада, які б форми військового життя не створювала,— і засади організації військової, і ці форми не будуть зрозумілі нашому громадянству, коли справа ця провадитись буде тільки одними циркулярами та роспорядженнями. Без спеціяльної військової літератури тут обійтись неможна.

Я маю на увазі не тільки періодичну пресу—якісь щоденники чи тижневики—офіціяльні чи не офіціяльні, присвячені обговоренню біжучих явищ та питань військового життя. Річ не тільки в них. Потрібно вже тепер видання цілої низки підручників, як от муштровий, польовий, залогової служби, підручників що до вивчення та вправ з рушницею, кулеметом, гарматою та иншими родами зброї. Не менш потрібно видання перекладів кращих наукових росправ та праць світових військових авторітетів.

Ми не маємо ще своєї Академії Генерального Штабу, яка б була не тільки школою вищою для військової старшини, але й огнищем військової науки, і тому нам треба тим часом звернути велику увагу на переклади на нашу мову всього, що є кращого в світовій літературі.

Поруч з цим негайно треба звернути велику увагу на військово-наукове вивчення границь України і подбати про видання належних мап України ріжного маштабу. Це справа українських топографів та геодезістів разом з офицерами генерального штабу. І чим швидче ця справа наладиться, тим краще, бо ми живемо в дні непевні, в дні можливих ще конфліктів і про памятку-„береженого бог береже“ нам ніколи не треба забувати.

Справа створення української військової літератури—це, ще і не зʼоране і не засіяне поле. Але вже тепер, коли доля нам присудила бути і орачами і сіячами цієї ниви, треба негайно приступати до праці і захожуватись біля неї поважно й завзято. Одним із відповідних засобів для цього є популяризація військової науки, створення зрозумілих для пересічного козака війська українського книжок та видань з ріжних галузів військового життя і науки. Така література підніме на вищу ступінь свідомість козака, дасть йому належну суму фахового знання, так потрібного для розумного виконання ним своїх обовязків перед відчизною. Така література потрібна і при тому ладі, коли замість війська постійного буде народня міліція і тоді, як істнуватиме регулярне військо—чи то охочекомонне, чи з примусу набране.

В цей час трудно бути пророком, в яких формах українська військова сила буде істнувати. Але як би не було там, нам треба організовувати реальну збройну силу для оборони нашої молодої держави. Одним із необхідних елементів цієї організації, одним із цементів, що може скріпити її,—є та велика праця в справі створення фахової військової літератури, потреба в якій вже відчувається сьогодня і задовольнити яку є святим обовьязком і нашого Генерального Штабу і наших військових фаховців.

Критика і бібліографія.

I. Історія.

336. *Іван Огієнко, приват доцент Київського Університету.* **Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народа.** Курс, читаний в Українськім Народнім Університеті. З малюнками і портретами українських культурних діячів. Видавництво книгарні Є. Череповського. Київ. 1918. ст. 272 in 32⁰, ціна 5 рублів.

Од книги, яка має назву історії української культури, ми мусили сподіватись дійсно таки історії розвитку культурного українського життя із зазначенням зміни форм тієї культури, ріжних сторонніх на неї впливів, а також характерних рис сучасної культури українського народу, яко суми й підрахунку усього попереднього її розвитку. Але цього книга д. Огієнка як раз і не дає. Автор не виробив собі певного плану роботи, не вибрав ніякої системи, і через те його книга й не дає суцільного образу вкраїнської культури в її історичному розвитку.

Д. Огієнко поділив свою книгу на чотирі розділи: 1—„Українська культура за давні віки“, 2—„Впливи української культури на московську“, 3—„Українська культура XIX віку“ і 4—„Тернистим шляхом (про кривди народові вкраїнському)“. В першому розділі дуже коротенько росповідається про своєрідні форми української культури, наскільки вона виявляється в словесности народній, в побуті, у мистецтві. Дуже побіжно згадавши за початки письменства на Вкраїні за княжих часів, автор переходить зразу до XVI—XVII століть і тут зупиняється cливе виключно на літературі й науці, огнищем яких була Київська Академія. Згадуючи за цілий ряд зьявищ і ознак культурного життя, автор дуже мало звертає уваги на зміст, на саму суть тих зьявищ, через те у читальника не зостається певної думки, не лишається ясного уявлення про ті форми культури, що про них розповідає автор. Ось зразок його викладу: „...Український народ витворив і своє оригінальне право, те право, що його не змогли знести ніякою російською нівеліровкою. Ще в XI віці народ наш склав уже і перший писаний збір законів під назвою „Руська Правда“. До нашого права колись добре прислухались і за царя Олексія Михайловича, обіруч скористали з його і до „Кормчої“ 1650 р. і до „Уложенія“ 1649 р. Сотні тисяч актів по архивах в Варшаві, Львові, Вільні та Києві свідчать про оригінальність нашого права, а також і про те, що за старі віки суд був у нас своєю рідною мовою“ (ст. 16—17). Проминаючи неточність вислову, якої не личило б допускати автору з ученим титулом, мусимо визнати, що з цього уступу не видко, в чому ж були характерні ознаки, властиві як раз українському праву, під якими сторонніми впливами воно склалося і які ж саме форми мав суд на старій Україні. Такими ж загальними фразами збуває автор і більшість инчих моментів у розвитку вкраїнської культури. Блискучий розвиток культури київської Руси в домонгольську добу залишено автором в тіні; дуже довго і спеціяльно спиняючись на пізнішому впливі української культури на Московщину, автор нічого не говорить про вплив нашої давньої культури на Литву, на утворену її князями литовсько-руську державу. Вже не кажу про те, що зміни форм державного й громадського життя, еволюції соціяльних відносин автором сливе зовсім не зачеплено, хоча власне в цьому й виявляється певна культура народу, поруч з письменством і наукою.

Другий розділ, про вплив української культури на московську, трактує переважно про літературні українські впливи на Московщині в другій половині XVII і першій половині XVIII віку. Здається нам, що доводити культурність певного народу малою культурністю одного з його сусідів—метод не дуже науковий, бо як пішло вже на докази через порівняння, то слід було би рівняти нашу культуру XVII в. до польської і взагалі до західно-европейської; а ще краще було б, якби автор більше та докладніще зупинився на характеристиці форм нашої культури XVII—XVIII вв. у всіх обсягах народнього життя. Для цього можна знайти багатий матеріял в літературі, хоча б і в мемуарах чужеземних мандрівників по Україні—попа Лукьянова, Павла Алепського, Юста Юля та инших. Д. Огієнко цитує в одному місті Павла Алепського,—можна було б використати його й більше. А вже що зовсім майже проминуто у д. Огієнка, так-це культура Гетьманщини XVIII століття, дуже цікава й характерна тим, що тут український народ мав змогу творити життя в умовах певної політичної автономії. Д-ій Огієнко уривково й спорадично розкидає уваги про стан культури на Гетьманщині, про просвітні заходи козацької старшини, тимчасом історична наука дає багатий матеріял для харак-

теристики культури Гетьманщини (і звязаної з нею Слобідської України): доволі переглянути „Киевскую Старину" за її двадцять пьять років, перечитати дневника Миколи Ханенка, Якова Марковича, Петра Апостола, щоб на їх підставі дати суцільний образ культурного життя козацької України.

Третій розділ „Українська культура XIX віку" (ст. 111—129), найкоротчий в книзі, дає побіжний і дуже стислий перегляд розвитку нового вкраїнського письменства, генези котрого, до речі, зовсім не зясовано, хоч це було б не важко зробити на підставі відомої праці Житецького. Але-ж автор дає сухий переказ важніщих іменнів і літературних напрямків і поглядів. В останньому розділі він знову вертається назад, до XVII—XVIII віків і переказує головні моменти політичної й культурно-національної боротьби, яку доводилось вести українцям з Московщиною. Наприкінці подається історія утисків над українським словом в XIX столітті й історія суперечок про українську мову. Галичина й її культурне життя весь час зостаються по-за обсягом авторового викладу, і він тільки згадує в деяких місцях галицько-українських письменників та вчених.

Резюмуючи наше враження од книги д. Огієнка, мусимо визнати, що її назва не одповідає змістові: ми маємо перед собою не історію української культури, а ряд цікаво й легко написаних нарисів про давнє письменство українське, про українську мову, про взаємини між українством та московщиною. Цю легкість викладу, поруч з популярністю мови, треба особливо підкреслити, як позитивну прикмету книги. Але разом із тим не можна не зазначити якоїсь наче б то поспішности, з якою укладалась книга (це властиво, як свідчить і сам автор—курс лекцій, читаний в народньому університеті). Нічим иншим не можемо пояснити цілого ряду фактичних помилок і неточностей, допущених ученим автором. Наведемо тільки декотрі з них. Д-ій Огієнко каже, ніби Литовський Статут писано нашою мовою (ст. 17). Йому, як спеціялисту-філологові повинно бути відомо, що Литов. Статут писано мовою білоруською, або принаймні тією спільною українцям і білорусам книжною мовою, ідея котрої, як каже проф. В. Перетц, носилась перед духовними очима письменників XVI віку на Білій Руси й Україні. Так само безпотрібно анектує автор на нашу користь білоруські друкарні у Вільні, Евью (між Вільною та Ковном), Могилеві (ст. 37 і 56) й перекладчика Євангелія на білоруську мову Василя Тяпинського (ст. 41). Сказати, що „все краще з світової літератури вже перекладено на нашу мову" і покликатись при цьому на „Покажчик" Комарова 1883 р.—розуміється, трохи сміливо.

Під портретами україн. письменників здебільшого автор подає й коротенькі їх характеристики, що ніби заміняють собою відповідні місця в тексті книги. Одже в цих увагах під портретами зустрічаємо також ріжні неточности: про Стефаника (ст. 119) сказано, що це „видатний український мініатюрист" і тільки. Певна річ, що це не дає поняття про справжній характер творчости письменника. Про Драгоманова сказано (ст. 216), ніби він „професорував у Сербії" замість—у Софії (в Болгарії). За Руданського сказано: „з-за цензурних утисків не бачив своїх творів друкованими" (ст. 234). Неточно: бачив свої вірші в „Основі" й початок „Гіляди" в „Правді" 1872 р. У Львові 1873 р. засновано не „Українське Наукове Товариство", а „Товариство імени Шевченка", яке тільки в 1892 році перемінилось в наукове товариство. Але що дивно, так це жалі д. Огієнка з того приводу, що, мовляв, із заснуванням цього товариства „поплили тоді за кордон наші сили, наші найкращі сили, що їм було тісно й небезпечно в себе вдома; поплили тоді туди і наші гроші і збогачали Австрію..." (ст. 231). Чи дуже збагатилася тими українськими грішми Австрія, чи ні, але ж збагатилося духовне життя галицької України, й знаючи причини й обставини часового перенесення центра українського культурного життя з Київа до Львова, де-ж це можна вболівати за тим в тій формі, як це робить д. Огієнко.

Автор скрізь дає бібліографічні вказівки літератури і під текстом, і в кінці розділів. Цей бік його праці поставлено добре. От тільки, показуючи літературу народнього українського мистецтва, автор проминув цілий ряд важних виданнів, між иншим не зазначив і недавніх праць К. Широцького. Добре поставлена ілюстраційна частина книги: багато портретів, багато звімків; особливо цікаві знімки з старих рукописів та друків. Але ж портрети новіщих письменників взято надто давні, невиразні й нецікаві. Зверхній вигляд книги—друк, папір,—дуже непоганий, псує враження тільки незграбний і нехудожній малюнок на обгортці. Ціну—5 рублів—вважаючи навіть на теперішні умови друку, не можна не визнати за дуже високу. Це робить книгу мало доступною для широкого кругу покупців, для читальника книжок популярних, на якого власне й вираховано працю д. Огієнка.

М. Жученко.

337. *Михайло Грушевський.* **Про старі часи на Україні.** *Коротка історія України* (для першого початку). Видання друге. Київ, 1917 р. стор. 162. ціна 1 карб. 60 коп.

Від щирого серця можемо вітати друге видання цієї праці нашого найбільшого знавця рідної історії і невтомного робітника на полі поширювання знання цієї історії серед усіх верств українського громадянства. Як велика „Історія України Руси“ призначена для тих, хто ґрунтовно і науково студіює цю справу, а „Ілюстрована історія України“—взагалі для інтелігенції, яка бажає познайомитись з рідною старовиною, так книгу, що ми нині розглядаємо, призначено для народа, а найбільше—для селянства.

І, треба визнати, що ця книга цілком відповідає своїм завданням: написано її надзвичайно цікаво, її дуже зрозуміло, хоча й примінюючи слів, що не часто трапляються у нас на селі. Дає вона читачеві коротке, але повне розуміння минувшини рідної країни. Треба також одмітити, що нігде в книзі немає національного самохвальства, яким грішать часто популярні книжки инших авторів: всі відомости засновано на наукових даних, добре провірених.

Можемо побажати їй як найширшого розповсюдження посеред нашого народу і можливости в будучині вітати не друге, а двадцять друге видання цієї книжки, бо кожне нове її видання є новий крок вперед в розвиткові національної свідомости українського народу.

К. Лоський.

II. Публіцистика.

338. *Коваленко, Гринько.*—**Людина і громада. Думки про добро і правду.** Видання друге. Видавництво „Січ“. Стор. 15 і 167. Черкаси. 1917. Ціна 85 коп.

„У сій малій книжці, у кількох нарисах, виложив я коротко думки свої про поважні питання нашого часу і всіх часів. І не мої це власні думки; це виклад думок усіх тих, хто щиро шукав стежки, хто не втратив ідеалу, надії“. Так пише автор про свою працю в передмові, і цілком зовсім справедливо. Автора займають питання соціяльного життя, особистої й громадської моралі, права, боротьби за істрування і т. п., і відповідю на них і стала ця книжечка. Звичайно її не можна вважати за щось оригінальне, як не можна знайти у автора і певної навіть сістеми думання і викладу. Це тільки „думки“, але виложено їх популярно, досить цікаво, хоч і неглибоко і, коли читачеві книжечка д. Коваленка не дасть відповіді на прокляті питання часу, то замислитись над ними вона напевне примусе її зробить може почин до шукання своєї „стежки в світі“. З цього погляду книжка д. Коваленка напевне свого читача знайде, який подякує авторові за збуджену цікавість.

Одна увага що-до видання. Книжку передруковано з попереднього видання (1913 року) без жодних одмін. Тим часом у ній, а надто в передмові, дуже одбились ті часи темної реакції, коли її написано. І тепер чудно вже читати про „холод безнадійности і смерти“, про „великий занепад громадського життя“, як чудно й спинятись над питаннями: „Для чого жити? Як жити?“ Хоча автор справедливо гадає, що тема книжки цікава для всіх часів, але виклад її безперечно повинен мінятися в залежности од часу. Коли б автор переглянув був свою книжку перед друком, то напевне найшов би що в ній одмінити відповідно до подій останнього часу і механичним передруком не обмежився б.

С. Єфремов.

III. Економика.

339. *Я. Краевой.* **„Полвѣка кооперативнаго движенія на Югѣ Россіи“.** Изданіе 2-ое. Кіевъ. 1916 г. 32 стр., цѣна 50 коп.

Брошурка д. Краевого має певний інтерес для людей, що цікавляться українським кооперативним рухом, як перша спроба дати огляд розвитку кооперативних ідей на Україні за 50 літ (з 1866 до 1916 р. р.).

Бувши одним з піонерів в цьому власне напрямку, автор для своєї праці мав не багато матеріялів і тому зупинився головним чином на характеристиках найвидатніщих діячів нашої кооперації. Не маючи під руками фактичних даних, на підставі яких можна було-б робити певні виводи, д. Краевий надолужує иноді цей брак власною інтуїцією, старанно використовує кожний, що нападеться йому цікавий натяк, і на цій підставі робить свої висновки, які звичайно можуть бути і не зовсім правдиві. Так, напр., збудовано висновки автора що до світогляду д. д. Баліна та Галагана.

В брошурі д. Краевого маємо характеристику трьох старших діячів кооперації на Україні—Н. П. Баліна, В. С. Козлова і Г. П. Галагана та чотирьох молодших—В. М. Доманицького, О. В. Юркевича (обидва вже небіжчики), М. В. Левитського і І. А. Волошиновського. Нам здається, що з таким же правом, як про Волошиновського (поляка), можна було б згадати і про багатьох сучасних щиро-українських кооперативних діячів, які багато зробили для розвитку української кооперації, хоч би на самій тільки Київщині.

В діяльности перших українських кооператорів автор бачить більше впливу

англійської кооперації з ясно виявленим громадянським, ідейним характером, ніж німецької, яка, на думку автора, має більш утілітарний, практичний зміст. В діяльности українських кооператорів молодшої генерації автор особливо і цілком справедливо підкреслює їхню боротьбу з московським централізмом та змагання до самостійного розвитку української кооперації.

З кооперативів, що зьявилися на Україні в 60-х і 70-х роках, в брошурі згадується тільки про Харьківське споживче товариство, Гадяцьке і Сокиринське ощадно-позичкові товариства. Матеріялу для характеристики роботи цих т-в, на жаль, авторові добути не пощастило.

Заслуга автора, головним чином, полягає в тому, що він своєю брошурою трохи розбуркав інтерес до збірання матеріялів по історії Української Кооперації; вона не проминула без сліду: так, уже після надрукування брошури, появилися де-які матеріяли в журналі „Муравейник — Компания“— про Гадяцьке ощадно-позичкове товариство та инші.

Про діяльність Харьківського споживчого т-ва міг би був дати чимало відомостей покійний О. О. Береті, з котрим нам не раз доводилося балакати про організацію громадських „столовок“ у Харькові та инші кооперативні заходи. Може бути, що між паперами покійного О. О. Беретті знайшлися-б які-небудь матеріяли до історії кооперативного руху на Харьківщині,—на це слід було б звернути увагу тому, хто розглядатиме папери покійного Беретті.

М. Павловський.

340 *М. Кушнір.* **Земельна справа на Україні.** Видання Центр. Ком. У. П. С. ф. ч. II. 1917 Стор. 32. Ціна 30 коп.

Брошура д. Кушніра є програмою для партії соціялистів-федералистів і з цього погляду, як по змісту, так і по формі викладу, вповні одповідає наміченим агітаційним цілям. Як такій, можна вибачать категоричність статистичних цифр про земельні запаси, але все ж таки мусимо зазначити, що розполога на душу всієї площі є простою аріхметикою. Краще роблять ті, як д. Рклицький, що прикидають на душу одну пахать, після чого стає ясним, що хлібороб наш не абсолютно, а відносно, дякуючи якости грунтів та їх врожайности, ліпше забезпечений землею, ніж великоруський. На цій основі можна б більш чітко провести ідею свого самостійного українського земельного фонду, ніж те зробив автор. Але ж, щоб зробити це, так мовити, економичне самоопреділення, авторові стала на перешкоді, як нам здається, його хибна думка, що буцім то в Сибіру не тільки є чимало вільних земель, а навіть він знає там заготовлені придатні для хліборобства участки (29). Подібного ніде немає і в програмовій брошурі партійній.—це стосується в рівній мірі до всіх українських партіій.—треба поставити хрест над переселенням за Урал, а навпаки одкрити дорогу для повороту звідти наших людей, „обратників“, додому, на Вкраїну.

Соціялізм д. Кушнір змальовує дуже туманно. На 31 сторінці він приписує йому більш ніж утопичні: „всі люде будуть... *рівними* та „по можливости однаково (sic!) щасливими“. На 26 стор. він соціялізм мислить, як *державний* соціялізм, то б то як саму консервативну його форму: державним соціялистом, наприклад, в Германії був, як відомо, Бісмарк і є нинішній Вільгельм. На стор. 26 українському соймові рекомендується *здавати ліси в аренду промисловцям.* Не хочеться вірить, щоби автор серйозно так думав, це певне треба віднести на випадкову неясность вислову. За всима відповідними поправками слідуюче видання брошури буде значно краще виглядати, ніж це перше...

О. Мицюк.

IV. Агітаційні видання.

341 **„Самостійна Україна.“** Р. У. П. Видання Союзу Визволення України. № 1. Вецлар. 1917. Стор. 13 in 32. ц. 10 пфен.

Маленька книжечка, видана вперше в Вецлярі, а потім передрукована у Львові, для нашого часу має величезну цікавість. Не тим, що в першій своїй частині, яка є промовою невідомого оратора, обґрунтовує політичні домагання українських самостійників, бо ці домагання більш докладно і більш приступною мовою було вже не раз видруковано за останні часи,—але ж особливо цікава вона тим „післясловом“ видавців, яке уміщено за промовою.

В післясlові, підписанім „за видавців“ видатніщим представником президії „Союза Визволення України“ — д. Скорописом, дається докладне пояснення, для чого видано цю брошуру, а потім в коротких словах розповідається про Р. У. П., про головні підвалини Р. У-півської програми і той ґрунт, на якому повстала і провадила свою діяльність закордонна організація „Союза Визволення Україна“, що, завдяки своїй енергії зумів в короткий час спопуляризувати не тільки своє имья, а й ті ідеї, які уперто і успішно він провадив в життя протягом ще не скінченної війни. І, з огляду на те, що інтерес до праці „Союза“ зростає все більше, особливо в самі останні часи, коли український уряд змушений був стати на позиції „Союза“ уже фактично. Познайомитись з тим матеріялом, який дає зазначена брошура, безперечно не тільки цікаво, але й просто потрібно кожному, хто визнає себе свідомим українцем, або помічає в своїй душі відживлене національне почуття. Для перших—вона дасть більш сістематизовані, більш різко

ореслені форми думки, а для других—одкрие й нові, не знані до того, обрії.

Одже, на жаль, коли для перших вона буде цілком зрозумілою, то для останніх, тоб то тих саме кому більш потрібна, вона навряд чи зможе бути цілком приступною через свою незграбну мову, переспану незвичними нам зворотами і непотрібною силою чужоземних слів. А це при тій малокультурности дезертирів від українства, при їхнім повнім незнанні своєї літературної мови і при несвідомім жасі перед кожним галицьким зворотом,—зьявиться безперечним гальмом що до її більшого поширення.

В. Королів.

342 *Григорьев-Наш.* **Якої республики треба бідним людям.** Київ, 1917 р. сторін. 14, ціна 15 коп.

Зміст цієї брошури не зовсім відповідає титульній картці: вона говорить не взагалі про форму республики для бідних людей, а лишень про ту форму, яку бажано для України в межах Росії, і доводить, що для бідних людей бувшої Російської держави найкраща форма—це республика демократично-федеративна. Брошура не передбачає иншої федерації для України, як тільки з усіми складовими частинами бувшої Росії: цей факт приймається як аксіома, що не викликає жодних суперечок. Така вихідна точка безумовно хибна, бо перше треба було б довести, що в України більш спільного з Грузією, ніж наприклад з Румунією, або Німеччиною: а довести це, на наш погляд, було б уже не легко, як не зовсім неможливо, бо спільних з Грузією інтересів в України напевно же не, чим з західніми сусідами

Хибний основний погляд тягне за собою і инші похибки і ціла брошура має характер цілком штучний. Корисність федеративної форми для бідних людей, згідно брошурі, в тому, що їм легше взяти в свої руки складання законів і легше вдержати його на завжди. Легше взяти їм це в свої руки через те, що в централістичній республиці Росії буде 500—600 законодавців, а в федеративній їх буде в 12 законодатних установах по 500—600, цеб то 6—8 тисяч, і законодавцеві, щоби бути вибраним, доведеться зібрати замісць 100 тисяч—всього 10 тисяч голосів, що легше для бідного. Чому легше,—не відомо. Логично міркуючи, здавалося-б, що це краще для багатого: бо на підкуп 10 тисяч виборців йому треба менш витратити, ніж на 100 тисяч. Вдержати ж бідним людям владу в своїх руках при федерації легше через те, наприклад, що монархисти, захопивши одну частину федерації, не зможуть утримати влади в своїх руках, бо инші частини, маючи свої власти, допоможуть вигнати непроханих гостей. Це, розуміється, було-б правильно, як-би історія народів і зміна їх урядів залежала лишень від одного бажання цих урядів, а не від тисяч причин політичних, соціальних і економичних.

Як приклад федеративної республики, виставлено Америку: але ж кому не відомо, що як раз в Америці не бідні, а багаті люде тримають в руках владу, що ніде немає таких підкупів, такого величезного гніту капіталу, як там?

Цікаво, що автор брошури, давши купу таких, шитих білими нитками, мотивів бажаности федерації для України в межах Росії, забув один—найголовніщий—волю національного развитку. Це і зрозуміло, бо ця воля потрібна не для самих лишень бідних, а взагалі для всіх, а автор хоче стояти на виключно класовій точці. А позаяк, виходячи з такої точки, жодним способом не можна довести бажаности федерації, автор і був змушений верзти казна-що: тим більш, що і самий клас „бідних людей"—є щось зовсім темне і невиразне.

К. Лоський.

343 *В. Бойко.*—„**Як вибірати у Повітові Народні Ради**". Видання Ц. Комітету партії соціалістів-федералістів, 1917 р. Київ, 16 стор., ціна 15 коп.

Брошурка д. Бойко, видана була з агітаційною метою під час самої гарячки всяких виборів, що впали були на наше громадянство в осени минулого року. Як написана з спеціальною метою, брошурка ця має свої певні плюси. Вона, безперечно, в значній мірі розвіяла ту темряву, в якій опинилося наше селянство перед виборами до волосного земства. Але, як відомо, вибори ці пройшли дуже нещасливо, при великому абсентеїзмові виборців. І фактично волосні самоврядування існують покищо здебільшого тільки на папері.

Отже нашим урядовим діячам доведеться, майбуть, ще не раз переробляти закони про волосне самоврядування, а популяризаторам—ці закони тлумачити. Таким чином, і д. Бойкові свою брошурку для нового видання доведеться значно переробити.

М. Павловський.

V. Красне письменство

344 *Еліза Ожешкова.* **Хам.** Переклад М. та З. Левицьких. Вид. „Січ". Черкаси 1917. Стор. 248, in 32, ц. 3 карб.

Не сьогодня-завтра минуть ці божевільні часи, коли гадані селяне, під проводом якогось одурілого дезертира „сничують протокола", щоби заарештовувати або забивати всіх тих „буржуків" з гурту своїх же односельців, що знають грамоти та читають газети і книги. Минуться ці ганебні часи божевілля, й село, прийшовши до тями, вчує справжній подих волі й зрозуміє, що перша підвалина щастя—в освіті, з сонці знання, в добрій книжчці, а не в награбованих кулеметах та закопаних по-під грушками паперових карбованцях. І нам, що не засліплені ще тим божевіллям, що маємо трохи цілих нервів, ще не виснажились до щенту,—треба прикласти тепера ж всієї сили, не покладаючи й на хвилину рук,—готувати для того темного, одурілого від агітаторів-дезертирів, самогонки та сліпої жадоби до чужого добра, хоча би добутого червоною кровью безневинних жертв, нам треба як найдужче готувати для того села розумні й хороші книги. Не ті агітаційні метелики, що вже будить од їх чер-

зених обкладок і що здебільшого, опріч ясної обкладинки, не мають нічого ясного, жодної ясної думки, а тільки отрують своїм чадом темний народ, — а справжні благородні й людяні книги.

І от, коли в цей час бачим перед собою таку книжку, — забуваються дикі газетні звістки про згадані вище „протоколи“, не доходять до стривоженого вуха гарматні постріли братовбивчого розбишацтва и душею опановує спокій. До таких книжок належиться й та, що вписано вгорі її назву.

Спокійно й рівно з глибоким знанням психології простих темних людей й зрозуміло для тих же простих людей писала Е. Ожешкова свої повісті й романи з такого близького до нашого життя, що, читаючи їх тепера в перекладі на нашу мову, забуваєш, що їх писала не рука українця. Правда, цьому ще допомагає дійсно майстерний переклад М. Левицького, доброго знавця народньої мови.

Нема чого говорити про творчість Ожешкової: вона давно вже оцінена й знайшла своє відповідне місце в історії польського письменства, а почасти—всесвітнього. Власне її речи відомі кожній грамотній людині, яка мала змогу й раніш познайомитись з ними в українських навіть перекладах,—але як не можна не сказати, що для сільського читача її щирі, задушевні, пройняті благородством, вірою в людські почуття, гарнии сантіментальні оповідання, можуть бути найкращою лектурою.

І тому так радимо всім сільським бібліотекам доконче придбати цю, хоча и нечепурно и дорого видану, книжку, бо вона безперечно й зацікавить, і хороше стривожить читачів, і кине в їхній мозок кілька вищих, гуманних думок, а може й викличе благородні сльози.

В. Старий.

345 *В. К-т.* Смертельна справа. стр. 30. Ціна 20 к.

Інтересні оповідання з життя Галицьких селян малюють нам невтішну картину виборчої боротьби в Галичині, темноти селянства і зловживаннів старост. Художня форма оповідань орігінальна й майстерня: автор додержує повної обєктивности, психологія і мова дієвих осіб сутоселянські; написано оповідання стисло з силою драматичного твору; деталі типові; в невеличких поетичних зворотах, напр. в описі ранку, автор додержує стилю народньої поезії.

„Збудила ся зозуля, дивить ся: аж світає. Сама своїм очам не повірила. „Аби соловій сьогодня заспав?—думала: се не може бути.“ Алеж мі: зорі поринають у голубім небі,тихий вітрець потягає, дерева скрипають зрошеними листочками: настає божа днинка?“

Ця стислість і гармонічність оповідання справляють враження, і перенесять читача в атмосферу селянського громадського життя. Оповідання ні могли б в значній мірі збуджувати свідомість нашого селянства, коли-б не суто галицька селянська мова, така характерна для дієвих осіб, і мабуть мало зрозуміла нашому читачеві, а тако-ж незнайомі форми політично-громадських відносин, чужі терміни і т. и. Що б усунути це, видавцям треба було-б додати до оповідань де-які пояснення, переклад чужих термінів і незрозумілих слів.

Л. Старицька-Черняхівська.

346 *В. Козлов* Неволя. Опов'дання. Переклад *Гр. Г-ка.* Стор. 32. Київ. 1918 р. ц. 45 коп.

З примітки п. перекладчика до цього оповідання довідуємось, що його було надруковано р. 1909 в № 14 часопису „Новый журналъ для всѣхъ“, який за це в свій час і було конфісковано.

В цій-же примітці перекладчик знайомить читачів і з змістом книжки.

„Автор,—каже перекладчик,—дає надзвичайно яскраву картину з недавнього минулого життя на одному з крейсерів, що мала колись Росія у далекому Владивостоці; показує як соціяльну, так і національну ворожнечу, отой бруд души, що панішає у всіх мешканцях, волею царського уряду одірваних од рідних, ніби прикутих на сім страшних років до плавучої стальової тюрми—крейсеру“.

До цього треба додати, що оповідання цілком літературне і, не зважаючи на те, що тема його не дуже розроблена й по деяких місцях складається більш на схему, читається воно з інтересом, особливо тепер, під час нього колосального перебудування усіх галузів життя.

Мова перекладчика, при повній своїй літературности, надзвичайно популярна.

Прикро вражає в цій книзі лише два зовнішніх дефекти: занадто неуважно переведена коректа і недбале видання книжки, а це тим більше шкода, що книжка вийшла з української друкарні Акц. Т-ва „Петро Барський“.

В. Корінь.

317 *Йосип Зоранчук.* Утічка, есків. Видавництво „Шлях“, К. 1918 р. стор. 14, ціна 55 коп.

Твори, подібні до згаданого, завжди бідні фабулою, акцією і інтрігою, тому го читати їх при ріжних настроях неможливо. Це— імпресії автора, що знаходять відгук лиш в созвучній души читача, як молитва, як гімн, як голосіння. Тим часом вони не можуть бути без згаданих атрибутів, коли претендують на літературний твір, лише все те концентрується в людській псіхиці, а не з'окола. Чим тонша, глибша і складніща душа автора, тим цікавіщі й переживання, і твори такого автора багатчі змістом і силою.

Те, що дав нам автор „Утічки“, свідчить про чутливу його душу, але не про її глибину і зміст. Палітра Зоранчукова не бідна, але знання мови української потрібує удосконалення. Загалом сказати—данні у автора є, але він якось не опанував своїми силами і своїм матеріялом. Все це носить характер якоїсь піни, яка хоч і свідчить, що життя відбувалось, але самого життя, його пульсу не чути, тому і твори такі дають враження мертворожденних. Анемія волі, псіхична хвороба персонажів не повинна заражати автора, бо творчість є найвища акція душі, найдужча сила

л. Отакої сили і бракує тут, тому то ескіз не дає радости читачеві і насолоди. А завдання автора, як художника, полягають саме в тім, коли він береться утворити нову естетичну цінність—написати новий художній твір.

П. Богацький.

348—351. *Джек Льондон.* 1) **На межі.** 2) **А-Чо.** 3) **Велике чудо.** *Переклав Сава Крилач; Кононенко, М.*—**На дорозі.** Видавництво „Книгозбірня.“ Ціна кожної книжки 65 коп. Київ р. 1918.

Недавно засноване в Київі видавництво „Видавнича спілка-Книгозбірня“ встигло між иншим видати вже скілька перекладів з творів покійного вже улюбленого американського письменника Джека Лондона. Хоча й ці переклади з перекладів, вони про те зроблені досить уважно; твори Лондона підібрано для українського видання одні з кращих, переважно з циклу так званих „клондайкських оповідань;“ перекладач, очевидно, старався надати своїй праці найбільш характерні стильові риси письменника і це йому в значній мірі вдалося. Правда є вирази і навіть цілі звороти чудно викувані, але в цілому вигляді переклад старанний і Лондонове обличчя не втрачено ніде. Найкращий переклад оповідання—„На межі“. Видавництво обіцяє систематично видавати оригінальні твори українських видатних письменників, а також переклади всесвітньої слави письменників чужих: оповідання, подорожі, пригоди мандрівників, казки і т. ин. Думка дуже добра, і коли видавництво підбере гарних перекладачів, та якби вони ще перекладали з оригіналів, а не з перекладів, то свого успіху воно безумовно досягне. Потреба в обіцяних перекладах у нас дуже велика, особливо для шкільного юнацтва. Вибір перших перекладів, що вийшли до Джека Лондона, вважаємо дуже вдалим. Було-б добре, якби видавництво ще подбало принаймні про коротенький життєпис цього надзвичайно оригінального і цікавого письменника. Такий життєпис варто було б додати до другого видання зібраних разом в одну книжку кращих перекладів з Лондона.

Досить гарний переклад кількох оповідань відомої польської письменниці Марії Конопницької П. Сідлецького, виданих „Книгозбірнею“ під загальною назвою—„На дорозі“.

Книжечки видано на гарному папері і досить чепурно.

Л. Вечірницький.

352. *С. Васильченко.* — **Циганка.** оповідання з шкільного життя. Видавн. Т-во „Криниця“. Київ. 1917 р. Стр. 48. Ц. 55 к.

Талановите, цікаве оповідання С. Васильченка дає нам ряд живих, інтересних, художньо, з великим знанням дитячої душі і любовью до дитини написаних сцен з життя народньої школи. Автор сміливо торкається важливого і складного питання про відносини між хлопцями і дівчатами в школі, малює щось подібного до дитячого роману між школяром другого класу і його товаришкою школяркою („Циганкою“). Велика заслуга автора, що він зміг глибоко, з властивою справжнім художникам (напр., Толстой в „Дѣтствѣ и отрочествѣ“) обєктивністю глянути на цей невинний роман і надзвичайно правдиво описати його і змалювати досить складну псіхологію своїх маленьких героїв. В наш час, коли на чергу дня поставлено питання про спільне навчання дітей, оповідання Васильченка набуває особливого значіння. Його треба вдумливо читати і батькам, і педагогам,—цікаве воно і за-для дітей.

В. Дурдуковський.

VI. Педагогика і школа.

353. **Матеріалы по вопросу о преподаваніи предметовъ украиновѣдѣнія въ учебныхъ заведеніяхъ.** Изданіе Кіевскаго Учебнаго Округа. Кіевъ. 1918. Ст. 66. Ціна 1 р. 50 коп.

Видана Київською шкільною округою брошура в тій своїй частині, де подаються програми викладання в середній (російській) школі предметів української історії, мови, літератури и географії, на наш погляд, має тепер для шкіл на Україні тільки історичний інтерес: коли бо, ці програми укладались ще з весни 1917 р., коли, як maximum в справі заведення науки про Україну, вважалося впровадження курсів українознавства, яко предметів додаткових. Тепер, коли встановилася українська державність, само собою розуміється, кауні українознавства навіть в школах з неукраїнською викладовою мовою повинно бути одведено далеко поважніще місце, і перш за все коштом відповідного скорочення курсів російської історії, географії й навіть письменства. Одже, відповідно до того, мають бути змінені програми, до певної міри характер викладу, число годин і обсяг курсів. Одначе зроблена вже праця, предложена в оцій брошурі, мусить бути використана як основа для дальшого розроблення и поширення.

Значну частину брошури займає показчик літератури українознавства, уложений дуже добре і докладно. Він для тих не тільки для вчителів середньої школи, за для яких його складено, але й взагалі для самоосвіти. Як певний технічний дефект показчика треба зазначити те, що в йому не показано цін на книжки і не сказано, які видання можна добути в продажу, а які належать вже до бібліографичної рідкости, це має вагу для людей на провінції.

М. Жученко.

354. **Шкільна мапа України.** Складена і виконана Картографичн. Бюро „Учебна Карта“ по Нейкеру. Гауслабу, Тілло та инш., під загальною науковою редакцією проф. фізичної географії Павла Тутковського. Межі утворені географичною Комісією при Генер. Секр. Осв. по принціпу етнографичному на підставі Діялектольогичної мапи Московськ. Діялектол. Ком., ред. Ушакова та инш., видання 1914 р. Номенклятуру складав Т. Петрівський. Київ, 1918 р., ціна не зазначена.

Доводити необхідність видання мапи України нема жодної потреби: це ясно кожному. Тим більш необхідна шкільна мапа, бо вивчення рідної географії в школі без мапи цілком неможливе, а вживання для цього мап колишньої Російської держави дуже небажане, як через те, що вони в більшости наскрізь пройшли „общерусскимъ духомъ“, цеб-то мають в собі багато брехні що до українського народу, так і через те, що російська номенклятура цих мап плутатиме завжди голови учнів.

Тому треба б було вітати першу ластівку картографічного діла на Україні, як би, на жаль, вона не мала в собі багатьох хиб, які роблять її мало корисною для тієї мети допомагати в школі вивченню географії.

Мапа ця є мапа фізична з зазначенням на ній загальної етнографічної межі України. Ні політичного поділення України, ні доріг, ні залізниць на ній не показано. Зазначені міста губерніяльні і деякі повітові з розділенням їх на 1) столицю, 2) міста, які мають від 50 до 100 тисяч людности, 3) міста, які мають від 5 до 50 тисяч людности. Масштаб її вёрстов в англійському дюймі.

При такому великому масштабі було-б цілком можливо визначити і межі повітів, і дороги без жодної шкоди для виразности читання мапи; а без зазначення цього шкільна мапа не може дати учневі необхідного мінімума знання. Зазначення населення міст зовсім не витримується, бо єсть міста, як Одеса, або Харків, які не зазначаються столицями, мають однак далеко більш, ніж 100.000 людности, між тим на мапі вони показані так, ніби то в них не більш від [illegible]. Помилкове рішення, по якому не вийшла етнографічна межа України, на мапі [illegible] тому, чому значною частиною Холмщини (на схід від Томашева, де багато української людности) не включено в Україну.

З огляду фізичного боку на мапі [illegible] рек [illegible] показані межі, то [illegible] [illegible] нема [illegible] [illegible] зовсім не зазначено. Взагалі всі [illegible] на мапі [illegible], що єсть [illegible] похапцем, або-ж без певної системи.

— Помилки [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. В [illegible] було б [illegible] бажано, щоби при новому виданні мапи [illegible] і поставились уважніше [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible]

VII. Видання для дітей.

355. **Загадки віршовані** *[illegible] М. Загрія* [illegible] ціни не зазначено, [illegible] Київ. 1917 р.

Переглядаючи різні читанки та граматики за для шкіл, ми сустрічаємо в них досить народніх загадок, не [illegible] [illegible] [illegible] віршів та [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] підібрані загадки [illegible] [illegible] [illegible] школярам й меншим дітям.

І в цій книжечці ми маємо двадцять віршованих загадок, складених хоч і не самим народом, та все-ж уміло, майстерною рукою такого знавця духу й мови народньої, як М. Загрій. Кожну з цих загадок М. Загрій,—з великим хистом художника слова та досвідом педагога,—зумів зпоетизувати в таких формах, які цілком зрозумілі і близькі дитині; в них йде річ про ті події, чи то природи, чи то живих істот, які відбуваються в повсякчасній житті. До більш дотепних треба віднести такі загадки, як: Мороз, Ластівка, Сова, Зіма, Бжоли та мед, Соняшник, Комарі, Горобець, Пальці. Муха,—що ж до решти, то вони далеко слабші по художній конструкції віршу та влучности змісту. Книжечку видано чепурненько, помилок мало, буйний друк, мова проста, зрозуміла, барвиста.

Олекса Діхтярь.

356. **Українські народні казки.** Випуск 1. Зредагували *В. Винниченко і Юр. Сірий.* Видавництво „Дзвін". Київ—Харків, 1917 р. стор. 24, ц. 40 коп.

Українська народня казкова скарбниця має великі, не вичерпані, багатства, хоч вже чимало друкованого матеріялу було досі випущено на продаж різними видавництвами.

Першу збірку українських народніх казок для дітей було складено покійним Б. Грінченком. Багато працюючи над збиранням фольклорного матеріялу і надаючи йому літературну форму, Б. Грінченко, як педагог, знав, які казки найбільш цікаві і корисні будуть для малих читачів. Тому-то й цей випуск українських казок (всіх їх тут маємо 7), що взяті з Грінченкового збірника, ми так щиро вітаємо, як перший струмок, за яким гадаємо, полине сила низки доброго знамена не тільки з чималого скарбу, якого так лагідно напивав Грінченко, а ще й з величезного народнього запасу, що чекає своїх занотувачів.

Казочку „Котик", що її взято не з зазначеного збірника—переказано чудовою мовою і вона цілком заслуговує призначеного їй місця в цій книжці. Мова переказу всіх казочок помітно виправлена д.д. Винниченком та Сірим, через що, з боку їх літературної вартости, вони набрали ще більшої ваги.

А от ж мусимо зауважити що не слід би було так дуже скорочувати казочок, бо ж треба мати на увазі переважно того маленького читача-школяра, який, рахуючи своє читанням, заразом буде затямлювати не тільки ролі кожного слова, а й цілі вирази, які він чув з уст своєї матері або бабусі.

В книжці уміщено [illegible] малюнків і з технічного боку видано [illegible] чепурно.

Хотілось би вже надалі внести [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] правильної [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] помилок, то й зовсім би не треба було допускати в дитячих [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Прикро ж бачити [illegible] [illegible] [illegible] (стор. 4, 6, 19, 20), і такі слова, які зовсім обтяжить сторону?, „[illegible]" „[illegible]" „[illegible]" „[illegible]" „[illegible]", „[illegible]", „[illegible]" (кабан) і т. ин.

Крім того, можна б було зовсім обійтися без таких виразів, як „[illegible]", „[illegible]" [illegible] „[illegible]" [illegible] [illegible] і т. п.

[illegible] казочки „Рукавичка", з педагогичного погляду, далеко краща у Грінченковому збірникові, а ніж той варіянт, якого ми маємо в цій книжечці.

Олекса Діхтярь.

VIII. Інформаційні видання.

357—358. **„Про виборче право"**— *М. Загірня.* Видання „Комитет у Києві, 1917, 32 стор. Ц. 25 к. **Те-ж саме**—у виданню Кубанської „Просвіти"—29 стор. ціна 15 коп., Катеринодар. 1917 року.

Установчі Російські Збори, на які покладалося стільки надій, розігнано, але сама ідея виборів на підставі чотирьохчленної формули (загальних, рівних, прямих і тайних) не порушена. Бо такий порядок виборів стоїть без порівняння вище од того порядку, який практикується тепер при виборах до „Совітів усяких депутатів". Отже

поки раціональність чотирьохчленної формули не скредітовано, треба її як найширше популяризувати і проводити в життя, треба вітати кожний щасливий ступінь в цьому напрямку.

Маємо перед собою книжечку, скомпоновану М. Загірньою і видану одночасно на двох протилежних краях України — у Київі та Катеринодарі.

Вже один цей факт свідчить про те, що книжечка ця є дуже корисна для данного моменту, коли обивателеві нашому доводиться мало не що-дня брати участь у всяких виборах. Цінна ж ця книжечка саме тим, що в ній д-ка Загірня в стислій формі, прекрасною, зрозумілою для кожного селянина мовою зуміла розказати про те, що то є виборче право, як вибірати послів до парламенту чи до якої иншої установи всенародним, рівним, прямим і таємним голосуванням, яке значіння мають при виборах і для роботи послів справжня воля слова, друкування, віри, зібрань, організацій, забезпечення незайманости особи, оселі та листування.

При відповідній нагоді д-ка Загірня наводить приклади з життя тих країн, де уряд бореться з виборцями, намагається повернути вибори собі на корисать і, фальшуючи всякими способами, хитрими махинаціями свободу виборів, досягає бажаних йому наслідків.

Завданням своїм автор брошурки, очевидно, має дати читачеві загальне поняття про значіння виборів. І мети цієї він безперечно досягнув; що ж до таких деталів самої техники виборів, як підрахування записок того-ж дня, коли відбуваються вибори, та инше, то на них краще було-б авторові і не зупинятися, тим більше, що, напр., на виборах до Російських Установчих Зборів як раз вимагалося підрахувати записки не того ж дня, а на другий день після виборів. Зате не згадує автор нічого про так звану пропорціональну систему виборів за допомогою партійних списків, хоч ця система у нас тепер найчастіще практикується, а для широкого загалу вона мало зрозуміла.

Взагалі помітно, що написано цю книжечку ще до революції і при новому виданню слід було б авторці поробити в ній деякі невеличкі зміни, відповідно тим умовинам, в які поставлено тепер наше політичне життя. Після них поправок брошурка мала-б ще більшу вінність.

М. Павловський.

359. *В. Садовський.* **Капіталізм і Соціялізм.** Видавництво „Дзвін.“ Рік незазначено. Київ—Харків. Стор. 27. Ціна 40 коп.

Не як економист, а як соціяліст і власне як соціяль-демократ пише т. В. Садовський про соціяльні антітези нашого часу, про капіталізм і соціялізм. Ніде не признається автор про те, але весь виклад його остільки по Марксу, що не завадило б навіть те зазначити в підзаголовку брошури. То ж на адресу Маркса і мусимо направляти основні свої уваги.

Занадто примітивно ділити суспільство тільки на два класи: капіталістів та пролетарів. Коли йти за сен-симоністами і тим же таки Марксом і класти в основу поділу соціяльний антагонізм груп, то можна налічити, як те робить, наприклад, Туган-Барановський, цілих п'ять класів. Потім, трудова теорія цінности Рікардо (стор. 5), яку Маркс зробив основною для своєї теорії, давала лише одну половину визнаного наукою критерія цінности. Її одної було не досить, через що вже по смерті Маркса її й поповнено теорією Менгера про кінцеву корисність (предѣльную полезность). Зрештою, закон концентрації зовсім не має такого універсального значіння, як те здавалося Марксу. Коли він вірний відносно більшої індустрії, то він уже не оправдується відносно дрібної промисловости і цілком протилежне явище постерігається в хліборобстві: там панує, так би мовити, закон деконцентрації (розпорошування) хазяйств. Це одмічено, як нео-марксістами, так всима видатними вченими (Шарль Жид, Туган-Барановський etc.) і стало загальним місцем політичної економії. Мимоволі запитуєш себе: невже не можна бути с.-д., одкинувши устарілі місця з доктрини великого соціяліста?

Де-що мусимо сказати й на адресу самого т. В. Садовського. Бажаючи довести істнування концентрації, він наводить на стор. 8 нічого не ілюструючі цифри, марно називаючи такий спосіб статістикою. Коли вже треба було ходити за прикладом в Америку, то як же не помітити для такої мети слонів-постатів „нової породи людей“, постатів мілліардерів? На стор. 23 находимо фактичну неточність: соціяль-демократичні робітничі партії зовсім не виникли в усіх капіталістичних державах світу, як здається авторові: в Англії тільки й є, що тред-юніони, не можна серйозно говорити і про с.-д. у Франції... Не виправдуючи жадних підлещувань до „меньшого брата“—селянина, солдатика чи робітника—ми помічаємо такі місця у автора, як от на стор. 20: „робітничому класу призначила історія почесну ролю бути борцем за цей (соціялістичний) лад і утворити його“. Такі компліменти не вірні по суті, бо наш менший брат вміє бездоганно тільки руйнувати, одначе такі „ласкаві слова“ можуть викликати у робітників зневагу до творчої групи суспільства, до інтелігенції, яка дійсно й являється творцем кращих форм будучини. На інтелігенцію від видом буржуа на виборах в Германії в 1903, наприклад, робітництво подала за с.-д. (значить за соціялізм, півмілійона голосів! До такого ж типу фразеології відноситься й той лозунг Маркса, який по звичаю всіх агітаторів кидає д. В. Садовський в кінці своєї брошури—„Справа визволення робітників може бути справою тільки самих робітників“—і який веде до анти-інтелігентського соціялізму, імя котрому у Франції є „революційний сіндикалізм“.

„В цій книжечці має бути розказано про те,—заявляє автор на 3 стор.,—що потрібно знати кожному робітникові“. Справді, його книжка по своєму наміру (стор. 24 і 27) агітаційна, але вона все ж таки не для робітника, бо не популярно написана: особливо ж вбиває своєю непонятністю довжелезна цітата з Маркса (стор. 4), яку слід було розшифрувати. Вийшла книжка власне для інтелігента і через те, що уложена десить добре, можливо, прочитається ним з інтересом.

О. Минько.

360. **Два зьізди „Просвіт“ Васильківського повіту 4-го і 25 червня 1917 р.** Ст. 20. Біла-Церква. 1917.

Брошурка уявляє собою звідомлення про два зьізди представників „Просвіт“ Васильківського повіту, що відбулися 4-го та 25 червня 1917 року в Білій Церкві. З того звідомлення довідуємося, що в Васильківському повіті на протязі місяців Березоля, Квітня, Травня та Червня заснувалося 42 „Просвіти“. Звичайно, за короткий час свого істнування значна частина „Просвіт“ не встигла ще більш-менш помітно розвинути свою просвітню діяльність. А проте з коротеньких справоздань

представників 22-х „Просвіт" довідуємось, що 6 „Просвіт" мають вже власні бібліотечки, 11 передплачують українські газети, 5 купують книжечки для продажу, 3 улаштували навчання дорослих грамоти, 4 впоряджують театральні вистави і т. п. В справозданні знаходимо також відомости й про те, що де-які „Просвіти" жаліються на „недостачу інтелігентних сил", на недостачу здатних до культурно-просвітньої роботи людей.

Бажано, щоб усі просвітні товариства друкували справоздання про свою діяльність,—такі справоздання дуже потрібні як для будучого історика нашого культурно-просвітнього руху й національного відродження, так і для тих інтелігентних робітників, що працюють в сучасних „Просвітах".

О. Волошин.

IX. Часописи.

361. **„Вільна Українська Школа".** Орган Всеукраїнської Учительської Спілки. Рік перший. № 1, 2, 3—4 (вересень, жовтень і листопадь—грудень 1917 р.). Ціна на рік (з 1 вересня 1917 по 31 серпня 1918) 12 карб. на півроку 7 карб.

„Вільна Українська Школа" по меті редакційного комітету, повинна бути загально-педагогичним журналом. Програма його має такі відділи: 1) Офіціяльний (накази Генерального Секретаріяту, міністерства то-що); 2) новіщі течії в Европейській педагогиці, як підвалини нової школи; 3) організація нової школи (вчитель, учні, батьки, оточення, дисципліна і т. п.); 4) дошкільне виховання; 5) нижча школа: а) її програма і розполог предметів; б) методичні вказівку що до викладових предметів; 6) середня школа: методика предметів у вкраїнській гімназії, українознавство в російських середніх школах; 7) вища школа; 8) позашкільна освіта; 9) питання професійної організації вчителів; 10) хроника освіти; 11) бібліографія.

Таким чином журнал має своєю метою давати статті як загального, так і спеціяльного змісту по всіх галузях народньої освіти, обговорювать всі складні питання організації всіх типів шкіл, освітлювати становище їх і давати вказівки до найкращого керування ними. І зміст уже виданих чисел журналу цілком відповідає цим завданням: в числах 1—4 є статті майже по всіх розділах програми, і взагалі в журналі поставлено на чергу найпекучіщі питання нашої нової, вільної школи.

Не буду переказувати змісту окремих статтів, бо для цього треба було б місця більше, ніж це дозволяе зміст звичайної бібліографичної замітки. Скажу тільки, що всі статті, навіть тих авторів, з котрими погодитись цілком не можна, мають велике значіння і для публіки, й особливо ж для вчительства: вони будять думку, дають бадьорий настрій і певні вказівки на те, як треба повести нашу школу, чого треба вимагати від неї. І коли журнал стане справжнім органом Всеукраїнського вчительства,—їх звичайним „підручником" для розвязання що-денних питань шкільної практики, то він буде тоді тим „загально-педагогичним" органом, яким хоче зробить його редакційний комітет.

Звертаю ще тільки увагу на безперечну потребу пильнувати за коректою („пахітит" на 2 сторінці в числі 1) і за правописом: ми, звичайні читачі, ще не занадто „грамотні" й учительський журнал повинен подбати про те, щоб ми, читаючи його, вчилися й мови, й правопису.

Кінчаю випискою з статті д. Івана Соколянського: „Кваппитись з витворенням наукової термінології, як це радять деякотрі з наших діячів, не слід, бо краще повільніще витворювати, ніж потім перетворювати, а що термінологія буде витворена, то це річ безперечна" (На педагогичні теми, ч. 1, ст. 9—10). На мій погляд, ця думка д. Соколянського повинна стати провідною в справі наукової термінології, і тоді не буде тих варварих термінів, з яких часто-густо глузують наші вороги, не буде помилок і непорозуміння у цій справі.

А. Грабенко.

362. **„Українські Медичні Вісти".** Двохтижневий часопис наукової, практичної та громадсько-побутової медицини, видання Всеукраїнської спілки лікарів у Київі. Число 1. 15 Січня 1918 року. 33 сторінки. Ц. 1 карб.

Перше число „Українських Медичних Вістей", яке має дату 15 Січня 1918 року, вийшло в кінці лютого біжучого року. Як пояснює редакція, таке запізнення явилось наслідком заколоту, що був у Київі через большевицьке повстання.

Всеукраїнська спілка лікарів виданням свого часопису задовольнила просто таки імперативну потрєбу в такому органі на Україні. Чепурно видана перша книжечка нового часопису складена добре й цікаво. В статті „Наші завдання часу" коротенько, бадьоро написаній лікарем *Корчак-Чепурківським* зазначено, якій меті на Україні має служити новий орган. Завдання ці полягають: 1) в утворенні української національної медицини, 2) в утворенні гармонійної сістеми наукового досліду що до санітарного стану здоровля на Україні, 3) в утворенні національно-об'єднанної верстви лікарів—громадських діячів, 4) в допомозі дер-

авним медично-санітарним установам—горо· нським та військовим, 5) в розьязанню тання про ремобілізацію медичних сил та дично-санітарних установ. При обговоренню 3 пункта цієї программи порушуеться важливе питання про повернення на країну всіх розпорошених на далекій чужині українських лікарських сил. При нашій бідності освіченими людьми взагалі ке питання мае особливо велику вагу.

На дуже інтересну тему написано аттю доктором *Нещадименком*: „Бактеріяльні м'ясні отруїння". Але ж стаття омітно шкутильгає що до мови та термінології.

Стаття д-ра *Черняхівського* „Про наукову і популярну літературу на Україні" ає цікавий нарис нашої—на жаль досить дної—медичної літератури.

Дуже життьове питання підіймає д-р *Гяченко* в своїй коротенькій статейці: Про перебудову фельдшерської освіти на Україні". Автор зьявляється оборонцем переформування медичних шкіл в медичні імназії, по скінченню яких молоді люде могли би переходити до університету, тоб о мали спроможність одержувати повну світу. Кінчається 1-ша книжечка журнала истом до селян про народнє здоровля *роф. Заболотного*, де шановний автор дає ігієнічні поради селянам. Бажано, щобього листа було розповсюджено яко можна ирше серед нашої людности.

Сучасні події, переважно відсутність очтових зносин, не дали можливости новому журналові дати відомости про стан медицини на провінції, звідки нема-ні одної ко респонденції. Взагалі 1-ше число журнала робить добре вражіння, пишеться він добою мовою, має добрих співробітників, визається солідною організацією, — все це дозволяє надіятися на найкращу будучину нового часопису, якому щиро бажаємо успіху.

Лікарь П. Шепченко.

363 „*Юнак*", **часопис середнешкільної молоді**. Видає Переяславська „Учнева (?) Спілка". № 1, 20 стор., ц. 50 к, № 2—3-й 32 стор. ц. 1 карб. Виходить з 29 Листопаду 1917 р. в Переяславі.

Приємне вражіння робить цей орган юнацтва, особливо друга книжка. Цілком пристойний зовнішній вигляд, видання чепурне, майже без коректурних помилок, мова взагалі гарна, проста, народня.

Свої завдання „Юнак" гаразд розуміє— „бути організаційним центром української молоді, пробуджувати її зі сну, надавати її моральних сил в ідейній праці („Наші завдання"). Часопис сподівається знайти спочуття собі поміж учнями середніх шкіл, бо знає, що „серед молоді вкраїнської є багато людей, хоча й гарних, але скалічених, знівечених духом, людей, що забули, зацурали свій люд, свою мову, свою Україну" („Що на часі"). Подаючи відомости з життя організацій учнів середніх шкіл, досить докладно поставивши одділи „Шкільна Хроніка", „З життя учневої спілки" та „Листування",—„Юнак" прямує до своєї мети, певний, що наша шкільна молодь повинна стати „*джерелом*", з якого на Вкраїну широкою хвилею потече національна свідомість. Може таке порівняння й не досить слушне, одначе—правда, що й од шкільної молоді ми перш за все сподіваємесь одержати ті кадри свідомої української інтелігенції, яка утворить міцний ґрунт для культурної роботи серед народу. І сучасні об'єднання української шкільної молоді мають дуже велике значіння не тільки для самоосвіти та самовиховання, а й для розвитку національної свідомости серед нашого народу („національне питання"). Це безперечно так; тільки ж „Юнакові", йдучи своєю стежкою, не годиться збиватися на манівці зведення особистих рахунків, як почасти помітно те в № 1 му, бо так і заблукатися можна.

В. Страшкевич.

364 „**Перший Крок**", **№ 1-ий. 1917 р.** (місячний) орган семинаристів Київської Учебної Округи. Вид. під редакцією Я. Нечитайлюка. М. Ольгополь на Поділлю. 32 стор. ц. 2 карб.

Пишу оці рядки, а навіспні невдатний вірш не йде з голови:

„Щось так гостро смокче, смокче
Кров червону випиває,
Щось так хижо квокче, квокче
Серце хворе розриває"...

Отож нехай ласкаво вибачать мені автори-юнаки, коли я може ненароком прикре слово скажу, беручись застерегти од дальших можливих помилок, як що вони за першим кроком зроблять ще другі. Звичайно папір усе стерпить, і коли орган семинаристів стане місцем спроби пера й чорнила, про нього писати не будуть; я ж, уважаючи, що „Перший Крок" „ставить собі завданням розроблення всіх питань що до педагогії, философії, природознавства, історії, землезнавства, кооперації, юнацьких мрій, літератури та инш. і покладає своєю метою поширення бажаної освіти на Україні",—дозволю собі дати п.

редакторові пораду- уважніще переглядати твори своїх юних співробітників і не віддавати їх до друку, як що вони написані тільки для власної втіхи і мають великі хиби що до форми і змісту. — Майже третину часопису зайняла розвідка д. Вихованця про шкільне виховання. Виходячи з загального розуміння—„виховання", яке пояснюється латинським *educare*, що на нашій мові нібито значить: „істнуючі в утробі (!) дитини інстинкти й потяги, зовнішнім впливом инших дорослих й стиглих людин треба вивести на світ", „бо тільки тоді дитина зможе істнувати в обличчі (!) чоловіка".—автор запевняє, що окремий „наш російсько (?) - український ідеал виховання — братолюбіє на христіанських підставинах і демократичний настрій". Тут шукали й знаходили ідеали виховання „наші батьки", то-б-то, по автору, —Володимир Мономах, Св. Дмитро Ростовський та Посошков з Новиковим (!?). Обстоюючи свої думки з юнацьким запалом, автор воює з видатнішими педагогами, побиваючи їх заявою, що кожен философ, кожен педагог діло виховання розуміє по своєму. З Л. Толстим чисте горе у автора виходить: не морочивши собі голови над педагогичними поглядами Толстого, д. Вихованець по щирости говорить, що йому „здається, ніби Толстой силенно ошибався (!), коли писав таку нисенітницю". Далі автор „самовідцураніо" веде боротьбу з педагогами сенсуалистами-матеріялистами, з раціоналистами-гуманистами і з тими педагогами, що нетямущими руками ведуть вихованців до „непослухняности або навпаки до духовної неволі й понихацтва (!)" і відхиляють од того, хто був „найпершим й самим завзятим соціялистом, самим щирим демократом з загартованним характером, справжнім анархистом"... од Христа. Справді! так на 33 стор. чорним по білому й написано. І от, уявляючи собі Христа, ніби якогось сучасного партійного ватажка, д. Вихованець береться „щиро захищати істину" Христову. Та чи розуміє ж він Христа? *Зрозумійте істину і „істина визволить вас,"* скажу я авторові словами євангелія,—визволить од туману, що голову юнацьку тьмарить. Паче Я. Нечиталюк! прочитуючи рукописи, що вам, як редакторові, складають, подбайте крихотку, щоб пристойнішу мову часопис мав. Адже-ж у вас есть співробітники, що гарною літературною мовою писати можуть. Єсть у вас Яків Новак, його передмова до щоденника з юнацькими мріями хибить що до мови лише деякими вульгаризмами. Єсть у вас і д-ін В. С., громадянські почуття якого знайшли вираз в зовсім такгарних віршах—„Людскість" і „Не будем ми йти"..

Часопис, що одбивав би в собі настрої молоді і був би для неї ідейним провідником в наші часи надзвичайно інтенсивного життя, очевидно дуже потрібний.

Спробу утворити такий орган ми вітаємо, вважаючи одначе, що „Перший Крок" ні формою а ні змістом цілком відповідати, в теперішньому своєму вигляді, тій потребі не може.

В. Поточний.

X. Біографії.

365 **Тарас Шевченко. життя його та діла** *Написав Сергій Єфремов.* Видання третє Товариство „Просвіта" у Київі. Серія життєписів № 25. Ціна 75 коп. Київ. 1917. Стор. 56.

Це трете, доповнене видання популярної біографії Шевченка, випущене у світ своєчасно, треба вітати, як один з небагатьох зразків дійсно популярної літератури.

Життя і діла Шевченка повні яскравих і надзвичайно „агітаційних" моментів які, здавалося б, повинні так багато промовляти серцю народньому, проте не мають і досі належного популярного освітлення. Книжка ж С. Єфремова має всі позитивні прикмети, що дають нам право віднести її до класично-популярних видань. Простота і ясність викладу, незвичайно педагогичний вибір найголовніщих і найзрозуміліщих фактів, усунення зайвих подробиць — все це без перешкоди цільности й повноті літературного й громадського портрета поета—робить книжку цю цінним подарунком для пробудженого від національного сну народу. І з цього боку вона навіть сягає далі безпосередньої своєї мети—вона єсть найкращим агітаційним знаряддям пробудження національної свідомости, розвій якої умілою рукою вплетено по-між рядками біографії Кобзаря. Стисло викладена історія Кирило Мефодіевського братства звертає на себе особливу увагу, яко зразок сполучення популярности і історизму.

А мова, та мова, якою уміє володіти лише Єфремов, і той природній і глибокий ліризм, що проймає весь зміст невеликої книжки, роблять її недосяжним шедевром, який—ми віримо—всі діячі, шкільної і позашкільної освіти поширять яко-мога серед народа. Як у фокусі, сконцентрував

ній автор мистецькою рукою все, що арактерізує високий гуманізм Шевченка, в справі відживлення гуманности серед ичавілих нині має, вона дасть свої вні наслідки.

Пав. Зайцев.

366 *Юр. Тищенко.* **Хто такий В. Винниченко ографичний нарис.** Київ, 1918. Стор. 16. Ц. 30 к.

Зьявилася ця брошурка в тріножні часи льшевицької пропаганди проти „буржуазної" ни і уявляє з себе популярну апологію Винниченка, як щиро-демократичного діяча.

Перші сторінки її присвячено полеміці з льшевиками (вказується їхній централізм і непристойні способи боротьби, як обкидання болом політичних противників,—середина росповідає життя Винниченкове до початку війни і показує дійсну вартість большевицьких нападів на „буржуазний" характер його діяльности: останні торі сторінки характеризують роботу Винниченка, як голови Генерального Секретаріяту. Ця найважніща частина брошури, на жаль—найкоротша, не дає читачеві ніяких фактів, а тому і позбавлена переконуючої сили. Взагалі д. Тищенко задто багато говорить від себе і говорить в такому айно-панегіричному тоні, що читачеві стає часом ніяково. Без сумніву було-б краще, коби б автор поступився цим своїм тоном, а за те навів и більше промовистих фактів.

М. Зеров.

367 *Михайло Грушевский. Голова Української Центральної Ради.* Київ. 1917 р., стор. 30. ц. 40 к.

На проф. М. С. Грушевському не справдився відомий афоризм, що „талан оцінюють тільки після смерти". Навпаки—рідний йому народ, за для розумового розвитку і державного відродження якого М. С. Грушевський працює ціле життя, оцінив цю працю в часи самого розцвіту діяльности шановного професора. Імя його знайоме кожному українцеві: його можуть любити і не любити, але ніхто не віважиться сказати про нього, що це звичайна людина, рядовий обиватель. А є чимало таких людей, які вважають, що М. С. Грушевський—і українська історія, українська воля, українська держава—це синоніми.

Тому можна бути певним, що випущена товариством „Криниця" біографія М. С. Грушевського зацікавить все українське громадянство, читатиметься і в міській камениці, і в сільській хаті. треба визнати, що багато де-чого дізнаються читачі з цієї біографії, багато де-чого навчаться. Вони дізнаються, що за порівнюючи короткий час можна зробити одній людині стільки, скільки не зробить иноді і десяток инших людей: ціле життя—праця невтомна з блискучими наслідками на науковому полі.

Біографію написано коротко, але з фактичного боку досить повно. Описані й батьки М. С. Грушевського, де-що з його особистого життя, історію появи його творів і його громадянсько-політична діяльність; єсть і невелика характеристика професора, але це навить і зайве, бо самі факти яскраво характеризують його особу. До книжки додано портрет М. С. Грушевського, але не теперішній, а за тих часів, коли йому не довелося ще покуштувати Московської неволі і посвіти.

Написано біографію ясною, зрозумілою мовою; помилок небагато, ми запримітили тільки одну: на стор. 14-ій непотрібне повторення в одній фразі слів „кріпнути духом".

К. Лоський.

XI. Критичні розвідки.

368 *А. Луначарський.* — **Великий Народний Поет (Тарас Шевченко).** Переклав з рукопису Микола Чудінов (М. Богун). Накладом Чудінова. Полтава. 1917 р. 31 ст., без ціни.

Не можна не висловити задоволення, що цю цікаву брошуру-промову талановитого критика, видану у Львові вже пьять років тому, видруковано її у нас. І видруковано саме тоді, коли в звязку з сучасними переживаннями України, зріс і інтерес, як до її культурно-національних цінностей, так і до тієї ідеології, представнику якої належить ця невеличка, але цікава робота.

Знавець Європейських літератур, Луначарський і до творчости Шевченка підійшов озброєним цим знанням і совісним вистудіюванням як творчости Шевченка, так і критичної літератури про неї, чого так часто бракує гастрольорам-критикам Шевченковової поезії та авторам його літературних портретів. *)

Вірна оцінка „народности" поезії Кобзаря, без тенденції обмежити нею її велике значіння, піднесення її з цього боку в порівнянні з творчістю Пушкина, Мицкевича і Містраля, спростовання спроб зрівняти Шевченка з Кольцовим, коротенька, але глибока характеристика „Марії" і розуміння її великої символіки, цікаві порівнюючі паралелі, влучні приклади,—все це робить її вартою уваги всіх, хто хоче і повинен розуміти Шевченка. Але центром ваги розвідки Луначарського єсть аналіз націоналізму Шевченка, який справедливо привів автора до висновку, що „демократичний націоналізм Шевченка зовсім це суперечить з новіщим соціялістичним світоглядом".

Цей висновок д. Луначарського і дальші його міркування на цю тему віддалюють нас від безпосереднього питання про Шевченка і примушують спинитись на моменті, що прірвою ділить ідеологію автора від фактичних експериментів її здійснення на

*) Як найвиразніший приклад укажемо високошановного Ө. Корша, який без всякої тенденції при всіх своїх українських симпатіях до Шевченка допустився самих грубих фактичних помилок в своїх міркуваннях про його. П. З.

живому тілі України—дорогої як Шевченкові, так і всім представникам сучасного демократичного українського націоналізму, здобутки якого партія Луначарського на „поток і розграбування“ віддала своїм клевретам.

Спиняючись на розумінні національної проблеми „революційними соціяль-демократами“, Луначарський заявляє, що „тричі неправі ті, хто говорить про соціялістичне нівелювання та про торжество,—в разі побіди пролетаріяту, — якогось безбарвного, наївного космополітизму“.

Події останніх днів показали нам правдивість цього твердження. Централістичний „космополітизм“ „революційних соціяль-демократів“ з Півночі — дійсно позбавлений „безбарвности“ і „наївности“— прикмет, з якими він нічим би не загрожував Україні — показав хижацькі пазурі „революціонерів“, жорстоких — по словам Луначарського — як раз через свою гуманність.

І коли тепер ми читаємо афоризм автора: „жорстокість революціонера — єдина жорстокість, яка може йти в парі з найглибшою ніжністю серця“, —афоризм, привязаний до міркувань про революційність Шевченка і оспівування ним оружної боротьби проти насильства, — то почуваємо глибоку національну образу. Чи ж нашому великому мученикові, борцеві проти насильства, яке знищує революція, його найглибшому ніжністю серцю — снилося коли, щоби ідеологи „ніжної жорстокости“ послали своїх наймитів плюндрувати „нашу“ і всеж таки, як і за царських держиморд, так і за часів „інтернаціоналу“—„не свою“ землю?!

Цікаво було б, п. Луначарський, як би Ви подумали,—що би Вам сказав Шевченко, націоналізм якого, по Вашому ж справедливому признанню, „сам по собі має соціялістичну цінність“?...

Шкода, що д. Чудінов зробив свій переклад на суто-галицькім діялекті, до того ж—повнім русизмів. Передмову ж в цілому не можна зрозуміти, бо в один уступ її вкралася синтактична помилка, що зіпсувала розуміння контексту.

Пав. Зайцев.

369 *Павло Зайцев.* **Оксана. Перше кохання Шевченка.** В-во „Друкарь“. Київ, 1918. Ст. 32 in 32°. Ціна 50 коп.

Тарас Шевченко давно вже став символом українського відродження. Давно вже з великої книги його—„Кабзаря“—почерпують славні й могучі лозунги для нового життя країни. Давно вже провадиться різнос торонне, серйозно-критичне й наукове вивчення всіх моментів складного життя поета; вглиблюються у творчість його щоби вивести деякі загальні ідеї його дешіфрують його рукописи, встановлюючи дійсний їхвій текст; збірають його малюнки і все, що торкається цієї єдино-великої людини України, нової України. Тим часом наслідки того всього ще бідні, неповні, не розроблені, не освітлені. І тому ми й досі не маємо й не можемо мати біографії Ш-ка гідної великого поета. Все те робиться в нас досі якоюсь випадковою дорогою, по аматорському, а не науково. Наука—Шевченкознавства—ще чужа нам, а брак її в ній відчувається у великій мірі. І в наші часи дійсного політичного будування треба було би може навіть законодавчою дорогою заснувати наукову інституцію, що мала б своїм завданням вивчення Т. Шевченка в цілому.

Тим часом ми повинні бути вдячними кожному, хто тою чи иншою дорогою дає нам пізнати більше й глибше Т. Г. Ш-ка, допомагає заглянути у інтимну глибину його надзвичайного серця і освітлює той чи инший бік і момент в його житті. Зазначена вгорі книжечка і додає кілька штрихів до неповної ще картини інтимного життя поета—до історії його кохання. Помалу матеріял цей збільшується і розробляється. Ми маємо вже матеріяли до пізнання його відносин до дівчини Ликерії (Полусмаківна), до княжни Варвари Мик. Рєпніної (хоча цінні матеріяли й досі не опубліковані в укр. мові), до артистки Катрі Піунівни, і до инших менш впливових жінок в житті Т. Г. Ш-ка. Досить велика література є про Оксану, перше і найбільш глибоке та витрівале кахання поета. До цієї літератури прилучається і цікавий нарис д. Зайцева, згаданий вгорі цієї замітки.

Авторові довелось знайти і опублікувати новий варіянт поезії Т. Г. Ш-ка, що, як тепер зьясувалося, була посвятою незакінченої його поеми „Черниця Марьяна“. Він видрукував цю поезію 1914 року в російському журналі „Вѣстникъ Европы“ ч. 2, і тут же подав свій нарис під заголовком: „Перше кохання Шевченка“. Брошурка ця є передруком з додатками й одмінами цієї статті, поезії Ш-ка під заголовком—„Оксані К....ко“ і короткого вступу автора. Нарис д. Зайцева яскраво і послідовно малює перед читачем чарівний образ першої коханої Ш-ка, сусідки—кучерявої Оксани, і надзвичайну силу і вірність

памьяти її впродовж цілого життя. Скільки бя жінок не зустрічав Ш-ко в житті своїм, але образ Оксани завжди не тьмарився і завжди стояв перед ним живим й чаруючим, і йому не зраджував Ш-ко ніколи. Мало того, він був і поетом її,—образ безталанної кріпачки Оксани знаходимо у багатьох поезіях Ш-ка, хоча під ріжними іменами. І тепер можна впевнено сказати, що це є поетова Беатріче, та велика і свята любов Ш-ка, якій мусимо завдячити, що охоронила поета в його скорбнім житті...

Славна тема нариса, його змістовний текст знайшли собі і зовнішне хороше втілення. Маленька, дуже чепурна книжечка оздоблена стильовими заставками й кінцівками з гарною обгорткою в наш час огидної макулатури робить приємне враження.

П. Богацький.

XII. **Етнографія.**

370 **На всякий випадок життя.** (*Народні приказки та прислівья*). Упорядкували В. С. та О. Д. Видавництво „Сміх“. книжка друга. К. 1917 р. Стор. 128, 32⁰, ціна 1 карб.

Даремно упорядчики цієї книжки поховалися за ініціали своїх імен і прізвищ, адже робота їхня була не тільки пристойною. але й по суті справи така, що потрібує показати обличчя упорядчиків. Скоріще чистий етнограф може себе не называти, ніж ті, хто з готового об'єктивного, яскравого й блідого, розумного й ніякого етнографичного матеріялу вибірають на свій смак, по своїй уподобі, навіть несвідомо по своїй вдачі, вибірають те, що їм *здається* кращим. дотепнішим, розумнішим. Упорядчики зробили свою книжку досить цінною та осягли деякої міри об'єктивности двома способами. Перше: приказок вибрано в них не так уже й мало,—їх мабуть есть більш як півтори тисячі, а це значить, що значна частина загального і типового матеріялу увійшла в цю збірку. Друге. і особливо позитивне,—це сістематизація матеріялу, річ для багатьох етнографів, навить учених, дуже трудна а иноді й фатальна. Сістематизація, а власне своєрідна для цього своєрідного випадку, класифікація численних приказок полегчує користування цією книжкою і робить її корисною й приємною. Класифікація для цієї книжки типу „підручних“ така:

Народній календарь: Зіма. Весна. Літо. Осінь. Свята взагалі. Господарський календарь. Природа. *Доля*: Доля. Бог. Правда. Щастя. Багацтво. Гроші. Торг та борги. Бідування. Голота. *Розум та дурість*: Розум. Наука. Знання. Розумна мова. Хитрощі. Дурість. Недотепність. Балаканина. *Праця*: Всяка праця. Господарська робота. В полі. В оборі. Ліноці та ледарство. Панування. *Істнування людини*: Дитинство. Дівчата. Краса та врода. Жіноцтво. Весілля і шлюб. Родинні відносини. Хвороба. Старість. Смерть. *Почуття*: Кохання. Радощі. Сум та журба. Жах та полохливість. Гнів. Скупощі. Заздрощі. Голод. *Вдача людини*: Добрість. Досвідченість. Сила. Жвавість. Млявість. Неохайність. Глузування. Пиха. Нахабство. Брехня. Поговір та плітки. Сварка та лайка. Пиянтво. Злодійство та шахрайство. *Громадські відносини*. Патріотизм. Воля. Товариство. Приятелі. Вороги. Сусіди. Гості. *Духовенство*: Попи. Ченці. Дяки. *Національности*: Козаки. Москалі. Ляхи. Цигани. *Сентенції*: Мораль. Побажання. Всякі.

Вдатно чи не вдатно. але—це система, яка надає рації користування книжкою. В передмові упорядчики виснили, який інтерес і цінність мають народні приказки. справедливо підкресливши також язикове значіння цих стислих, економних. образних формул. які з себе уявляють наші (та й всякі) приказки. Дуже боюся, що вираз Карлейля—„Освіта людей повинна починатись з приказок, а кінчатись ідеями“,—який так побожно навели упорядчики, може дістати хибного толкування. Це вірно. коли під приказками будемо розуміти поетичні, конкретні, образні формули, а під ідеями—абстрактні, загальні, теоретичні формули людської думки. Але приказки взагалі повинні складати тільки малу та незначну частину навчання.

Видання чепурне. Шріфт дрібний, але чіткий. Папір добрий. Коректурних помилок нема, окрім одної, а зате вельми досадної: „прислужитися Відчизні“. І хто це „д“ туди всадив.—упорядчики чи коректор? Може бути, або—*отчизна* (хороше. старозавне слово), або з-галицька—*вітчина*.

Ан. Ніковський.

XIII. **Мистецтво.**

371 *М. Біляшевський.* **Наші національні скарби.** Видавництво „Шлях“. Київ. 1918. Ст. 15. ціна 55 коп.

Національні скарби наші, яким присвятив свою брошуру д. Біляшевський, це—музейні колекції і взагалі збірки старовини, що переховуються по ріжних громадських інституціях і на руках у людей приватних. Д-ій Біляшевський вважає за чудо те. що на Україні, не дивлячись на сістематичну політику винищування всього національного, ведену московським урядом, все-таки „і по більших центрах, і по ріжних закутках заховалося ще чимаго памьяток старовини, особливо мистецьких, що лишилися від тієї доби, коли свідомість українськоі нації не була так пригнічена“.

Може це й не таке вже чудо, бо сам автор признається трохи далі, що „обслідування памьяток старовини й народньої словесности зоставалося для українців майже що не єдиною сферою, де російський уряд не наклав свого veto, хоч і дивився на

роботу в цім напрямі досить підозріло". Справедливість вимагає додати до цього, що серед помосковленого нашого панства, — потомків козацької старшини, завжди знаходились освічені, культурні люде, які цінили предмети старовини не тільки, як памьятки фамильні, — такі, що стосуються родинних споминів, але взагалі, яко зразки національної культури в минулому. Заходами цих людей, ст як В. Тарновський, А. Поль та ин. і почетали музейні колекції, які в наші часи вже ледве чи й можна було б зібрати.

Та як би там ни було, не можна не згодитись з д. Біляшевським, що справа збірання й зберігання національних скарбів стояла й стоїть у нас далеко не на висоті. Д-ій Біляшевський хоче нагадати громадянству про цю справу й познайомити в загальних рисах із тим, що у нас есть, які саме музейні збірки істнують на Вкраїні (й по-за межами її—в Петербурзі, у Москві). Він росповідає про важкі обставини, в яких перебувала музейна справа у нас досі, переличує важніщі музеї на вкраїнській теріторії, занадто може скупенько й коротко подаючи відомости про зміст їх колекцій, принаймні що стосується важніщих з тих музеїв. Між иншим, переличуючи малі провінціяльні музеї й приватні колекції, автор забув згадати за Історичний музей у Глухові, зложений переважно з колекції неб. М. Шугурова. В цілому брошура д. Біляшевского подає загальний і дуже інтересний образ становища музейної справи на Україні.

Треба сподіватися, що тепер, коли маємо власну національну державу,—справа ця стане на певний ґрунт, бо уряд наш сам за це подбає. Але треба, щоб виявлялась тут також неослабно й громадська ініціятива, щоб розуміння культурної ваги збірання й охорони „національних скарбів" перейшло в широкі народні маси, щоб не було того варварського нищення них скарбів (особливо під-час соціяльно-економичних і політичних розрухів), яке, на великий жаль, відбувається у нас перед очима.

Д. Дорошенко.

XIV. Поезії.

372 *Дмитро Загул.* **З зелених гір. Поезії.** Видання т-ва „Час". Київ. 1918. Стор. 104. Ц. 1 карб. 60 к.

Дмитро Загул, як пишуть в передмові його видавці, „молодий поет Зеленої Буковини, закинутий не з власної волі на Україну".

Нашому читачеві він невідомий зовсім, коли не рахувати кількох поезій, підписаних його імьям в останніх числах „Л.Н.В." та „Київської Земської газети". Складений ним і випущений нині „Часом" збірник—не носить печаті виразної індівідуальности і не дає ще змоги скласти певну думку про талант його автора. Але одного в усякому разі не можна одмовити поетові це дару легкого музичного віршу: на його мелодійних рядках мимоволі одпочиває вухо після важкої, незграбної версіфикації деяких инших „поетів" українських.

Збірник „З зелених гір", що лежить оце перед нами, складається з трьох великіх відділів: I—інтимна лірика поетова, II—переклади з Бальмонта, III—наслідування та переспіви з Святого Письма.

Інтимна лірика Загула не визначається особливою орігінальністю, чи ріжноманітністю тем: загальний тон її —це той традиційний сум (иноді безпричинний), якому віддають повинність мало не всі починаючі українські поети. З 56 поезій 3-х циклів лірики не менш половини говорять про „сломлене щастя колишнього", про „всесвітнє горе" і „за згубленим раєм одчай", про душу „подібну до домовини" і „безсилі зітхання". Поетові здається часами, що він втратив „останню надію"

> і розвіялось світло химерне:
> вже ніяка рожевая мрія
> пережитого щастя не верне.

Весь цей „поблекшій жизни цвѣтъ безъ малаго въ осьмнадцать лѣтъ" справляв би враження страшенної одноманітности, коли б автор не догадався розрідити їх поезіями иншого світлішого настрою. Як зразок таких поезій наведемо один з початкових віршів одділу (на жаль, надрукований трохи непоправно):

> З глибин руїни і пустелі,
> з долини смутку і плачу,
> в краї надзоряні, веселі
> на крилах пісні я лечу.
> Думками лину над землею—
> мені так тісно на землі,
> а разом з піснею моєю
> летят у вирій журавлі.
> Їх крик мою бентежить душу:—
> та з ними враз не закричу:
> я вище вилетіти мушу
> від журавлиного плачу...

Кращі вірші оділу: „Я не знаю, де то було" (стр. 12), „Серед маленького озерця" (стор. 14), „Коломійка" (ст. 43), „Покотилися по заріночку" (ст. 44). Почуваються подекуди впливи народньої пісні Олеся, иноді Гейне і Бальмонта.

Друга частина збірника переклади з Бальмонта—є власне найслабше. Перекладати Бальмонта—річ надзвичайно важка: для цього, по-перше, треба бути самому віртуозом поетичної форми, як він, а подруге, мати під руками такий складний і гонкий технічний апаратам, яким українська поезія ще не володіє. Деякі переклади Загулові проте удались, але в більшости випадків він потерпів фіаско. Особливо це помітно на таких зразках, як знаменитий „Челнъ томленья" (у Загула—„Човен утоми"), де всю поезію збудовано на таких фраптовитих алітераціях.

Вечеръ. **В**зморье. **В**здохи **в**ѣтра.
Величавый **в**озгласъ **в**олнъ.
Близко **б**уря. Въ **б**eрегъ **б**ьется
Чуждый **ч**арамъ **ч**ерный **ч**елнъ.

У Загула алітерації значно ослаблені:

Вечір. Море. Подих **в**ітру.
і **в**еличний поклик хвиль.
Близько буря. В беріг **б**'ється
чорний **ч**овен без вітрил.

Иноді переклад здається грубоватим. Так чудесне Бальмонтовське: „Смерть, *убаюкай* меня". Загул переказує: „Смерте, *приборкай* мене". Багато москалізмів: чертог, хоровод, прилив, і т. п.

Найкраща частина збірника—переспіви з Біблії. З „Пісні пісень" автор переклав 15 уривків і між ними—улюблене Пушкиним: „Вертоградъ моей сестры, вертоградъ запечатлѣнный".

Зачарований сад —
ти, кохана моя!
На криниці печать,
не дістануся я.
В тім саду виноград,
пишні квіти лісів,
кипарис і гранат
там роскішно росцвів...

Так само чудово перекладений і другий уривок: „Сплю, але не спить моє серце"...

Переклад „Еклезіаста", не вважаючи на деякі хиби з боку мови, можна поставити поруч з кращими українськими переспівами Біблії, як переспіви Руданського, або й Куліша. Вірш автора знаходить тут часами силу і виразність, набуває відповідного темі ритму:

На сході сонце рано встане —
то золото, то кров,—
сусгний мир за дня огляде
і капе в море знов...

Поетична мова Загула досить чиста, близька до мови України Наддніпрянської. Псує її тільки надуживання зменшених форм, оті „рухи білесеньких рук", сподіваннячка, зітханнячка і повні форми прикметників (незабутнєє, майбутнєє, облудвеє), що часто вживаються на Буковині.

Є в збірнику прикрий недогляд: епіграф до 2 циклу лірики: Jmprobe Amor, quid non mortalia pectora cogis (Люте кохання, до чого ти не приневолюєш людські серця) автор приписав Овідієві, тим часом, як цей класичний рядок належиться Вергілієві. (Енеїда, IV, 412).

Версіфікаційна техника Загула нехитра. Їй бракує певної закінчености, і це дуже шкода, бо вірш авторові дається легко. Захоплення Бальмонтом не минулось проте без наслідку, і в деяких поезіях ми зустрічаємо зручне користування внутрішньою римою:

Десь високо над землею носять
доля наше *щастя*, та ніколи нам
не *вдасться* опинятися там.

Загалом беручи, в авторові є „искра Божа", єсть де-що таке, що подає—при умові серйозної роботи над собою надію на дальший розвій. І було б дуже прикро, коли б ця надія не справдилась.

З зовнішнього боку книжка виглядає чепурно.

Мик. Зеров.

373 *Т. Шевченко*. **Малий Кобзарь**. Видання Баришпільської Учительської Спілки на спомин про Шевченковське свято. Стор. 32 in 16°. Баришполе. 1918. Ціна 30 коп.

З утіхою доводиться зазначити отакі сільські видання, як ось і це, що лежить перед нами. Росте інтерес до книжки і центри вже не можуть його цілком задовольнити,—починається децентралізація культурна. один з найкращих і найкоштовніших може здобутків політичної волі.

„Кобзарик", що видали баришпільці. робить не зле враження і своїм зверхнім виглядом. і вибраним з „Кобзаря" матеріялом. Маємо тут зразки з найбільш популярних поезій Шевченка—історичних, політичних та ліричних. До поезій додано коротенький. до ладу складений життєпис поета.

С. Єфремов.

374 *К. Тетмайєр.* **За скляною стіною.** Поезії в прозі *переклад А. Павлюка.* Видавництво „Шлях". К. 1917. Стор. 24. Ціна 40 к.

Поезії в прозі одна з найбільш вишуканих поетичних форм, улюблених багатьма майстрами стилю, котрих не задовольняє елементарна гра ямбів та хореїв і котрі навіть прозі своїй уміють надати гармонійність віршу. Ставитися до цієї форми можна всяко, можна визнавати її надто витонченою, маніриою, але не можна заперечити, що деяким авторам вона удається надзвичайно.

Тетмайєр належить іменно до таких віртуозів форми. Тому-то перекладати його—річ важка, яка потрібує від перекладчика доброго знання мови і великої техничної вичучки А д. Павлюк не має ні того, ні другого. Стиліст він поганий, літературних навиків у нього нема ніяких. А тому закінчені, колоритні фрази Тетмайєра стають під його пером сірими і незграбними. Зусюди випинають *що, як, коли* і неймовірно утруднюють читання.

Напр.: „Що ж робити чоловікові, *коли* відлітає від нього віра и найдорожче, відлітає, *мов* ті журавлі, *про котрих я.* Бог зна чого, думав, *що* вони не вернуться ніколи".

Як же мало Тетмайєра відчувається в цій кострубатій фразі!

Д. Павлюк рішуче не вміє будувати речення, і прикладів, подібних до наведеного, можна б подати досить. Складня перекладчика взагалі недосконала. Він пише: ...„печаль залягла *в ліс*", „доли... зраджувала *мені*", „жіноче серце, *яке слухняне* мені" і т. п. Зустрічаються помилки і в морфології: квіт*ків* (зам. квіток), сльози радо*щи* (зам. радости). Але що найбільше кидається в вічі, це лексіка. Тут можна знайти надзвичайні курйози. Пережиті години пролітають перед перекладчиком „*як отара чайок*", смереки „випростуються *рівномірно*", волосся „*зіжачується* на голові", журавлі летять не „ключем", як ми б сподівалися, а „*якоюсь журливою отарою*", вогняне сонце „стоїть *на сапфірно-злотньому* (може, сафіроно-золотому?) небі". „*Жалоба підрубаних дерев*", „лід *замерлих* озір", „чудовий сірий *пінжак*" (чому вже в такому разі не „спінжак"?) та „спів *постійний* слави" домальовують картину повної стилістичної безпорадности автора.

До свого збірничка перекладів (всіх поезій перекладено 22) д. Павлюк приложив коротеньку характеристику Тетмайєра, котра власне нічого не дає. Кому ж бо можуть промовити щось до розуму чи до серця такі загальні фрази: „його мистецтво лежить по-за гранями добра і зла, в йому нема рис пророка чи апостола".

Зустрічаються в книжечці часами і коректурні помилки

Мик. Зеров.

XV. Театр і п'єси.

375 *Мих. Грушевський.*—**Хмельницький в Переяславі, історичні образи.** Київ. 1917. Стор. 79 in 8°, ц. 1 р. 50 к.

Цікава книжка! Не тим, що належить вона перу високоповажаного професора, і не тим, що зміст її, переказаний найбільшим знавцем нашої історії,—є, можливо, історична правда. А цікава вона, на жаль, як раз з протилежного боку, бо доводить, що не всякий, хоча би й талановитий історик, може бути драматургом, навіть зможе писати історичні драми. Вперше цю аксіому було доведено М. Костомаровим, який після своїх славнозвісних історичних праць зробив невдалу спробу написати драму про „Саву Чалого",—а тепер цю саму аксіому теж не менш виразно потвердив проф. М. Грушевський, випустивши драматичні образи—„Хмельницький в Переяславі". І як що це вже треба було доводити вдруге, то, може було б не зайвим, зробити хоча б так, як зробив М. Костомаров, приховавши своє авторство за скромним псевдонимом Іеремії Галки.

Правду кажучи, коли я тільки взяв в руки цю книжку,—мені одразу стало страшно, що станеться саме те, про що я сказав раніш. Бо й справді не можна ж вимагати од природи, щоби вона одному чоловікові віддала всі таланти і усякі види хисту, а історія каже, що навіть такий видатний і ріжносторонній геній, як Гете, й той не міг би написати ну, скажемо, опери...

Через те й нова праця проф. Грушевського, що уявляє собою цінну історичну розвідку в драматизованій формі, однак драми з себе не уявляє й, певне, ніколи не побачить світла рампи.

М. Садовський.

376 *Спиридон Черкасенко.* **Повинен.** Драматичний етюд. Вид. „Дзвін". 1918. Ст. 16 in 32°, ц. 40 к.

Події 1905 року, коли наша земля захвилювалась під першим подихом революції, дали Спиридонові Черкасенкові, який ще тільки починав свій письменницький шлях, багато матеріялу. І цей матеріял,—треба визнати,—Черкасенко використав дуже добре, перетворивши в горнилі своєї душі художника в прекрасні, сильні, часами могутні речі. Одною з таких „блискучих скалок", що дає велике задоволення читачеві,—є й невеличкий драматичний етюд „Повинен", випущений оце окремим виданням.

Повна глибоко-драматичних настроїв, викликаних розумінням обовьязку, що веде на бій робітника в оборону свободи й братерства,—ця невеличка річ робить сильні враження й у читанні. На сцені ж, в хорошому виконанні, цей етюд просто приголомшує глядачів. Він може бути добрим матеріялом як для звичайного театру, так і особливо для театрів інтимних.

Не потрібуючи складної обстанови й реквізиту,—ця драма буде дуже бажаною й на провінціяльній, аматорській сцені, якій дуже радимо звернути на етюд Черкасенка свою увагу.

В. Старий.

377 *Л. Ельський.* „**Весняної ночі**". Малюнок на одну дію. Сміла. 1918. 8 ст. in 32, ц. 20 к.

Просто диву даєшься, як можна на пьятьох неповних сторінках маленького формату умістити стільки безглуздя, глупоти, бездарности, безграмотности, елементарного незнання мови, коректурних помилок самого неможливого гатунку (кохання „хохання") і т. д. і взагалі всього того, що не може бути ні в якому друкованому папері, окрім большевицьких декретів.

Безглузда сценка, для якої якийсь Смілянський сажотрус Ельський не пошкодував паперу, справить справжнє страждання на всякого, хто, навіть не витративши грошей на її купівлю, матиме нещастя проглянути цей „твір". І певне словами з „твору" Ельського й зможе тільки сказати той беззахистний од подібних експериментів

смілянських драморобів читач:—„Хоч я й не вдержую тебе, але ж увійди в мій стан і залиши мене в супокої“!

В. Дик—ий.

378 *Т. Колесниченко.* **Чад.** Пьеса на 5 дій. Київ. 1918. Ціна 95 коп. стор. 63

Учадієш, прочитавши цей „Чад“. Учадієш—не бачучи й не чуючи—від одної уяви того, як пьють безнерестанку „недогон“, як валяються пьяні, базікають нелюдською мовою, танцюють, бьються і, врешті, кінчають все пожежою, від якої навіть завалюється хата. Що до останнього моменту, то автор ласкаво згожується й на трохи инший кінець: „коли нема відповідних декорацій для обвалу хати, можна кінчати пьесу так: за коном пожежа. Павло давить Віктора. Коли той вже лежить нерухомо, вбіга Ганна: жахається. Павло регоче“.

Здавалося, що сюжет пьеси, хоча й спірний, але не безглуздий, можна було-б обробити й пристойно. Що ж ми бачимо у Колесниченка? Горпина—тиче дулі, чоловік її—тиче дулі, Юхим—тиче дулі... В першій дії пьють недогон, в другій теж, в третій теж, в четвертій горілку. Чисто „клоунські“ номери на зразок такого, наприклад: Горпина хоче вдарити рогачем пьяницю чоловіка, а влучає в дочку і т. п.—заступають „комизм“, який підтримується ще і такими виступами:

Салихвон (крамарь) так дякує за запрошення на заручини:—„Тропут вот по ето время (*показує на горлянку*), нє знаю, как і виразіть свою субордінацію. Честь імєю кланяться, чтоби ввечеру прітарабаніться. Адью!“

Божевільний Павло веде такі речі:—„Сніг ішов... та як вхопить мене за ногу... я як закричу—цю-цю ня! Цю-цю ня! Хе-хе-хе. А він як прнпече“...

Серед гірких пьяниць, ошуканців ідеальна постать селянки Ганни, яка говорить такою мовою, що їй позаздрять і інтелігентні українські панночки.

З такими художніми засобами і з таким прийняттям дійсности береться автор до „драматургії“...

І пече-пече драми, пече-пече комедії, кому треба—„з обвалом“, кому ні—без його... Але дулі і „денатур“ (дань часу)—для всіх обовьязкові! Теж творчість!

Пав. Зайцев.

XVI. Художні видання.

379 *Т. Шевченко.* **1) Плач Ярославни. 2) Бій з половцями.** Малюнки Павли Діденко. Видавниче Товариство „Сіверянська думка“. Чернигів, 1918 р.

Не знаю, як і дивитися на цю книжку: чи як на видання художнє, чи просто як на книжку, що пущено її в світ à propos?

Але з того, що кожну сторінку книжечки оздоблено то рисунком, то орнаментом, заставками, кінцівками, а самий текст є автоґраф художника—можна гадати, що видавництво мало намір видати що сь художне... Багато покладено на зовнішній артистичний вигляд книжки і праці, і упертости, а книжка все-ж таки не перейшла меж „дамського рукоделія“. Стільки дрібної сумлінности, вузенького помислу та переспівів з чужого голосу. Правда, що репродукції дуже невдалі, розляпані, але і оригінали не повинні мати претензій на кращу долю.

От, напр., як художник трактує поетичну постать Ярославни, що плаче та й сумує „в Путивлі рано на валу“ (стор. 7): —де-сь під тином „вранці-рано“ сидить (це ясно видко) жіноча постать, одягнена по Московсько-Васнецовсько-Нестеровському рецепту і що-сь робить—чи дивится куди, чи ворон лічить, чи куняє. А навкруги квіточки, каланча (мабуть—вежа), сонце як на „оракулі, премудрому предсказателеві“.. А ні доби, а ні стилю, а ні настрою, а ні навіть илюстрації, котра б просто пояснювала, що Ярославна дійсно плаче. А на сторінці 11—страшенний бій Ігоря з половцями: з одного боку—на білому коні „білий генерал“, а з другого—китаєць на гарному коні. Войовничий нахил дуже добре зазначено в позі „білого генерала“: так і чуєш його „богатирський“ оклик—„осаді назад“!

Краще було-б видати просто й скромно цей уривок з чудової поеми, так талановито перекладеної нашим великим художником слова і не псувати його твір невдалими роботами жіночих „рукоделій“.

Проф. М. Г. Бурачек.

XVII. Релігія та церква.

380 **Молитовник. Мовою українською й церковнославянською.** *Переклав і пояснення зложив Архиепископ Олексій.* Видання книгарні Є. Череповського. Київ, 1917 р., стор. 46+II, ціни не позначено.

381 **Молитовник. Ц.-славянський та український тексти (з поясненням).** *Свящ. А. Геращенко.* Вид. Т-во „Вернигора“. Київ, 1917 р., стор. 31. ціна пів карбованця.

Перший молитовник призначено для шкільного вжитку, другий—для вжитку загального кожного християнина: через те й кількість і пояснення молитов у них ріжні.

В передмові обидва автори подають загальні пояснення про Бога, молитву, хрестне знамено, то-що. В кінці-ж арх. Олексій подає „напутіння“ з „Книги Приповісток Соломонових“ до Бога, дітям до батьків, до семьї, до громадян, як самим шануватися, а п.-о. Геращенко зазначає завдання свого перекладу і дає гарне пояснення, як треба читати словянський текст з українською вимовою. Арх. Олексій подає молитви, які повинні знати діти в початкових класах середніх шкіл та початкових школах і до кожної молитви додає досить гарні пояснення, од чого книжечка набірає

великої вартости. Не вистачає в ній тільки „Заповідів блаженств", а їх треба було-б надрукувати. Цей молитовник, як підручник, цілком вживатися не може, бо він не задовольняє основним вимогам педагогики, тай зложено його на зразок звичайних московських молитовників, але взагалі учням треба його придбати, як „пособіє". Свящ. Геращенко дає звичайний скорочений молитовник з поясненням лише поодиноких слів. Шкода, що автор не поділив молитов на вранішні та вечірні, а друкує всі вряд, тим часом доконче треба було-б хоч в примітці позначити порядок вичитування молитов. Що-ж до перекладу самих молитов, то тоді як арх. Олексій більш наближається до народньої мови, у п.-о. Геращенка більше словянизмів. А взагалі переклади у обох гарні. Тільки варт було-б „Вернигорі" зменшити розмір книжки і надати їй вигляд дійсно молитовника, а не звичайної книжки. Ціна не висока.

Свящ. Волод. Хоменко.

Видавнича хроника.

● **Товариство „Час"** замовило в Лейпцигу друк першої серії картин-ілюстрацій до Українських пісень артиста-маляра *А. Ждахи*. Видання буде в формі переписних карток. Одночасно в Празі замовлено повторення другої серії карток-ілюстрацій до українських пісень *того-ж* художника.

● **Теж товариство** замовило за кордоном кілька ілюстрацій-карток для малих дітей.

● **Теж Т-во** друкує драматичну картину *О. Кобиля* (З Тарасову Ніч". і прийняло до друку збірник оповідань американських авторів: Брет-Гарта, Едгара-Поє, Джека Лондона та Марка Твена.

● **Товариство „Криниця"** у Київі друкує такі книжки: Повного зібрання творів *М. Коцюбинського* том III; *Григорьєва-Наш.*—Українська історія в народніх піснях; *О. Дорошкевич та Я. Біленький*—Хрестоматія по історії української літератури для середніх та вищих початкових шкіл, том 1-й, випуск 1-й; *Білоусенко, О.*—„Весна"—читанка для малих дітей.

● **Видавництво Череповського у Київі** незабаром випускає з друку такі книжки: Граматика, ч. II. *І. Огієнка*.—*Його-ж*. Орфографичний словник.—*Гр. Коваленка*. Небо і земля (оповідання про небо і землю і про світові фізичні сили).—*Його-ж*. Анатомія, фізіологія, гігієна (короткий курс для сер. і вищ. початк. шкіл).

● **Воно-ж** випускає в „Сільській Бібліотеці" такі книжки: *Нечуя-Левицького*: 1) Кайдашева сімья, 2) Приятелі, 3) Невинна; *Шевченка*: 1) Катерина, 2) Кобзарь (в ред. В. Доманицького).

● **Редакція журналу „Вільна Українська Школа"** розпочинає видання окремих брошур по питаннях методичних і загальноосвітніх під назвою „Бібліотека вчителя".

● **Видавниче Т-во „Вернигора" у Київі** цими днями випускає такі книги: Кіплінг — *В Джунглях*; Попович—*Граматика Української мови*; В. Тодосів—*Смерть на яблуні* (казка); Л. Глібів—*Будяк і васильки* (казка).

● **Видавництво „Праця" у Київі** друкує книжку *І. Чопівського*—Цукрова промисловість на Україні.

● **Воно-ж** готує до друку: 1) *С. П. Фридолін*.—Книжки по молочарству для селян та дрібних хазяїв. 2) *Проф. С. Тимошенко*.—Скорочений курс будівничої механіки. 3) *Б. Дорошкевич*—Початкова хімія.

● **Видавництво проф. Грушевського у Київі** друкує статті, промови й замітки того-ж автора під назвою *„З старого і нового"* і його книжку—*„Під хмарою стоячою"* (з українського життя). Готується до друку книга *М. Грушевського*—*„Розвідки й причинки до української історії"*.

● **Видавництво „Наш Театр"**—друкує такі пьєси *С. Черкасенка*: „Про що тирса шелестіла" (присвячено М. К. Садовському); „Ка ка старого млина", „Хуртовина" (пьєса, що майже не попала в першому виданні до рук читачів через конфіскату).

● **Видавничий відділ Дніпровського Союзу** готує до видання такі книжки: *Л. Бертран*—Кооперація та соціялизм; *Його-ж*—Що повинен знати кожен споживач (шість лекцій про кооперацію); *В. Тотоміянц*—Теорія і принципи кооперації; *Проф. К. Воблий*—Популярний курс політичної економії (підручник для слухачів народнього університету і для самоосвіти).

● **Теж видавництво** замовило ріжним авторам серію книжок переважно по споживчій кооперації, які б складали більш-менш повну бібліотеку кооператора.

● **Нові книгарні** В близкому часі у Київі одчиняться три нові українські книгарні—**Товариства „Час"** (на Фундуклоївській 24), **„Книгарня Української Школи"** і книг. **„Воля"**.

● **Редакція проповідницького журналу у Київі „Духовна Бесіда"** цими днями випускає з друку 1-у серію проповідів до українського народу—*„Казання на сучасні події"*.

● **Видавництво І Самоненка у Київі** готує для друку кілька шкільних підручників для середніх шкіл. В першу чергу підуть *арифметика, алгебра, геометрія*.

● **У м. Чернігові** відкрило свою діяльність Українське Видавниче Т-во *„Сіверянська Думка"*. Т-во має на меті друкувати і видавати ріжного роду видання культ.-просвіт. значіння, безпартійного храктеру, переважно українською мовою, по українознавству, а також і инші видання того ж значіння і характеру. Нині т-во „С. Д." друкує працю В. Л. Модзалевського *„Загальні риси Українського мистецтва"* і готує до друку де-кілька видань по українознавству взагалі.

● В близькому часі в Одесі має вийти з друку *„Коротка граматика української мови для шкіл"*—В. Мурського.

● **Кооперативний Союз** у м. Умані з березіля 1918 року розпочинає видання тижневої літературно-громадської і кооперативної газети, яка матиме назву „Союз". Газета буде обслуговувати інтереси селян, робітників і трудової інтелігенції.

● **Видавництво „День"** повторює видання альбома *„Київ в картинах місцевих художників,"* а також великий *портрет Т. Шевченка* в фарбах.

● **Видавництво „Сміх"** цими днями випускає третю книжку веселої бібліотеки—Оповідання: Джерома-К.-Джерома, Брет-Гарта, Джакобса, Рода-Рода, Твена, Аверченка, Тефі, Дорошевича та инш. гумористів.

● **Видавництво Українських січових стрільців у Владимирі-Волинському** цими днями випускає такі книжки. Атаманюк: *Сил кохання* (поезії); Пядиць-кий: *Три жертві* (оповідання); Бобинський: *В притворах святині* (поезії); Бабюк: *Як сонце ко-нало...* (нариси) Воно-ж готує до друку—*„Смерть краси"* А. Бабюка.

● У Львові друкується 6-им виданням книга *„Що треба знати кожному Українцеві"*.

● Незабаром в Київі почне виходити велика щоденна інформаційна газета під назвою *„Відродження"*, що має друкуватися на ротаційній машині. Окрім відомостей офіціяльних, в газеті буде міститися багато ріжних звісток, телеграм, статей та иншого матеріялу. Редакція газети уже заручилась згодою закордонних кореспондентів—у Відні, Берліні, Софії та инш.—подавати відомости з державного життя.

● **В „Кіевскихъ Унив. Извѣст."** з січня 1917 р. (книжки виходять з великим запізненням) друкується дісертація С. А. Щеглової—„Богогласникъ. Историко-литературное изслѣдованіе". Тут розглядаються видання „Богогласника", його склад, автори листів, джерела останніх, відбиток в них історико-побутових переживань України і доля пісень „Богогласника" в народі. Друк закінчується незабаром і книга вийде окремим виданням.

● Незабаром у Київі почне виходити багатоілюстрований двохтижневик літератури, науки й громадянського життя *„Полуния"*. Окрім статей, заміток і розвідок з обсягу літератури, науки, мистецтва, громадського і політичного життя, журнал міститиме також ілюстрації з українського і неукраїнського життя (портрети видатних письменників, учених, громадських діячів, малюнки з української історії то що).

Літературне життя.

(Звістки та чутки).

<:> Департамент шкільної комісії при Народньому Міністерстві Освіти просить всі видавництва на Україні і за межами її прислати їй список всіх шкільних видань надрукованих, а також і тих, що друкуються або лаштуються до друку і по два примірники готових вже підручників на оказ. Всіх п. п. авторів просять присилати свої рукописи для шкільних підручників, які друкуватимуться коштами цієї Комісії.

<:> **Т-во „Вернигора"** *на 7 Квітня* призначає загальні збори. На цих зборах мають ухвалити, між иншим, новий статут Т-ва, який розробляється особливою комісією. По цьому статуту Т-во з видавничого перетворюється на культурно-просвітне. Відповідно цьому зміняється ціль і діяльність Т-ва. Відкриваються нові відділи, а саме: просвітний, скарбу, промисловий, техничний, транспорту, постачання, контрольний. Т-во має закладати школи ріжних типів, книгозбірні і рухомі читальні, кінематографи (рухомі), музеї, майстерні та всякі підприємства, які допомагатимуть матеріялами для тих інститудій. При відділу скарбу має бути щадниця, до якої всякий може складати гроші на відсотки як до товариської. Членські внески касуються. Члени почесні та дійсні обіраються загальними зборами з поміж громадян, що прислужились нашому народу на полі культурної, політичної чи громадської діяльности. Членами співробітниками можуть бути служащі Т-ва та члени щадниці. Виробляється особливий знак, який могтимуть носити члени. Що до внутрішньої організації відділів, як також і до взаємних стосунків поміж них, проводиться принцип децентралізації.

Цей статут, загально тут представлений, знаходить прихильність серед членів Т-ва і певно буде затверджений загальними зборами.

<:> З огляду на можливість в новому театральному сезоні організації справжньої оперної української антрепризи,—артист *М. Садовський* підготовляє переклади лібрет деяких опер. Сам М. Садовський робить переклад „Фауста", а деякі инші опери доручив перекласти кільком нашим поетом.

<:> Продаж українських книжок **на залізничих станціях України** має взяти в свої руки спілка залізничників, якою вже роспочато заходи що до здійснення цієї справи.

<:> Міністр народньої освіти *В. Прокопович* виготовив для друку дві цікавих праці: 1) „Під золотою корогвою"—про скасування магдебурського права в Київі і тогочасний побут міщанський (з циклу лекцій, читаних в 1906 році в українському клубі у Київі); 2) „Київ в минулому"—лекції по історії Київа.

<:> Драматург *С. Черкасенко* закінчує історичну трагедію на пять дій з XVI століття, яку має передати до вистави в театрі М. Садовського.

<:> Письменниця *Л. М. Старицька-Черняхівська* закінчує символичну пьесу на 4 дії під назвою „Право на Життя". Пьєса йтиме в будучому сезоні в театрі М. Садовського.

<:> Педагог *Дм. Ревуцький* кінчає розвідку про українській народній епос (історичні пісні та думи).

Видавець—**Т-во „Час"**

Редактор—**В. Старий.**

Редакція „Книгаря" просить всіх п.п. передплатників, що бажають одержувати часопис і на-далі, дослати в контору 9 рублів передплати за журнал до кінця року і три карбованці на пересилку, позаяк видатки на відсилку вельми збільшено,—а всього 12 карб.

Попередні сім чисел „Книгаря" досилаються новим передплатникам за додаткову платню 6 карбованців.—**Контора часопису.**

Періодичні видання, що надійшли до редакції часопису „Книгарь“ за березіль.

7) „**Комашня**“ („Муравейникъ“). Ілюстрований кооперативний тижневик—видання Київськ. Союзу Уст. дрібн. кред. № 43—44. Ціна на рік 12 карб.

9) „**Шлях**“—орган незалежної думки—місячник літератури, мистецтва та громадського життя. Ч. 1—1918 р. Виходить у Київі. Передплата на рік 15 карб.

30) „**Літерат.-Наук. Вістник**“. Український місячник літератури, науки й громадського життя. Кн. V—VI. 1918 р. Окрема книга 3 руб.

37) „**Вільна Українська Школа**“—орган Всеукраїнської Учительської спілки. Київ. № 5—6. 1918 р. Ціна окремого числа 1 кар. 50 коп.

45) „**Село**“—газета. Вид. учительської й селянської повітових спілок у Сквирі. Ціна окремого числа 10 коп.

48) „**Волошки**“—ілюстрований двохтижневик для дітей. Виходить у Київі. Число 2. Передплата з першого числа до кінця року 4 р. 90 коп.

49) „**Вільна Думка**“—Вістник Української Військ. Ради Півд.-Зах. фр. Ціна окремого номера 15 коп.

50) „**Українські Медичні Вісти**“—двохтижневий часопис наукової практичної та громадсько-побутової медицини. Ч. І. Січень. Київ. Передплата на три місяці 8 карб.

51) „**Народня Справа**“—політичний, економичний, літературний, сільсько-господарський та кооперативний тижневик. № 3, 4, 5, 6. Київ. Передплата на 4 місяці 4 карб.

52) „**Перший крок**“—місячний часопис. № 1. Орган семинар. Київ. Учебн. Окр. Ольгополь на Поділлі. Передплата на рік 20 карб.

53) „**Юнак**“—часопис середнєшкільної молоді. № 2—3. Переяслав на Полтавщ. Окрема книжка 1 карб.

54) „**Каменяр**“—двохтижневий часопис Київської середнєшкільної організації. № 3—4. Ціна окремого номера 60 коп.

Зміст літературних журналів.

„**Літерат. Наук. Вістник**“—місячник, кн. 5—6. Київ. Зміст:

В. Винниченко. Записки Кирпатого Мефистофеля. (Кінець); П. Смуток. Осінь; Любов Яновська. Мій роман. (Кінець); Гр. Чупринка. І. Щастя й лихо; ІІ. Божевілля; Н. Романович-Ткаченко. В країні горя й руїни. (Кінець); Моріс Метерлінк. І. Я трицдять літ шукала; ІІ. Пісня Мадонни; Жан Рішпен. Я вхід замкнув; Поль Верлен. За вікном. (Переклад М. Вороного); М. Івченко. До землі; П. Тичина. Золотий гомін; В. Б. Етс. Ірляндія; О. Олесь. Хай гине світ; П. Понятенко. Перед новими шляхами; Юрій Тищенко. Потонули ґрати; Я. Мамонтов. Смуток переможця; Ол. Грушевський. Український народний університет; Дмитро Загул. Поезія. М. Жученко. По Галичині; Клим Поліщук. Поезії; М. Мочульський. Український Національний Театр; А. Постолонський. Моя душа; Бібліографія; Оголошення.

„**Вільна Українська школа**“—місячник, кн. 5—6. Київ. Зміст:

Замість передової: П. Клименко. Навчання історії у початковій школі; В. Родников. Огляд української дитячої літератури: І. Маляр. Дитячий театр; С. Смолінський. Інструктування народніх шкіл на Вкраїні; І. Кияниця. Одгук: Ів. Крижановський. Де-кілька уваг до постановки позашкільної освіти на місцях; Бор. Дорошкевич. Позашкільна сільсько-господарська освіта і місцеві музеї; Ів. Ющишин. Організація українського вчительства в Австрії; В. Дурдуковський. З щоденника вчителя; Ол. Дорошкевич. Огляд життя середньої школи; Нарада в справі організації народньої освіти на Україні 15—20 грудня 1917 р.; Нарада в справі позашкільної освіти 12—15 грудня; Хроніка; Крітика (К. Абламської, Ол. Левитського, Ів. Ющишина, Ол. Дорошкевича, С. Богдановича, В. Романовського, С. Титаренка і Євг. Зерової); Бібліографія (Огляд галицьких підручників С. Дороша).

„**Шлях**“. Місячник, кн. 1. 1918 р. Київ. Зміст

Від редакції.—Слово про незалежність думки; В. Некрас. Іду один. (Виправив Микола Вороний); О. Олесь. В твоїх очах сміється море; Іван Липа. З [illegible] го світу. Повість; Олекса Святогор. Пост. Попілиння; М. Рильський. З циклю „Висока келія“; О. Агієнко. Революція і церква; Проф. Ол. Грушевський. З етнографичних студій Ів. Франка; Проф. Є. Тимченко. З лінгвістичних заміток; М. Біляшевський. Справи українського мистецтва; Аргус. Наші шкільні справи; Хведір Коломийченко. Юліан Романчук і Кость Левицький; Бібліографія. М. Мандрика.—Пісні про Анемону, рец. О. Слісаренко; Справоздання о станові колекції інститута кн. Безбородко на 1-е січня 1918 р.: „Комашня“, кооперативний двохтижневик, рец. Микола Левитський; Книжки, що надійшли до редакції.

„**Українськ. Медичні Вісти**“. Двохтижневик ч. І. Київ. Зміст:

Від редакції; О. В. Корчак-Чепурківський. Наші завдання часу; М. П. Нещадименко. Бактеріяльні м'ясні отруїння; О. Г. Черняхівський. Про наукову і популярну літературу на Україні; Є. И. Д'яченко. Про перебудову хвершальської шкільної освіти на Україні; Справоздання з'їздів. Хроніка; Оповістки. Додаток: Проф. Заболотний—Лист до селян про народнездоровля.

Нові видання, надіслані до редакції „Книгаря"
(1917--1918 р.р.)

464 **Бабюк, Анд.**—Сміх пірвани. (Повеля). Накл. Коміс. Укр. Січ. Стр. у Вол.-Волинському. Львів. 1918 р. Ст. 39. Ц. 80 коп.

Васильченко, С. — На перші гулі. Жарт. на 1 дію. Вид. 3-тє. Т-во „Криниця" у Київі. 1917 р. Ст. 24. Ц. 40 коп.

Його-ж.—Чорний орел (осетинська казка). Вид. „Криниця". Київ, 1918 року. Ст. 27. Ц. 30 коп.

Його-ж.—Не співайте півні не змешайте ночі. Вид. „Криниця". Київ. 1917 р. Ст. 48. Ц. 60 коп.

Глібів, Л.—Вареники (байка з ілюстраціями П. Лапина). Вид. т-во „Вернигора". № 5. Липовець на Київщині. 1918 р. Ст. 8. Ц. 25 коп.

Його-ж. — I. Лисиця жалібниця. II. Гадюка і ягня (байки з ілюстр. П. Лапина). Вид. т-во „Вернигора" № 6. Липовець на Київщині. 1918 р. Ст. 8. Ц. 25 к.

470 **Грінченко, Б.** — Чудова дівчина та инші оповідання. Вид. друге. Бібл. „Молодість". Кн. VII. Ст. 157. Ц. 1 р. 80 к.

Його-ж. — Під тихими вербами (повість). Видання четверте. Вид. М. Грінченкової. Київ. 1918 р. Ст. 276. Ц. 2 р. 75 к.

Його ж. — Серед темної ночі. (Повість). Вид. четверте. Київ. 1918 р. Ст. 234. Ц. 2 р.

Грушевський, М.—Ярослав Осмомисл, історичні образи. Київ. 1917 р. Ст. 80. Ц. 1 р. 50 к.

Грушевський Михайло голова Української Центральної Ради. Вид. „Криниця" у Київі. 1917 р. Ст. 30. Ц. 40 к.

475 **Доманицький, В.** — Життя Тараса Шевченка. Вид. „Криниця" у Київі. 1917 р. Ст. 31. Ц. 30 коп.

Драгоманов, М.—Листи на Україну Наддніпрянську. Вид. т-ва „Криниця" у Київі. 1917 р. Ст. 121. Ц. 2 карб.

Життя Ісуса Христа. Уложив за евангелієм О. Білоусенко. Київ. 1918 р. Ст. 124. Ц. 3 карб.

Зайцев, П.—Оксана (перше кохання Шевченка). Вид. „Друкарь". Київ. 1918 р. Ст. 32. Ц. 50 к.

Козлов, В.—Неволя (оповідання). Переклад Гр. Т-ка. Київ. 1918 р. Ст. 32. Ц. 45 к.

480 **Коцюбинський, М.**—Дорогою ціною. Вид. Т-во „Криниця" у Київі. 1917 р. Ст. 34. Ц. 70 коп.

Його-ж. — Пятизлотник. Вид. Т-ва „Криниця". 1917 р. Київ. Ст. 16 Ц. 20 к.

Його-ж.—„Харитя" та инші оповідання Вид. т-ва „Криниця". Київ. 1917 р. Ст. 32 Ц. 30 коп.

Його-ж. — Твори, том I. Вид. т-во „Криниця" у Київі. 1917 р. Ст. 189. Ц. 2 р. 50 к.

Крилач, Сава. — Право на життє. Вид. „Шлях" № 17. 1918 р. Київ. Ст. 8. Ц. 30 к.

485 **Матеріалы по вопросу о преподаваніи предметовъ украиновѣденія** въ учебныхъ заведеніяхъ. Изд. Кіев. Уч. Окр. Кіевъ. 1918 р. Ст. 66. Ц. 1 р. 30 к.

Огієнко, Іван, доц. — Українська граматика. Ч. I. Основи вкраїнського правопису. Вид. Череповського. Київ. 1918 р. Ст. 48. Ц. 70 коп.

Поміч учителю в справі національного виховання учнів. Вип. I. Вид. Секрет. Справ Освітних. Київ. 1918 р. Ст. 50. Ц. 60 коп.

Порш, М.—Україна і Росія на робітничому ринку. Вид. „Знаття—то сила". 1918 р. Київ. Ст. 39. Ц. 75 к.

Товариські забавки та ігри. Вид. „Книжка для всіх". Ч. 1, 2, 3. Львів. 1917 р. Ст. 55. Ц. 80 сот.

490 **Українські народні казки для дітей.** Зредагував Б. Грінченко. Библіотека „Молодість". Кн. 2. Третє видання. Київ. 1917 р. Ст. 158. Ц. 3 карб. 50 коп.

Черкасенко. С.—Жах (драм. етюд). Вид. „Дзвін". Київ—Харьків. 1918 р. Ст. 16. Ц. 40 коп.

Його ж.—Повинен (драм. етюд). Вид. „Дзвін". Київ—Харьків. 1918 р. Ст. 16. Ц. 40 коп.

Шевченко, Т.—1. Плач Ярославни. 2. Бій з Половцями. З мал. П. Діденко. Вид. т-во „Сіверянська Думка". Чернігів. 1918 р. Ст. 12. Ц. 60 коп.

Його-ж.—Кобзарь. (В редакції В. Доманицького). Вид. т-во „Криниця" у Київі. 1917 р. Ст. 704. Ц. 3 р. 50 к.

Шкільна мапа України. Ухвал. Відділом дошк. Освіти при Генер. Секр. Освіти. Ц. 4 карб.

496 **Яринович, А.**—Буржуазна рада та инші фельєтони. Київ. 1918 року. Ст. 64. Ц. 1 карб.

Товариство „ЧАС“ у Київі.

НОВІ КНИГИ:

ниченко, Б.—Нова сім'я . . . . 30 к.
— Серед темної ночі . . . . 2 р. 25 к.
— На роспутті . . . . 2 р. — к.
— Сонячний промінь . . . . 2 р. 30 к.
— Хома Макогін . . . . 16 к.
— Нахмарило . . . . 65 к.
— Оповідання про дітей . . . . . . 1 р. 50 к.
рушевський. М.—Хмельницький в Переяславі, історичні образи . . . . 1 р. 50 к.
ордуляк—Дай, Боже, здоровля корові . 25 к.
ний, Ю.—Світова подорож краплини води. 30 к.
инниченко, В.—Сліпий . . . . 40 к.
— Боротьба . . . . 1 р. 50 к.
— Солдатики . . . . 25 к.
— Федько Халамидник . . . . 35 к.
ицюк, О.—Община та земельна реформа 65 к.
лесь, О.—Хвесько Андибер. Дума-п'єса . 40 к.
— З журбою радість обнялась . . . 2 р. 40 к.
ибальчич, Н.—Малий Ніно . . . . . . 80 к.
С.—Дома і на людях. Збірка гуморесок 1 р. —
именова.—Постійне військо та народня міліція . . . . 15 к.
айєр, М.—Земельна реформа . . . . 25 к.
ркасенко, С.—Маленький го бань . . 25 к.
— Гараськів великдень . . . . . . 25 к.
— Шевченко педагогом—Шевченко і діти . . . . 25 к.
Конор-Вілінська. У школі. Подруги. Сценки на 1 дію . . . . 35 к.
фремов, С.—Тарас Шевченко . . . . . 75 к.
рагоманів, М.—Про українських козаків татар та турків . . . . 70 к.
ролів.В.—Про народне самоврядування 35 к.
— Як вибірати коня . . . . 45 к.
Свдовський. М.—Спомини з російсько-турецької війни 1877—1878 . . . . 1 р. 50 к.
Будні.—Оповідання з чужих мов . . . . 2 р. 25 к.
Тищенко, Ю.—Хто такий В. Винниченко 30 к.
Кушнір. М.—Земельна справа на Україні 30 к.
Чепіга, Я.—Задачник для початкових шкіл, ч. І. . . . . 65 к.
— Задачник для початкових шкіл, ч. ІІ. . . . . 65 к.
— Методичні замітки до навчання грамоти по згуковому методу . . 40 к.
Панасенко, С.—В сучасній школі . . . 25 к.
Русова, С.—Нова школа . . . . 20 к.
Науменко, В.—Загальні принціпи українського правопису . . . . 25 к.
Русова, С.—Про колективне та групове читання . . . . 30 к.
Матушевський. Ф.—Установче зібрання . 07 к.
Клиновецьк., З.—Страви і напитки на Україні . . . . 1 р. 20 к.
Прозьба коня . . . . 10 к.
Десять заповідів матерям . . . . . . 10 к.
Десять заповідів для членів товар. крамниць . . . . 5 к.
Десять заповідів здоровля . . . . . . 10 к.
Бережіться сіфілісу . . . . 10 к.
Одривний календарь на 1918 р., (старий і новий стиль). ц. 3 р.—з спинкою 3 р. 50 к., і 3 р. 75 к.

Склад видань в Книжній Гуртовій Коморі, Т-ва „Час“. Київ, Володимирська, 42.

Товариство „ЧАС“ у Київі випустило з друку поезії Д. Загула

„З ЗЕЛЕНИХ ГІР“

Ціна 1 руб. 60 коп.

Головний Склад Крамна Комора Т-ва „ЧАС“ Київ, Володимирська, 42.

Вийшла з друку всім і кождому потрібна книга

доц. Свєнціцького

ОСНОВИ НАУКИ про МОВУ УКРАЇНСЬКУ

Ціна 1 р. 60 к.

оловн. скл. вид.—Крамна Комора Т-ва „ЧАС“ Київ, Володимирська, 42.

Продовжується передплата на 1918 рік а ілюстрований кооперативний тижневик—видання Київського Союзу Уст. дріб. кредиту.

„КОМАШНЯ“ („МУРАВЕЙНИК“)

тижневик. видається на українській мові. Ціна на рік 12 карб.

Адреса: Київ, Інститутська 3, С. з. Д. К.

Нова книжка В-ва „СМІХ“

НА ВСЯКИЙ ВИПАДОК ЖИТТЯ

(звише 1500 добірних народніх приказок та прислівьів); упорядкували В. С. та О. Д.

Книжка має 128 сторінок мал. форм. ц. 1 р.

Головний склад видання — Київ, Гуртова Книжна Комора Т-ва „Час“.

Другий рік видання.

Приймається передплата на 1918 рік на журнал

„ШЛЯХ“

орган незалежної думки місячник літератури, мистецтва та громадського життя.

Беруть участь кращі українські письменники.

Передплата—в конторі редакції: **Київ, Маріїно-Благовіщенська, 123, п. 20.** Вартість: **річно—20 карб., ½ р.—10 карб., ¼ р. 5 карб.**

Редактор-видавець **Хведір Коломийченко.**

НОВА КНИГА ВИДАВНИЦТВА „СМІХ“

НА ДОЗВІЛЛІ

Веселі оповідання Брет-Гарта, Марка Твена, Джерома-К-Джерома, А. Аверченка, Рода-Рода, О. Димова, Коклена та инших.

Стор. 128. Ціна 1 карб.

Склад видання— Книжна Комора „Час“. Київ, Володимирська. 42.

Товариство „ЧАС“ у Києві

ПРОДОВЖУЄ НА 1918 РІК ВИДАННЯ

й приймає передплату

НА МІСЯШНИЙ КРИТИКО-БІБЛІОГРАФИЧНИЙ ЧАСОПИС

Книгарь

літопис українського письменства,

(РІК ВИДАННЯ ДРУГИЙ)

Часопис „Книгарь“ подає певні відомости про діяльність всіх українських видавництв; оповіщає про всі наміри й плани кожного видавництва; про всі книжки, що вийшли або мають вийти.

„Книгарь“ при участи відомих українських письменників і знавців з ріжних спеціяльностей дає оцінку кожного видання; оповідає про його зміст, зазначає його якости й хиби.

Ціна часопису „Книгарь“ з пересилкою на рік 15 карб., з першого квітня до кінця року 12 карб. Перші чотирі книжки „Книгаря“ за 1917 р. досилаються новим передплатникам за додаткову платню в 3 рублі. Оповістки видавництв по 50 к. за рядок.

Гроші на передплату надсилати по адресі: Київ, Володимирська 42, „ЧАС“, редакція „Книгаря“.

Щоб не було задержки в висилці, треба поспішати з передплатою.

„Книгарь“—є необхідним справочником і порадником для всіх особ та інституцій, що купують або цікавляться книгами; *особливо він потрібен для бібліотек, книгозбірень, земств, „Просвіт“, учительства.*

Року 1917 вийшло чотирі числа „Книгаря“, в яких уміщено багато статей і розглянуто спеціялистами 240 книг та підручних видань.

ВЪ 1917 Р. В „КНИГАРІ“ ПИСАЛИ ТАКІ НАШІ ПИСЬМЕННИКИ:

П. Богацький, Л. Бурчак, М. Бурачек, А. Вечерницький, С. Волох, О. Волошин, П. Гай, А. Грабенко, В. Гордієнко, О. Діхтярь, Г. Дмитренко, Д. Дорошенко, Б. Дорошкевич, О. Дорошкевич, Н. Дубровська-Трикулевська, В. Дубровський, В. Дурдуковський, В. Д—кий, С. Єфремов, М. Жученко, П. Зайцев, М. Зеров, Н. Ішуніна, В. Корольов, В. Корінь, А. Кошиць, М. Левицький, О. Левицький, К. Лоський, О. Лотоцький, Є. Лукасевич, П. Михайлович, О. Мицюк, В. Модзалевський, А. Ніковський, О. Олесь, М. Павловській, С. Паночіні, В. Петрушевський, П. Погорілко, Пожарський, В. Порш, Д. Ревуцький, С. Русова, М. Садовський, І. Свєнціцький, Ю. Сірий, М. Сріблянський, В. Старий, Л. Старицька-Черняхівська, Є. Тимченко, Ю. Тищенко, В. Хоменко, С. Черкасенко, М. Шаповал, К. Широцький, О. Шульгін, Н. Шульгіна-Іщук, А. Яковлів, А. Ярринович.

Видавець—*Т-во „Час“.* Редактор—В. *Старий.*

КНИГАРЬ

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА

ТОВАРИСТВО „ЧАС" У КИЇВІ
1918.

Ч. ВОСЬМЕ Ц. 1 КАРБ. 40 КОП. КВІТЕНЬ

Зміст 8-го числа „Книгаря“. *Д. Дорошенко.*—**Ів. Сем. Нечуй Левицький.** *С. Єфремов.*—**З доби шукання** *Проф. М. Бурачек.*—**„Малюйте діти“!—Критика і бібліографія.** Відділи: І. Історія.—II. Публіцистика.—III. Економика.—IV. Агітаційні видання.—V. Красне письменство.—VI. Педагогика і школа.—VII. Видання для дітей.—VIII. Інформаційні видання.—IX. Часописи.—X. Поезії.—XI. Музика.—**Видавнича хроника.—Літературне життя** (звістки та чутки).—**Нові книжки (497—610). Оповістки.**

Книгарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА.

Київ. Рік видання другий | Квітень, 1918 р. | Число 8-е. Виходить раз на місяць.

Ів. Сем. Нечуй-Левицький.

[illegible]

Ім'я Нечуя-Левицького [illegible] [illegible] [illegible] 70, 80, 90-х [illegible] [illegible] були красними [illegible] [illegible] [illegible] То була пора, коли [illegible] для неї, що [illegible] по [illegible] [illegible] „Микола Джеря" або „Хмари" Левицького [illegible] [illegible] [illegible] Левицького був популярним літературним автором, і не один з початкуючих письменників звертався за порадою до ветерана української літератури, і той ніколи не одмовляв у гріхнинім пораді, у теплому слові. Проф. М. Грушевський згадує, в своїй автобіографії, як він у 188[illegible] році, тоді ще учень Тифліської гімназії, вислав до Левицького „три снопи своїх проб пера", вичитавши адресу письменника в „Очеркахъ исторіи украинской литературы" проф. Н. Петрова, і заохочений письменником взявся до дальшої праці над виробленням своєї мови й белетристичної манери.

Бойове, актуальне значіння писаннів Левицького, коли він одгукувався на питання життя й малював такі його сторони, які могли захоплювати й хвилювати,—ми- [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Тургеневим.

В одній з [illegible] Левицького, малюючи [illegible] [illegible] в казенній московській школі, говорить [illegible] [illegible] школи на наш народ. [illegible] школа на нашій Україні багато одривала лучших людей од свого народу, от свого племени, од сімей, од батька й матери. А знов народ дуже одрізняв їх од себе од панів, от вічних українців, і косим оком споглядає на них. Межи ними зроблена велика безодня! І потрібно великої, великої праці не одного генія, щоб засипати ту провалину, почату ляхами, скінчену москалями, щоб звязати те, що порвала наша недбайливість та стидка українська байдужність, та [illegible] недобачливість. [1])

[1]) Причеп[illegible]

Покійний письменник на протязі рівно півстоліття, як умів, скільки ставало в його снаги й хисту, працював, щоб хоч трохи ту безодню засипати. Володіючи тільки одною зброєю художнім словом, проте старався він ужйвати цю зброю на всіх ділянках культурного життя, звертаючись і до літературної полеміки в обороні прав рідної культури, і до популярного писання, і до складання граматики, роблячи це до останніх часів, коли вже тремтюча рука ледве вдержувала перо. Розуміється, літературна слава Левицького полягає в його художніх писаннях, бо тут виявався його справжній хист, тут тільки знайшла свій вияв його вдача поета-художника з серцем чуйним як до краси життя, так і до його аномалій. Одже тепер, коли ми над свіжою могилою цього чистого серцем письменника-патріота підводимо короткий підрахунок його півстолітньої праці, до-речи згадати ту формулу просвітньої місії покійного письменника, яку накреслив більш трицяти років тому проф. Петров, тоді, як Левицький був у роцвіті свого талану й творчости. Згадуючи ту велику безодню, котру виконали історичні обставини на Вкраїні між народом і інтелігенцією, він приписує Левицькому таке завдання, таку програму праці: „Засипати ту безодню, що відділяє простий український народ від привелейованих станів, становить завдання нашого автора, котрий, бажаючи його сповнити, зображує сумні соціяльні умови життя простого українського народу. Автор виставляє ті світлі риси морального обличча народнього, котрі видко навіть з-під кори зовнішніх невідрадних обставин побуту, і віщим словом белетриста-поета карає інтелігентні верстви громадянства, зонсовані впливом московським і польським. Таким способом головне завдання письменника, що прямує до морального об'єднання всіх верств українців на народніх основах, поділяється на два окремих завдання, цеб-то на репротукцію минулого в художніх картинах і на зображення шляхетсько польського й московського впливу на українське життя". [2])

Левицький виступив на літературному полі тоді, коли в нашому письменстві майже неподільно панували ще традиції основьянської доби, характернішим зразком котрої були писання Марка-Вовчка з їх романтичним поглядом на народнє життя й ідеалізацією кріпацького люду. Рямці української повісти були дуже обмежені й формою її змістом: вона не виходила по за межі оповідання з сільського побуту. Левицький дуже скоро поширив ці межі й почав малювати життя ріжних верств українського громадянства, торкаючись ріжних боків його національних і соціяльно-економичних відносин. Він, як вірно зауважив у свій час Куліш, „перший доторкнувся життя нашого товариського, та тим поклав засновок до романів соціяльних." Малюючи переважно життя й побут правобережної України. Левицький звернув увагу насамперед на ті пережитки давньої дореформової доби, які залишились там і по скасуванню кріпацтва. Перше його оповідання „Дві московки", надруковане у львівській „Правді" 1868 року, одкриває перед нами сторінку своєрідного кріпацтва, яким була довголітня служба в москалях і закріплення на їй салдатських синів, так званих кантоністів. З художнього й психологичного погляду ця повість одразу виявила значний хист молодого автора, що дуже швидко було визнано тодішньою критикою.

Другий твір, повість „Горпславська ніч (Рибалка Панас Круть)", яка появилася того ж таки 1868 року в тій же „Правді", малює долю містечкового люду, пригнобленого важкою чиншовою платою й безпомічного супроти жидівського визиску й конкуренції; ця повість показала ще один бік талану Левицького— його уміння яскраво й пластично малювати красу української природи. Вступний розділ повісти, там де автор малює картини берегів Росі, належить безперечно до найкращих описів української природи.

Але найбільшої сили в змалюванні важких соціяльно-економичних відносин українського селянства, мало полішшених по суті й після скасування кріпацтва, досяг Левицкий в повісти „Микола Джеря". Натура тверда, простолінійна, з стихійною огидою до всякої неволі й визиску, він не міг миритися з кріпаччиною, яка добре далася йому в знаки за найкращих років його життя. Скоштувавши нагаїв після одного різкого протесту проти панського насильства й експлуатації його праці, Джеря, палаючи помстою, підпалює панську економію, а сам тікає спочатку на цукроварню, де став за робітника, але підпадає знову під такі ж важкі умови визиску, як і на панщині. Тоді він тікає далі, аж на Дністровий лиман, де пристає до бурлацької ватаги рибалок. Та ось касується кріпаччина і Джеря може вернутися до своєї рідної Вербівки, до

---

[2]) Петров, очерки, ст. 396.

сім'ї, для якої він являється на-пів чужим, бо жінки вже немає в живих, а діти, вирісши без його, насилу звикли звати його батьком. Але й за нових нібн-то вже вільних порядків, Джеря зустрічається з соціяльною неправдою, з експлоатацією трудящого люду, тільки що тая експлоатація нові прибераєформи. Джеря починає протестувати проти цих порядків з таким самим завзяттям, як колись боровся з панщиною, але його стрічає доля всіх подібних активних протестантів: його садовлять у тюрму за те, що він підбурює громаду проти пана, щоб не приставала на несправедливий поділ землі... „От тобі й воля, доводиться сказати Джері,—от тобі й вернувся до господи. І на що було вертатись у цей проклятий край! Будь він тричі проклят од Бога і од людей!“ Хоча Джерю й випустили скоро з тюрми, а прислана з столиці комісія наділила вербівських селян кращою землею, але Джеря зостався завзятим ворогом пана, обминав панський двір десятою вулицею і зарікся навіть заробляти хліб на панському полі... До кінця свого віку Джеря йшов проти панів та жидів.

Ріжних соціяльних боличок сільського життя, яко наслідля давньої кріпаччини й ненормальних відносин навіть по її скасуванні, торкається Левицький і в других своїх повістях та оповіданнях, серед яких талановитійшою являється повість „Бурлачка“ (видана вперше у Київі в 1881 році). Автор малює в ній долю сільської дівчини Василини, спочатку робітниці в панській економії, а потім на фабриці. Ріжні форми економичної й моральної експлоатації сільської темноти й безпорадности художньо зображує тут Левицький: життя робітників на цукроварнях,—найбільшій галузі української промисловости, уперше в нашій літературі змалював тут Левицький з справжнім реалізмом.

Поруч з малюванням наслідків пережитків кріпаччини в ріжних формах, от як погане забезпечення селян землею й захищення трудящих од визиску, малює Левицький ще й важкий культурний стан народу, яко результат певної державної системи, збудованої на пануванні привелейованої верстви над трудящою масою й насильному обрусінню українського народу. Цю систему живо зобразив автор у своїй повісті „Причепа“ (про яку спеціяльно скажемо трохи далі), і хоча він пристосував її до часів іще кріпацьких, але система залишилася й надалі, і од наслідків її терпів український народ ще довгі десятки років.

„Хто з киян не памятає часу перед севастопольською війною? То був тяжкий час для України, то було її лихоліття. Простий народ стогнав у тяжкій неволі під панами, мусів мовчати й терпіти, гірше як до Хмельницького. А за кожний стогін його московським звичаєм катовано. Україна забула історичні перекази і не могла наукою дійти до страчених думок. На обох боках Дніпра опинились у чужих порядках, в чужій шкурі, набиралися чужої мови, забували свою. Згинула наука, впала просвіта, зоставшись тільки в схоластичних латинських школах духовних. Університецька наука була тільки азбукою европейської просвіти, обрізаної по казенній мірі. Та наука хотіла повиучувати собі людей на москалів, до війська, до уряду. З українських університетів і других шкіл повиходили ті хаптурники, хабарники-урядники, неправедні судді, що правого робили винним, а винуватого—правим, ті консерватори-вчителі й професори, що вертіли історією по московському наказу, ті офіцери—москалі, що забивали свій же народ на закупнях. А народ робив панщину, а поміщики — ляхи й москалі дерли останню шкуру з України, тимчасом, як наші щиро-українці за свою молоду українську ідею сиділи вже в неволі на далекій московській півночі. То був тяжкий час, бодай він не вертався!“ [3])

Духовна самотність народу, як наслідок цієї системи, низький стан його культури, призвели до того, що на здоровій, здавалось би, основі народнього життя процвітало всяке шкідливе зілля, яке вражає своєю потворністю. Класичні оповідання про двох бабів Параску та Палажку („Не можна бабі Палажці вдержатись на селі“ і „Благословіть бабі Парасці скоропостижно вмерти“) дають нам яскраві типи злющих сільських бабів, які втілюють в собі всю темноту й забобонність українського села, які з людини роблять карикатуру на „образ божий“. Такі ж типи жертв деморалізації сільського життя бачимо в оповіданнях „Два приятелі“, „Чортяча спокуса“, „Невинна“. Найяскравіще змалював Левицький тяжкий моральний стан українського села на ґрунті невпинної боротьби за істнування в оповіданні „Кайдашева сімья“ (у перве друкованному в „Правді“ 1879 року). Оповідання це заслужило похвали в такого компетентного знавця, як Куліш: в листі до одного з своїх приятелів він пише, що „з великим уподобанням читав Кайда-

[3]) Причепа, ст. 258—259.

шеву сімью. Що за свіже чуття краси природи і людського серця! Ні, ще наша Мати не вмірає!".

Ми вже зазначили, що Левицький дуже рано вийшов по за вузькі межі, закреслені до того часу в українській повісті малюванням виключно селянського життя. Життя сільського духовенства на Вкраїні знайшло собі в ньому справжнього художника. У великій повісті „Старосвітські батюшки и матушки" (друкованій спочатку в „Кіев. Старинѣ" рос. мовою, а в орігіналі виданій доперва в 1900 році у Київі) Левицький зобразиу побут сільського духовенства на Вкраїні в першій половині XIX віку, з любовію вимальовуючи образи своїх патріярхальних героїв і характерні подробиці стародавнього життя. Критика в свій час зауважила, що в цій повісті автор дає скоріше фотографичну, ніж типову репродукцию життя. Цю увагу мусимо признати справедливою. Коли старосвітське духовенство при всіх своїх негативних рисах було близьке до народу мовою, побутом, то цього не можна сказати за духовенство нових часів виховане в новій московській школі, одірване от народу, егоїстичне, віддане цілком інтересам матеріяльної корнсті и кар'єри. Ці нові типа сільського духовенства змальовав Левицький в другій великій повісті „Поміж ворогами" (друкувалася вперше в „Зорі" 1893 року, у нас видана 1899 року).

Одірваність української інтелігенції від народу, як наслідок історичного процесу денаціоналізації її в польській і московській бік, малюють дві великі повісти Левицького, писані в перший—найкращий—період його письменницької творчости: „Причепа" (друкувалася вперше в „Правді" 1869 року, в Київі — у 1901 році) і „Хмари" (друкувалися в „Правді" 1873 року, в Київі вийшли в 1875 року). В „Причепі" автор доторкнувся польсько-українських відносин: Перед нами два світа: польська шляхта й український нарід в особі духовенства. Панство, горде своїм походженням, свідомістю вищої культури, погордою до всього непольського міцно держиться своїх ідеалів—підбити все під свій вплив, старається без перестанку одірвати у противного табора лучші сили, спольщивши їх. Серед цього панства виросло і зміцнилося переконання про високу культурну „місію" польської жінки. Щоб досягти мети уживалося всяких способів: братання з народом, протекцію, достачання всяких матеріяльних вигод священикам за два-три польських слова—щоб заохотити до польської мови, розповсюдження польських журналів, лесть і похвали, вигравання на чутливій струні пихи й гордощів. Супроти цього всього стоїть польський елемент; він строго демократичний, але інертний і пасивний. Він пасе задніх перед поляками що-до енергії й уміння провадити боротьбу; одірвані од народу вихованням і освітою українці уступають полякам і своєю меншою культурністю, а через те й програють завжди.[4]) Повість визначається справжнім реалізмом й артистичною художністью в змалюванню характерів і побутової обстанови. Уже скоро по її надрукованню появився в Познані переклад її на польську мову („Przybłęda", powieść ukraińska Iana Neczuja. Poznań, 1878).

Паралель до „Причепи" в пристосованні до відносин російсько-українських уявляє повість „Хмари", в якій виведено життя української інтелігенції 60-х років. Осередком дії взято Київ, почасти малюється й українське село на Полтавщині. В повісті фігурують представники трьох поколінння: старого заможнього міщанства київського (Сидір Петрович Сухобрус), інтелігенції 40-х років, яка одержувала освіту в Київській Академії (професори Дашкович і Воздвиженський) і університетської молоді 60-х років (Радюк, Воздвиженко й їх товариші). Особливо докладно зупиняється Левицький на змалюванні Київської Академії з її професорами, студентами, що з'їздились з усіх словянських країв, з її абстрактною наукою. Вихованець цієї Академії професор Дашкович почував свій органічний зв'язок з рідним народом, але не мав ясного почуття своєї національности, не почував обовязку до рідного народу. Захопившись думкою створити національну філософію вкраїнську, він занявся студіями над філософією західно-европейською, потім звернувся до азіятських народів і так ніколи вже й не повернувся до української філософії. Свою дочку він оддав до інституту, де у вихованні не було й натяку на рідний український елемент і де його навпаки трактовано, яко щось вульгарне, мужиче. Представником третього покоління являється студент Радюк, син дідича на Полтавщині. Він уже піднав під вплив українського руху 60-х років, під вплив поезії Шевченка, захоплювався піснею народньою й етнографією українською. В його думках вставала Україна будучого

---

[4]) В. Черепин, Кіев. Стар., 1902, II, ст: 126.

часу „гарна як рай, чудова як дівчина першої пори своєї краси, вся засажена садками, виноградом і лісами, вся облита ріками й каналами, з багатими городами й селами. Україна вставала перед ним з своїм гордим, поетичним і добрим народом, багатим і просвіченим, з вольним народом, без усякого ярма на шиї, з своєю мовою в літературі, з своєю наукою й поезією“... [5]) Але Радюк не був здібний до витревалої боротьби за те, щоб ці мрії зробити дійсністю. Він багато говорив, носився з ріжними проектами — то видавання книжок для народу, то заснування недільних шкіл, коли ж почув, що його палкі промови в панських салонах утворюють йому славу небезпечної людини, коли побачив, що вишивані сорочки й смушеві шапки стали лякати місцевих бюрократів, то недовго думаючи, зібравсь і переїхав на службу на Кавказ, де його принаймні ніхто не знав, і де йому не могли поставити на карб його українофільство. Отже й такі „нові“ люде як Радюк, не здібни були до того, щоб засипати історичну безодню між українським народом та його інтелігенцією. Вони виявили себе людьми слова, мрій, планів, але не людьми діла.

Давши в „Хмарах“ широку картину київського життя за старих часів, Левицький не раз іще залюбки вертався до побутових малюнків з життя київського міщанства, наприклад, в комедії „На кожумяках“, добре відомій нашій публіці по театральній переробці М. Старицького під назвою „За двома зайцями“. Тут він дотепно висміяв нову псевдо-цивілізацію, до якої пнялося йдучи за всевладньою модою старе міщанство, віддаючи дітей до пансіонів, звідки виходили покручі й віддаючись на гачок усяким пройдисвітам.

Немов утомившись на сумній прозі сучасного життя, спробував раз Левицький полинути фантазією в давньо-минулі часи й утворив поему-казку „Запорозці“, ніби апофеоз козацької України; в цій казці малює він сумну історичну долю України під чужим панованням; проте основною думкою казки, як завважив один з критиків, є віра в луччу будущину рідного краю, віра в те, що „знов повіє теплий вітер з теплого краю, принесе з хмарами цілющої та живущої води й покропить тою водою землю та людей“ [6]).

[5]) Нечуй-Левицький, повісті й оповідання, т. V. ст. 160.

[6]) О. Огоновський. Історія літератури рускои, т. III, ст. 613—14.

В нашому нарисі ми далеко не вичерпуємо багатої літературної спадщини покійного письменника. Ми не торкаємось його пізніщих повістей з життя народнього й інтелігентського: [7]) в них він обробляє завніщі мотиви своїх творів, але вже без попередньої художности й експресії; фарби на його малюнках блідшають, виступає одноманітність і балакучість. Але треба згадати ще за инші форми літературної творчости покійного письменника, за його писання публіцистичні, етнографичні, філологичні й науково-популярні. В „Правді“ 1878 року надрукував він цікаву статтю „Сьогочасне літературне прямування“, в якій дає спробу зьясувати теорію реалізму, національности й народности в літературі, тих саме принципів, якими кермувався й сам, у своїх белетристичних творах [8]). У відповідь на статтю Пипіна „Особая русская народность“ у „Вѣстнику Европы“ 1890 р. написав Левицький під псевдонімом І. Баштового обширну розправу —„Українство на літературних позвах з Московщиною“ в „Ділі“ 1891 року [9]). Росповівши про національний рух серед недержавних народів, Європи, автор приходить до висновку, що „в Європі тільки латинська раса може прикласти до себе приказку: живи сам і другим давай жити! Про Австрію та про Прусію можна сказати, що там вже инший девіз: живи сам і другим трошечки давай жити! В Росії ще панує такий девіз: живи сам—і нікому ничому не давай жити! Руйнування національностей, руйнування хапливе йде на сході Європи, а найбільше в Росії з великою хапливістю і навіть з любовю, навіть з смаком, наче сим хочуть зробити якийсь історичний великий добровчинок иншим народам“. Національну нетерпимість Великорусів пояснює автор, як виявок расовий, дуже примітивний, схожий з релігійною нетерпимістю давніх народів. Левицький заперечує істнування окремого самобутнього культурного типу, який ніби виробився у Великоросії і якого, мовляв немає на Україні: „великоруська історія не утворила та й не могла утворити ніякого самостійного й самобутнього культурного типа. Великоросія виступила на історичну та культурну арену дуже пізно і приймала

[7]) „Над Чорним морем“, „Зоря“ 1890 р.; „Навіжена“, „Не той став“, „Не однаковими стежками“, „Без пуття“, „Над Чорним морем“ та инш.

[8]) С. Єфремов. Історія укр. письменства, ст. 375.

[9]) Окремо вийшло у Львові, 1891 р., ст. 214.

в себе широкий вилив инчих готових культур, котрі не дали сформуватись її культурній самобутности і наддали її культурі готові чужі форми". Переглянувши основні риси такого старого й безперечно самобутнього культурного типу, як китайський, і порівнявши з ними те, що великоруси вважають за прикмети своєї самобутньої культури, Левицький знов вертається до свого заперечення орігінальности й самостійности великоруського історичного культурного типу.

Уже на схилі віку Левицький одгукнувся на полеміку між відомим Струве і українськими публіцистами і в журналі „Дніпрові Хвилі" 1912 року надрукував статтю „Вигадки націоналістів про українців". У тих же „Дніпрових Хвилях" умістив він розвідку „Школа повинна буть національна" (1911, №№ 12—17), уґрунтовуючи свої погляди як культурно-історичними арґументами, так і законами психічних процесів. Цікавлючись дуже питаннями мови й особливо дбаючи за чистоту літературної української мови й осуджуючи всякі ухиляння в ній од народнього ґрунту, він виступив на прикінці вже свого віку з низкою статтів і окремих публікацій („Сьогочасна часописна мова на Україні", в 1—3 книгах „України" 1907 р., „Криве дзеркало української мови", Київ, 1912 р. та ин.). Одійшовши далеко од сучасного життя, вже мало розуміючи його характер і завдання, покійний письменник поруч цілком слушних і справедливих уваг умістив дуже багато дрібязкових і не завжди раціональних причіпок, а навіть і глузувaнів, що було використано ворожою українству стороною, яка в данному разі залюбки підхопила його уваги, здаючись на авторитет письменника в своїх інтересах.

Такий же характер мала й „Граматика українського язика" (2 частини, Київ, 1914), застаріла що-до наукового методу й мало придатна для практичного вжитку.

Статті етнографичного й топографичного змісту, роскидані по старих галицьких виданнях, писані цікаво й змістовно, і варто було б тепер пригадати громадянству в нових виданнях [10]).

Кінчаючи наш огляд письменницької праці Нечуя-Левицького, мусимо згадати ще його популярно-історичні книжечки, якими він зробив у свій час цінний вклад в нашу популярну літературу [11]). Взагалі треба сказати, що покійний романіст широко розумів завдання українського письменника і, як вірний воях на варті, до кінця віку свого служив „народу темному, безбатченку в отчизні", бажаючи допомогти йому прилучитись до сімї вільних освічених народів.

Біографія Івана Семеновича Левицького не виблискує гучними фактами: це було скромне життя працьовника, який увесь свій час, вільний од службової роботи, а в старощах — не зважаючи на слабе здоровля, самотність і навіть злидні — оддавав на служення рідному слову. Родився Левицький 13 падолиста 1838 року в містечку Стеблеві, Канівського повіту, де його батько, дід і прадід були священиками. Освіту добув він в Богуславі в Духовній Школі, потім в Київській семинарії і в Київській же Духовній Академії, яку він скінчив 1865 року. У батьковій ще хаті перечитав він історію України Маркевича й Бантиша-Каменського та Літопис Самовидця. В Академії ж прилучився до гурту студентів українців, які виписували „Основу" й горнулися до тодішнього молодого руху національного. Тоді вже зародилася в Левицького думка писати для „Основи" оповідання українською мовою, але цей журнал швидко припинився. Враження українського побуту й природи, які оточували його змалку, давали матеріял для його художницького ока, для його вражливої й спостережливої вдачи. Якийсь час по скінченні академії Левицький учителював у Полтаві, де почав писати свою першу повість „Дві Московки". Але скоро його переведено на службу в Польщу, до Калішської жіночої гімназії. Наука там одбувалася по польському і тільки мову, історію й географію російську викладано по російському; учителем цих предметів як раз і був Левицький. Спочатку все йшло гаразд. Аж ось прийшов наказ, щоб виклад усіх наук в гімназії завести мовою російською. На гімназичній раді директор прочитав цей приказ, і в нього руки дрижали, голос тремтів. Класні дами, вчительки й учителі сиділи, мов громом прибиті, похиливши голови. В декого в очах виступили сльози. Левицький був присутній при цій сцені, і вона назавжди зробила на його

[10]) „Мандрівка на українське Підляссе", „В Карпатах", „Дрегочин та Острог", „Світогляд українського народу", „Шевченкова могила".

[11]) Унія і Петро Могила, Київ, 1875; Перші київські князі, К. 1876; Татари і Литва на Україні, К. 1876; Український гетьман Богдан Хмельницький, Львів, 1878; Українські гетьмани Іван Виговський та Юрій Хмельницький, Л. 1879.

гнітюче враження. Він згадував потім: „ця подія лягла важким впечатком на мою душу. Я знав, що колись і Польща карала Україну такими бумагами, що й наші предки винесли од Польщі таку саму сумну моральну муку. Я бачив своїми очима, як історична Немезида повернула на саму Польщу їх же таки оружжа, але мені всетаки було сумно дивитись, як націю живцем кладуть в домовину“. Левицький випрохав, щоб його перевели з Каліша десь инде. Спачатку йому дано посаду в Сідлеці в гімназії для учениць греко-уніяток. Звідси він наїздив до Варшави, де зазнайомився з Кулішем і Білозерським, що тоді там перебували на службі. Підчас вокацій одбував він мандрівки по Росії и за кордоном, де у Відні знову стрівся з Кулішем, котрий тоді там працював над українським перекладом Євангелія. Року 1873 переведено Левицького на службу до Кишинева, де він і пробув до кінця служби в 1885 роцї, коли вийшов на пенсію й оселився в Київі. Тут він і пробув решту свого віку, віддавшись цілком праці літературній.

Покійний стояв осторонь від політичного руху, мало розбірався в питаннях програмових: його тиха лагідна вдача чужа була гострим бойовим гаслам, він створений був для художньої обсервації життя й тихої кабінетної праці.

Року 1903 бучно одевятковано в Київі його 35-ти літній ювилей; цей ювилей було обернено в українську національну маніфестацію. З того часу широка громада його забула. Він нагадав за себе, виступивши з полемікою в справі літературної мови й правопису, але це вийшло нещасливо для письменника, викликало велике незадоволення і навіть роздратування. А він, далекий од нових форм і умовин життя, заглублений думкою в часи давніші, не розумів навіть, за що на його сердяться. Треба було дивуватись енергії й завзяттю близько 80-ти літнього дідуся, з якою він оддавався весь справі видання своїх творів, оддаючи на це всі свої копи. Останні два роки покійний просто бідував: маленької пенсії не вистарчало на життя і оводилося сидіти не раз голодному й холодному. Тільки невеличкий гурт близьких знайомих знав про це і, як міг, помогав йому. Свої дні закінчив Левицький у шпиталю (богадільні). Рівно за день до його смерти Центральна Рада визначила йому од себе пенсію. Ця поміч прийшла запізно...

З доби шукання.

Стаття Сергія Єфремова.

382. 383 *М. Коцюбинський.* **Твори.** Том перший. ст. 189; том другий. стор. 165. Видавництво „Криниця“. Київ. 1917—1918. Ціна по 2 карб. 50 к. за том.

Популярність Коцюбинського не дорівнює його славі. Кожне на Україні знає цього великого й оригінального майстра слова, але—на диво—його читали мало, далеко менше, ніж, напр., Винниченка. Перший том творів Коцюбинського, що вийшов р. 1903-го, ще недавно можна було знайти в книгарнях, і до письменників „ходких“ Коцюбинський ніколи не належав. Він був вищий від тієї звичайної публіки, що звикла пити з криниці українського письменства; оцінити його по заслузі могла тільки невеличка купка тоді більш розвинених читачів,—загальна ж маса знала, що єсть такий письменник, але ставилась до його досить холодно і не у його шукала відповіді на свої пекучі питання. І мені здається, що читач Коцюбинського ще прийде, що він тільки тепер починає народжуватись,—той читач, який зробить справжню популярність цьому імени, який не тільки поставить на полицю його твори, а й читатиме їх та перечитуватиме, слідкуючи, як ріс та розгортався цей талант і які переходив він стани в своєму розвитку.

Путь Коцюбинського була трудна, і художник не одразу знайшов себе, не одразу потрапив на свою власну стежку й опанував свою позицію в письменстві. Писав він взагалі не багато, не часто нагадував про себе читачам, видимо обробляючи пильно кожну свою нову річ. Він немов сам почував ту свою самотність, що „болісним і гордим покриком“ прорвалася була вже геть пізніще. І на початку своєї літературної діяльности, в тих творах, що увійшли і в перший, а почасти і в другий томи нового видання, він немов шукав того звичайного читача, запобігав його уваги, силкувався вийти на люде, принатурюючись до загального тону, який панував тоді в українському письменстві. На початку 90-х років, коли вийшов на літературну арену Коцюбинський, у нас ще цілком і неподільно панувала та етнографично-реалістична манера, якої найкращими заступниками були небіжчик Левицький та Мирний,—особливо перший, більш відомий серед українського громадянства. І Коцюбинський свою роботу починає під вразливим впливом цієї манери

і так її засвоєє, що подекуди навіть у дрібницях, аж до поодиноких виразів, видко наслідування повістям та оповіданням Левицького. Найвиразніше може пробивається це в найбільшому з творів першого тому, в повісті „На віру“ та в оповіданні „Ціновʼяз“; озивається і в пізніше написаному „Для загального добра“ та й у всіх дрібніщих оповіданнях, написаних у 1890-х роках. Питання про народ та „мужицьку долю“, ота вічна „життєва загадка“, чому „для мужиків нема щастя на землі“ -займає не тільки героїв Коцюбинського, а й самого автора цієї першої доби його діяльности. Робота тяжка, залежність од форм мизерного животіння, ота „власть землі“ та хазяйства, скупі радощі, як що пощастить хоч знайти „другу половину свою“ в любому подружжі, але далеко частіш незлагода навіть у семьї, спарованій на підставі самих господарських потреб —ось що найдужче притягає увагу в Коцюбинського, якого представлено в перших двох томах його творів. Мало не все перше десятиліття письменницької діяльности Коцюбинського можна звести до його ж таки характеристики героя з повісти „На віру“: „Він глибоко пересвідчився, що Бог не дав долі мужикам, що для мужиків нема щастя на землі. *Ріс він—росло й окріпло з ним те пересвідчення*“. І воно, це пересвідчення росте й дужчає і переймає собою перші томи творів Коцюбинського, досягаючи верхи в оповіданні „Ціновʼяз“. „Чого ж це Бог сотворив одного чоловіка, а не двох: пана й мужика? чого се так? чого?“ ці „дурні питання“ посіли тоді були і „ціновʼяза“, й самого автора. Він, ціновʼяз, „любив землю, як пташка повітря, риба воду. Та й що варт селянин без землі? Усе одно, що пташка без повітря, риба без води“. І от „розпалена уява Семенова переносить його в прийдешні часи, в тії часи, коли людям стане тісно на своїх ґрунтах, коли, зубожілі, голодні, вони враз з усіх грудей скрикнуть: „смерти нам, або поля“. І сам автор лине з своїм героєм у ті майбутні часи, коли це прийшло вже,—прийшло і для його самого вилилося в ті чудові і разом жахливі картини, які Коцюбинський пізніше дав нам у нарисах „Fata morgana“. „Голодні зворохоблені лави, повні розпуки й зневірря ринуть на багатих, на тих, що мають ґрунта необмежні, що не знали досі голоду й холоду. Ламається всяка правда, розливається море крови людської... І не спинити тоді тієї колотнечі, як не спинити хуртовини, не спинити зливи, що затоплює землю, клекоче бурчаками, руйнує греблі й усе, що на дорозі“... Уява художника часто попереджає міркування політика.

Але вже тоді до старої манери Коцюбинський починає нових красок докладати. Манера ця була занадто вузька й тісна для його, він у їй не вміщався. Пізніше він і зовсім виросте з неї, скине її, як тісну одіж, тепер же пробує розтягти її на міру свого художнього зросту. Він, напр., перший,—далеко раніш од Горького,—змалював демонічного босявку („Пометився“), одного з категорії „колишніх людей“ з їхньою специфичною філософією, що щастя тут, у цій баньці пикатенькій на дні спочиває“. Він узяв, під сумнів „те проблематичне загальне добро“, яке вагою своєю падає на темний люд і лишає в серцях у його саму зненависть („Для загального добра“). Він пробує увійти в глиб психики й настроїв людських і уложити їх у ясну гаму звуків („На крилах пісні“). Він обертається до людської нікчемности й аналізує її життьові прояви („Поєдинок“, „Лялечка“)... Сама навіть екзотичність сюжетів Коцюбинського, отой, напр., молдаванський побут, показує, що в звичній українській тільки сфері було б тісно художникові такої міри, як Коцюбинський. І вже в перших його творах блисне яке-небудь несподіване порівнання, осяйний образ, що нагадують справжнього Коцюбинського, того, яким він зробиться вже незабаром. Але поки що—він ще ввесь у майбутньому, він шукає. І шукаючи, росте на силах сам. І як перші ознаки того, що він знайшов і виріс, маємо прекрасний нарис „В путах шайтана“, ясну й прозору „акварелю“—„На камені“ і незрівняний психологичний етюд „Цвіт яблуні“. Надто останній. Він вводить нас живцем у лабораторію художника й показує, як талант „дивиться“ його очима, як „ненажерливою памьяттю письменника“ вбірає в себе події, як шукає й становить поруч себе світло й тіні і укладає все те в душі —„як матеріял“... Доба шукання скінчилась. Великий художник народився...

* * *

Не хотілося б, але мушу сказати скілька слів про деякі непорозуміння, що викликає оце видання „Криниці“. Ми не знаємо плану видання. Маємо том перший і другий,—значить, будуть і дальші,—отже це мабуть повне зібрання творів Коцюбинського. За його могли б ми тільки подякувати видавництву. Далі, видавництво укладає видання ніби хронолегично. Це знов же добре, бо щоб зрозуміти Коцюбинського, треба з ним разом перейти етапи його розвитку.

Але чому, в такому разі, в першому томі маємо „Для загального добра“ (написане р. 1895-го) і не маємо „Ціповяза“ (датовано: січень 1893)? Два роки для Коцюбинського—великий час і перспективу вже порушено. Але єсть дещо ще гірше. Видання це не повне, бо видавництво не подбало про текст творів Коцюбинського. Напр., наведеної у мене характеристики Гната з повісти „На віру“ читач у виданні „Криниці“ не знайде. Чому? Певне тому, що видавництво просто передрукувало цю повість з видання 1903 року, а коло того видання попоходила цензорська рука. Я не звіряв усього тексту „Криниці“ з закордонними виданнями, але думаю, що це не єдиний пропуск, і треба, щоб хоч у дальших томах таких огріхів не було, щоб видавці не звірялись на цензурні видання, а й доложили деякої, мінімальної правда, праці—поновити те, що вигриз з творів Коцюбинського справжній зуб лютого часу. Препарованого Коцюбинського давати не годиться.

„Малюйте діти“!

(Стаття проф. М. Бурачка.)

З приводу альбомчика „Малюйте діти“ видавництва в Катеринославі.*)

Навчання дітей рисунку стало тепер одним з необхідних і поважних засобів педагогії.

Ще до-недавна в школах силою навьязували рисування дітям і робили з цього предмету нудну і нікому непотрібну панщину. Кубики, пірамидки, носи, ноги, маски, білі гипсові, холодні та мертві,—вони заморожували всяку фантазію і одбивали надовго всяку охоту до рисування... А по класі ходив блідий, довговолосий, обшарпаний „учітель рісованія“, з числа неудачників-художників і робив всі зусилля, аби переконати учнів в красі холодних, мертвих ліній кубиків та носів. І виходив з класу роздратований, ображений в найглибших своїх почуттях, а ватага учнів свистала йому вслід.

Перший крок в постанові шкільного рисування на новий шлях зробили педагоги Америки, а за ними й педагогія цілого світу визнала, що рисунок повинен займати в школі таке-ж саме поважне місце, як і наука письма,, бо рисунком дитина тако-ж висловлює свою думку, як грамотна людина—письмом.

Рисунок є той самий ієрогліф далекого і геніяльного варвара, що свої думки вирізував на скелях, та на стінах печер, а потім на пирамидах, на колонах храмів і т. ин. Той, хто перший на піску або на камені зарисував зубра, чи мамонта, а на камьяній сокирі—квітки та листя,—той і заклав першу підвалину письма й письменства. Так чоловік почав висловлювати свої думки.

А позаяк кожна дитина переживає в короткому часі свого розвою всі стадії тисячолітньої еволюції загально людського розвою, то цілком натурально, що педагогія мусіла звернути увагу на такий засіб висловлення, який дитині підказують її атавистичні переживання. І немовлятко, що ледве пересовує ногами від стола до канапи, вже тягнеться до олівця і розписує стіни, вікна, книжки, батькові урядові папери... І на теж бо й в школах Америки навчання рисуванню поставлено дуже високо і з рисунка там користаються—і учитель граматики, і учитель географії, і завзятий математик, і столяр, і швець і т. ин.

Крім того, рисунок дає в руки педагогові ключ до зрозуміння психології, індивідуальности його учнів, аби тільки педагог умів, розуміється, читати рисунок. Ні на чім так ясно не відбивається індивідуальність людини, як на рисунку, натурально, цілком щирому, безпосередньому. Як би взяти 5—6 портретів якої-сь знаної людини, але мальованих ріжними авторами, то можна зауважити, що, крім загальної для в іх портретів схожости, всі вони будуть не однакові, бо кожному автору орігінал портрета уявлявся тою чи иншою психологічною рисочкою і через те кожний з тих портретів буде мати і свою форму (в лініях, в композиції) і свій колорит. Це не припадково той художник взяв для свого портрету тло ясне, а другий — темне; це не припадково, що один автор надає портрету загальний кольор в фарбах гарячих, а другий в теплих, чи зовсім зімних. Бо кожний з авторів-художників дивився на натуру своїми індивідуальними очима і брав з психології орігіналу такі рисочки, які давалися до зрозуміння його (автора) власній індивідуальности.

Так само і в рисунках дітей ми можемо побачити, що та дитина цікавиться такими з'явищами життя, а друга—иншими; та любить фарби веселі, яскраві, друга — вживає кольорів, темних, або сірих.

Книжка, яку ми тепер оглядаємо, мала на меті заохотити дитину до кольорів,

*) № зреп. книги 384.

та зрозумінню пропорцій і форм. Ми особисто, не поділяємо таких поглядів на дошкільне навчання рисуванню по чужих візерунках, де есть вже готові і пропорції і форми.

Нам здавалося би кращим, аби дитина, під доглядом дорослої людини, сама шукала форму та пропорцію, сама розмальовувала-би свої власні малюнки, порівнюючи їх з натурою. Такі вказівки, такий шлях дають десить швидко гарні наслідки і дитина скоро починає розуміти пропорції і відносини одної речи до другої.

Але, позаяк закордонна педагогія не виключає з числа підручників дошкільного виховання і зшитки з готовими рисунками до розмальовування, то видання чогось подібного і у нас на Україні можна було-би зустріти прихильно.

Дитина легко втрачає уважність, бо вражливість її полохлива, як ластівка, і кожний новий факт перехоплює увагу на себе,—та й то не надовго. Значить, з дитячою увагою треба поводитись дуже обережно, а даючи в руки дитині зшиток готових рисунків для малювання, треба вимагати від них ясних, твердих і схематичних контурів і найбільшого опреділення форм, без зайвих подробиць. Фарбові плями повинні бути широкими і в кольорах наближуватися до кольорів локальних. Одним словом такий малюнок повинен мати на меті не „живописний" бік, а переважно більш декоративний.

І так „Малюйте діти!"—скажемо ми разом з д. Погрібняком, але тут же і розійдемося з ним, бо на нашу думку, хай діти малюють, але не так, як хоче д. Погрібняк.

Оглядаючи його книжку перш за все кидается в очі слабкий рисунок, обтяжений багатьма дрібницями. В рисунках немає простоти і наївної дитячої схематичности, багато подробиць і зайвих, і принадкових... Візьмемо, напр., перший малюнок—кузню. Це-ж цілий interieur, та ще й з жанром, з світотінню! Там дитина безумовно заплутаєтьсся, бо не зрозуміє, що хлопець, напр., який стоїть на тлі одчинених дверей, повинен трактуватися, яко сілует. До сілуета дитина сама не додумається, а на вказінку когось з старших, що хлопець в білій сорочці та білих штанях буде майже чорним, — тільки поруншть плечима. А скільки там, на рисунку, пороскидано всякого ковальського знаряддя: підкова, молоток, обценьки, лопата! А чи передасть дитина ту глибину кузні на фоні якої поставлено фігури людей? А як упораеться маленький художник з такими дрібницями, яких так багато насипав д. Погрібняк в малюнках до „оп найму я ведмедика за плугом ходити": там і воли, і дівчинка, а у дівчинки чобітки, а в траві і реньяхи і квіточки... Всі ці подробиці тільки стомлять дитину і вона покине малювання на половині.

На прикінці щиро побажаємо Українському видавництву в Катеринославі випустити другу книжку (бо як є перша книжка, то мабуть буде й друга) без таких очевидних педагогичних хиб, бо нове повторення їх може викликати такий ефект, що діти, котрим дадуть таку книжку, зовсім перестануть малювати.

Критика і бібліографія.

I. Історія.

385 *Мих. Грушевський.* **Всесвітня історія в короткім огляді.** Частина четверта. Київ, 1918 р., сторін. 167, ціна 2 карб. 80 коп.

Цією книгою проф. Грушевській закінчує свою „Всесвітню історію в короткім огляді," перший твір з цієї галузі науки на українській мові. Книга обіймае собою так званий „революційний" період европейської історії —від 1789 до 1849 року, на якому і обривається.

Згодитись з тим, щоби революційний період закінчувався 1849 роком, не доводиться, бо — по суті — цей період не скінчився ще й тепер, але, розуміється, якусь границю історикові в своїй праці треба визначити, коли він хоче залишатись на позіції об'єктивного дослідувача, бо те, що занадто близько до сучасности, занадто з нею звязане, мимоволі захоплює дослідувача, як учасника, сліпить йому очі і не дає можливости аналізувати факти з потрібною зімнокровністю. Зважаючи на те, що автор не мав на меті дати підручник для школи, в якому в усякому разі не можна б було обминути хоча б чисто фактичного огляду подій до найблизчих часів, можна визнати,

що границю праці принято автором цілком влучно: в половині XIX століття кінчається перша частина революційного періоду, коли для людности ясні були тільки політичні цілі революції, цілі-ж соціяльно-економичні, найтісніще звязані з першими і які по суті й являються справжньою метою революції, відчувались не тільки людським загалом, а й найкращими умами, лишень інстинктивно, не перетворюючись в конкретні форми.

Цікаво, що навіть історична наука ще недавніх часів твердила, що революції 1789 і навіть 1830 років були виключно політичні, соціяльна ж мала місце перше в 1848 році. Тільки знаменитий твір Тена „Початки сучасної Франції", який виходив з середини 70-х аж до середини 90-х років XIX століття, виявив до певної міри помилковість такого твердження.

В своїй історії революційного періоду проф. Грушевський не впав в згадану помилку. Правда, дуже коротко—за браком місця, але він одмітив всі взагалі прикмети кожної революції, з чого видко, що автор по можливости ознайомився з усіма новійшими науковими творами що до історії даного періоду. Особливу увагу він звертає на розвиток революційних ідей, на, сказати-б, розумову підготовку революції в інтелігентських колах европейського громадянства. Так, розділ книги про радикальні і соціялістичні течії 1830—1840 років (стор. 106—118), де в коротких рисах згадані теорії перших геґеліянців, потім Маркса і Енгельса, сен-сімоністів, фуреристів, Кабе, Люї Бжена, і т. п., може служити зразком уміння в небагатьох словах дати велику кількість наукових понять. Майстерно зумів автор намалювати і розвиток ідеї національности і її звязок з епохою Наполеона І, старання якого стерти національні ріжниці і нівелювати всі нації в одній всесвітній монархії привели до цілком протилежних наслідків—пробудження національного самовизначення у багатьох народів, у яких здібність до цього самовизначення була приспана історичними обставинами, як, наприклад, у Німців.

З другого боку, однак, доводиться визнати, що чисто фактичний бік автором мало не зовсім занедбано, найбільш що до зовнішньої історії, історії міжнародніх зносин політичних і військових. В цьому нема нічого дивного, бо викласти на 167 сторінках таку багату подіями і розвитком політичних і соціяльно-економичних ідей епоху в досить великій повноті є річ цілком неможлива, і автор мимоволі повинен був вибрати одно з двох—або викладати факти і обминати ідейний рух, або навпаки. Він вибрав останнє. Через те для людини, яка знає фактичний бік справи, книга проф. Грушевського дасть чималу користь, бо розяснить їй багато темного і неясного і приведе її знання в повну і гармонійну систему. Але людина, що схоче по книзі проф. Грушевського вперше познайомитись з історією першої половини XIX віку, знайде багацько незрозумілого.

Що-би не бути голословними, візьмемо кілька прикладів. Так, на стор. 24-ій автор каже, що одним з останніх відгомонів радикальних ідей був процес комуністів, прихильників ідей Бабефа; але хто такий був Бабеф, який був зміст його ідей, про це нема раніще ні слова. На стор. 30-ій автор каже, що „Піт, цей непримиримий ворог французької геґемонії, уступився з міністерства", але про Піта раніще теж не було згадано.

Взагалі, книга проф. Грушевського, уявляючи собою цінне придбання для української популярно-наукової літератури, не виключає необхідности як найскоршого видання такої книги по історії революційного періода Европи, яка могла-б дати читачеві перші фактичні знання цього періоду, а разом з тим могла би стати за підручник для середньої школи, бо поки такої книги не буде, доведеться мимоволі для першого навчання вживати книжок російських.

К. Лоськин.

386. *Д-р Іван Крипякевич.* **Українське військо**. Короткий історичний нарис з малюнками. Ц. 10 сот. стор. 22. Відень. 1916. Видання Союза Визволення України.

Невеличка брошура д-ра Івана Крипякевича написана на дуже потрібну нині тему: вона, здається, перша ластівка з обсягу військово-історичної літератури, яку нам слід створити. І як першу, власне, спробу подати коротенький огляд українського війська в його давньому минулому, працю Крипякевича і слід вітати.

В *першому розділі* оповідає він про військо наше за княжих ще часів на Україні. Тут знаходимо звістки про військові походи наших князів, як суходолом, так і морем. Подає автор деякі цифрові відомости про кількість нашого війська в ріжні моменти князівської доби, зупиняючись на окремих, більш яскравих явищах тодішньої військової історії нашої. *Другий одділ* присвячено початкам козаччини, *третій*—охоплює військові справи за часів Гетьманщини

та Січі Запорожської і, нарешті, *четвертий* оповідає про військові организації в Галичині 1848 р.

Брошуру написано занадто схематично і без відповідних пояснень найважніщих моментів української військової справи в її минулому. Оповідаючи, приміром, про заходи кн. Володимира в справі „великих фортифікаційних робіт“ (стр. 5) автор вважає зайвим дати хоч коротеньке пояснення основних рис української фортифікації за княжих часів, тим часом стан української археології і дослідів в цій справі дають чимало матеріялу для нього. Оповідає автор про „фортифікаційні роботи“ короля Данила, зауважує, „що розмірами (вони) може не дорівнюють Володимировим, але перевищують ... з технічного боку“... „часи Данила явилися були епохою в фортифікаційній штуці у нас“, і знову ніяких пояснень не дає, в чому ж полягає та перевага, що саме епохального вніс король Данило в справу фортифікаційної ідеї. Зазначує автор „славний Запорожський спосіб оборони“ табором, як один з випробованих операційних способів, і знову ви даремно сподіваєтесь прочитати хоч побіжні натяки на цю тему, хоч коротенькі уваги автора про характерні ознаки „випробуваного способу оборони“. Залишає також автор без пояснень і организацію відділів сердюків або компанійців, обмежуючись тільки нотаткою, що то були „наємні відділи“ (стр. 16). Коли ви читаєте про Гетьмана Дорошенка, що „його походи з невеликою силою, а все побідні віщували в нім першорядного полководця“, то бачите, що автор і тут скупий, і тут він не ділиться з читачем тим, що знає.

Зрештою автор даремно взагалі тримався методу скупости та мовчанки там, де треба пояснити і навести факти, і через це його книжка, така цікава темою, тільки програє і примушує побажати появлення на книжковому ринкові нашому більш відповідного нарису про українське військо в його історичному минулому.

С. Петлюра.

II. **Публіцистика.**

387. *Сергій Єфремов.* **Під обухом. Большевики у Київі.** Видавництво „Вік“. Київ, 1918. 64 стор. ціна 80 к.

З приємністю можна зазначити появ на книжковому ринкові цієї невеличкої брошури, що складається з статей відомого українського публіциста, друкованих в „Новій Раді“ переважно під час большевицького панування у Київі.

Таки й справді немов „під обухом“ доводилося жити тих три тижні, почавши з 26 січня, не тільки українцям, а і всім, хто хотів мислити і робити „инако“, ніж це подобалося большевикам. Особливо ж тяжко доводилося порядній українській пресі. І читач, маючи повсякчас перед своїми очима докази „свободолюбія“ большевиків, цілком розумів і співчував публіцистові, коли той писав: „В той час, коли панує фізична сила, як би вона себе не звала, не може бути, певна річ, повного й усіма сторонами освітлення подій: у цих проталинах ми наперед беремо свою частку вини на себе. Одно маємо тут сказати: де не зможемо по правді говорити — там волімо мовчати, бо сила може заціпити уста, може скувати вільне слово, але зневолити, щоб щире переконання проти совісти говорило — ще не вродилась така на світі сила“.

І слово письменника не розминулося з ділом. Брошурка ця — це немов щоденник під большевицьким обухом. Доводилося у поспіху, нервово озиватися на події, нашвидку складати їх оцінку, сподіваючись, що кожчого дня обух той спуститься й припинить роботу. Але і в самій тій нервовости, якою характеризуються передруковані в брошурі статті, можна знайти свій плюс: вона безпосередніш одбирала пережите і через те може краще змалювати той психичний стан, в якому перебували люде під обухом.

На початку большевицької тиранії „Нова Рада“ була єдиним опозиційним органом, в якому що-дня читач знаходив блискучу і сміливу характеристику большевицького хамства, неуцтва, цинизму і просто така звірства. Читачі пригадають собі, якою громадянською мужністю і шляхетністю перейняті були такі статті нашого письменника, як знаменитий „Лист без конверта“, що через голову малого блазня промовляв до всього громадянства, „На вістрях штиків“, „Фельдфебель у Рольтерах“ з його класичним наказом про „поползновеніе на опьяненіе“, характеристика постаті „Муравйова“ і инш.

Повторяємо, що під час „обухівського“ животіння д. Єфремов був майже єдиним публіцистом, до голосу якого прислухалося все місцеве громадянство і не тільки друзі, а й вороги.

Отже автор добре зробив, що зібрав свої цінні статті і видрукував в окремій книжечці, не давши їм розгубитися по окремих числах коротковічного щоденного часопису.

М. Павловський.

388. *Др. Іван Шишманов*, проф. унів. в Софії. **Роля України в Болгарськім відродженню. Вплив Шевченка на болгарських поетів передвизвольної доби.** Ціна 20 сот. Відень. 1916. Накладом „Союза Визволення України". Стор. 14.

Помьянувши коротенько про ролю Юрія Венеліна і М. Драгоманова в ділі пробудження болгарської національної свідомости і відродження болгарської культури, проф. Шишманов в цій невеличкій, але цікавій брошурці дає надзвичайно яскраву і інтересну для кожного українця розвідку про могутній вплив Шевченка на найкращих болгарських поетів передвизвольної доби: Жинзифова, Любека, Каравелова та Славейкова. Цей вплив відбився на їх поезії як у виборі мотивів, так і в зверхній формі їх творів. Жинзифов підпав під вплив нашого великого поета ще за його життя. Він же був перекладчиком багатьох його поезій. Поета боротьби Петка Славейкова звязувала з Шевченком спільність мрії про світлу будучність рідного народу. І мрія в цю світлу будучність найяскравіше висловлена їм як раз в тих творах, де він наслідує Шевченку або його перекладає.

Каравелов більше двох своїх видатних земляків підлягає формальному впливу поезії Шевченка.

Жинзифов, Каравелов, Славейков, яко „патріоти до шпіку костей, сини поневоленого народу, що відроджувався, як і українській", підо шлє, як це стверджує проф. Шишманов, не могли найти собі конґеніяльного собрата, як тільки на Україні.

Крім гарячої любови до рідного краю, з Шевченком їх зближив і їх плебейський демократизм і захоплення народньою поезією. Впливом Шевченка на зазначених поетів не обмежується вплив української літератури на болгарську.

Життя відкриває можливість тісних і щирих стосунків між двома народами і вплине на зьясування їх культурних взаємовідносин. Цікава їх історія, коротко викладена проф. Сумцовим, коли він вітав у Харькові автора цієї брошури, яко болгарського міністра освіти*), чекає своїх наукових дослідувачів. Тепер же для української національної свідомости приємно констатувати, що і ми, українці, внесли в скарбницю світової культури свою лепту, і що в відношенню до дружнього болгарського народу, ця лепта стала гаслом демократизма і гуманности.

Пав. Зайцев.

*) Під час похорону проф. Дринова.

389. *І. Труба.*—**Хто пануватиме на Україні.** Вид. Укр. Народньої Соціялістичної Партії. Стор. 19 in 16°. Катеринослав. 1917. Ціна 15 коп.

Книжечка ця, як на теперішній час вже анахронізм. Такі вже тепер часи: не встигнеш книжку на теми дня до рук узяти, як уже не годиться, застаріла. Проте її все ж варто одзначити ради тих гарних прикмет, які виявив автор.

Хто пануватиме на Україні?—запитує І. Труба й одповідає: а той, „хто з розумом, з освітою буде". На доказ цього і написано брошуру. Автор доводить свої думки і прикладами з історії, й ілюстраціями з сучасного, власне вже тепер минулого, життя першого року російської революції. І. Труба показав себе гарним популяризатором: просто, хотенно, добірною мовою викладає він свої думки. Треба тільки остерегатись невідповідного вживання деяких слів (напр. оте невдасне „зараз", з яким українці тепер собі ніяк ради не дадуть) та наглядати за цитатами (Шевченко ніколи не писав про волю: „Не пожеєм (sic!) ідею)—і з І. Труби зовсім буде добрий популяризатор.

С. Єфремов.

390. *Л. Яринович.* **Буржуазна Рада та инші фельєтони.** Київ. 1918. Ст. 63. Ціна 1 карб.

Це збірник фельєтонів з „Нової Ради" за часів еволюції Центральної Ради та українського громадянства від мрії про автономію України до твердого голосу про самостійність Рідного Краю. Автор захоплює різні моменти сих переживань і примушує читача замислитись над питаннями про самостійність України, про об'єднання різних частин Рідної Землі, про [illegible] заміри росіян, большевиків та инших [illegible] [illegible] про те, хто кого подужає, хто з ким іде, чого нам дуже треба, хто тягне справу по заду та таке инше.

Особливу увагу автора звернула на себе Центральна Рада з буржуями й Генеральним Секретаріятом. [illegible] автор намагається показати в душу читача переконання, що Центральна Рада та Секретаріят так далекі від буржуазности, як сонце від землі,—[illegible] [illegible] він про одного [illegible] і [illegible] Шевченко [illegible]. [illegible] справжні і виявляє, що на весь Секретаріят є тільки один чорний сурдут, [illegible] в жінки одного з генеральних секретарів [illegible] й [illegible] „в вазонах".

Не можемо сказати щоб так вдалися авторові инші з його фельєтонів, бо при цікавому змісті в деяких з них автор занадто користується з діальогічного методу висловлення думок („ділі Власа Дорошкевича") і робить часто важким читання (особливо при досить великій кількости друкарських помилок та при своєрідному погляді на розділові знаки). Візьмемо, наприклад, характеристику війська большевиків і читаємо:

„Настрій большевицького війська повинен бути—

— Твердий.

Взагалі—

— Русскій солдатъ показалъ себя лучшимъ въ мирѣ солдатомъ...

— В походах на захід.

— Проти культури.

...Додайте, що в самій нашій фортеці, по Україні—

— Роскидані большевицькі залоги".

Кілька місяців тому ці фельєтони могли мати великий успіх серед громадянства, бо відповідали менту громадського життя, тепер же вони вже трохи застарілись, але майбутній історик Центральної Ради певне чи забуде використати анекдотичні оповідання про „Гнило-бальско-криворудецько-малоренанецько-правобейкутецький союз з широким місцевим самоврядуванням“, та оповіданням про позичені для параду штани Військового Секретаря Петлюри. Ц. 1 р. 50 к.

І. Новак.

III. **Економика.**

391 *І. Чопівський.* **Економичні нариси. Природні багацтва та велика промисловість України.** Видавн. „Праця“. Київ, 1918 р. 95 стор. in 16. Ц. 1 р. 50 к.

Молодій Українській Державі, що вперше стає на ноги самостійности та незалежности, необхідно підрахувати не тільки свої духові, культурно-політичні сили, але и матеріяльні засоби, які дадуть можливість Україні іститувати і розвиватися. Виховані у зросійщених школах, на централістичних принципах, що вкоряли всю російську науку, ми, часто-густо, не знаємо своїх сил або вважаємо своє за чуже. Найбільш це треба мати на увазі що до економичних сил і засобів нашої держави: тут мало, майже нічого ми не знаємо, бо мало було людей — фаховців, які працювали в цій сфері, які добували та розроблювали матеріяли про нашу промисловість, про наші матеріяльні, природні сили і засоби.

І от тепер, коли Україна ступила на новий шлях державного, самостійного життя, коли потрібно тепер-же, негайно вияснити і підрахувати, які засоби має молода держава для свого державного іституваня та розвою, тепер ми змушені наперед це добувати матеріяли про ті засоби, а потім уже їх підраховувати. Становище тяжке і відповідальне. Через те все, що до цього часу було зроблено в цім напрямі поодинокими особами, набуває зараз особливої цінности і вимагає найбільшого поширення і студійовання.

І. А. Чопівський, наш молодий вчений, своїми „Економичними Нарисами“ заповнює одну з прогалин нашого знання України. В „Нарисах“ згруповано усі останні цифрові відомости про ті природні багацтва, які є на Україні, яких мало і яких зовсім бракує. Залізні руди та залізо, марганцьові руди, кам'яний (чорний) вугіль, бурий вугіль, сірий вугіль (торф), білий та зелений вугіль (енергія великих і малих водоспадів), сіль, глини усякі, вапняний камінь, будівельні матеріяли і багато дрібних мінералів, — от що ми маємо. Мало на Україні лісів і зовсім немає на Україні: нафти, золота, срібла, міді, свинцю, цінку, нікелю, олова, живого срібла та алюміну. Останні зазначені метали ми повинні добувати з инших країн; ліс ми повинні берегти, яко мога, а не нищити, тим більш, що за часи війни значну кількість його винищено без розумного плану, навіть без негайної потреби. Наша промисловість повинна ґрунтуватися, головним чином, на залізничій та кам'яновугільній промисловости, розвій яких дасть спроможність закласти і розвивати всякі инші фабрично-заводські промисловости.

Автор „Нарисів“ цілком слушно і до речі сполучує цифрові відомости з короткими нарисами історії розвою промисловости на Україні, підкреслює всі хиби російської, шкодливої для України, економичної політики, яка не тільки не сприяла розвою промисловости у нас, але її робила неможливим такий розвиток, а також дає вказівки і малює плани майбутньої роботи в напряті розвою рідної промисловости. Закінчуються нариси висновком: „Ближча економична політика України“, який, маючи ціну й сам по собі, набірає особливої ваги тепер, коли автор „Нарисів“ сам став на чолі тих сил, які будуть тепер проводити працю відродження і розвою промисловости на Україні.

„Нариси“ написані жваво і популярно, цифрові матеріяли розміщено так, що зовсім не утрудняєтся, як це звичайно буває, читання „Нарисів“. Побільше б таких книжок — і ми, справді, будемо знати про свою країну те, що повинні були давно вже знати.

А. Яковлів.

392 *Юліян Борхардт.* **Введеннє в національну економію.** Популярно-Наукова Бібліотека „Праці“. Ч. І. Переклад з німецького К. Немова. 1917 р. Ціна 20 пф., 25 гел., 10 коп. Ст. 24.

Праци німецького економиста Ю. Борхардта — „Вступ до національної економії“ це дуже стисло і коротко (на 11-ти сторінк.) виложена майже вся політична економія. Автор подає тільки голі наукові формули, нижче їх одну на одну і не додає ніяких пояснень. Через те праця автора читається трудно і від середнє-освіченого читача вимагає напруження думки. Такі стислі вирази, як, напр.: „Вимінна вартість се є спільність, яку подаємо все числом; вартість ужитку се є якість, якої числом ніколи не можна подати“, або: „Всяка вартість є працею, але не всяка праця є вартістю“ — для повного зрозуміння вимагають тлумачення і пояснення. Через те праця Борхардта ні в якому разі не може бути придатною для популярізації науки серед мало освічених читачів.

Не дивлячись на це, видавці (Видавництво „Праця“), як видко з передмови, вибрали цю працю именно з метою вдовольнити потребу „популярної літератури наукового характеру, брак якої відчуває дуже загал працюючого люду“.

Книжку видано по-за межами України. (де саме—не зазначено). а переклад її зроблено українською мовою, але тою, яку вживають галичане в наукових працях. Тут ми маємо не тільки незвикло для нашого уха збудовану фразу, але й багато наукових термінів. які не вживаються на Україні і для нас згучать штучно і якось негарно. „Накопичення капіталу“, „накопичена надвартість“, „при впрочім однакових обставинах“, „дальше степенує велика акумуляція продуктивність праці“, „консументи“ (споживачі) і багато инших виразів і термінів роблять всю книжку нездатною для читача українця по цей бік кордону. Ціна книжки, як на наші сучасни умовини—дуже дешева.

Л. Яковлів.

IV. Агітаційні видання.

393 *Іван Гилька.* **Війна.** *Завдання українського робітництва.* 1915. стр. 15. (без означення місця).

Брошура має агітаційний зміст. Автор говорить про все, що хочете: про „війну війні через розвалення царизму“, про те, що революція в Росії неминуча (брошура помічена 1915 р.), про „національні змагання українського народу і українського пролетаріяту“ і про те „куди йти?“—українському пролетаріяту. Як і слід авторові соц.-демократові, що повторює непродумано катехизис соц.-демократа, свою брошуру закінчує він стереотипними закликами: „геть війну, нехай живе нова революція!“ і т. д. замість того, щоб пояснити трагедію війни, її причини і ті суперечности, яких довелось зазнати робітничому класу, та й не тільки йому одному, в звязку з своїм негативним відношінням до війни і примусом активної участи в ній.

Брошура швидче уявляє собою якусь агітаційну промову висловлену поханцем, промову, що одночасно торкається ріжних тем і ні одної не тільки не розвязує, а й не пояснює як слід. Ось ілюстрація: автор, зупиняючись над „брехнею правительства (російського) і злиднями війни“ старається довести, що „починати боротьбу за права (народні) треба *тепер* же, не чекаючи кінця війни і що першим кроком сеї боротьби за власть народу мусить бути спинення непотрібного пролиття крови і покарання тих, хто викликав війну“ (стр. 91). Рецепт—рішучий, але його треба було прописувати не тільки тим, на адресу котрих шле його автор брошури. Друга ілюстрація. На думку автора політичне домагання вільної і самостійної України український пролетаріят може приняти „*лише* в імя економичних і політичних інтересів широких мас народу“ (стр. 12). Хай так, хай автор говорить аподиктично глупство, але цим правом жодній людині зловживати не слід, бо воно може довести до таких наївних арґументів, як той, що наводить його автор: „та же треба думати, що заяви російської демократії і постанова програми соціяль-демократичної партії Росії про самоозначення поневолених націй... не є лише пустими словами, а обовязуючим наказом“. Хто такому арґументу може повірити і чи не показала дійсність, як ті формули залишаються справді „пустими словами“. коли йде річ про переведення їх в життя? Український пролетаріят і ціла українська демократія на собі відчула та й зараз ще відчуває, як далеко стоять справжні діла Російської соц.-демократії од її слів, дуже часто „пустих“, схожих на „кімвал брящающій“ і менче всього маючих в собі риси обовязку. Не мало таких „пустих слів“ без жодного доказу, арґументів і переконуючих мотивів і в брошурі Гильки.

Український пролетаріят нічого не загубив би. як би її і не зьявилось на нашому книжному ринку.

С. Петлюра.

394 *Л. Г.* **Ірляндська Республика.** Видавництво „Серп і Молот“. Київ. 1917 р., стор. 16, ц. 40 коп.

Ця невеличка брошура має цілком агітаційний характер. Мета її—довести право Ірландії на самостійне існування на підставі таких причин: 1) психичних відмін ірландського народу, 2) фізичних прикмет ірландської землі, якою користуються виключно Англиці, 3) географичного положения країни і 4) умов її історичного розвитку. Брошуру написано безумовно щирим ірландським патріотом; вона вийшла на англійській мові, а потім її спеціяльно оброблено і доповнено автором для перекладу на мову українську.

Автор доводить, що Ірландія була, до завойовання її Англією, країною високої культури, що природні багацтва її величезні, але не йдуть на користь ірландського народу через визискування Англією, що географично Ірландія є ключ до океану, що історичний розвиток Ірландії загальмовано було розбійницькою політикою Англії, яка, винищивши в XVI і XVII ст. при завоюванні Ірландії 5/6 всього її населення, закувала її в XVIII столітті в кайдани законодавства, яке „вигадане чортами, писане кріавими літерами та записане в пеклі“. Далі автор каже, що коли-б Ірландія стала самостійною республикою, вона безумовно розбагатіла би, широко-б розвинула хліборобство, торгівлю і промисловість. В кінці автор коротко розповідає, як за часи нинішньої війни тричі ірландський нарід підносив свій голос (двічі на з'їздах і один раз повстанням 1916 року). і висловлює надію, що на майбутній мировій конференції Ірландія разом з Україною і иншими поневоленими народами здійснить свої справедливі

домагання „самостійно порядкувати своєю долею і вже не буде зброєю в руках англійського імперіялізму, який неминуче спіткає також доля, як і російський“.

Написана в гарячому полемічному тоні, брошура з боку фактичного має багато помилкового, а ще більше недоговореного. Фактично Ірландія не має надто вже великих мінеральних багацтв, які, в порівнюючи незначній кількости, єсть тільки в північній її частині; земля її родюча, але великі простори лежать під болотами, що нездатні до хліборобства; ні видатної великої культури взагалі, ні розвиненого торгу або промисловости в Ірландії, як це можна дізнатись з історії, ніколи не було. Влада Англ. в Ірландії зьявилась не з 1171 року, а не з XVI століття, як каже автор; в XVI столітті почалися релігійні повстання ірландців-католиків проти протестантської англійської власти, і т. и.

Але всі ті помилки не валять основни ідеї автора—довести необхідність самостійности Ірландії, бо [illegible] тих тяжких утисків, які досе Ірландія через Англію, оцне цілком правдиве; [illegible] жестокого утиску в тім, що право Ірландії [illegible] є безперечне, незалежно від того, чи розвине вона [illegible] культуру, торг і промисловість [illegible].

[illegible] брошура дуже добре.

К. Лоський.

[illegible] *[illegible]* Дідова казка. Вецлярська [illegible] XV. Ст. 12 ц. 10 пф.

[illegible] З минулого. [illegible] V. Ст. 22. [illegible] Вецлярі.

[illegible] брошури А. Полубото[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] у Вецлярі Союзом Визволення України.

[illegible] тих книжечках, що разом [illegible] сторінок, маємо [illegible] не нового [illegible] А. Полуботок [illegible] рівна [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] переказ [illegible] „З минулого“. [illegible] матеріял невисокої літературної вартости [illegible] такого гатунку, як звичайно [illegible] всяких часописей [illegible] Все це не розроблене, не продумане [illegible] направлене [illegible] [illegible] [illegible] якими чином воно могло [illegible] видавництва „Союза Визволення України“, коли йому в кращім [illegible] місце хіба— що [illegible] або в авторськім виданні.

Певний [illegible] особливо для полонених салдатів могло би уявляти оповідання—стаття „З минулого“, де автор переказує пригоду з свого життя в Нижньому-Новгороді, де він, з постанови нелегального гуртка, мусив найматись в околодочні надзирателі і служити в поліції, з метою викрасти з лікарні слабого на сухоти заарештованого товариша-революціонера.

Але й ця річ написана неможливою мовою, в якій на кожному кроці здибуємо такі вирази, як „готовилося к торжествам“, „по самим мизерним поводам“, „особих приміт не імеющого“, „битком набиті“, „здоровенні вленки по лицях“, „мотивом визвавшим грозу, оказалася маленька згорблена старуха“, „люде, продавшії себе“ і т. д., без кінця. Коли-ж додати до цього ще чимало й коректурних помилок, то можна думати, що „Пресова секція просвітнього відділу Союза Визволення України у Вецлярі“ не стояла на висоті своїх завдань що до вибору й до редакції тих книжечок, які вона пропонувала для вжитку полонених. І не звичайно—дуже шкода, бо секція і мала змогу, і повинна була використовувати для своєї високої мети кращий літературний матеріял, ніж той, що давав їй А. Полуботок—очевидно, щирий патріот, але, як судити по цих книжечках, ще—не письменник.

В. Лукий.

V. Красне письменство.

2.7 *Василь Стефаник.* **Дорога**, новели. Друге видання. З малюнками О. Кульчицької. Видання „Укр. Видавничої Спілки“. Львів, 1917. Стор. 1[illegible]. Ціна 2.50 кор.

Гадаю, що не тільки я з незвичайною радістю та приємністю перегортаю прекрасні сторінки Стефаникової „Дороги“, не сам я вітпенний її появою на книгарському ринкові. Серед тих тисяч ефемерід, якими завалено полиці, незвичайно рідко зустріти такі книги, як твори Коцюбинського і Стефаника—бо це ті перли української літератури, котрі дали їй зміст і цінність.

„Дорога“ виходить другим виданням, значить, книжка не нова для укр. читача, а тим часом вона мало знана і мало читана. Наш читач не вміє ще читати цих книжок та й мова її з певними локальними одмінами стоїть тому на перешкоді. Тим часом Стефаника треба не читати, а вчити. Бо тільки після пильної студії відчуєш красу й силу його стилю, глибину і пафос його змісту. Це письменник з незвичайно оріґінальним творчим талантом, з глибоко проникливою інтуїцією, направленою в самий корінь буття, з натхненою жагою розвязувати, або ставити перед очі саме ті питання, що так мучать вибрану, чулу душу. Його творчість—не література, а релігія. Це наче культ світової туги, це голгофа, це дійсна теургія і тому в ній криється невичерпане джерело духових багатств.

В письмі своїм Стефаник є яскраво виявленим реалістом. Але, вирисовуючи багато образів, живих та рельєфних типів, він в дійстности розповідає складну історію своєї душі та своїх жагучих шукань. І цей суб'єктивізм не псує, а навпаки—збільшує інтерес до його персонажів, бо тільки завдяки йому всі дієві особи стають символами духової траґедії автора, і в його особі—його народу *).

*) Він сам каже: „З їх губів злизав слова, з чолів вичитав мисли, а з серць виссав почування“.

В його новелах реальний фон не має центрального значіння. Тут діло не в зовнішньому, не в діалогах та монологах, не в сюжеті і навіть не в тім житті, яке тут змальовано, а єдино лише в тій глибині святого суму й туги, що пронизує фон, обличчя, слова. В тих світових, вічних цінностях, котрі проходять перед читачем крізь призму суб'єктивної інтуїції автора, в тих глибоких і загадкових проблемах, які зачіпає він і які мають не стільки літературне, скільки філософичне і суспільне значіння.

Книжка містить в собі 13 новел. Всі вони епично-прості і величньо-змістовні. Жодного грубого, театрального ефекту, ніякої рисовки і підмальовування. Проста мова сильна тут своєю безпосередністю та глибокою щирістю. Читаєш новелу за новелою, і здається, що випадково попав до автора під час його хатньої молитви, і чуєш тихий шопіт святих слів, і відчуваєш в них живу душу автора, його мугу і страждання за свій народ.

Переказувать зміст тих новел немає рації, рівно й давати характеристику окремих персонажів, бо центр ваги не в фактах, не в інтрігах, не в особах. Всі оті діди, баби, газди й газдині—вони є лише однією частиною многогранної, складної і чулої душі автора, лише окремим розділом однієї трагічної епопеї безмежних страждань бідного і безправного народу... Маленька книга ця „Дорога", але стане вона великою книгою з безмежним змістом для кожного, хто захоче її простудіювати, і тільки простудіювати, а не перечитати. Це класичний твір, якому рівних є небагато в українській літературі.

Прекрасна книжка знайшла собі і не абиякого ілюстратора. Олена Кульчицька, відома галицька художниця, дала сім малюнків гарних і змістовних. Малюнки є дійсною прикрасою книжки, рівно ж як і орігінальні віньєти та кінцівки. Всі оті обличчя, змальовані її рукою, такі типові, і так відповідають змістові—всі вони цілком гармонірують з настроєм і обстановою новел. І ті будяки з колосками—символи хліборобської радости й надії вкупі з вічною бідою та нещастем—вони дуже тут до речі. Все оте в цілому складає коштовний дарунок „Видавничої Спілки" українському громадянству. І особливо в цей час, коли те громадянство наче зблудило, наче згубило своє провідне і головне завдання, самий сенс своєї боротьби.

П. Богацький.

398. *В. Винниченко.* **Сліпий.** Оповідання. Видавництво „Дзвін". Київ—Харьків, 1917 р. Стор. 32. Ціна 55 коп.

Це одно з найкращих „мандрівних" оповідань В. Винниченка. Тільки він один, великий майстер, в силі, взявши в свої руки шматок брудного, огидливого життя, вишукати й там чудові і натхненні поетичні менти, знайти чутливу душу серед тих, серця кого в безпросвітній та споконвічній темряві заскорузли під брудом, а голови задурманені голодом і горілкою. В душну і парку пору, в брудному вагоні сліпий парубок Сидір їде за кілька станцій од свого села до своєї Настуньки. Обличчя її він ніколи не бачив, але його поетичне серце вже давно вчуло до цієї сільської повії. Він гадає собі її чистою, „красивою". Його тягне до неї. Сидіра везе його поводатарь Ванька і п'яненькі „свати"—дядьки Микола і Семен. В хаті одного з них „сватів" має бути зустріч Сидіра з Настунькою. Цього досить поводатарю, здоровому парубкові, щоб посолодитись „політичне" з господарем тієї хати і він частує обох сватів без кінця, п'є й сам і примушує бідного Сидіра пити теж. В вагоні йде п'яна оргія. Сидір не хоче пити, його думки оповиті мріями про Настуньку і сумом, гірким сумом, що він її ніколи не побачить своїми очима... Але Ванька настирливо вимагає: „Сидоре, не балуйся ніні! Посердимось! Раз кажу посердимось, значить посердимось! І зараз же вертаємось домой. Понімаєшь дело? Пий".

І бідний Сидір намацує пляшку, хутко бере її і нахиляє собі над ротом. Набравши теплої горілки, він ковтає її і чує, як вона згрущує його огидою...

— „Ну що?—каже Ванька—бач, дурачок, тепер зовсім иначе діло. Туди без цього являться ніззя. Надо, брат, понімать".

Цей непомітний зразу при читанню оповідання малюночок надзвичайно характерний, він так яскраво дає нам нарис з життя людей з цього сільського „дна".

Це особливий, невідомий нам світ, ми так мало знаємо побут тих сліпців, лірників і Винниченко тут майстерно розповідає нам про нього. Тут, у цих сліпців та їх поводатарів своя політика, свої інтриги. Яке характерне о-те: „Понімаєш дело? Раз кажу посердимось, значить посердимось"!

Кінчилась подорож у поїзді і вся кумпанія, п'яненька, похитуючись пішла стежкою у село. По дорозі над бідним Сидіром Ванька вчиняє підлість: замість свіжої води з поетичної криниччки дає бідному слі-

пому жовтої од жабуриння води. Це прелюдія до другої підлости, коли бідному Сидорові так само підсовують замість його красуні дівчини „з чорним густим волосям" білясу і кирпату повію.

Після пьяної оргії. „В хаті настає тиша. Тільки чорненька собачка злодійкуватого з підібраним під себе хвостом прокрадається під стіл і починає хрумкати голівки оселедців. Сидір сидить тихо, недвижно, дивлючись в вічну пітьму своїм щасливим лицем і щось бачить там своє, невидне видющим".

Майстерно й цікаво, з великим знанням о того сільського „дна" показує Винниченко нам, видющим досі невидне...

О. Вечерницький.

399. *Б. Грінченко.* **Соняшний промінь.** повість. Вид. четверте. Київ. 1917 р. 211 стр. Ц. 2 р. 30 к.

Повість Б. Грінченка „Соняшний промінь", що була написана на початку 90 р.р. минулого століття і ріжними нелегальними способами поширювалась серед тодішнього вкраїнського громадянства, мала дуже великий вплив на вироблення і формування певних національних і суспільних поглядів тогочасних українців, особливо молоді. Студенти і взагалі молодше покоління, що виростало за страшних часів реакції 80 рр., в повісті Грінченка бачило катехизис sui generis за-для себе, повну, художньо, в художніх образах розроблену програму життя і діяльности. Тут знаходили широку, досвідчену, авторітетну одповідь на всі ті численні питання, які звичайно не можуть не прокинутись у розумного, вдумливого, вразливого, чистого серцем і душею юнацтва, які так мучать його, так вимагають негайного розрішення, так справедливо називаються „проклятими" питаннями.

На тлі романа бідного студента Марка Кравченка і багатої, гордовитої і гоноровитої пані Катерини Городинської, який скінчився повною перемогою демократа над аристократкою, Грінченко дав широку картину тяжкого, безвідраднаго життя темного убогого, забитого, здичавілого морально селянства і багатого, освіченого, але цілком чужого, ворожого народові, позбавленого здорового національного і громадського почування панства, цеб-то інтеліґенції на селі.

Кравченкові, молодому, палкому народолюбцеві, ентузіястові, свідомому українцеві тяжко бачити цю глибоку прірву між народом і інтеліґенцією, між селянством і панством. І він з властивим йому запалом зразу гарячим словом, а потім і широко поставленим ділом бореться з егоїстичною, антигромадською думкою і шкодливим за-для інтересів рідного народу напрямком життя інтеліґенції. В своїх змаганнях з ріжними представниками тогочасного панства на селі (Городинські, Голубов, Лирський...) Кравченко малює широку програму життя і діяльности за для демократично настроїного свідомого українця. Тут ми знаходимо і на всю можливу на ті страшні часи широчінь поставлене і умотиноване національне питання, і шкільну справу, і обовязки інтеліґенції до народу і високі загальнолюдські ідеали...

Мені, яко одному з тих численних людей тоді (90 р.р.) юнаків, що в значній мірі складали свої національно-суспільні погляди під впливом ідей і ідеалів, речником яких був Кравченко, досить важко цілком об'єктивно поставитись до „Соняшного проміня": дуже дорога за для мене ця повість по далеких, але чарівних споминках молодости. Я охоче згожуюся, що краще було б, як би в повісті було менше програмових розмов і більше художньої дії, але — тоді вона не відповідала б потребам часу і не мала б того великаго впливу, який робила в свій час, але тоді не була б вона яскравим, живим документом за-для історії ідейного розвитку нашої інтеліґенції. Певно, життя в своїм невстриманім рухові все вперед внесло вже не мало корективів в програму висловлену Грінченком устами Кравченка, але основні, головні точки цієї програми зостаються непорушеними і за-для нас. Без сумніву, літературна техника пішла вже значно вперед з того часу, як був написаний „Соняшний промінь", і повість значно втеряла свою художню свіжість, але и тепер ще її залюбки і з великою охотою і користю прочитає і над нею, ще не твердий в своїх переконаннях юнак, і літній вже чоловік з певним історичним поглядом на наше минуле: один знайде в ній за-для себе потрібну науку, а другий — цікавий історичний малюнок.

Тепер, коли наше національно-політичне життя пішло дуже прискореною ходою і очевидячки попережає в значній мірі наш національно-культурний розвиток, треба б можливо частіще згадувати мудру латинську приказку: „Festina lente", „Поспішай помалу", — оглядайся частіще назад, біжучи вперед! Такі книжки, як „Соняшний промінь" в значній мірі допо-

можуть нам не втрачати історичної перспективи, „не бігти на-осліп, куди несе непевна течія, оглядаючись назад, не забувати, на якому непевному хисткому матеріялові ми будуємо свою велику національну будівлю. А це ми мусимо робити, як що хочемо не втрачати міцного, твердого ґрунту... Таким чином, на нашу думку, повість Грінченка в значеній мірі сберегла свою художню вартість, дає цікавий малюнок до історії нашого ідейного розвитку і має певне громадське значіння і за-для наших часів.

В. Дурдуковський.

400 *Орест Левицький.* **Несподіваний шлюб. Бувальщина.** Літературно-наукова бібліотека Видавничої Спілки, ч. 161. Стор. 54, ц. 60 коп., Львів. 1917 р.

Бувальщину цю написано, як довідуємось з примітки автора, на підставі консисторських актів XVIII ст. Досконале знання стародавнього українського побуту, разом з цілком правдивим фактом-фабулою цієї книжки надають їй значного інтересу і вартости.

Короткий зміст цієї історії такий: Полтавська козачка Ганка Хвостичка, що вже сім років не має жодної звістки про свого чоловіка—Максима, який подався до Запорожжя, довідується, що останній помер. Недовго довелося їй сумувати: другого-ж дня (в понеділок на масниці, року 1760) гостюючи на іменинах „квартиранта“ міщанки Артемихи, зустрілася з дяком Андрієм Бандуристим, який вже потай кохав її й цілком несподівано, піддавшись умовлянням гостей і головним чином полкового „капеляна“ о. Олексія Новицького, який досить уже покуштував того вечора варенухи, тої-ж ночі й звінчалася з цим дяком.

Минуло після цього несподіваного шлюбу лише три щасливих для молодого подружжя тижні, як доля одвернула від них своє лице: виявилось, що перший чоловік Ганки—Максим—живий. Одразу-ж шлюб було розьязано й дяк Андрій з одчаю подався до Січи, де й помер. А по кількох місяцях з Київа від митрополита прийшов для Ганки й присуд: 15 літ „епитемії“. Ганка не кориться такому присуду й виїздить з Полтави. На цьому и кінчається ця історія.

Як бачимо—фабула простенька. Але повторюю знов всебічне знайомство з побутом та звичаями людей тої доби, яку описує шановний автор, й уміння надати сухому переказові консисторського запису живої форми оповідання, утворили цілком літературну річ, яка читається залюбки.

Видано книжечку, як і взагалі усі видання Української видавничої Спілки у Львові—чепурно.

В. Корінь.

VI. Педагогика і школа.

401 **Українська граматка для позашкільного навчання і недільних шкіл.** Склав Гурток учителів та учительок, *членів Олександрівського т-ва „Просвіта“.* Укр. в-во в Катеринославі. № 27. Олександрівськ. 1918 р. Ст. 41. Ціна 85 к.

402 **Українська школа. Перший рік.** Граматка. Склав *Г. Niкoвoвський.* Мал. М. Тарловського. Вип. 2. перероб.л. Відавництво „Дзвін“. Смiла на Київщині. 1918 р. Ст. 48. Ціна—85 коп.

Всі, випущені до останнього часу, граматки українські розійшлися по Україні майже до останнього примірника, розійдуться й ці дві, особливо—перша.

Першу з них, власне, складено для неписьменних дорослих. Зважаючи на це, впорядчики пильнували „відкинути всі хитрі методи, котрі вживаються по школах і дать тільки ряд слів, по котрих можна було б навчитись читати й писати без даремної затрати часу і силкувань“. Завдання скромне й, як таке досить добре виконано. Видана граматка простенько, але чепурненько: є в ній коло 30 рисунків досить доброго виконання. В кінці—прикладено невеличкий матеріял до читання.

Але не обійшлося й без „гріхів“. Є коректурні недогляди, як прим. „навчить“ зам. „навчіть“; мова не зовсім добра—„влізти... на скелю“, „вітер гоне хмари“; найбільше вражає звукова какофонія—„учора увечері“, „оса ужалила“, „у полі і у лісі“ і так далі, майже на кожній сторінці. Хоча граматка писалася „без хитрощів“, але познайомити учня з такою річчю як „апостроф“ було б варто.

Що ж до граматки д. *Niковoвського* то це вже друге видання її, перероблене, але... не на краще.

Зложена граматка по системі одночасового навчання и писання й, навіть—рисування. Автор знайомить учнів і з „апострофами“, і з наголосом, і з усякими питайликами та протинками, навіть відомости про „дз“ та „дж“ подає... Матеріялу ж для самостійного читання обмаль.

Дуже прикре враження робить зовнішній вигляд книжки. Деякі сторінки просто неможливо читати, напр. ст. 27, де друкарська фарба перейшла з 28 стор., і таких багато. Ще більше, як у попередній граматиці, неможливих комбінацій звуків: „сорока заглядала у дупло“, „несе солому і сіно“, багато чи то авторських чи то коректорських для нашого часу „дивоглядів“—„сухигорох“, „мед солодки“, „хомут стари“, „рябенькі вівці“, „Дніпро“.

З географичними іменами власними слабенько: автор пише, як той москаль, що повернувся додому з війська й „попанському“ кидає — Лубни, Ромни, Дон, Донець, або „город“ замість — Лубні, Ромен, Дін, Дінець, або „місто“. Адже автор

не пише „уїзд“, а „повіт“... Рисунків є в книзі коло 200, досить гарні, але репродукція поганенька. Майже на кожній сторінці є по де-кілька цікавих зразків для самостійного рисування. Автор граматки чомусь уперто пропонує дітям „малювати“, а не „рисувати“.

С. Паночіні.

VII. Видання для дітей.

403. **Чорний Орел.** Осетинська казка. Записав С. *Васильченко.* Видання „Криниці“. К. 1918. Стор. 27. Ціна 30 коп.

З купки дитячих книжок з насолодою витягали маленькі книжечки — осетинські казки, переповідані С. Васильченком. Власне осетинського колориту майже нема в казці—хіба що імення Акуляи-дочки Сонця, а все останнє по-за побутом. Все фантастичні пригоди.

Хлопець рятує Чорного Орла від загибелі. І цей чарівний Чорний Орел допомагає хлопцеві у всіх випадках і пригодах життя. Перекидається він — в лицаря, в собаку, рушницю, золотий гребінчик, черевички, красуню, рятує юнака від смерти, дарує йому багацтво і помогає одружитися з Акулян-дочкою Сонця.

Веретенце казки весело гуде-співає не перестаючи. Події набігають одні за одними, престо(?)реним темном.

Мова чудова—епічна казкова, обточена. Ні слова зайвого, тільки те, що вимагається казкою,— і черевце строго-лаконічна.

„Але він іде, з дороги не звертає, коли так: стоїть мурована стіна і залізна брама. Підійшов хлопець до неї і промовляє:— Добридень“.

Це коштовна книжечка для дітей: і цікава для читання і для чистоти мови користна. Видано книжку недбало. До художнього твору докладати бездарні ілюстрації, як в даній разі,—не зорі псувати цілість художнього враження. Слід і про обгортку подбати, щоб форма і зміст відповідали один одному.

Н. Христо.

404. *Княженко.* (**Осетинська казка**). *Записав С. Васильченко.* Видання тов. „Криниця“, Київ, 1917 р., стор. 32, ціна 50 коп.

Щоб казка справді була цінним виховничим знаряддям,—вона повинна бути з моральним змістом, з яскравою і зрозумілою для дитини дією, не повинно в їй бути шкодливих для психики дитини прибільшених страхіттів.

Осетинська казка, записана С. Васильченком, і належить до таких творів. Три княженки,— дійшовши до парубоцьких літ і забавляючись ріжними пустуваннями, почали вціляти з руш ниць в глек з водою, що несла на своїх плеча вбога дівчина. Глек розбито. Заливаючись гіркими слізьми, дівчина розказала про все це своїй м тері, яка так відповіла їй:—„Коли вони й тепе стрілятимуть, то скажи їм так, що не слава лиц рям, що вони глеки бьють у бідної дівчини. Є н світі три сестри, три довічні панни. Як ви ї добудете,—так то й буде ваша слава“.

Ці слова дівчинка й сказала княженка коли вони знову хотіли вціляти в її глек.

І от, зачувши цю просту, але вразливу мов княженки кинули свої дурниці і довго міркувал як знайти дійсну славу —„три довічні панни“.

З цього й починаються всі ті пригоди, як зазнали три княженки, шукаючи свою лицарсь славу. Нарешті, довічних панн знайдено, знайден і двох старших братів, що „з дурної вдачі“ зб дилися з дороги, шукаючи панн, і тут починаєть боротьба за ту справжню славу, що чекає кн женків в їх рідному князівстві. Правда перемо кривду і лицарська слава дісталася тому, хто дійсно заробив.

Такий, коротко переказаний, зміст цієї чим лої казки. Він настільки цікавий, а художні оброблення всієї фабули настільки захоплює, щ „маленький читач“—школяр зазнає і радості втіхи від її читання. Не раз його серце бу стискуватися то з болю за лиходійство відьм чарівниці, то з великої насолоди від геройськи вчинків молодого юнака лицаря-княженка.

Що до технічного боку видання книжки, то коли б не зовсім гарні малюнки (3), та чимал кількість помилок (наприклад „худуй“ (хули „клевний“, „лер(?)пілнами“, „лоіхала“, „бархоти „тилыгито“), то книжечка б мала зовсім приємн вигляд.

Ольга Пахтарь.

405. *Олександрів, В. С.*—**Чижикове весілля.** Ма Потрібняка. Дитяча бібліот. № 1. Катер. 1917 Ст. 11. Ц. 15 коп.

406. *Пан Коцький.* **Народня казка.** Перек. Тру Дит. бібліот. № 3. Катерин. 1917 р. Ст. 11. Ц. 20

407. **Як гриби збіралися воювати з жуками.** Ма Потрібняка. Дитяч. бібліот. № 2. Катер. 1917. Ст. 15. Ц. 15.

408. *Андерсен*—**Ялинка.** Переклад Труби. Дит бібліот. № 7. Катер. 1917 р. Ст. 31. Ц. 40 коп.

Цю нову серію, видану в Катеринославі призначено мабуть для дітей наймолодшого віку вона може також йти, яко перше позашкільне ч тання за для учнів першої групи початкової шко. Нічого нового в цій серії немає, але матеріял п дібрано досить цікавий і престий для малих ч тачів чи слухачів.

Тільки варто зробити деякі уваги до кожн з цих книжок. Так, напр., „Ялинка“ Андерсен така відома і улюблена дітьми казка, надрук вана тут не в відомому і дуже гарному перекла Старицького, а в перекладі Труби. Бажано бул щоб перекладчики не брались би переробльова речі, як те зробив д. Труба. Нехай вже Андерсе залишається і в перекладі на нашу мову Андер сеном, а в перекладі д. Труби багато додано т кого, чого немає в оригіналі і воно вносить ді напс в твір славетного данського письменника. Та напр., на стор. 5-ій у Андерсена сказано, що ялин ка так піднялась, що зайці не могли через н перестрибувати, а Труба додав „*а оббігали і об*

жсали ялинку осторонь." Андерсен не вніс жадного нового мотива, що зайці їздять по лісу, не мас і перекладчик права додавати цього. Потім на сторінці 22 зовсім змінено характерні запитання мишей у ялинки, і заміпено своїм: не від Андерсена, а—від д. Труби. Маленькі читачі і слухачі не помітять усіх цих одмін, але з боку літературної вартости перекладу ми завше виcловимся за точнісенький переклад класичного твору, а не за переробку його. Крім того, бажано було б менче помилок в мові перекладу: так, напр., замість московського слова кадушка, ми ж маємо діжку, замість бумаги—маємо папір, замість звізди—зірку. Але цих наших слів перекладчик не вживає. В коректі теж чимало недогляду, напр. *распростнорю, каменїй.*

Разом з „Ялинкою" Андерсена уміщено дуже гарне і просте оповідання Л. Толстого „Праведний Суддя".

В другій книжці „Пан Коцький"—відома народня казка, теж трохи перероблена д. Трубою, але гарно ним переказана. тільки знов бажано було б не вживати таких виразів, що не мають літературної краси, як напр. „роспатякалися". На жаль в цьому виданні-неможливо негарні малюнки, неясні, невиразні. Є чимало й коректурного недогляду, а, як уже не раз зауважувалось, в книжках для дітей і для школярів помилок не повинно бути.

Можна вітати, що твір Александрова—„Щиглове Весілля" хоч тепер видано для дітей. Тема, звісно, цілком народня і найкраще оброблена в народній пісні з репертуару славетного кобзаря, що була надрукована в праці Геогр. Товариства. Тепер ці праці бібліографічний рарітет, можна на деякий час задовольняти дітей твором Александрова, але далі бажано видати безпосередній народний оріґінал „Щиголево весілля". Тут ж видавці поробили деякі купюри і коректурно-граматичні помилки.

Дуже гарно написано „Як гриби збіралися воювати з жуками". І розмір віршів і слова підобрано дуже добре, навіть грибки дуже виразно змальовані в своїх ніжках, відповідно до характеру віршиків самої пісні.

Взагалі бажано, щоби Дитяча Бібліотека, що видається, очевидно, для ширення поміж дітьми перших класів, видавала свої книжечки з більшою увагою, розуміючи, що разом з корисною, вони можуть наробити і шкоди.

С. Русова.

VIII. Інформаційні видання.

409 *Г. Шіянов.* **Що таке державна власть.** Видавництво „Воля" у Винниці. 1917 р. Стор. 35. Ціна 40 коп.

410 *М. С. Кононенко.* **Про монархію та демократичну республику.** Видання Полт. союзу кред. т-в. 1917 р. Стор. 25. Ціна 50 коп.

Приступною мовою д. Шіянов викладає коротенько самі головніші основи державного права, показуючи, що таке самодержавіє, конституційна монархія, республика, установчі збори, центральна рада. Тому, що найшло собі місце в його брошурі, майже не можна зробити закидів, за винятком одного (стор. 16): він централістичну Францію зве чомусь демократичною республикою. Як же тоді назвати федеративну Швейцарію з поширеним правом ініціятиви та по деяких питаннях всенародного референдума? Не згадуючи ж про ініціятиву та референдум, він тим самим не показав читачеві само суті демократичної республики.

Є гріхи проти стилю (стор. 19: трохи „нагадуючий"), проти чистоти мови („властьо"), але бракує зовсім коректурних помилок, а в книжці ж д. Кононенка, давнього українського письменника, такої повати до слова, на жаль, ми не бачимо.

Коректа дуже недбала. до-виборив (стор. 9), висля, вигодала замість вигадала, диоваться, свіжалися... Місцями убога мова: на башнях у його стоять будки (стор. 2), винахід він зве „поправкою" (стор. 3). Цьому недбалому зовнішньому вигляду відповідає й внутрішній зміст. Скажемо просто: автор не знає державного права. У його (стор. 6) „монархія не значить-воля одної людини, поставлена вище всього": читач згадає англійську і цілий ряд инших монархій і не повіре д. Кононенкові. На стор. 7-ій він пише: „абсолютний монарх, може перемінити долю цілого народу". Ні, не тільки росчерки самодержавних монархів часто нічого не були варті, а навіть і цілі закони, що по своєму духові не отповідали праворозумінню народа. Вже на що був самодержець Петро I, а його закон про передачу всієї спадщини виключно старшому синові лишився тільки на папері. Далі парламентарний монарх у його не втручається в законодавство, він просто-на-просто (стор. 10) „прикладає свою руку до того закону, до якого йому скажуть". У Кононенка в парламентарній державі монарх запрошує скласти кабінет не представника партії, що має більшість в парламенті, а „представників тієї партії, яка повалила попереднє міністерство"... (стор. 11). влада ж в такій державі як законодавча, так і „виповнюча(?)" належить парламенту. Треба ж було, беручись за популярізацію державного права хоч краєм уха почуть і про теорію Монтеск'є, аби не нести подібної нісенітниці. І так на кожній майже сторінці стрівається грубі помилки проти державного права, яких навіть не можна переліччити.

На перших сторінках своєї брошури, автор робить невдалий екскурс в область соціології, пояснюючи, відкіля взялися пани та царі. Науково визнано, що капіталісти, як земельні так і індустріяльні, зьявилися в результаті історичного насильства з одного боку і присвоєння додаткового продукту робітників—з другого; з белетристики ж д. Кононенка виходить, буцім-то пани зьявилися, як наслідок, сказать би, громадського поділу праці.

Побажаємо ж щоб д. Кононенко більше поважав українське слово, шанував читача і беріг своє письменницьке імя, яке можна зовсім згубити, коли братись за непосильні теми.

О. Мицюк.

411 *Іван Огієнко*, пр.-доц. Київ. Унів.—**Українська Мова.** Бібліографічний покажчик літератури до вивчення української мови. Видав-во книгарні Є. Череповського. Київ. 1918 р. Ст. 88. Ціна 1 руб. 50 коп.

Появу покажчика п. Огієнка можемо тільки вітати, бо потреба в ньому відчувається вже давно, особливо-ж тепер, коли мова наша завоювала, нарешті, належне їй місце. Покажчик „Українська мова", як пише автор, складався поволі „за останні роки" і вихід його в світ мав „заспокоїти негайну потребу громадянства—знати

свою цінну скарбницю і показати все те, що вже зроблено по вивченню вкраїнської мови", але трохи далі сам п. Огієнко констатує, що „показчик... повний тільки по можливости" (?). Правда, п. Огієнко дає обіцянку, що він згодом побільшить його й „сам", коли цього не зроблять „тямущі люде". В покажчикові, поруч з творами „стовпів" язикознавства (Пипіна, Ягича, Потебні, Шахматова й инш.) уміщено й такі популярні книжечки, як—*М. Плевако.* „**Життя та праця Бориса Грінченка**", Харьків, 1911 р. 81 ст. 12 к. Знаходимо серед літератури, навіть, „солідну працю" п. Дубняка—„Словничок термінів природознавства та географії": правда, п. Огієнко тут таки зауважує, що це „зовсім не корисна книжка", але-ж на ст. 4 він запевняв нас, що його „показчик" має в собі все „головне й найцінніше" (?).

На ст. 31, від. XIII, автор чомусь дає опреділення слова „етімольогія"—чому-ж тоді немає опреділень: „морфольогії" (ст. 28), „синтаксису" (ст. 29), „палеографії" (ст. 66) і т. далі. При назвах багатьох книжок, перелічених в покажчикові, п. Огієнко подає цінні вказівки—де й чиї вміщено рецензії на ту чи иншу працю. Між иншим треба зауважити, що автор самочинно ставить наголоси на деяких прізвищах, як напр.: Трєбин А. А. замість „Требін А. А." (ст. 86). В покажчикові також збереглася утворена останніми часами мінна „традиція" слабої коректи, аж „прикро" стає, коли натрапиш у тексті на якусь „етімологію" (ст. 87). По-за тим усим треба сказати, що бібліографічний покажчик п. Огієнка досить гарний подарунок „всім тим, хто бажає найкраще вивчитись української мови"—і справді багатим бібліографічним матеріялом своїм може стати в великій пригоді.

С. Паночіні.

IX. Часописи.

412 „**Просвітянин**" — *Часопис життя і освіти на Україні.* Книжка 1. Вид. Т-ва „Просвіта" у Київі. 1918. Стор. 64 in 8°. Ц. 2 карб.

Багато часу минуло, як у „Кн." зьявилася звістка, що Київська „Просвіта" ухвалила роспочати видання періодичного органа культури на Україні. Багато труднощів довелося зазнати почесному товариству, поки воно здійснило свій хороший намір і дало в руки нашій людности, а переважно діячам молодих товариств „Просвіти", свій перший збірник. Але ж всі ті труднощі переможено й перед нами лежить чепурна, благородного вигляду книжка і цікава своїм змістом, і безперечно корисна своїми практичного характеру статтями для діячів позашкільної освіти народу нашого.

Зазначивши правдивість і слушність 12 літ тому сказаних першим головою Київської „Просвіти" Б. Грінченком слів про ролю „Просвіти" на Україні, редакція в передовій своїй статті каже: „Ми бажаємо бачити згодом нашого „Просвітянина" осередком, що єднатиме діяльність усіх українських Просвітних товариств. Щоб виконати нашу повинність, нам, просвітянам, треба одностайно стати, гуртом і планомірно прямуючи до своєї цілі. Гадаючи, що тільки планомірно працюючи, сполучені в одну непереможну своїм культурним впливом громадянську силу, в одну „Просвіту" імени Т. Г. Шевченка, наші Просвітні товариства понесуть хвилі розумового життя, світло науки й мистецтва в найдальші закутки нашої Вкраїни, поширять і зроблять популярними надбання культури нашої української і світової." „Освіта народу повинна ширитись й міцніти, бо в ній запорука належного народові посеред инших культурних націй міста".

І це святі слова. Поки не стане наш затурканий люд на міцний ґрунт широкої й всебічної культури,—до того часу навіть всі щасливі придбання політичні, яких досягла Україна,—не матимуть належної опори. А щоб збудити той приспаний розум народній, щоб поставити нашу людність на відповідний культурний рівень,—треба багато праці, енергії й любови з боку більш освіченого елементу, що гуртується нині в осередках провинціяльних „Просвіт", діяльність яких повинна проходити в повній суголосности, без жодного небажаного хитання та значнищих огріхів.

І, ставлючи перед собою таку вчасну мету, як об'єднання освічених українських робітників на полі відродження й розвитку культури,—новий часопис проводить планомірну свою діяльність вже з першого свого числа.

Почавши хорошою, докладною й цікавою статтею *В. Поточного* про братства на Україні, що були прототипом нинішніх „Просвіт", журнал ніби тим вводить просвітян в курс їхньої чергової роботи, зазначивши їм напрям і погляди їхніх попередників.

Дальшим, так би мовити, станом в розвитку тої праці була діяльність вже тих „Просвіт", що після першої російської революції повстали на Україні. Сумна історія їх переказана в стислій, але багатій фактичним матеріялом статті *М. Іщунінової* („Під тягарем").

Теплу і чулу статійку памьяті невтомного робітника на просвітянській ниві Б. Грінченка, людини, що була справжньою „душею просвіти", присвятив *Сергій Єфремов*.

Статтями *Л. Чорноморського* (Історія заснування і діяльности Галицької „Просвіти") та В. К.—короткою історією першого з'їзда представників „Просвіт", закінчується історична частина збірника.

Дальша стаття *В. С.* „*Освітній рух на Україні*“—з біжучого життя—в стислій формі зазначає перші культурні здобутки українські. В ній коротко оповідається про рух і потреби на популярну книжку та підручники; про діяльність товариства шкільної освіти; про перші кроки на полі утворення початкових шкіл та гимназій; про народні університети; Київську академію мистецтва; національну бібліотеку та просвітні товариства, що повстали на Вкраїні.

Всі ці статті однаково цікаві для всякого культурного читача, незалежно від того, чи має він якесь відношення до роботи тієї чи иншої просвітньої організації, чи ні.

Дальша (інформаційна) частина часопису містить в собі *Постанови 1-го Всеукраїнського з'їзду „Просвіт“*, що відбувся 20—23 вересня 1917 року у Київі. Постанови ці згуртовано по відділах: загальні справи; шкільна й позашкільна освіта; видавнича справа; співочі гурти та музика; народній театр; бібліотечна й книгарська справа; шкільне будівництво; організація „Просвіт“; стосунки „Просвіт“ з „Селянською спілкою; пам'ятник Шевченка; центральне бюро „Просвіт“.

Далі від центрального бюро „Просвіт“ подано проекти нормального Статуту Українського Т-ва „Просвіти“ і проект Статуту Спілки „Просвіт“ в повіті чи районі.

Це — матеріял, надзвичайно потрібний на селі, де, навіть при великому й щирому бажанні щось зробити в цілях організації просвітнього товариства,— більш діяльні люде часто - густо бувають безпомічними, не маючи на-похваті нормального зразкового статуту.

Закінчується перша книжка „Просвітянина“ такими інформаціями: список книжок, які можна рекомендувати для читання в „Просвіті“, і реєстр товариств „Просвіта“ на Київщині та Поділлю.

Як видко з зазначеного плану її матеріялу, що було використано редакцією для першого збірника, нова праця Київської „Просвіти“ уявляє собою значну цінність, і тому треба щиро побажати, щоби товариство продовжувало й на-далі так само успішно расночату роботу по виданню збірників „Просвітянина“.

Видання гарне, старанне. Ціна, як на наш час, зовсім невисока, особливо беручи на увагу почасти спеціяльні завдання збірника.

В. Старий.

X. Поезії.

413 *Т. Шевченко.* **Кобзарь.** В редакції В. Доманицького. Видавниче Товариство „Криниця“ Київ. 1917 р. XXXI—704 ст. Ціна 3 карб. 50 коп.

Минув цілий рік з того часу, як уперше впали кайдани з українського письменства. Після певної перерви ми знов маємо повний, невтятий цензурою текст „Кобзаря“.

Цілий рік був, щоби приготуватися до гарного, пристойного і гідного памьяти Шевченка видання. І от одно з більших українських видавництв— „Криниця“ випускає як раз до роковин Шевченкових „Кобзаря“— книгу, якої прагнуть сотні тисяч людей, книгу, з якою не розлучатимуться, яку вивчатимуть на памьять. І що ж знов ми бачимо? „В редакції В. Доманицького“. Так, Україна в боргу у покійного. Його робота над текстом „Кобзаря“ в розвиненні Ševčenkofilologie назавше лишиться тим, чого не зможе обминути ні один дослідувач творчости Шевченка, але метод видання тексту Кобзаря, вжитий небіжчиком, був цілком хибний: В один і той же твір він вносив варіянти з ріжних автографів цього твору, замість брати текст одного автографа за основний, а до нього давати варіянти. Але праця Доманицького, при всіх її хибах все-таки дала нам повного „Кобзаря“ і нічого не-Шевченкового в текст його не було внесено. Далеко гіршим явищем були „критичні“ експеріменти п. Ю. Романчука, котрий відважився на вандалізми, яких йому ніколи не простить українське громадянство: він викидав одні слова і заміняв їх иншими, викидав цілі рядки, від чого „поезійка— слова Романчука—і що до форми, і що до змісту красна“, виправляв рими, атестуючи окремі місця з поезій Шевченка, як „занадто загальні і шабльонові“ і т. д.

Те, що робив Романчук свідомо,—результат нерозуміння того, на кого він „руку підіймав“, нерозуміння того, що всі помилки і хиби в поезіях Шевченка дорожчі нам в тисячу разів від поправок і підмальовувань Романчукових.

Тепер „Криниця“ зробила щось гіршого. Навіть Бонадурера „перещеголяла“. Не кажучи вже про *бежее* (*божее*), *бочу* (*бічу*), „*убогі села*“, *всього* замість *всього*, про такі написання: *слиппі*, *дитячій*, *семикрате*— помилки, які знаходимо трохи не на кожній сторінці, видавництво допустилося і пропусків і перекручування тексту. *Шевченкового* тексту!

На ст. 112:

Зійшло сонце: Украина
Лоплала, тліла
А де шляхта, заперлася,
У будинках мліла.

Це замість:

„де палала, тліла, а де"... і т. д.

На ст. 657:

Тебе, о люту, зацькують.

Замісць:

Тебе, о люта...

На ст. 588 замість: „во віки віка похвала" — „во вік віки похвала"; на ст. 592 цілком зайве повторення слова *взялась*; на ст. XVI:

. . . . роз'якаю
Дурную голову свою,
Як ці добродії гомоню.

Тут випущено цілий передостанній рядок:

Та кайдани собі кую.

Пропуски слів в тексті Шевченка знаходимо на стор. 615, XI-й XXX-ій і инш.

Статистикою я не збираюся займатись! Досить і того, що я навів, щоби „Криниця" почервоніла.

Вся біографична замітка - передмова В. Доманицького — повна помилок.

Але повстає питання глибокої ваги і значіння. Чому ж то видавництво, яке розпоряджає, певними, як ми бачимо з його діяльности, чималими засобами, пішло шляхом неохайного механичного передруковування, доручивши його виконати, очевидно, другорядному коректорові?

Після виходу у світ останніх видань, на які давав згоду сам Доманицький, де-що прибавилося до тексту поезій Шевченка. Нагадаю хоча би звісні в р. 1911 м. видруковану мною посвяту до „Черниці-Марьяни" і цілком новий текст її другої частини, надрукований мною в Кобзарі (Вид. Дѣятель Спб. 1914). Нагадаю, що д. Щурат давно вже зьясував, що поезія, яка друкується під назвою „Подражаніє Едуарду Сові"— єсть „подражаніє" одній поезії польського поета Чечота, а присвячена лише Сові, і її треба озаглавити: *Подражаніє.* Едуардові Сові.

Нагадаю, що нема вже рації тепер друкувати: „У Версалі над злодієм на бор розпустила", коли зьясовано що тут „набор"— омофор, „покрывало"...

Сам Доманицький давно б це все пододавав і повиправляв би, як би був живий.

Правда, на неохайність видань Шевченкових Творів „Криницею" вже звертали „увагу" на сторінках „Книгаря" (див. ч. 1-е, рец. № 110). Але суворі і справедливі уваги рецензента, очевидно, не явилися належною пересторогою для видавців.

І тому мимоволі згадуєш видавців „добраго, стараго времени", згадуєш Кожанчиковський Кобзарь 1867 р., за виданням якого доглядали Костомаров і Ванькевич і в передмові до якого були золоті слова: „Нам, шануючи Тарасове ім'я і пам'ять хотілось, щоб кожна йота з його писання, наскільки було можна, стала відомою без жадної отміни: бо хто ж одважиться Шевченка отмінять?"

Отже тепер одважуються!
Люде купуватимуть!

Пав. Зайцев.

411. *Яків Савченко.* **Поезії.** Книжка перша. Житомир. 1918. Стор. 104. Ціна 3 карб.

Серед великого числа нових поетичних збірників маленька книжечка поезій Савченка безперечно звертає на себе увагу: так непозбна вона до инших своїм тоном, змістом, навіть своїми зовнішніми технічними прийомами.

Перша характеристична її риса — це страшний, безпросвітний песімізм, без порівняння темніший, ніж навіть песімізм Олесевських мініятюр. Перегортаючи збірник, сторінку по сторінці, ми натрапляємо цілу низку густо - песімістичних формул. Молодий автор, певний зневіри і розчарування, він не вірить в щастя: ніщо світле й ясне йому не повинадкує. Він певен, що в основі великої будівлі світу лежить зло: споконвіку, коли „з тьми огонь пролився", весь світ „запалився стражданням"; страждання стало законом життя,—на світі нема нічого реального, крім нього. Завжди і всюди, на всіх стежках людини, на тій „Зібраній Землі", де вона живе, вартує „безокая Злобність". Всі путі життя здаються поетові темними без краю, і навіть животворне сонце, на його думку, лле отруту.

Двадцять весен білих-білих,
двадцять келихів у-щерть...
Пив я *сонячну отруту*
і в останнім випив смерть.

Смерть для поета - радісне увільнення з юдолі смутку і сліз. Раз у раз про неї, про „нірвану" пряде він „золотую мрію":

Засну в пустелі на піску,
між сірих скель навік спочину,
і в смертних снах навік одлину
в бездонну огненну ріку.
І стане казкою життя,
як міф далекий і туманний...
Оставлю вири я злототканний
про вічну радість небуття...

Образи поетові строго відповідають його настроєві. Мало не на кожній сторінці збірника знаходимо ми: Чорних звірів,

Біле Око, гномів і чортів, Сокиру (з великої літери), Білу Безодню, Дракова і Змія, білі привиди і кістяки, — а на чолі всієї зграї цих незвичайних образів і абстрактностів стоїть Мертвий Кінь, що кожної ночі увижається поетові „з кістяком в сідлі“, — щось вроді знаменитого „всадника без головы“.

> ...О кінь страшний, І мрець із ночі,
> З країн проклятття, із пустинь.
> Несеться кінь, а мрець регоче...
> В сідлі—кістяк. І Мертвий кінь.

Звідки автор взяв свій страшний сімволізм, де джерела його настроїв — сказати не трудно. Все це просте запозичення. З українською поезією д. Савченко проте звьязаний мало. Єдиний, хто міг вплинути на нього, це — Олесь, як автор „Світла ватри“, „Огня“ і инших подібних пьєс. Далеко виразніші впливи поетів російських, головним чином Бальмонта. Од Бальмонта взяв д. Савченко свою пристрасть до абстрактних іменників („пустельність“, „глибинність“, „повторність“, „злобність“), свою неприємну манеру писати звичайнісінькі слова з великої літери, свою манірність і позу. Але коли російська поезія давно вже пережила Sturm und drang сімволізма і нині знаходить инші настрої, культивує иншу манеру, — молоді українські поети, шукаючи нових тем, вибиваються на цю стежку тільки тепер,—тоб-то спізнюються, що найменше на 20 літ... Бідна українська поезія!

Впливом російських поетів до певної міри поясняються і численні лексичні москалізми автора — жемчуг, грані, мідний (зам мідяний), судьба і такі вирази, як „тінь *злорадно торжествує*“ або „марили *сонцем* на землі“.

Хист до віршування у д. Савченка, здається, є. Але володіє віршом він ще не досить. В його рядках раз-у-раз приходиться робити насильства над наголосами, напр. „вітром серця повні вщерть“, „стріли кидають сонця“, „в дощах денних блискавиць“ і т. и. Не завше управляється автор і з римою, дуже часто він римує лише парні рядки — 2 і 4. Проте иноді йому удається опанувати над формою і тоді рядки його набувають певної мелодійности.

> Тихе царство, тихе царство,
> тихе царство злого сна.
> Я не знаю, не згадаю,
> ким закреслено Обличча,
> ким затерто Імена (стор. 55).

Загальне враження од збірника скоріще пріємне, ніж прикре. Там, де автор кидає свої ходулі, перестає, кажучи власними його словами, „танцювати танець дикий“, у нього зьявляються такі милі, стримані вірші, — „Засну в пустелі...“, „Океан“, „В снігах“ і особливо — „Засвітям сьогодня вечірні огні“ (стор. 76). Сподіваємось, що в дальших збірниках д. Савченко залишить свою загонисту реторику, перестане утворювати страхіття і віршовані ребуси, в роді „Мертвого коня“, і тим збільшить вартість своєї поезії.

М. Зеров.

415 *О. Кобець.* **Пѣсни плѣнника.** Библіотека Плѣнника. Серія I. Образцы украинской литературы въ русскомъ переводѣ. Відень. 1917. Стор. 16. in 32°, ц. 20 гелерів.

Манісенька книжечка, чепурненько, як і всі закордонні, видана уявляє собою друге число видань, що мають в московських перекладах репрезентувати українське письменство поміж полонених в Австрії, Германії то що. Видимо там — в ворожій нам землі, де зібралися безліч полонених з Росії, була потреба дати їм відповідну лектуру рідною мовою и видавництво пішло на зустріч тій потребі, стараючись познайомити росіян з письменством українським. Здорово міркуючи, здавалося-б, що маючи перед собою таку мету, видавництво намагатиметься в [illegible] системі дати справжні [illegible] літератури, щоби, так мовити, „обєднати [illegible] корисним“, а з другого боку [illegible] ством „не ударить лицомъ въ грязь“. А [illegible] виходить і так. І не так з одного боку „Мойсей“ І. Франка і „Тѣни забытыхъ предковъ“ М. Коцюбинського, а з другого—[illegible] „Пѣсень плѣнника“ О. Кобця, пісень, що друкувалися у віденській „Неділі“ та берлинському „Русскомъ Вѣстникѣ“.

І це було б тим більше [illegible] принаймні для тих, хто раніш нічого не чув про творчість О. Кобця—безперечно талановитого молодого поета,—надибав би спочатку на [illegible] і „Пѣсни Плѣнника“.

Опріч того, що се—тільки [illegible] щоденник д. Кобця, в якому лише часами зустрічаються [illegible] меч вдалі й поетичні речі,—самий переклад, хоча й авторизований, далеко не блискучий.

> „...Недобитый солдатъ,
> Покинутый въ полѣ своими,
> Кончался вблизи, затуманенный взглядъ
> Вперивъ вдаль просторы... за ними.“

Або:
> „Просторъ вездѣ, воля, веселые звуки
> И птицы поютъ все про счастье безъ муки...“

Або:
> „Минали года, измѣнялися дни“.

Або:
> „Все строятъ, хоть воронъ тотъ чорный кричитъ
> И ночкой непрочной коритъ?!“

Чи:
> „Дорогая прости—я ж не зналъ!“

Все це—ні по-українському, ні по-російському. А, тим часом, майже вся книжечка повна таких „образцовъ украинской литературы въ русскомъ переводѣ“.

Ми певні, що видавці цієї бібліотеки та й перекладчики, що для неї працюють, не прислужилися не тільки до поширення слави нашого письменства, а навіть до того, щоб показати лице нашої літератури в пристойному вигляді.

В. Дикий.

416 *А. П. Хамардюк.* **Перед зірницею.** Вірші. Миргород. 1917 року. Ц. 25 коп. Стор. 16.

Уявіть собі пристойне товариство, де несподівано хто-небудь взяв би й роздягся до-гола... Скандал...

Такі скандали, на жаль, стали пошестю на ниві Українського друкованого слова... Один з самих непристойних скандалистів—д. А. П. Хамардюк. Даємо йому перше слово:

На память другим „за спасібо" від них
Вірші колись я писав:
Хоть гірко траплялось від заказів тих,
Всеж, я *мазюкав*, складав.

Не знаю, що таке робили „заказчики" Хамардюку, але ясно одно, що псіхично і морально в результаті їх „воздійствій" Хамардюк захворів...

От що він видає, як вірші:

Вітаю ж тебе товарищу, Всевночку,—
Найкраще бажання вилітаю в віночок
Із чи тих і щирих квіток
Товариськой приязні, дружби і щастя,—
Сповнення ідей, все вилітаю в віночок!...

Це зразок поетичної вартости всіх поезій, що ввійшли в книжечку.

Коло могили Шевченка в Хамардюка:

Серце бється згучно в грудях, хоче вискочить зовсім,
Гукнуть пісеньку про волю память вічную йому
Так же гарно, як *і* він співав давно...

Хтів навіть Хамардюк кинутися в Дніпро, „но хтось це держав". Держала виявляється, „злая доленька". Придержала, і давай над ним насміхатися. Штовхнувши його на видання цих „віршів", вона продиктовала йому передмову, де він, розповівши про утиски над рідним словом і про те, що його почуття любови до України через це „не могли побачити світу," пише: „Отаких кілька рисок своїх почутів в віршах предлагаю на розгляд вільних читачів громадян українців. Ні *слава поэта*, ні заробіток мене не примушують до видання. 5% від видання з номинальной ціни 25 коп., хай іде в національний фонд на просвітні справи.

За візсутністю свого капиталу випускаю в першім виданю 2 тис. примірників. По коли б хто захотів передвидати цю брошурку, я згожуюсь з охотою, по першою умовою поставлю 5% дати на просвітні справи національного українського фонду"...

Не маючи капиталу, Хамардюк ворог „капіталістичних" душ:

„Замучений гуляє він по парку,
З палацу несуться звуки рояля
... лунають в повіт; і
Рвуться геть з капіталістичной душі..."

Це його штовхає на протест проти соціяльного устрою і він в *поезії* під назвою „Ні, Ні!" (Вплив регістратора по переписі хазяйств жінок-салдаток в Київській губ., Чигиринського пов.) малює селянські злидні:

Цема в бідних селян „топлива":
Терещенко всім обіцяв
Й три фірчини хмизу давав
Пять злотих ось стоють вони.
Підвідчики ж брали за кожну
По два с половиной рублі!
Було того щастя... Давав
І солому на третім селі.
Бо в своїм для себе... а нам?.
Найміт на підводу тепер!
Солома ще й досі зосталась...
Я й так заплатила була
Не меньш, як пятнадцять рублів!
—Муж ремесло яке знає?
—А ніякого же ні, ні!
Хатинку недавно кінчила,
І діток пятеро маєм.
Недавно з солдатів вернувсь,
І мусів шукати роботи:
Почав він служити в дворі... і т. д.

Чорт зна що!—скажете. І це, додам, пише учений агроном. Ранені салдати, що, навчившися грамоті в лазареті, під впливом прочитаного, починають писати вірші—я спеціяльно збірав таку літературу—геніяльні поети перед Хамардюком. І коли б це не освічена людина писала, не варто б було й звертати уваги на це, але коли освічений чоловік теряє самоповагу, соромьязливість і справді безчестить друковане слово, то цю Хамардюковщину треба заплямувати.

„Слава поета", „5% на просвітний фонд," умови перевидання цих творів,—як що це не божевілля, то нахабство і паскудство.

П. *Зайцев.*

XI. Музика.

417—422 **Українськи колядки:** *1) Ой вчоіт Бог. Ц. 65 к., 2) Небо й земля, 70 к., 3) Мир і радість, 65 коп., 4) В Різдво з півночі, 60 коп., 5) З днем рождения, 70 коп., 6) Пане Господарю, 60 коп. Зібрав і записав Л. Кудрицький.* Власність Української видавничої Спілки. Київ, р. 1917.

Д-ій Кудрицький надумав збагатити укр. музичну літературу і випустив у світ українські колядки в роскладі для хору. Але він глибоко помилився в своїх намірах, бо ця продукція його музичного талану не внесла жодного позитивного вкладу в муз. укр. скарбницю, а лише збільшила і без того велику купу того музично-ділетанського мотлоху, який під гучними рекламними девізами, підчас з гарними обкладками, випускають деякі спекулюючі на українстві видавничі фірми....

Українські колядки... Чи задумувався д. Кудрицький, наскільки підходять під це поняття такі ним записані (?) „колядки", як „Мир і радість", „В різдво з півночі", „З днем рождения"?—Підозрілий що до народнього походження зміст цих „колядок" свідчить тільки про близьке знайомство записувача з благочестивими віршами, які містяться в журн. „Странник", „Духовная беседа" і подібних виданнях, а музика.... напевне скомпанована самим д-ем записувачем і то під впливом або „неаполітанських" мелодій („Мир і радість"), або „вечерніх дзвонів" („Різдво з півночі")... В тім, що ці так звані колядки прозвані д. Кудрицьким українськими — велике непорозуміння...

Музична вартість українських колядок Л. Кудрицького зовсім не висока. Гармонізація примітивна, місцями зовсім немилозвучна і малограмотна (10, 11 і далі такти колядки № 2), а взагалі—суто цівстанська. Знамениту і всім відому мелодію колядки: „Ой, видить Бог“ д. Кудрицький в своїй гармонічній обробці направсь покалічив. Авторові захтілось очевидно показати свою „ученість“ і вжити імітації (в басах) першої фрази: „Ой видить Бог“. А позаяк ця імітація контрапунктично не складала гармонії з головною мелодією, то автор розвязав „гордієв вузел“ в той спосіб, що просто змінив її і приткнув „від себе“ мелодію на протязі цілого другого такту. Через це перший період колядки згубив свою ритмову закінченність (5 тактів замість 4-х), а в тексті під нотами зьявилась потреба в повторені аж двічі слова „Творець“, чого зовсім нема в тексті, окремо уміщеному на прикінці, після нот. В цій же колядці д. Кудрицький вжив провінціяльного дешевенького ефекту, примусивши басів—підчас співів тенорами слів: „Благовіствуй в Назареті“ — вигукувати на протязі 4-х тактів слово: „колядка, колядка, колядка!“

Що до зовнішнього боку видання, особливо — корректи як нот так і тексту, то, видима річ, її зовсім не провадилось. Безліч помилок в нотах страшна; текст часами не під тими нотами, де потрібно, і тому, хто залумав би росписати партії хора з цього видання, прийдеться напевно звертатися за вказівками до самого д. Кудрицького.

К. Стеценко.

423 **Наша пісня.** *Вид. Союза Визволення України.* Вецлар. 1916 р.

424 **„Soldatenlieder“.** видання Загально-Української Культурної Ради, **Жовнярські пісні** Осипа Юрія Федьковича, поручника у війні з Італією 1859 р. Тексти вибр. др. *Василь Щурат.* мелодії приспособив і доповнив *Філярет Колесса.* Відень. 1915 р.

Як благодійно впливає поділ праці на результати праці, так гарно діференціяція в мистецтві діє на загальний розвій самого мистецтва. Вона сприяє популярізації мистецтва, дає змогу прикликати до творчости ширші кола людства, дає змогу культурно-естетичним постулятам засягати в дальші шари громадянства.

Тому в мистецтві в тих творах, що їх призначено для ширських мас, не повинно бути ні одної фальшивої риси, жодного дісонансу, нічого такого, що могло би образити природне чуття гармонії в людині. Такі твори мусять бути зредаговані й вибрані найбільш освіченими спеціяльно людьми бо вони мають велике виховуюче значіння. В нашій молодій державі, де відбуваються тепер закладини всіх галузів соціяльного життя, кожен крок важить тричі більше, ніж звичайно. Ми будуємо, ми кладем підвалини. — тож кожна непевно покладена цеглина може зіпсувати цілий мур Кожну цеглину, кожен камінчик мусимо класти з любовію, шануючи нашу самостійну державу. З погляду користи для держави мусимо дивитися на кожну появу нової речі і в музичній літературі.

І з такого погляду 2 збірки, привезені з-за кордону, лишають по собі досить сумне враження. Видана „Союзом Визволення України“ містить кілька, правда, популярних пісень народніх (це, розуміється, найкраще), а так само пісні вигадані ріжними авторами—і це саме той матеріял, який варто було б з збірки викинути, без жодної для неї шкоди. І демократично-патріотичного змісту слова не заступають убогости музичної думки, котру забє перший ліпший номер з репертуару „Гротеска“. (Такі, напр.—„Тюрма за неволю“, або ж марш „Україна“).

Деяких пісень подано далеко не колоритні варіянти, замість кращих, як напр. „Ой, на горі та женці жнуть“. Пісня, котра зветься „До волі з неволі“ вже фігурувала перед нами один раз, але під назвою „Марш і Поклик соколів“. Котра ж назва й котрий текст пісні її належить?...

В „Марші гайдамаків“ помилки в записові мелодій, мабуть, коректурні, бо їх насіяно чимало всюди.

А взагалі вибір пісень такий, що навіть документальні посвідчення ріжних світил европейських навряд чи переконали б, що „українська пісня є найкращою в світі“.

І справді, це не наша пісня, бо якась „Тюрма за волю“ нічим не краща напр. за „Чиру“, котра згучить у сурмах наших січовиків досить завзято. Дайте їй патріотичного змісту слова і вийде типова пісня по рецепту вецлярської збірки.

Хто розгорне другу збірку „жовнярських пісень“, того зір на першій же сторінці буде приємно вражений портретом австрійського цісаря Франца Йосипа.

В pendant до першої сторінки й дальші, де видруковано: „австрійский гимн народний“, „цельнер-марш“ „Наш Цісарь“, „Наша Фала“ і т. ин.

Звісно, для наших днів це віє трохи політичним анахронізмом.

Шкода, що деякотрі думки передані Колессою, перейняті непідробленим ліризмом, зворушливою елегійністю, з чудовими українськими зворотами,—замішалися між „ті діфірамби“ цісареві Австрійському.

Н. Дубровська-Трикулевська.

Видавнича хроника.

● **Товариство „Час“ у Київі** розпочало видання драматичної серії до якої принято такі твори: М. Гоголь—*„Ревизор“* в перекладі *Миколи Садовського; „Богдан Хмельницький“*—драма *М. Старицького* (повний текст): *М. М. Старицька-Черняхівська*—драма *„Гетьман Петро Дорошенко“* (повний текст) та *„Останній сніп“*—етюд (друге видання).

● **Те-ж Т-во** розпочало друкувати серію книжок під назвою „Шкільні Оповідання“, в число яких увійшли кращі оповідання для молоді ріжних европейських авторів.

● **Воно-ж** в близькому часі випускає з друку Московсько-український словник, який міститиме до 12 тисяч слів (портативне видання).

● **Одночасно Товариством „Час"** віддано до друку серію книжок перекладної белетристики: *В. Гаршина, Л. Андреєва, А. Чехова, Вагнера* та інших московських письменників.

● **Те-ж Т-во** замовило переклади книг-романів для шкільного читання: *Карлі* з англійської мови „Історія дитячої душі", *Дикенс*—„Олівер Твіст", *Бернет*—„Маленький Лорд Фонтлерой", та *Киплінг*—„Сміливі Мореплавці".

● **Т-во „Час" у Київі** розпочинає видання товстого журнала двохмісячника—„*Минулі дні*" під редакцією *С. Єфремова*. Одержано згоду на участь в журналі багатьох відомих українських письменників.

● **Видавництво „Вернигора" у Київі** друкує такі книжки: *О. Островський*.—Руйнування Батурина; *Кравчук*. Геометрія для гімназій: *Калиневський*.—Латинська граматика: *Степенко*—Співаник ч. I і 2; *Кошиць, А.*—Співаник; *Шерстюк*.—Українська граматика ч. II: *Русанівський, С.*—Україна, земля та народ; *Бокачіо*.—Декамерон ч. 2; *Шахрай і Кравчук*.—Початкова геометрія; *О. Островський*. Атакування новой Січі.

● **Воно-ж** готує до друку: *А. Хомик*.—Географія України (курс гімназій); *С. Богач*. Загальна географія, ч. II (краєзнавство); *Степовий*.—Співаник ч. I (для дітей шкільного віку); *Бокачіо*.—Декамерон, ч. II; *Ф. Купер*.—Звіробійник; *Ж. Верн*.—Подорож довкола землі; Шкільна мапа Європи.

● **Видавництво Є. Череповського у Київі** цими днями випускає такі книги: *Проф. Грунський*.—„Украинская грамматика" для практичного вивчення мови української росіянами. *Т. Лубенець*.—„Друга читанка" для дітей старшого віку. Теж видавництво готує до друку словник московсько-український.

● **„Стара Громада"** намислила випустити нові видання російсько-українського словника *М. Уманця і А. Спілки* та українсько-російського Б. Грінченка. Словник М. Уманця (М. Комарова) мають доповнити тим матеріялом, який збірав за життя небіжчик М. Комаров. Словник *Б. Грінченка* мають доповнити тим матеріялом, що єсть в багатьох старих участників роботи над цим словником та в инших осіб. Редакцію й завідування технічною частиною видання словника М. Уманця запропоновано А. Ніковському; таку саму роботу по виданню словника Б. Грінченка запропоновано взяти Г. Голоскевичу. (Н. Р.).

● **Видавництво Споживчих Товариств** цими днями має випустити такі книжки: „Наталка Полтавка", „По ревизії", „Чорна Рада", а також серію лекцій для народнього університету.

● З початком цього року у Київі основалось нове видавництво **„Серп і Молот"**, що ставить собі метою видавати науково-популярну і науково-соціялістичну літературу без ріжниці течій та напрямків. Крім суспільно-політичної літератури, накладом видавництва „Серп і Молот" виходитимуть повні збірники творів українських і світових письменників, учених, публіцистів і філософів. В цьому році вийде перший повний збірник творів *О. Кобилянської* в десятьох томах *під ред. Сріблянського*. Видавництво має відчинити *власну книгарню*, в якій будуть книжки на західно-европейських мовах.

● **Видавництво „Серп і Молот"** друкує і готує до друку такі книжки: *Ю. Охримович*.—Короткий нарис розвитку української національно-політичної думки. ч. I; *С. Балей*.—Соціялізм і етика; *С. Подолинський*.—Соціялістичний рух в Англії і Ірландії до 80-их років; *Б. Бакс і Г. Квелч*.—Соціялістичний катехизм; *Е. Ренан*.—Що таке нація; *К. Каутський*.—Класова боротьба. та инш.

● **Видавництво „Друкарь"** друкує книжку *Д. Дорошенка*.—„*По рідному краю*" (дорожні враження й замітки).

● **Нова книжка.** По наказу Начальника Генерального Штабу відділом закордонного звязку і представництва Генерального Штабу перекладено з французької мови і віддано до друку книжку: *Відомости про Французьку армію* (витяг із статута внутрішньої служби військових частин). В найближчому часі книжка вийде з друку.

„Боротьба".

● **Видавництво „Криниця"** видає книжку О. Білоусенка „Вінок" читанка з III частин, починаючи з букваря до чотирьох-класового курсу.

● **Нові книгарні.** Цими днями в Київі одчинилась нова книгарня „*Книга*". Так само отчинено українську книгарню в передмісті Київа на Деміївці.

● **В-тво „Сіверянська Думка" в Чернігові** друкує книжку *Д. Дорошенка*.—*Коротка історія Чернігівщини*, книжка має бути з ілюстраціями.

● **Видавництво „Сміх"** цими днями випускає 1-шу книжку веселої бібліотеки під назвою „Для дорослих казки та легенди" (*Сокара Уальда, В. Дорошевича, А. Купріна, В. Ешпель, Чар. Вуда*, народні українські гуцульські та инші).

● **Те-ж видавництво** для 5-ої книжки, що буде уміщати в собі *збірку гумористичних оповідань українських авторів* одібрало згоду на участь письменників: *С. Васильченка, С. Черкасенка, Л. Старицької-Черняхівської, Тиберія Горобця*, П. *Михайловича та инших*.

● В квітні, цього року, почне виходити новий двохтижневий часопис **„Вістник Ветеринарної Медицини"**.

Своїм завданням цей часопис має—освітлення ріжноманітних питань наукової, практичної та побутової ветеринарії. Наукові твори, досліди, компіляції, переклади, цікаві випадки з практики, а також примітки з корпоративної хроники знайдуть собі місце на сторінках вище-зазначеного часопису.

Дуже бажано, щоб т.т. ветеринарні лікарі прийняли саму широку участь в цьому ділі.

● **Українське видавниче т-во в Катеринославі** друкує „*Стародавню історію східних народів*" Лесі Українки. Книжка буде обсягом 16 аркушів і вийде з друку в травні цього року.

● **У Херсоні заснувалося кооперативне товариство „Українська Книгарня"**, яке ставить собі метою видання українських брошур і книжок. В близькому часі Т-во має випустити з друку „*Кобзарь*" Шевченка з примітками Доманицького. Окрім того т-во готує до друку *українське євангеліє і український декламатор*.

● **Полтавське правниче товариство** виготовило нове видання *словника для правників та діловодів*. Для нового видання майже вдвоє збільшено словесний матеріял.

● **Те-ж товариство цими днями** випускає цікаву книгу—„*Зразки судових актів*".

● Видавництво Островського у Золотоноші друкує такі книжки того-ж автора: *Пірвана,* пьєса на 5 дій і 6 одмін; *Петрик,* історична повість; *Книга смуту й жалоби,* опов. (1914—1915 р.р.).

● Учительське видавництво „Взаємна поміч“ у Львові друкує 2-гу збірку поезій Марійки Підгірянки.

● Культурна Рада у Раштаті в близькому часі випускає з друку *Буквар* А. Крушельницького з кольоровими малюнками.

● Комисаріят У. . С. у Володимирі-Волинському ухвалив прийняти до друку *Український Буквар* вчителя Б. З.

● Товариство „Просвіта“—у Львові друкує історичну повість Осипа Назарука—„*Ярослав Осмомисл*“, що її наділено Михайловою премією.

● У Львові накладом Опиша друкується *українсько-німецький розмовник*

● В таборі полонених у Роштаті друкується „*Граматика української мови*“ В. Сімовича

● В таборі У. С. С. у Рузниках готується до друку „*Антольогія стрілецької творчости*“ (поезія, нарис, оповідання, спомини, музика, малярство).

Літературне життя

(Звістки та чутки).

<|> Бібліотечно-архивний відділ, поновлюючи свою діяльність після вимушеної тимчасової перерви, знову звертається до українських видавництв і друкарень з закликом надсилати для бібліотечно-архивного відділу (Бібіковський бульвар № 11, м-во освіти, бібл.-арх. відділ) всі нові видання: як книжки так і дрібніші друки, для українських бібліотек. Відділ регіструє всі українські видання, складає їм бібліографичний показчик і на окремі книжки складає рецензії поки що для часописів, а потім для проектованого спеціяльного бібліографичного літопису.

<|> В близькому часі має вийти книжка „Відроджена Україна“, яка має на меті означити всі найголовніші риси відродження України.

В головній частині видання буде дано нариси, малюючі історію відродження України, її сучасне правове, міжнародне і економичне становище та її духовну творчість.

Далі будуть зазначені головні моменти історичних подій відродження в законодатніх актах, документах та ілюстраціях.

Остання частина видання буде уявляти з себе галерею діячів відродження України.

Видання буде уявляти з себе том великого формату, виконано його буде в строго національному стилю, багато ілюстровано.

<|> Український часопис німецькою мовою. Під назвою „Ukrainische Korrespondenz“ виходить що-тижня в Відні часопис для осьвідомлення чужинців про українські справи. Редактор посол Володимир Сингалевич. Адреса: Wien. XVIII Karl Ludwigstrasse 3 15.

<|> Письменниця *Любовь Яновська* закінчує великий роман з епохи 1905 року. Роман буде йти під назвою „Дідова онука“.

<|> Закінчує вона так само комедію на 3 дії під назв. „Серед овець“ з інтелігентського життя.

<|> Письменник К. *В. Лоський* закінчує історію Рима (шкільний підручник), який має видати вид. „Сіяч“.

Листування редакції.

= М. Даценкові. Порадівка. З вашого листа не можна зрозуміти, що ви маєте на думці. Напишіть докладніше.

= Бар. Под. Свящ. І. Коваленку. На всякий смак не вгодиш.

= Тальне. Ставницькому. Редакція ще раз зазначає, що ніяких сторонніх доручень п. п. передплатників вона не може виконувати.

Видавець—Т-во „Час“.

Редактор—В. Старий.

Зміст літературних журналів.

„Літерат. Наук. Вістник“ — місячник, кн. 1. Київ 1918.

Зміст: Леся Українка. Пролляті сльози: Орест Левицький. З рештками сотник: Гр. Чупринка. І. Сніжки. П. В морі: Н. Стебницький. Немезида; Олена Журлива. Поезія. Н. Романович-Ткаченко. Стефан ... Вишнього: І. Нечипенець. Смутному хлопцеві: Микола Сумц в. Сковорода і ...: І. Мамонтов. ... Олександр Кандренко. Неповинній ... Олесь. Поезія: Мих. Могилянський. Смерть: В. Лащенко. Романтичні ... Гр. Григоренко. Черниця: Кл. Свенціцький. Леся Мартович Дмитро Загул. Поезія; М. Івченко. Зелене вагне: Клим Поліщук. Поезія; М. Тишкевич. ... причинки до української іконографії: Петро Чепенко. Поезія: Юр. Тищенко. На кордоні: Г. Гіриченко. Туман: А. Постоловський. Поезія: М. Грушевський. В огні й бурі; Бібліографія: Оголошення.

„Шлях“. Місячник, кн. 2. 1918 р. Київ.

Зміст: Микола Філянський. Далекому; М. Рильський. Висока Келія: Октав Мірбо. Злодії. Пєса на 1 дію. Переклад Миколи Вороного: Х. Майстренко. „Цвіту зів'ялому, листу опалому“: Проф. Ол. Грушевський. Пантелеймон Куліш; Павло Москаленко. Портрет П. Куліша. Артистичний малюнок: Леонид К. В справі герба України: Сава Крилач. Право на життє; А. Арендаренко. Наші наукові справи: Проф. О. Грушевський. Український Народний Університет: Бібліографія: Українські часописі.

Нові видання, надіслані до редакції „Книгаря".

497 **Антонович, В.**—Хмельниччина в повісти г. Сєнкевича. Вид. С. В. У. Відень. 1917 р. Ст. 30. Ц. 40 сот.

Б. З.—Життє українського народа. Відень, 1917 р. Ст. 23. Ц. 40 сот.

Бебель та Пернерсторфер. Національна та інтернаціональна ідея. Пер. з німецької мови Б. Грінченка.—Вид. друге. 1917 р. Київ. Ст. 55. Ц. 65 коп.

500 **Богданович, М.**—Білоруське відродженнє. Вид. С. В. У. Відень, 1916 р. Ст. 30. Ціни не зазначено.

Борхардт, Юліян.—Введеннє в національну економію. Пер. з нім. К. Немова. Поп.-наук. бібл. „Праці". 1917 р. Ст. 24. Ц. 10 коп.

Ванькевич, К.—Священна історія Старого Завіту. Проскурів, 1918 р. Ст. 40. Ц. 1 карб.

Васильченко, С.—Мужицька арихметика. Вид. т-во „Криниця" у Київі. 1918 р. Ст. 31. Ц. 30 к.

Його-ж.—Чарівна коза (Осетинська казка). Вид. „Криниця" у Київі. 1918 р. Ст. 31, ц. 30 к.

505 **Відомости про Російську Україну.**—Вид. Союзу Визв. Укр. 1915 р. Ст. 23. Ціни не зазначено.

Вовчок. М.—Народні оповідання. Том 1. Вид. п'яте. Львів. 1918 р. Ст. 260. Ціни не зазначено.

Гетьманець. Гр.—До страшних днів у Київі. Київ—Львів. 1918 р. Ст. 32, ц. 50 к.

Гилька, І.—Війна і завдання українського робітництва. 1915 р. Ст. 15, ц. 4 к.

Гонжук, Ф. С.—Боротьба кооперації з капитализмом. Проскурів. 1918 р. Ст. 16. Ціни не зазначено.

510 **Гнатюк, Вол.**—Національне відродженне австро-угорських українців (1772—1880 р.р.) Вид. С. В. У. Відень. 1916 р. Ст. 66. Ц. 80 сот.

Грушевський, Мих.—Всесвітня історія в короткім огляді. Ч. 4. 1918 р. Ст. 167. Ц. 2 р. 80 к.

Його-ж.—Якої автономії і федерації хоче Україна. Відень, 1917 р. Вид. С. В. У. Ст. 22. Ц. 40 сот.

Гуммерус, Г.—Самостійна Фінляндія. Вид. „Серп і Молот". № 5. Київ. 1918 р. Ст. 22. Ц. 40 к.

Демуцький, П.—Три українські пісні для народніх хорів. Вид. Череподського у Київі. 1918 р. Ц. 40 к.

515 **Донцов, Д**—Енгельс, Маркс і Лясаль про неісторичні нації. Вид. „Серп і Молот". № 6. 1918 р. Київ. Ст. 59. Ц. 70 к.

Дорошенко, Вол.—Українство в Росії Новіши часи. Вид. С. В. У. Відень, 1917 р. Ст. 114. Ц. 1 карб. 20 сот.

Драганець-Брояковський, П. — Підшелест листя. Вид. друге. Київ. 1917 р. Ст. 39. Ц. 1 р. 25 коп.

Д. Г.—Ірляндська республіка. Вид. „Серп і Молот". 1917 р. Київ. Ст. 16. Ц. 40 к.

Єфремов, С.—Під обухом (Большевики в Київі). Вид. „Вік". Київ, 1918 р. Ст. 64. Ц. 80 к.

520 **Жовнярські пісні** Осипа Юрія Федьковича. Відень, 1915 р. Ст. 15. Ціни не зазначено.

З історії української літератури. Вид. С. В. У. Відень, 1915 р. Ст. 13. Ціни не зазначено.

Заклинський, Р.—Іван Франко як публіцист. Київ, Вид. „Серп і Молот". № 3, 1918 р. Ст. 40. Ц. 60 к.

Захалявна книжечка. Вид. полон. Укр. у Вецлярі, 1916 р. Ст. 62. Ц. 20 фен.

Збірка „вільного слова". Бібліотека полонених у Зальцведелі. 1917 р. Ст. 31. Ц. 40 фен.

525 **Кавтський, К.**—Патріотизм, війна і соціял-демократія. Переклад з німецького. Вид. „Серп і Молот". Київ. 1918 р. Ст. 30. Ц. 50 коп.

Календарик для Січових Стрільців і жовнірів-Українців. 1918 р. Вид. „Укр. Жін. Коміт. помочи для ранених" у Відні. Ст. 160. Ціни не зазначено.

Карафіят, Ян.—Про те, як один хлопець оповідав казку тай не скінчив її. Перекл. з чеськ. мови О. Кривинюк. Вид. „Слово". 1918 р. Ст. 6. Ц. 10 к.

Кащенко, А.—Дрібні оповідання. Вид. друге. Вид во „Сіяч" у Черкасах, 1917 р. № 22. Ст. 87. Ц. 1 р. 10 коп.

Кириленко, Ор.—Українці в Америці. Вид. С. В. У. Відень, 1916 р. ст. 40. Ц. 50 сок.

530 **Кіплінг, Р.**—Той кіт, що ходив, де хотів. Слонення. (Казки). Пер. О. Кривинюк. Вид. „Слово". Ст. 32. Ц. 50 к.

Cleinow, G.—Das problen der Ukraina. Відень, 1915 р. Вид. С. В. У. Ст. 24. Ціни не зазначено.

Книга казок віршом. Написав Б. Грінченко. Бібліотека „Молодість". Кн. IX. Київ, 1917 р. Ст. 168. Ц. 1 карб. 80 к.

Кобець, О.—З великих днів. Відень, 1917 р. Ст. 22. Ціни не зазначено.

Кобзарик. (Мальов. казочка). Ст. 11. Ц. 10 коп.

535 **Коротка українська правопись.** Вид. „Рідного Слова". Біла на Підляшу, 1917 р. Ст. 16. Ц. 7½ к.

Кордуба, М.—Північно-західна Україна. Вид. С. В. У. Відень, 1917 р. Ст. 92. Ц. 2 корони.

Краснов.—Що тепер діється в Росії? Вид. С В. У. Відень, 1916 р. Ст. 16. Ц. 10 сот.

Крипякевич, Ів.—Українське військо (корт. історичний нарис). Вид. С. В. У. Відень, 1916 р. Ст. 22. Ц. 40 сот.

Кульчицький, Л.—Федералізм і соціялістична політика. Вид. „Серп і Молот". Київ, 1917 р. Ст. 32. Ц. 50 к.

540 **Курило, О.**—Початкова граматика української мови. Ч. II. Вид. „Криниця" у Київі. 1918 р. Ст. 42. Ц. 70 к.

Левицький, Мод. — Безпартійний. Жарт на 1 дію. Вид. друге. Вид-во „Сіяч" у Черкасах, № 24. Ст. 21. Ц. 40 к.

Його-ж.—Языкъ, нарѣчіе или говоръ? Вид. „Сіяч" у Черкасах, № 35. 1918 р. Ст. 32. ц. 40 коп.

Левицький, Єв.—Листи з німеччини. Відень, 1916 р. Вид. С. В. У. Ст. 49. Ц. 80 сот.

Левицький, Ор.—Несподіваний шлюб (бувальщина). Літер. наук. бібліотека, ч. 161. Львів. 1917 р. Ст. 54. Ц. 60 к.

545 **Левицький, Е.**—Листи з німеччини. Вид. С. В. У. Відень, 1916 р. Ст. 50. Ц. 80 сот.

Лозинський, М.—Галичина в життю України. Вид. С. В. У. Відень, 1916 р. Ст. 60. Ц. 60 сот.

Його-ж.—Михайло Павлик—його життя і діяльність. Вид. С. В. У. Відень. 1917 р. Ст. 23. Ц. 40 сот.

Його-ж.—Іван Франко (з портретом). Відень. 1917 р. Вид. С. В. У. Ст. 52. Ц. 1 корона.

Мамин—Сібіряк.—Упертий цап. Вид. „Криниця". Київ. 1917 р. Ст. 24. Ц. 60 к.

550 **Його-ж.**—Казка про ворону та маленького канарика. Вид. Т-во „Криниця". Київ. 1918 р. Ст. 15. Ц. 20 к.

Мурський, В. — Коротка граматика української мови для шкіл та самонавчання. Етимольогія—Синтаксіс. Одеса. 1918 р. Ст. 93 IX. Ц. 2 р. 50 к.

Назарчук, О.—Слідами українських січових стрільців. Вид. С. В. У. Львів. 1916 р. Ст. 154. Ціни не зазначено.

Народні мелодії. — З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка. Ч. II. Квів. 1918 р. Ц. 3 кар. 50 к.

Наша пісня.—Вид. С. В. У. Вецляр. 1916 р. Ст. 33. Ціни не зазначено.

555 **Нечуй-Левицький, Ів.**—Микола Джеря. Повість. Вид. третє. Вид во „Сіяч" у Черкасах № 21. 1917 р. Ст. 162. Ц. 2 кар. 20 к.

Його-ж.—Біда бабі Палажці Солов'їсі. Оповідання. Вид. друге. Вид-во „Сіяч" у Черкасах. № 26. 1918 р. Ст. 51. Ц. 65 коп.

Його-ж.—Біда бабі Парасці Гришисі. Оповідання. Вид. друге. Вид-во „Сіяч" у Черкасах. 1917 р. № 25. Ст. 32. Ц. 45 к.

Його-ж.—Унія і Петро Могила Київський митрополіт. Вид. друге. Вид-во „Сіяч" у Черкасах. № 33. 1918 р. Ст. 46. Ц. 60 к.

Огієнко, Ів., доц.—Українська мова. (Бібліографичний покажчик літератури до вивчення української мови). Вид. Череповського. Київ. 1918 р. Ст. 88. Ц. 1 р. 50 к.

560 **Його-ж.**—Українська граматика, ч. II. Вид. Є. Череповського. Київ. 1918 р. Ст. 128. Ц. 1 р. 80 к.

Островський, О.—Гетьман Іван Мазепа. Драма на 5 дій. Вид. „Вільна думка" у Золотоноші № 4. 1918 р. Ст. 107. Ц. 1 р. 50 коп.

Його-ж.—Стрільці. Драма на 4 дії. Вид. „Вільна думка" у Золотоноші. № 3. 1918 р. Ст. 72. Ц. 1 карб.

Його-ж.—Берестечко. Історич. оповід. Вид. „Веригора" Літер.-історич. секція, ч. 7. Київ. 1918 р.

Памяти Івана Франка.—(опис життя, діяльности й похорону). Зл. М. Возняк. Вид. С. В. У. Відень. 1916 р. Ст. 94. Ціна не зазначено.

565 **Перший з'їзд представників українських організацій на Сибіру.** 30 липня—6 серпня 1917 р. Омськ. 1917 р. Вид. Головн. Укр. Рада на Сибіру. Ст. 62. Ціни не зазначено.

Полуботок, А.—„З минулого". Вецляр. 1916 року. Ст. 24. Ціни не зазначено.

Його-ж. — Дідова казна. Вецляр. 1916 р. Ст. 15. Ціни не зазначено.

Порш, М. — Україна в державному бюджеті Росії. Вид. „Каменяр." Катеринослав. 1918 р. Ст. 27. Ц. 50 коп.

Pulnj, I.—Ukraina. Вид. С. В. У. Відень. 1915 р. Ст. 42. Ц. 80 сот.

570 **Ramón Cajal.**—Формули редукційного методу імпрегнації нервової тканини азотнокислим сріблом. Переклад з еспанськ. мови О. Черняхівського. Вид. Укр. Наук. Тов. у Київі. 1918 р. Ст. 27. Ц. 2 карб. 50 коп.

Русь Україна, а Московщина Россія Іст.-пол. розвідка Л. Цегельського. Друге вид. Переробл. 1916 р. Вид. С. В. У. Ст. 123. Ц. 80 сот.

Савченко, Я.—Поезії. Книжка перша. Житомир. 1918 р. Ст. 104. Ц. 3 руб.

Свєнціцкий, Іл., доц. [illegible] науки про мову українську. [illegible] „Час" 1917 р. Київ. Ст. 70. Ц. 1 р. [illegible] коп.

Світогляд Івана Франка [illegible] Ст. [illegible] Ц. 20 сот.

575 **Синяьський, О.** [illegible] Київ 1917 р. Ст. 32. [illegible]

Його ж. [illegible]

Св[illegible]

[illegible]

Т[illegible] 102 [illegible]

[illegible]

Тесл[illegible]

Томашівський [illegible] Ст. 20. Ц. 30 [illegible]

Тр[illegible]**ий, М.** [illegible] Вид. С. В. У. Відень 1917 р. Ст. 16. Ц. 40 сот.

Його-ж. Як прийшло в Росії [illegible] Вид. С. В. У. Відень 1917 р. Ст. 35. Ц. 60 сот.

Його ж. Die ukrainische national—politische Bewegung. Відень 1917 р. Вид. С. В. У. Ст. 32. Ц. 50 сот.

590 **Франко, Ів.** Три міхи хитрощів (казка в віршах). Ч. Лашная. Вид. Т-во „Вернигора" № 3. Липовець на Київщині. 1918 р. Ст. 8. Ц. 25 коп.

Його ж. Земле моя! Відень, 1917 р. Ст. 15. Ціни не зазначено.

Його ж.—Моисей Переводъ Н. Дятлова, просмотрѣнный авторомъ. Вѣна, 1917 г. Ст. 88. Ц. 1 крон.

Його ж. Коваль Басим (Арабська казка). Вид. друге. Вид-во „Слово" у Кам'янці. 1918 р. Ст. 130. Ц. 2 р. 50 к.

Його-ж. Похорон. Вид. „Сівач" у Черкасах, 1918 р. Ст. 19. Ц. 60 к.

595 **Його ж.** Поезії. Вид. „Сівач" у Черкасах, 1917 р. Ст. 111. Ц. 1 карб. 75 к.

Хліборобські спілки. Що робити з землею. [illegible] Вид. [illegible] Київ, 1918 р. Ст. 31 [illegible]

Холмщина. Вид. Союза Визвол. України. Львів, 1915 р. Ст. 32. Ц. 3[illegible] сот.

Цехелськ[illegible] **Л.** [illegible] 1914 р. [illegible] Ц. 20 сот.

Червона хусточка. [illegible]

600 **Ч**[illegible]

Ч[illegible]

Чайковський, Ан. [illegible] 1917 р. Ст. 21. [illegible]

Чомий споминів для дітей. [illegible]

Чупівський [illegible]

605 **Шевченко, Т.** Кобзар (вибрані вірші) [illegible] Вид. [illegible] Ціна не зазначена.

Його ж. Кобзар [illegible] Вид. С. В. У. [illegible] р. Ст. 2[illegible] Ц. 1 [illegible]

Його-ж. — Гайдамаки. Вид. т-ва „Криниця". Київ. 1918 р. Ст. 92. Ц. 1 р.

Його ж. Катерина. Вид. С. Черепового, 1918 р. Шевченк. бібліот. № 1. Ст. 32. Ц. 30 к.

Шишманов, Ів.—Роля України в Болгарськім відродженню. Вид. С. В. У. Відень, 1916 р. Ст. 14. Ц. 20 сот.

610 **Шульгина-Іщук, Н.** — Задачник до систематичного курсу аритметики. Ч. І. Вид. Т-ва Шкільної Освіти. Київ, 1917 р. Ст. 88. Ц. 1 р. 50 к.

Тов-во „ЧАС“ у Київі.
Вийшли з друку перші книжки дитячої серії розмальованих казок

„Прибадашки“ та „Дзелень-Бом“.

Малюнки художника О. Судомори.
Продається у всіх українських книгарнях.
Ц. 2 р. 50 к. за книжку.
Скл. вид. Гуртова Книжна Комора Т-ва „ЧАС“.
Київ, Володимирська, 42.

Товариство „ЧАС“ у Київі.
Незабаром випускає з друку книгу
Проф. Є. СПЕКТОРСЬКОГО

ОСНОВИ ПРАВА ДЕРЖАВНОГО

перекл. О. Вечерницького.
Скл. вид. Гуртова Книжна Комора Т-ва „ЧАС“.
Київ, Володимирська, 42.

ТОВАРИСТВО „ЧАС“ у КИЇВІ.
Випустило з друку книгу
С. КОБЦЯ

В ТАРАСОВУ НІЧ

(драматичні картини визволення України).
Ціна 35 коп.
Скл вид. Гуртова Книжна Комора Т-ва „ЧАС“.
Київ, Володимирська, 42.

Товариство „ЧАС“ у Київі
випустило з друку поезії Д. Загула

„З ЗЕЛЕНИХ ГІР“

Ціна 1 руб. 60 коп.
Головний Склад Крамна Комора Т-ва „ЧАС“
Київ, Володимирська, 42.

Вийшла з друку всім і кождому потрібна книга
доц. Свєнціцького

ОСНОВИ НАУКИ про МОВУ УКРАЇНСЬКУ

Ціна 1 р. 60 к.
Головн. скл. вид.—Крамна Комора Т-ва „ЧАС“
Київ, Володимирська, 42.

Продовжується передплата на 1918 рік на ілюстрований кооперативний тижневик—видання Київського Союзу Уст. дріб. кредиту.

„КОМАШНЯ“ („МУРАВЕЙНИК“)

тижневик, видається на українській мові.
Ціна на рік 12 карб.
Адреса: Київ, Інституська 3, С. У. Д. К.

НОВА КНИГА ВИДАВНИЦТВА „СМІХ“

НА ДОЗВІЛЛІ

Веселі оповідання Брет-Гарта, Марка Твена, Джерома-К-Джерома, А. Аверченка, Рода-Рода, О. Димова, Коклена та инших.

Стор. 128. Ціна 1 карб.
Склад видання—Книжна Комора „Час“. Київ, Володимирська, 42.

Другий рік видання.
Приймається передплата на 1918 рік
на журнал

„ШЛЯХ“

орган незалежної думки
місячник літератури, мистецтва та громадського життя.

Беруть участь кращі українські письменники.

Передплата—в конторі редакції: **Київ, Маріїно-Благовіщенська, 123. п. 20.** Вартість: **річно—20 карб., 1/2 р.—10 карб., 1/4 р. 5 карб.**

Редактор-видавець
Хведір Коломийченко.

Т-во „ЧАС“ у Київі випустило з друку
В. ГОГОЛЯ

ТАРАС БУЛЬБА

в перекл. М. Садовського.
Ціна 2 руб.
Скл. вид. Гуртова Книжна Комора Т-ва „ЧАС“
Київ, Володимирська. 42.

Товариство „ЧАС“ у Київі випустило з друку

Граматику проф. Є. Тимченка.

Ціна 2 руб. 25 коп.
Скл. вид. Гуртова Книжна Комора Т-ва „ЧАС“.
Київ, Володимирська, 42.

Приймається передплата на 1918 рік на щоденну

РОБІТНИЧУ ГАЗЕТУ

Центральний орган Укр. Соц. Дем. Робіт. Партії.
Умови передплати:—на 1 міс.—5 карбованців.
Адреса редакції і контори: Київ. Михайлівський пр. 35, кв. 1. Телеф. 65—10.

Приймається передплата на 1918 рік на тижневу літературно-громадську і кооперативну газету

„СОЮЗ“

Видання Уманського Кооперативного Союзу.
Передплата до кінця року (з березіля)—10 руб. на 3 міс.—3 р. на 1 міс.—1 р.
Адреса контори і редакції: Умань, Київськ. губ. Садова, 1. Пом. Уман. Коопер. Союзу.

Передплачуйте журнал—тижневик

„НАРОДНЯ СПРАВА“.

Народня справа буде обслуговувати широкі верстви українського народу, буде дбати про інтереси українського селянства та робітництва, усім зрозумілою рідною мовою буде освітлювати питання політичного та громадського характеру, міститиме статті і даватиме багато чисто практичних порад по сільському господарству та кооперації.

Адреса редакції: Київ, Володимирська вул. 33.
Передплата оголошується поки що тільки на 4 міс.
Умови передплати: На 4 місяці 4 кар.
Передплачуйте селянський журнал Народня Справа.

Товариство „ЧАС" у Київі

ПРОДОВЖУЄ НА 1918 РІК ВИДАННЯ

й приймає передплату

НА МІСЯШНИЙ КРИТИКО-БІБЛІОГРАФИЧНИЙ ЧАСОПИС

Книгарь

літопис українського письменства.

(РІК ВИДАННЯ ДРУГИЙ)

Часопис „Книгарь" подає повні відомости про діяльність всіх українських видавництв; оповіщає про всі наміри й плани кожного видавництва; про всі книжки, що вийшли або мають вийти.

„Книгарь" при участи відомих українських письменників і знавців з ріжних спеціяльностей дає оцінку кожного видання; оповідає про його зміст, зазначає його якости й хиби.

Ціна часопису „Книгарь" з пересилкою на рік 15 карб.; з першого квітня до кінця року 12 карб. Перші чотирі книжки „Книгаря" за 1917 р. досилаються новим передплатникам за додаткову платню в 3 рублі. Оповістки видавництв по 50 к. за рядок.

Гроші на передплату надсилати по адресі: Київ, Володимирська 42, „ЧАС", редакція „Книгаря".

Видавець — *Т-во „Час"*. Редактор — *В. Старий*.

Браславська Повітова Народня Управа на Поділлю

заснувала в м. Браславі **КНИГАРНЮ**, де продаються книжки ріжного змісту і ріжних галузів наук, газети, портрети видатних українських діячів і письменників, листовні картки і ноти. В найближчім часі одчиняються відділи книгарні і по більших містечках Браславщини.

Приймається передплата на 1918 рік на

„Вістник Ради Народніх Міністрів Української Народньої Республіки"

який поки що виходить 2 рази на тиждень. Передплата приймається тільки на 3 місяці і коштує: на 1 місяць—3 карб., на 2 міс.—6 карб., на 3 міс.—9 карб.

Видавництво „Сміх" випустило книжку четверту

ДЛЯ ДОРОСЛИХ

КАЗКИ і ЛЕГЕНДИ

(О. Уальд, Ч. Вуд, В. Дорошевич, С. Руданський, А. Купрін, В. Еттель; народні українські, індійські, перські, китайські і т. ин.

Упорядкував В. Старий.

Ціна 1 руб. Ст. 128.

Скл. вид. Гуртова Книжна Комора Т-ва „ЧАС" Київ, Володимирська, 42.

Приймається передплата на щоденну політично громадську часопис

ВІЛЬНЕ ЖИТТЯ

Умови передплати: на 1 м. 5 карб., на 2 м.—10 карб., на 3 м.—15 карб.

Адреса редакції і контори: Одеса, Ніжинська вул. 6

Редакційна колегія.

КНИГАРЬ

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА

ТОВАРИСТВО „ЧАС" У КИЇВІ

1918

Ч. ДЕВЯТЕ   Ц. 1 КАРБ. 40 КОП.   ТРАВЕНЬ

Редакція часопису „Книгарь“ звертається з проханням до всіх видавництв, видавців і т. н. авторів надсилати до редакції нашого журнала всі нові видання для рецензії і одмітки в спискові нових книжок.

Книгарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА.

Київ. Рік видання другий | Травень, 1918 р. | Число 9-е. Виходить що місяця.

Літературно-Науковий Вістник.

(1898–1918)

[illegible]

[illegible]

…генерал… в… Федоровича… поліційній неблагонадійности, цілком … бистих латіних відносин здобувати дозвіл на

[illegible]

тися і розвиватися на Україні. Чим кращі були зверхні обставини українського життя, в міру того гіршали умови для діяльности петербурзького т-ва, і навпаки в трудні моменти, коли громадське життя на Україні занепадало під гнітом погроз за репресії, коли зверхні форми громадської роботи нашої звужувалися до видачня народньо-просвітних книжечок,—до петербурзької „Просвіти" звертатися думка і увага українського громадянства. Коли зростали перешкоди на Україні, земляки допомагали видавничій діяльності північного т-ва, а як ті перешкоди меншали,—увага, енергія і кошти українські, само собою розуміється, знаходили для себе більш відповідний грунт на Україні. І хіба це не характерно: коли, після революції, попередні чорні дні для українства вже минули, товариство перенеслося до Київа!?

На київському грунті, вийшовши з попередніх ненормальних умов, т-во має провадити свою роботу инакше,—мабуть, доведеться йому реформуватися відповідно до нових умов. Це вже у всякому разі буде цілком новий період життя т-ва. Але яке б не було те життя, воно буде неподібне до попереднього, як неподібні нові обставини, в яких тепер провадиться його робота, до обставин старого часу. То ж на порозі нового життя заслуженого мафусаїла української просвіти слід оглянутися на його попередній вік, і в тому минулому єсть досить інтересного,— розуміється, в наших попередніх неширокпх масштабах.

До „Благодійного Т-ва" громадянство наше ставилося прихильно. За кілька перших років т-во придбало більше тисячі членів, а це немало, коли взяти на увагу, що в той час давні і відомі народньо-просвітні товариства налічували у себе значно менше членів,—харківське т-во грамотности біля 800, київське — 600, а число членів знаменитого петербурзького комитета грамотности не перевищало 222. Члени т-ва широкою сіткою покривали усю Україну; до т-ва озвалися і ті земляки, що доля їх закинула у чужі сторони,—допомога т-ву була для них способом виявити свою поміч рідній справі. При своїх щорічних звітах т-во друкувало список своїх членів з дуже інтересним поділом їх по місцевостях—це був справжній на той час „адрес-календарь" українського громадянства,—і з того списку можна було впевнитись у широкій популярности т-ва серед земляків, на Україні й поза нею сущих. Матеріяльні засоби т-ва складалися не тільки з членських внесків, але і з жертв, иноді досить значних. Українські автори почували своїм обов'язком допомагати новому т-ву переважно перед усіма иншими видавництвами. І от, вставивши портфель т-ва збагачується писаннями Є. Чикаленка, М. Комаря, Б. Грінченка, М. Загірньої, С. Русової, В. Доманицького, Д. Дорошенка та инших наших відомих популяризаторів, що в першу чергу оддавали свої твори петербурзькій „Просвіті". Не можу не згадати тут одного факта певної саможертви з боку видавництва „Вік", що в той час те-ж почало широко розвивати свою діяльність. Це видавництво здобуло цензурний дозвіл на першу популярну біографію Шевченка,—то було відоме „Оповідання про Т. Шевченка" О. Кониського. Розуміється, для молодого видавництва дуже звабливо було пустити цю прекрасну книжку під своєю фірмою; але, хоч з немалим жалем, „Вік" оддав її петербурзькій „Просвіті", щоб підтержати що свою єдину офіцільну установу, поставивши лиш умовою ілюстровати книжку багато і ціну за неї призначити не більше двох копійок. Нинішні українські громадяне уявити собі не можуть, яку сенсацію робили, появившися на світ Божий, такі книжечки, як „оповідання" про Шевченка, Антона Головатого, Б. Хмельницького і навіть про... Юрка Стефенсона!

Найбільша потреба відчувалася в популярній народній літературі,—красне письменство ще так-сяк можна було провести через цензуру, а вже для популяризації закон 76-го року ставив просто непереможні перешкоди. Кожна українська книжка мусіла пройти, крім рук місцевих цензорів, ще й через петербурзький цензурний комитет та через головне управління в справах друку. Ці дві установи, ставлючись до справи цілком формально, все, що не було белетристикою, без найменчого сумніву заборонили. Хитрість українських авторів та видавців, що до початку і кінця популяризацій приточували белетристичні хвости спеціяльно для цензури, швидко було розгадано, і петербурзькі цензорі зміцнювали власну карьеру своєю далекоглядністю на цю справу по її „суті". Змінити такий присуд або запобігти йому можна було лише шляхом особистих зносин, довгих доводів, настирливого умовляння, а це, розуміється, не здалеку можна було робити, але тут, в Петербурзі.

Такий прикрий обов'язок зносин з цензорами відбували спеціяльно призначені для того члени Бл. т-ва, і—треба сказати—то

був обов'язок не легкий і не приємний; скасування цензури р. 1905-го принесло їм, крім громадського, ще й особисте немале задоволення... Ті митарства цензурні хоч не дуже густо, а все ж мали деякі реальні наслідки, і Бл. т-во задовольняло гостру потребу в українській популярній літературі.

Для цього т-во мало способів більше, ніж приватні видавництва, воно мало ту справу провадити цілком організовано. Воно видрукувало широку програму тем, на які бажано мати брошури, зверталося персонально до авторів з проханням написати ту чи иншу брошуру, оголошувало конкурси на популярні книжки. Правда, робота ця не могла провадитись без перешкод зверху. Напр., оголошення про один такий конкурс на хліборобську брошуру з зазначенням белетристичної її форми мало не викликало трагічного „кризісу“ для т-ва.—де ж таки прилюдно, під самим носом головного цензурного управління проносити таку контрабанду, як українська популярна брошура! Та все ж, хоч і не без неприємностей, можна було видавати українські популяризації, уживаючи певних профилактичних заходів.

Найбільше певним заходом було—засипати цензуру матеріялом. Установилася десь точна статистика, що дозволялася до друку третина усього матеріялу, який попадав в цензурну пащу. От-же т-во замовляло й замовляло брошури авторам, оплачуючи працю гонораром, незалежно од того, чи побачуть вони світа, розшукувало вже коли небудь заборонені цензурою брошури та, переписавши їх і змінивши назву, пускало знову в цензуру. Цензорі кривилися, лютовали бо для дозволу чи заборони української книжки не досить було, як для всіх инших книжок, прочитати її та написати резолюцію,—а цензор ще конче повинен був написати цілий „доклад“, що розглядався в цензурному комитеті і звідти пересилався разом з журналом комитета в головний цензурний орган), та все ж через цензурне сито просівалася законна третина.

Це треба мати на увазі, щоб безсторонньо оцінити видавничу продукцію т-ва,—для якої в дійсности матеріял для видання заготовлявся значно ширше, з походом! До скасування цензури т-во що-річно видавало по 6—8 брошур. Не багато, але, крім вже згаданих обставин, треба взяти на увагу для порівняння, яку продукцію виявили инші народньо-просвітні т-ва: Петербурзький комитет грамотности за 14 літ надрукував 39 брошур, це б то на рік по 2—3 брошури, Київське т-во грамотности за 7 літ видало 15 брошур, по 2 книжки на рік; Харківське т-во—68 книжок, по 6—7 книжок річно. Але ці т-ва, видаючи матеріял переважно російський, не знали найтяжчих перешкод, що гальмували продукцію українських видавництв. Що-до цих останніх, то навіть таке жваве видавництво, як „Вік“, випускало тоді по 4—5 книжок на рік, і тільки такий велетень праці і енергії, як Б. Грінченко, умудрявся видавати в Чернігові по 7—8 брошур що-річно. Усього за весь час свого існування Бл. т-во видало 72 брошури в кількости більш милійона примірників.

Цей актив Бл. т-ва бліде перед головним актом його видавничої роботи—перед першим повним виданням Шевченкового „Кобзаря“ в редакції В. Доманицького. „Кобзаря“ Бл. т-во видавало разом з другим українським т-вом в Петербурзі—т-вом імені Т. Шевченка.

Товариства ці надумали видати повного „Кобзаря“ ще до скасування цензури. В звичайних умовах це було неможливо, але за справу взявся голова Шевченкового т-ва, сенатор Маркович, людина в бюрократичних сферах дуже поважана і впливова, особисто відома самому цареві. Він вдався особисто до начальника головного управління друку Зверева, повідомив його про свій намір видати повного „Кобзаря“ і запитав чи той сам дасть дозвіл на те видання, чи доведеться йому, сенаторові, турбувати цією справою „августѣйшую особу государя.“ Неможливе стало можливим,—Зверев зараз дав розпорядження, і того ж дня цензор підписав дозвіл, видимо, навіть не читавши текста. Обидва петербурзькі т-ва об'єдналися для видання „Кобзаря“, запросили для редакції його В. М. Доманицького і, нарешті, повний „Кобзарь“ побачив світа. Видання, що за кільки місяців розійшлося, було повторене. Відповідні особи і установи скромно опускали очі, не помічаючи такого порушення основ, аж поки не появилася чорна агітація проти „Кобзаря“, як можна гадати, на харківському грунті.

Виникла з цього приводу судова справа, що доходила до сенату (інтересна подробиця: докладчиком справи був сенатор Позен, автор пам'ятника Котляревському в Полтаві). Справу поясняв талановитіший з петербурзьких криміналістів О. О. Грузенберг. І через те, що був цензурний дозвіл на видання, видавці не понесли кари, але з „Кобзаря“ винищено немало огненних сторінок, що так вже й не бачили світа за

самодержавного ладу. Та для тих двох видань, що випустили петербурзькі т-ва, ця постанова мала лиш символичний характер: вони вже розійшлися щось в 30 тисячах примірників і зробили своє діло поглиблення української свідомости в широких колах громадянства. В цьому—найбільший громадянський актив петербурзьких товариств і зокрема Бл. т-ва, що фактично ту справу переводило.

Територіяльна одірваність Бл. т-ва від України така шкотлива для його діяльности взагалі, мала, як вже згадувалося, і деякі добрі сторони: по-за „чертою оседлості" української не так досягали його скорпіони місцевих сатрапів, що в себе вдома так запопадливо „упраздняли". Крім того, територіяльна близкість т-ва до вищих урядових сфер утворяла для його становище якогось офіціяльного амбасадора української справи перед тими сферами. Справа з виданням „Кобзаря"— яскрава ілюстрація до того: лише столичні олимпійці могли зважуватися на такі відповідальні вчинки,—ні один провінціяльний Угрюм-Бурчеєв ніколи не пустився б на таку непевність і справу „в корне пресєк" би.

Близкість до бюрократичного Олімпу зобовязувала т-во вживати заходів і більш широкого значіння. Т-во не раз вдавалося до уряду з докладно мотивованими „записками" про необхідну потребу скасувати спеціяльні заборони що-до українського слова. Записки ті безпосереднього значіння здебільшого не мали, мурів бюрократичної упертости не валили, але в певній мірі вплив свій на відповідні кола робили. Цензурні сфери, яким українська книжка завдавала багато мороки, раді були б одмахуватися од неї найбезпечнішим для себе способом—просто забороняти. І справді, в історії української книжної (власне видавничої) продукції були антракти, що поясняються саме такою урядовою тактикою. Крім звичайного лінивства цензурних чиновників, що воліли б не морочити собі голови з українською книжкою, відогравала тут певну ролю взагалі столична централістична тактика —„пресєкать" український рух через заборону українського слова. Ті меморандуми, з якими Бл. т-во вдавалося до відповідальних урядових сфер, вияснювали їм справу ширше і доводили їм певну небезпеку тої руїнницької тактики і для безпосередніх інтересів народньої маси і для самих державних інтересів. Можна сказати з певністю, що після таких меморандумів, піддержаних озобистими поясненнями, важка атмосфера на якийсь час рідчала, і через цензурні цівки більше протискалося того матеріялу, яким користувалося тоді наше громадянство для разбудження української свідомости в широких масах.

Деякі записки Бл. т-ва мали і безпосереднє значіння. Такими були записки, подані голові Комитета Міністрів С. Ю. Вітте. Вітте досить добре розумів значіння української справи, вбачав майбутні наслідки безоглядної централізації, якої допускався уряд, і в Комитеті М-рів поставив цю справу широко. Постановою комітета і запрошено Академію наук (звідси — „Записка объ отмѣнѣ стѣсненій малорусскаго печатнаго слова"). Київський та Харьковський Університети і Київського генерал губернатора подати свої гадки про скасування цензурних обмежень українського слова. Та справу цю так і не було доведено до краю аж до визвольного руху.

Так само, завдячаючи участи в т-ві впливових урядовців, можна було здобувати ті чи инші пільги для української книжки. Напр., член ради т-ва С. Філіпєв, учений секретарь м-ва хліборобства, дуже допоміг тому, що деякі видання т-ва було заведено до бібліотек хліборобських шкіл, а це мало особливе значіння через те, що ухвалені м-вом хліборобства книжки тим самим автоматично дозволялися для вжитку і в школах м-ва освіти.

Більш практичні результати вийшли з заходів т-ва що до українського евангелія. На засіданні Комітета М-рів, коли розглядалася ця справа, Вітте запросив президента Академії Наук великого князя Константина Константиновича та Петербурзького митрополита Антонія. Князь рішуче доводив, що видання евангелія українською мовою вимагається культурними інтересами народньої маси. Представник Синода, що тільки недавно дав Бл. т-ву одмовну відповідь, на цей раз, попавши в такі скруткі обставини, міг лиш святобливо заявити, що православна церква завше додержувала високого наказу Христового: „шедше убо научите вся языки"... Зараз після того Синод доручив справу видання евангелія тодішньому подільському епископові Парфенію, а для редакції перекладу евангелія, зробленому Морачевським, засновано при Академії Наук комісію на чолі з академиками Ф. Є. Коршем та О. О. Шахматовим і з участю петербурзьких земляків, здебільшого керманичів Бл. т-ва.

Останній раз „ходатайство" Бл. т-ва відбулося 1905-го року при досить урочи-

стих обставинах. Рада т-ва послала до Вітте депутацію, і авдієнцію ще зарані призначено було на 17 жовтня. Несподівано день той придбав надзвичайного значіння. Небіжчик О. О. Русов та автор цих рядків почимчикували пішки — бо трамвай і візники застрайкували — з Кремльовецького Острова на Камінний, де мешкав Вітте. Він прийняв нас о 12 й годині,— ще не маючи відомостей про те, як в Царському Селі поставилися до його проекта маніфесту. Був він дуже схвильований, це було помітно і по його бистрих, нервових рухах, що так не відповідали його велетенській постаті і по нервовому блиску очей при уривчастій розмові. Ми коротко росповіли йому про нашу місію, і він, не даючи нам приступити до ширшого поясчення справи, заговорив якось рубаючи слова: —„Достаточно ознакомлень съ вашимъ дѣломъ. Да, вы терпѣли слишкомъ много и долго. Это продолжаться не можетъ. Вы получите то, что вамъ принадлежитъ по праву. Получите, — не можете не получить. Вы видите, что дѣлается? Вотъ къ чему привело насъ все прежнее! Получите вы, получать и всѣ“.

В такому тоні провадилася вся розмова. На якісь конкретні заходи що-до скасування заборон навести розмову не можна було. Давалися найширші обіцянки загального змісту. Це, розуміється, цілком відповідало тім сподіванкам, які покладав Вітте на майбутній маніфест. Ми ще тоді не знали про той акт, але кастрії Вітте передався й нам. Ми бачили, що він говорить не як на звичайній авдієнції, з великою щирістю, навіть з захопленням, і відчували, що настає якийсь переломовий момент в житті держави та й нашому. Але вийшли ми без повного задоволення. Конкретних наслідків нашої місії не було. Аж через півтора місяця „Правила“ 24 листопада формально змінили становище нашого слова.

Говорячи про Бл. т-во, якось мимоволі збочуєш від безпосереднього фактичного оповідання про його діяльність. Питаюся себе „чому?“ і приходжу до думки, що нехай воно так і остається, бо це досить характерно для оцінки діяльности т-ва. Цей скромний „північний вогник“ силою ненормальних обставин нашого національного життя повинен був відогравати цілком невідповідну йому ролю. Становище його було виключне. Таке собі просте видавниче товариство, що за нормальних обставин не зважилося б навіть пишатися назвою „Просвіти“, на ділі виконувало дуже серіозні функції національного представництва в той тяжкий час, коли всі шляхи до нормального життя нам було заказано і про відповідне національне представництво не було й мови. Це представницьке самозванство, що доводило його до певної участи в справі українській і дає йому певне право на якусь, хоч може й невеличку, сторінку в історії українського життя.

Січові стрільці в літературі.

Стаття С. Петлюри.

125 О. Назарук. Слідами українських січових стрільців. Видання Союза Визволення України. Львів. 1916 р. стр. 156. Ціни немає.

Січове стрілецтво серед галицької частини громадянства вкраїнського ми знали до війни, як певну форму організації української людности на ґрунті національно-фізичного виховання. Українські „Січі“ ставили своєю метою, крім боротьби з пожежами, справу національної організації і боротьби за права української людности в Галичині. Під час війни стрілецтво поширило і поглибило свої завдання. Національні ідеали українського народу воно змагалось і змагається запровадити в життя і стати громадянству українському за ту фізичну опору, організовану і збройну, без якої всі ті ідеали вистітимуть в повітрі і николи не втіляться в форми державно суверенного життя українського народу. Від слів і кличів до діла, від декларацій до жертв, може кривавих, і напевне кривавих, во імья політичної волі вкраїнського народу,—ось той шлях, на який ступило січове стрілецтво в Галичині під час війни. На цьому шляху воно зазнало чимало високих хвилин національно-морального задоволення, але чи не більше горя і дисгармонійних переживань з обсягу національного трагізму. Той шлях ще не скінчений: тим шляхом ще йде січове стрілецтво, а за ним, або разом з ним і народ український, творячи новітню історію свою та вписуючи до неї сторінки— незабутні і пріснопамятні,—що навіки залишаться в пам'яти нашій і тих поколінь, що слідком за нами прийдуть.

Явище, сильне підйомом національного духу, організованої національної волі і енергії, січове стрілецтво породило вже цілу літературу, одбилось глибоко в свідомости народній, створивши народні пісні, леґенди і инші об'яви фольклора. Крім газетного матеріялу, досить великого і об'ємом і ріжно-

майтістю, друкованого по галицьких часописах українських з початку війни і аж до наших днів, маємо окремі брошури присвячені справі січового стрілецтва як от В. Темницького „Українські Січові Стрільці" (Відень 1915 р.), літературні збірники — „Червона Калина" (літературний збірник українського січового війська. Львів. 1918 р.), спеціяльні органи преси — „Вістник Пресової Кватирі українських січових стрільців" (виходив в 1916 р.), сатирично-гумористичних органів, як от „Новінянда", „Самохітник", „Бомба", „Самопал", „Усусу" „Тифусова однодніфка", „Червона Калина" (поважний та гумористично-сатиричний ілюстрований „січовий орган"). Деякі із згаданих „органів" мали життя недовговічних метеликів і завмірали на перших числах *); инші виходили протягом двох-трьох років; одні виходили друком, инші—гектографічно і навіть в рукописах. Крім літератури, січове стрілецтво одбилось в численних виданнях ріжних карток—„стрілецьких виливок", нотатків, нотесів, ріжних відзнак- метальових, алюмінієвих то-що.

Як бачимо, січове стрілецтво стало явищем не тільки одної військової історії нашого народу. Воно глибоко значило уяву і стало об'єктом уваги літератури і народньої творчости. Січове стрілецтво, як факт, значний і цікавий, належить новітній історії України і з цього боку може і мусить бути предметом історичних студій.

Книжка Осипа Назарука „Слідами українських січових стрільців", написана ще в 1915 р., тільки тепер дійшла з-за кордону до українського читача і, як певне джерело для знайомства з цікавим для нас предметом, не може не притягти до себе уваги кожного, хто хотів би познайомитись з січовим стрілецтвом. Задумав автор свою книжку добре: в формі щоденника він мав намір занотувати свої безпосередні враження од спостережінь над життям січових стрільців, вміщуючи доповнено в тому щоденнику і „зміст документів і записок з стрілецького життя, писаних иншими" з хорошою метою: „не дати пропасти вашій (стрілецькій) справі, славі тіл ваших, ваших походів, боїв і могил, заховати для поколінь, що прийдуть по вас, пам'ять жертв, котрі ви складали для добра України вздовж великого й широкого шляху, засіяного вашими кістьми"... Та тільки автор не ходив разом з стрільцями в похід, не брав участи в тих боях, не бачив наочно крівавих жертв стрілецьких, не був свідком їх вчинків лицарських... І про бої, і про жертви, про лицарство духа, хоробрість,—про стрілецькі походи він пише або зі слів учасників походів, або на підставі документальних даних та посвідчень, уділених штабом Січового Стрілецького Коша далеко от боїв в Замковій Паланці (Мукачів на Угорській Україні), або позичених з „Головної книги Українських Січових Стрільців", яка уявляє собою многотомний реєстр вписаних до Коша стрільців з коротенькими відомостями про кожного, часом з ширшими увагами про окремі бойові епізоди, зв'язані з тим чи иншим стрільцем. Через те, що автор користувався матеріялом для своїх вражінь та спостережень не безпосередньо,—в його книжці не відчувається того „аромату" і „свіжости", які так одріжняють аналогичні писання, створені в атмосфері безпосередніх вражінь і під впливом бойової обстановки. О. Назарук, освічений письменник і добрий патріот, компенсує цю хибу своєї книжки частими міркуваннями, рефлексами то-що на патріотичні та психологичні теми. Ці міркування часом сумежать з резонерством і займають занадто багато місця в книжці в порівнянню з більш цікавим для нас матеріялом з обсягу документальних даних, характеризуючих ріжні моменти з життя січового стрілецтва. Часом в них міркуваннях здибаєтсь можна з оригінальною і глибокою думкою, з чуйним рефлексом болючого за свій край українця, але для пізнання січового стрілецтва ці уступи книжки не дають нічого, а тому з більшим інтересом читається той матеріял, де автор переновідає свої розмови з стрільцями або подає фактичні чи документальні відомости про них. Перш за все з цього матеріялу треба виділити опис Замкової Паланки, табору Коша і окремих помешкань, по яких розташувались стрільці (розд. II стр. 6—16) в Паланці, нотатки про деякі моменти і настрої з життя стрільців (розд. XVII „Гумор і сатира в Січовім Коші стр. 129—132") і розділ, де подаються досить цікаві відомости про „Головну Книгу У. С. С." (розд. XVIII стр. 138—146).

Точних цифрових даних про кількість січових стрільців автор, з причин військових, не подає, але деякі відомости „Про процентові відношіння в ріжних напрямах" наводить. З цих відомостей звертають на себе увагу данні про національність і релігію січових стрільців. Данні виглядають так: всі стрільці—українці і грекокатолики. Виїмки: українців євангеліків 0.02. укра-

*) У Київі січові стрільці видали кілька чисел „Нашої Думки".

їнців римокатоликів 0.27, неукраїнців 0,76, православних 0.78, *мойсеєвого віроісповідання* 0.24. безконфесійних 0.15. Стрільці походять головним чином з галицьких українців, але певний відсоток надає і на инші частини України. Так,—Угорська Україна дає 0.15, Російська Україна 0.22, Буковина 2.37. Инші краї Австрії дають 0.55 стрільців, Фінляндія 0.03, инші держави також 0.03. Грамотних серед січових стрільців 82.783%, неграмотних 10.117%,—про решту немає даних. Цікаві % відношення про заняття та фах стрільців: сілінарних робітників 0.03, каменярів 0.03, музикантів 0.03. афіцерів 0.03, візників 0.03, священиків 0.03, жандарів 0.03, при родичах 0.03, моряків 0.06, лікарів 0.09, гірників 0.12, дяків 0.12, інженірів 0.12, аптекарів 0.12, нафтярів 0.15, кельнерів 0.18, льокаїв 0.18, державних слуг 0.27, артистів 0.34, инших 0.36, залізничників 0.52, учнів реальних шкіл 0.55, учителів середніх шкіл 0.55, державних урядників 0.64, адвокатів 0.80, купців та промисловців 0.83, народніх учителів 1.56, учеників фахових шкіл 1.81, приватних урядників 1.97, учеників учительських семинарій 3.79, студентів вищих шкіл 6.95, робітників і зарібників 11.69, ремісників 13.68, учнів гімназій 17.19, хліборобів 26.17.

Отже з цих даних можна сконстатувати, що майже всі фахи взяли участь в січовому стрілецтві, кожен клас і навіть професія мали в ньому своїх представників.

Що до літ уродження січових стрільців, то тут статистика дає такі цифри: 1900 р.: 1.03, 1882 р.: 0.21, 1884 р.: 0.24, 1889 р.: 0.13, 1883 р.: 0.46, 1885 р.: 0.55, 1886 р.: 0.98, 1888 р.: 1.50, 1887 р.: 1.59, 1898 р.: 2,76,1890 р.: 2.76, 1892 р.: 5.84, 1891 р.: 3.81, 1897 р.: 8.21, 1893 р.: 10.21, 1896 р.: 15.55, 1895 р.: 17.06, 1894 р.: 18.4. Статистичні відомости, наведені автором, не-вичерпуючі. Так, напр., нема відомостей про % відношення між старшинами і звичайними стрільцями; нема також відомостей про те, чи служив хто з стрільців у війську до війни, про жонатих і не жонатих і т. ин. Взагалі ця статистика вимагає певних коректив і добре було би, як би майбутній історик січового стрілецтва звернув на це особливу увагу в цілях більшої точности і повноти цифрових даних про справу.

Инший матеріял, уміщений в книжці О. Назарука, мав би власне бути ілюстрацією та фактичним доказом до тієї характеристики, яку дає автор нашим січовим стрільцям: „Офицери первОрядних армій уважають наших хлопців рівними своїм. Московське військо найбільший респект має перед пруським військом і перед українськими стрільцями. Наші хлопці виросли в очах московських офицерів, що зустрічалися з ними в боях, просто до легендарної величі" (стр. 146). Що січові стрільці хороші, організовані і дужі духом військового завзяття вояки, це справді так. Але в книжці ми знайдемо мало матеріялу, який би скріпив наведене запевнення автора. Він не подає оцінки удільної ваги от участи січових стрільців в тій чи иншій військовій операції, як не наводе він і тої оцінки, яку давала стрільцям вища військова влада, що мала можливість спостерігати і оцінювати стрільців під час виконання ними певних бойових завдань.

Може це й не входило в плани автора, але нам здається, що як би автор використав належні „накази" військової вищої влади, які безперечно малися в штабі Коша, то це би тільки ствердило і скріпило наведену вище високу оцінку стрілецтва, надавши їй більш об'єктивні, а через це і більш переконуючі риси. Не подає автор в своїй книжці відомостей і про окремих, більш визначних провадирів стрільців, їх ватажків або лицарів, що відзначились серед стрільців своїм лицарством та иншими військовими заслугами. Лише часом згадує він про окремі одиниці, популярні серед стрільців, як от сотник Вітовський (стр. 16). Це— дефект в книжці автора: війна творить своїх героїв і серед кожної військової частини визначаються окремі одиниці, що, наче губка, всмоктують в себе найбільш відважливі риси, якими означається решта вояків і дають типові зразки військового завзяття.

І все ж той матеріял, що подає його автор, про походи і бої січових стрільців викликає глибоку пошану і признання до цих оборонців ідеї української держави і політичної волі українського народу. З захопленням читаються сторінки, де оповідається про „Одного з тих, що боролися на горі Маківці" (17—33 стор.). Цей „одинокий"—„звичайний" собі стрілець Олекса Саджевиця, безстрашний вояка, віртуоз своєї справи—і з цього боку не зовсім звичайний —що все хоче „до вогню" і в огні почуває себе наче риба в воді, скажено винищує „москаля", разом з тим на запитання, „що як війна мине і пройдуть літа", то про що він найбільш буде пам'ятати? — одповідає: „В горах коло верха Пікут, побачив я

якось хату і увійшов до неї, застав там двоє дітей: дівчинку, могла мати літ 10 до 12 і ще меншу дитину, котру вона бавила. Питаю: „Де тато?“ —„Пішов за треном.“ — „Де мама?“ „Велика куля урвала мамі голову“. —„Ви самі?“ — „Самі“. Мені дуже жаль зробилося тих дітей і я лишив їм свій хліб.“ Non multum, sed multum! Щось *тяжке*, тепле і покоряюче чується в признанні цього стрільця, що пролив кров і сам що-хвилі приносив свою кров в жертву Україні.

З незмінним інтересом читається оповідання про гуцула Звіра, що завзято бився під Санєвицьком і в 11-денних боях, один пішов проти 5 москалів, трьох убив, а инших 2 взяв у полон і примусив їх, разом ще з двома захопленими полоненими, везти собі до курінного „на машиновому крісі“ (кулеметі) (54—59); рівно ж оповідання про гуцула Зітнюка, що під час атаки на московській шанці, вибірає об'єктом свого нападу офіцера, і конує напад під свистом куль, і все те робить спокійно, не звертаючи уваги на небезпеку (стр. 60-62).

Бої на горі і за гору Маківку коштували чимало жертв обом сторонам. Чи мало полягло смертю хоробрих на тіні Маківці і січових стрільців. Не дивно, що про бої за Маківку так часто оповідають автору книжки січові стрільці. Оповідання ці безпосередні, сміли і епічні. Менче всього оповідачі спиняються на власних заслугах або хоробрих вчинках. Але по за тим епічним спокоєм і великою скупістю на слова відчувається, що в пам'яти стрільців Маківка надовго залишиться, як об'єкт спогадів, як місце де судилося випробувати військове завзяття і силу любови активної січового стрілецтва до ідеї Вільної України.

Не спиняючись на инших розділах книги О. Назарука, присвячених опису багатьох моментів з життя та боїв січових стрільців, мусимо зазначити, що вся вона пройнята такою ж любов'ю і прихильністю до ідеї Вільної України, як і до живих репрезентантів цієї ідеї січових стрільців. Автор любить їх, як кращий цвіт нації, як кращих представників її, він шанує їх, як людей, що в переломовий момент історії рідного краю, з любови до нього, відчули всю історичну вагу моменту і *ділами* та готовністю жертвувати своїм життям дали доказ невмирущої ідеї Вільної України. Автор оточив стрільців січових певним пієтетом, осяяв їх німбом пошани і слави.

Той метод, яким користувався в цій справі автор, має свої вади і хиби. Вони зазначені були нами в початку цієї замітки. Мимо того, книжка Ос. Назарчука — і потрібна і цікава. Кожен, хто хотів би докладніще познайомитись з січевим стрілецтвом, її обминути не може.

Книжку видано дбайливо: хороший папір, розбірливий шрифт, багато гарно виконаних ілюстрацій з життя січових стрільців, портретів і краєвидів, з'язаних з походами стрілецькими, справляють найкраще враження.

Шляхом старих помилок.

Стаття священ.. О. Ходзицького.

126. *К. Ватинкевич.* **Свящ. Історія Старого Завіту.** Для початкових шкіл і домового виховання по програмі міністерства народньої освіти з поясненням прообразів і морального значіння старозавітних подій. Проскурів. 1918. 40 стор. н. 1 карб.

Перед нас спроба за наших часів першого, наскільки мені відомо, підручника по закону Божому, уложеного мовою вкраїнською. Тось саме через те, що ця невеличка книжечка на 40 стор.—перша ластівка, перший камінчик шкільно-підручникової літератури вкраїнської по Зак. Бож. вона зачіпає багато питань цілком принціпового значіння.

Мимоволі спливають в пам'яті власні законовчительські спостереження і бажання... На протязі 18 років законовчительської праці мені доля одважила бути сумним свідком того, як під синодальною російською опікою майже кожного року робились спроби полагодити наші законовчительські справи що до підручників і що до поліпшення релігійного впливу на шкільні покоління нашої молоді... І всі ці заходи ні до чого дійсного не доводили, бо провадились під ненатуральною опікою, під зовнішне-наданими завданнями і механічними засобами. Всі ті сили піклування над релігійною освітою й вихованням молоді доводили кінець-кінцем лише до того, що майже вся вона ставилась байдуже, або й ворожо до нашої церкви і віри, цього величезного й могутнього фактора культурно-духовного поступу людини, і звертались за натхненням на працю життьову до инших джерел... Тай чи могло бути инакше? Спершу гадали поліпшити справу збільшенням учебного матеріялу, за-для чого роз-

горнули програми середньої школи до меж ледве що не богословського факультету. А коли це не тільки не допомогло, а ще більш попсувало справу, почали знову обмежувати і скорочувати програми, додаючи до них штучні завдання моралізування й апологетизму проти безлічі нових вільних напрямків релігійної думки й життя. Ніщо не помагало, бо сама провідна ідея, заложена як підвалина до підручників і до навчання, була випадкова й хибна.

Сумні то були часи, але вони вже минули. Стала доба можливостів серед обставин вільного життя збудувати як найкращі умови за-для релігійної освіти і виховання нашої шкільної молоді, щоб знову навернути її до старожитньої дідівської віри, цього занедбаного й забутого джерела невичерпуємого натхнення і засвоювання самих величних ідеалів для творчої праці у всіх галузях життя. Перед нас тепер встає на всю свою постать завдання величезної, може, історичної ваги — це: релігійно переродити нашу шкільну молодь, будучих діячів на безмежному полі нового національного життя.

Багато тут належить від особи законовчителя, але, може, ще більш—від добрих підручників. Це завдання ми виконаємо тільки при умові рішучого розриву з казенною і мертвою минувшиною. Але нині є небезпека задовольнити пекучу потребу в підручниках по Зак. Бож. простим перекладом з російського. Це було б історичним гріхом професійним!.. Отож застережемося від некористної роботи перелицьовування російської спадщини що до підручників по Зак. Бож. на вкраїнську мову. Це перш за все. Хай краще на якийсь час ми зостанемося без підручників: будемо катехитувати (навчати зі слів), аби не робити першої невдалої спроби, бо, по-народньому прислів'ю, „лиха біда—початок". Перш над усе необхідно обережно й ріжнобічно обміркувати, яку провідну ідею повинно положити за підвалину до шкільної законовчительської праці, як і які саме за-для цієї мети творити підручники.

Та „священна історія Старого завіта", що лежить перед нами як раз і робить враження саме того відродження на вкраїнському ґрунті російської спадщини. В 20 устyпах своєї книжечки автор містить всю старозавітню історію, що надто вже скупо, алеж діло не в кількості, а в якості. Всі оповідання переказано досить доброю вкраїнською мовою, хоча мають й чималу кількість огріхів та хиб. Але всеж таки ознаки перелицьовування російських взірців настільки значні, що враз кидаються в вічі. Що визначають, наприклад, оті хронологічні дати, що стоять в 4 місцях книжечки (створіння миру за 5508 р. до Христа; всесвітній потоп за 3247 р.; призвання Аврама за 2040 р. і Синайське законодавство за 1615 р. до Христа)? Що вони повинні сказати хлопцеві 2-го року навчання в початковій школі? Ще менше розуміємо, що вони покажуть при „домовому вживанні" історії? Не говорючи про те, що дати ці дуже непевні, вони зроблять на хлопця хіба що враження якихсь китайських ієрогліфів, цілком незрозумілих. А в підручникові, та ще й призначеному для широких кол читачів переважно з селян, нічого незрозумілого, або непевного бути не повинно. Зате ми певні, що тії дати залізли до першого підручника вкраїнського по Зак. Бож. від своїх родичів російських, так просто—механично...

Або ще про цитацію Св. Біблії. Під кожним § знаходимо ту цитацію. Але в підручникові ні одного слова ніґде не сказано, що то є за скорочення під заголовками §§: Бит. 1 гл., 2 гл., 1—25 ст.; Бит. 3, 1—24; Бит. 4, 1—17... і т. і. на протязі всіх 20 §§ історії. Ще в школі законовчитель догадається, може, роз'яснити значіння тих скорочень. Але хто це зробить при „домовому вживанні"? Безумовно й це—спадщина російська.

Великим ґанджем підручника вважаємо й те, що враховано його на дуже широкі кола споживачів. Історія призначається не тільки „для початкових шкіл", але ще й для „домового у(в)живання". Якого віку будуть тії споживачі? Певне дитячого, бо це за-для них призначаються „моральні висновки", що знаходимо наприкінці 9 історій. Але тоді, як уявляє собі автор стан народньої освіти сьогочасної на Вкраїні, особливо в селах? Деж по-за школою навчаться діти користуватись друкованим словом?! А як що автор рахує на читачів дозрілого віку, то до першого сумніву треба додати ще й жаль за майже дарма страчений час на читання історії, бо від того читання не багато користи буде для дозрілих. Отой дуже великий обсяг рахунків авторових на читачів дуже шкодить книжці: для одних вона дуже елементарна до некористности, для инших—де в чому незрозуміла...

Для авторів перших підручників всякою новою мовою, як от і вкраїнською,— дуже важно, хоч і не легко, утворити від-

повідну терминологію, по змозі народню й зрозумілу, але й влучну та добре окреслену. Для авторів українських підручників це завдання особливо трудне, бо ми дуже звикли до терминології російської: і от що його робить? чи ту російську тільки фонетизувати, чи шукать на рідній мові відповідного термина. Тут часто и справедливо закидають на кованість слів. Що до автора цього першого підручника, то повинно зазначити, що історично-богословська терминологія його не завше стала, а часом і дуже штучна, неб-то кована. Наприклад, він видимо не установив, яким словом йому зазначати мир- вселенну, і от в одному місці пише „світ", в другому „мир", а, розповідаючи про створіння Боже в перший день, слова Божі подає так: „нехай буде світло". Історія під числом 2 має такий штучний і невдалий оглав: „Впад прародителів у гріх". Є в автора зайва и непопустима стилізація: в перекладі 4-ої заповіти Божої по-українському слово „субботній" перекладається „святешний", а після слів „день сьомий" в дужках додається „недільний". В перекладі 10 заповіді слова: „ні раба его, ні рабині его", передаються так „ні його наймита, ні його наймички".

Про мову ми сказали вище. Тут додамо, що ми б тільки бажали в підручникові, особливо для початкових шкіл, бачити простішу складню мови, неб-то щоб думка автора висловлювалась короткими енергійними реченнями на взірець біблійної мови. Ті енергійні речення роблять добре враження на дітей, гарно вкладаються в намять і навіть виховують дитячу волю.

Шрифт друкарський вибрано влучно: він прозірний і не дрібний. Але що до друкарських помилок, то їх дуже багато. На кінці книжечки помилок показано тільки 18, але в дійсности їх в багато разів більше.

Треба ще сказати кілька слів про саму душу підручника, про його провідну ідею. Провідна ідея, це справді душа кожної книги. Вона повинна оживляти мертві рядки книги і відбиватись на думці й серці читача, втілятись там і панувати в настроях і вчинках. Яка ж провідна ідея у автора історії? Він зазначає її в підзаголовкові своєї книжечки, обіцяючи дати історію, „з поясненням прообразів і морального значіння старозавітних подій". Але по нашому переконанню за провідну ідею це служити не може й висовуватись на перше місце при будуванні старозавітньої історії не повинно. Гадаю, що сам автор не почуває. Він сам певне добре бачить, що не в кожному навіть з 20 оповідань, які ним обрано за для підручника, є прообрази, і не до кожного можна прибрати відповідний і натуральний моральний висновок. В 20 оповіданнях знайшлося тільки 8 прообразів, і тільки до 9 з оповідань можна було додати моральні вроки. Є більш поважне и самостійне завдання для старозавітньої історії. Моралізування ж, особливо коли воно проводиться урочисто, як у автора, дуже небезпешне, неприємне, а частенько й шкодливе.

Саме натуральне завдання старозавітньої и новозавітньої історії — закласти перші підвалини, заготовити перші камінчики для будівлі релігійно-философичного світогляду дитини. Звідкіля мир: звідкіля — я сам: за-для чого мир, я сам і всі люде; хто то є Бог; що то за істота; які його відносини до мене и миру; чи завше споконвіку так зле жилось людям на землі; чи завше так і буде житись; звідкіля мирове лихо і всі біди, як хороби людські і смерть як людська, так і всього живого; світове жадання щастя; бажання спасення через Христа; підтовлювання до його людей? і т. и. Ось які питання повинна освітлити й розвязати для дитини старозавітня історія відповідно духовному стану дитини, освітлити в яскравих рисах і енергійних виразах, щоб вони зробили глибоке враження на дитину й заховалися у неї в намʼяті й серці на ціле життя. Моральні погляди дитини на цьому ґрунті натурально почнуть формуватись в свою пору під впливом новозавітньої історії, цього природнього найкращого джерела найвищої християнської моралі. Що це натурально саме так повинно бути, видко з того, що Св. Євангеліє до головних питань старозавітньої історії вже не звертається, воно вважає їх вже розвязаними і на підставі їх будує свою мораль величну.

Цієї ідеї за мету навчання старозавітньої історії наш автор не мав, а може про неї й не догадувався. Це видко з того, що він навіть зовсім проминув оповідання про щасливий стан прародителів в раю, а обмежився де-кількома словами про це в ріжних місцях (стор. 2, 3 и 5) книжечки. Тай взагалі перші історії він розповідає так звичайно, так по казенному, що яка небудь ідея нігде не підкреслена и яскраво не проступає.

От же через те підручник п.-о. Ванькевича зостається без оживляючої його душі, а так тільки є дочасним гостем під

обличчям „моральних висновок“ до священо-історичних оповідань.

Цей капітальний дефект підручника можна полагодити тільки переробкою всього підручника, починаючи від першої його сторінки й кінчаючи останньою. А до того часу книжечка п.-о. Ванькевича зостанеться тільки невдалим прищіпком російської ягоди до вкраїнського стовбура. А наскільки користним,—не хай присудить сам автор.

Драматичний мотлох.

Статтія Л. Старицької-Черняхівської.

З приводу драм О. Островського. *)

Всім відома сцена з Гамлета, коли Гамлет, обурений хитруванням Розенкранца та Гільденштерна бере з рук музики дудку і, подаючи її Розенкранцові, прохає його заграти на ній. Розенкранц відмовляється, виправдуючись тим, що він ніколи не вчився грати на дудці.—„Так як же ти хочеш грати на людській душі?!“—скрикує з обуренням Гамлет. Ця сцена з Гамлета згадується мені завжди, коли доводиться говорити про сучасну драматичну продукцію українську. Вона велика. Дійсні драматичні письменники пишуть мало, надолужують невігласи. Вони видають свої твори, розсилають їх по редакціях, по дирекціях трупи, розносять по приватних помешканнях, — імпортують як найкраще свій крам, — люде практичні.

Звичайно, кожна література має, мабуть, такий драматичний мотлох і може не варто було б говорити про нього, але у всіх цих драмах есть дві спільні риси, досить характерні: абсолютний брак драматичної техники та наслідування кінематографу, і почувається, що в цьому зъявиську є щось більше загальне, ніж проста невдатність авторів.

Здається, що „удѣльный вѣсъ“ драматичного мотлоху навіть підупав останніми часами. За добрих старих часів не було драми без монологів. Хвилини напруженої боротьби душевної героїв пьєси переказувалися завжди монологами. Таким чином автор-драматург, що вже він не був плохим,—все таки розумів, що в драмі він мусить дати нам переживання людські, еволюцію душевної боротьби.

В наші часи, цілком слушно, в реальну драму не вводять монологів, проте переказати душевні переживання героїв без монологу,—спосіб далеко художніший, але й далеко складніщий, треба опанувати всією гамою людського життя і викликати з нього всі згуки, всі ньюанси. Цього не кожен досягне, а через те драма лишається без головного свого елементу життя людської душі.

На кін виступає новий чинник — кінематограф.

Кінематограф — те-ж драма без душі.

Що б справити враження на людину, кінематографична драма мусить показати на екрані силу зовнішніх рухів, надмірного телесування героїв, якого і в житті не буває, силу несподіванностей, ріжного страхіття і т. п. Тонкі Чехівські модуляції зникають, — рвучкі, різкі несподівані зовнішні переміни опановують драму, а драматичний мотлох в першу голову.

Для ілюстрації наведемо дві пьєси Олелька Островського,—„Стрільці“ драма на 4 дії та „Гетьман Іван Мазепа“.

В драмі „Стрільці“ сюжет, що найновітніщий, — війна і події в Галичині „Знакомитий“ письменник Верба має „екзотичну“ жінку Альоїзу, з якою вони шалено кохаються, провадиться екзотична сцена кохання, але тут зъявляється „знакомитий“ музика Волинець. Ремарка автора: „Він середнього росту. Голова й лице голені. Погляд очей гострий гіпнотизуючий, над ними пьявками звиваються чорні, густі брови. Чоло характерне „вдале“. Словом — „неотразимъ“. Між Альоїзою і Волинцем був роман, але Альоїза не хоче його згадувати. Альоїза — особа вражлива, натура тонка, „екзотична“, — побачивши свого колишнього кохання „вся тремтить“ і звертається до нього „нервово“: „*Та не витрищайте так свої баньки!*“ Починається сцена д. Волинця з „чужою скрипкою“ це б то з жінкою д. Волинця.

Діалог екзотичний.

> *Волинець.* Ти забула коли я тебе купав в пахощах дорогих перефум. Твоє тіло зіткане з молока і крови (цікаво знати на якому верстаті можна ткати молоко? при відсутности мануфактури це було б надзвичайно добре приладдя! Л. С.); з голови й до ніг заквітчував квітками. Ти вже забула про це? Забула?“

Альоїза „(хоче коритися його погляду) і згадує звичайно „перефуми“.

Одначе спогади викликають обурення Волинця і він звертається до Альоїзи з та-

*) №№ зреценз. кн. 427, 428.

кими щирими словами: „Тобі бракувало мужчини і ти зупинилась на мені“.

Знайомі ноти?

Екзотичну Алььоїзу розчулює щира тірада. Волинець благає її покинути чоловіка. — „Наше життя буде одна казка, нескінчене свято, каже він, і наче сталевим обручем бере Альоїзу силоміць в обійми“, але тут „входить Юрій і каменіє“.

Ефект.

Звичайно, Верба виганяє Альоїзу, але як людина запопадлива, дає жінці і пашпорт і білет.

Друга дія відбувається через 4 місяці в кавярні у Львові. „Знакомитый“ музика Волинець грає в ресторані в оркестрі, а потім „іде з мисочкою між гостей“. Крім цього артистичного завдання є в нього ще друга спеціяльність, — він „крамарь жіночим тілом“, він продає свою Альоїзу всім офіцерам у цьому-ж ресторані, щоб зібрати більше грошей, пояснюючи, що „все людське щастя залежить від грошей. І коли знаходяться покупці кохання, — то в цім те-ж нема нічого ганебного“. Нотки знов знайомі тільки... „quod licet Jovi“...

Екзотична Альоїза, нічого не маючи в принціпі проти цього, заявляє тільки: „все ж приємніще з гарним, чим з бридким“...

А потім іде гидка сцена Альоїзи з хорунжим, в якій виявляється, що Альоїза досконально переводить свою діяльність. Далі іде неможлива сцена з поручиком.

Альоїзу збірається бити поручик, а хорунжий погрожує їй: „Вважай, коли зі мною що станеться, то застрелю, як собаку“.

Але „знакомитый“ письменник Верба вже тут в ресторані... *Альоїза раптом побачила біля колюмни Юрія. Її всю стріпонуло і вона, як сніп, впала йому під ноги.*

Екран ..

Що, до чого, через що...—абсолютно незрозуміло. Який душевний перелом, чи то „зрив“ утворився в душі Альоїзи і самого Волиниця, що вони обрали такий шлях життя—цілком невідомо. Але які ефектні рухи,—чоловік зьявляється біля колюмни, грішна жінка падає йому, як сніп, під ноги. Хіба ж не кінотеатр?

Третя дія, — і брат, і чоловік дорікають Альоїзі її брудним життям. В самий розпал сцени між чоловіком і жінкою, починається конференція літераторів, яких скликав Юрій Верба для обміркування питання про Україну і Малоросію, право на національне самоозначення, федерацію, самостійність і т. д. Громові тіради Юрія.

Сцена закінчується цілком слушним питанням одного з літераторів:—Позвольте, я тогда не понимаю, зачѣмъ насъ сюда позвали.

Четверта дія — і Юрій, і Альоїза, і брат її, Розлуцький, на Карпатах.

Юрій зьявляється на горах. Ремарка: *„В орхестрі мельодрама піано „ой нема то краю над ту верховину“.*

Сліпий батько Альоїзи нагодився на верхівочку гори і по голосу пізнає своїх дітей. Сльози й радість;—мелодрама.

Починається бій. Сестра-жалібниця Галя виносить на руках пораненого. Москаль конає, але перед смертю провадить довгу промову на тему: характеристичні риси Українського народу. Нарешті, виконавши волю автора, вмірає остаточно. *„В орхестрі мельодрама — Гарматний гук трусить скело“*. Починається атака, Юрія вбито. Альоїза розливається трагічною тірадою.

„Апофеоз — в віддаленню Вільна Україна“.

Чи-ж не сценочка?

Я навмисне спинилася на розгляді цього твору, щоб читач міг навіч побачити, що це за драми. Чи є в них хоч зерно того елементу художности, що, мов прожектор, прорізує темряву чужої душі і серед мінливих зьявищ життя знаходить керуючі сили, провідні думки.

Це щось безталанне, неграмотне, пересипане газетними тірадами, ілюстроване кінематографичними позіціями й присмачене позиченими міркуваннями що до торгу жіночим тілом!...

Драма „Іван Мазепа“ відріжняється від першого твору лише тим, що вона історична.

Розвиток дії збудовано на тих самих підвалинах, це-б то на піску,—його нема.

Мазепу виведено в пьесі і як політичного діяча, і як кохання. Що до першого, то роля Мазепи обмежується лише тим, що він вислухує ріжні розмови,—полковників, царя, пані Дульської, Войнаровського та инших. Самого Мазепи з його великими політичними замірами з його глибокими ваганнями й переживаннями немає зовсім. Тільки на останній сторінці драми Мазепа заявляє глибокодумно: *„Я чую, що смердить недобрим, я можу втратити булаву“* і ухвалює не їхати до царського війська.

Це Мазепа—політичний діяч, Мазепа-коханець жагучо кохає Мотрю, сватається до неї, після бешкету, що підіймає в його господі пані Кочубей — виряжає Мотрю додому.

Далі,—жодних відомостей про відносини Мазепи до Мотрі і її до нього, про його душевні переживання, і тільки з останніх рядків пєси ми довідуємся, що Мотря вийшла заміж за Чуйкевича. Мотря приїхала в Білу Церкву, благає пустити її до гетьмана, але гетьман не хоче знати зрадниці і говорить: (ремарка—„твердо") —„Скажи пані Чуйкевич, що мене не має дома".

На цьому й кінчається драма.

„Не приняли съ визитомъ". Історичний бік драми складається з двох елементів розмов дійових осіб про історичні події і ріжних уступів з великої історії Грушевського, та історичної характеристики дійових осіб, та тогочасних відносин,—студії самого автора.

Дякуючи йому, ми дізнаємося, наприклад, що Мотрона Кочубеївна була особою самого останнього поводження. В першій дії Чуйкевич свариться на неї кулаками і кричить:—„Ой паскудним смердить! Хрест мене вбий, як тільки застукаю вас вкупі, обох битиму". В другій дії Мотренька цілується з джурою Мазепи і веде досить слизьку сцену і т. д.

Автор дає нам милу картину патріярхальних родинних відносин генеральної старшини. Пані Кочубей говорить дочці: „Ах, ти непутяя дівко! Її аби-во штани, вже й роскисла, вже й повисла на губах, як клочча на тину!" Мотря відповідає матері:— „Роззявили ротяку, хоч колесами їдь. Я вас не прохала, щоб ви мене на світ плодили... В мене батьків сім байдаків, а весьмий нагружається коло Дніпра". Далі сцена набірає ще більш кінематографичних окрас.

Мотренька (плює їй (матері) в лице). Тьфу тобі межи очі, стара відьмо!

Кочубей (кидається до неї). Дочко.

Мотренька. Тьфу і тобі в стару бороду! Нестотно перекупна в „Зайцях".

А єсть-же спеціяльне зібрання листів Мазепи та Кочубея, що так добре характеризують тогочасні родинні відносини. В своїх листах до сина старий Кочубей не вживає навіть слова „мати", а пише з шанобою „родшая вас на славу тяжко заслабла". Слово „мати" здається йому не досить респектабельним.

Та все це не про д. Островського. Однакова його недбалість і що до історичного боку пєси.

Щоб заграти на дуді, треба перше навчитись, а щоб грати на людській душі,—невже для того нічого не треба?

Кожна галузь мистецтва має свою техніку. Співець, музика, маляр перш за все мусить опанувати теорію і техникою свого мистецтва. Література й особливо драма мають і свою теорію, і свою техничу. І коли б наші драмописці студіювали хоч трохи найкращі твори літератури,—вони-б не писали того, що пишуть тепер всі оті Островські, Колесниченки та безліч їм подібних...

Критика і бібліографія.

І. Історія.

429 *Микола Костомарів.* **Історія України в житєписах визначнійших еї діячів.** Переложив *Олександер Барвінський.* Друге видання, ілюстроване, з портретом автора на спомин 100-літніх його народин. Накладом Книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка. У Львові, 1918. Ст. 493.

Життєписні нариси визначних діячів нашої історії належать до кращих зразків творчости Костомарова, як історика-художника. Тут власне виявився з особливим блиском його талан відреставрування на тлі сухих і скупих історичних відомостей живих образів далекої минувшини, влучних і майстерних характеристик. Сюди вложив він своє розуміння цілої історичної концепції минулого рідної землі, вложив свої симпатії й антипатії. Не раз тут художник і політик змагався з істориком, хоч і не змагався з історичною правдою. Всі ці нариси, од князів Володимира й Ярослава і кінчаючи Дмитром Ростовським і Мазепою творять ніби одну спільну історію України в біографіях її видатніщих діячів, а життєпис Богдана Хмельницького становить цілу окрему монографію, ніби скорочений виклад відомої трьохтомової праці Костомарова про славного гетьмана.

Нариси ці було переложено на українську мову Ол. Барвінським і друкувалися у Львівській „Правді“ й окремими випусками сорок літ тому назад. Розуміється, видання це давно зробилося бібліографичною рідкістю. Нове видання—саме тепер на часі: воно особливо може придатися тепер, як помічна книга при шкільній науці рідної історії в школі.

В тексті уміщено кілька десятків портретів і деяких історичних малюнків. Мова перекладчика, як взагалі у д. Барвінського, дуже добра, хоча, розуміється, з певними ознаками місцевого галицького наріччя.

Л. Дорошенко.

130. *Др. Богдан Барвінський.* **Оповідання з рідної історії.** Жовква, 1911 р. стор. [illegible]. Ціни не зазначено.

Писати підручники—річ дуже нелегка, особливо підручники по історії. Далеко не кожна популярна книжка по цій галузі знання може служити підручником.

Від порядного підручника для середніх шкіл по історії ми маємо право вимагати того: 1) щоби він був досить повний, цеб-то давав той мінімум знання, який необхідний для кожної людини, що має претензію називатись інтелігентом; 2) щоби разом з тим він був короткий і вивчення його можна було-б вмістити в невелику кількість тижневих лекцій, що призначаються шкільними планами для шкіл середніх; 3) щоби він отмічав те, що зьявляється важніщим і головніщим в ході історії і обминав ті подробиці, які не грають великої ролі для розуміння данної історичної епохи, але непотрібно обтяжують розум і пам'ять учня; 4) щоби він був цілком об'єктивний, безсторонній, з тим може бути лише виїмком для історії спеціально рідного краю, щоби він будив почуття патріотизму, але не шовінизму; 5) щоби він був написаний ясною, зрозумілою мовою.

Чи задовольняє тим вимогам книга д-ра Барвінського? Вона дає необхідний мінімум знання, але лишень в історії політичній і військовій, що до історії культури, вона зачіпає її тільки злегка, зовсім обминаючи історію соціально економичну. Написано її досить коротко і цілком пристосовано до протягу гімназичного курсу. Вона дуже гарно одмічає те головне, що зьявляється характерною рисою епохи, про менш важне згадує, але у вставках дрібним шрифтом, неважні ж подробиці зовсім обминає. Вона могла-б назватись цілком об'єктивною, коли-б в питанні про унію не виявляв автор свого католицького світогляду, хоча треба визнати, що робить він це дуже обережно; однак такі вирази, що „грецька церква попала в *схизму*“ (стор. 84) цілком недопустимі. Книжка будить патріотизм в учневі, але ніде не грішить проти історичної правди, а тому її ні в якому разі неможна назвати шовіністичною. Врешті, що до мови, то хоча вона дуже звичайна і зрозуміла для галичанина, однак вимагає значних поправок, щоби бути зрозумілою і для учня з України.

Таким чином книжка д-ра Барвінського могла би бути уживаною для шкіл середніх на Україні, але лишень в тім разі коли її буде виправлено згідно зробленим вище увагам, цеб-то, коли її буде доповнено нарисом соціяльно-економичного розвитку людности, коли будуть викреслені всі вирази, які виявляють католицтво автора і коли буде виправлено мову книжки.

До цього мусимо додати, що уміщення в додаткові вибору з літописних оповідань можна признати дуже влучним, а також що вибір образків (числом 53) надзвичайно гарний і безумовно допомагатиме учневі в розумінні найголовніщих історичних фактів.

К. Лоський.

II. Публіцистика.

131. *М. Драгоманів.* **Листи на Наддніпрянську Україну.** Видавниче Товариство „Криниця“ у Київі. 1917. Ст. 123, ціна 2 руб.

В 1892—93 роках відбувся на сторінках галицько-українських часописів надзвичайно цікавий обмін думками про національну справу українську між двома видатніщими українцями того часу—Драгомановим і Грінченком. Цей обмін думок вилився в переоцінку цінностей українського національного руху з погляду двох важніщих течій серед тогочасної нашої інтелігенції—радикальної, яку представляв собою Драгоманов і поступово-національної, яку репрезентував Грінченко. Грінченко виступив (під псевдонімом П. Вартового) перший на сторінках „Буковини“ з гарячою критикою „українофільства“, головні представники якого, проголосивши на початку 80-х років принціпи „аполітичного культурництва“, звели своє українство до академичного студіювання мови, історії й етнографії, не залишивши сливе жодного місця для національно громадської роботи. Ставлючись негативно до російської культури на Україні, Грінченко, яко представник тої громадської групи, яку він називав тоді

„свідомими українськими націоналами-народолюбцями", покладав головну вагу в розвитку національної свідомости серед українського громадянства і серед народніх мас. Він уважав, що „національні питання тільки там можуть поступитися назад перед соціяльно-культурними, де нації, яко нації, не погрожує ніяка небезпечність"[1]). Українська нація з цього погляду дуже загрожена, отже її треба насамперед культурного розвитку на національному ґрунті. Грінченко вважав тоді, що українські націонали-народолюбці мусять зріктися поки-що всяких заходів коло радикальної одміни сьогочасного ладу на Україні, маючи на увазі сьогочасну, а не ту, що ще колись буде працю. Він думав, що „ніхто ще не сказав у справах соціяльних певного слова такого, що на його, яко на непохитну правду, можна було би цілком зіпертися, одміняючи соціяльний лад сьогочасний, та що ніякі одміни не зможуть пособити, коли люде, що за-для їх учинено ті відміни, не досить культурні й освічені, щоб увести їх у життя і належно з їх користуватися"[2]).

Драгоманов дав свою відповідь на сторінках радикального „Народу". Вбачаючи в писаннях Грінченка прояви українського націоналізму, який побиваючи націоналізм московський з його претензіями на самобутність, сам оперує методами такої ж самобутности що-до українства, вирішуючи питання „своєю мудростю", „своїм умом", „на глазомѣръ", Драгоманов протиставляє йому свою улюблену ідею: „космополітизм в ідеях і цілях, національність в ґрунті і в формах культурної праці" (ст. 42). В протилежність Грінченку, котрий в усьому українському руховi першої половини XIX ст. бачив хитання між любов'ю до етнографичного українства й прихильністю до московської державности і початок демократичного напрямку й національного самопізнання веде тільки од Шевченка, Драгоманов показує, що „свідомий лібералізм, як і свідомий демократизм зародився на Україні вже після смерти наших автономних інституцій і далеко більше на абстрактно-європейському, ніж на історично-національному ґрунті" (ст. 6) і появився не на українській, а на російській мові (В. Капніст, Полетика, Рилєєв). Так сталося, що „нові європейські ідеї демократизму і лібералізму, котрі згодом мусіли довести освічену громаду українську й до національного автономізму, появилися на Україні в перший раз не в українській одежі, не на українській мові, а на російській" (ст. 15).

Відповідаючи Грінченкові на його закиди українським письменникам першої половини XIX в. в сервілізмі перед московським урядом, Драгоманов зазначає, що Московське царство, не дивлячись на всі свої хиби і на все те лихо, яке наробило воно Україні, все-таки „було певною організацією громадських сил, до котрої пристала й наша Україна, і котра виповняла й наші національні задачі з того часу, як історія склалась так, що ми самі собі не могли їх виповняти" (ст. 19). Такими національними завданнями вважає Драгоманов увільнення України від насильства татарсько-турецького і від підданства польського. Отже, виповняючи ці завдання, московський уряд як-раз і викликав цим симпатії таких українських письменників як Гулак-Артемовський, Квітка, пізніше — Стороженко. Лібералізм і демократизм Шевченка, переданий ним усьому вкраїнському рухові, як вважає Грінченко, пояснює Драгоманов не стільки його геніяльністю, скільки впливами європейських ідей через освічених представників українського й російського панства: „геній Шевченка мав дечому навчитись і від таких панів, котрі бачили світа й знали більше як він; від себе особисто Шевченко приносив своє мужицтво, свої спомини... і вже з суми всіх них елементів, а не з одної геніяльности вийшла національна свідомість і народолюбство Шевченка" (ст. 27).

Обороняючи Костомарова, Куліша й себе самого од обвинувачень Грінченкових у „спанталиченню" українського громадянства недостачею витриманости в національній справі й прихільністю до російської культури, Драгоманов виясняє, що як раз в то-ті роки, коли „в Росії серед українських кружків зменшилась національна виключність, коли почали висуватись на перший план інтереси об'єктивної науки, а в белетристиці цілі соціяльно-психологичного аналізу" — українська наука й література стояли зовсім не низько. У 80-х же роках, коли формальний націоналізм запанував над космополітичним науково-соціяльним напрямком, — „в літературі на українській мові видно явний упадок ідейний і навіть чисто літературний" (ст. 37).

На закиди Грінченка радикалам в легковаженні української мови, в зневазі до націоналізму, Драгоманов одповідає викладом свого profession de foi: „ми, каже він,

[1]) Б. Грінченко. Листи з України Наддніпрянської. Київ, 1917, ст. 111. Рец. див. „Книгарь" ч. 3-е, № 127.

[2]) Там-же, ст. 115—116.

признаємо національности, як очевидний факт, як результат певних природних і історичних обставин життя народнього; ми признаємо важність найвиднішої національної ознаки, народньої мови, як способу морального звязку між людьми. Ми признаємо не тільки право живих груп людей, в тім числі і національних, на автономію, а й безмірні користі, які виносять люде від такої автономії. Тільки ми не можемо шукати собі провідних думок для громадської праці, культурної, політичної і соціяльної, в почуттях і інтересах національних, бо шукаючи ми б заплутались в усяких суб'єктивностях, в дісі історичних традицій і т. д. Ми шукаємо таких провідних і контрольних думок в наукових виводах і інтересах інтернаціональних, вселюдських. Через те, коротко кажучи, ми відкидаємо не національности, а націоналізм, а надто такий, котрий себе сам виразно противуставляє людскости, або космополітизму: ми не признаємо примусових думок і почуть, котрі видаються за національні, ніяких обовязкових історично-національних святощів, а надто ненавистів до других національностів"... (ст. 41). Я навмисне зробив цю довгеньку виписку, бо тут найповніше сформулував Драгоманов свій погляд на справу національну, погляд, який обстоював в цілому ряді инших своїх писаннів.

Драгоманов блискуче розбиває погляди націоналів-народолюбців про потребу зректися усяких заходів коло політичної самостійности української, доводячи, що без політичної самостійности, чи автономії, не може бути і автономії національної, але не бачучи ґрунту для державного сепаратизму українського, він вказує на повну можливість політичної й національної автономії української на ґрунті земської самоуправи (ст. 47).

Відповідь Грінченка на уваги Драгоманова викликала з боку останнього нові статті (вже в „Буковині"), де Драгоманов, полемізуючи з окремими думками свого опонента, дає перегляд думок видатніших діячів українських про національну справу вкраїнську в Росії й в Австрії, переносячи головну увагу на Галичину, де в ті часи (початок 30-х років) тільки й можливий був отвертий національно-громадський рух. Він характеризує важніщі течії громадські в Галичині—москвофільство, народовольство й радикалізм, радючи українцям російським іти вкупі з останнім.

Я не буду зупинятися на перипітіях дальшої полемики між двома талановитими публіцистами, полемики, яка має інтерес вже по тому одному, що велася вона в достойному поважної теми об'єктивному тоні, з блискучим багацтвам аргументації й оригінальних думок з обох боків; скажу тільки, що вона в цілому дала систематичну ревизію встановлених поглядів на українську справу громадську й літературну. Грінченко в більшости погодився з думками свого опонента. В своїй практичній роботі він пішов цілком в тому напрямі, який обстоював Драгоманов, коли радив наповнювати українську роботу живим, загальнолюдським змістом. Як „Листи на Україну Наддніпрянську" Драгоманова, так і „Листи з України Наддніпрянської" Грінченка зберігають, на нашу думку, свій інтерес і досі,—не тільки з погляду історичного: не вважаючи на радикальну зміну політичних обставин, сучасний читач не мало корисного може зачерпнути для себе з думок про справи й відносини межнаціональні, які у нас не належать ще до питаннів цілком і безповоротно вирішених. Можна пожалкувати тільки, що „Листи" Грінченкові мусіли дожидати 25 років, щоб побачити світ окремим виданням, а „Листи" Драгоманова,—щоб вийти виданням другим, по першому, яке й у свій час (1894 р.) було майже недоступним для широкого громадянства на нашій Україні [1]).

Л. Дорошенко.

132 *Володимир Гнатюк.* **Національне відродження австро-угорських українців (1772—1880 р.р.)** Видання союза визволення України. Відень, 1916. Ціна 80 сот. 65 ст.

Не багата у нас література, де-б трактувалося про минуле і сучасний стан національно-політичного життя українців в Австро-Угорщині. Брошури Василевського, Доманицького, Яриновича, праця співробітників „Украинской Жизни", статті Єфремова, Франка, Драгоманова, Лозинського та инш., розсіяні по різних виданнях. Тим то не можемо не привітати брошури д. Гнатюка, хоча й виданої ще в 1916 р., але ж яка попала до нас тільки тепер.

Нового матеріялу людині, яка знайома вже з працями хоча би вище-згаданими, вона не дасть, але для широких кол читачів змістовна книжечка д. Гнатюка буде дуже цікавою і корисною.

[1]) Ми не беремо на увагу закордонне видання 1916 року, також мало доступне й мало росповсюджене у нас.

В коротких начерках (трохи суховато) дає автор більш менш повну картину національного життя австро-угорських українців, крок за кроком, починаючи з 1772 року, коли українці прийшли під Австрію, і доводючи до 80-х років. Розвиток шкільництва в Галичині і Буковині, азбучне, правописне і язикове питання, національна свідомість і москвофильство, преса, розвиток політичного життя, огляд життя громадських українських інституцій — ось на чому зупиняє увагу читача автор.

На великий жаль, картина не повна: не маємо даних за останні десятиліття (в инших місцях, правда, автором доповнення зроблено), свіжих цифр, освітлення фактів вчорашнього дня, але, не дивлячись на це кожний читач, познайомившись з цією працею шановного автора, буде добре уявляти собі, яким шляхом народ „хлопів і попів" перетворився в „націю". Кожному читачеві стануть ясними ці надзвичайно важкі обставини, серед яких жив і працював народ український в Австро-Угорщині і при яких все-ж зумів врятувати себе од повної асиміляції, яка йому загрожувала. Через те і не так вже важливо для нас, що подані в брошурі д. Гнатюка цифри устаріли, що багато нових фактів, нових імен можна навести, важливі дійсно ті висновки, які з наведених фактів та цифр виходять. Через те то брошура д. Гнатюка з цікавістю і користю для читача читається тепер і буде читатися й потім.

Видано брошуру гарно,—так, як давно вже не видаються брошури у нас, і коштує вона не дорого.

Л. Бурчак.

433 **Захалявна книжочка.** Видали полонені Українці табору Венляр. Венляр. 1916 р. стор. 62 in 32°, ціна 20 пфен.

434 **Голос пробудженого Українця.** написав Полонений. Бібліотека полонених табору Зальцведель. ч. 1. Зальцведель. 1916 р., стор. 16 in 32°, ціна 5 пфен.

„Захалявна книжочка"—це збірка „вибраних творів полонених українців, це данина їх солідарности і пошани до світлих робітників „Союза Визволення України", які, „з'єднані єдиною святою метою служення рідному народу,—прийшли в невільничі табори і дали нам змогу прилучитися до їх праці—національно-суспільного освідомлювання наших темних мас". І так збірочка є наслідок тої праці. Складається вона з 23 нумерів: віршів, нарисів і суспільно-політичних статійок з приводу ріжних болючіщих питань, що так тривожили полонених українців. Центром того всього є війна. Її причини, її риси і наслідки.

Досить переглянути заголовки нумерів, щоби переконатись, скільки нових і цікавих питань підняла війна в голові кожного полоненого. Але кількість тем не говорить ще про широту, про орігінальність і глибину трактовки тих тем. Читаючи цю книжечку, треба не забувати хто її писав і в яких умовах. Найслабшими є тут вірші, як найбільш удосконалена форма Української літературної творчости. Дужчими є статійки, що торкаються справ серйозних і складних. Тим часом з тих спроб пера полонених віє одним духом: високою ідеєю любови до рідного краю, ненавистю до війни, до рабства і темноти. І сміливо можна сказати, що коли це все писали не удосконалені в тій праці письменники, то затеж люде свідомі своїх завдань, щирі патріоти, і інтелігенти в дійсному розумінні того слова. Люде, які в неволі, серед ворогів і на чужині досягли того, що повинні були мати дома у рідній краю цілковитої свідомости, хто вони і яких батьків діти.

Те-ж саме свідчить і „Голос пробудженого Українця", але з тою лише увагою, що авторові не вдалось як слід оперувати тими проклятими питаннями, що штовхнули його до пера. Видко, що автор ще не з'ясував собі добре того всього, про що почав мову, і вийшло воно якимсь хаотичним і блідим.

Тим часом ці книжечки уявляють з себе цікаве і орігінальне явище—з ними треба познайомитись not... змісту їх, тоже як з фактом значної ваги в нашім політичним житті.

П. Богацький.

III. Красне письменство

435 *Іван Липа.* **З нового світу.** повість. В-во „Шлях". № 16. Київ. Стор. 24 in 32 ц. 65 коп.

Перед нами лежить книжечка українського письменника—Івана Липи, письменника, імья котрого траплялось зустрічати читачеві в періодичній пресі не з учорашнього дня, але разом з тим цілком невідомого сучасному читачеві. Його літературна доля є загальною долею дуже багатьох українських письменників — його читають, забувають і зовсім не знають, бо твори його досі не видані, розкидані по ріжних виданнях, а література не занотувала серйозною, докладною статтею його довголітньої двадцяти-пятилітньої праці. І чи не сміливо, а разом з тим й не сумно, що за 25 літ своєї літературної праці письменник тільки ось тепер з'явився в літературі першим окремим виданням свого твору, яке й дає нагоду говорити про його? Страшна, убійча доля українського письменника! Письменника, який друкується з 1892 року в журналах, альманахах, газетах, котрий й сам видавав і редагував альманах „Багаття", писав поезії (псевдонім — Петро Шелест), прозу, критичні і публіцистичні статті. Написаного ним не вберещ у кілька томів, а в люде він виходить книжечкою, якій в нормальний час ціна раптом коповик.

Але можна сказати — яскравий, дужий і оріґінальний талант вмів же пробити собі дорогу й серед наших українських нетрів, а хто зоставсь невідомим, то значить не грав його талант привабним, чаруючим світом оріґінальности. На це мусимо сказати — вже одно знайомство з повістю „З нового світу" свідчить, що маємо перед собою працю солідного, вправного белетриста і тонкого, оріґінального псіхолоґа. А головне — письменника з власним обличчям, з певним стилем. Коли його мініятюри й новелки викликають думку про манірність, про вишукавість форми і поверховість, то не всі й не завжди, а повість, що читаємо тепер, свідчить одверто про свій, йому одному властивий, стиль автора, про його уміння і конечну потребу заглублюватися в інтимні псіхичні переживання. Коли вважати, що творчість є уміле сполучення двох реальностей — зовнішньої й внутрішньої, то стилем художника будемо вважати його уміння опанувати зовнішнім і віддати у розпорядження внутрішньому строєві його душі.

В д. Кипи є своя улюблена форма, своя мова — не така барвиста й легка, але оріґінальна й тісно сполучена з псіхолоґією твору і своєї теми. Це автор вже певної школи і досить високої артистичної культури. Змістом своїх творів він бере не зовнішню подію, а внутрішню, прояви псіхичного життя людини і тому й немає тут інтриґуючої фабули, цікавого для поверхового читача змісту. Вабить він не фабулою, а псіхолоґією, і в цій сфері автор почуває себе дома. Правда, шкодуємо, що не доводиться бачить більші твори, але й в тих мініятюрах та повісти маємо перед собою цікавого, оріґінального художника, вартого багато-багато пильніщої уваги видавців, а тоді критики і читачів.

„З нового світу" — є повість зраненого серця. Художник, покидаючи старий світ в буквальному й переносному значінні, посилає своїй дружині, з котрою пірвав все, свою сповідь. Коротко переказує він цілу повість свого дружинного життя — від часу, коли зустрічався в господі її першого чоловіка і до останньої хвилі, коли мусів сімулювати свою смерть і тікати в „Новий світ". Фабула повісті аж надто тривіяльна: Покохались і подружились двоє. Зустрівся третій. Жінка зрадила, а звідти і розрив з нею. Але повторюю, що не змістом зовнішньої фабули цікава ця повість, а характером, псіхолоґією, внутрішньою акцією. Це був шлюб „на вірі" між кращими особами, які в основу свого шлюбного життя поклали, крім любові, ще й високу Правду. І коли Правду було зганьблено, забруднено і страчено, — тоді нічого більш не зоставалось, як розірвати звязь дружинного життя. Псіхолоґія тих моментів — складає головний зміст і інтерес оповідання.

Ця невеличка повість незвичайно цікава ще й тим, що звертає увагу читача на сферу людського життя, яка в наш революційний час зосталась й зостанеться старим, заплісніявілим болотом, де гинуть людські кращі, тонші, шляхетні душі. Це особливий світ, який не зміниться від революційних переворотів, бо базується лише на вищій культурі людського духа. А без неї тут, як, правда, й всюди, буде вічний прах. „З нового світу" — є чудесною ілюстрацією того.

Видавництву порадимо, коли кращі, оріґінальні речі не сила видати більш чепурно й багатше, то хоча б пильнувати про бездоганність тексту. Коректура вражає страшеною неуважністю до видання.

П. Богацький.

436 *Іван Косинин.* — **Бібліст.** (Нариси з американського життя.) Видавнича спілка „Книгозбірня" ч. 7. Київ. 1918 р. ст. 40 in 16°. ц. 65 к.

Двійко невеличких оповідань незнаного у нас на Вкраїні письменника — І. Косинина, малюють настрої й відносини американські в гуртах пресвітеріянських сектярів — біблістів, здалеку подібних по характеру своєї віри до наших адвентистів.

В оповіданні „Бібліст" автор росповідає про одного з таких побожних сектярів, що вже належав до тих „щасливих вибранців", „які можуть розмовляти з Христом й чути музику його серця", але ж це не заважає тому вибранцеві найпідліщим способом визискувати бідних робітників та ошукувати всяку ґолоту. В другому — „Five o'clock" оповідається пригода з скрипаком-українцем, якого було запрошено грати в пресвітеріянській церкві на концерті. Його гра на скрипці захоплює пресвітеріянців; вони запрошують артиста на „five o'clock", де він знов грає ту ж саму пьєсу, а потім росповідає її зміст. Виявляється, що пьєса зветься „Русалкою" й малює красу жіночого тіла. Це страшенно обурює побожних сектярів, шокірує їхні релігійні почуття.

Оповідання І. Косинина мають певну цікавість як з огляду на зачеплені ним теми, так і тим, що змальовують мало відоме нам життя янкі, повних безмежним

повабом до злота й усякої користи, й одночасно перенятих ханжеською побожністю. Але ж з боку художнього оповідання ці не уявляють собою цінного придбання для нашої літератури. Написані не майстерно, тяжкою, місцями зовсім незграбною мовою з великою примішкою американських слів та виразів, якими автор ніби навмисне хизується: з силою покручених на американський кшталт українських висловів (напр. „фалюючі груди", „ручку, яка колись доторкала клявиатури", „мешти", „акомпанямент виграпів", „скрипочка в футералі", „з вимушеною дистинкцією своє повне, обтиснуте ґорсетом, тіло"... і т. п. без кінця). Дуже псують оповідання ще й непотрібні публіцистичні вставки, зроблені автором зовсім недоречно, а також претензійна дотепність письменника, що нагадує невдалі переклади з старо-халдейської мови, наприклад: „я поділю американців на дві категорії та називатиму: „людина в штанях" або „людина в спідниці"... Тепер людина в широких, закачаних штанях дивилася на мене, мов китайський осел, перед яким замкнули біблію"... „Я... дивився подібно тому українцеві, який приглядаючись акторам китайського театру, дивується непомірно"... і т. д.

Може все те на американців „ділає вражаючо", але ж на нас робить вражіння не дотепу, а безпорадної вимучености й нудної балаканини. Все це значно зменшує вартість оповідань молодого письменника, небажана потворна манірність якого може зовсім убити інтерес читача до його творів. Що ж торкається хиб мови, то треба вважати гріхом видавництва, що воно випустило цю книжечку без попереднього її зредагування.

Зовнішне книжечку видано досить чепурно, тільки варт було би „Книгозбірні" вже змінити незграбну віньєтку на обкладинці своїх видань.

В. Диканський.

437 *П. Драганець - Бронківський.* **Під шелест листя.** Видання П. Драганця. Видання друге. Сторінок 39, ціна 1 р. 25 коп. Київ, 1917 р.

На останній сторінці обгортки сам автор написав на свій твір „Під шелест листя" рецензію „і теплу і захоплюючу"— тільки не читача, а д. автора, бо через цю саморекламу читач одразу ставиться до книжки з якоюсь осторогою і недовіррям.

Прочитав я всю книжку досить старанно і уважно, але спитайте мене—про що саме в ній написано, я на це запитання не зумію нічого сказати. Читач навіть не догадався б,—через що книжку названо „Під шелест листя", коли б сам автор не пояснив цього в передмові.

В книжкі д. Драганець коротенько і наївно оповідає про свій песимістичний настрій („Нудою жити", „Життя моє"), про київські контракти, про практичні поради (швидче—забобони) сільського пасічника, про 17 жовтня 1905 року, подав витяги з листів закоханої панни і переклад псальми з пісень царя Давида. Тільки одну річ і можна вважати оповіданням, це—„За чиюсь провину", але й—ця дрібниця настільки тенденційна і з життьового боку неправдива, що не має ніякої вартости, бо хто повірить авторові, щоб селянські читачі української газети хоч і в дореволюційні часи божеволіли від переслідувань урядників та старшини, це—наївна вигадка автора.

Д. Драганець і сам передбачав хиби своєї творчости і в передмові до другого і третього видання звертається до своїх майбутніх читачів з такими словами: „сюди (в книжку) зібрав я все, що найкращого за де-кілька юнацьких літ утворила моя думка та фантазія під шелест листя наволоцького саду і околишніх лісів... Щиро прошу я свого давнього приятеля-читача, за давнім письменником: не кленіте, но исправльше, чтите"... Але з цим проханням треба було б звернуться в першу чергу до коректорів, які виконали свої обовязки кепсько; що ж до читачів, то їх автор не докличеться, бо книжка не має ніякої цінности.

Ціна маленької книжечки в 39 сторінок 1 р. 25 к.—дуже висока, хіба що для заможних авторових приятелів.

П. Гай.

438 **На дозвіллі.** (Веселі оповідання з ріжних мов). *Упорядкував В. Старий.* Книжка третя. В-во „Сміх". Київ, 1918 р. Ст. 128. Ціна 1 карб.

439 **Для дорослих казки та легенди.** *Упорядкував В. Старий.* Книжка четверта. В-во „Сміх". Київ, 1918 р. Ст. 128. Ціна 1 карб.

„Сміх—ознака дужої людини", а тому „нехай-же живе Сміх—окраса людського життя!" З такими тезами й гаслами виступило Видавництво „Сміх", видаючи свою першу книжечку.

Чи маємо-ж ту красу в цих останніх двох книжечках?

Безперечно!

Видко, що й „веселі оповідання“ й „казки та легенди“ було підібрано для цих книжечок рукою досвідченої людини, яка не допустить влитися брудній хвилі непевних „теревенів“ у чисту мелодію сміху.

Та, на жаль, мусимо підкреслити деякі хиби. Оже поруч таких соковитих і барвистих оповідань, як: Яблука (М. Фішеро), Оборона (К. Мендес), Як дядько Поджер вішав картину (Джером К. Джером), подибуємо такі бліді й сумнівної вартости малюнки „міщанського“ життя, як: Вхотини (О. Димова) або — Сільське господарство (Рода-Рода).

Можна гадати, що упорядчик збірника мав на думці охопити всі відтінки сміху, але химерно вплутав в рамці певної градації й через це деякі оповідання стоять якось осторонь і не відповідають загальному тону книжки.

Що до „казок та легенд“ — то й тут, поруч з легендами О. Уальда, Ч. Вуда, О. Купріна вміщена досить сіренька українська легенда „Чортова зятя“ або „Чорти та шохарі“. Безперечно найкраща українська легенда про „Бородку“ поруч легенди О. Уальда „Суперечний“ виглядає так, ніби хтось вами провулкий капелюх-будинок, от якась ... — ... й інших „...“.

І в цій книжці немає сталої градації, почувано що складена вона за дуже короткий час.

Це-що до змісту.

Щож до зовнішнього вигляду — треба підкреслити досить слабу коректу: багато викручених літер і друкарських помилок, які часом затемнюють зміст надрукованого.

Але все можна пробачити виданням „Сміху“, бо вони мають свої великі плюси: 1) портативність і дешеву ціну книжок, а 2), саме головне, що в обох книжках є справді чарівні сміх — „окраса людського життя“.

Обидві книжечки мають певне право на поширення в кожній інтелігентній українській родині, бо цілком того заслуговують і актуальністю сміху й гарною мовою перекладів.

Г. Каракашенко.

IV. Педагогика і школа.

410. **Фізична термінологія.** (Російсько-Українська). Уложив педагогічний гурток слухачів Вінницького учительського інституту. Вінниця. 1918 р. Ст. 32. Ціни незазначено.

Маємо, дяка Богові, ще одного „Дубняка“ чи, власне кажучи, твір цілого гуртка „Дубняків з Вінниці“. Інакше привітати цю термінологію неможливо, як би ви того не бажали. Беремо, напр., перші 12 сторінок фізичного словничка — на сто сорок з лишком слів налічуємо понад 5... легенько „українізованих“ і тільки решта — сяк-так перекладені на мову українську. Часто, навіть, неможна розібрати котра половина словника російська, а котра українська: арфа — арфа, астрономія — астрономія, атмосфера — атмосфера, блок — блок, вал — вал і т. д. Навіщо така німа термінологія, до чого?

В передмові наші упорядчики „терминології“ чим дужч поспішають заховатися від шрапнелі рецензентів до мінного й безпечного бліндажика, на даху якого старанно зазначають: „ця фізична термінологія не уявляє з себе „самостійних творів“ невідомих і невідповідальних (?) авторів, а цілком взята в перероблений (?) з галицьких підручників“.

Взяли, переробили, постановили — „лічить не зайвим її надрукувати і поширити серед других відповідних наукових (?) кружків (!) учащоїся молоді“. Дуже шкода!

Але не будьмо „голословними“, перейдемо до дуже „українізованих“ та перекладених термінів, маючи на увазі, що в круглих скобках зазначені паралельні терміни, котрі „гурток“ вважав кращими за галицькі і котрі більш відповідають народнім виразам Російської (?) України“.

Почнемо хоч би з 6-ої стор. Баняя— веста (баняя?), а чому не „баньга“: погнутый—вегнутий звонокъ—дзвінок (звоник?); изолировать—ізоліровать, хіба не слова можна прочитати і хіба це не „самостийний“ переклад ... ... a „изморозь“? Клапан— затичка (а не розірве наровика, коли всі „клапани“ поробляться „затичками“)? Котель—кітел і так далі, без кінця.

Чому „федеративні“ термінологи з Вінниці лишають без перекладу такі слова: зарево (заграва, луна), звено (кільце), опилки (тирса), патрони (набої), скорость (прудкість), фаза (отміна, кватира), янтарь (бурштин)... Слово чести, панове Дубняки, ці слова суть і в народніх піснях, приказках і в творах „відомих“ та „відповідальних“ наших письменників.

Крім того, в термінології неправди бути не повинно: „улитка“ не те саме, що й слимак (ślimak), рычагъ „друком“ бути не може, що-ж до приладу, який зветься „микроскопъ“, то він ніколи „люпою“ не стане.

Всіх помилок подати не можемо — не стане місця, досить перелічених, хіба згадаємо ще тільки за „есучу помму“ (навсь всасываюшій)—дотепний вираз!

Дивно стає, як люде не розуміють двох річей: 1) що український книжковий ринок може обійтися без „есучої“ з кешень покупців макулатури й 2) чого не знаєш, про те не говори, а особливо—не пиши.

Чи не можна-б було законодатнім шляхом встановити кару за видання подібних „книжок“!?

С. Иванчині.

V. Видання для дітей.

111. *С. Лагерльоф.* **Три оповідання про Христа.** *Переклав М. Савицького.* Видання Позашкільного Бюро Полтавської Губерніяльної Народньої Управи 1918 р. Полтава. Ціна 60 коп. Стор. 19.

Три відомих апокрифичних оповідання. Тут в скількох словах вся проповідь Христа про любов до ближніх.

Глибоким жалем, любовью та співчуттям пройнято першу казку про пальму, що, по слову дитини-Христа, схилилась і нагодувала своїми фініками бідних Йосипа та Марію. Любовью та жалем заповнює серце читача друга казка про глиняних пташок, що зліпив Христос, а Юда товче ногами. Ще більше любови, жалю і справжнього співчуття до страждениого чоловіка-Христа бачимо в маленької пташки — червоної шийки. Серце не дає їй спокійно дивитись на муки Христові на Голгофі. —„Які жорстокі люде, — думає пташка,—їм не досить того, що вони прибили на хрест цих трьох мучеників: навічно-ж вони ще наділи на голову одного з них терновий вінок!?“ Серце пташки примушує її покинути на якусь хвилину маленьких милих діточок. Безсила, маленька кидається вона на поміч Розп'ятому. Невелика та поміч: маленьким дзюбом виривае вона з тернового вінка один шипиьок, що встромився в чоло Нещасного...

Нехай кричать проти цієї книжечки ригористи всіх напрямків егоїстичних течій соціяльної філософії, доводячи докази непотреби такої літератури, що мнягчить серце людини, що викликає напів-сантиментальні почуття, що проповідує „стару непотрібну“ мораль, але їх крик буде безсилим зойком, бо слово правди і любови знайде завше дорогу до душі маленького читача, на якого числить ця книжка.

Зовнішній вигляд цієї брошурки, виданої чистенько на гарнім папері, з кількома відповідними малюнками,—приємний оазис серед теперішнього сірого мотлоху, що зветься сучасною книгою.

П. Савицький.

112. **Дід та баба та курочка ряба.** Казочка в малюнках *[illegible].* Видання Позашкільного Бюро Полтав. Губерн. Земства. Полтава, 1918. Стор. 8 [illegible] не зазначено.

Перша казочка, яку [illegible] чує [illegible] від мами, або батька чи няньки. Стара і наївна казочка.

І в малюнках, [illegible] збережено [illegible] [illegible] [illegible] характер [illegible] українськии. [illegible] багато [illegible] малу [illegible] — [illegible] [illegible] курочка ряба — сама [illegible] — все це [illegible] мило і приємне, а просте схематичне виконання рисунків [illegible], характерних [illegible] подробиць, викликає певне задоволення.

Проф. М. [illegible].

113. *Павло [illegible].* **Дитячі оповідання: Малий Ніно. Спогади кота Сивка.** Бібліотека „Молодість“. Видання друге. 63 стор. Ціна 80 к. Київ, 1918 р.

Маленький збірничок [illegible] двох оповідань. В першому оповіданнячку — „Малий Ніно“, мова йдеться про [illegible] хлопця [illegible] Гарібальді. Оповідання [illegible] довгими описами переживань [illegible], які зрозумілі тільки дорослим читачам.

„Ніно [illegible] в виноград [illegible] і [illegible]. Почув він щось зовсім чудне і [illegible] все мов стало інше. І листя на виноградах інше, і гори інші, і небо інше, все стало прекрасне і таке, мов він його вперше [illegible] тепер [illegible] бачив... Він мов тут і не тут... [illegible]... Хотілося [illegible] [illegible] на небезпеку, хотілося співати, слухати [illegible]“.

Для дитини-читача [illegible] занадто складний. Також [illegible] місця в оповіданні відбирають великі описи природи.

Головна тема цього оповідання — [illegible] хлопчик [illegible] на [illegible] [illegible] [illegible] повстанців Гарібальді [illegible] через гори і гори до призначеного місця і [illegible]. А до основної теми [illegible] [illegible] приплутано зайві епізоди з Петром [illegible] Гарібальді.

Друге оповідання—теж безкінечно довге,—в якому Кіт Сивко розповідає про свої пригоди. На жаль, нічого оригінального, комичного, веселого і цікавого в ньому немає. Теж довжелезні описи і кімнати, і людей, і котів—докладно і нудно. І знов переживання кота [illegible] довго і неймовірно. Наводжу частинку довгого монологу — яких єсть багато:

„Я не міг зрозуміти, як я міг те зробити! Як я міг з'їсти всю рибу! Я наївся тієї пахущої смачної риби так, що мені було важко, а їм (хазяям), наче на глум, покинув по одному шматочку покуштувати. Який я безсовісний! Який я злодій непретворений! Як я міг їх так скривдити!“— і т. д., і т. д. без кінця.

Кота в обох оповіданнях—сіра, бліда. До того всього доданий малюнок кота, дуже погано виконаний.

Невдала й думка видавництва—зеднати в одну книжку ці два оповідання. Вони підходять під інтереси дітей ріжного віку. Той, хто вже зрозуміє оповідання про Піно, не зацікавиться пригодами кота, а кому цікаво про кота почитати, той ще не спроможеться зрозуміти „Малого Піно". Краще-б було друкувати їх окремо.

Обкладинка хоча й претенсійна (друковано золотом) але ж невдала: ні по малюнку, ні по виконанню.

П. Христо.

144 *В. О'Коннор-Вілінська.* I. **У школі** (сценка на 1 дію). II. **Подруги** (сценка на 1 дію). Київ. 1918 р., стор. 16, ціна 35 коп.

Хоч деякі педагоги й вважають дитячий театр за річ антипедагогічну, але все ж таки значна більшість їх погоджується на тому, що драматичні постановки сприяють відкриттю нової сили в дитині, і використати цю силу в педагогічних цілях можливо найкраще на дитячих святах-спектаклях, бо ж на них дитина виявить свою самодіяльність, творчість. Звичайно, не треба тільки змішувати завдання дитячої розваги-гастави з завданням справжнього театру, а, головне, слід дуже обережно ставитися до вибору відповідних п'єс. Ці спектаклі внесе в сіру шкільну буденщину ноту свіжу теплю художніх інтересів; через участь у виставі прокинуться творчі сили в душі дитини — вона привчатиметься виступати публично, правильно володіти мовою, голосом, рухами і т. ин. Шкільні вистави як найкраще можуть сприяти вивченню історії рідного народу, його побуту, поглядів, звичаїв, оточення та вбрання. Але ж незрозуміла, беззмістовна, чужа душі дитини п'єса може цю що велику справу зовсім знівечити.

От, маючи все це на увазі, ми й не можемо визнати „У школі" та „Подруги" за сценки, які б були придатними для шкільних вистав.

„У школі"—це, власне кажучи, не сценка, а проста розмова між девятьма школярами та вчителем, що пробувають тут „дієвими особами".

Не знаю, що б придбали собі діти, коли б довелося їм прослухати цю „сценку" на протязі яких-сь пятьох хвилин, а ми можемо, на жаль, сказати тільки отак: „сценка" беззмістовна, не дає вона й коротесенького малюночка з життя школи, який хоч би трохи міг зацікавити маленьких глядачів, а фінал її сам каже за те, що навряд чи доведеться кому почути з кону таку репліку: „Всі учителі кати".—що перед завісою повинен сказати учень Данило.

Сценка „Подруги" по своїй вартости відріжняється від першої хіба тільки тим, що міститься на пятьох сторінках та „дієвих осіб" тільки три.

Самі ж „подруги"—не типи настільки не життєві, вигадані, наскільки кумедні останні слова Нєтті, де вона, випровадивши своїх товаришок і, углядівши, що всі її цукерки, якими вона частувала подруг—зїдено, так мовила про себе:

„Добра втіха,—тільки втрата.
Самий папір з шоколада"...

Книжечку видано досить чепурно, але ж в ній здибуємо силу помилок і чимало кумедних виразів та зворотів.

Рими в віршу не додержано і зрифмовано так: „снізнося" і „Панусю", „жартає" і „шпати", „дорожни" і „кожний", „Вкраїні" і „долини", „кохані" і „зрана" і т. ин. Багато таких виразів, як от: „Розманижилась хоч в ліжко!" „Вуса ти йому підвій!" „Продуче завдання!" „Річки втікають" (чи б то впадають?) і багато инших.

Наводити приклади коректурних помилок то треба переписувати мало не всю книжечку.

Олекса Ліхтарь.

145—147 **„Читанка"**. **„Кобзарик"**. **„Червона хусточка"**. Вид. „Нашим дітям". Київ. 1918 р. По 13 ст. кожна коштує 10 коп.

Ці три книжечки належать до цілої серії дешевих дитячих книжечок, ілюстрованих п. Павловичем.

Матеріялу для читання за винятком „Червоної хусточки" (відома всім „Красная шапочка") в них книжечках дуже мало, а через це головний інтерес їх полягає в ілюстраціях. На всіх малюнках п. Павловича, що очевидно присвятив себе ілюструванню дитячих книг, відбилась приємна охайність, зворушуюча неудосконаленість і майже дитяча непевненість. Все це не шкодить його фігурам людей бути часами типовими й виразними. Більшість малюнків свідчить про любов художника до свого діла, а по візерунках з царства рослин відбився декоративний талант художника. Відсутність доброї школи видко, правда, в рухах, пропорціях, так і в техниці штрихового малюнка.

Вражає неприємно в роботі п. Павловича, надто слабенький рисунок тварин, чого ніяк не можна вибачити, бо тварини в дитячій літературі і особливо в літературі для дітей дошкільного віку займають виключне місце. Це зовсім рівноправні персонажі казок і оповідань за-для дітей, и прості оповідання про наївні хитрощі, жадність, злобу, доброту—без участи тварин, не завше були-б для них цікавими. А через це малюнки тварин повинні бути більш-менш типовими і правдоподібними для кожної породи зокрема. Тим часом у п. Павловича зроблено ілюстрації аби-як (напр. 3, 4, 5 до „Червоної хусточки"). Щож до ілюстрацій в „Кобзарику", то в ньому як малюнки окремих фігур, так і пейзажі зроблено теж без потрібної уваги. Але ж нема чого доводити, що до класичного матеріялу треба підходити з поважою і вдумливістю. „Читанка" робить найбільш приємне враження. Малюнки передають знайомі і зрозумілі дітям сценки з дитячого життя та родинних відносин.

Художник П. Лапин.

VI. Справочники.

148 **Товариські забави та ігри.** Вид-во „Книжки для всіх". Накл. У. С. С. *Ів. Маєвського*. Львів. 1917 р. Ст. 56. Ціни не зазначено.

Впорядчик невідомий, але в „змісті" книжки (ст. 56) сказано, що автор передмови Л. Забудько; можна бути певним, що в цілу цю книжечку зложив він, бо й „стиль" і мова, починаючи від першої сторінки до останньої, однакові.

Книжечку складено з метою — дати „підручник забав та ігри товариської" тим

людям, які по „тяжких цілоденних трудах“, зійшовшися до гурту, хочуть забавитись. Отже, коли так, маємо „першу ластівку“ в цім напрямі, бо всі ті збірники „забавок“ та „розваг“, які до цього часу зьявлялися на ринкові, було пристосовано передо всім для дитячого вжитку.

Треба занотувати дві дуже симпатичні риси (виразно галицького походження), які находимо не тільки в передмові, а й по всій книжці: жорстока боротьба з картами— „... карти з порядної української хати треба викинути!“ й 2) за всяке порушення умов гри—кара грошова на користь ріжних українських інституцій („рідна школа“, „укр. захоронка“ і т. д.).

Але перейдемо до розгляду того „цікавого“ матеріялу, який обіцяє нам Д. Задулько в своїй передмові. Гри та забави в цім „підручникові“ цілком „революційним шляхом“ поділено на такі відділи: ріжні забави, гри в фанти, збірні товариські забави й научні гри. Кажемо — цілком „революційно“, бо такі з забав, як „рисункова“ (ст. 52) або „рухові вправи“ (ст. 53) ніяким чином неможна віднести до відділу „научні гри“. Знов — є такі забави, які з однаковим успіхом можуть бути й серед „ріжних забав“ і серед „ігор о фанти“.

Далеко зручніщим був би поділ забав на „забави на повітрі“ й „салонові“ або „хатні забави“, а потім перших — на „забави з особливими приладами“ (гра в пилку, в обручі) й „забави без приладів“. Що до „вартости“ самих забавок, то вони, за винятком двох-трьох, дуже цікаві й дійсно можуть бути веселою розвагою для зібраних. Мова книжки дуже проста, трохи тоже — „загалицька“. Видано книжечку чепурно, на гарнім папері, майже без коректурних помилок. В одній лишень забаві „Гуси та вовк“ (ст. 14) чомусь випущено цілий „артикул“, відсутність якого понижує захват і „теми“ забави.

Хто знає, яка нудьга буває часом на зборах малознайомих людей, що абсолютно не знають, як збавити час, той щиро привітає появу цієї книжки й побажає їй найширшого росповсюдження.

С. Паночіні.

VII. **Мистецтво.**

449 *В. Модзалевський.* **Основні риси українського мистецтва.** Малюнки Павла Діденко. Видавництво „Сіверянська Думка“. Чернігів. 1918, ст. 32, ц. 85 коп.

Молоде чернігівське видавництво випустило книжечку д. Модзалевського про наше старе мистецтво, видану недавно по російському,—в українському тексті. Це дуже добре. Книжечка д. Модзалевського цілком заслуговує уваги і широкого росповсюдження. Автор в доступному, популярному викладі знайомить читальника з головними елементами й формами українського мистецтва (переважно в минулому) з обсягу архитектури, орнаментики, малярства й різьби, з головними зразками старого нашого народнього мистецтва, на яке тільки недавно, поріжнюючи, звернули свою увагу дослідники й музейні керманичі (вироби шкляні, металеві, дерев'яні, килими). Свій виклад д. Модзалевський ілюструє знимками з памьяток будівництва й зразків мистецьких виробів, взятих з чернігівських музейних колекцій. Малюнки виконано літографським способом. Виглядає книжечка, як на наші часи, дуже чепурненько.

М. Жученко.

VIII. **Поезії.**

450 *І. Котляревський.* **Віргиліева Енеида.** Передрук першого повного видання з 1842 року. Накладом Книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові. 1918. Стор. VI—228.

Відомо, що за свого життя Котляревський так і не побачив повного видання своєї Енеїди. Виготовлений ним текст вийшов у Харькові лише через 4 роки по його смерті (1842), виданий Волохиновим. Текст цей повинно вживати, яко основний текст Енеїди. Позаяк видання 1842 р. єсть библіографичний раритет, ми не можемо не вітати факт його передруку Науковим Товариством у Львові.

В передмові до цього передруку д-р Щурат зьясовує історію чотирьох видань Енеїди (1798, 1808, 1809 і 1842 р.р.) і перелічує цілком слушно зроблені зміни в правописну поеми. На жаль, не скрізь їх додержано. Зазначу хоча би на форму „зроблят“ замісць „зроблять“ (стор. 79). Подібних помилок кілька.

Але, крім оговорених в передмові змін, знаходимо деякі, з котрими вже ніяк не можемо погодитися. На стор. 89 бачимо написання „парйок“. Правда, так галичане вимовляють, але Котляревський так не вимовляв, і тому безумовно треба б було заховати написання „парьок“. Бо инакше треба писаті не „тетерю“, а „тетеру“, або „тетер'ю“ і „тетерйу“, як вимовляють у Галичині.

Здибаємо ще помилкове написання „мертвця“.

Книжечку видано гарно.

Ціни не означено.

Гав. Зайцев.

151. **Бібліотека полонених табору Зальцведель. Ч. II.** *Микола Струмок.* **На війні та в неволі.** [illegible] Зальцведель. Накладом Союза Визволення України 1917 р. Стор. 30. Ціни не зазначено.

[illegible] збірочка поезій хочеться підійти не з пером критика, а з глибокою побожністю історика, як до людського документу про те, що так недавно минуло і що вже у вирі новійших подій якось відсунулось на другий план і покривається темрявою забуття.

В немудрих, звичайних римах повстають перед нами образи переживань свідомої національно людини, яку лиха доля кинула на арену братовбивчої війни. В горах карпатських, серед [illegible] наших осель рідної Галичини, перед страшним боєм, серед різних сплюндрованих і знівечених осель і людей, потім у таборі полонених [illegible] поету [illegible] і нас.

Так ми конче [illegible] крила
І полетим у рідний край.
Та тут [illegible] могили...

[illegible]

[illegible] могили [illegible] спомини про [illegible] і повстають перед [illegible] страшних [illegible] мук [illegible] про переживання колись душі [illegible] по рідні людей, і нагадують [illegible] перед [illegible] і [illegible] не зрозуміли.

Під впливом [illegible] буйно [illegible] цієї книжечки [illegible] і [illegible] примусового [illegible] між інтелігентами [illegible] вже [illegible] прохопитися [illegible] і [illegible]

[illegible]

Пав. Зайцев.

IX. Інформаційні видання.

152. **Відомости про Російську Україну.** Видання Союза Визволення України. 1915 р. Стор. 23. Ціни не зазначено.

Донідну надійшла ця цікава книжечка, складена, як видно з передмови „в самім початку війни" й скінчена друком через наступання [illegible] війська тільки в 1915 році.

Інструкційна брошурка Союзу, складена для [illegible] Стрільців, дуже симпатично відрізняється від подібної російської жовнірської літератури, як напр., відомі „Весь на переловляно гренадера" або славнозвісні книжечки видання Фесенка.

Єдине місце на ст. 1 дуже прикро виглядає: „Затямте: — там, на Україні, вже знають за вас і вже вас виглядають!" і спотом дата — Січень 1915 року.

Це нагадує старі мрійно-химерні твердження про глибоку й широку свідомість національну українського народу, про могутній звиг вояків під український прапор і подібні вияви патріотичного чуття — і то в той час, коли в нас було тихо, як в усі, коли все благоденствувало, бо спало. Це єдине „слизьке" місце в брошурі.

Зміст книжечки — короткий конспект відчитів, що були уряджені С. В. У. в касарнях стрілецьких сотень у Львові. Брошурка подає коротко й стисло головніші відомости про адміністративний і громадський устрій в Росії, про загальні відносини на Україні, про духовенство й міське населення України, про кооперативні й инші приватні інституції: описуючи адміністративний устрій села, автори брошурки пропускають таку важну „персону", як писарь, а про старосту сказано коротко, що він „при урядованню носить причеплену на грудях білу бляху з написом „сельській староста".

На ст. 14—15, пишучи про „Земство" виорядчики брошурки зовсім замовчали про такі школи, як — хліборобські, технічні, ремісничі і т. д., а згадали лишень про гімназії та реальні школи.

Дійсність переконала нас, що на ст. 18 висловлена глибоко помилкова думка: „Жиди злебільшого поступовий елемент і вони проти нас не підуть!! і далі „. . . говорять на жаль до російської мови але знають нашу". Щось не часто ми на те... натибуємо... Сторінки 21 22 присвячені sui generis інструкції: „що робити по прибутті до села чи міста?" та про гуртування полків з російських Українців. Треба рішуче підкреслити, що термін „російський", в приложенню до України й українців, повинно відкинути і лишити тільки як історичну згадку про ті страхіття, які пережив наш край. Чия там не буде Україна — не відомо, а зараз вона своя, самостійна, а не „російська", але про це, на жаль, наші письменники часто-густо забувають.

Кінчається книжечка закликом: „Найбільший порядок!!!", де вимагається від стрільця, аби він був „міцний, як сталь, і чистий, як кришталь" і ніколи не допускав анархії й сваволі.

Книжечку написано для січових стрільців, і як така — досить гарна. Є два комичних місця, які трохи псують загальне приємне враження — 1) „Є такі товариства: споживчі крамниці („потребительское общество")— прикрий недогляд і 2) — трохи большовицький рецепт „царські портрети, що висять в канцеляріях, мають бути прилюдно спалені"!?..

Коректа книжки майже бездоганна. Папір чудовий. Певне в свій час, покладене на неї завдання, брошурка-інструкція виконала.

С. Паночіні.

X. Музика.

153. *М. Сумцов.* **Українські співці й байкарі.** Видавництво „Січ". Видання друге. Черкаси, 1917 р. Стор. 42 ін 16. Ц. 65 к.

Короткий, але яскравий, популярний нарис історії і сучасного стану українських співців, оброблений на підставі широкого знання і щирої прихильности до нашої народньо-поетичної старовини.

Зазначивши співців на Україні-Русі далекого княжого часу, проф. Сумцов переходить до заступивших їх кобзарів, бандуристів та лірників з їх струментами, виявляє, звідкіль повелись ті і другі і яка була їх доля аж до сучасної доби.

Не торкаючись дрібниць, ми б не згодились з шан. автором тільки в одні́м: як ни дивитися на відносини школи та кобзарів, зазначені Житецьким, все ж таки не можна цілком обходити їх та, крім того, йти в Кулішовім напрямі до признання, буцім то „є досить ґрунта для думки, що українські бандуристи були попереду подібні до болгарських пандурів: у болгарських царів так звали військо, мабуть, передній ряд з музиків: пандури втручались в нутряні діла і відносини, через те їх залічили в крамольники; царі почали дивиться на них скоса і гнати їх, і пандури повинні були перейти в бездомовних мандрьох музиків, иноді були розбійниками і злодіями" (16 ст.).

Що до байкарів, то, на жаль, проф. Сумцов про них каже зовсім мало (37—39 ст.), тим часом, як на них треба б було звернути увагу тим більшу, чим менше ними цікавились раніш.

Ще одно. Нарис проф. Сумцова читатимуть і широкі круги і учні, а тому краще б було викинути дуже таки „соромицьку" пісню на ст. 9.

Проф. Л. Лобода.

154. **„Шевченкові".** Кантата на мішаний хор з супроводом фортепьяна (з приводу ювилея столітя народження Т. Шевченка (26. II. 1814—26. II. 1914). Слова К. Малицької, музика К. Стеценка. К. 1918. Ціна три гривні. Видання автора.

На превеликий жаль взяв шановний К. Стеценко для своєї кантати дуже мало цікаві слова К. Малицької, як з боку змісту, так і з боку зовнішнього. Слова п. Малицької, крім дуже невдалого змісту, мають великий брак ще в тім, що в них не додержано розміру вірша, і тому, як ни повертає композітор хід своєї мелодії, все-ж таки доводиться йому вживати місця з такими наголосами: „стóвпом огнистим", „мóстив шляхи нам" і т. ин. Рима п. Малицької дуже бліда й убога: „сяє—втворяє", „пророчистих—огнистим", „гонінія—воскресіння".

Це все, думаємо, відбилося і на самому процесі творчости п. Стеценка, бо мало давало йому ліризму й натхнення. Через брак розміру, головна мелодія не досить виразна. Секвентне наростання в crescendo (№ 5 (стор. 3) досить шаблонне, бо секвенція по своїй натурі потрібує більш багатшого змісту, щоб не давати враження одноманітности. Теж навряд чи можна визнати влучним чергування двох тональностей C-dur i D-dur (№ 6, meno mosso), в тім способі, який вживає в тонім місці автор, де не мало оправдується голосоведенням. Також можна закинути авторові дуже легкий і дрібний акомпанемент в тих місцях, де автор вимагає від хорового виконання сили (див. Sempre forte в кінці № 7, стор. 5). Загальний стиль кантати одбиває звичайне стиль класичних кантат.

Однак, не вважаючи на вище наведені зауважені про кантату, можна сказати, що в ній почувається рука мистця-художника і великий досвід в утворенні хорового укладу. На нашу думку, кантата К. Стеценка повинна мати гарну гучність при виконанню і в супроводі з акомпанементом бути дуже ефектною. Найкраще місце—кінець кантати з наростанням fortissimo.

Левко Ревуцький.

155. *М. Сумцов.* **Слобідсько-українські історичні пісні.** Видавництво „Січ". Видання друге. Черкаси. 1918 р. Стор. 24 ін 16. Ц. 35 коп.

Автор, ідучи за відомим акад. В. Миллером, має на меті звернути увагу на територіальні відміни народньої творчости (4 ст.), не кажучи зв'язки її з тими або иншими місцевими обставинами народнього життя. Ці зв'язки автор виявляє на піснях і думах про слобідсько-українську колонізацію, Івана Сірка, Сірчиху та хоч ниву слобідську гусарію і про Капниста. Користується автор найбільш „Малорусскими историческими пѣснями, собранными въ Екатеринославщинѣ" Я. П. Новицкаго, 1908 р. (див. ст. 24 зб. Новицького і 4—11 проф. Сумцова), додаючи до того деякі матеріали Еварницького та инших.

Проф. Л. Лобода.

XI. Театр і пьеси.

156. *С. Васильченко.* **„На перші гулі".** Жарт на 1 дію. Вид. 3-є. В-во „Криниця". К. 1917. Ст. 24, ціна 60 коп.

Коли часами серед сірих, вохких, важких хмар блисне й засяє веселий сонячний промінь і нагріє просякле холодом повітря,—стає весело і в душу завітає радість. Таких же почуваєш зазнаєш, читаючи цей граціозний, свіжий етюд С. Васильченка.

Справді, серед незчисленних „отечественныхъ" бездар драморобів, справжніх „скрипоперів та паперопсувателів", що здебільшого бачили село тільки з вікна вагону, не знають ні людей, ні сільського побуту та обичаю, прочитали чи в театрі побачили кілька пьєс Кропивницького, Карпенка та Старицького, й починають незграбно та грубо малювати їх, утворюючи свої-

сенсаційні драми,—творчість С. Васильченка для нашої сцени є справжнім золотим промінем сонця серед темної мряки, що утворюють оті д.д. Колесниченки, Олельки Островські і т. п.

Скомпоновано етюд щасливо, й роскидано по нь му безліч блескучих самоцвітів і виявлено велике розуміння народньої псіхології. І всі ці елементи пьєски дають чудовий настрій, приємне почуття художньої насолоди од чарівного малюнку красчка життя нашого села.

Вітаючи нову появу на книжковому ринку цього етюда С. Васильченка, щиро радимо талановитому письменникові працювати як найбільше на користь рідної, ще не дуже багатої, сцени.

Микола Садовський.

557 *Артур Шніцлер.* **„Зелена папуга“ Зелений какаду**. Малюнок на 1 дію. Перекл. *М. Вороний.* Видавництво „Шлях“ № 9. Київ. 1917 р. Стор. 53. Ціна 1 карб.

„Зелена папуга“ — сміливий і цікавий малюнок, якого Шніцлер майстерною рукою вивів на тлі французької революції 1789 року.

Екзотичну назву „у зеленого папуги“ має шинок д. Проспера, який міститься в Паризьких сутеренах.

Шинок одвідують не самі лишень представники „подлих шарів суспільства“, а й „високі“ аристократи, бо там, в шинку, кажучи словами дієвих осіб — „струшіуються їх роспещені почування“. Власне кажучи, цей шинок одночасно уявляє з себе й своєрідний театр, в якому трупа д. Проспера, під його дотепним керунком, „вдає з себе злочинців“, говорить „високим достойникам“ грубіянські речі (ніби жартом) і тим має можливість „висловлювати в очі цьому панству свою думку“. І так на протязі всього малюнка дійсне життя химерно переплітається з грою Просперової трупи... Аж в кінці—гурт повстанців, які брали участь у зруйнованню Бастилії, потоком заливає сутерен і „наочне“, не по-актьорському, показує „панству“, що „пануванню“ його прийшов кінець. Написано надзвичайно живо й барвисто.

На жаль д. Вороний, перекладаючи цю річ, не попрацював належне. Такі фрази, як—„і тим не менш“ (и тѣмъ не менѣе), „за тим припинки не буде“ (затѣмъ остановки не будетъ), або такі слова, як—*лавки* (крамниці), *терпіливо, періоко*, дають повне право гадати, що переклад зроблено з російського перекладу, а не з оріґіналу. Це вже злє!

Взагалі переклад цілком необроблений, „Високі достойники“ говорять як „золоторотці“, а „черньˮ — вживає „панської“ мови.

Навіть така дрібниця, як назва і з нею зле на обгортці стоїть „Зелена папуга“, а далі скрізь у тексті „зелений какаду“.

Коректура—злочинна, ганебна.

На кожнім кроці „салдаті“, „заминив“ (замінив), „забували“ (замість—заоивали), „зеспокойся“, і... їм же несть кінця.

Ціна страшенно висока особливо, коли мати на увазі, що це передрук з журналу.

Все це дуже принижує вартість розглянутої книжки.

Т. Каракашенко.

558 *С. Васильченко.* **Не співайте півні, не сменшайте ночі.** Вид. т-во „Криниця“. К. 1917 р. Стор. 48. Ціна 60 к.

Зазначений вище твір—уже не перша драматична спроба талановитого автора. Поруч з його оповіданнями стали з'являтися і драматичні пьєси; з них деякі, як напр., жарт „На першi гулі“, придбали собі значної популярности своїм блискучим гумором, життьовою правдою, яскравістю постатей і ввійшли в склад постійного репертуару наших театрів та аматорських вистав. В новій пьєсі автор малює нам селянську молодь, яка, зібравшись на хвилину, засиджується на цілу ніч від перших до третіх півнів (такими паузами, між иншим, автор і означає кожну з трьох картин), балакаючи, граючи та співаючи, на втіху кривому гончареві Тихонові і на злість його жінці Палажці. Сюжету, фабули, кругом якої б гуртувалися події, і яка б з'язувала їх в один послідовний логічно необхідний ланцюг, в ній пьєсі власне немає, і це може найбільша хиба її, як драматичного твору. Замість цього тут бачимо ніби випадкове нанизування входів та виходів дієвих осіб і їх розмов, які не раз складаються з епизодичних оповідань, що їх можна б було викинути або замінити другими без всякої майже втрати для цілого, як, напр., оповідання про себе Прісі (І, 11) або Костя (ІІ, 12 і далі), сон Палажки (ІІ, 9) і инш. Зазначена риса, яка б зовсім не кидалась в вічі при иншій формі твору, напр., в оповіданні, навряд чи корисна в драмі хоч і такій, що має за головне завдання—утворення певного настрою. Що ж торкається до останього, то автор тут почасти досягає мети, утворюючи атмосферу молодих веселощів, змішаних з молодим та

легким, як вітрець, сумом. На жаль, він його невідомо для чого розвіває останьою картиною рантової пожежі в селі. Ця картина, не підготовлена попереднім, з'являється разом з тим і не художнім контрастом або дісонансом, хвилюючим і викликаючим несвідому тривогу:—в данному разі це просто фальшива нота, яка тільки неприємно вражає. З боку настрою ефект був би більший, як би твір не було ще трохи ростягнено. Отже хоч цей твір і не можна признати дуже вдатним, але в ньому знаходимо і те, що так милує в творах нашого автора: художню красу, щиріеть і правду. До цього треба додати прекрасну мову, з якої автор мистецьки користується. Часто де-кількома короткими уривками буденної балачки художник оживляє одразу весь малюнок, як оживив колись кранками в очах весь малюнок учитель Райського в романі Гончарова: тут такими кранками з'являються інтродукція в першій та другій картині (розмови за коном), розмови Костя з Максимом, потім з Горпиною і багато инших місць. Епизодичність таких сцен, як ця 9 другої картини (розповідання Палажки про сон) окупляється смаковитим гумором; вміння ж автора збудувати життьовий і легкий діалог показує в ньому не аби-який хист драматурга. Щиро радимо йому не залишати своєї праці на користь театра, цієї ниви, де у нас, на жаль, виростає багато плевел і мало доброї пшениці.

Ол. Кисіль.

459 *Спиридон Черкасенко.* **Жах.** Драматичний етюд. Вид. „Дзвін". Стор. 16. ціна 40 коп. Київ. 1918 р.

В драматичному етюді „Жах" шановний автор досить влучно зьясував псіхологичну картину переживань семьї заможнього хуторянина в звязку з сучасними соціяльно-політичними подіями. Зачинившись на-ніч в хаті і позакривавши віконниці, семья переживає панічний жах, сподіваючись помсти від окривджених наймитів та наймичок. „... я, стара людина, вік прожив—нікого й нічого не лякався, а тепер сижу, як злодій який, і тремчу",—каже старий батько старшим синам,—і далі. . „ви доводите людей до того, що треба від них сподіватись лиха... Кого ви лякаєтесь? Вас жахає, що прийдуть ваші скривджені наймити, спалять, пограбують, а то й забьють вас"...

Етюд написано в реальних тонах з відтінком символізму, але на-стільки ясно і виразно, що головну ідею пьеси зрозуміє і рядовий читач.

Бажаєм найкращого успіху цій корисній пьесі.

П. *Гай.*

XII. Релігія та церква.

460 „**Життя Ісуса Христа** (Земне життя Господа Ісуса Христа)" за Євангелием уложив *О. Білоусенко.* Київ. 1918 р., стор. 124, ціна 1 карб.

Книга д. О. Білоусенка євангельська сімфонія, українською мовою зложена. Як і всяка така сімфонія, вона робить спробу події та оповідання зо всіх 4 євангелий з'язати в один більш-менш натуральний хронологичний ланцюг. В передмові автор зазначає й инші московські праці в цім напрямі: Лебедева, Песоцького, Олександрова, Попова та инш., що стали йому в пригоді при його роботі.

Немає потреби важити книгу д. Білоусенка на вазі біблійної критики, бо вартість книги не в цьому. Також про мову книги та оздобленість її малюнками, взятими з українських „Учительних Євангелий" 17 віку, не може бути двох думок: вони майже бездоганні. І книга дійсно „оживлює в памяти стародавні традиції нашого мистецтва" своїми ілюстраціями та може бути дуже корисним підручником „при вивченні мови" *) Тільки шкода, що в виключно гарно за наших часів виданій книзі д. Білоусенка є чимало друкарських помилок, та що вони зовсім не зазначані в кінці книги...

Яке завдання книги та для чого вона призначається? Як сам автор каже в передмові, книга має „викласти євангельську історію словами самого євангелія". Автор поділяє ту думку, „що переказ власними словами євангельських подій та євангельської науки убиває дух євангельського оповідання й позбавляє його безпосереднього враження біблійної простоти та навіть ясности, через що, між иншим, в середніх школах визнано найбільше відповідним новозавітню історію вивчувати по самому Євангелію". З цих слів цілком натурально можна вивести, що д. Білоусенко, як що не виключно, то між иншим, має за мету в своїй книзі дати підручник Новозавітньої історії для середньої школи. В своїй замітці з приводу „Священної історії Старого Завіту" п.-о. Ванькевича ми уже говорили про необхідність як для законовчителя, так і для авторів підручників по З. Б.,—керуватись якоюсь певною провідною ідеєю. По нашому переконанню, священно-історичні події в школі потрібно трактувати так, щоб допомогти учневі закласти тривкі підвалини філо-

*) Див. рец. С. Гасвського „Н. Р." 19/6 квітня ц. р.

софсько-етичного християнського світогляду. Елементи філософські для світогляду містяться переважно в історії старозавітній, етичні — в новозавітній. Головну ролю в виконанні цієї дуже поважної справи відограє підручник, яко матеріяльне знаряддя. Яким же повинен бути підручник новозавітньої історії? Ще в 60 роках минулого віку один визначний педагог і філософ, українець по народженню, проф. Памфил Юркевич*) доводив, що в підручникові повинно давати учневі „одно загальне, логічне та законосообразне“ з науки. Це визначення характеристичних прикмет підручника дуже влучне і справедливе. Бо справді: загальність, схематичність та систематичність, це ті головні вимоги від підручника, що сприяють навчанню людини за найкоротчий час чомусь невідомому та розгортають духову самодіяльність та самостійність учня. Тут sосереджуються нерозривно дуже поважні завдання всякого навчання: освіта і виховання. Цим вимогам не відповідає книга д. Білоусенка, яко підручник... Перш за все зазначимо, що на протязі 124 стор. його книги вміщено 150 оповідань; є такі оповідання, що заголовок їх займає майже більш місця, ніж вони самі (див. особл. стор. 29.) Ця дрібязковість змісту книги дуже обтяжить память учня, та навряд чи не попсує й „безпосередньому враженню біблійної простоти та ясности“.. Бо ще слід додати і те, що хоч оповідання євангельські переводяться в книзі й „власними словами Євангелій,“ але уже в скороченім вигляді: для пильного читача, знайомого з Євангелієм, не зразу ясно навіть по підзаголовкам оповідань... Що ж викликало ту дрібязковість книги, яка порушила одну з головних прикмет підручника — схематичність та систематичність? По нашому, це помилкове бажання автора надати хронологичній сімфонії євангельській значіння підручника. Кажемо: „помилкове“, — бо хронологичність дуже трудно єднається з систематичністю-схематичністю взагалі, а що до новозавітньої історії, — то тут вони майже протилежні...

Досвід законовчительський довів нам, що „навчати дітей новозавітній історії по самому Євангелію“ (або по хронологичній сімфонії його — все одно), — праця не корисна, бо з-за деревни діти лісу не встигають побачити...

Св. Євангеліє — книга жива й вічна, призначана для користування на протязі цілого життя людини, а не тільки лиш шкільного віку її. Вивчити всього Євангелія в школі неможна, та й не треба... Школа повинна показати учневі, *чого* шукати в Євангелії й *як* найти потрібне... В Євангелії перед нас повстає система науки Христової й Сам Христос, яко Божественний Учитель і яко ідеальне втілення своєї науки. От же звідціля й новозавітня історія обовязково повинна бути систематичною та складатися з двох частин: в першій повинно бути найяскравіще намальовано Лице Божественне Христа Богочоловіка в Його житті, в *подіях*, а в другій повинна бути подана сама наука Христова, зложена систематично, роздільно та коротко без зайвих подробиць. Тоді в учнів складеться виразний образ і Христа, і Його науки, і, коли те потрібно буде, учень знатиме, де й чого йому шукати в Євангелії... З цим поглядом книга д. Білоусенка не годиться, і через те, корисним підручником середньої школи навряд чи зможе бути.

Але, яко книгу для дорослого побожного читача, „Життя Іс. Христа“ ми щиро вітаємо, жичимо її самого широкого розповсюдження і — як з боку кришталево-чистої народньої мови української, так ж і як зразок взятного оздоблення маленками, — вважаємо працю д. Білоусенка за книгу класичну.

Священик Олександер Ходзицький.

161 *С. Томашівський.* **Церковний бік української справи.** Виданнє Союза Визволення України. Відень. 1916 р. 20 стор. ц. 30 сот.

Перекладена з німецької мови брошура С. Томашівського, що вийшла півтора-два роки перед цим, має вже історичний інтерес, як спроба ґрунтовного студіювання в німецькій пресі, під час війни, російського питання. „Надзвичайно швидкий зріст населення Росії, далекосяглі можливости її господарського розвитку і безупинно загарбницький дух сеї держави“, здавалося, загрожували небезпекою її сусідам на Заході. Єдиний спосіб проти тієї небезпеки, на думку Томашівського, — політичний росклад російської держави на її природні складові частини. В данному разі особливу вагу має українське питання, бо, по автору, політичного роспаду Росії „можна сягнути тільки відірванням від Московщини просторих, густозаселенних й Богом благословенних українських національних земель“.

*) Див. про нього нашу ст. „Проф. П. Д. Юркевич. Очерк жизни и религіозно-философск. міровоззрѣнія“ в журн. „Віра й Розум“ за 1914 рік.

Відокремлення України цілком можливо, бо Росія одноцільна тільки що-до форми державного устрою і по-за цією одноцільністю нема ніякої иншої, ні що-до раси, мови, господарства, ні навіть ґеографії,— бо природні складові частини Росії істнують сьогодня так само, як були вони перед століттям, і покликати їх до самостійного життя можливо зразу.

Автор підходить з одного боку до українського питання, торкаючись церковної справи. Переглянувши в головніщих рисах історію Церкви на Україні і церковних відносин України до Московської Церкві, С. Томашівський в минулому не бачить ґрунту, на якому могла б зміцніти єдність російської церкви, що будучи по суті церквою державною, не в більшій мірі міцна й непохитна, ніж сама держава. Автор передбачав, що з роспадом держави російської роспадеться й російська синодальна церква, а церковне життя приладиться до нових політичних обставин. В брошурі здибуємо погляд на значіння церковної унії з Римом на Україні в минулому, що ґрунтовно розминається з засвоєним у нас загальним розумінням цієї справи. Автор не бачить в унії способу покатоличення та денаціоналізації українського народу і про Петра Конашевича, що допоміг оживити українське православіє та відновити православну церкву, висловлюється не зовсім прихильно, піддаючи сумніву його патріотичні заслуги. Трудно приняти такий погляд, бо унія, в момент її запровадження, все ж була спробою на живому тілі, небезпечним експеріментом в дуже делікатній сфері людського життя і реалізувалася гострими засобами, що цілком нехтували принцип волі віри.

Автор гадає, що в наші часи справа унії на Україні не безнадійна. Можливі успіхи й католицької віри і коли буде відкинуто дотеперішню практику нехтування по костьолах української мови, то в недалекій будучині, можливо, наступить розвиток й поширення католицтва на Сході.

Даючи поради, як краще упорядкувати в відвойованих од Росії землях справу церковну та церковні відносини, автор застерігає, що доброго наслідку з того можна сподіватися тільки при тій умові, щоб заняті землі ні в якому разі не були прилучені до Польщи.

Книжка цікава, змістовна, написана для читача вдумливого, з історичною підготовкою. Деякі поради з неї цікавими можуть бути і для уряду державного українського і для всеукраїнського православного собору при обміркуванню ними справи нашого дня — автокефалії української церкви.

В. Поточний.

Видавнича хроніка.

● **До всіх видавництв, окремих видавців та українських громадян.**

По постанові громадсько-урядових комісій, які виїздили на Шевченкову могилу, ухвалено заснувати в хаті, що стоїть на горі, читальний зал — бібліотеку. В тій бібліотеці має бути зібрана вся література, що торкається до життя і творчости Т. Г. Шевченка: всі видання його творів, всі розвідки критичні й публіцистичні, статті й замітки, що були роскидані по окремих періодичних часописах в ріжних мовах.

Визнаючи, що зібрати такий матеріял можливо тільки при діяльній участі всього нашого громадянства, адміністрація могили просить всіх, кому дорога пам'ять Т. Шевченка, докласти краплину й своєї праці в це діло. Надсилати всі матеріяли й газетні та журнальні вирізки треба або ж на могилу Шевченка (Канів. Київщина), або в редакцію „Книгаря" (Київ, Володимирська, 42) В. Стадному.

● **Загальні рокові збори Т-ва „Час"** відбулися 12-го Квітня у власному помешканні Т-ва на Володимирській, 12, у Києві.

Збори заслухали доклади дирекції й ухвалили запропоновані нею обрахунки прибутків та видатків, ухвалили видати пайщикам дивіденд в розмірі 15% на пай-рік (15 карб. на 100 карб. пайового капіталу), асигнували значну суму в фонд ощадної каси служащих співробітників товариства, потім ухвалили такі асигнування на благодійні цілі: 1) в фонд по утворенню капіталу для заснування на Україні вищого-наукового закладу культури — 5.297 карб.; 2) на памятник Т. Шевченкові у Київі — 1000 карб.; 3) на опорядкування могили Т. Шевченка під Каневом — 1000 карб.; 4) на надгробок на могилі Миколи Лисенка — 1500 карб.; 5) Київській „Просвіті"—1000 карб.; 6) 1-му українському захисткові для селянських дітей сиріт (Київ, Львівська, 60)—1000 карб.

Ухвалено повісити в помешканні Т-ва великий портрет забитого московськими „большевиками" одного з фундаторів Т-ва лікаря М. Орловського.

Далі збори ухвалили продовжувати видання „Книгаря", роспочати видання товстого історично-публіцистичного часопису „Минулі дні" під редакцією С. О. Єфремова; видання трьох календарів на рік 1919; об'явити конкурси на архітектурні українські альбоми, а також запропонований дирекцією план видавництва.

Ухвалено зроблені дирекцією товариства заходи в справі організації бібліотеки, яка згодом має бути отвритою для загального користування, а тепер тільки для членів т-ва.

В склад уряду товариства обрано таких осіб:

Дирекція т-ва: В. Д. Петрушевський, М. С. Синицький, Б. К. Королів, М. С. Пасталак, О. І. Зайченко.

Кандидати на директорів: Е. К. Лукасевич, О. Ф. Волошин, Петро Синицький.

Члени ревізійної комісії: М. К. Садовський, С. В. Паньківський, Є. Х. Чикаленко, О. І. Діхтярь, М. І. Павловський.

● **Товариство „Час"** почало друкувати *зібрання творів Гр. Григоренка* в трьох томах.

● **Те-ж т-во** друкує в серії белетристичній *Е. Ожешкової*—„Gloria Victis" в перекладі Софії Тобілевич, та драму *Г. Гауптмана*—„Ганнуся" („Ганеле") теж в перекладі С. Тобілевич.

● **Літературно-видавнича секція** театрального відділу Міністерства Освіти виготовила до друку такі п'єси: „*Зімовий вечір*" М. Старицького; „*Порвалися*" М. Кропивницького та инші.

● **Видавництво „Криниця" у Київі друкує такі книжки:** *М. Метерлінк.* Синя Птаиіа. Феєрия в 5 д. пер. Є. Тимченка; *Б. Дорошкевич.* Початкова химія для нижчих с.-г. шкіл; *М. Драгоманів.* Політичні пісні Українського народу XVIII—XIX ст. ч. I й II; *М. Драгоманів.* Нові Українські пісни про громадські справи (1764—1880); *Ол. Грушевський.* Сучасна Українська література в її типових представниках. ч. I; *Гр. Чупринка.* Поезії т. I, II і III; *М. Коцюбинський.* Твори т. III, IV і V; *Р. Лащенко.* Як одбуваються позви на суді мировім.

● **Видавництво „Вернигора" у Київі** готує до друку такі книжки: Гете:—*Фауст.* ч. 1. Його-ж: *Сотник Богдан Хмельницький;* Б. З—*Життя українського народа* вип. 1—5; Кобець:—*З пісень неволі;* О. Островський:—*Атакування нової Січі;* його-ж:—*Петрик.*

● **Видавництво Череповського у Київі** друкує *Читанку* Т. Лубенця слідом після граматики книжка до читання і *українську граматику*, курс середньої школи. Ів. Огієнка.

● **Видавництво „Дзвін" у Київі** незабаром випускає з друку комедію на 4 дії В. Винниченка—„*Панна Мара*".

● Адміністрація Чернечої гори одчинила в плавучому готелі, що коло *могили Т. Шевченка* невеличку *книгарню* для продажи книжок прочанам.

● **Видавництво „Рух" у Вовчі на Харьківщині** незабаром випускає з друку розкішне народне видання „*Кобзаря*" Т. Шевченка з оригінальними гравюрами чеського графіка К. Неметця і передмовою проф. Є. Багалія.

● **Воно-ж друкує:** *Збірник найкращих Українських пісень;* велику повість *Пан Халявський;* Щоголів: Поезії; Омельченко. В.: *Соціялізація землі і с.-г. спілки;* його ж: *Соціялізація, націоналізація і муніципалізація землі.*

● **Педагогичне бюро при Полт. Губерн. Земстві** готує до друку такі книжки: Інструкція по влаштованню бібліотек-читалень на Полтавщині; Методичні вказівки для вечірніх і недільних шкіл для дорослих та форма шкільного журналу; Інструкція по влаштованню театру на селі.

● **Воно-ж** друкує Сетон - Томпсона — *Наші приятелі.*

● **Видавництво „Сіверянська Думка" у Чернігові** друкує книгу В. А. Шугаєвського *Монеты и денежный счетъ въ Левобережной Украинѣ въ XVII ст.*

● Українське Видавництво в Катеринославі друкує такі книжки: *І. Котляревський.*—Повний збірник творів. *Т. Шевченко.* Кобзарь (повний). *Д. Яворницький.* Оповідання про славне військо запоріжське низове (з малюнками, планами та мапами). *Мамин - Сібіряк.* Мина (з малюнками); *Коритенко.* Запорожський клад, читаче оповід., ілюстроване.

● Незабаром у Харькові має виходити щоденна соціялістично-революційна газета „*Рух*", яка міститиме широкі огляди українського, партійного, політичного і загально-громадського життя.

● **Видавництво „Сміх"** друкує шостий гумористичний збірник народніх оповідань, казочок, гуморесок, зібраних та записаних *С. Тобілевич* під назвою „*Дідові та бабині оповідання*".

● **Видавництво „Помішник"** друкує четверте видання брошури „*Русскій на Украинѣ*", яка протягом одного місяця видержала три видання по 10,000 примірників.

● Гр. Коваленко готує до друку збірник своїх оповідань під назвою „Троянда".

Літературне життя

(Замітки та чутки).

◁▷ **Гуртом лікарів** при Медичній секції Київського Наукового товариства закінчує цінну працю—„Словник медичних та природничих термінів".

◁▷ Літературно-видавнича секція театрального Відділу Міністерства Освіти веде переговори з спадкоємцями небіжчика І. К. Карпенка-Карого в справі видання всіх його п'єс.

◁▷ Письменник *С. Губарев* закінчує з пропозиції Т-ва „Час" брошуру „*Могила Т. Шевченка*." Книжка вийде в найближчому часі з великим числом малюнків.

◁▷ **Товариство „Час"** робить заходи за кордоном в справі організації видання українського „художнього лубка."

◁▷ Гурт українських *композиторів* засновує спеціяльне нотне видавництво у Київі.

◁▷ Пр.-доц. львівського університету *С. Рудницький* приготовив до друку стінну фізичну *карту України* 1 : 1000000 (1 сажень завдовжки 4/3 завширшки з меншими картами збоку: геологичною, климатичною, природних областей, рослинно-географичною й етнографичною). Карта ця вже в друку і не пізнійше як за місяць вийде у світ. Крім того, скомпонував проф. Рудницький кілька стінних карт частин світа й инших країв по-за Україною.

◁▷ Проф. *Рудницький* зложив *цілий ряд підручників географії.* Перш за все зладив він Початкову географію для середніх шкіл, в 6 частинах, з таким змістом: безпосередня околиця; загальні поняття; основи географії; географія цілого світу; географія України; загальна фізична географія. Далі—Ілюстровану географію України, в популярно-науковому викладі, 40 — 50 аркушів друку, з 6 більшими картами, великим числом менчих карт, діаграм та малюнків.

◁▷ **Видавництво „Сіверянська Думка" у Чернігові** має прийняти до друку *щоденник Шевченка* (повний текст) під ред. П. Зайцева.

— Письменник *М. Бойко* закінчує велику розвідку про творчість *Марка Вовчка*.

— Педагог О. Кожухов виготовив підручник *Географії України* для перших класів гімназій та вищих початкових шкіл.

Листування редакції.

О. Діхтяреві, М. Н., К. Т. та иншим. Ще раз повторюємо, що Ви не отібрали належних Вам чисел „Книгаря" з причини бувшого заколоту і безладдя на почті під час большевицьких наступів. Контора акуратно висилає примірники часопису всім передплатникам

— **Проф. І. Свєнціцькому.** Очікуємо обіцяних статей.

— **Лубні. Ф. Г-шу.** Дякуємо, піде в черговому числі.

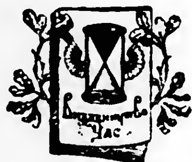

Видавець —**Т-во „Час".**

Редактор—**В. Старий.**

Зміст літературних журналів.

„Народня Справа". Вийшло ч. 16—17.

Зміст. Дмитро Загул: Над гробом Господнім. Наш Великдень. Клим Поліщук: Великодні звони. В. Старий: Пам'ятник собі. В. Садовський: Мирний договір. Центральна Рада. Мик. Зеров: І. С. Нечуй-Левицький. М. А. Кухаренко: Громадські роботи. Шарлемань: Дбайте про багацтва рідної природи. З життя народних рад. Б. Дорошкевич: Що зробило Надзвичайне Зібрання К. Н. Р. 6-го квітня 1918 р. К. Михайлюк: Як треба доїти корів. Є. Архипенко: Рійба. Оповістки.

„Вільна Українська Школа". Вийшло з друку і проміститься сьоме число.

Зміст: 1) С. Русова: Федеративна ідея в творах Шевченка. 2) Ф. Сушицький: Народність в творах Шевченка. 3) С. Р.: Шевченко і малі діти. 4) П. Зайцев: До історії Шевченкового букваря. 5) С. Гаєвський: Біографія Шевченка в школі. 6) Н. Мірза Авекянц: Твори Т. Г. Шевченка, як матеріал при навчанні історії України. 7) Ол. Дорошкевич: Шевченко по лекціях літератури. 8) В. Дурдуковський: Матеріали для шкільних ранків і вечірок в память Т. Шевченка. 9) Я. Біленький: Виховання емоціонально-образного мислення і твори Т. Шевченка. 10) І. Ющин: Шевченко в галицьких школах. 11) З життя вчительських спілок. 12) Хроніка. 13) Критика. 14) Од редакції.

Нові видання, надіслані до редакції „Книгаря".

611 **Агроном і кооператор.** Другий збірник статей. Т-во „Український Агроном". Київ. 1918 р. Ст. 63. Ц. 2 карб.

Амічіс, Є. — Шкільні оповідання, книжка 1. Пер. О. Діхтяря. Вид. Т-ва „Час". Київ. 1918 р. Дитяча серія № 91. Ст. 32. Ц. 60 к.

Аритметичні правила для початкових шкіл. Склав Я. Чепіга. Вид. „Українська Школа". 1918 р. Київ. Ст. 40. Ц. 75 к.

Багрій, Г.—Кишеньковий Московсько-Український словник. (Біля 3000 слів.). Вид. Т-во „Книга". Київ. 1918 р. Ст. 89. Ц. 1 р. 50 коп.

615 **„Бім-бом, дзелень-бом!"** Малюнки О. Судомори. Т-во „Час" у Київі. 1918 р. Ц. 2 р. 50 коп.

Васильченко, С.—Оповідання. Вид. „Вік" у Київі 1918 р. Ст. 345. Ц. 4 карб.

„Весна" — читанка для маленьких дітей. Уложив О. Білоусенко. Вид. „Криниця" у Київі. 1918 р. Ст. 62. Ц. 1 карб.

„Вінок"—книжки для читання у класі Низка 1-ша. Твори рідних письменників. 15 випусків. 1917 р. Вид. Педагогичного Бюро у Полтаві. Ціни не зазначено.

Вовчок, М.—Кармелюк. Вид. Пед. Бюро у Полтаві. 1917 р. Ст. 48. Ціни не зазначено.

620 **Гоголь, В.**—Тарас Бульба. (Пер. М. Садовського). Вид. Т-ва „Час" у Київі. 1918 р. Ст. 176. Ц. 2 карб.

Грунскій, Н. К. Украинская грамматика. Вид. Є. Череповського. Київ. 1918 р. Ст. 48. Ц. 2 карб.

Грушевський, М.—Sub divo. (Оповідання, начерки, замітки). Київ. 1918 р. Ст. 109. Ц. 2 карб.

Драгоманів, М.—Пропащий час. Вид. 2 ге. В-тво „Серп і Молот". Київ. 1918 р. Ст. 39. Ц. 50 коп.

Його-ж. Нариси української соціялістичної програми. Вид. „Серп і Молот". Київ. 1918 р. Стор. 101. Ц. 1 р. 20 к.

625 **Жихаренко, О.** „Листопад". Збірка поезій. м. Куп'янськ на Харьківщині. 1917 р. Ст. 23. Ц. 40 коп.

Залізняк, М.—Державний устрій Німеччини. Вид. „Серп і Молот". Київ. 1918 р. Ст. 55. Ц. 70 к.

Зразки судових актів. Вид. Полтавськ. Укр. Правн. Т-ва. Полтава. 1918 р. Ст. 91. Ц. 3 карб.

Зубковскій, И. А. [illegible] „[illegible]“ [illegible] Т-во „[illegible]“. [illegible]

Казки та легенди для дорослих [illegible]

[illegible]ченко, М. [illegible]

Кебець, О. [illegible]

Коваленко, Гр. [illegible]

Котляревський, Ів. [illegible]

[illegible] [illegible] у Полтаві [illegible]

[illegible] пахучі рослини [illegible]

[illegible] Д. [illegible]

[illegible]ди язва [illegible]

[illegible]енко, И. И. [illegible]

Островський, С. [illegible]

Подиполох [illegible]

[illegible] [illegible] 1917 р. [illegible]

[illegible] [illegible]

Пригоди [illegible] Вид. [illegible] 1918 р. [illegible]

Робінзон [illegible] Київ. 1918 р. Ст. [illegible] Ц. [illegible] карб.

Роспалися пута вікові, прокинулись люди. Збірник Українських поезій [illegible] Т-во „Просвіта“ у [illegible]. 1917 р. Ст. 2[illegible] Ц. 35 коп.

Русова, С. Дошкільне виховання [illegible] Ст. 162. Ц. [illegible] карб. 1918 р.

Русов, Ю. [illegible] Вид. „Українська школа“. Київ. 1917 р. Ст. [illegible]

Його-ж. [illegible] Вид. „[illegible]“. Шкода. Київ. 1917 р. [illegible] 12. Ц. 25 коп.

Сав[illegible]цький, М. [illegible] Шевченко [illegible] Вид. Полтав. [illegible] у Полтаві. 1918 р. Ст. [illegible] 72. Ціна [illegible]

Савицький, Є. [illegible] Вінниця. 1918 р. [illegible]

Смаль-Стоцький, С. [illegible] Одеса. 1918 р. [illegible]

Сніжинки [illegible] Полтава. 1917 р. [illegible] Ц. [illegible]

Соломон [illegible] [illegible] 1918 р. Ст. [illegible]

Стешенко, І. [illegible]

Тимченко, Є. [illegible] Ц. 2 к. 50 к.

Українські [illegible] [illegible] Київ. [illegible]

Українські прислів'я. [illegible] 1918 р. [illegible] Ц. [illegible]

Хомин, Я. [illegible] 1918 р. Вид. [illegible] Ц. 50 коп.

Його-ж. [illegible] Київ. 1918 р. [illegible] Ц. 50 коп.

„Червона калина“. [illegible]

Його-ж. [illegible] 1917 р. [illegible]

Черкасенко, С. Про [illegible] Вид. „[illegible]“. Київ. 1918 р. Ст. [illegible] Ц. 1 р. 75 коп.

Чопівський, І. [illegible] на Україні. Вид. „[illegible]“. Київ. 1918 р. Ст. 16. Ц. 35 к.

Яку користь дають тов. „Просвіта“ та „Народній дім“ і як їх закладати. Вид. Пол. Бюро у Полтаві. 1918 р. Ст. 31. Ц. 60 к.

Товариство „ЧАС" у Київі

ПРОДОВЖУЄ НА 1918 РІК ВИДАННЯ

й приймає передплату

НА МІСЯЧНИЙ КРИТИКО-БІБЛІОГРАФИЧНИЙ ЧАСОПИС

Книгарь

літопис українського письменства.

(РІК ВИДАННЯ ДРУГИЙ)

Часопис „Книгарь" подає нові відомости про діяльність всіх українських видавництв; оповіщає про всі заміри й пляни кожного видавництва, про всі книжки, що вийшли або мають вийти.

„Книгарь" при участи відомих українських письменників і знавців з різних спеціяльностей дає оцінку кожного видання; оповідає про його зміст, зазначає його цінности й хиби.

Ціна часопису „Книгарь" з пересилкою на рік 1[illegible] карб.; з першого липня до кінця року 12 карб. Перші чотирі книжки „Книгаря" за 1917 р. висилаються новим передплатникам за додаткову платню в 3 рублі. Оголошення видавництв по 50 к. за рядок.

Гроші за передплату надсилати по адресі: Київ, Володимирська 42, „ЧАС", редакція „Книгаря".

Видавець *Т-во „Час"*. Редактор *В. Старий*.

Приймається передплата на 1918 рік на двохтижневий кооперативний журнал

„КООПЕРАТИВНА ЗОРЯ"

що виходить коштом і заходами Дніпровського Союза Споживчих Товариств у КИЇВІ мовою українською.

Журнал буде мати на меті обслуговування всебічного споживчої кооперації на Україні.

ПЕРЕДПЛАТА: на рік—12 карбов.; на півроку—6 карб.; на чверть року—3 карб.; окреме число 50 коп.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І КОНТОРИ: Київ Поділ, [illegible], 1 Дніпр. Союз Спож. Товариств

Видавництво „Сміх" випустило книжку четверту

ДЛЯ ДОРОСЛИХ

КАЗКИ і ЛЕГЕНДИ

О. Уайльд, Ч. Вуд, В. Дорошенка, С. Руданського, А. Кущака, В. Еттель: народні - українські, індійські, перські, китайські і т. ин.

Упорядкував В. Старий

Ціна 1 руб. Ст. 128.

Склад вид. Гуртова Книжна Комора Т-ва „ЧАС" Київ, Володимирська, 12.

Приймається передплата на 1918 рік на

„Вістник Ради Народніх Міністрів Української Народньої Республіки"

який поки що виходить 3 рази на тиждень. Передплата приймається тільки на 3 місяці і коштує: на 1 місяць—3 карб., на 2 міс.—6 карб., на 3 міс.—9 карб.

Приймається передплата на 1918 рік на щоденну

РОБІТНИЧУ ГАЗЕТУ

Центральний орган Укр. Соц. Дем. Робіт. Партії.

Умови передплати:—на 1 міс.—5 карбованців.

Адреса редакції і контори: Київ, Михайлівський пр. 35, кв. 1. Телеф. 65—10.

КНИГАРЬ

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА

[Тов]ариство „ЧАС" у Київі
1918

Ч. десяте Ц. 1 карб. 40 коп. Червень

Книгарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА.

Київ. Рік видання другий. **Червень, 1918 р.** **Число 10-е.** Виходить що-місяця.

Небудений памʼятник.

Стаття Сергія Єфремова.

462 *Марко Вовчок.* — **Народні оповідання.** т. I. Пьяте видання. Укр. Видавничої Спілки. Стор. 260 in 8°. Львів, 1918.

463 *Марко Вовчок.* — **Кармелюк.** Вид. Педагогичного Бюро Полтавського Губерніського Земства. Стор. VIII+48, Полтава, 1917.

Оце як-раз 60 років минає, як у Петербурзі, в виданні Куліша, вперше зʼявились оці „Народні Оповідання“ незнаного тоді автора. Українське письменство того часу не мало голосних дзвонів і його твори широко між люде не пішли. Головна маса українського народу, потенціяльна основа української національности, ще спала — міцно сповита в кріпацьких кайданах — неписьменна і несвідома, а так зване освічене громадянство до чужого пнулося сонця, притьмом горнулось до чужих культур, бо мовляв тоді ж Куліш, сусідські дзвони голосніщі. Проте навіть тоді „Народні Оповідання“ не заснітились і не пропали в невеличкому крузі свідомих національно українців. Поруч Шевченкового „Кобзаря“ це була друга книга, що вийшла по-за межі тодішнього українства і здобула широку популярність отому „таємничому псевдонімові“, що зумів знайти серед тодішнього життя пекучі теми й обставити їх всією красою рідного слова, художнім натхненням і тією прозорою вішністю й чулістю жіночої вдачі, що непереможно до серця промовляє з сторінок таких звичайних, буденних оповідань. І коли одні нового світа просвітники, раділи, як Шевченко, що

> Господь послав
> Тебе нам, кроткого пророка
> І обличителя жестоких
> Людей неситих, —

инші, оборонці застарілих форм соціяльного життя, вдарили на гвалт і оскірились на молоду авторку. „Мерзосно-отвратительныя картинки“ невідомого письменника дошкулили бо їх так, як тільки сама правда може дошкулити, — до того ж правда, вживлена в надзвичайно принадних, щиро художніх формах та образах.

Минуло 60 років. Давно впали кріпацькі кайдани. Перейшла й памʼять про стару неправду і неволю. Життя далеко-далеко ступнуло вперед і в йому, серед теперішнього шуму, даремно й шукати було б тих обставин і тих постатів, які до глибу душі займали колись письменницю, а з нею і наших дідів та батьків. І проте твори Марка Вовчка все новими зʼявляються виданнями і у нас, і за кордоном, та й довго, певне, ще не сходитимуть з нашого літературного обрію. І не з історичною тільки міркою, не як до історичних документів підходить до невмирущих „Народніх Оповіданнів“ сучасний читач, — єсть бо в них справді те, що кладе печать безсмертя на діла рук людських і примушує забувати про їх вік немолодий. Не кажу вже про мову, секрет якої тепер безнадійно втрачено, але свіжість і безпосередність чуття немов окромним вінком невʼянущих, запашних квітів

увиває ці класичні малюнки нашого минулого і заразом такого і нам ще близького життя.

Молода жінка, що пришла з чужини до українського народу, під умілим керуванням досвідченого народолюбця справді зрозуміла душу українського народу, глибоко увійшла в неї й зуміла відшукати там те, що не старіється, не вицвітає, не міняється під впливом самих зверхніх обставин. Минула, напр., давно і слід по ній загубився, стара некрутчина, але по вік-вічний лишається муки розлуки й той образ матері, що втратила—все одно, через віщо —своїх дітей.

Тільки у мене й потіхі, що коли присняться мої дітки. Та все сняться вони маленькими, а парубками ніколи не присняться.

І як живі: вони стоять перед душею моєю: Андрійко веселий, кучерявий. ніби по хаті бігає та гомонить, а в хаті ясно-ясно! Василько над квітками та зіллями сидить, задумався...

Прокинусь — пусто! Робота дожидає; треба жити. треба діло робити, треба терпіти горенько... („Два сини").

І живе ота скорботна мати, живе й досі в тисячах так само покинутих, занедбаних і самотніх істот,—такий само тип, як і славна „Mater dolorosa" італійського художника. Авторка знайшла для своєї безіменної героїні щиро людські риси і дала нам просто безпосередній, а через те вічний і невмірущий образ матері, ту ідеальну жінку, якої муки й радощі во віки не перейдуть. бо індивідуально вживлюються в кожній жінці, в кожній матері, і кожного разу зворушують душу своєю житьовою правдою. В цьому саме й лежить тайна скажу так, живучости Вовчкових творів. Вони з глибока схопили й зафіксували в художньому слові не зверхні обставини, не етнографичні риси, які минаються з часом, а психичний тип українського села, вже неминущий. І хоч як одмінилося воно за ці 60 років, але душа його тою самою лишилась і через те такими рідними й тепер здаються нам оповідання Марка Вовчка. Через те й справдилося віще слово Кулішеве, що „такії оповідання стануться з часом основою словесности нашої народньої, як розшириться вона й розкинеться на всі сторони пишними вітами". І як уся наша поезія вовіща вийшла з Шевченка, так наша художня проза не з кого походить, як тільки з Марка Вовчка: усі наші прозаїки звідали на собі могучого його чару, а багато з них віддало данину навіть художній його манері, отим неприхованним мініятюрам коротеньким малюнком, в яких оповідання йде од першої особи й тим надає їм високого ліризму та живої безпосередности. Ми й досі в „Народніх Оповіданнях" чуємо первотвір того, що нас і тепер захоплює й чарує, прототип багатьох образів, що снуються через усе наше новітне письменство. І невидимі нитки духової симпатії й приязні єднають, через голову минулих десятиліттів, теперішнього читача з авторкою, споріднюють з нею і не дають її давнім образам в нашій душі вивітрюватись і вицвітати. Бо не линючі у неї були фарби і вміла вона їх так укладати на своїх мініятюрних, здебільшого, полотнах, що час нічого їм подіяти не може. Це так, ніби той чумак Вовчків, що звелів над собою поставити на свою вдачу пам'ятника. „Іще кріпкий чумак був. Вміраючи сказав у пущі викопати під дубом два скарбці з грошима, один матері оддати, а на того його поховати гарно, висипати високу могилу, а хрест поставити із цілого дуба. Дак ми, — додає оповідач, — зрубали дуба під кореня, обтесали трохи гілля, да й упустили в землю так, як хреста... Аж геть-геть із степів видно!". („Чумак").

Просто, але міцно і гарно зроблено. І далеко з просторів часу видніється той небуденний у своїй красі задумливий—трохи суворій, але такий м'ягкій і ніжний разом—пам'ятник, що поставила собі авторка „Народніх Оповіданнів".

Україна в освітленню европейської преси.

Стаття Г. Гасенка.

Щоб дати докладну картину відношення европейської преси до України, треба вичерпати для того цілий ряд ріжноманітних матеріялів і робота ця може розвинутись на де-кілька томів. Розмір нашого журнального нарису про Україну в освітленню европейської преси примушує мене тільки до загальної характеристики окремих органів без наведення прикладів і витягів.

Часом, коли Україна зайняла своє місце на сторінках світової преси, я повинен зазначити квітень і травень 1917 року. І от, з того часу кожен орган европейської преси виробив собі окреме обличчя що-до української справи. Для того, щоб краще орієнтуватись, ми розіб'ємо всю пресу Європи на три категорії—антантську, нейтральну і пресу германо-австрійської коаліції.

Франція.

„Le Temps“ — неофіціяльний голос французького уряду. Цей орган дуже прихильно ставився до України до заключення нею миру. Після ж цього він почав кампанію проти Української державности. Дуже характерна стаття для „Temps“ — це про „Ersatz-Ukraine“ в ч. 11—14—II—1918 року, з легкої руки котрого ця глузлива назва так і залишилась для України в антантській пресі.

„L'Echo de Paris“—не має власної думки і трактує все з погляду „Le Temps“.

Більш шкодлива для нас газета — це „Gaulois“—орган консерваторів, в якому подвизається наш спеціяльний ворог, французький академик Фредерик Масон, котрий в одній своїй статті в березні 1918 року назвав Україну „отруйною печерицею, розквітлою на ґрунті бувшої Росії“.

„Le Matin“ і „Figaro“—дві великі газети, що розходяться в великій кількости у Франції і за кордоном, до заключення миру ставились майже байдуже до українського питання; після Берестейського акту почали нещадну критику української державної ідеї, але все ж не так гостро і образливо, як „Le Temps“, хоч і називали все це „комедією“, німецькою інтрігою і вигадкою „Бошів“.

Приємно око зупиняється на „Intransigeant“, котрий уміщав статті, серйозно трактуючі українську справу з політичного, але, правда, французького погляду. Дуже прихильні до України статті друкувались там за підписом Жана Пелісьє, фундатора „Annales des Nationalités“.

„Petit Parisien“ краще поінформований в українській справі ніж більшість других французьких органів і мав навіть на українсько-румунському фронті свого постійного кореспондента.

„L'Humanité“, орган Ерве, більш схиляється до думки „єдиної соціялістичної неделімої“.

Італія.

„Corriere della sera“ — в свій час дуже добре інформована газета, але після революції писала про Україну часом смішні і дивовижні речі.

„Il Secolo“, „Giornale d'Italia“, „Il Popolo Romano“, „La Tribuna“, і навіть „Avanti“ цілком не поінформовані в українській справі, так що, не дивлячись на те, що це найбільші газети Італії, говорити про них зовсім нема чого. Але треба зазначити, що італійське громадянство за останній час почало дуже цікавитись українським питанням; і тому часописи приносять своїм читачам ріжні, не завше справедливі, компіляції з французької преси та енциклопедичних словників.

Англія.

„Daily Mail“, „Daily Chronicle“, „Daily Telegraph“,—дають виключно телеграфні відомости і майже ні одної статті про Україну,—і все те, що було досі надруковано, ні з якого боку не може витримати критики. Тенденція всієї англійської преси — замовчувати українське питання, іґнорувати його, або ставитись цілком негативно.

„Times“—трактував нас до недалекого часу яко „Little-Russian“, цеб-то малоросіян; але після миру трапився, очевидячки, деякий мовчазний поворот до визнання факту істнування української нації, і разом з тим туга за великою Росією.

Це все, що можна сказати про англійську пресу.

Швейцарія.

„Bund“ — дуже добре поінформована офіціозна газета — багато писала про Україну. Всі події у нас освітлюються в ній докладно в статтях за підписом Wl. Ell.

„Neue Züricher Zeitung“—не так добре поінформована, але прихильна до нас газета; останній час там було декілька цікавих статей про Україну за ініціялами A. Ch.

„Gazette de Lausanne“—наскрізь полонофільська газета і через те неприхильна до української справи. Випадково пройшли дві статті з об'єктивною оцінкою справи, але загальний настрій газети ворожий.

„Journal de Genève“ полонофільська газета, а тому українофобська. Раніш там друкувались гострі статті William'a Martin'a

з критикою українства і його політики. Останній час спеціяльну травлю одкинуто, а залишилось тільки перекручування інформацій.

„La Suisse"—більш менш терпимий листок, більш французький, ніж самі французи, котрий називав Берестейські переговори не инакше як „Берестейське базікання" і казав, що доля українців полягає лише в тому, щоб бути кимсь пожертими.

„Les Annales des Nationalités", хоч і не щоденна газета, але її слід зауважити. Редагує її Шарль Ріво, один з знавців бувшої Росії, і Йосип Габрис. Майже кожна книжка Анналів містить яку небудь прихильну до України статтю. Зазначу статті—„Зрада України" графа М. Тишкевича, статті Жана Пелісьє, Шарля Ріве і декілька моїх статей про Холмщину, причини заключення миру і т. и.

„Berner Tagblatt" — по своєму напрямку германофільська газета; характерна для неї жартовлива назва, надана їй швайцарцями—„Berliner Tageblatt"; і дійсно, вона на все, і на українське питання дивиться очима Berliner Tageblatt'a.

Швеція.

„Huvudstagbladet" — власного погляду на українську справу не має, а залежить цілком од інформаторів, котрими здебільшого бувають для неї поляки, а тому можна собі уявити, що то за інформація.

„Aftonbladet" і „Svenska Dagbladet" краще поінформований, бо інформує його финське бюро, котре ставиться до нас з прихильністю.

Данія, Норвегія, Голяндія з їх великими газетами „Berlingske Tidende", „Social-Demokraten", „Rotterdamsche Courant", „Telegraaf" та инші живляться лише передруками.

Німеччина.

Що таке „Berliner Tageblatt" „Lokalanzeiger" (він же ж „der Tag"), „Vossische Zeitung", „Frankfurter Zeitung", „Vorwärts"—у нас тепер на Україні добре знають. Я хотів би лише зауважити три часописи, у нас мало відомі, які мають великий вплив—це: „Germania", газета члена Рейхстагу, Ерцбергера, котра спочатку була католицько-полонофільською, але тепер ставиться до нас дуже прихильно; „Kreuzzeitung"—русофільська, ставиться до нас негативно, і „Zukunft"—Максиміліана Гардена, з його останньою влучною критикою німецької східньої політики. Але, певно, мало хто знає дійсне прізвище Гардена, (цеб то—Вітковські), і тому не треба дивуватись його скептичному відношенню до України.

Німеччина інформувалась під час війни спочатку прес-бюро д-ра Д. Донцова, а потім—„Союзом Визволення України".

Австрія.

Так само, як головні органи німецької преси, такі відомі всі головні органи австрійські, а тому, не зупиняючись на них, одразу перейду до угорської преси, котра на Україні менше відома.

„Vilag"—дуже прихильна до України газета, хоч і консервативна, суворо критикувала в свій час полонофільську політику австрійського уряду і виступала з обороною українців в Угорщині.

„Pesti Naplö" і „Budapesti Hirlap" містили цікаві статті про українське питання, але не можна сказати, щоб були добре поінформовані.

Що *до Болгарії,* *) то, на жаль, мені поки що не довелось бачити за весь цей час ні одної болгарської газети, а тому не маю зараз змоги вияснити її відношення до української справи.

Туреччина.

„Sabah" і „Ikdam" не добре поінформовані, але надзвичайно прихильно ставляться до України.

„Tanin" — дуже стримано обговорює українську справу; теж майже не інформований.

Останній час в турецькій пресі з'явилося кілька статей, писаних, певно, на підставі свіжих українських джерел.

З цього коротенького огляду закордонної преси самі собою випикають два висновки, котрі стоять в тіснім звязку між собою. Перше—це те, що закордонна преса в своїй величезній більшости до України ставиться неприхильно, друге—що вона майже зовсім не поінформована в українських справах. Ці обидва з'явища видаються мені цілком зрозумілими, і в цьому мусимо обвинувачувати тільки самих себе. За браком инших джерел закордонній пресі тільки і лишається, що користуватись непевними

*) Огляд Болгарської преси з українського погляду редакція подасть згодом.

чутками, енциклопедичними словниками та ріжними, цілком специфічними, інформаціями—здебільшого польськими. Ось у кого, у наших ворогів поляків нам треба повчитись, як звернуть на себе увагу і здобути собі співчуття у всього світа.

Я вважаю зайвим доводити про негайну необхідність полагодження нашої інформаційної та інспіраційної справи. Коли наш уряд з яких небуло причин не поставить цього в найближчим часі, то треба громадянству самому занятися организацією таких установ за кордоном, які б вели пропаганду і агітацію на користь української національної і державної ідеї. Такі-б установи могли одночасно виконувати і другу не менш нам корисгну роботу, цеб-то інформувати Україну про настрій, погляди і події в Европі, що так або инакше торкаються української справи. Можуть сказати, що уряд вже робе щось в цьому напрямку, що є у нас УТА, що засновано державне Пресбюро у Київі і т. и. Приблизно такі відповідні я чую в офіціяльних колах вже на протязі 9 місяців, тільки з ріжницею в найменнях і інтонації, „но только возъ и нынѣ тамъ“...

На мою думку не слід би було затягувати цю справу на далі. Скоро наступить час, коли наша державність виступить на суд всього світу, треба щоб світ знав докладно і неперекручено, не з польських або московських джерел, хто ми, чого ми бажаємо і яка наша „віра“ і щоб більшість в Европі не вважала нас і нашу справу тимчасовим неприємним европейським непорозумінням, одним з ненормальних явищ цієї війни, яке повинно в кінці зникнути, як неможлива і штучно утворена комбінація.

В справі нового видання словника Б. Грінченка.

Стаття Ф. Гавриша.

В пресі промайнула звістка про те, що лагодиться нове видання „Словаря української мови“ Б. Грінченка.

Навряд треба багато говорити про велике значіння цієї „найкращої скарбниці української мови“ *) і про те задоволення та радість, з якими, певне, зустрінуто буде нове її видання. Тим більше, що в новому виданні ця „скарбниця“ ще мусить збагатитися додатковим матеріялом, що захований у багатьох старих учасників роботи над цим словником і в инших осіб.

Але шкода було б, коли б словник, набувши тепер нових словесних надбань, заховав і ті нечисленні, правда, хиби, яких, на жаль, не позбавлено попереднє видання. Про деякі з цих хиб ми й позволимо собі подати тут кілька коротеньких уваг, сподіваючись, що наші уваги не пошкодять як найкращому переведенню справи з новим виданням словника.

Як відомо, до словника Грінченкового увійшло чимало ботаничних та зоологичних українських термінів. За невеликими винятками скрізь в словникові такі назви подано з відповідною латинською термінологією, але без російського перекладу. Для користування словником не фаховцеві це страшенно незручно. Чи кожен має змогу тримати під рукою якусь латинсько-російську природничу термінологію? А без неї годі будь-як скористуватися з словника Грінченка в належних випадках. Що ж до того, що користувати з таких назв доводиться не лише фаховцям, про це, гадаємо, не може бути двох думок. Саме-но красне письменство, поминаючи вже наукову та науково-популярну літературу, раз-у-раз вимагає від читача звертатися до словника за поясненням тієї чи иншої природничої назви. Тому, здається, дуже б збільшилася вартість словника, коли б нові його видавці взяли на себе обов'язок перекласти усі такі назви в словникові на російську мову й подати, разом з латинським, і московське значіння кожної назви. А надто це важно для сучасного покоління, що майже цілком виховувалося на російській науці й російській культурі.

Одночасно слід було б виправити і той, може випадковий недогляд, що порушує цілість системи: маємо на увазі, що в деяких місцях у Грінченка при зоологичних та ботаничних назвах не зазначено від-

*) „Поміч учителю в справі національного виховання учнів“, вип. 1. Вид. Секретарства Справ Освітних. К. 1918. Стор. 9.

повідної латинської назви. Для науковости словника це також мало би значіння.

Говорячи про латинські терміни, не можемо до речі не зауважити, що в першому виданні словника є багато не спростованих друкарських помилок в цих назвах, як також і більш поважних помилок редакторських (порівнюючи небагато). Для ілюстрації наведемо приклади з обсягу узятих на-похваті 34 латинських назв, що вміщено їх в словникові на протязі слів: *леніх—лоза.* Тут маємо друкарськи помилки: *леніх*—Gluceria замісць Glyceria, *липа* — Filia зам. Tilia, *литвинчики*--Arineria зам. Armeria, *лобода*—Atriple зам. Atriplex, *лоза*—Elaegnus зам. Elaeagnus. Редакторські помилки: *лепок* — Asperugo зам. Asperula також помилка і в слові *ленчиця, лися*— раст. Fulicata atra замісць пт. Fulica atra. Перепустити подібні помилки у нове видання було б небажаним недоглядом.

Ми спинилися довше на ботаничних та зоологичних назвах, бо тут найбільше спостерігли такого, що на нашу думку, треба, або виправити, або поповнити. Проте є дещо й по-за цими назвами, на що слід було б звернути увагу.

Помічається, наприклад,—і досить часто—таке з'явище: надрукувавши українське слово, автор не подає його московського значіння, а посилається на якесь друге українське ж слово, та цього останнього дарма в словникові шукати: якимсь випадком воно у словник не заведено. На протязі тих самих слів *леніх—лоза* можна помітити такі приклади, що ілюструють цю увагу: *лілія=лилея, літопис=литопис, лія=лея.* Слів, що зазначені після знаку порівняння, в словникові немає. Таким чином, російське значіння слів, що стоять в наведених прикладах першими, лишається для читача невідомим. Необхідно або вмістити в словник слова, що в йому, звичайно, випадково, пропущені, або, коли для того немає матеріялів, виключити слова з недійсними посиланнями, бо в українсько-московському словникові, яким є Грінченків, вони будуть зайвим баластом.

Ще одна увага. Раз-у-раз трапляється в словникові, що автор, відсилаючи читача за російським значінням данного слова до якогось аналогичного з ним, коли таких аналогичних кілька, не зазначає того основного слова, при якому він російське значіння поставив, а показує якесь инше з слів аналогичних, од цього ж останього знов відсилає читача ще до якогось слова. Поясню це прикладом: коли ви схочете довідатись, яке російське значіння має, скажемо, слово *угнак*, ви мусите попереду подивитись слово *угнавець*, тоді *вугнавець*, далі *гунявий* і, нарешті, *гугнявий*, це б то: з стор. 314 ої IV тому перекинутись на стор. 258 I тому, тоді 340-ву того ж тому і, нарешті, стор. 336 ту того самого тому. Згодьтеся, що назвати цю систему зручною для користування словником неможна. А вжито її в словникові досить послідовно і завдає вона читачеві багато мороки, і одбірає чимало часу. Гадаємо, що без найменшої шкоди для науковости словника цій справі можна б запобігти, або посилаючись, де можливо, просто на основне слово, або ж додавши зайвий раз московське значіння, щоб, принаймні, не примушувати читача, де в тому нема потреби, кидатись від тому до тому, гаючи може иноді дуже коштозний час.

Коротенькою увагою про те, що доданими наприкінці кожного тому першого видання словника списками помічених друкарських помилок далеко не вичерпуються фактичні помилки, які вимагають свого спростовання для нового видання,—закінчимо нашу невеличку замітку, побажавши новому виданню бути позбавленим найменших хиб і як найприступніщим для вживання середнього читача.

Критика і бібліографія.

I. Історія.

464 **Холмщина.** Видання Союза Визволення України. Львів, 1915 р., стор. 32, ціна 30 сот.

Видана вже 3 роки тому, ця книжка лишень тепер попала до України. Тим і поясниється запізненість нашої рецензії. Треба однак признати, що книжка не тільки не загубила своєї ваги, а цілком навпаки — в нинішній час, коли питання про Холмщину стало в увесь зріст перед українським громадянством, зі сфери теоретичних міркувань перейшло в чисто практичну площину,— вона набуває особливого значіння. Українське громадянство замало знає про Холмщину; крім кількох статей в часописах, та

дуже невеликих нарисів про Холмщину в істнуючих книгах по українській історії, де—головне—Холмщина розглядається не самостійно, а лишень як одна з мало помітних дрібничок загально-українського історичного життя; в українській літературі немає нічого, звідки можна б було познайомитись з Холмщиною. Що-до літератури російської, то в ній питання про Холмщину освітлювалось завжди з боку „православія і руской народності“, цеб-то тенденційно і цілком незгідно з історичною дійсністю.

Книжка, видана Союзом Визволення, містить в собі короткий нарис холмської історії і деякі статистичні відомости про Холмщину. Все це написано коротко, але дуже цікаво, цілком об'єктивно, ясною і зрозумілою мовою. Єсть, розуміється, і так звані „галицізми“, але їх дуже небагато. Шкода, що цей історичний нарис має на увазі лишень політичну історію, зовсім залишаючи питання соціяльно-економичні. Але й те добре, що книжка ця, коли її розповсюдити серед українського, а зокрема—холмського народу, з успіхом може розвіяти досить поширену, на жаль, думку про те, що ніби то Холмщина є не Україна, а Польща.

К. Лоський.

II. Публіцистика.

465 *Михайло Драгоманів.*—**Пропащий час. Україна під московським царством (1654—1876).** *З передмовою М. Павлика.* Видання друге, видавництва „Серп і Молот“, № 7. Стор. 37 in 16⁰. Київ, 1918. Ціна 50 коп.

Між женевськими виданнями Драгоманова знайдено невипущений у світ початок великої роботи під заголовком „Пропащий час“. Як показує наведений тут же підзаголовок—„Українці під московським царством (1655—1876)“—Драгоманов замірився був зробити свого роду підсумок українському політичному, економичному й культурному життю од переяславської унії до відомої „конституції“ 1876 року, якою царське правительство, здавалось, останнього забивало цвяха в труну України, як державного організму. На жаль, ця надзвичайно цікава робота, та ще в освітленні такої людини, як Драгоманов, не посунулась далі за початок. У надрукованих аркушах моемо тільки загальний вступ і частину розділа I-го „Вольности Війська Запорожського“. Той вступ і передруковано в виданні „Серпа і Молота“,—тільки не другим, а принаймні четвертим виданням, коли не лічити навіть не випущеного в світ женевського видання.

Ми не знаємо, чому саме не скінчив своєї роботи Драгоманов Чи тому, що обставини емігрантського життя, брак матеріялів під рукою та инша, нагальніша, робота не дали йому потрібного для такої синтетичної праці супокою й часу? Чи тому,—як догадувався Павлик, що погляди самого Драгоманова обмінилися й зроблений початок не одповідав уже дальшим висновкам: „Скиба, мовляв, заорана була за глибоко та й за довго, аби можна було її поправити та й повернути в супротивний бік... і через те він ту скибу й кинув“ („Передмова“, ст. 6)? На це, може, дасть колись відповідь докладна і повна біографія Драгоманова і тепер цього питання ми не беремось тут розв'язувати. Але й цей фрагмент з ненаписаної роботи і сам по собі дуже цікавий, і показує нам, як Драгоманов дивився на українську минувшину.

„Пропащий час“—так охрестив він історію України під московським пануванням. „Двісті років мучення, поки царі доконали старі українські порядки“, на думку Драгоманова, пропали зовсім марно, і переглядаючи, „що ми самі, українці, виграли за останні двісті років, як пропадали наші старі „негідні“ порядки, а заводились нові, московські і петербурзські, буцім-то Європейські“ (стор. 17)—Драгоманов не міг не прийти до висновку, вже в самому заголовку зазначеного. І аналізом вихідного пункту цієї страченої доби, отих голосних „переяслівських статей“ 1654 р. він свою думку яскраво потвержує. Не вважав Драгоманов тих „статей“ за „верх премудрости державної“, проте були на його думку „в переяслівських статтях і добрі зерна именно такого устрою громадського, до котрого також прямують скрізь освічені люде. Тут мовлялось, щоб чужі люде у діла краєві не вступали, щоб усякий уряд був виборний, щоб ніхто без суду не був скараний—і щоб судили свої люде, товариші, хоть козаків, шляхтичів, та міщан, коли не усіх. Так була на частину огорожена воля краю і народу од самоволі царської“ (стор. 29). І рівняючи ці зерна доброго ладу громадського до того, що було в Московщині тоді і потім, мав рацію Драгоманов, сказавши: „устрій козаччини був більш подібен до устрою теперішніх вольних держав Європейських, так званих конституційних, ніж московське царство і теперішня російська імперія“ (стор. 30). Зерно доброго ладу на Україні заглушено царською рукою і переяслівські статті закінчилися ....ганебним указом 1876 року. Два століття показалися справді пропащим

часом, і Україна, втративши всі свої вольности, мусіла за Драгоманова знов починати з того, щоб оборонити „волю краю і народу од самоволі царської“.

Читаючи тепер цю накидану сміливо рукою Драгоманова концепцію останнього періоду української історії, жалуєш тільки одного—що це уривок, фрагмент, а не ціла, викінчена праця. Вже з попереднього бо видко, як багато вона обіцяла читачам і як 40 років тому правдиво поставила вона питання нашої минувшини. На жаль, тільки поставила,—розв'язувати доводиться тепер иншим, не маючи за собою голосної думки нашого великого публіциста.

Сергій Єфремов.

466 *Др. Дмитро Донцов.* **Міжнароднє положення України і Росія.** Видання „Робітничої Книгарні“. Київ. 1918. Стор. 21. Ціна 1 карб. 25 коп.

Маленька брошура, дуже маленька по розміру для такого важливого питання. І це відбивається на її змістові. Видко, що п-ві Донцову бажано було швидче висловити свій погляд що-до сучасного менту. Він зауважує, що брошура є відчит, виголошений 17 квітня ц. р. в актовій залі Комерційного Інституту, при чому кінцевий уступ відчиту, присвячений політиці кабінета Голубовича, як неактуальний, замінено в брошурі иншим.

Спочатку п. Донцов викладає в своїй книжечці історію міжнародніх відносин на передодні війни 1914 року. Він цілком одкидає агресивні наміри з боку Німеччини. Одкидає їх не тому, що німці не почували сили, а виключно тому, що їм бракувало думки, яка не була тренірована і не звикла займатися „великими питаннями“. Виходячи з цього, автор одкидає також і зацікавлення тоді німців українським питанням.

Що-до Австрії, то він зазначає її „внутрішню“ здатність на поставлення й розвязання великих проблем світового значіння, але й Австрія нічого не збіралася „ставити і розвязувати“ по причинах теперішньої її кволости в державнім организмі.

„Для жадної з центральних держав в перед день війни,—по Донцову,—не було метою триматися анексіоністичного напряму: вони ставили головним завданням розірвати смертельний перстень, що стискався округ них“. Що-до держав згоди, до держав Англо-Російської коаліції, то автор закидає їм цей напрям..

Головним чином обвинувачує він Росію, яка, з „чисто азиятською хитрістю“, забезпечувала собі дипломатичний успіх за успіхом. Дуже цікаво наведена метода, якої завше, на протязі всієї своєї історії, трималась Росія, а власне: нищити свого сусіда за поміччю його сусіда. Наводяться досить влучні історичні приклади.

Таким чином, коли погодитись з п. Донцовим,—Німеччина дійсно, подолавши Росію, почуває себе в положенню пігмея, що випадково звязав Гулівера. І тепер вже, а не тоді, коли починалась війна, гадає він, можливо говорити про завойовницькі бажання Німеччини і Австро-Угорщини.

Загину Росії сприяли, як мислить Донцов, „професорська зарозумілість Мілюкова, політичне ділетанство Керенського і не знаючий собі рівного в історії ідіотизм правительства народніх комісарів“. Далі він каже, що більше силою подій, як волею своїх політиків, стала Україна незалежною державою, і зазначає про істнування двох шляхів до її майбутнього істнування. Перший шлях—це повна державна суверенність, а другий—це федерація.

Донцов обстоює, звичайно, перший шлях, наводячи приклади можливости істнування України окремо від Росії з боку економичного, і каже, що федерація Росії з Україною така сама нісенітниця, як федерація Англії з Ірландією. Далі він каже: „Можуть наші сентіменталісти дурити себе якимись надіями і чекати,—як зачарована королівна на свого принца, або як жиди на свого Месію,—на прихід „правдивої“ російської демократії, котра подасть руку згоди братньому українському народові, але для нас ясно, що за російським „grand nach Süden“ (пертя на полудне) *стоїть незломана воля цілого російського народу*“. Взагалі, Донцов противник всякого постійного зближення з якою-будь державою. „Входити в бльок, — пише він,—вязатися душею й тілом з Німеччиною нам також не має змислу“... Таким чином,—„не федерація, а кооперація з тим, *хто в даний мент потрібен*“,—каже далі автор брошури і вказує навіть на можливість у майбутньому „кооперувати“ з Англією.

Нарешті, він радить облишити характерну рису словянства—внесення в міжнародню політику почуття, проявів симпатії і антіпатії.

Дійсно, може правду каже п. Донцов, але „правду стару“, „правду дипльоматів“...

Треба зазначити, що беручи на увагу навіть сучасну дорожнечу,—брошура його забагато коштує.

Ол. Грудницький.

467 *Микола Залізняк.*—**Державний устрій Німеччини.** Вид. „Серп і Молот", № 8. Стор. 51 in 16⁰. Київ, 1918. Ціна 70 коп.

Німеччина притягає тепер до себе загальну увагу всього світу. Стоючи на чолі центральної спілки держав, ось уже чотирі роки провадить вона завзяту боротьбу мало не з цілим світом за панування, за „власний куток під небом", і має всі шанси вийти з боротьби коли не тріумфатором, то принаймні не зломленою й не подоланою. Натурально, що зацікавлення до цього велетня мілітаризму та зразкової организації надзвичайно побільшилось. Люде часто питають себе, де причини тієї надзвичайної упертости, дисциплінованости й организаційної сили, що виявила за цю війну такою просто колосальною мірою Німеччина? Ми, українці, маємо до такого зацікавлення ще спеціяльні мотиви. Доля поставила Україну в надто близькі стосунки до центральних держав і до німців маємо тепер оказію придивлятись не здалеку, а серед себе самих. І вище зазначене питання для нас має не саму теоретичну вагу.

Тим-то дуже до речі саме тепер появилась друком брошура М. Залізняка про державний лад у Німеччині. Автор не ставить собі якихось широких теоретичних завданів. Його компілятивна праця стисло, але досить докладно розповідає про особливости державного ладу в Німеччині, даючи відомости про склад німецької імперії, про політичний лад у Прусії, як найвпливовіщій з німецьких держав, про союзну раду, про парламент і його вагу в політичному житті Німеччини. Як українець, найбільшу увагу звертає автор на ознаки федерального устрою в німецькій конституції й практиці, користуючись солідними працями з державного права взагалі і спеціяльно про Німеччину. З інформаційного боку брошура д. Залізняка зовсім добра і не буде через те зайвою в нашій популярній літературі.

С. Єфремов.

468 **Чого прийшли німці на Україну?**—Офіціальні повідомлення, думки, розмови. В-во „Відродження". № 8. Видання четверте, виправлене. Київ. 1918. Ст. 16. Ціна 30 коп.

469 *Гр. Гетьманець* (*Гр. Сьогобочній*). **Українізація чи діскредитація?** (Як вони українізують Державу). Накладом автора. 20 квітня 1918. 16 ст. Ціна 35 коп.

Ці дві брошурки мають тимчасовий публіцистичний характер. Вже не варт було-б і говорити про них, позаяк обставини нашого „державного" життя остільки несподівано змінилися, що, навіть, архаїзмами згучать самі заголовки цих книжечок.

„Чого прийшли німці на Україну?" Саме життя гаразд відповіло вже на це запитання. Звичайно, не чарівних ради очей України прийшли вони до нас. І не ради красномовства наших Демосфенів з Центральної Ради.

Коротенька і зрозуміла відповідь життя—мрійникам, що далеко були від ганебної дійсности!

„Відродження" надрукувало цю брошурку, виконуючи волю „господ своїх".

Що до „Українізації чи діскредитації?". — треба зазначити милування п. Гетьманцем з типових „малоросійських" зворотів мови (про „бузину та київського дядька", наприклад. і т. под.) Взагалі, не почувається европейського смаку, який є дуже потрібним в політичних памфлетах. Автор зазначає „гріхи" покійного с.-р. уряду, який, не проявляючи відповідної рішучости, діскредитував себе на кожному кроці... Видко, як авторові не легко переховувати своє обурення—обурення справжнього патріота, переховувати у звичайних пристойних формах. Видко, як болить йому душа за рідну справу, за гідність нації.

Але—навіщо тепер це все? Тепер, коли немає вже ані українізації, ані діскредитації її, а звичайнісенькою тобі русифікацією повіває...

Певне, ці книжечки будуть потрібні, як історичні джерела, з яких нащадки дізнаються про довірливість, яку не можна виправдати, — довірливість української демократії до „культурного" Заходу і до своїх „вдячних" меншостей!.

Ол. Грудницький.

III. Економика.

470 *І. Чопівський.* **Цукрова промисловість на Укріані.** Видавництво „Праця". Київ. 1918 р. Стор. 36. in 16⁰, ціна 70 коп.

Маємо ще один економичний нарис І. А. Чопівського про одну з найважніщих галузів промисловости на Україні. Автор в коротких, але яскравих рисах з'ясовує нам велику вагу для Української держави і для Українського населення цукрової промисловости. Це той міцний фундамент, на якому переважно будуватиметься державний бюджет, який буде зміцняти українську „валюту". Велике економичне значіння цукрової промисловости на Україні автор вбачає в тому, що ця промисловість творить споживчий продукт першої потреби, який дає державі і населенню великий зиск. Підраховуючи прибутки від цукрової монополії, автор подає, що при монопольній ціні цукру, Україна, вивозячи за межі свої 68 міл. пудів цукру, одержить 3.264 міл. карб., з якої суми державного скарбу перейде 1.764 міл. карб. що-року! Це ж майже чи не весь прибутковий бюджет держави.

Що ж потрібно для того, щоби цукрова промисловість розвивалася, а не занепадала? Під час війни дуже необережно і неуважно ставилися до цукрових заводів; не було ремонту, не було робітників, не давали палива і т. и. Бурякові плантації значно зменшилися

і погіршали. На думку автора, яку не можна не визнати цілком правдивою, щоб знову підняти цукрову промисловість, треба: 1) забезпечити заводи відповідною кількістю плантацій: 2) не пускати цих земель в парцеляцію, а віддати їх в оренду; 3) забезпечити заводи паливом і всім иншим матеріялом; 4) вирішити позитивно справу з кредитом для цукрової промисловости. Ось які засоби пропонує автор.

Безперечно найбільшу увагу і суперечки може викликати перший засіб—дати заводам землю, або власне—не одбірати землі від заводів; для правовірних прихильників соціялізації землі — це засіб неможливий. Але час уже порахуватися з реальними обставинами життя, з пильними вимогами державного добробуту, бо треба вчасно звернути увагу на те, що вимагає від нас реальна дійсність. Такої перестороги автор не робить одверто, але читач, уважно переглянувши всі висновки автора і зваживши їх, мимоволі сам повинен буде зробити це. В цьому і є велика вага праці І. Чопівського, що вона дає певний, перевірений матеріял для того, щоби де хто з високих высокостей спустився на грішну землю і зміркував усю хибність теорій, які дуже гривабливі в мріях, але не можливі до здійснення. Таким людям ми особисто пропонуємо працю І. Чопівського.

А. Яковлів.

471 *Ф. Зайко-Заікин.* **Земські та кооперативні Суспільно-Агрономичні Організації.** Київ Стор. 32. ціна 40 к.

Книжечку видано народнім Міністерством Земельних справ. Це доклад першому всеукраїнському агрономично-економичному з'їздові, що відбувся у Київі 22—26 жовтня 1917 р.

План агрономичної допомоги селянству на Україні — ось що являється змістом брошури. Перший всеукраїнський агрон.-економичний з'їзд визнав цей план досить повним і вичерпуючим і висловив побажання, щоб його по-змозі вповні, в більш-менш близькі часи було переведено в життя.

На думку автора, а за ним—і з'їзду, всі агрономичні организації, як суспільні (земські та кооперативні) так і урядові повинні бути з'єднаними і працювати в повному контакті. До цього часу, на жаль, агрономичну допомогу селянства на Україні було поставлено досить невдало: не було об'єднання та стройности организації не тільки між суспільними организаціями та державною, а і в самій суспільній организації навіть в одній губернії, де повіти часом ішли ріжними шляхами, не рахуючись з загальними бажаннямм хліборобської людности.

Що-до организації, яка мусить об'єднати агрономію на Україні, то таким осередком, на думку автора, мусить бути народнє Міністерство земельних справ (Генеральне Секретарство). „Міністерство Земельних справ одержує відомости про діяльність агрономичних организацій на Україні, розробляє ці відомости, складає загальний звіт агрономичної допомоги на Україні, виробляє план загальної роботи в цім напрямку на будучий рік, робить обрахунок тих видатків, які має витрачати від себе на агрономичну допомогу. Всі ці питання розглядаються та обмірковуються в сільсько-господарській Раді, яка скликається міністерством на сессії". В склад с.-г. Ради входять: представники міністерства земельних справ, представники губерніяльних земств, представники краевих досвідних станцій, наукових інституцій, агрономичних организацій, с.-господ. шкіл, сільско-господ. товариств, українського кооперативного банку, Союзбанків України і т. и.

В брошурці подано коротеньку історію суспільної земської агрономії в Росії. Історія цікава. Вона говорить, що суспільна земська агрономія народилася на Пермщині в 1877 р., потім з'явилася в Вятщині (1887—1893 р.р.), далі у нас—на Херсонщині (1888 — 1893). Цікава річ: суспільна земська агрономія з'явилася вперше в так званих мужицьких земствах—Пермськім та Вятськім. Чому ж у нас на Вкраїні ця агрономія вперше з'явилася іменно на Херсонщині?

Взагалі, прочитавши брошурку п. Заікина, хочеться побажати, щоб автор яко мога швидче простудіював історію суспільної агрономії,—земської та кооперативної,—не в Росії взагалі, а спеціяльно на Україні. Нам здається, що таку історичну розвідку ми мусимо мати в найближчому часі.

П. Пожарський.

IV. Красне письменство.

472 *М Гоголь.* **Тарас Бульба.** Видання Т-ва „Час" у Київі в перекладі М. Садовського. 1918 р. 174 стор. Ціна 2 карб.

Давно вже назріла потреба в новому виданні творів М. Гоголя на українській мові. Переклади М. Лободи, Д. Мордовця, О. Пчілки, М. Старицького й инш. поодиноких творів М. Гоголя вже стали уніками.—

Тепер-же, коли являється потреба не тільки в творах українських письменників, але й чужих на українській мові, відсутність творів того, хто захоплювався народнім багацтвом України—піснею й „хвастав“ єю перед Пушкиним, того, чия душа була денаціоналізована чужою школою й переживала страшенну драму національної подвійности, хто вперше познайомив широкі кола російського громадянства з „Америкою під боком“, надавши „своїй Україні“, як писав він Максимовичеві, приваблених рис чудової неземної краси, чиї твори мали вплив на цілу низку не тільки російських, але й українських письменників (Квітка - Основ'яненко—„Оповідання Пирятинця“ й инш.. Гребінка, Стороженко—„Закоханий чорт“, „Марко Проклятий“, Ст. Писаревський (Шереперя)—автор пісні „За Німан іду я“. Данилевський, Расвський, Старицький і др.)—відсутність творів М. Гоголя на українській мові є велика шкода й для громадянства українського й для школи.

Ця потреба, про яку давно нагадував Ієремія Галка (Костомаров), особливо почувається тепер і, читавши сторінки „Тараса Бульби“ в перекладі М. Садовського, спадає на думку, що цей, добре зроблений переклад, буде останнім, що чудові сторінки Гоголівської творчости на українській мові виграють в красі й характерности, як виграла ціла низка сторінок „Тараса Бульби“, в котрому одразу зникла так звана „екзотичність“, і постаті козаків стають перед нами цільними й живими, а деякі сторінки перекладу придбали характер зразкового для шкільного вживання матеріялу. Порівнюючи з першим перекладом Т. Бульби 1910 р., зробленим М. Садовським, це видання є передрук того; автором перекладу зроблені деякі зміни словникового характеру (лічити—гоїти, скоро—швидко й таке инш). Видання чепурне, з малюнком на обгортці й без друкарських помилок, по ціні дешеве.

Михайло Лукашевич.

473 *Іван Косинин.* **Блакитна Акварель.** Вид-во „Книгозбірня“, ч. 8. Київ. 1918. Стор. 32, ц. 65 коп.

Маємо нову книжечку з двома оповіданнями І. Косинина: „Блакитна Акварель“ та „Ховра й дуб“, які мають незрозумілий підзаголовок: „нариси з американського життя“, хоча ані трохи життя Америки не стосуються.

В першому росповідається про артиста—маляра, що утворив чудову блакитну акварель, яку надзвичайно цінив, бо вона була відбитком його переживань з часів найщасливіщої доби його життя й яка загинула, незрозуміла й не оцінена. В другім, власне, не оповіданні, а символичнім, надто туманнім шкиці йде мова про могутнього дуба зваленого нопилими створіннями.

І знову, як і по першій книжечці оповідань Косинина, див. рец. № 436, так і по цій, не можна скласти остаточного погляду на своєрідну творчість молодого письменника. Чується принадна індивідуальність, вбачається чималий житьовий багаж вражінь і переживань, здібність уловити тонкі нюанси психологичних переходів—і разом з тим зо всіх сторінок виглядає якась безсистемність, поплутаність, удалення від основної думки, якась ніби нездібність опанувати створеними фантазією образами. Здається, що автор тільки намагається наздогнати й зафіксувати їх, а вони, мов сніг у віхолу, летять у всі боки, неслух'яні, не підвладні його думці й волі...

Поруч з таким гарним фраґментом, як наприклад: „Зітхання оглянулося позад себе, начеб прощалося з Франческою й розтопилося в зелених кобальтах морської соли“—маємо такі незграбні й що-до форми, й що-до мови шматки, як: „Вона встрягла в нас—в нас защіплена—ми з нею родимось—з нею вмираємо“. І поряд з цим така місцями незграбна мова, така порожнеча з правилами що до розділових знаків і орфографії.—що часами гине бажання кінчати почате читання.

Хотілося-б думати, що автор, у якого безперечно є хист і данні, при невеликій уважности до своєї роботи, міг-би дати щось цінне й цікаве.

Видання чистеньке.

В. Ди—кий.

474 *О. Кобилянська.* **Юда** (новеля). Видавниче т-во „Вернигора“. Київ. 1917 року. сторінок 16, ціни не зазначено.

Багато сучасна війна принесла і мук і горя, але найбільш од неї довелося постраждати нашим закордонним братам—галичанам, на території яких перебували війська—австрійські, турецькі, німецькі та московські. В Галичині немає майже жодної господи, ані одної живої істоти, яка-б не зазнала горя од війни.

Про один з сумних випадків за часів перебування в Карпатах московського війська оповідає шановна письменниця О. Кобилянська.

В Карпатах жив старенький дідусь з своєю дружиною, невісткою та малим унуком. Всюди справлявся він сам: і по господі, і маржину годував і ходив за гори на торговицю купувати, чого треба, а допомогти було нікому: дружина — стара, невістка—хвора, а сина забрали до війська.

Один раз дідусь вертався з торговиці з сіллю для маржини і по дорозі затримала його рота московських салдат. Салдати з погрозою та бійкою випитували у нього, де саме вартує австрійська розвідка. Дідусь цього і сам не знав, але мордуванням та знущанням примушений був вести москалів в одно місце, вдаючи, буцім-то він і справді бачив і знає, куди саме пішла австрійська варта. Випадково надибали вони австрійський патруль з шости душ, чотирьох з них москалі забили, а двоє втікло. Ховаючи в яму трупи забитих, дідусь впізнав і труп свого сина.—„Встань, мій сину, піднеси голову, розкрий очі, уста і скажи: тату, я жию; я не вмер; я—твій син, твоя одинока дитина,—кричав він, як дикий смертельно ранений звір, рвав його одіж і ссав його рану“... В цей час під'їхав кінний австрійський патруль і почав присікуватися до дідуся, підозріваючи його в зраді і погрожуючи навіки засудити до в'язниці. Дідусь не витримав страшного горя і над могилою сина вкоротив собі віку.

Читаєш оце не складне по змісту, але сильне художньою правдою оповідання, написане кровью серця, і смертельний сум огортає душу, і гадаєш: це ж тільки одна маленька краплинка горя, художньо з'ясована письменницею, в порівнянні з тим безмежним морем мук, які переживало й переживає людство під тягарем війни

Це оповідання заслуговує найщирішої уваги нашого громадянства.

Книжечку видано чепурно.

П. Гай.

V. Педагогика і школа.

475. *А. Хомик.* **Коротка географія України.** Ч. I (фізична). Київ. 1918 р. Вид. Т-ва „Вернигора“. Ст. 32. з 9 малюнками. Ц. 50 коп.

Дуже приємно, що видавництво „Вернигора“ одну з перших книжечок „Шкільної секції“ присвятило як раз географії України, бо географія взагалі обіймає всі найважніщі відомости про землю і народ, що її заселює.

Книжечка А. Хомика читається легко і крок за кроком оповідає приступно школяреві про суходіл і моря України, про її гори, горби, височини, низини, про ріки, озера й багна, про підсоння, рослини й звірят, що суть на нашій землі. Але-ж до того матеріялу, що є в книзі, на нашу думку, слід було-б додати ще окремий розділ про ґрунт української землі, бо рослина залежить в своїм житті від двох головних чинників: від ґрунту та підсоння, і велика ріжнорідність одного й другого чинника витворила ту велику ріжноманітність рослинного царства, що ми бачимо на неоглядних просторах України. Не пошкодьло-б справі, коли-б було трошки докладніще росказано про копалини, минеральні води та плоди Української землі, позаяк усе це допомогло-б школяреві краще уявити собі, чому здавна звали Україну землею, в якій ріки течуть молоком і медом.

Однак не зо всім тим, що написано автором, можна згодитися. Так, наприклад, автор каже: „в лиманах (над Чорним морем?) і в Азовським морю (над Азовським морем?) видобувають багато соли, яку не так-то давно привозили на Україну чумаки“ (стор. 6). Може слід було-б зазначити, що добувають ту сіль на солоних озерах і лиманах над Чорним і Азовським морем, відпаровуючи морську воду. Далі. Автор присвятив рікам України біля восьми сторінок, але, на жаль, нічого не зазначає про те, що на території України є гірські, височинні і низовинні ріки з ріжним спадом, ріжною течією, ріжним красвидним характером, та що однорічне сточище від сусіднього не відділяється непрохідними горами, а звичайно пологими горбами або й зовсім таки висмкою,—тому можна легко сполучити одну, багату водою, ріку з другою при допомозі каналу. Не зовсім зрозуміло, чому автор вводить новий географичний термін: „середущо-московська височина“ замість „середнє-руської височини“, коли оповідає про „лівобережну (відносно Дніпра) височину“ українських географів. Иноді автор заміняє всіма визнані географичні терміни новими: „фльористичні околиці“, хоча „околиця“ далеко не відповідає значінню „полоса“ і „область“ „(провинція“). Може це погоня за оріґінальністю? Алеж повинно бути деяке обмеження і в справі оріґінальности, та ні в якому разі не можна говорити, хоча би і в підручнику для українських школярів, про „своєрідний український клімат“, який немов називають „Черноморсько-континентальний“. Підсоння України є один з найприємніщих та найздоровіщих кліматів на цілому світі і це слід було-б виразно зазначити.

Що до малюнків, уміщених в книжечці, то вони ті самі, що й в книжечці „Ілюстро-

вана коротка географія України" вид. Т-ва „Вернигора". Викинуто лише „Дніпро" і „Кам'янець над р. Смотричем на Поділлю". Так само і „Словничок географично-природничих термінів", переважно ужитих в цій книжці", цілком перенесено з вищезгаданої книжечки.

На наш погляд, було-б слід поповнити той „Словничок" термінами: „гряда", „лес"(льос), „лиман", „гирло", „гірський рубець", „високчинний стрежінь", „балка", „галерійний ліс". Думаємо також, що краще було-б не поділяти „Короткої географії України" на дві окремі частини—фізичну та економичноетнографичну, а об'єднати ті частини в одну книжечку і оповідати в ній про український народ, про його села, містечка, міста, про його хліборобство, ремесло, торговлю; одним словом, дати повний образ життя-буття українського народу на його рідній землі. Тоді краще відзначилося-б в уяві школяра, що тисячі питань вяжуть народ з його рідною землею, та що людина, народ—є такою-ж складовою частиною природи, як гори, ріки, рослини, звірі то-що данного краю, а діла людини стоять в дуже близьких взаємовідносинах з тою-ж самою природою.

Проф. В. Дубянський.

476 **З історії української літератури.** *1.—Богдан Лепкий:* **Чим жива українська література?** *2.—Василь Сімович:* **Короткий огляд української літератури.** Видання Союза Визволення України. Відень, 1915. Стор. 32.

— „Не було, здається, такого згуку в людській душі, якого б вона (укр. література) не рушила. Любов і ненависть, терпіння і пімста, туга і мрія, мрія до ясних, вільних, свобідних часів... Ідея любови ближнього, кохання вітчини, визволу із соромної неволі лунала заєдно в нашій літературі, а щиріcть вислову і чистість тону надавали їй особливої вартости. Українську літературу чути не чорнилом, а теплою, сердечною кровю"...

Таку відповідь дав Богдан Лепкий на поставлене вище питання—чим жива укр. література. Власне, це єсть резюме його короткої брошури, яке мусів би зробити й сам читач, коли б не зробив того автор. Автор великої (але нескінченої ще) праці по історії укр. літератури („Начерк історії української літератури"), відомий поет і письменник, оглянув своїм бистрим оком цілу і не коротку історію укр. письменства і описав її в короткім, майстернім нарисі. Почав він з основного питання, як повстають літературні твори, хто є поети, їх завдання, як повстає письменство і чим воно ріжниться від словесности. Давши таку підвалину, автор переходить до побіжного перегляду народньої словесности і тих етапів, що вона вже перейшла. Далі переходить до історії запровадження до нас чужої письменности і наслідків того народження в нас оріґінального письменства, а далі, згодом—і літератури. Одно слово, почавши від сідої давни ни і кінчаючи нашими часами, автор ретроспективним поглядом окинув довгу історію укр. літератури і виклав те незвичайно образно, цікаво й майстерно. Присяжні літературні дослідувачі можуть мати тут навіть досить матеріялу до суперечок, незгоди та ріжних уваг, але рядовому читачеві то байдуже: він має блескучий реферат, який викриває глибоку суть змагань нашої „мужицької" літератури, чим вона жила, до чого стремила.

Такого роду праці завжди мають хиба в тім, що за загальними твердженнями не чути фактів, і твердження тому часто вдаються тільки красивою фразою. Як раз цього не почувається у д. Лепкого, бо він так вдало зумів послатись в свій час на певний, епохальний твір, чи просто на автора, що його твердження є лише дешіфронкою цілих літературних епох і їх змін.

Тим часом в цій же книжечці є статейка другого відомого автора—Василя Сімовича—„Короткий огляд укр. літератури". Це вже є чисто хронікальний перегляд літературних творів і їх авторів, поділяний на три доби. Перша доба (988—1458) від Володимира Великого до приєднання України до Польщі. Друга доба (1458—1798)—до французької революції і остання—до наших часів. Досить детальний перегляд цей є потрібним додатком до праці д. Лепкого, а разом вони складають цікаву і коштовну книжечку—підручник до знайомства з укр. літературою. Перший і поки що єдиний—при багацтві нашої літератури і при повній відсутности популярних і коротких викладів про укр. літературу. Перша спроба, яку вітаємо і гаряче радимо кожному свідомому читачеві, бо маємо надію, що вона зацікавить настільки, що її читач перейде до серйозного вивчення рідної літератури.

П. *Богацький.*

477 *С. Русова* (Лектор Київського Педагогичного Інститута)—**„Дошкільне виховання".** Вид. „Українського Видавництва в Катеринославі" № 32, 1918 р., 162 стор., ц. 3 карб.

Зміст цієї коштовної книги складається з 15 розділів, щасливо задуманих і система-

тично переведених автором, від чого книга уявляє з себе одно органичне ціле, один популярно-науковий монолит.

В розділі I („Дошкільне виховання“) п. Русова малює картину стану дошкільного виховання у всіх сучасних культурних народів світа і показує, які саме умови життя надають цій галузі виховання все більш і більш ґрунтовного значіння. Дошкільне виховання повинно бути „гармонійним“, це б то обхоплювати і душу, і тіло, і розум, і почуття, і волю, і провадитись на принціпах індивідуальности, національности, вимог соціяльно-культурної сучасности, але повної незалежности від вимог урядових.—

В розділі II („Знання дитини“) авторка показує, які великі та ріжноманітні знання з ріжних наук повинен мати той, хто береться за виховання дитяче, як на все, починаючи з перших вияв життя дитини, повинно звертати саму пильну увагу, бо в житті дитячім нічого немає мало значного, чим можна було б нехтувати.

В розділі III („Творці дошкільного виховання“) подається стислий, але докладний начерк життя і діяльности велетнів педагогики: Песталоці, Фребеля, та инних.

В розділі IV („Зовнішні чуття“) знаходим захоплюючий начерк усіх здобутих теорією та досвідом педагогичним засобів та знарядів за-для виховання всіх зовнішніх чуттів дитини, починаючи з перших днів життя її на світі.

Розділ V („Дитяча игра-забава“) присвячується т. ск. теорії та практиці игри-забави дітей.

В розділі VI („Ручна праця“) провадиться далі розмова про слідуючий ступінь (або краще—другий бік) виявлення активности—творчости дитини—в ручній праці: в малюванні, в будівництві, в улаштовуванні акваріумів, гербаріїв, тераріумів і т. и. Автор одзначає, що з власної ручної праці дитина навчається здобувати науку сама зі своїх спостережень. Таким робом дитина виховує у себе розумну працьовитість, упевненість в своїх силах, т. ск. конкретну цікавість і т. и.

В розділі VII („Розвиток мови дитини“) подається цілий ланцюг засобів, систематично звязаний на підставі наукових дослідів та власних спостережень авторки,—як розвинути величезну вселюдську здібність мови у дитини.

Розділ VIII („Річеве (предметне) навчання“) містить в собі програм тих засобів, яких повино вживати, щоб виховати у дитини реалістичний напрям думки, поставити її найближче до оточаючої природи, та забезпечити тим для дитини можливість користування природою, як джерелом ясного, здорового світогляду.

Завдання дошкільного виховання міститься не тільки в тім, щоб навчати дитину на конкретнім матеріялі, але і в тім, щоб виховати у дитини і абстрактну думку, навчити її логично думати на абстрактні теми. Про виконання цього обов'язку дошкільними інституціями говориться в розділі IX („Наука чисел у дошкільному вихованні“), бо головна мета „науки чисел“—виховати у дитини здібність будувати „*абстрактні уяви*“.

Розділи X, XI та XII („Моральне, моральдо-соціяльне та естетичне виховання“) присвячені авторкою дуже поважним справам, що за наших часів набирають великої ваги та значіння.

В розділлі XIII („Підготовка садівниць“) викладаються вимоги, яким необхідно повинна відповідати садівниця.

В розділі XVI („Сучасні дитячі садки“) авторка описує найбільш зразковий садок—англійський, німецький, американський та італійський п. М. Монтесорі,—показуючи, що на кожному з них відбиваються національні цноти та вади.

Нарешті, в розділі XV („Український дитячий садок“) шановна авторка дає опис зразкового дитячого садка вкраїнського. Ця частина книги п. Русової, по нашому, найкраща та найцікавіша. Вона написана рукою відомого культурного діяча вкраїнського, з глибоким знанням життя рідного краю.

До книги додано: 1) таблицю про „свідомість скількости зорону та м'язневу“, 2) покажчик літератури про дошкільне виховання та 3) покажчик літератури для дошкільних оповідань.

Цю суху схему думок та тез в цінній книзі п. Русової знаходимо розгорнутою на тлі широкого знайомства авторки з світовою літературою по питаннях про дошкільне виховання та глибокої і об'єктивної критики тієї літератури. Книга—вичерпуючий підрахунок всім тим придбанням, які зроблено фахівцями на безкрайному полі педагогичної теорії та практики. Книга має цінність і з того боку, що встановляє цілком натуральну термінологію по психології та педагогиці.

Бажано було би, щоб не деякі, а всі назви та виписки, що наведено тепер в книзі чужою мовою, було перекладено по вкра-

їнському. Це зробило б книгу більш приступною, бо справді її слід прочитати всякому і кожному.

Необхідно ще сказати де-кілька слів про видання книги та Катеринославське видавництво. Видано книгу недопустимо недбало... Не говорячи про велику кількість друкарських помилок, є пропуски рядків і навіть цілої сторінки, або і скількох... Так на 1 стор., де під заголовком книги надруковано зміст, пропущено розділ XI „Морально-соціяльне виховання". Це ще нічого. Але далі на стор. 76 заміець відповідного змісту передруковано стор. 67 від верхнього рядка до нижнього, ст. 75 перервано на півслові, й кінця до неї ми не найшли зовсім в книзі, бо на ст. 77 мова провадиться далі... Таким чином найменш одна сторінка з цінної книги п. Русової не побачила світа і зосталась ненадрукованою в портфелі Катеринославського видавництва... Таку недбалість треба вважати просто за злочинство перед громадянством...

Священик Олександер Ходзіцький.

478 *Н. Шульгина-Іщук.* **Задачник до систематичного курсу арихметики.** Частина перша. Видання „Товариства Шкільної Освіти". Київ. 1918. Ціна 1 карб 50 коп. Ст. 87.

Як про працю, що ще не встигла мати за собою педагогичного минулого, про арихметичний задачник Н. Шульгиної-Іщук доводиться говорити без детального аналізу в невеликій замітці.

По зовнішньому вигляду це є простенька, але досить чепурна книжечка, як і деякі инші попередні видання „Товариства Шкільної Освіти" (напр., арихметика д. Шарка). Також і з боку внутрішнього змісту книжка має певне значіння і певну схожість з книжкою д. Шарка. І справді, той же симпатичний дух служення одній і одній ідеї—полекшення і упрощення наукових дисциплін, а разом з тим й здорове здемократизування їх, — це почасти навіть художнє здемократизування арихметичних істин проймає як працю д. Шарка, так і д-ки Шульгиної-Іщук. Взяти хоча б такий приклад, як от усунення термінів, аналогичних російському „раздробленію" та „превращенію" мірних чисел і заміна їх одним терміном більш відповідним і зручнішим— „перетворення" і т. и.

З дальшого перегляду цього збірничка Шульгиної-Іщук видко, що цілим відділам надається належне їм другорядне місце, позбавлено значіння мало не окремих дій, як то досить часто зустрічається майже в усіх російських підручниках.

Щож до властивостей самого задачника, то тут перш над усе треба зазначитити правдивість тієї загально-життьової думки, яка охоплює, головним чином, навмисну вимогу складання учнями ріжних типів задач на кожду дію; автор цього задачника гадає, що таким методом повинно привчати дітей до „абстрагування математичної суті задачі від її фабули" (д в. передмов.). І дійсно штурмування таких скелистих твердинь, як скажемо, типи задач по Сатарову в такому вигляді, втрачає свою неприступність і через це учневі легше орієнтуватись при розвязані її. Таке завдання автора безумовно можна тільки вітати, хоча воно й є наслідок не зовсім нової думки і не вповні відповідає поставленій меті.

Річ в тому, що таким завданням і в такому вигляді задачник д. Шульгиної-Іщук більш відповідає гуртовому використовуванню, ніж кожним учнем зокрема.

В звязку з цим не зайвим буде тут зауважити, що такий маленький компроміс,— як наведення відповідів бодай на типові та більш складні задачі,—не пошкодів би задачникові, бо часом буває так (а у дітей буває це в більшости), що відповідь є єдиним критерієм вірности вирішення учнем задачі.

Взагалі ж можна сподіватись, що праця набуде собі конкретно того, на що вона претендує поки що теоретично.

А. Літвін.

479 *Є. Спекторський.*—**Основи права державного.** Перекл. О. Вечерницького. Вид. Т-ва „Час" у Київі. 1918 р. Ст. 74. Ц. 1 р. 50 коп.

Книга проф. Спекторського написана надзвичайно ясно, жваво; читається з інтересом і захопленням від першої до останньої сторінки. Жвавости дуже сприяють влучні приклади історичні, що на кожному кроці роскидані автором. З боку загальної теорії державного права в книжці сказано все, що можна було сказати в стислій формі.

Переклад зроблено хорошою мовою. Видано книжку чепурно й дешево. Позаяк вартість всієї загалом книжки дуже висока, можна сміливо пропонувати цю книжку до читання широким колам читачів.

А. Яковлів.

480 **Воєнна читанка.** Ч. 3. „Опис рідного краю" Маленька географія України, I частина з 13 малюнками та мапкою. II видання. Видавництво українського народнього учительства. Відень. 1915. Стор. 43. Ціна 30 сот.

481. **Воєнна читанка**. Ч. 7. Життя українського народа. Маленька географія України, II частина з 13 образками, I випуск—українське будівництво: хата. село, містечко, приватні й громадські будови. церква, український стиль і орнамент. Віденъ. 1917 р. Ст. 23. ц. 40 сот.

Перша книжка уявляє физичний нарис території етнографичного розселення українського народу по Південній частині Європи, обхоплюючи Угорщину, Східню Галичину з Буковиною і Україну в межах бувшої Росії.

З цього боку книжка не має нічого цікавого: в ній нема чогось оригінального ні по вибраному матеріялу, ні по його роскладу. Матеріял взято і роскладено так само, як в підручнику географії України проф. Рудницького. та до того додано кілька географичних помилок: так на стор. 12 надруковано: *„серед найвищого хребта, що звесь Яйла. шпилі: Чотирдаг і Романкош“*, тим часом слово „яйла“ визначає гористу поверхню завширшки 3—4 верстви, де-не-де вкриту рослинами і уявляє собою гарне пасовисько для худоби: й само татарське слово „яйла“ визначає по нашому „пасовисько“. На стор. 17 з правобічних допливів Дніпрових зазначено Березину, а вона тим часом протекає по-за межами України; річки Інгульця нема: більшая сухість підсоння України, ніж в Польщині, з'ясовується тільки перевагою східних вітрів, що не зовсім так. Деякі цифри. напр.. на стор. 5—площа держав: на стор. 16—довжина порожистої частини Дніпра; на стор. 28—відсоток кількости лісу по губерніях. то-що не зовсім правдиві. Нема особливого відділу про грунт. Мапу взято з підручника географії України проф. Рудницького, малюнки не дуже типові. Крім того, книжка дає етнографичні межі України, а не політичні, що може в певній мірі спантеличити читача.

Але, взявши на увагу, що у нас дисципліни природознавства, особливо географія, у найбільшім занедбанні, окрім того майже нема таких популярних книжок, з яких можна б познайомитися з рідним краєм. треба визнати, що й ця „маленька географія України“ має певну цінність. бо хоча в ній зібрано й коротенько. але найважніщі відомости про гори, височини, долини, річки, моря, підсоння, флору, фауну. копалини і мінеральні води України.

Друга книжка—продовження I-ої частини „маленької географії України“ видавництва укр. учительства має на меті змалювати типові риси українського будівництва, познайомити читача з типами будівлі хати українця. виявити характеристику українського села, містечка й міста і зазначити особливості української національної архитектури. українського стилю й орнаменту, має, так мовити. дати антропографії України. як каже автор в передмові. Думка дуже гарна і цікава: з'ясувати в популярному викладі оточення життя народу українського.

Але ж книжечка цього не досягла: як її читаєш, то не одбіраєш від неї якогось цільного враження; немає в ній виразности і багато ніби недоказано. Може це од того, що треба було б почати виклад з архитектури та стилю і перейти до села.

Крім того, треба зазначити і деякі помилки; напр.. на стор. 3 надруковано: „від самого Дону до Карпатів українська хата дуже похожа одна на другу“, а тим часом як тип, так і матеріял українських хат східної і західної, південної і північної, лісової і степової України значно відріжняються одна від одної. Там же, на стор. 3, надруковано: „живуть вони (українці) великими селами з роскиданими тут і там хатками, з вузенькими вулицями“, а на стор. 10—11 „... взагалі в наших селах не бракує свіжого воздуху. Вулиці звичайно широкі“.

Текстуальна частина книжечки—слабенька, тільки малюнки більш-менч відбивають український стиль та ще порівняння з Білорусью, Польщою та Московщиною почасти з'ясовують вдачу українського життя.

О. Кожухов.

VI. Видання для дітей.

482. *Б. Грінченко.* **Книга казок віршом.** Четверте вид., з малюнками Ю. Михайлова Київ, р. 1917. Стр. 168. Ціна 1 карб. 80 к.

Рідна школа—це єдиний міцний, надійний ґрунт за-для нормального, твердого й поспішного розвитку нашої молодої держави. Розуміючи велику вагу й значіння національної школи, мусимо як найбільших зусиль ужити до того щоб найкраще зо всіх боків поставити її обставити її. Перед свідомим нашим громадянством і особливо перед учителями тепер ціле море, бездонна прирва негайної роботи: треба скласти й видрукувати всі потрібні підручники, треба зробити шкільне видання наших кращих письменників і взагалі подбати про поповнення відповідним матеріялом наших шкільних бібліотек, треба надати всій шкільній освіті рідного національного характеру, щоб наша школа була справді вкраїнською школою, а не поганеньким тільки перекладом на українську мову сучасної російської школи зо всіми її хибами і дефектами. В цей тяжкий історичний, надзвичайно відповідальний час, коли не знаєш що почати, за що хапатись, коли треба мати сто голів і сто рук, щоб вчасно переробити всю негайну роботу, коли діла — без краю, коли справа з рідною школою не може й не повинна чекати ні хвилини, з глибокою подякою доводиться згадувати наших славетних небіжчиків діячів. Хоч і жили вони за таких сумних обставин, коли на рідну школу щей не розвиднювалось, коли, здається, ніяких надій не було на те, що колись ми матимемо свою національну школу, але невпинно, не покладаючи рук, працювали за-для того, щоб втворити міцний фундамент за-для неї, бо непохитно вірили, що нема сили, яка б здолала задавити живий дух народа, загасити його нестриманий порив до рідної освіти. Серед оцих вікопомних працьовників на ниві народньої освіти, великих борців за рідну школу, з особливою повагою і глибокою подякою згадується імя незабутнього нашого педагога, вченого,

письменника і громадського діяча Бориса Грінченка, який пельшив нашій школі надзвичайно коштовну спадщину: гарні підручники, цілий цикл власних дитячих оповідань і дуже популярну серед наших дітей бібліотеку „Молодість", до якої увійшли кращі твори нашої рідної і всесвітньої дитячої літератури *).

Перед нами одна з кращих книжок бібліотеки „Молодість" — „Книга казок віршом", яку склав Б. Грінченко. Вже той факт, що ця книжка виходить четвертим виданням, виразно свідчить про те, як припала вона до смаку дітям. З власного досвіду ми знаємо, що рідко яка книжка так подобається малим дітям, як „Книга казок віршом" і діти залюбки читають її, з захопленням слухають, як їм хто читає, деякі казки знають мало не на памьять. І це — цілком зрозуміло, коли взяти на увагу, що талановитий педагог автор, добре знаючи психологію своїх маленьких читачів, підібрав надзвичайно цікавий, приступний як з боку змісту, так і форми матеріял за-для їх читання. В книзі маємо сімнадцять казочок (переважно народніх), переказаних віршом. Вірш автора простий, легкий, близький до народнього, мова, як і взагалі у Грінченка, зразкова. До казок додано кілька досить сімпатичних, але не виразних малюнків Ю. Михайлова. З боку коректи видання майже бездоганне. Хотілось би бачити цю користну і любу за-для дітей книжечку видрукованою на кращому папері і з кращими малюнками. Може б, при новому виданні викинути кілька рядків тенденційно-моралізаторського змісту, як, напр., кінець казки „Чия робота важча", починаючи з слів: „Знаю тепер я до вічнього віку"... (56 стор.), — кінець казки про „Кузьмину" (останні чотирі рядки 70 стор.), — кінець казки „Смілива дівчина" („Нехай живуть"..., 132 стор.) і чотирі рядки на стор. 131 про рівноправність жінки: „...Не люде ми, іграшки здались! Не іграшка, а я така ж людина і шани я достойна, як і ти, коханий мій і суджений единий"... Ці невеличкі купюри, не порушуючи художньої вартости казочок і думок автора, позбавили б книжку зайвого, не цікавого за-для дітей, шкодливого з педагогичного боку тенденційно-моралізаторського тону. Кінчаємо нашу замітку як найщирішим бажанням бачити „Книгу казок віршом" в кожній дитячій і тим паче шкільній книгозбірні.

В. Дурдуковський.

---

*) Цю серію продовжує шановна дружина Б. Грінченка—М. Загірня (Грінченкова).

483 **Робінзон.** Оповідання про те, як один чоловік по чужих краях мандрував і як він на острові серед моря жив. Написав *Б. Грінченко.* Третє вид-ня з малюнками. Бібліотека „Молодість". Кн. 13. Київ, 1918 року. Ст. 60. Ціна—2 карб.

Про зміст книжки багато говорити нема чого—вона скрізь і всюди відома. Справді, хто за молодих літ не мав у руках цікавих оповідань Даніеля Дефо про Робінзонові пригоди? До-речі, в „Книгарі", ч. 6, ст. 333, вміщено докладну оцінку цієї книжечки і ми одсилаємо до неї цікавих читачів.

Що-ж до „Робінзона", власне, в обробці Б. Грінченка, то написано „його" на нашу думку дуже стисло, хоча легко й досить цікаво. Текст оздоблює коло 40 малюнків, досить гарних, хоч і не завжди влучно підібраних: занадто наспіх н. Робінзон обростає бородою, відтак губить її несподівано, а на наступній сторінці знову вже „опановує" бородою, яка все настирливо тікає від нього.

Мова була би зовсім зразковою, колиб не траплялось таких неприємних провінціялізмів, як — „остербав", „потопли", „щчинилася" і т. д. З „чужомовними" словами також не зовсім гаразд: скрізь—„копитан", „цетрина", „попуга", коли ми добре знаємо, що натомість повинні бути „капітан", „цитрина" і „папуга".

Маніра писання страшенно нагадує наші народні легенди з збірника Драгоманова.

Книжечка була б зовсім гарною для широкого вжитку, та тільки ціна трошки велика, можна ж таки „таньше" видавати, як кажуть галичане. Тай справді — авторський гонорар, певне, не, Бо-зна, який, та й малюнки-ж не оригінальні, кліше не вперше використовуються... На останку треба закинути видавництву „Молодість", що воно не зазначило на обгортці книжки такої „дрібниці", як те джерело, з якого користався автор, пишучи свої „Робінзонові пригоди".

Це таки трохи зле вражає.

С. Паночіні.

484 **„Українські народні казки для дітей"**—зредактував *Б. Грінченко.* Бібліотека „Молодість", кн. 2, третє видання з малюнками. Київ, 1917. Ст. 160, ц. 3 карб. 50 к.

В своїй книжці Б. Грінченко умістив 55 казок. Деякі з цих казок вибрав він з ріжних збірників, деяки подав вперше—„це зовсім нові варіянти, друковані з рукописів; нарешті, третя частина—це казки, взяті з друкованого, але до них додано з инших варіянтів те, чого в їх не ставало, а мусило-б бути. Ці додатки роблено з тією

обережністю, якої треба за для того, щоб твір, стаючи повніщим і поправніщим, ні в чім не переставав бути суто - народнім"— так каже сам редактор—Б. Грінченко на останній сторінці своєї книжки.

І треба зазначити, що упорядчик дуже влучно виконав своє завдання, з яким можна цілком погодитись. Книжка вийшла дуже цікавою, і можна охоче порадити кожному батькові дати її своїм дітям.

На жаль, сучасні обставини одбилися на виданні. Ми маємо перед собою видання друге тієї ж книжки (Видавн. „Український учитель", № 32, Київ, 1910, ст. 191). Не кажучи вже нічого про багато гірший папір, треба зазначити, що й малюнків у книзі далеко менше тепер, ніж у другому виданні. Раніш у книзі були малюнки І. Бурячка, О. Сластьона и А. Іванова, тепер зостались лише малюнки А. Іванова. Проте видано книжечку дуже чепурно і без друкарських помилок.

Д. *Ревуцький.*

485 *Ю. Русов.* **Про плазунів (гадів).** Оповідання. Вид-во „Українська Школа", № 10. Київ, 1917 р. Ст. 12. Ціна 25 коп.

486 *Його-ж.* **Земноводні тварини.** Оповідання. Вид-во „Українська Школа", № 9. Київ, 1917 року. Ст. 13. Ціна—30 коп.

Маємо ці популярні книжечки з обсягу природознавства. Написані вони досить живо й цікаво, хоч і не зовсім у формі оповідань.

Напевне, ці книжечки витримають не тільки одне видання, а тому авторові варто попрацювати трохи над їх обробленням.

Так, насамперед, треба одшліхтувати мову, бо такі фрази, як—„спіймав гніздечко з ягодами" зовсім невдалі. Крім того, треба викинути такі „круті москалізми", як: „жаворонная", „присоски", „банька" (банка), „поплавушка", „жерлянка" і замінити також влучні слова „селітн", „чірвак" або „хробачина" більш літературними.

Треба б було також згадати в книжці, що „тритон" має ще українську назву „ирняк", а „ящурка"—„ящірка" (остання назва більш популярна). Що до загальних назв—зауважимо, що у відповідній літературі вже не раз підкреслювалася невдалість назви „земноводні" або „земноводники", та ще з цею сяк-так можна помиритися, але ж назви „плазуни" до всіх „гадів" ніяк притулити не можна. „Плазуни" чи „поплазки" це повинно бути „власністю" гадюк, вужів, полозів і їм подібних. Тільки!

Малюнки в обох книжечках цілком гарні, але чомусь під ними немає жодного підпису.

С. *Паночіні.*

487 **Братік та сестричка.** Казка. Переказала *С. Русова.* Видання Педагогичного Бюро Полтавської Губерніяльної Народньої Управи. Стор. 11, in 8⁰. Ціна 15 к.

Гарною мовою переказано відому казку про сестричку Олену і про малого братіка. Видано книжку чепурно і вона робить гарне враження: великий розмір, добелий папір, чепурний і великий друк.

Малюнки, на жаль, погано одбиті, контури фігур мало окреслені і вони зливаються з усім пейзажем. Треба, щоб персонажі, до яких звернена вся увага дітей, не зливалися з декоративною частиною ілюстрації.

Н. Христо.

VII. Інформаційні видання.

488 **Яку користь дають Товариства „Просвіта" та „Народній Дім" і як їх закладати.** Видання Педагогичного Бюро Полтавського Губерніяльного Земства. Серія видань по позашкільній освіті. Полтава. 1918 року. 31 стор., ц. 60 коп.

Корисна й потрібна в наші часи книжка! Без знання й освіти „не будемо ми вільними синами вільної України", читаємо ми в передмові. То так і єсть. Бо без внутрішньої сили, без того звязку, що з розпорошеної людської отари робить суцільну націю в кращому розумінні слова, народ не збудує собі вільної держави. Тільки силою освіти й знання можливо утворити той зміст, що, покладений в форму української державности, зробить Україну справді трудовою й народньою державою. Отже „геть всякі суперечки"—закликає всіх Педагогичне Бюро—і в своїй книзі гарною, прозорою мовою переказує, яку велику користь народові на Україні можуть дати товариства „Просвіта" і „Народній Дім", навчаючи людей збіратися до гурту і докладно обмірковувати й вирішати всі свої справи; закладати книгозбірні та читальні; улаштовувати вечірчі та недільні школи для дорослих і курси; улаштовувати театр і виставки картин; упорядковувати концерти,—співи та хори; влаштовувати дитячі клуби, захистки, приюти, яслі і инше; улаштовувати майстерні; упорядковувати кінематографи та музеї.

На кожний з таких програмових пунктів в книзі єсть відповідний розділ з певними порадами. Крім того, дано вказівки, як закладати просвітні товариства, як їх зареєструвати, а тако-ж зразки ділових кни-

жок, потрібних для товариства; зразкові статути і инше.

Потрібна, скажу ще раз, і змістовна це книга. Інструкторам позашкільної освіти, організаторам просвітніх товариств на селі та й нашим „Просвітам", що уже істнують, в великій пригоді вона стане.

В. Страшкевич.

VIII. Збірники.

189. **Привіт Іванові Франкові в сороколітте його письменської праці.** 1874—1914. Літературно-Науковий Збірник. Львів. 1916. Накладом ювилейного Комітету. Ст. VI+183+397. (ціна 20 корон.)

Безперечно найсолиднішою появою на полі українського письменства в Галичині за часи світової війни є цей артистично виданий величенький том, зложений з праць літературних та наукових цілого ряду авторів українців і неукраїнців. Збірник мав вийти ще влітку 1914 року, як ювілейний привіт великому письменникові галицької України, але війна стала тому на перешкоді. Було видано лиш наукову частину, як т. 117—118 „Записок Наукового Товариства імени Шевченка", решта ж матеріялу мусіла дожидати увільнення Львова від москалів і побачила світ аж у 1916 році і то не в повному вигляді: до книги ввійшла частина з творами красного письменства и знову наукова частина. Передмова Ювилейного Комітету, бібліографичний спис творів Франка (зложення Волод. Дорошенком) і спис жертводавців на ювилейний дар письменникові мають бути видані окремою книжкою по війні.

Не буду тут торкатися наукової частини, як по-трохи вже звісної нашій громаді з „Записок", нагадаю тільки, що містить вона наукові розвідки и статті таких авторів: покійного вже академика Хв. Корша, В. Гребеняка, проф. В Ягича, акад. Ол. Шахматова, Ів. Крипякевича, Б. Барвінського, Ст. Томашівського, Ів. Кревецького, В. Щурата, Г. Стрипського, проф. Ол. Брюкнера, Ф. Срібного, проф. Ал. Енеена, проф. М. Сумцова, В. Гнатюка, проф. Ів. Бодуен-де-Куртене, М. Возняка, Т. Реваковича, Я. Гординського, проф. Іл. Свєнціцького, Юр. Поливки, Зен. Кузелі, Ів. Зелінського й проф. Єв. Тимченка.

Літературна частина не така багата, хоч маємо і в ній поважні ймення й гарні твори: складається вона з таких річей: вірш Яна Рокити „Ivanu Frankovi" (в чеській мові); „Изъ поѣздки на пепелища Дунайской Сѣчи". Отрывокъ. „Нирвана"—В. Г. Короленко,—маленький уривок, в якому автор переказує свої почуття й думки підчас мандрівки по Добруджі, по степах і дунайських плавнях, де колись перебували запорожці по зруйнованні Січі; пригадує автор Овідія, міркує про румунські державні порядки й політичні інтереси; спеціяльно про запорожські памятки не говорить він нічого. Н. Тодорову належить невеличка ідилія „Камъни" (болгарською мовою); М. Горькому—оповідання „Луза Чекинъ", одна з улюблених ним варіяцій на тему про моральне здичіння російського простолюдина, яке тепер тільки з'ясовується перед очима цього світу, яко результат специфичної московської „культури". „Трінтіх" Лесі Українки, апокриф „Що дасть нам силу", легенда (в драматизованій формі) „Орфеєве чудо" й віршована казка „Два велета"—належить до того розділу творчости покійної поетеси, в якій вона досягла особливої майстерности: гармонійного сполучення філософської думки з чудовою поетичною формою. Ці три річи, писані в Єгипті 1913 року,—одже передсмертні твори служать правдивою окрасою цілої збірки, так само, як і нарис В. Винниченка „Хома Прядка", який малює стрічу молодого пропаґатора - революціонера з старим бунтарем - селянином, що колись боровся з панами за волю, скоштував за це Сибіру й зробився в очах людей казковим героєм, але лиха доля навчила його й особливої конспірації перед людьми, що необережно зачінали небезпечні теми.

Інтересні оповідання з галицького життя Т. Бордуляка—„Ювилянт", Л. Мартовича —„Народня пошта", А. Журбенка „Кров", К. Галицького—„Таємниця Іванової душі". Перші три малюють громадські відносини, останнє має відклад чисто психологичний. Мініатюра Ю. Кміта „Чорні птахи" й поезія Уляни Кравченко „Спогад" замикають собою белетристику Збірника.

Далі йдуть спомини. „Дещо й з моїх австро-руських споминок" Хв. Вовка подають спогади про приїзд до Київа в 1872 році галичан—Михаила Димета й Корнила Устияновича, а в 1874 році Остапа Терлецького, про подорож автора споминів за-кордон в 1876 році й одвідини ним по дорозі Львова. „Моя пригода з шибенецею" В. Охрімовича—спомини про цікавий епізод галицько-українських взаємин, коли мандрівка гуртка української студентської молоді в 1889 році по Галичині скінчилася арештом учасників тої мандрівки разом з кількома галичанами, серед котрих були

Франко, Павлик і автор споминів. Б. Ярошевський (уже небіжчик) подав спогади („Невикористаний скарб") про Франка, як лектора по історії української літератури на літніх вакаційних курсах, улаштованих р. 1904 у Львові. С. Єфремов у своїх згадках „На святі Котляревського" розповідає про незабутні дві свята відкриття монументу Котляревського в Полтаві 1903 року. Юр. Жаткович, відомий перекладчик українських творів на мадярську мову подав замітку про „Мадярські переклади творів Івана Франка". Виявляється, що Франко був першим українським письменником, твори якого читала мадярська публіка. Іван Труш в нарисі „Порфирій Мартинович" подає характеристику цього талановитого українського художника й етнографа й кілька власних споминів про своє знайомство з ним.

Такий зміст збірника. Думаємо, що він мусить зацікавити нашу читальницьку публіку, яка вже починає тратити смак до брошурок і метеликів і шукає чогось солідніщого. Було б дуже бажано, щоб збірник швидче дістався до наших книгарень. Знов пригадаємо, що видано його надзвичайно чепурно й елегантно,—так, як, на жаль, тепер видавати у нас неможливо.

До книги додано кольоровий портрет Франка роботи Івана Труша.

Д. Дорошенко.

490 **Червона Калина.** Літературний Збірник Українського Січового Стрілецтва. Під ред. *Миколи Угрішного.* 112 ілюстрацій (малюнки, рисунки, пляни, карікатури та світлини). Видання „Червоної Калини" ч. 1. 1918 р. Львів. Стор. 144.

Збірник присвячено „героям, що поклали свої буйні голови за волю України". Як бачимо—мета видання збірника хороша і достойна. Але виконання цієї мети — не зовсім відповідне. Значну частину новел, віршів і иншого матеріялу з обсягу красного письменства написано хоч і з гарних мотивів, але невдало і часом без натяку на те, щоб автори їх мали хист письменника чи поета. Більш цікавий матеріял уявляють собою ріжні замітки та спогади січових стрільців про бойові епізоди та инші події, звязані з січовим стрілецтвом. До цього матеріялу слід перш за все зачислити замітку Ос. Назарука „Слідами У. С. С. по шпиталях" (стр. 37—42), „Доповнююча сотня У. С. С. в бою" Івана Цяпки,—стисло написаний спогад участника стрілецьких боїв під Болеховим, де з 154 чоловік стрільців загинуло смертю лицарською 68 героїв.

Коротенький уривок „Зі записника У. С. С. під Бишками 18 Липня 1917 р." Мирона Заклинського вірно малює психологичне становище людини, втомленої тяжкою атмосферою війни на протязі мало не чотирьох років. Окремо од цього матеріялу стоять статті історичного змісту: „Причинок до історії Кінноти Укр. Січ. Стрільців" Ром. Камінського (стор. 59—64) і „Преса Українського Січового війська" козака Питки (стор. 65—117). Остання стаття цікава в ній використаними матеріялами і доповнює статтю А. Бобяка на цю тему в „Віснику Союза Визволення України" ч.ч. 169—170, за 1917 рік. Автор дає відомости про такі друковані органи січових стрільців. „Новініада", „Самохотник", „Бомба", „Самопал", „Вістник пресової кватирі", „Усусу", „Тифусна одноднівка", „Червона колина". Деякі з цих видань виходили в полі в небагатьох примірниках, що потім десь щезали, одже автор зробив добре діло, передрукувавши дещо з цих видань в своїй статті і тим зберігши їх од забуття. Для історика січового стрілецтва стаття д. Питки цінна не тільки своїми передруками ріжних заміток і творів—здебільше гумористичного змісту, що містилися на сторінках органів преси У. С. С., а й тими репродукціями ілюстрацій, карикатур, то що, якими розважали своє тяжке життя січові стрільці. Цих репродукцій досить багато, а деякі з карикатур виконано досить влучно. Крім згаданого нами матеріялу, в збірнику уміщено перезнимки військових наказів, ноти пісні обозників, кільки кольорових малюнків. В цілому збірник, за виключенням деякого матеріялу, головним чином з обсягу поезії, справляє гарне враження і читається з інтересом. Ціна для Галицької України 3.40 кор. невелика, але-ж у нас книжка продається дорого.

С. Петлюра.

IX. Часописи.

491 **Військово-Науковий Вістник Генерального Штабу.** У. Н. Р. 1918. ч. І. Київ. Ст. 64. Ц. 2 р.

Видання спеціяльного органу нашого молодого генерального штабу проголошено було по часописях заздалегідь до випуску першого числа. Всі, хто цікавиться справою будівництва нашої армії і всіх цементуючих це будівництво елементів, нетерпляче чекали першого числа органу військово-наукової думки. Але перший блин вийшов невдалим. На прикладі першого числа „Вістни-

га“ можна упевнитись, що власне так, як зредаговано перше число, „Вістника“ вицавати *не можна*.

„Вістник“ має 64 сторінки, але наукового матеріялу з обсягу військової справи серед цього матеріялу майже немає. Більшість статей та заміток розміром своїм надаються швидче до газет, як до журналу: написано їх коли не на-спіх, то поверхово, без докладнішого пояснення справи і в кожному разі без додержання тих вимог, які читач призвичаївся ставити до журнальної статті. Здебільшого ці статті та замітки мають інформаційний характер („Збройна сила Швейцарії“ стр. 22-28 і „Генеральний Штаб у закордонних арміях“—29-35 Х. Попелла), але ширшої оцінки чи освітлення справи, шляхом хоч би вживання порівнюючого методу, не дають. Статті „Державна Оборона України“ М. Мамонтіва (15-19 стр.) і Н. М. „Крайова або теріторіяльна сістема поповнення“ (стр. 19-21) мають газетно декларативний характер і швидче їх слід було містити в „Відродженню“, як в *науковому* „Вістнику“. Хороші основною думкою, пристойні з боку літературного, вони не вияснюють і не обґрунтовують теми, обмежуючись лише загальним, а подекуди і поверховим, закресленням її. У авторів цих заміток видко є відповідні знання справи і треба тільки побажати, щоб в дальших своїх виступах на сторінках „Вістника“ вони залишили газетярський тон і метод писання та перейшли до більш докладного і з наукового боку більш обґрунтованого способу трактування справи.

Решта матеріялу має, крім, може, „Огляду великої війни“ (стр. 36—40), досить макаронічний характер. Тут без особливої сістеми перемішано і „Техничні новини“, і „Час прийому у Військового Міністра і у Начальників Штабів“ з інформаціями про №№ телефонів (яке це має значіння для наукового вияснення військової справи?!) і „накази“ і „рапорти“ і інтерью з Військовим Міністром та Начальником Генерального Штабу etc, etc, аж до привітань „Вістнику“ обох цих керовників військової справи на Україні. В цих привітаннях звичайно „хороші“ слова—побажання досить стереотипного характеру, при чому автор одного з тих привітань—отаман Слівінський не подбав навіть про те, щоб хоч в друкові його привітання мало грамотний вигляд що-до української лексіки і пересипав його такими москалізмами, як „опит“, „существо“, „превишає“, „властно“, котрих можна уникнути зазирнувши до першого якогось словника.

Крім цих привітань, редакція умістила на сторінках „Вістника“ переказ розмови свого співробітника з тими ж таки „зацними“ особами на тему про сучасний момент та завдання праці таких органів, як генеральний штаб. З тих розмов видко, що п. військовий міністр „жваво і ясно дивиться в будучину“, а п. начальник генерального штабу не менш од військового міністра певний в тому, що працю штабу в цілому збудовано так, що „громадяне не будуть ставиться“ до українського генерального штабу „так, як за старих часів до генерального штабу московського“ (стр. 50).

Спокон-віку заведено вже, що в офіціяльних виданнях на першому місті друкують всякі заяви, промови, то що офіціяльних осіб, хоч би ті заяви та промови нічим, крім набору „казених“ та стереотипних фраз, й не визначались. Цієї традиції не уникнула і редакція „Вістника“. Заяви і д. Жуковського і д. Слівінського належать вже до минулого, але коли читаєш їх, то здається, що ці люде або хворіли на якусь курячу сліпоту, або на дальтонізм, бо дійсність гірко насміялась над їхніми заявами, проголошеними так докторально і з таким запевненням, що, мовляв, на „Шибці все спокійно“. З таким же „гірким смаком“ читаються і інформаційні замітки „Перші кроки Генерального Штабу“ (стор. 10—12) і „З головного Штабу“ (стр. 13—14). В згаданих замітках подаються відомости про те, що вже зробили наші штаби і що вони мають робити далі. З цих заміток випливає необхідність признання значного балансу праці за обома штабами. Але коли прочитаєш такі запевнення, що „усі відділи мають уже повний штат співробітників і праця вже йде цілком нормально“, а потім згадаєш події останніх днів, то мимоволі запідозрюєш правильність балансу і приходиш до висновку, що штаби наші більше дбали про штати „усіх відділів“, як про розумну і далекоглядну орієнтацію в складних обставинах того одповідально-історичного моменту, який випало пережити на нашу долю, а через це не створили реальної сили і опори для України, хоч це й можна було, і поставили Україну під удари політичних несподіванок в становище тої „чайки - небоги“, крик якої, що долітає до нас з давньої історії нашої, мусів би чомусь нас навчити. Очевидячки, проводарі наших штабів мало знають многострадальну історію нашого краю, або вона їх нічому не навчила.

„Вістник Генерального Штабу" — потрібне видання. Та тільки та програма, яку має переводити в життя редакція цього часопису („Наші завдання" стр. 9), потрібує значних корективів. Всю офіціяльну частину, як от накази, роспорядження, призначення на посади, то що, слід виділити цілком в окремий одділ і не змішувати цього матеріялу, що має вузький спеціяльний, а почасти й специфичний характер, з хронікою військового життя, як це зроблено в першій книжці. Що-до хроники, то її треба краще сістематизувати, розширити і зокрема звернути пильну увагу на інформацію військової справи за кордоном, подаючи не тільки огляди сучасної війни, але й відомости про творчі моменти та помітніщі явища військового будівництва ріжних держав. В звязку з цим слід докладно поставити на сторінках „Вістника" і огляд закордонної військової літератури та преси.

Особливу ж увагу звернути треба на наукову частину журнала: вияснення військової справи, як і будівництво армії на твердих підвалинах, не може провадитись без допомоги науки та висновків дотепершнього досвіду в цій справі. В першій книжці „Вістника" наука військова заступлена мало, хоч редакція і запевняє, що вона вже „об'єднала в своїм складі досвідчених журнальних працьовників". Ото-ж будемо сподіватись, що ці „досвідчені працьовники" далі виступатимуть не з газетними замітками на сторінках „військово-наукового" журналу, а з ширшими статтями, розвідками та монографіями по ріжних галузях многогранного військового життя та науки. Тільки в такому разі „Вістник" Генерального Штабу придбає і сімпатію і повагу серед цікавих до військової літератури і справи читачів і тільки тоді він в силі буде досягти тої одновідальної мети, яку ставить перед ним життя.

С. Петлюра.

492. „**Кооперативна Зоря**". **Часопис Української споживчої кооперації.** Рік видання перший. Видає Дніпровський Союз Споживчих Товариств. Київ. число 1—5.

Українська споживча кооперація—вже не вигадка, а реальний факт. Маємо силу споживчих товариств, кілька десятків дрібнорайонних, один-два краєвих і, нарешті—всеукраїнський союз. Маємо вже й власний орган української споживчої кооперації—„Кооперативну Зорю". Пятдесят років ждала Україна цього великого моменту і, нарешті, діждалася. Здійснюються мрії піонерів української споживчої кооперації —маємо українську споживчу кооперацію. І тепер вже можна, разом з автором статті „Всеукраїнський з'їзд споживчих союзів" в 3—4 книжці „Коoп. Зорі.", сказати: „Наша споживча кооперація не вмре, не загине".

Ми навмисне ждали, поки вийде кілька чисел нашого першого органу споживчої кооперації. Мусимо нині сказати, на підставі 5 чисел, що треба ще добре напружити сили, аби журнал був дійсним органом української споживчої кооперації. У нас велика сила завдань, ще більша сила роботи. Треба значить, виробити певний план роботи, треба економити свої сили. „Кооперативна Зоря" мусить витіснити з України російські спеціяльні часописи мусить знайти і нових читачів.

Аудіторія „Кооп. З." складатиметься, головним чином з селянської маси, але тут будуть і інтелігенти. Поки-що „Кооп. З." являється органом тільки для меншої частини аудіторії—для інтелігентних кооператорів і по мові і по змісту. Трудно, звичайно утворити орган, який-би задовольнив читачів і тих і других, але треба до цього стремити. Добре було б поруч з „Кооп. З." в її нинішньому вигляді,—видавати ще й популярний орган, але коли це важко зробити, то краще нехай „Кооп. З." буде органом не інтелігентським, а—„селянським". Згадаймо, яка велика зараз потреба в популярній кооперативній українській літературі, згадаймо хоча би про Подільські видання і стане ясно, що рядовому кооператорові треба як найшвидче дати духовну їжу, не відкладаючи цього на далі. От же нам здавалося-б, що, поруч з іменнями тих кооператорів, які пишуть в „Кооп. Зорі", мусять з'явитись в ній імення і наших популяризаторів, як, наприклад- Волошиновського та Терничевка. Статті по теорії кооперації, подібні тим, що написані Волошиновським та видані „Дністром" повинні з'явитися на сторінках „Кооп. Зорі", коли немає для них спеціяльного популярного органу.

Але двох органів споживчої кооперації ми ще не маємо. Тому, очевидно, „Кооп. З." мусить задовольняти і потреби читача—інтелігента.

З самого початку я сказав в цій рецензії, що у нас є „*сила* споживчих т-в та *де-кілька* союзів". Мені сором було це писати. Сором нам усім буде, коли ми не знатимемо скільки нас, яку ми маємо силу і наскільки наша кооперація міцна. От-же „Кооп. З." мусить добре поставити одділ кооперативної статистики. Треба притягти до цієї справи спеціялістів, треба не жалу-

вати грошей і—зросійщений Харківський або Одеський кооператор залюбки читатиме „Кооп. З.“; він навіть не зможе обійтися без неї, бо його не зможе задовольнити московський „Союзъ потребителей“.

Далі нам треба виробити і спопуляризувати нашу кооперативну ідеологію В цій справі багато зробили кооперативні з'їзди, що відбулися цими днями у Київі: чимало, досі сліпих, кооператорів прозріли. Але коли-б повернувшись до своїх Харьковів та Одес, вони знов не посліпли. Треба підтримувати цих недужих. От-же „Кооп. З.“ мусить добре поставити ще один відділ—відділ історії української кооперації. Історія нашої кооперації значно цікавіща, глибша, ідейніша, ніж історія російської. Розвідки з минулого нашої кооперації дадуть надзвичайно корисні наслідки.

Поки-що „Кооп. З.“ нічого не дала для рядового українського кооператора: популярних статей в пяти числах немає. „К. З.“ не дала нічого і по історії та статистиці. Але „Кооп. З.“ мусить справдити свою хорошу назву, вона повинна дати все, чого вимагає укр. кооперація. Ми маємо надію, що „Кооп. З.“ буде дійсним осередком української споживчої кооперації. В час добрий!

П. Пожарський.

X. Справочники.

493 *Е. Ванько.* **Кишеньковий Російсько-Український правничий словник. Для адвокатів, суддів, нотарів та урядовців.** Вирази цівільного, карного та Адміністративного права. Нотаріальні вирази. Канцелярські речення. Політичні вирази. Київ. 1918 р. Стор. 16 in 16°. Ціна 1 карб.

Дуже велика назва, а надто мала книжечка. Нічого нового в ній проти того, що можна було найти в І-му виданні такого ж словника Полтавського Правничого Товариства, майже нема, тільки лексичного матеріялу рівно вдвоє менше. Новим, порівнюючи із згаданим словником Правничого Товариства, являється росприділення матеріялу по відділах цівільного, карного, нотаріяльного права та инш. При дуже малій кількости слів в кожному відділі це зовсім зайва і непотрібна річ, бо инше слово доводиться шукати по всіх відділах.—

Зовнішній вигляд мало не точна копія словника Правничого Т-ва, особливо що-до розміру видання та до набору заголовка. Одно тільки зовсім нове—це занадто висока ціна: 36 сторінок словника Правничого Товариства коштують теж не мало: 90 коп., а 16 таких же сторінок словника Ванько коштують 1 карб.! Такої високої ціни не може оправдати навіть хитра нумерація сторінок книжки, коли на кожній сторінці стоїть аж два числа і замість фактичних 16 нараховано аж 32 сторінки (колонки).

Буде дуже шкода, коли хтось помилково прийме цей словник за словник Полтавського Правничого Т-ва.

П. Синицький.

XI. Поезії.

494 *Александер С. Пушкін.* Драматичні твори в перекладі, з передмовою та поясненнями Д-ра Івана Франка. Львів, 1917 року. Всесвітня бібліотека № 46. Ст. in 16. XXXVII+246. Ціна 3 корони.

Пушкину пощастило в нашому письменстві тим, що за переклад його творів—хоч не всіх, а тільки драматичних—взявся такий великий талан, як Іван Франко. Хоч і в цьому перекладі, як і в своїх власних оригінальних творах Франко не скрізь дає закінчену обробку, так що можна було-б бажати, щоб автор додав ще „останній удар свого художнього різця“ і обробив ті місця, що не відповідають художній силі оригіналу, але взагалі треба сказати, що переклад Франка має велику вартість: дух оригіналу, сила виразу, краса і склад вірша—все, можна сказати сміло, передано Франком доброю українською мовою. Ось перед вами встає спокійна постать Пімена літописця:

Іще один, останній переказ.....
...Колись якийсь чернець трудолюбивий
Знайде моє безіменне писане,
Засвітить лямпу, як і я свічу,
І пил віків обтрусить із карток,
Правдиві повісти він перепише,
Аби потомки православних знали
Минулі дії краю рідного,
Своїх царів великих споминали
За праці їх, за славу та добро,
А за гріхи, за темні їх діла,
Спасителя покірно умоляли. (Борис Годунов).

А ось перед вами засмучений вбивця-царь, який не має собі покою і нарікає на невдячність народу:

Ось найвищу власть
Я осягнув і шестий уже рік
Паную супокійно, та в душі
Немає в мене щастя . . . .

Гарно перекладено і всю сцену „Коршма на Литовській границі“. Всі гумористич-

ні речі монахів передано Франком дуже дотепно й художньо. Але особливої краси досягає Франко в „Сцені у фонтана“, котру він називає „найкращою списаною справді з гідним подаву майстерством“. Тут Франко знайшов в українській мові всі ті риси, що були йому потрібні й для того, щоб передати сухі, жорстокі речі Марини, і ніжні любовні слова самозванця, повні глибокого захоплення своїм почуттям.

Біжать години, час мій дорогий,
Тобі я назначала тут зустрічу
Не з тим, аби промови слухати ніжні
Коханця. Слів не треба тут. Я вірю,
Що любиш ти. Та слухай, зважилась
Я сполучити з долею твоєю
Бурливою й зовсім непевною
Й свою судьбу...

Але особливої краси, на мою думку, досягає Франко в перекладі „Дон-Жуана“ і це зовсім зрозуміло, бо в цій драмі є багато лірики, а Франко, перш усього, був великим ліричним поетом. Такі місця з його перекладу, як:

Мені—молиться з вами, Донно Анно?
Не гідний я такої почести,
І не посмію скверними устами
Святу молитву вашу повгоряти.
Я тільки здалека, з побожністю
Гляджу на вас, як похиливших тихо,
Ви чорні кучері на білий мармур
Розсиплете, й здається, що таємно
На сю гробницю ангел прилетів,
Тоді в тривожнім серці не знаходжу
Я молитов...

Такі місця можуть бути названі класичними і тут перекладач майже досягає височини самого творця.

Правда, є в цьому перекладі Франка, як ми вже казали, й не дочить вдатні місця, але їх небагато. Негарно сказано в промові Бориса до Патріарха і бояр „Душа моя ось гола перед вами“. В бесіді Шуйського з Борисом, коли Шуйському доводиться виправдовуватися перед царем, бережучи свою голову, не виразно передана та влеслива, хитра річ, котрою він хоче заспокоїти царя і одхилити від себе кару.

„Конечмо, царі, сильна твоя держава“, так починає здалека свою промову Шуйський у Пушкина. Франко ж цю річ Шуйського, де всяке слово гаразд продумане, передає так:

„Міркую (?) царю, що твоя держава міцна“ і т. д.

Не можна погодитись і з тим, що деякі заголовки в драмі Пушкина, до котрих уже звикли всі читачі і які з'являються неначе уже признаними самою історією, Франко переробляє на свій кштал; назви: „Красна площа“, „Ограда монастирська“ треба лишити і в перекладі, а не передавати їх — Червона площа, Монастирський огород.

До перекладу творів Пушкина Франко додав і його життєписа, з короткими розвідками про кожний твір його. Життєпис Пушкина Франко навів, користуючись, головним чином, статтею проф. Кірпічнікова, уміщеною в Енціклопедичному словарі Брокгауза і Єфрона т. XXV. Цей життєпис написаний дуже загально і не дає виразної характеристики великого поета. Мало тем дають і ті окремі статті, що приложені до кожного твору осібно. Крім того, в них зустрічаються деякі помилки. В статті про Бориса Годунова дається переказ по Карамзину тих історичних подій, які стали за основу для драми Пушкина. В коротенькому досліді, доданому до скупого рицаря, Франко дійсно думає що Пушкин творючи свого скупого рицаря користувався англійською трагедією Ченстока (стор. 150), тоді як відомо, що такої трагедії і такого письменника зовсім немає в англійській літературі. Пушкин, називаючи скупого рицаря сценами з англійської драми Ченстока, просто містіфікував російську публіку, аби вона не чіплялась до нього, бо саме тоді, коли Пушкин видавав в світ свого скупого рицаря між ним і російським громадянством та російською критикою були ворожі відносини. Не можна погодитись з д. Франком і в тому, що „Бенкет у часі чуми“ не визначається такою „орігінальністю та глубиною помислу, як инші визначні твори“ Пушкина (216). Це також величава глибока по замислові драматична пьєса, як і ті инші, які вихваляє Франко. Основна її ідея—це бунтарство з відчаю людей проти моралі, але, як докладно показує Пушкин, це бунтарство не має в законах людської природи ніякої підвалини і чоловік повинен скоритись вищому моральному законові. І ця ідея переведена у Пушкина в дивних художніх образах, так що моральний зміст пьєси сам собою, без всякої вказівки автора, витікає з драми.

В своїй статті до „Русалки“ Франко правдиво вказує на те—і це ще й досі не було відзначено критикою — що „проба Пушкина поетичного зображення української природи та українського простолюддя не була зовсім удачна. Його малюнок нагадує більш великоруського колдуна, ніж українського мельника, тай у зображеню його

дочки бачимо більше інтелігентну росіянку ніж українську дівчину. Так само свобідно за мало-відповідно до української дійсности змальований у Пушкина князь, а особливо ті дарунки, які він на прощане дає зведеній ним дочці мелника. В російськім оригіналі сей уступ іще більше разить неточністю побутових подробиць, бо князь надіває сільській дівчині на голову „повязку", очевидно, металеву діядему, насаджену дорогими камінцями, та дає її на шию перлове ожерелле, якого ніяка українська дівчина не стала би носити. Так само мішок із червінцями, який дає князь для мелника, нагадує радше той шабльоновий мішок із червінцями, який у давніх еспанських та французьких драмах дають багаті рицарі та барони своїм слугам або бідним прошакам, ніж звичайні дарунки, які українські пани давали своїм підданим" (246).

Взагалі треба сказати, що статті, додані Франком до його перекладу драматичних творів Пушкина, не мають особливої ціни: це на скору руку написані замітки. Але не в цих статтях вага тої книжки, яка містить в собі переклади драматичних творів Пушкина: вага її в тих самих перекладах. Як ще до цього додати, що в життеписові Пушкина Франко дає чимало перекладів ліричних пьєс Пушкина, зроблених в більшости дуже порядно, то вся вартість цієї книжки для нас буде зовсім ясна: вона повинна бути цікавою книгою для всякого українця, який схоче на своїй мові познайомитись з великим російським поетом.

М. Марковський.

495 *Петро Тенянко.* **До раю злотосяйного.** Поезії т. І. Черкаси. 1917 р. Стор. 158. Ціна 2 карб.

З усіх більших збірок поезій, що за останні місяці вийшли друком, збірка д. П. Тенянка одна з найменш інтересних.

У автора, правда, єсть де-що з того, чого бракує иноді українським поетам — у нього є елементарне знання мови, його вірш ллється доволі легко, але ні одного яскравого виразу, ні одного свіжого образу, ні одного *власного* настрою ви у нього не знайдете. Сливе кожний рядок його є запозичення з якогось иншого поета.

На стор. 5 ви читаєте:

Образ мій—життя потока,
а душа—огонь пророка.
У шуканні,
в' пориванні
я—бентежний,
необмежний,
як палкий ідеаліст—

і зразу ж пізнаєте ритм Чупринки. Перегорнете сторінку далі, і там подибуєте такі фрази: „а люде злі без жалю кидають камінням"... „ні не кажіть, що край мій рідний—каплиці, труни і хрести". Ви виразно відчуваєте Олеся. Трохи рідше можна знайти щось в дусі Вороного: в двох-трьох уступах (стор. 31—32, 152), здається, одбився вплив Філянського.

Коли проаналізувати докладно всю збірку, то кожний вірш знайде свій прототип десь на стороні—і збірник зостанеться без фізіономії: в книзі Тенянка є механичне поєднання Олеся і Чупринки, Тенянка-ж в ній, власне, нема.

Автор ніде не виходить за традиційні межі другорядної, провінціяльної лірики. Нових тем, по-за Чупринкою і Олесем, він не зна і не бачить. І навіть з чужих поетів в додатку до свого збірника, він перекладає речі мало інтересні — один вірш Надсона і один вірш Петефі (з російського, очевидно, перекладу).

Українській поезії треба багато учитися, але учитись їй треба не в Надсона, і не в другорядних російських перекладачів, а в великих майстрів слова, поетів античности, новоєвропейських класиків. І засвоювати їх треба з ориґіналів, а не з російських перекладів.

З инших дефектів книжки варт зазначити певну невиразність епітетів, велику перевагу дієсловних рим (напр. поезія на стор. 55—56), подекуди—прикрі прозаїзми.

Найслабшими віршами являються усі наслідування Чупринки, „Сон чи дійсність казкова?", і особливо оце незграбне:

Згадати нам минуле треба?
вертався я з дороги,
привозив *зорі, зняті з неба*
і клав тобі під ноги.

Д. Тенянко помилився. В його поезії „зір, знятих з неба" — нема. Взагалі—нічого ріжноманітного, барвистого, сміливого, небуденного.

Мик. Зеров.

496 *Олекса Святогор.* **Поеми.** Видавництво „Шлях". № 14. Стор. 15, ціна 55 коп. Київ. 1918 р.

Ця невеличка брошура з'явилася в продажу як одбитка з журналу „Шлях". Складається вона з двох прозою писаних поем і двох поезій (так само прозових).

Як поеми, так і обидві дрібніші річі враження справляють надзвичайно сумне: банальні сюжети, утерті образи і разом з тим урочистий тон, закручені фрази і повна нездатність висловити по людські найелементарнішу думку. От, наприклад, поема „Мій шлях". Уступ перший: автор сидить, очевидно, у себе в хаті, дивиться, як „за

завісою *„утворюють свої льоти* вільні птиці“ і як „у ночі загорається в небі сузірря Хреста“. Йому сумно: „болюча туга“ „зачіпає *вартові струни*“ його душі і. щоб розігнати оту свою тугу. він іде „до садів своєї білої нареченої“ (уступ 2-ий). До „обителі“ нареченої наш поет наближається. звичайно, з серцем, що бється „*від швидкости зустрічі*“. як „міфичний Одіссей“ (уст. III). Але приходить він занадто пізно. „Я не міг, як Одіссей, розігнати женихів,—се було ні до чого“... „Моя Пенелопа зробилась повією... Імення її. таке чисте і згучне колись, тепер тріпалось, як „*брудна онуча*“... Уступи IV і V росповідають про драму, яку довелось авторові пережити і внутрішнє переродження його після страшної кризи. „Божевілле розчинилось переді мною, мов смертельне провалля. Але моє крінке тіло видержало. *Мій тугий і в'язкий дух не розірвався, не лопнув.* Однім раннім ранком, коли хмили стену були особливо дзвінкі і стрункі. .. я зрозумів, що від сього часу я космічний мандрівець“... І от ця певність і відроджує нашого поета, надихає його вірою, підкрепляє його дух після пережитої драми.

Наведених цітат, здається, досить, щоб оцінити психологічну і формальну цінність поем і. Святогора. Псемак. сумбур і претензії незвичайні.

М. Зеров.

XII. Театр і пьеси.

497. *Леся Українка.* **Боярння.** Драматична поема. Українське видавництво у Катеринославі № 31. 1918 року. 48 стор. Ціна 1 карб.

Мова, звичаї, побут народній, світогляд і т. і. инші на Україні, ніж в Московщині, хоч Україна з Москвою більш 200 років жила спільним державним життям. В старовину, коли Москва не виглядала ще на захід в прорубане вікно, а на Україні мало знали москалів, ріжниця національна й культурна двох народів раз-у-раз виразно позначалася в кожному принагідному випадкові, боляче вражаючи тих, кому доводилося на себе першими приймати нестоні милостивої московської опіки. Прекрасну драматичну ілюстрацію до того дала нам Леся Українка в своїй „Боярині“.

Козачка Оксана пішла заміж в Московщину за Степана, українця зроду, що коло Московського царя дослуживсь до боярина. Терем з його неволею для жінки, московські сарафани, уїдливе глузування навколо: „черкашенки! хохлушки!“. Невільно ні заспівати ні на вигоні з подругами погуляти, бо „боярині“ те, мовляв, не личить, — ні листа щирого з краю рідного прочитати. Москва пильно стежить за Україною. І Оксана затужила, думками линула туди, де „місяць у батьковім садочку може ясніш світить, ніж тут сонце“. туди, де Дорошенко за волю з ворогом бився, де „змагання велося „за життя там на Вкраїні“. Туга вялить серце, підточує кволе здоровья. Справжня трагедія настає, коли Оксана почула, що її любий Степан про Україну думки такі має, як і царь, якому він служить.

Степан: Вже тепера на Вкраїні утихомирилося.

Оксана (гостро) Як ти кажеш?

Утихомирилось? Зломилась воля,
Україна лягла Москві під ноги,
Се мир по твоєму—ота руїна?
Отак і я утихомирюсь хутко в труні.

і далі:

...я дивую, ти з яким лицем
збираєшся з'явитись на Вкраїні!
Сидів-сидів у запічку московськім,
поки лилася кров, поки змагання
велося за життя там, на Вкраїні,—
тепер, як „втихомирилось“, ти їдеш
того ясного сонця заживати,
що не достали руки загребущі,
та гасм недопаленим втішатись.
На пожарищі хочеш подивитись,
чи там широко розлилися ріки
від сліз та крови?...

Такі слова вихопилися від обуреного люблячого серця! Аж надто воно наболіло.

Пьєсу написано літературно, в мягких, лагідних тонах і вона при читанню утворює настрій; але коли цю драматичну поему взяти для театру, то у виставі, здається мені, буде почуватися брак сценичного руху.

В. Страшкевич.

498. *Олелько Островський.* **Нірвана.** Пьєса на 5 дій і 6 одмін. В-во „Вільна думка“ ч. 5. Золотоноша. 1918. Стор. 87. Ц. 1 к. 50 карб.

В ч. 9 „Книгаря“ вже дано характеристику драм д. Олелька Островського (рец. Л. М. Старицької-Черняхівської, № 427—428) і це дозволяє нам не зупинятись довго на зазначеній вище його пьєсі з сучасного інтелігентського життя. Бажання дати ефектні сцени і штучність сітуацій з одного боку, відсутність головної ідеї та блідність і психологічна неправдоподібність образів— з другого — головні прикмети цього твору. Такі сцени, як, напр., сцена підпоювання доктором своєї паціентки і потім згвалтування її, або сцена розпачу закоханого Олеся, який висловлює свої почуття такими виразами, як: „Ах, дурний я! Ах, божевільний! Я боюсь, що мій розум стеряється... Як вгамувати те обурення і потяг до помсти, що клекотять у моїх грудях?“.. і т. д. (ст. 63), придумано лише для утворення сумного ефекту в стилі затасканої бутафо-

[з]її „драм з співами“ давно минулих часів. Матеріял для цього зате підібрано з „сучасного“—на зразок романів Арцибашева. Так, напр., головний герой палко закоханий в одну дівчину, одночасно живе з чужою утриманкою, не соромиться вимагати гроші у старої розпутньої жінки, своєї бувшої полюбовниці, і разом з тим залицяється до її дочки-дівчинки. Подібними ж рисами змальовано і инших героїв, які нагадують не живих людей, а розмовляючих між собою, з наказу автора, манекенів. Всі „вражаючі“ сцени не вражають, а тільки підкреслюють внутрішню порожнечу твору, після знайомства з яким зостається лише неприємне почуття досади від безсилих потуг і претензійних домагань заклопотаного автора.

Ол. Кисіль.

XIII. Релігія та церква.

499 **„До нашого духовенства“** заклик „Гуртка Волинських священиків“. м. Житомир. (1917 р.). стор. 37, ціна 30 к.

Ця книжечка з'явилась на книжному ринкові ще наприкінці минулого (1917) року. Одже її інтерес не минув і для сьогоднішнього дня.

Тепер, коли з більшою-меншою певністю вже можна передбачати, якими сталими здобутками скінчиться революція на Вкраїні в галузях життя соціяльно-політичнім та культурно-економичнім, коли, далі, необхідно підрахувати за допомогою яких певних культурних сил доведеться ці революційні здобутки затвердити та заглибити в житті народнім та довести їх до ясної свідомости народу, щоб закласти тверді підвалини для дальнього поступу народнього, — всякий заклик до позитивної культурної праці, подібний до вищезазначеного, повинен звертати на себе пильну увагу громадянства та відогравати в житті нашім немалу ролю... Бо заклик „гуртка“ висовує на перший план дійсно ґрунтовні культурно-просвітні завдання моменту, на які серед гарячої політичної боротьби партійної майже зовсім не звертались ніякої уваги, і кличе до єднання те коло інтелігентно-культурних діячів сучасної Вкраїни, на яке до-цього часу подивлялись косо, хоч, може, це було й не зовсім справедливо. Поки що, можна з певністю зазначити, що поміж культурними діячами, для праці яких саме наступив час, наше православне духовенство вкраїнське, особливо сільське, повинно буде занятн досить почесне й дуже відповідальне місце, хто б що не думав і не говорив... Бо наше духовенство вкраїнське й до цієї пори було тим теплим та захищеним гніздом, звідкіля походила більшість української інтелігенції народньої: не дурно і серед сучасних діячів українських так багато „поповичів“ та „дяковичів“... Через те чим швидче православне духовенство наше відчує вагу для себе сучасного історичного моменту, необхідність стати поперед свого народу в справі його культурно-духового відродження, тим буде краще і для народу, і для самого духовенства. Прискоренню цього відчуття, цього національного самовизначення нашого духовенства й послуговує заклик „Гуртка Волинських священиків“, і в цьому його цікавість і значіння.

Заклик містить в собі 8 розділів. Перший розділ присвячано вияснению того, яке неминуче значіння має релігія в житті народнім взагалі, а православна християнська релігія та православне духовенство в житті народа вкраїнського зосібна.—В другім та третім розділі вирішується питання про національну релігію вкраїнців. Для Галичини за таку релігію вважається унія, а для російської Вкраїни—православна східна віра християнська.—В четвертім розділі перелічено ті риси та відміни, яких набуло церковно-релігійне життя народу вкраїнського під впливом його вдачі національної, його здібностей та оточаючої природи.—Тут говориться й про знищуючі наслідки русіфікації для Вкраїнської церкви. — Пятий розділ містить короткий нарис того, як відбилось в минулім „православіє вкраїнське“, оживлене вільним і повним життям народним, на ріжних галузях цього життя до письменства богословського включно. — Шостий розділ росповідає, що сталось з нашим духовенством українським в його побуті та відносинах до народа під впливом русіфікації.—Наприкінці, сьомий та останній розділ присвячені програмові відродження церкви української та духовенства. Цей програм обміркованo добре й докладно й без зайвих непотрібних порушень сталого церковно-релігійного побуту народнього.

Заклик складено з щирим почуттям, з великим довір'ям до сил нашого духовенства, досить докладно й об'єктивно. Є тільки одно, на наш погляд, помилкове твердження, що не відповідає ані правді історичній, ані оглядности тактичній. Через що, по нашому, до заклика повинно бути додано ось яке corrigendum. Автори заклика лічать за національну віру Галичини уніятство, котре наче-б то стало для наших за-

кордонних братів українців „близьким, милим“ та звичайним... Але нам довелось недавно познайомитись з двома документами уніятського походження, які дають нам право відкинути це твердження... Ми маємо на увазі два „Пастирських Послання“ Станиславівського уніятського біскупа Григорія Хамишина від 2-го лютого та від 25 березня 1916 року, де п.-о. Хамишин просто й одверто визнає, що вікова діяльність уніятського духовенства серед галицьких українців зосталась без всяких наслідків, бо галичане її досі є такі ж православні, якими були й до унії. Ці щирі признання уніятського біскупа свого часу зробили серед керуючих уніятських кол величезне враження.

Як би там не було, але з цього признання біскупа Хамишина витікає, що визнавати за національну віру для Галичини унію цілком безперечно, навряд чи можливо. А, між иншим, це твердження необережне може послужити зайвою хоч і крапленою, карткою в руках прихильників єднання церкви української з патріярхом московським в їх агітації проти церковної автокефалії вкраїнської...

Взагалі ж ми жичимо закликові „Гуртка волинських священиків“ поширення поміж громадянством та духовенством, але дуже бажали б бачити внесеним в заклик вищезазначений коректив.

Священик Олександер Ходзицький.

Видавнича хроника.

● **Т-во „Час“** у Київі прийняло до друку історичну повість *М. Старицького*—„Облога Буші“. *Л. Ріоля*—„Зачароване коло“, *Л. Байкова* „Підготовка народу і війська до захисту батьківщини“, *Г. Бічер-Стоу* — „Томова хатка“ (скорочений переказ *О. Діхтяря* для молодшого віку).

● **Воно ж** в близькому часі приступає до видання повного Кобзаря Т. Шевченка в новій редакції.

● **Те-ж товариство** видає забавку для дітей під заголовком: „*Цікава дитяча забавка—лото українських загадок*“ — склав учитель *Олекса Діхтярь*.

● **Вид. „Криниця“** у Київі друкує такі книжки: *Коцюбинський*. Твори, том V; *Л Льондон*: Залізна п'ята; *Роні*: Боротьба за огонь; *Кіплінг*: Казки; *Дікенс*: 1) Давид Коперфильд, 2) Олівер Твіст; *Оскар Уальд*: Портрет Доріана Грея; *його-ж*: казки: *Гастон Леру*: Дружина сонця; *Улицький*: Методичний задачник, рік 1-ий (для початк. шкіл і підготовч. класів шкіл середн.); *Іваненко*: Задачник (дробі); *Гр.—Нам*: Історія України (для вищих початк. шкіл).

● **Видавниче Т-во „Друкарь“** у Київі виготовляє до друку й друкує серію шкільних підручників для початкових, вищих початкових та середніх шкіл. На біжучий шкільний сезон 1918/19 року мають бути готовими: *Антонович*: Історія Старого й Нового Завіту для початкових шкіл з 20 малюнками. Частина малюнків заказана в Лейпцигу. *Білоусенко*: Читанка ч. I, II, III. — *Його-ж*: Історична хрестоматія для середніх шкіл. *Басараб*. Задачник для початкових шкіл ч. II. *Голоскевич*, Правописний словничок, четверте видання з наголосами й з короткими правилами граматики. *Русова*: Початкова географія під редакцією географичної комисії Т-ва Шкільної Освіти. Окрім підручників Т-во закінчило друковати перший том повного зібрання творів Лесі Українки.

● **Те-ж Т-во** друкує велику працю д. *Шероцького* „Історія українського мистецтва“ в двох томах з 250 ілюстраціями.

● **Вид. „Вернигора“** у Київі в близькому часі випускає з друку 1, 2. 3 десяток пісень Лисенка.

● **Видавничий відділ Дніпровського Союзу Сп. Т-в** друкує одривний календарь (щоденник) на 1919 рік; готується до друку календарі: настольний, кишеньковий, записна книжка кооператора і календарь-книжечка „Товариш“.

● **Вид. Череповського** у Київі в близькому часі випускає з друку Орфографичний Словник (порадник української мови) *І. Огієнка* і російсько-український словник *В. П. Сильченка* під. ред. *Ів. Огієнка*.

● **Нова газета**. Незабаром Міністерство Праці має видавати газету „Вістник Міністерства Праці“.

● **Видавництво „Грунт“**, що недавно заснувалось у Київі, розпочало видання „Універсальної бібліотеки“. Поки що випущено на продаж три числа; друкуються такі книжки: *Оскар-Уальд* — Соловейко й Троянда; *Рабіндранат Тагор*—Місяшний серп; *Моріс Метерлінк* — Непроханий гість; *Август Стрінберг*—Тільки початок.

● **Видавництво „Книгозбірня“** у Київі віддало до друку такі книжки: *Л. Яновської* Серія драматичних творів (в окремих книжках): 1) Повернувся із Сібіру; 2) Серденьку золотому від серденька щирого; 3) Огненний змій; 4) На зеленій клин. 5) Noli me tangere; 6) Людське щастя; 7) В передрозсвітному тумані; 8) Олена; 9) Давид Найда. 10) *Януша Корчака* (переклад з польської мови) Слава (оповідання для дітей); 11) *В. Гауффа*—Історія молодого англійця (переклад із німецької мови), 12) *Ебнер-Ешенбах*—Мати (з німецької м.). 13) *Ебнер-Ешенбах*—Крамбамбулі (пер. з німецької мови), 14) *Томпсон-Сетон*—Син вільного степу (переробка з англійського), 15) К. *Макушинський*—Дуже чудна казка про царівну Марусю (перекл. з польської мови).

● *Проф. Є. Тимченко* приступає до друку 2-го видання свого рос.-укр. словника цілком переробленого і значно поповненого. Словник матиме що найменше 50 аркушів друку.

● **„Бібліотека кооператора“. Друкуються й незабаром будуть у продажу такі нові видання серії „Бібліотека кооператора“:** *Ш. Жид*. Кооперація, як економичний програм. *Кооперативний календарь на 1918 р.* (книжка) „Товариш“. *Збірник практичних вказівок* організаторам та керовникам Споживчих Товариств. *Є. Єгоров*. Рахівництво в Сільських Споживчих Товариствах. *К. Томітов*. Організація торговлі в споживчих товариствах. *М. Туган-Барановський*. Економична й соціяльна природа кооперації.

● В м. Одесі друкується і незабаром вийде *„Український Канцелярський Письмовник"* *Юр. Стрижавського.*

● **Видавництво „Історична белетристика"** друкує такі історичні повісти і оповідання *Ол. Островського:* 1) Полковник Іван Богун, 2) Жовті Води. 3) Лебединський кат (1708 р.), 4) Руйнування Чортомлицької Січі (1709 р.), Полтава, 5) Данило Нечай, 6) Атакування Нової Січі, 7) Петрик, 8) Книга смутку і жалоби (1914—1916 р.р.).

● Г. Коваленко (Гетьманець) друкує свою брошуру *„Славний лицарь. козак—князь Дмитро Вишневецький.*

● **Товариство „Центральна експедиція українського друку"** збірає матеріяли для нового інформаційного видання під назвою *„Генеральний адресарь по справам українського друку"*. Запрошують всі Українські видавництва. книгарні. книгозбірні. друкарні. Т-ва „Просвіта". редакції всіх українських часописів, газетні кіоски та взагалі всі підприємства і приватних осіб зацікавлених в поширенні і розповсюдженні Українського друкованого слова, надсилати свої адреси і справоздання для безплатного вміщення у виданні. До адресаря буде прилучено список нових книжок всіх видавництв: крім цього. комісийно видаватимуться додаткові до нього інформації. Матеріяли прохають надсилати по адресі: Київ, Хрещатик, 39. Контора Центр. Експедиц. Україн. Друку.

● **Видавництво Полтавської Спілки Споживчих Товариств** в близькому часі випускає на продаж такі книжки: 1. *Кониський*- Оповідання ч. 1 (Спокуслива нива. Дід Семен і вірші). 2. *Кропивницький*—По ревизії. 3. *Його-ж*—Помирились. 4. *Котляревський*—Наталка Полтавка. 5. *Куліш*- Чорна рада. 6. *Мордовець*—Дзвонарь. Старці. 7. *Барвінок Ганна*—Оповідання (Лихо не без добра. Вірна пара. Хатнє лихо. Перемогла). 8. *Б. Грінченко*— Веселий оповідач. 9. *Вовчок Марко*—Оповідання (Институтка. Козачка. Девять братів і десята сестриця Галя). 10. *М. Загірня*— Чередник та дівчина. 11. *Мирний* П.—Товариші (оповід). 12. *Черкасенко*—Оповідання (Побачіння. Великодня ніч. Весела людина. Сашкин кінець). 13. *Кобринська*- Виборець. 14. *Квітка-Основ'яненко*—Козирь дівка. Перекоти поле.

Літературне життя

(Звістки та чутки).

◁▷ На засіданню історико-філологичного факультету в університеті Св. Володимира присуджено золоту медаль *Євг. Мих. Марковському* за критико-бібліографичний розслід про вертепну драму в Росії. Є. М. Марковський, між иншим, знайшов новий текст відомого Сокиринського вертепу, котрого було видруковано Галаганом в „Кіевской Старинѣ", але не цілком і не точно. Працю д. Марковського призначено до друку в „Универс. Извѣстіях".

◁▷ **Бібліотечно-архивний відділ** Міністерства Народньої Освіти **укладає книжний фонд української національної бібліотеки і звертається в звязку з тим до власників книжних збірок, які хотіли би продати свої бібліотеки, з пропозицією надсилати повідомлення** про це до Бібліотечної Секції Відділу з зазначенням характеру книжної збірки і її складу в головних рисах.

◁▷ Проф. І. *Огієнко* склав курс граматики середньої школи.

◁▷ **Правничий словник**, який має видавати міністерство судових справ, під ред. проф. Є. Тимченка і юридичної комісії міністерства, цілком закінчено і він незабаром піде в друк.

◁▷ **Т-во „Час" у Київі** готує матеріяли для Словника Українських Письменників.

◁▷ Письменник С. *Петлюра* закінчив свої літературні етюди під назвою „Незабутні", що складаються з характеристик творчости Т. Шевченка. Ів. Карпенка-Карого, Ів. Франка, М. Коцюбинського, К. Міхальчука. М. Лисенка.

◁▷ Т-во „Друкарь" розпочинає видання великого двохмісячного історичного часопису *„Наше Минуле"* під ред. П. Зайцева. Кожна книжка матиме біля 10—15 арк. друку. Обкладинка роботи відомого маляра Нарбута.

◁▷ Письменник К. *Широцький* складає словник термінів (з поясненнями). що уживаються в мистецтві.

◁▷ **Полтавське видавництво Споживчих Товариств**, розпочавши видання серії лекцій для народнього Університету. одержало для видання лекції *Олекси Діхтяря* під заголовками: 1) „Про І. Котляревського та його літературну творчість". 2) „Т. Шевченко, біографичні згадки та його літературна творчість." 3) „Історія в піснях та думах" (про історичні пісні, думи та кобзарів).

◁▷ *С. Паночіні* (по замовленню Т-ва „Час") перекладає на українську мову книгу Ж. *Верна* „80 тисяч верст під водою".

◁▷ Виготовлені до друку такі переклади: Г. *Гейне*, 1 том поезій (пер. Дм. Загула); *Генрих Ібсен*. Повний збірник творів (перекл. М Голубця ; *Його-ж*. Пеер-Гінт. Ці речі має прийняти до друку видавництво „Серп і Молот".

◁▷ **Професор військових наук Позницький** готує до друку на українській мові: 1) „Військово-очемірна топографія" (планування), 2) „Перспективна кроквпрівга" (прийоми). 3) „Військові розвідки" й 4) „Російсько-Український словник фахових військових термінів" (вираз).

◁▷ Навчителем топографії й аерофотограметрії в інструкторській школі старшин закінчується підручник по аерофотограметрії. Підручник складено по найпростійшій сістемі й має в собі велике число аерознимків, рисунків, мап і планів. Підручник розбито на три частини: 1) росшифровку аерознимків і переложення їх у план, 2) пояснення аерофотографії в техничнім і тактичнім відношеннях і 3) картографичний матеріял.

Видавець—Т-во „Час".

Редактор—**В. Старий.**

Нові видання, надіслані до редакції „Книгаря“.

665 **Абуказемові капці.** Арабська казка І. Франка. Київ. Вид. „Волошки“, 1918 р. Ст. 32. ц. 4 р.

Барач. М.—Професійні робітничі союзи. Вид. „Робітничої Газети“. Київ 1918 р. Ст. 30. ц. 80 коп.

Басараб. П.—Задачник до початкового курсу аритметики. Ч. І. Під ред. математ. комісії „Товариства Шкільної Освіти“. Київ. 1918 р. Вид. Т-во „Друкарь“. Ст 128. ц. 2 карб.

Бертран. Л.—Що повинен знати кождий споживач (шість лекцій по кооперації). Вид. Дніпр. Союза Споживчих Тов-в. Київ. 1918 р. Ст. 15. ц. 35 коп.

670 **Його-ж.**—Кооперація і соціялізм. Вид. Дніпр. Союза Споживчих Т-в. Київ. 1918 р. Ст. 11 ц. 30 коп.

Біду собі купила (для мішаного хору). Муз. О. Кошица. Вид. „Криниця“ у Київі. Муз. бібліотека № 5. ц. 70 к.

Бондар. В—Московська петля. Вид. Т-ва „Рух“. М. Ровча на Харківщині. 1918 г. Ст. 13. ц. 50 коп.

Бухановський, Л. Фінансова і економічна політика і кооперація. Вид „Роб. Газ.“ Київ. 1918 р. Ст. 8 ц. 40 коп.

Вінько. Е.—Кишеньковий російсько-український правописний словник. Київ, 1918 р. Ст. 16. ц. 1 карб.

675 **Васильченко. С**—Драматичні твори. Київ. 1918 р. Вид. „Криниця“. Ст. 172 ц. 2 р. 50 к.

Його-ж.—В холодку (малюнок на 1 дію) Вид. т-ва „Криниця“ у Київі. 1918 р. Ст. 23. ціна 40 коп.

Його ж.—Зіля Королевич (етюд на 1 дію). Вид. т-ва „Криниця“ у Київі. 1918 р. Ст. 24. ц. 40 коп.

Весняна ніч. Слова Ф. Кебаленик. Муз. В. Королького. Т-ва „Криниця“ у Київі. Музична бібліотека № 11 Ст. 5. ц. 70 коп.

Гаршин. В.—Чотирі дні. Перекл. В. Старого. Вид. Т-ва „Час“ у Київі. Серія девята, ч. 81. 1918 р Ст. 20. ц. 25 коп.

680 **Гетьманець, Гр.**—Українізація чи дикраїнізація? Ст. 16. ц. 35 к. Київ. 1918 р.

Його ж. Поеть народолюбець. (Життя та діла Павла Грабовського). Вид. „Українська Школа“. „Біографічна Бібліотека“. Київ. 1918 р. Ст. 31. ц. 50 коп.

Глібов, Л.—Байки. З додатком збірочки поезій відомих українських письм.—**Рідні Пісні.** Вид. Коопер. Т-ва „Українська Книгарня“ в Херсоні. 1918 р. Ст. 154. ц. 1 карб. 25 к.

Його-ж.—Байки. Вид. т-ва „Друкарь“. Київ. 1918 р. Ст. 132. Ц. в палятурках 1 р. 50 к.

Гоголь. М.—Загублена грамота. Пер. Г. Баришпільського, м. Баришполе. 1918 р. Ст. 15. ц. 45 коп.

685 **Голоскевич, Г.**—Український правописний словничок з короткими правилами правопису Вид. трете. Вид. т-во „Друкарь“. Київ. 1918 р. Ст. 192. Ціна в палятурках 1 р. 50 коп.

Грановський, О.—Зразки й форми ділових паперів та торгових листів. Вид. Т-во „Самоосвіта“. 1918 р. Ст. 32, ц. 1 карб. 20 к.

Грушевський, Ол., проф.—З етнографичних студій Ів. Франка. Вид „Шлях“. Київ. 1918 р. Ст. 7, ц. 25 к.

Гуссов, В. Українська літературна мова, її відношення до народньої, сучасний стан і будуччина. Кременчук, 1918 р. Вид. Кременчуцького Т-ва „Просвіта“. Ст. 38, ц. 1 карб.

Дарунок дітям.—Ілюстровані казки К. Макушинського і О. Уальда в перекладі С. Крилач. Вид. Спілка „Книгозбірня“. Київ. 1918 р. Ст. 30, ц. 1 карб. 45 к.

690 **Доманицький, В.**—Життя Тараса Шевченка. Вид. кооперат. Т-ва „Українська Книгарня“ у Херсоні. № 2. 1918 р. Ст. 16 in 8. ц. 60 к.

Донцов. Д. Міжнародне положення України і Росія. Вид. „Робітничої Книгарні“. № 1. Київ. 1918 р. Ст. 24, ц. 1 р. 20 к.

Дорошенко. Д.—П. О. Куліш, його життя й літературно-громадська діяльність. Т-во „Просвіта“ у Київі. 1918 р. Ст. 70. ц. 2 гривня 50 шагів.

Драгоманів. М. Нарис української соціялістичної програми. Вид. „Серп і Молот“. Київ, 1918 р Ст. 101. ц. 1 карб. 20 коп.

Загірня. М.—Який був лад в Атенській державі. Вид. друге. Київ. 1918 р. Ст. 48, ц. 75 коп

695 **Залізняк, М**—Сучасна велика індустрія і її значіння. Вид. „Серп і Молот“. Київ. 1918 р. Ст. 61. ц. 70 коп.

Казки. З англійського оригиналу переказ. С. Вольська. Ілюс р. Ів. Падалки. 1918 р. Київ. Вид. „Волошки“. Ст. 16. ц. не зазначено.

Каррік. В.—Цап та баран. Вид. т-во „Друкарь“. Київ. 1918 р. Ст. 15. ц. 10 коп.

Каутський, К.—Визволення націй. (Пер. М. Баран). Вид. „Робітничої Книгарні“ у Київі. № 4. 1918 р. Ст. 75, ц. 2 р. 50 к.

Коваленко Коломацький, Г. — В дні журби і печалі (до п'ятих роковин смерти М. Коцюбинського). 1918 р. Київ. Ст. 32. ц. 70 к.

700 **Його-ж.**—Хто такий Тарас Шевченко. Вид. трете, доповнене. Вид. „Українська Школа“. „Біографічна Бібліотека“. Ст. 32. ц. 50 к.

Його ж.—Изучайте украинскій языкъ. практическіе совѣты). Київ. 1918 р. Ст. 11. Ціни не зазначено.

Ковальчук. П А.—Моя муза. Збірник ругий. Київ. 1918 р. Ст. 31, ц. 65 к.

Коза - Дереза. (Казка). Вид. т-во „Друкарь“. Київ. 1918 р. Ст. 15, ц. 10 коп.

Косинин, Ів. Блакитна Акварель. (Нариси з американського життя). Вид. „Книгозбірня“. Київ. 1918 р. Ст. 32, ц. 65 коп.

705 **Котляревський, Ів.**—Наталка Полтавка (опера). Вид. „Криница“ у Київі. 1918 р. Ст. 61, ц. 75 к.

Коцюбинський, М.—Твори. Том IV. Вид. „Криниця“ у Київі. 1918 р. Ст. 167, ц. карб.

Кривенька Качечка (народня казка). Вид. т-ва „Друкарь“. Київ. 1918 р. Ст. 15, ц. 0 коп.

Левченко, Г.—Оповідання. Пирятин на Полтавщині. 1918 р. Вид. Я. Юровського. Ст. 4, ц. 2 р. 10 к.

Його ж.—Юрко Огненик. Драма на 4 дії. Вид. А. Остряниського. 1918 р., м. Пирятин. Ст. 2, ц. 1 р. 50 к.

710 **Лубенець, Т.** Друга читанка. Вид. Є. Череповського. Київ. 1918 р. Ст. 184, ц. 4. карб.

Невинський. Ол.—Де-що про заведення пасішного хазяйства. Валки. 1918 р. Вид. „Українська Бжола.“ Ст. 36, ц. 35 коп.

Його-ж. Користь бжіл та доходи від пасішництва. Валки. 1918 р. Вид. „Українська Бжола“. Ст. 11. Ціни не зазначено.

Нечуй-Левицький, Ів.—Неванна (оповідання.) Сільська бібліотека № 4. Вид. книгарні Є. Череповського. Київ. 1918 р. Ст. 16, ц. коп.

Його-ж. Кайдашева сімья (повість). Сільська бібліот. № 3. Вид. книгарні Є. Череповського. Київ. 1918 р. Ст. 160, ц. 2 карб.

715 **Його ж.**—Старосвітські батюшки та матушки. Повість-хроника. Видання п'яте. Вид. „Січ“ у Черкасах. 1918 р. Ст. 360, ц. 5 карб. 0 коп.

Низка оповідань з поля географії. Перекл. С. Іваницького. Вид. Відділу Освіти Под. Губ. Нар. Упр. Винниця. 1918 р. Ст. 32, ц. 45 к.

Ой, летять, летять три соколи.—Народня пісня. Муз. О. Кошиця. Т-во „Криниця“ у Київі. Муз. бібліотека № 9. Ст. 3, ц. 60 коп.

Охримович, Ю.—Короткий нарис розвитку української національно-політичної думки в XIX столітті. Ч. І. Видавн. „Серп і Молот“. Київ. 1918 р. Ст. 140, ц. 2 карб.

Пісні люду нашого про панщину й волю.—Зібрав до купи С. Рклицький. Вид. Кременчуцької Просвіти. Кременчук. 1918 р. Ст. 14, ц. 50 коп.

720 **Плевако, М.**—Що таке „Посвіта“ і як її засновати. Вид. Т-ва „Просвіта“ у Харькові. 1918 р. Ст. 47, ц. 60 коп.

Постанови Першого Всеукраїнського з'їзду самостійників-соціялістів. Київ. 1918 р. Ст. 8. Ціни не зазначено.

Романович-Ткаченко, Н. — Життя людське. Оповідання. Вид. „Січ“ у Черкасах. 1918 р. Ст. 255, ц. 4 карб. 45 коп.

Русова, С.—Методика початкової географії. Вид. „Українська Школа“. Укр. Педагогична Бібліотека № 8. 1918 р. Ст. 31, ц. 50 к.

Вона-ж.—Початкова географія. 2-ге перероблене видання, під редакцією географ. комісії „Товариства Шкільної Освіти“. Київ. 1918 р. Ст. 117, ц. 2 карб.

725 **Святе Євангеліє** українською мовою. Херсон. 1918 р. Ст. 211, ц. 3 карб.

Сенгалевич, Ф.—Отець Сава (Київські типи й стрілецькі малюнки). Київ, 1918 р. Вид. „Книгозбірня“. ч. 9. Ст. 36, ц. 65 коп.

Спекторський. Є.—Основи права державного. Перекл. О. Вечерницького. Вид. Т-ва „Час“ у Київі. 1918 р. Ст. 76, ц. 1 карб. 50 к.

Сірий. Юр.—Про горобчя, слави го молодця. (Оповідання). Вид. друге. Вид. „Українська Школа“. Київ. Ст. 16, ц. 30 коп.

Його-ж.—Дивовижні ростини Вид. друге, з малюнками. Вид. „Українська Школа“. Київ. 1918 р. Ст. 15, ц. 30 коп.

730 **Соломяний бичок.** (Народня казка). Вид. т-ва „Друкарь“. 1918 р. Київ. Ст. 15, ц. 10 коп.

Томпсон - Сетон.—Подорож дикої качки. Перекл. Ю. Сірого. Вид. „Українська Школа“. Київ. 1918 р. Ст. 15, ц. 30 коп.

Його-ж.—Вулі, чабанський пес. Перекл. Ю. Сірий. Вид. „Українська Школа“. Київ. 1918 р. Ст. 15, ц. 30 коп.

Тотоміанц, О.—Прінципи і теорія кооперації. Вид. Дніпр. Союза Споживчих Тов-в. Київ. 1918 р. Ст. 24, ц. 50 коп.

Чайка (Дума чорноморська). Про баритона. Муз. О. Кошиця. Т-во „Криниця“ у Київі. Музична бібліотека № 10. Ст. 6, ц. 80 коп.

735 **Чередниченко, В.** Про „Просвіти“ та їх значіння за-для народньої культури. Вид. Полт. Спілки Спож. т-в. 1918 р. Ст. 24, ц. 65 коп.

Черкасенко, Сп.—Хуртовина (драма). Вид. друге. Київ. 1918 р. Ст. 96, ц. 1 р. 85 к.

Його ж.—Казка старого млина. Драма. 1918 р. Київ. Ст. 95, ц. 1 р. 85 к.

Його-ж.—Воренько (оповідання). Вид. „Українська Школа“. Київ 1917 р. Ст. 15, ц. 30 коп.

Його ж.—Найпотрібніші правила правопису з додатком самостійного писання. Ч. І. Вид. т-ва „Українська Школа“ у Київі. 1918 р. Ст. 15, ц. 40 коп.

746 **Чого прийшли німці на Україну?** Вид. „Відродження“. 1918 р. Ст. 16. ц. 30 коп.

Шаповал, М., лісничий. — Лісова справа на Україні. Вид. „Рух“. м. Вовча, на Слобожанщині. 1918 р. Ст. 14. ц. 1 руб.

Шевченко, Т. Кобзарь. Вид. кооперат. т-ва „Українська Книгарня“ у Херсоні. 1918 р. Ст. XI+272+XIX. ц. 1 р. 50 к.

Його ж. — Катерина. Видання коопер. т-ва „Українська Книгарня“ в Херсоні № 3. 1918 р. Ст. 32. ц. 15 коп.

Його-ж. — Наймичка. Вид. коопер. т-ва „Українська Книгарня“ в Херсоні. № 6. 1918 р. Ст. 24, ц. 12 коп.

745 **Його-ж.** — Маленький Кобзарик. Вид. „Селянська Самоосвіта“. Одеса. 1918 р. Ст. 16. Ціна не зазначено.

Його-ж. — Назар Стодоля. Драма на 3 дії. Київ. 1918 р. Ст. 60. ц. 75 коп.

Шерстюк, Г. — Коротка українська граматика для школи. Ч. І. Вид. четверте видавн. „Вернигора“. Київ. 1918 р. Ст. 64, ц. 1 р. 20.

748 **Шульгин, О.** — Політика (Державне будівництво України і міжнародні справи). Київ 1918 р. Ст. 106, ц. 1 карб. 50 коп.

Т-во „ЧАС“ останніми часами видало такі нові книжки:

Пр. Спекторський Є. Основи права державного (Пер. О. Вечерницького)	1	50
Доц. Свєнціцкий Іл. Основи науки про мову українську	1	60
Пр. Тимченко Є. Українська граматика	2	25
Черкасенко Сп. Рідна школа, читанка I	1	30
Його-ж. Рідна школа, чит. II	2	10
Чепіга Я. Задачник для початкових народніх шкіл, рік другий	—	65
Науменко В. Загальні принціпи українського правопису	—	25
Чепіга Я. Методичні замітки до навчання грамоти по згуковому методу	—	40
Гоголь М. Тарас Бульба (переклад М. Садовського)	2	—
Кобець О. В Тарасову ніч (драматичні картини для роковин смерти Т. Шевченка)	—	35
Де-Амічіс Е. Шкільні оповідання, кн. I. (За рідний край. Маленький лицарь. В поміч батькові. Хлопчик-барабанщик. В лікарні)	—	60
„Будні“. Оповідання з чужих мов (Джіоваві Чіамполі-Родзевичової, А. Доде, Арне Гарборга, Гі-де Монасана, К. Міксата, М. Коновницької й инш.), т. I	2	25
Олесь О. „З журбою радість обнялась“, поезії, кн. I, вид. друге	1	40
Загул Д. З зелених гір (поезії)	1	60
Садовський М. Спомини з російсько - турецької війни 1877—78 р.	1	50
„Бім-бом, дзелень-бом!“ Нар. казочка, 8 великих малюнків в багатьох фарбах художника О. Судомори	2	50
Теж у чорній фарбі для розмальовування	—	—
„Прибадашка“. Нар. казка мал. О. Судомори	2	50
Старицька-Черняхівська Л. Гетьман Петро Дорошенко (драма)	3	—
Ніковський А. Український правопис (словничок)	—	85
Стінний словник старовинних Українських слів	—	75
Московсько-Український словник „Час“,	3	50
Американські оповідання. Упорядкував В. Старий	2	—
Старицька-Черняхівська Л. Останній сніп, вид. 2.	—	70
Де Амічіс Е. Шкільні товариші (щоденник школяра). 2-е вид.	3	80
Гоголь М. Ревизор, комедія (перекл. М. Садовського).		
Ожешкова Е. Gloria victis. (Оповідання).		
Гаршин В. Чотирі дні. (Оповідання).	—	25

Товариші робітники, селяне, козаки!

Передплачуйте й читайте

„РОБІТНИЧУ ГАЗЕТУ“

ОРГАН ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛЬ-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РОБІТНИЧОЇ ПАРТІЇ.

До співробітництва в газеті запрошено всі видатніші активні партійні літературні сили. Багато місця уділяє редакція також освітленню робітничого, козацького і селянського життя на місцях, для чого запрошує до співробітництва товаришів робітників, військових і селян дописувачів з місць.

„Робітнича газета“ єдина на цілу Україну щоденна пролетарська соціяль-демократична часопись, яку мусить передплачувати й читати увесь працюючий люд Украіни.

Передплата на один місяць 5 карбованців.

Старих передплатників просимо вказувати №№ своїх попередніх адрес.

Адреса редакції і контори: Київ Михайловський пр. 35, кв. 1. Телеф. 65—10.

Другий рік видання.

Приймається передплата на 1918 рік на журнал

„ШЛЯХ“

орган незалежної думки місячник літератури, мистецтва та громадського життя.

Беруть участь кращі українські письменники.

Передплата—в конторі редакції: **Київ, Маріїнсько-Благовіщенська, 123, к. 20.** Вартість: **річно—20 карб., ½ р.—10 карб., ¼ р. 5 карб.**

Редактор-видавець

Хведір Коломийченко.

Приймається передплата на щоденну політично-громадську часопис

ВІЛЬНЕ ЖИТТЯ

Умови передплати: на 1 м. 5 карб., на 2 м.—10 карб., на 3 м.—15 карб.

Адреса редакції і контори: Одеса, Ніжинська вул. 65

Редактує колегія.

Приймається передплата на 1918 рік на тижневу літературно-громадську і кооперативну газету

„СОЮЗ“

Видання Уманського Кооперативного Союзу.

Передплата до кінця року (з березіля)—10 руб., на 3 міс.—3 р. на 1 міс.—1 р.

Адреса контори і редакції: Умань, Київськ. губ. Садова, 1. Пом. Уман. Коопер. Союзу.

КНИГАРЬ

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА

ТОВАРИСТВО „ЧАС" КИЇВ

1918

Ч. одинадцяте [illegible] Липень

Книгарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА.

Київ. Рік видання другий. **Липень, 1918 р.** **Число 11-е.** Виходить що-місяця.

† Проф. Хведір Вовк.

Ще смерть. Хоч і не можна сказати, що передчасна, бо за останні півтора року вона ходила дуже близько округ небіжчика, але все-ж гірка і болюча смерть, бо взяла одного з найстаріщих діячів нашого громадського життя і визначного представника української науки, від котрого ще багато можна було сподіватись послуг для України і її культури.

Тяжкий життєвий шлях довелось перейти небіжчику Вовкові, поки він вийшов на широку стежку фаховця і придбав своїм науковим працям европейське признання. Розпочав він свою службу українській науці участю в роботі київського відділа Географичного товариства, що полишив по собі такий славний слід в сфері української етнографії та фольклору. Але під час тих утисків, що в 1876 році спинили на 30 літ весь нормальний хід української літературної і культурної роботи, молодий Вовк, слідом за М. Драгомановим, опинився в злиденних умовах і хоробливій атмосфері життя політичного еміґранта. Отже сильна, кремезна вдача Вовка вдержала його коло серйозної наукової праці.

Він попереду блукав по закордонній Україні, збіраючи етноґрафичний та фольклорний матеріял; потім працював разом з Є. Реклю над його знаменитими томами всесвітньої Географії; студіював в Парижі антропологію, слухаючи лекції видатніщих представників цієї — нової ще тоді — наукової галузі; писав в французьких специяльних виданнях розвідки з української етнографії. Вже як признаний вчений, він бере участь в виданнях Наукового Товариства імени Шевченка у Львові, уланитовує і редаґує чимало томів Записок і студій товариства, присвячених його фаху. Пізніще, наїздом, читає лекції на літніх курсах у Львові і під час паризької всесвітньої виставки 1900 р. працює разом з проф. Максимом Ковалевським в його вільнім університеті для слухачів з Росії.

В цей період 30-літнього примусового перебування по-за межами рідного краю небіжчик положив силу енерґії на наукову роботу, продуктивність якої могла-б бути ще більшою, як-би йому не доводилось разом з тим заробляти на хліб для себе і родини; а ця боротьба за істнування звичайно буває особливо трудною за кордоном для чужинців.

Тут таки, в Парижі, Вовк поволі склав свою многоцінну книгозбірню з літератури по всіх галузях його наукового фаху, а також і специяльно з української наукової та публіцистичної літератури, особливо закордонної.

В 1905 р. Вовкові дозволено було вернутись у Росію, і він узяв посаду в етноґрафичнім музеї імени Олександра III, що саме тоді почав упорядковуватись. Багатющий досвід і знаття Вовка дали йому змогу особливо блискуче

поставити в музеї український відділ: надзвичайно цінні колекції виробів, побутового знарряддя, народніх костюмів, типів, фотографичних знімків, то що, зібраних переважко на закордонній Україні, становлять тепер тим більшу вартість, що після руїни, яку внесла в Галичину війна, навряд чи вже можна там здобути подібний матеріял. Це тепер, можна сказати, українське національне майно, яким лиш порядкують, на жаль, чужі руки.

Окрім своїх службових обовязків по музею, Вовк читав лекції антропології в університеті, працював в антропологичній комісії, брав участь в роботі Географичного товариства, редагував спеціяльні видання, захожувався коло складання великої етнографичної карти Росії, для якої спеціяльні експедиції зібрали численний матеріял. Инші експедиції Вовк улаштував для могильних розкопок та антропологичних помірів на території України, користуючись силами цілої школи своїх слухачів з університетської молоді.

Повної обробки зібраного матеріялу проф. Вовк не міг закінчити, але все-ж він мав змогу скласти дві цінні праці по антропології та етнографії українців, для 2-го тому видання „Украинскій народъ въ его прошломъ и настоящемъ" (1916 р.).

Цими обома розслідами Вовк, власне, підвів підсумок всій своїй роботі для української етнології, зазначивши, на підставі останніх дослідів Європейської науки і власних спостережень, особливости українського етничного типу і висловивши деякі цікаві міркування про його місце серед споріднених з ним типів. Український тип, на думку проф. Вовка, належить, разом з чехо-словаками і сербо-хорватами, до чистого словянського типу, значно відріжняючись від московсько-польсько-білоруської етничної ґрупи, що має в собі расові відзнаки оріентального характеру. Своїми висновками що-до походження українців з південного заходу Вовк наближався до думок академика Корша, розходячись в цім питанні з иншими фаховцями філологичної науки. Спостереження над побутовим, етнографичним матеріялом також наводили проф. Вовка на зближення українського народу з його південно-західними родичами в словянстві...

Обидві згадані праці проф. Вовка здобули, нарешті, йому признання і з боку російської науки, хоч і не без деякого вагання, викликаного таким, мовляв, шовіністичним духом тих його розвідок. Весною цього року петроградський університет присудив Вовкові степень доктора honoris causa. Запізніле було це признання, але воно дуже потішило старого, бо дало йому право і змогу сподіватись на перехід в професорі Київського університету, про що він марив весь час по повороті з-за кордону. І справді, незабаром він був обраний Київським університетом на відповідну катедру, а далі його покликано було до Київа на участь в орґанизації Української Академії Наук. Все обіцяло йому широкий ґрунт для наукової праці в рідній краї,—та, видно не судилось...

Безперечно треба сказати, що проф. Вовк, як і багато таких наших громадян, що упокоїлись за останні роки став жертвою тяжких умов життя, викликаних всесвітньою війною. В спокійній, розміреній обстанові наукової роботи, до якої була принатурена його вдача Європейською школою, він ще міг-би найменше 5—10 літ працювати продуктивно. Для Європи його вік—71 рік—не був би занадто довгий: в нормальні часи там трудівники науки доживають і до столітнього віку, і нікого це особливо не дивує. Але тепер і Європа, розбурхана світовими подіями, позбулась нормальної робочої обстанови, а в Росії орґанізм та нерви проф. Вовка тим менше могли витримати важку, недужу політичну атмосферу і складні матеріяльні умови, які склалися протягом чотирьох років війни. Вже саме нервове напруження, викликане невпинними революційними вибухами по Росії і особливо на Україні, могло до краю розхитати і без того вже втомлене та знесилене серце...

Багато чого не встиг зробити проф. Вовк з тих завдань, які стояли у нього на черзі і лиш дожидали рік за роком зручнішого й вільнішого часу. Особливу вагу він надавав своїм дослідам над розкопками в Мезині на Чернігівщині, де йому пощастило знайти останки первістної культури, представленої великим числом рідких і цікавих предметів. Обробити зібраний матеріял небіжчик зміг

тільки в загальних рисах, а далі мав ще поглибити свої міркування в детальних розвідках, до яких, на жаль, так і не дійшла черга.

Улюбленою мрією останніх літ життя Вовка було написати українською мовою строго наукову працю по українській етнографії, зо всіми тими деталями, додатками та ілюстраціями, які не могли з тих або инших причин увійти в видання „Украинскій Народъ". Але і ця праця залишилась після небіжчика, наскільки відомо, лиш в початковій стадії.

А яка невичерпана скарбниця дорогоцінного матеріялу була в споминах небіжчика з громадського життя на Україні, які він теж все захожувався записувати та ніяк не міг взятись за це послідовно і ретельно. Незадовго до смерти він розпочав спомини про одного з найблизчих йому українських діячів—О. Русова—і хотів приступити до обробки матеріялів про Драгоманова, що збереглися в нього в численних листах і замітках. Але все, що міг-би нам це розповісти цей один з останніх могикан вкраїнського руху 70-х років, як свідок тодішнього інтенсивного життя українського громадянства, як товариш Драгоманова в женевський період його закордонної політичної роботи,—все те загинуло для нас разом з оповідачем...

Коштовною спадщиною українському громадянству зосталась після небіжчика та книгозбірня, про яку я вже згадував. Книжки займали всі стіни кабінету проф. Вовка. Порядок в книгозбірні завжди був надзвичайно видержаний: кожна книжка мала своє місце, по галузях науки; що треба, знаходилось легко; серед книжок відділа Ukrainica немало дуже рідких і цінних примірників. Не можна при цім не згадати і характерної прикмети Вовкової книгозбірні,—його ex-libris, скомпонований власноручно небіжчиком: контур мудрого вовка в окулярах, що читає розгорнуту перед його очима книжку...

Окрім книжок, проф. Вовк зібрав надзвичайно цікаві колекції західноєвропейського „лубочного" малювання на політичні та релігійні теми. Тут же, в книгозбірні, переховується сила сирового матеріялу в бібліографичних справках, замітках та виписках, роскладених систематично по картонках; тут і систематизовані листи европейських і українських діячів, з котрими Вовк був звязаний науковими, громадськими чи особистими стосунками. Взагалі, весь склад і лад бібліотеки Вовка показував не тільки його велику ерудицію, але і всі ознаки тої дисципліни думки і праці, яку дала небіжчику європейська наукова школа.

Тепер обовязок українського громадянства—вжити всіх заходів, щоб скоріше перевезти на Україну дорогоцінну спадщину проф. Вовка і по-змозі, при участи його учнів, використати покинутий небіжчиком без обробки науковий та літературний матеріял. Цим тільки рідний край і зможе віддячити проф. Вовкові за його непохитну віру в український народ, за невсипущу його працю для української науки і за той, повний духової краси, подвиг, який собою складало його життя.

П. Стебницький.

Загальні принціпи техничної организації бібліотек.

Стаття С. Кондри.

Завдання бібліотек—росповсюджувати знання, допомогати читачам як найкраще й найповніще використовувати ті скарби науки й мистецтва, що в них зберігаються. Увесь роспорядок в книгозбірні повинен бути добре пристосований до цієї мети, і що-більше книгозбірня, тим більшої ваги набірає питання про певний внутрішній лад. Але ж як усяка книгозбірня природно зростає і при нормальних обставинах по-волі перетворюється з малої на велику, то й слід з самого початку заводити лад, однаково потрібний для малих і великих збірок.

З другого боку, для можливости планомірної обробки статистичних матеріялів по всіх книгозбірнях (напр.: склад читачів, чим вони найбільш цікавляться і т. и.) треба що-би ці матеріяли збиралися скрізь і—краще—в одноманітний спосіб. Одже виникає негайна потреба—утворити загальний план бібліотечної техники, якого додержувалися-б, принаймні в головних рисах, усі книгозбірні на Вкраїні.

Перше завдання бібліотекономії—це каталогизація. Од більш-менш доцільної каталогизації цілком залежить зручність користування книгозбірнею. Каталогів повинно бути де-кілька, в залежности від розміру й складу бібліотеки. Але ж обов'язковим є, попереду усього каталог інвентарний, або хронологичний, який уявляє з себе хронологичний, по черзі придбання, найдетальніший реєстр рукописів, книжок, нот, малюнків, портретів, мап та иншого подібного майна.

Тут містяться: призвище автора, видавця, редактора, перекладчика; повний титул (назва); докладні відомости про видання, формат, обсяг (кількість сторінок і окремих додатків), та розмір; про час і спосіб придбання, ціну, обкладинку й т. и. Вказується також відповідно місце кожного твору в тій системі класифікації, якої вживає бібліотечка (бібліографичний індекс). Звичайно, всі записані твори нумеруються.

Таким чином інвентарний або хронологичний каталог задовольняє потреби, сказати-б, господарські і не буде зручним до безпосереднього користування читачів. Для цієї останньої мети утворюється каталог систематичний, який повинен давати детальні вказівки, про те, що є в бібліотеці з кожної галузі науки й мистецтва, по кожному окремому питанню.

Проблема системи бібліографичної класіфикації дуже складна й має свою довгу історію. Треба зазначити, що така система повинна, з одного боку, відповідати, більш-менш, філософській класіфикації наук, з другого-ж, і головним чином, цілком задовольняти вимоги бібліотечної техники. Вона повинна буть не тільки універсальною, але й досить еластичною, гнучкою; не тільки детально розробленою по всіх напрямках знання, а ще й гідною, по самій своїй конструкції, для безмежного розвою кожного відділу незалежно. Разом з тим ця класіфикація повинна бути логичною, послідовною, легко зрозумілою. Звичайно, для бібліотекономії переважне значіння має бік не філософський, а практичний.

Єдина система, яка задовольняє ці вимоги, є децімальна межнародня. Про неї докладно писав я у числі 7-му „Книгаря“, тому не буду тут більше на цьому спинятись. *)

Додам тільки, що система ця, дуже розповсюджена в Америці, поширюється поволі в Европі, а в останні 15 років її почали вживати і в Росії; (напр.: СПБ-ий та Варш. Політехничні Інститути, у Москві—С.-Господ. Інститут, „Город. Універс. імени Шанявського“, Фізик.-матем. факультет та Психолог. Інститут при Моск. Універс.; Т-во „Муз. Теорет. Бібліотека“ та инш.; потім Політехникум на Довщині, Психо-неврологич. Інститут у СПБ-зі, мійські бібліотеки у Варшаві, СПБ-зі, Москві, земські—у Вятській та Уфимській губ. та инші). Треба зазначити, що вживається вона переважно в нових книгозбірнях, заводити ж її в старих заважає, з одного боку, низький рівень бібліографичної свідомости взагалі (і у бібліотечного персоналу зокрема), з другого-ж—велика труднація переводити велику книгозбірню на нову систему класіфикації, особливо при пануючій у нас систематичній розстановці. Теж треба сказати й про російські видавництва та журнали: тільки в останні роки деякі з їх почали вживати децімальні бібліографичні індексації в своїх каталогах та виданнях (видавництва „Основа“, „Труд“, „Наука“, період. видання: „Бюллетени Литер. и Жизни“, „Библіографичний Ежегодник“, „Библіографич. Извѣстія“ Рос. Библіогр. т-ва при Моск. Унив.). І от, з вищезгаданих причин, у Росії та на Вкраїні в цьому ділі величезної ваги панує прикра плутанина, сваволя, бібліографична несвідомість.

Всякий, здибавшись у перше з питанням бібліографичної класіфикації, здебільшого не надає йому жодної ваги й розташовує матеріяли по „своїй власній“ системі. При цьому не береться на увагу попередній досвід, повторюються старі помилки. Врешті маємо стільки систем класіфикації, скільки бібліотек, журналів та видавництв. А проте „бібліографія—це ключ до всіх наук“, а систематичний каталог—ключ до книгозбірні, і як-би це було корисно для читача, коли-б один ключ одмикав йому усі книгозбірні!

---

*) Користуючись нагодою, мушу зауважити кілька слів з приводу редакційної до вищезгаданої статті примітки, ніби-то децімальна класіфикація „надто націоналістично-американська, а не всесвітня“. Система ця, як відомо, остаточно розроблялась великим гуртом вчених-фаховців ріжних націй, при Межинародньому Бібліографичному Інституті у Брюселі. При цьому за основу взято систему Дьюі, але чимало перероблено, і навіть знищено окремого індекса для американської мови та літератури (×1 та 81), яких приєднано до англійських (×2 та 82). Цілком зрозуміло, що в цій справі таки всесвітній системі, цілком натурально й логично, висунено на перший план західно-європейську культуру, незрівняно вищу й багатшу від инших.

Треба також зазначити, що така ріжноманітність і легкодуха безпідставність бібліографичних систем (чи, з другого боку, брак єдиної доцільної системи) дуже утрудняє переведення деяких чергових загально-державних бібліографичних завдань, як от: утворення загального систематичного каталогу рідких та коштовних творів, що переховуються у наукових та академичних бібліотеках; організація центрального бібліографичного бюро для довідок; систематичне постачання книжок і каталожних карток бібліотекам і т. н.

Третій, не менш потрібний каталог— алфавітний, заводиться для того, щоби можна було швидко довідатись, чи є у книгозбірні та чи инна книжка, або які саме твори того чи иншого автора? Складання цього каталогу теж має свої чималі труднощі—регістрація анонімних творів, транскрипція чужоземних прізвищ і т. н.,—але це вже завдання підручників бібліотекономії та инструкції внутрішнього роспорядку. Тут тільки ще раз підкреслю надзвичайну вагу цієї умови,—щоби й система бібліографичної класіфикації, й правила алфавітної каталогізації були по всіх книгозбірнях і покажчиках однакові.

Потім треба також неодмінно дбати, аби всі статті з журналів та збірників обов'язково були, відповідно їхньому змістові та авторам, розміщені у систематичному й алфавітному каталогах. Журналів книгозбірні завжди мають дуже багато і коли не виявити їхнього змісту, то всі вони будуть поховані без усякого вжитку: а тим часом періодичні видання зберігають чималі скарби знання й мистецтва.

Отже маємо три головних принціпи регістрації творів: хронологичний, систематичний та алфавітний. В бібліотеках (та при загальній регістрації нових друкованих творів) в основу береться принціп хронологичний, бо тоді каталог має форму книги, в яку зручніще докладно виписувати всі потрібні відомости.

Систематичний-же й алфавітний каталоги, які потрібно, аби зберігти їхній лад, вести на картках,—набувають значіння додаткових покажчиків, що допомогають робити потрібні довідки. (Аналогично журнали й видавництва мусять випускати приблизно що-року такі покажчики).

Та коли регіструється якась цілком закінчена збірка в сталих межах часу (напр. бібліотека якоїсь славнозвісної особи, чи зміст журналів за певний період), потреба в 1-му, хронологичному реєстрові зникає, основним каталогом з'являється систематичний, і хронологичний принціп виявляє себе тільки в тому, що твори одномавітного змісту (однаково індексіровані) розміщуються (в систем. реєстрі) по черзі надрукування. В невеличких книгозбірнях иноді місце алфавитного (а часом і систематичного) каталогу заступає словниковий („предметний", „словарний") покажчик, де розміщено по алфавіту не тільки автори й назви, а ще й усі питання, що їх розроблено в книжках. Але для великих бібліотек така заміна не годиться. Поруч з цими ґрунтовними каталогами корисно також складати ріжноманітні реєстри творів, як от, напр.: реєстри найкращих підручників з ріжних галузів, а також видатних новин: реєстри літератури по біжучих гострих питаннях, або таких книжок, що стосуються до якоюсь святкування, ювилею то-що.

Нарешті, не обмежуючись усякими каталогами й реєстрами, треба, щоб й бібліотечний персонал йшов назустріч читачеві, давав йому всякі пояснення й поради, аби задовольнити найкраще духові потреби громадянства. Не слід чекати, поки читач знайде книжку; треба, щоби книжка шукала читача. Чим більший оборот книжок, тим краще йде бібліотечне діло. В звязку з цим скажу до-речі, що не слід перешкоджати користуванню бібліотечними книжками дома, бо при наукових працях це справді далеко зручніще. Ще більшу вагу має, щоби книгозбірні були матеріяльно приступні, найкраще—зовсім безплатні. Треба також подбати, щоб бібліотека була не далеко від читачів, і для цього великі міста, земства й Держава повинні виробити певний план бібліотечної сітки.

Для зручніщого користування книжками, вони розміщаються так, щоб їх було легко й швидко знайти. В переважній більшости книгозбірень книжки розставлено систематично, відповідно до розділів систематичного каталогу, з окремою нумерацією книжок для кожного відділу. Для своїх хатніх збірок, а також для невеличких сільських та шкільних—цей роспорядок можна вважати досить влучним, бо він дає можливість одразу й без каталогу окинути оком усе, що є по всякому питанню й найти потрібну книжку. Але вже в середніх бібліотеках, напр., з кількома тисячами томів, такий лад стає незручним, а в великих—навіть цілком шкодливим. Головна й єдина вартість систематичної розстановки—наглядність—втрачує вагу, бо книжки вибіраються по каталогу, а не безпосередньо з шаф; читач підбірає, що

йому потрібно по каталогах, а бібліотекарь шукає не по назвах, а по номерах, і йому при цьому байдуже, який зміст тих книжок, що їх вимагає читач. Разом з тим шіфр книжки при такій розстановці складніщий (зазначається № і знак відділу), що ускладняє розшукування.

Опріч того книжка може легко заміщатись у другий відділ, бо нумерація по кожному відділу проводиться тоді окремо. Також з'являється мало вигідним необхідність наприкінці кожного відділу лишати на полицях запасне місце для майбутніх придбань, а при формуванні нових відділів—робити нові перенумерації й перестановки.*)

Не краще стоїть справа й з алфавітною розстановкою: тут багато своїх особливих труднощів. Куди, напр., поставити книжку, що належить двом (або й більше) авторам? Або анонімну? Або коли прізвище скорочене, чи псевдонім, і одночасно відоме вже й справжнє?

А орфографичні ріжниці? Слід зауважити, що особливо тепер у нас була-б не зручна така розстановка через брак сталої орфографії. При цій розстановці також потрібно залишати багато (по числу літер) зайвого місця про запас; на щастя—вона мало поширена.

Цілком шкодливою з'являється так звана „кріпостна система" розстановки, що зберіглась ще, на превеликий жаль, у старих книгозбірнях. Там кожна книжка має, окрім хронологичного, ще № місця на полиці, № полиці, № шафи, а у великих книгозбірнях—ще й № залі! Занадто складні шіфри, які, до тогож, доводиться переробляти при зміні помешкання обо шахв.

Отже для невеликих книгозбірень можна вважати найбільш влучною систематичну розстановку. Але ж для *великих бібліотек*, з вищенаведених причин, вона не буде зручною. Тут найкращий спосіб розстановки буде той, який являється найпростіщим і разом найбільш забезпечує швидкість розшукування книжок, а саме—розстановка по хронологичних №№-ам, цеб-то по черзі придбання книжок бібліотекою (як зветься в Австрії—numerus currens). Хоч книжки стоять всуміш ріжноманітного змісту, але розшукувати їх далеко легче, бо шіфр зазначається тільки одним числом, а через це значно зменшуються шанси помилок і з боку читачів і з боку персоналу. Щезають зайві „запаси місця", одпадає потреба в топографичних каталогах, бо перевірку книжок можна робити прямо по хронологичному. Шіфри цілком незалежні від місця книжки. Нарешті, полегчення й зменшення необхідної праці дає, як і завжди, чималу економію.

За браком місця я не торкаюсь тут дрібніщих питань про регистрацію незкінчених (або періодичних) видань, дублетів, дефектних книжок і т. п.

Що-до способу виготовання каталогів то було-б найкраще, як би всі вони були друковані. Але-ж таку роскіш, як друкований інвентарь, могла собі дозволити в Росії тільки бібліотека Військової Медичної Академії та Спб. Політехн. Інституту. Систематичний каталог, для більшої зручности користування, слід видавати друкованою книжкою, залишивши в картках тільки нові придбання, до передруку каталога. Друкування цілої низки додаткових каталогів цілком не раціонально. А от каталожні картки неодмінно треба друкувати, бо читати їх взагалі не дуже зручно, а особливо писані. Але ж тут знов повстає таж сама перешкода—дорожнеча друку при малій кількости примірників видання. Запобігти цьому лихові намагаються давно. Один бібліограф (бібл. Румянц. музею у Москві, Квасков) пропонував видавництвам прикладати до кожної книжки картку, гіпну для каталога. „Главное Управленіе по дѣлам печати" видавало особливі примірники своєї „Лѣтописи", де назви книжок було надруковано тільки з одного боку листка: розрізавши, можна понаклеювати окремі назви на картки каталога. Також роблять деякі бібліотеки, розрізуючи друковані систематичні каталоги. „Русское Библіографическое Общество при Моск. Университетѣ" при своїх виданнях прикладає окремий лист, на якому тричі надруковано титул, для наклеювання на три картки. Деякі великі бібліотеки друкують картки у власних друкарнях (В.-Мед. Академія. Спб.).

Щоб добре полагодити цю пекучу справу, треба поперед усього вибрати найзручніщий розмір картки і вже цього розміру твердо додержуватись усім бібліотекам. Найкращим, безумовно, буде той розмір, який, на підставі довголітнього досліду Европейських та Американських книгозбірень, ухвалив Межінародній Бібліографичний Інститут, а саме 75 на 125 міліметрів. Більший розмір не зручний, бо картки псуються; в цьому й деякі російські книгозбірні вже переконались, примушені переписати свої вели-

*) При розстановці по децімальній системі частини цих хиб можна уникнути, бо тоді шіфр уявляє в собі як-раз бібліографичний індекс,—але-ж він також занадто складний.

кі картки на межинародній розмір, з чималими втратами (Моск. міські бібліотеки).

Що-до способу виготовлення карток, то друкування їх видавцями книжок має дуже великі хиби: кожний друкуватиме нарізно, міститиме ті чи инші відомости, додержуватиме тих чи инших правил алфавіту, вживатиме ріжного матеріялу, і це все разом часто-густо зробить неможливим користування з таких карток. Замісць карток було-би бажано, щоби видавництва (або—краще—авторі) зазначали на титульній сторінці індексом децімальної бібліографичної класіфикації зміст книжки (чи статті журналу).

Спосіб наклейки на картки відбірає багато часу й праці, та ще й картки часто псуються, згинаються (див. вище). Найкращий спосіб постачання друкованих карток заведено в Америці та західній Європі. Межинар. Бібліограф. Інститут у Брюселі, бібліотека конгреса у Сполуч. Штатах, а також деякі инші американські бібліотеки друкують картки для своїх каталогів у чималій кількости і продають їх комплектами, чи в роздріб.

Берлинська Королівська бібліотека об'явила передплату на свій каталог і коли приєдналось кілька десятків німецьких бібліотек, картки було надруковано й вони пішли у продаж. Ціна картки при таких умовах 1—2 коп.; розмір, звичайно, межинародній 75×125 м. Як бачимо, при такому порядку, добре фаховцем складена й гарно надрукована картка коштує значно дешевше від часто-густо невдалої, неповної та ще й погано написаної рукою.

Таким же чином слід організувати й постачання книгозбірням усіх потрібних бланків—при неодмінній умові їхньої одноманітности—а також каталожних скриньок й т. п.

Принціп гуртового виробу потрібних річей, звичайно, полегчує роботу та зменшує видатки. Отже маємо ще один і превеликий економичний аргумент до згоди усіх українських книгозбірень на полі бібліотечної техники. Особливо така згода зручна й має вагу тепер, коли, з одного боку українські бібліотеки тільки засновуються, і тому краще одразу засвоїти певний, випробований лад (ніж потім переробляти), а з другого—це дуже полегчує (так в розумінню адміністраційному—готові детальні інструкції—як і економичному) і організацію книгозбірень, і, особливо, регулювання розвою їхньої діяльности відповідно до вимог життя. Для цього останнього також потрібний добре розроблений і скрізь, в головних рисах, однаково утворений апарат.

Отже, що-би можно було слідкувати за розвитком книгозбірні і йти назустріч біжучим потребам читачів, потрібно, щоб увесь рух бібліотечного життя був певно зафіксований.

Чим докладніще відбивається життя книгозбірні в матеріялах бібліотечної статистики, тим краще можна регулювати й розвинути бібліотечну справу. В цьому розумінню особливу вагу мають дві групи відомостей: з одного боку—про склад читачів, а з другого—про циркуляцію книжок. В першій групі повинні бути відомости: про кількість, професійний та національний склад читачів, їхні роки та район мешкання і т. и. В другій—про кількість творів, окремо по відділах, про засоби придбання та збереження їх, про кількість читаних книжок по відділах; про найбільш цікаві читачам книжки й журнали й т. и. Для збірання усіх цих відомостей, а також взагалі про внутрішній роспорядок повинна бути детальна інструкція. В загальних-же рисах, для потреб бібліотечної статистики треба заводити такий лад: всі читачи записуються у книжку (з усіма потрібними відомостями) й одержують нумерованого білета. Кожний читач мусить виписати з каталогів на окремі листочки шіфри (й назви) потрібних йому книжок, а також № свого квитка. Всі такі листки бібліотекарь перемічає календарним штемпелем. Роскладаючи потім ці листки по відповідних ознаках читачів (професія, роки й т. п.), матимем відомости І-ї групи: роскладаючи по відділах чи по авторах (назвах, напр., журнали)—ІІ-ї.

Для регістрації абонементу (а також для контролю й необхідних развідок) потрібна також карткова система формулярів. Кожний читач і кожна книжка мають окремі картки формуляри, на яких і зазначаються всі їхні взаємовідносини (нумерами й датами), цеб-то: з одного боку—які книжки й скільки тримав кожний, та скільки разів, як довго і в кого перебувала кожна книжка—з другого. Легко зрозуміти, як одержати всякі потрібні відомости, користуючись, окрім листків, також формулярами, реєстром читачів, інвентарем й т. и.

Розглядаючи та порівнюючи складені на підставі цих відомостей відповідні статистичні таблиці як бібліотеки, так рівно й громадяне й держава матимуть усі данні для міркування про поліпшення й розвій цієї найважливіщої культурної справи.

Яким-же чином здійснити упорядкування її організацію бібліотек?

Єдиним певним шляхом буде заклад бібліотечного товариства, на капіталт тих, що вже давно в великій кількости й на користь справі іступують на Заході (а років з 5 заснувалося одно і в Росії). Мета його буде, звичайно, значно ширша й глибша, обхопить з усіх боків життя бібліотек та їхніх робітників: але разом воно найкраще розв'яже й усі питання бібліотекономії.

Отже, щоби перевести в життя оцю доконче потрібну реформу бібліотекономії, внести в неї надалі твердий лад, треба негайно влаштувати з'їзд бібліотечних діячів, бібліографів і всіх, хто цікавиться та має ті чи инші стосунки з цим ділом. Такий з'їзд, виходячи з відповідних докладів, при допомозі ріжних комісій і, разом з тим, користуючись найбільшим авторітетом, повинен:

I. Виробити певний лад внутрішньої, адміністраційної й економичної організації бібліотек.

II. Укласти докладну зразкову інструкцію бібліотечної техники й пропонувати додержувати її усім українським книгозбірням.

III. Роз'язати низку питань загальнодержавного змісту—про державну книгозбірню, бібліотечні школи й музеї, регістрацію усих продуктів друку, бібліографичне бюро й т. и.

IV. Закласти Всеукраїнське Бібліотечне товариство, яке й буде керманичем усього бібліотечного діла на Вкраїні.

Поет майбутньої людини.

(З нагоди 25-ліття письменської діяльности Ольги Кобилянської.)

Стаття М. Сріблянського.

Видавництво „Серп і Молот“ постановило видати повний збірник творів Ольги Кобилянської. До цієї збірки увійдуть усі белетристичні писання нашої славної письменниці, надруковані до цього (1918) року, що разом складе 10 томів.

Нарешті, українське громадянство матиме змогу познайомитись з творчістю, яка стала окрасою нашого літературного мистецтва і яку дуже мало хто знає. Сучасне літературне покоління трохи ще знає останні твори письменниці, але рідко хто навіть чув про давніщі писання, такі величні картини, як „Царівна“. „Земля“, „Ніоба“, і чарівні мініятюри.

„Царівну“ було надруковано колись в Чернівецькій газеті „Буковина,“ а потім вона вийшла окремим виданням в числі 300 примірників. От же тільки 300 людей мало змогу придбати собі цей твір, прочитати, думати над ним і познайомити з ним обмежене коло близьких. Така невелика купка українців знає „Царівну“! „Царівну“, що повинна бути підручною книгою життя для молоді! Книгою, незвичайно-зворушливою тепер і дивною, несподіванною в українському письменстві в 90-х р.р.

В 1894 році в „Зорі“ з'явився перший друкований твір О. Кобилянської — оповідання „Людина“, і з того часу минає цього року 25 літ плодотворної високої письменської праці на добро рідного краю, праці, що відбувається у виключно несприятливих обставинах. Наскільки ці обставини—лехко кажучи — несприятливі, видно з того, що в цей час, коли пишеться ця замітка, наша велика письменниця, творець невмірущих цінностів, що довгі віки будуть джерелом цілющої води для нас, — в цей час голодує.

О. Кобилянська живе в Чернівцях, що кілька разів переходили з рук в руки, що були під обстрілами, що кілька разів переживали жах гарматної канонади, що опинилися врешті без харчових продуктів і предметів першої потреби. Пише велику повість і... голодує. Одинока, самотня, з надломленим здоровлям, без жадної опори і помочі ні від кого. Два брати її — офицери давно на війні, один тяжко ранений, а другий —кілька років у полоні в Сибіру. І коли здоровим, молодим людям, мущинам так важко боротись за життя, то які шанси в боротьбі може мати самотня, недужа женщина, для котрої ніхто не заробляє, статків-маєтків не дбає і котра, даючи своєму краєві твори високої мистецької вартости, дістає...

А буде час, коли на виданнях творів О. Кобилянської буде утворюватись „підстава української держави“ — самозадоволена „бадьора кляса“, як це робиться з невмирущим „Кобзарем“. На „Кобзарі“ тепер не наживається той, хто не хоче, але сам наш небіжчик—Кобзарь мав від його „моральне

задовольнення“, як поет і джерело мук, знущань, як людина і громадянин. Велика нація (а тепер ще й „державна“!) не може забезпечити своїх великих людей!

Тернистим шляхом йшов наш народ, не менш тернистим іде наша держава і мученицьким—йдуть наші кращі творці невмирущих цінностів. Такий шлях і О. Кобилянської, що тепер майже єдина репрезентує храм українського мистецтва, як його первосвященик, що єдина розжевріює огонь на жертовнику артистичного всесожження і подвигу.

Важко визволитись від наочних вражінь сучасности, щоб цілком поринути в созерцання культурно-естетичних цінностів, а тому мимоволі пишеться про голод у Чернівцях замість того, щоб писати про письменьку діяльність згаданого автора, однак в сучасних обставинах ми можемо знаходити пояснення долі наших визначних людей, а тому, говорячи про одне, не можемо не згадувати про друге.

Отже... 25 років славної літературної діяльности автора, про якого громадянство майже нічого не знає.

Народилась Ольга Кобилянська 27 налолиста 1863 року в містечку Гура-Гумора в глибині Карпацьких гір на Буковині, заселеній чистокровними українцями. Батько її Юліян Кобилянський був незаможний дрібний урядовець, обтяжений великою родиною. Ольга була його сьомою дитиною, а тому мала менче догляду, менче освіти, але більше волі для „самоозначення“. Жила в Гура-Гуморі до 8 літ, а потім ще 15 літ в Кімполюнзі, ще глибше в горах, де проминули літа юности, де сформувався гордий, незалежний дух її і розвинулись високолетні думи і мрії. Коли її батько покинув службу, перейшов він на свій малий хутір в с. Димки, Серетського повіту, а згодом вся родина Кобилянських перебралась в Чернівці, де О. Кобилянська живе безвиїздно з 1891 року, поховавши тут батька, матір, сестру, брата Володимира і лишившись на схилі літ майже самотньою. Написала тут свої найкращі твори, наповнивши їх духом гір і лісів, величністю неба над горами, таємничістю нетрів лісових і гірських потоків. Жила в гамірливому місті, а чула лише шум смерек і ялин, бачучи їх вічно-зелені корони, часно осніжені срібними, пишними шатами.

В усіх творах її зустрінете живу природу і рух стихій, по-людському оживлених і наповнених змислом людського буття. Життя в горах поклало виразну одзнаку на душу і творчість нашої письменниці і дало чарівний колоріт її писанням. Почала писати ще з 14 літ німецькою мовою, бо, хоч в родині говорили по-українському і навіть читали граматику рідної мови, але все оточення дрібноміщанське говорило по-німецькому, бібліотеки були також німецькі, часописи те-ж... На Буковині тоді ледве почало зоріти українство, письменства свого не було, хоч Буковина мала вже свого (єдиного) письменника О. Федьковича, тоді вже небіжчика.

Коли ми *тепер* можемо говорити з певною гордістю про свою літературу, що має чимало славних імен і вікономних творів, то Буковина 80—90 років минулого століття була ще темним і несвідомим куточком Європи, де для широкого культурного пожитку не було матеріялу. Все, що освіченіще, говорило по-німецькому і О. Кобилянській німецька мова була настільки рідною, наскільки такою буває мова культурно-наукового розвитку і живих взаємин в культурнім осередку. Через те писала вона по-німецькому свої дитячі повісті, аж поки, підрісши і познайомившись з інтелігентними українками (С. Окуневською і письменницею Н. Кобринською),—не освідомилась в ширших завданнях українства.

Служенню рідному народові і визволенню жіноцтва присвятила О. Кобилянська свої сили, свій поривний розум і працю.

Помимо того, що не могла здобути систематичної вищої освіти, багато і пильно працювала над самоосвітою, студіювала Софокла, Шекспіра, Дрепера, Бокля, Спенсера, Бюхнера, Дарвіна, Гердера, Ніцше, захоплювалась Гайне, Якобзеном, Тургеневим, Марлітом, Т. Келєром і ин.

Природній розум, пильна праця і непохитне бажання стати освіченою культурною людиною дали Кобилянській те, що так рідко трапляється з культурними самородками з незаможних провінціяльних родин: великі знання і тверду волю до їх систематичного уживання і перетворення в артистичній праці.

Роспочавши літературну працю, О. Кобилянська пережила кілька гірких розчарувань, можливих для талановитої людини тільки в некультурних осередках таких країн, як Буковина й Галичина 90-х р.р. Своє перше оповідання—„Людина“ відослала була до галицького часопису „Правда“, але відтіль

її звернуто рукопис з повідомленням, що вона не знає української мови. Це вразило авторку неймовірно, але не відбило бажання працювати далі. Через 4 роки (1892 р.) вона перероблену „Людину“ послала до галицької „Зорі“, в якій оповідання було надруковано року 1894-го. Добру підтримку Кобилянській дав листом редактор „An der Schönen blauen Donau“ Мамрот, (котрому було „Людину“ послано в німецькі мові), що вказував на хист її до письменства і радив працювати над літературою.

Коли „Людину“ було вже надруковано—це дало напрям діяльности і повело О. Кобилянську по наміченім шляху. 1896 року в „Буковині“ (і окремим виданням) було надруковано велику повість Кобилянської „Царівна“, що зробила велике враження на суспільство, викликала рух думок. „Царівна“—історія молодої жіночої душі, кажучи коротко. От собі росте сирота-дівчина Наталка Верковичівна у свого дядька і думає над своєю долею, рветься на свободу, хоче багато знати, жадібно п'є науку, чуйно реаґує на всі з'явища в своєму оточенні і стремиться самоозначитись: бути собі цілею!—Такий її ідеал. Удосконалювати себе, щоб створити щось дивне, велике для себе і для свого народу. Боротьба за індивідуальність, за право жити і робити по своїй волі заповняє життя Наталки і зміст повісти. Майстерно мальє Кобилянська не тільки оточуючу природу, але й психологичні ситуації, в яких опиняється її героїня. Міщанство, обивательщина—її найбільші вороги і для їх вона вміє знаходити такі вирази і характеристики, яких до того часу в нашій літературі було дуже мало. Ріжниця між старим житям (реальним) і новим (художньо-мислимим) проведена яскраво-блескуче. Проповідь нової гордої (вільної) людини, що носила на собі зовнішні прикмети віщнеанства, викликали обурення в міщанстві житьовому і літературному. Старі кола, можно сказати отверто, просто визвірились на віщнеанство і буцім-то призирство до народу.

Але уважне око побачить незмірну любов до нової людини, вільної і гордої в кращому значінні цих слів, любов до народу свобідного, а не до юрби, як збірника рабських звичок: понижуючого упокорення перед сильними і чванькуватого нахабства перед слабшими. З цією юрбою Наталка веде війну. Образи її подано в типах Ярдини і дядька Натальчиних, а також в Орядині. Орядин—спочатку український марксист, потім—потроху еволюціонував від теорії до практики вульгарного матеріялізму і хоч був колись близький душі Наталчиній, згодом здеґрадував в її уяві до міщанина і кар'єровича. Історія боротьби ідеалістичної (Наталка) і матеріялістичної „ідеології“ незвичайно цікаво змальовано авторкою.

Зрештою Наталка перемогла. В усій цій боротьбі маємо об'єктом досягань нову людину, в устах Наталки—розуміється—женщину. Кобилянська ясно поставила питання про визволення жіноцтва з темного рабства, з утисків сучасного забобонного життя і в цьому вона являється великим борцем за жіночу еманципацію на Україні. Українське жіноцтво має свого талановитого блискучого оборонця і провозвістника нової кращої долі для його.

„Царівна“ носить на собі виразну ознаку молодих стремлінь нашої кращої інтелігенції 80 р.р., особливо нечисленого жіноцтва. Знайомство Кобилянської з Кобринською і Окуневською мало результатом прилучення і її до піонерів жіночої еманципації на Україні.

В дальших своїх творах Кобилянська вірно служила ідеалам, оповіщеним „Царівною“, але зі зростом її свідомости і артистично-літературної культури, ці ідеї набрали вищої художньої форми.

В 90-х р.р. Кобилянська надрукувала, опріч згаданих більших повістей, ще оповідання і нариси: „Жебрачка“, „Він і вона“, „Банк рустикальний“, „Мужик“, „Час“, „Impromtu phantasie“, „Natur“, „Битва“ „Некультурна“, „На полях“, „Під голим небом“, „Valse melancolique“, „Думи старока“ і инші, які потім (1899) були видані у Львові збірками під назвою „Покора і инші оповідання“, та р. 1905—„До світа“.

Року 1902 в альманаху „Левада“ з'явилась велика повість Кобилянської „Земля“,—велика картина життя українського селянина. В „народній“ літературі не тільки нашій, а і у инших народів, нема такої мальовничої і проникливої книги. „Мужики“ Реймонта, писання Успенського... ні, вони так глибоко не проникають в душу примітивного сина природи—селянина. Картини селянського побуту, переживань, природньої обстановки, понятої легким духом містики, бурхання страстей, схвильованої чи збаламученої селянської душі—такий зміст „Землі“, чари якої підкреслила прихильно тодішня критика. Цей твір являється вінцем в творчости Кобилянської і взагалі нашої літератури на тему—земля і село.

Року 1901 надруковано прегарну повість *„Ніоба“* (в „Кіевск. Стар.“) і окремо

у Львові), 1909—чудесну повість—*„В неділю рано зілля копала“* (в „Літ.-Наук.-Віст.“ і окремо), р. 1912—велику повість *„Через кладку“* (Л.-Н.-В. і окремо), року 1913—14—повість *„За ситуаціями“* („Укр. Хата“ і окремо).

В цих творах, що останутся назавжди окрасою нашого письменства, розвинуті ті-ж ідеї, заложення яких ми зустріваємо ще в „Царівні“, але в удосконалінній формі і з ширшим розмахом. Вічна проблема любови знаходить тут чарівний вираз в світлі нових свободолюбних ідей і культурних понять XX віку. Переказувати зміст і красу цієї пісні про свободну людину і кращі сторони її душі—не можливо, як не можна словами переказувати музику. Треба читати їх, слухати згуки і бачити фарби, щоб переживати красу їх, а не уявляти.

Помимо цих більших творів багато написано оповідань і ліричних перлин в прозі: „Місяць“ (Л.-Н.-В.), „Ідеї“. „Віщуни“, „Старі батьки“, „Весняний акорд“, „Юда“, „На зустріч долі“, „Лісова мати“. „Лист“ і инші.

Підчас війни, коли український народ приніс такі кріваві жертви, переживав такі трагедії,—Кобилянська не омертвіла від жаху і зарисовувала цей хрестний шлях на Голгофу. Кілька оповідань, надрукованих в часописах 1917 року, ще не забуто читачами.

Тепер, як зачуваємо, славна авторка працює над більшою повістю, про яку вже давно мріяла...

Перед нами 25 років громадсько-літературної роботи, протягом котрих дала О. Кобилянська своїй Україні великий обсягом, формою і змістом твір своєї глибокої і правдивої душі, заклик до будування своєї долі при помочі дужих, незалежних і гордих характерів. На її творах виховувалось покоління, що з незломною енергією і завзяттям прокладало шлях для вільної України і виявило незвичайний ентузіязм в боротьбі за самостійну Україну, кличучи свій народ бути сильним, гордим характером і одстояти своє право перед хижими своїми ворогами сусідами.

З плеяди славної трійці—Коцюбинський, Л. Українка О. Кобилянська дожила, щоб бачити перемогу свого народу і його кріваві нещастя, щоб бачити частку і свого впливу на дух народу і разом з ним вона, обезсилена, стоїть перед життям, задумуючи, як і він, видати новий твір свого духу.

Історія до цього часу йшла мимо народу і мимо однієї і з славних його доньок, а зрештою мусив увесь світ голосно промовити слово „Україна“, так і свідома Україна знайде в собі голосу, щоб промовити імя своєї вірної і талановитої громадянки.

Україна мусить зуміти пошанувати свою найвидатнішу письменницю, що в чорній жалобі на схилі свого віку промовляє слова в її честь і омиває рани рідного краю люблячим серцем й дбайливою рукою своєю.

В рік ювилейний, рік великого страждання схиляємо голову перед великою громадянкою України!

З преси.

В справі бібліотечній. В Одеській газеті „Вільне Життя“ (ч. 75) д. Старий Бібліотекарь торкається питання про організацію бібліотечної справи на Україні, справи, посунути якої наше громадянство не може хоча-би на один ступінь.

Старий Бібліотекарь гадає, що зарадити цій біді могло би

> Одеське Наукове Товариство, яке повинно взяти на себе ініціятиву, утворення при Товаристві Бібліотечної Комісії, що з свого боку повинна обєднати принаймні бібліотеки м. Одеси і Одеської Округи.

Коли б і справді Одеське Т-во приняло до уваги цю пораду, то наше Київське тим більше не повинно зоставатись глухим до хорошої думки.

Зазначивши потребу організації спеціяльної —комісії, автор статті більш докладно спиняється на справі опоряження тих майбутніх українських бібліотек, дуже до-речі розріжняючи безсистемну збірку книжок од справжньої бібліотеки.

> „Завдання кожної бібліотеки,—каже він —щоби як найбільше читачів читали як найбільше гарних книжок Вже не кажу про те, що в кожній бібліотеці повинно бути яко мога більше всіляких справочних виданнів, алфавітних і сістематичних каталогів, словників. списків рекомендованих книг і т. д. Сама класіфікація бібліотечного

скарбу повинна бути однотипна. У нас звичайно кожна бібліотека утворяється по своєму і здебільшого уявляє з себе власне не бібліотеку, а книгозбірню.

Дуже поширена бібліографічна класифікація, яка виходе з класифікації наук О. Конта. По О. Конту людське знання можна розкласти в такий ряд: математіка, астрономія, фізіка, химія, біологія, соціялогія. Кожен член сього ряду може бути розкладений з свого боку на новий ряд. Можна представити таку табличку з вертікальних і горізонтальних колон—на вертікальних будуть рубрики Контовської схеми, поповнені деякими новими, на горізонтальних будуть науки теоретичні, описові і прикладні. Таким чином, матимемо таблицю наук. Йдучи по вертікальній колоні згори до низу, будемо переходити од наук більш загальних, але й менш складних, до наук менш загальних і більш складних, а йдучи по горізонтальній колоні од лівої руки до правої будемо переходити од наук, коли можна так висловитись, філософічних до наук соціяльних.

Нині в Західній Європі і Америці в багатьох бібліотеках прийнято так звану децімальну або десятичну бібліографічну класифікацію. Що разу ця класифікація притягує до себе все більше прихильників і останніми часами перекинулась і в Росію.*)

*) Докладніще про цю систему див. „Книгарь“ ч. 7, стаття С. Кондри.

Критика і бібліографія.

I. Історія.

500 *Проф. Д. І. Багалій.* **Історія Слободської України.** *Культурно-Історична Бібліотека під ред. проф. Д. І. Багалія.* З 71 малюнками і 2 картами. Видавництво „Союз“ Харьківського кредитового Союзу кооперативів. 1918. Ст. 308, ціна 6 руб.

Серед великої купи дрібних брошурок, тоненьких книжечок-метеликів, якими заповнюється сучасний український книжковий ринок, з приємністю зупиняєтся око на цій показній книзі, дуже інтересній і поважній своїм змістом, дуже гарно виданій як на теперішні часи. Найкращий тепер знавець-специялист по історії східних частин нашої землі—проф. Дм. Багалій дав нашому громадянству систематичний науково-популярний курс історії Слободської України, який являється немов сінтезом його численних і капітальних розвідок про минуле цього краю. В своїй передмові шановний автор вияснює вагу місцевої історії, історії окремих країв нашої великої Батьківщини: „Історію Слободської України, каже він, треба знати і нашій інтелігенції, котра працюватиме серед слободсько-українського населення, і самому народові, котрий своєю кровію обороняв цю країну од ворогів, обробляючи землю, він поливав її своїм потом, творив історію, а тепер захоче й повинен буде її знати, бо сам нині куватиме свою долю, своє щастя, свою волю. Історія Слободської України, є частина загальної історії України. І через те її захоче знати і увесь відроджений у своїй національній самосвідомости український нарід. А у населення Слобожанщини нехай його національна самосвідомість починається з того, що найближче до нього—з свідомости про те, що творили його діди та прадіди, з історії Слобожанщини“ (ст. 3—4).

Це зовсім слушні думки, і ми гадаємо, що в новій національній школі на Україні, особливо початковій, краєзнавству одведено буде почесне місце, йдучи за прикладом хоча б найосвіченіщих народів Заходу, як от Швейцарці, котрі поруч загальної історії своєї спільної Батьківщини, вивчують в школі й історію свого тіснішого рідного краю. Праця проф. Багалія може служити підручником історії рідного краю на Слобожанщині й зразком таких підручників з історії инших частин нашої широкої України. Не вважаючи на строго науковий, опертий на глибокому вивченню документальних і всяких инших джерел, зміст своєї праці, проф. Багалій зумів виложити дуже приступно, популярно, розбивши великі розділи на невеличкі параграфи під окремими заголовками, ілюстровавши його вміло дібраними статистичними зразками, так що це не знуджує читальника, а навпаки промовляє до його виразною мовою цифр.

Книгу поділено на такі розділи: 1 й—Географічний нарис Слободської України і початок її заселення, 2-й—про заселення Слобожанщини з другої половини XVII до кінця XVIII віку,—період найбільш інтенсивної колонізації краю українськими переселенцями з Задніпрянщини; 3 й—боротьба з татарами; 4-й—автономія, цеб-то політичний устрій Слободської України й форми її залежности од московського уряду; 5-й розділ про соціяльний устрій Слобожанщини, про її соціяльні стани; 6 й—про вибори до Катеринниської комісії 1767 ро-

ку; 7-й—про промисли, ремества та торгівлю старої Слобожанщини; 8-й—про земельну власність й форми володіння землею; 9-й розділ малює побут слобожанської людности — старшини, козацтва, міщанства й селянства; 10-й розділ трактує про духовенство, церкви та манастирі; 11-й—про освіту й про пам'ятки народньої словесности слободського люду; окремий—12-й розділ присвячено Григорію Сковороді й його філософії; останній 13-й розділ трактує про Харьків, яко українське місто, про національний і соціяльний склад його населення й про українське відродження у Харькові у XIX столітті. Цей останній розділ, на жаль, мало систематичний і уривковий. Подаючи багато фактів здебільшого з літературного українського життя, згадуючи багато йменнів, автор навіть і словечка не каже про харьківську журналістику першої чверти XIX віку, яка хоч і не була українською по мові (хоча її друкувалося там дещо й українською мовою), але мала певний вплив на культурно-національне життя українське того часу. Не згадує шановний автор і за український громадський рух 60-х, 70-х і 90-х років, коли організовувалися там студентські та инші громади, не згадує видавничої діяльности Б. Грінченка, почасти харьківського „Общества Грамотности“ й громадської діяльности у Харькові Олександра та Софії Русових. Певна річ, шановний автор не мав на увазі дати докладний нарис українського громадського життя в Харькові, бо тоді треба було б зробити його значно повнішим. Мусимо принотувати тут одну помилку, яка, очевидно, трапилася через недогляд: на ст. 290 уміщено портрета, під яким підписано, що це— Гр. Квітка. Тим часом це портрет харьківського педагога поч. XIX ст. Іллі Тимковського (див. Кіев. Ст., 1899, кн. XII).

Особливо гарною прикметою книги проф. Багалія є її прекрасна мова; видко, що автор добре її вивчив на зразках народньої словесности й класичних письменників наших; нема у ній ні нагромодження чужомовних зворотів, ні штучних, також з чужого запозичених висловів; через те читається книга легко і буде вона зрозумілою широким кругам читальників. Тим більше жаль, що коректа в книзі дуже несправна і помилок коректурних сила силенна.

Шан. автор каже наприкінці своєї праці, що випущена оце „Історія Слободської України“ являє з себе третій том його „Історії українського народу“, першою частиною буде „Історія українського народу з старих часів до пол. XVII віку“, другою частиною — „Історія лівобережної України“, а четвертою — „Історія Запорожжа“. З інтересом дожидаємо виходу обіцяних проф. Багалієм праць.

Д. Дорошенко.

501 *Льонгін Цегельський.*—**Русь Україна, а Московщина — Росія.** Історично-політична розвідка. Друге, перероблене видання. Царгород, 1916 р., сторін. 123, ціна 80 сот.

Перше видання цієї книги вийшло ще в 1901 році і тоді вже звернуло на себе увагу галицького громадянства оригінальністю постановки питання про взаємовідношення України і Росії в їх історичному розвиткові на основах соціяльно-економичних. Тим більш треба вітати нинішнє нове видання, яке з'явилось на передодні того менту, коли питання про окремішність інтересів України і Росії з сфери теоретичних міркувань перейшло в дійсність і стало в увесь зріст перед українським громадянством.

Плутанина назв „Україна“, „Русь“, „Росія“, „Малоросія“, „руський“, „русак“ і т. н., яка встановилась за довгі часи поневолення українського народу, довела до того, що тепер навіть люде, які мають підстави вважати себе освіченими, ніяк не можуть второпати того, що Україна і український народ не суть і не можуть бути тим самим, що є нині Росія і так званий нині „русскій“ народ. „Київ — мати городів руських“, наївно кажуть вони: „так яка ж може бути Україна, та ще в Київі?“

І от книжка д-ра Цегельського цілковито і докладно вияснює читачеві, що таке народ, або нація взагалі: вона вияснює, що „народ є всі ті люде разом, що почуваають себе одною цілістю тому, бо лучить їх спільна традиція (бувальщина) та спільні інтереси — культурні, економичні і політичні“.

Виходячи з цієї основної тези, автор доводить необхідність національних держав, як найкращої форми оборони та піднесання всіх інтересів данної нації, дає докази з історії всесвітньої (германських і романських народів) того, що ні мова, ні віра, ні імя не рішають питання про народність, а рішають про це лишень минувшина та інтереси народу, що знов є наслідком його ґеографічного положення. Далі автор переходить до історії України і Москівщини.

Дуже докладно спиняючись на всіх ментах, коли стикались інтереси Москалів і Українців, автор цілком ясно представляє чи-

тачеві той факт, що інтереси ці ніколи не були і не могли бути спільними, що життя політичне, культурне і економичне цих двох народів йшли в кожного своїм окремим шляхом, що з'єднання їх могло бути лишень штучним, могло мати підставою тільки поневолення одним народом другого. Що-до назви „Русь“, „руський“, і навіть „Русія“, автор надзвичайно влучно доводить, що ті назви належали лишень українському народові, що їх згодом загарбав для себе народ московський, що тоді почали поширюватись назви „Україна“ і „українці“, які існтували, правда, і раніше, як сіновіми „Русі“ і „Русинів“, або „Руських“, і почали поширюватись головним чином через те, що народ наш ніколи не визнавав себе за одне з народом московським і навіть в назві хотів підкреслити свою окремішність від московського народу.

Взагалі книгу Л. Цегельського ми радимо прочитати кожному, хто цікавиться рідною історією. Написана вона не тільки науково, але й популярно і надзвичайно цікаво.

К. Лоський.

II. Публіцистика.

502 *Проф. М. Ф. Сумцов.* **Начерк розвитку Українсько: літературної мови.** Харьків. 1918, стор. 40. 16-о, ціна 1 карб.

Проф. М. Ф. Сумцов в свойй брошурі побіжно зазначує головні моменти в розвиткові нашої літературної мову до XIX в. і докладніще спиняється на сумних умовинах того розвитку в XIX в. до сучасного моменту. Він відзначує той пересув літературного осередку зі сходу на захід, до Галичини, що відбувся в тім столітті, та літературні взаємини Галичини з Україною і культурну ролю першої в удосконаленні нашого культурного язика.

Шановний автор не минає без своєї уваги і того ненормального з'явища, що можна кваліфікувати як вороже успособлення проти „галицької“ мови певних елементів нашого суспільства, і фактами великої творчої роботи галицьких письменників та вчених доводать неслушність такого успособлення. До міркувань автора з цього приводу дозволю собі додати, що це успособлення має два джерела: одно криється в несвідомости змосковленого українського суспільства, для якого кожне українське слово, що воно його не чуло, є чимсь чужим, цеб-то галіцизмом (наче Галичина не наш край так само, як Полтавщина), бо розвій нашої літературної мови відбувався в Галичині так само, як перед галицькою добою кожне таке слово здавалося польонізмом або чимсь штучним, кованим, як казали тоді. Звичайна річ, що такі осуди і з'язані з ним успособлення розвіються під першим подихом ширшої свідомости, а головна річ—національної освіти і докладніщого запізнання з українською літературою.

Друге джерело криється в самих галичанах і вражає вже свідомі кола нашого громадянства: це величезний вплив москвофільського „язичія“ на мову галицьких вчених і авторів шкільних підручників. Само від себе дається зрозуміти, що ми не кажемо про майже бездоганну мову А. Барвінськаго, В. Шухевича або І. Франка, а маємо на оці ту масу не так помітних, але численних діячів, що в творах їх добачаємо занечищення, язика що-до лексики і викривлення його важкою німецько-польською складнею. Як цікавий приклад такого типу мови, наведемо коротенький уступ з „Правотарь“ Ф. Евина (1909), власне з „Предисловя“, цеб-то передмови: „А діссь оно так не все у одиниць економично слабих, як передовсім у одиниць *неопитних, непознакомлених* зі *средствами* тої *борби* і несвідомих своїх прав, отже у одиниць *неуміючих отвітно* покористуватися своїми правами (==з св їх прав) і їх як слід берегти і боронити“. В багатьох шкільних книжках ми спостерегаємо те саме з'явище і воно власне спричинилося до того, що запровадження до наших шкіл галицьких підручників, не уважаючи на те, що на зміст і метод деякі з них значно кращі від досі уживаних московських і тих українських, що уложено їх на взір московських, — стріло майже одностайний опір. Таке ненормальне становище, певна річ невдовзі минеться, але з ним про те доводиться рахуватись.

Зазначуючи переходовий стан в розвитку нашого літературного язика при перетворенні його на державний, пр. Сумцов уважає і на сучасні літературні течії в нашім суспільстві і в кінці своєї брошури подає взірці з найхарактерніщих поезій видатніщих письменників, що витонченою формою вислову наочно свідчать нам, якої досконалости досяг язик наш в обсягу емоційної творчости. До речи, проф. Сумцов висловлює свій жаль, що ми ще й досі не маємо повного видання творів (віршів)

письменника XVIII в. Климентія; подаємо з цього приводу бібліографичну інформацію, що твори Климентія надруковано під редакцією ак. В. Перетця в 1912 р. в „Памятках українсько-руської мови і літератури“, т. IV.

Проф. Є. Тимченко.

503 *Краснов.* **Що тепер дїється в Росії?** Друге видання накладом „Союза визволення України“. Стор. 16 in 8°, Відень. 1916. Ціна 10 сот.

504 *М. Троцький.* **Як прийшло в Росії до революції.** Накладом „Союза визволення України“. Стор. 35 in 8°. Відень, 1917. Ціна 60 сот.

Обидві брошури, що видав „Союз визволення України“ передруком з свого „Вістника“ належать до тієї літератури, що робить підрахувок царському періодові російської історії. Перша написана до революції, друга вже post factum, але вони тісно між собою зв'язані і брошура М. Троцького—це ніби безпосереднє закінчення брошури Краснова. Те, „що тепер (р. 1915-го) дїється в Росії“ мало своїм наслідком те, „як прийшло в Росії до революції“. Вже автор першої брошури, переглядаючи події кінця 1915 року—розкладову працю Думи, міністерську „довгу лозу“, распутиніяду, мобілізацію лихварства і хабарництва, голод і холод, голодні бунти й примусове „біженство“, страйки і комічне настановлення царем себе за „верховного главнокомандующого“ і т. и. — приходить до зовсім недвозначних висновків. „Наближається хвиля перевороту“ (стор. 4), або „так викликує правительство до життя темні сили, опанувати котрі воно не буде в силі: ці сили викопают гроб йому самому“ стор. 10)—це ті пророкування, які ще в кінці 1915 року сами собою виникали в усякого, хто вдумливо ставився до подій і вміє їх до ладу оцінити.

Особливо цікаво поруч нього поставити те засліплення, що панувало тоді в патріотичних та оборонних кругах російського громадянства. Ми добре пам'ятаємо ту „волю къ побѣдѣ“, що цілком держалася на такій дивній підставі, як віра в „народній дух“, і тепер коли пророкування справдилося, можемо ще раз констатувати, якою правдивою була тоді позиція українців, що скептично до того „духу“ ставились. Брошура Краснова дає добру нагоду згадати призабуті факти й події з недавнього і таки вже далекого минулого.

М. Троцький ті самі події, що довели до революції, викладає вже з ретроспективного погляду і через те його брошура дає вже не пророкування, а певне освітлення і синтез фактів. Автор переходить усі події в Росії од початку війни і до 24 лютого 1917 року і спокійним аналізом їх ще більш підтверджує висновки першої брошури. Війна зробила ще дужчу реакцію, реакція довела до вибуху—такий, коротенько кажучи, був той шлях, що ним пройшла Росія за $3^{1}/_{2}$ роки світової війни. Події вели до такого кінця невпинно і кінець прийшов, бо мусів прийти.

Буває користно иноді озирнутись назад і зробити підрахунок пережитому, зміряти пройдену путь. Зазначені тут брошури дають до цього добру нагоду і через те їх можна рекомендувати на увагу нашим читачам.

С. Єфремов.

505 *М. Баран.* **Професійні Робітничі Союзи.** Видання „Робітничої Газети“ № 5. Київ. 1918 р. Стор. 28. Ціна 80 коп.

Звичайна брошура написана для робітничої самоосвіти. Мова досить приступна широкому колові читачів, а виклад самого змісту—цікавий і популярний.

У кожному разі, хто забажає ознайомитись з головними напрямками професійного робітничого руху, а почасти з їх історією й розвитком,—той знайде в брошурі д. Барана чимало вартого уваги.

Але потрібно зазначити, що назва брошури викликає надії побачити в ній також і практичні поради що до закладання самих союзів і що до технічного переведення їх роботи,—а цього, на жаль, і немає!

О. Грушицький.

III. Економика.

506 *Ф. С. Ганжук.* **Боротьба кооперації з капитализмом.** Проскурів. 1918. Стор. 16, ціни не назначено.

Дуже малесенька брошурка, з претенціозною назвою. Читати цю книжечку не легко. Найбільше шкодять великі періоди, на стор. 4, 6. 8, 12 і т. д. неясно починаються, неясно й викладаються і короткі періоди. Напр.: „То, що було у нас до сього часу, зруйновано, знівечено і пропало назавше; тепер потрібна нова организація“ (стор. 8) і т. д... Про віщо автор хоче сказати, коли каже з нового уступу: „То (!) що було у нас“?...

Те, чого автор, очевидно, сам не розуміє, силкується підперти авторитетом ви-

цим. Так, напр., на стор. 4 „він посилається на авторитет „святої євангелії“, а на стор. 7 каже, що „за грішне життя наших господарів капиталистів та за страчену темноту, котра віками іствує меж бідним людом, *Господь покарав нас* всіх разом тяжкою війною, голодом та безладдям“.

Шкодить брошурці і взагалі погана мова, нечиста та нелітературна.

Що-до вартости брошури з боку кооперативного, то її теж не можна визнати, незалежно від назви брошури. Зміст її зводиться ось до чого: „В кожнім селі необхідно заснувати *споживчу кооперативну крамницю і позичкове товариство* (курсів автора брошури), де тільки можна будувати млини, хоч не великі заводи: олійні, крохмальні, миловарні, шкурні, цегляні, черепичні *на кооперативних* (курсів авт. бр.) підставах“ (стор 10). „Треба негайно всім громадянам з'єднатись в одну кооперативну спілку (!) і утворити свій власний *Повітовий Народній Банок*“ (стор. 12) потрійний курсів того ж автора).

От це, на думку автора, очевидно, й є „боротьба кооперації з капитализмом“. Але не варто було видавати цілу брошуру, щоб сказати тільки те, що сказано. Чому ж автор не згадає про союзи кооперативних товариств? В той же самий час цілком не зрозуміло, навіщо він надає так багато значіння саме *„повітовим“* народнім банкам?

Ми б не спинялися так довго на цій невдалій брошурі, коли б на українському кооперативному ринкові були кращі од неї. На превеликий жаль, українська кооперативна літературна продукція в даний момент настільки мала, що доводиться і на брошурах, подібних брошурі п. Ганжука, спинятись. Є у нас „Центральний (!) український кооперативний комітет“, є й статут „Видавничого українського кооперативного товариства“, нарешті, є й кілька „Центральних-всеукраїнських“ і просто „українських кооперативних“ союзів. Всі ці укр. кооп. інституції мають повну спроможність видавати українські книжки по кооперації, а проте таких книжок ці союзи не видають і укр. кооп. літератури немає. І от провінція й пише й видає, помимо усяких союзів, комитетів та товариств. І хіба тільки уваги заслуговують кооператорі з Поділля, котрі видали вже останніми місяцями кілька брошур.

От на які думки наводить брошура Ф. С. Ганжука.

П. *Пожарський.*

597. *М. Залізняк.* **Сучасна велика індустрія та її значіння.** Видавництво „Серп і Молот“. Київ. 1918 р. Стор. 60. Ціна 70 к.

Своєю книжкою, як признається автор в передмові, він робить „пробу злучити деякі загальні її теоретичні тези політичної економії з конкретним матеріялом цифр і фактів“, спробу, яка у всякім разі повинна б виходити з найновіщих данних політичної економії, чого ми в цій книжці й не знаходимо.

В розділі першім, присвяченім етапам промислової еволюції, треба зазначити два непростимих пропуски. Між рукомеслом та мануфактурою стоїть ще етап кустарництва, а останнім етапом, надзвичайно цікавим з принціпіяльного боку, але навіть не згаданим, являється продукуюча артіль, чи асоціяція. Таким чином, всіх етапів не чотирі, як зазначає автор, а шість.

Судячи по розділу другому, автор хотів простежити спірне питання про значіння концентрації в виробництві. Але чомусь зачепив не обидва відділи продукції промисловість та сільське хазяйство, а обмежив поле своїх постережінь лише індустрією. Тим часом, розглядаючи саму тільки промисловість, автор уживає висловів (концентрація финансова, концентрація технична, концентрація органична etc), які можуть бути хибно зрозумілими в такім змісті, в якім марно силкуються розуміти концентрацію слідом за Марксом, де-хто з ортодоксальних марксистів. Безперечно, велике виробництво, скупчуючи біля себе всі фактори проізводства,—робочі рука, капитали, природні сили місця, робить економію на їх, виробляючи більше багацтв з попередніми затратами. Але так треба й говорити: економія праці, економія місця, економія капиталу,—а не концентрація того, другого чи третього. Як щож говорити про концентрацію в дусі Маркса, то треба було б сказати, яким обмеженням ця теза підлягла після Маркса, і що од неї зосталося для нашого часу.

Взагалі прочитавши книжку д. Залізняка, я так таки й не бачу, щоб інтересне і навіть злободневне питання про концентрацію було як слід розглянуто. Не вичерпує автор на своїх 58 сторінках хоч би в головному й теми про велику індустрію, напр., не торкається зовсім тих ілюзій, що родяться машинами, або впливу діференціації праці на гармонійний розвій людини...

На ринкові тепер всяка книжка має збут, і цю буде теж незабаром випродано і

стане черга за другим виданням. Але, коли її не виправити, то її—брошурку, написану соціялістом-народником, залюбки могло б видати якесь марксистське видавництво.

О. Мицюк.

IV. Красне письменство.

508. **Американські оповідання.** — *переклад В. Старого.* Збірник II. 1918 р., Вид. Т-ва „Час“ у Київі.—Стр. I—X; 1—118, ціна 2 карб.

Рідко якому народові доводилося так довго й уперто боротися за право, волю рідного слова, як нам—українцям. Боляче і страшно стає, як пригадаєш той тяжкий, сумний, справді терновий шлях, яким йшло в процесі свого розвитку те наше віще „слово“, що поставив безсмертний Кобзарь на сторожі коло своїх людей, отих „малих рабів німих“. Скільки разів жорстокий, безбожний уряд за допомогою покірної йому адміністрації і обскурантної цензури намагався цілком, без останку, рішуче знищити нашу літературу,—яких надлюдських засобів не вживав за-для цього, якими скорпіонами не карав завзятих, непереможних борців за рідне слово і оборонців його волі,—а все-таки не досяг своєї ганебної мети,—не вбив душі живої народа, не приспав на віки нашої літератури. Після нечуваних кар, після найдикіщих, свавільних експериментів, наше рідне слово знов оживало, знов виконувало свою велику історичну місію, знов ставало в обороні рідного окривдженого народу. Але ця надзвичайно тяжка боротьба дорого коштувала нашій літературі: скільки великих, талановитих діячів своїх загубила вона на цьому крестному шляху,—скільки многоталанних сил мало не зовсім марно витратила—як затрималася в своїм розвитку і поступі...

Чи дивно ж після цього, що наше письменство одстало од літератур инших народів, які жили в більш вільних, щасливих умовинах? Чи це більш дивно, що, не зважаючи на все страшне, жорстоке, хитре, наше рідне слово зберегло свою силу, красу, ідейність і чистоту?..

Такі думки і міркування приходять в голову, коли замислишся над тими численними закидами, які роблять нам наші вороги. „Чого ваша література так мало розвинена?“—питають вони. „Тому—одновідуємо їм,—що ви її весь час давили, не давали їй волі“... І справді, до самих останніх часів, мало не до початку XX сторіччя ми не мали змоги вільно розвивати своє слово, нам забороняли більші, кращі, ідейні твори рідного красного письменства, нам не дозволяли робити перекладів з чужих мов, нас позбавили права розвивати в рідній мові науку, популярно-наукову і шкільну літературу. Ось чим поясноються той сумний факт, що тепер у нас нема не тільки наукових і популярних книжок в потрібній кількості, але почувається велика недостача і в підручниках, і навіть в виданнях наших визначніщих письменників, які уникаючи цензури, мусіли свої кращі твори друкувати закордоном... перед культурними нашими діячами ціле море роботи.

Д. Старий, користуючись згодою Т-ва „Час“, взяв на себе дуже симпатичне, поважне завдання—познайомити наше громадянство з кращими зразками сучасної Європейської літератури в гарних перекладах на рідну мову. Ідеї й ідеали, якими живе Європа, повинні стати для нас своїми, рідними, як що ми справді нарешті хочемо втікти од азиятщини і приєднатись до культурної Європи. Найкращим джерелом і провідником цих ідеалів безперечно являється Європейська література в творах класичних, видатних її письменників. Ясно, що ми повинні як найшвидче подбати про те, щоб всі кращі твори всесвітньої літератури було перекладено на нашу рідну мову. Це—негайне завдання нашого історичної ваги і значіння часу. Але, маючи на увазі з одного боку брак технічних засобів до друку, а з другого—неможливість обхопити зразу безмежне море європейської літератури, можна вітати ідею д. Старого випускати літературні збірники з перекладів кращих творів сучасної європейської літератури. Наперед можна не вагаючись сказати, що ці, гарно зредактовані і видані, збірники будуть дуже корисними за-для нашого громадянства. Ці збірники в нашій літературі будуть грати таку саму ролю, як в російській мали збірники Т-в „Знания“. „Шиповник“ і т. инш

В збірникові „Американські оповідання“, про який ми хочемо сказати кілька слів, д. Старий дав сім оповіданнів кращих сучасних, мало відомих у нас, американських письменників: Едгара Поє, Ф. Брет-Гарта, Джека Лондона і Марка Твена. До перекладів додано невеличку, але гарну статейку про американську літературу і коротеньку влучну характеристику чотирьох згаданих американських письменників. Переклад зроблено гарною, чистою мовою,—жаль тільки, що перекладчик користувався не оригіналами, а як сам зазначає в передмові, перекладав з російської мови. Це певн

ний дефект перекладів, який особливо яскраво дав відчути себе в символістичній притчі Едгара Пое — „Мовчання“.

Що-до самих оповідань, перекладених д. Старим, то всі вони цікаві і характерні за-для своїх авторів,—всі вони малюють перед нами картини оригінального американського життя і дають ряд дуже інтересних, енергійних, витривалих в боротьбі, сильних і тілом, і духом постатів. Справедливо каже В. Старий, що знайомство з цими новими по своїй психичній организації і життьовій обстанові людьми може бути корисним за-для нашого кволого, лехкодухого, прибитого тяжким життям громадянства. (IV стр.).

Шкода тільки, що перекладач наче зумисне вибрав більшість таких оповіданнів, в яких переможцем в боротьбі виходить не сильний духом чоловік, а ріжні сторонні сили,—в яких сила духа чоловічого мусить скоритися перед непереможними обставинами (Чорний кіт, Покруч, З одною думою). В наші сумні, темні часи хотілось би оддихати душею, набиратись сили й енергії за-для життьової боротьби на більш світлих сюжетах, які б підтримували бадьорість, давали віру в близьку і неминучу перемогу людського генія над всим злим і темним,—в непреборимую силу добра, правди і світла. З цього погляду ми особливо зупиняємо увагу читачів збірника В. Старого на таких милих оповіданнях, як „Щастя ревучого табору“, „Літ-Літ“ і „Як я був редактором сільсько-господарського часопису“.

Кінчаємо свою замітку порадою д. Старому не кидати гарної, корисної розпочатої їм праці і як найщирійшим бажанням успіху. Віримо, що його збірники знайдуть свого вдячного читача.

Бажано тільки, щоб коректор уважніще ставився до своєї роботи і не залишав так багато помилок, які часто шкодять навіть доброму розумінню думки автора (стр. IV,— чусу (часу), безлуздя (безглуздя), чорнісенький, гірший бік, каятся (каяття), примамюв, смітности (самітности), поспішимость (поспішимось) і т. д.).

В. Дурдуковський.

509. *Спиридон Черкасенко.* **Воронько.** Оповід. Вид-во „Укр. Школа“ № 8. Стор. 15. ц. 30 коп. Київ. 1917.

Хороше, чуле й художнє оповідання, однаково цікаве й для дорослих, і для дітей, бо першим воно дасть утіху своєю гармонійною композіцією й артистичним змалюванням психології й оточення підземних мешканців шахти, а дітей зацікавить фабулою й викличе благородне почуття,—це оповідання С. Черкасенка зробило б честь всякій літературі. Ще в свій час, коли десяток літ тому воно з'явилось в друку перше, й тоді воно справило на аматорів рідного письменства радісне враження, а тепер, коли наша, вже істнуюча школа потрібує відповідної літератури,—так само приємно зазначити нову появу цієї, хоча й маленької, але ж такої коштовної книжечки.

І дуже шкода, що автор, утворивши кілька прекрасних артистичних мініятюрок, закинув тепера цей жанр своєї творчости й не повертає до стежки, яка сама прохає його на неї стати.

Звичайно, що й та робота С. Черкасенка, якої наслідки ми бачимо останніми часами, не менч поважна, потрібна й заслуговує на признання,—але ж при тому незначному числі у нас повістярів та оповідачів було би дуже бажано побачити ширшу продукцію письменника на полі чистої новели.

Щиро бажаємо йому не кидати своєї соковитої палітри на-далі, сподіваючись, що з під його пензлів ще не раз вийдуть речі, подібні до „Воронька“, або й вищої за нього художньої вартости.

В. Старий.

510. *А. Чехов.* **Білолобий.** Оповідання. Переклав *Юр. Русов.* Видання „Української Школи“. Стор. 11. Ціна 55 коп.

Оповідання це не належить до характерних Чехівських творів, що зробили невмірущу славу російському письменникові. Але, як зразок красного письменства, воно має в оригіналі велику художню вартість й цікавість що-до психологичних переживань і може служити лектурою для школярів, як це і розуміє видавництво „Українська школа“, тільки переклад зроблено не зовсім гарно, а тому читати його досить тяжко, далеко не так, як читається Чехов взагалі. Зустрічаються місця, цілком невдалі, як наприклад: „сторож... вдень тинявся по лісі постиничою рушницею і на зайців присвистував“.

І. *Новак.*

V. Педагогика і школа.

511 *М. Гладкий.* **Практическій курсъ украинскаго языка для учительскихъ семинарій, учительскихъ курсовъ и старшихъ классовъ среднихъ учебныхъ заведеній.** Житомір, 1918, Ст VIII+149, in 8°. ц. 5 р.

Потребу дати підручник до вивчення української мови по російському живо відчувається: для змосковлених елементів нашого народу на тлі російської мови виразніще виступають характерні ціхи нашо-

го язика і глибше втинаються в пам'ять і свідомість.

Перші спробунки таких підручників ми маємо в працях пр. доц. І. Огієнка, пр. Грунського та М. Гладкого. Нас цікавить в данний момент „Курс“ М. Гладкого.

В передмові автор каже, що міркування практичного характеру порушили його обмежитись на виклад тих властивостей нашої мови, що відрізняють її від московської, опускаючи все те, що в тих язиках є спільного. Не можна не признати, що такий підступ до поставленого завдання усвідомити читачеві характерні ціхи нашої мови цілком педагогично оправданий. Що ж до терминології, „одобренной въ 1917 г.“ комісією мови при українському т-ві шкільної освіти, якої вживає автор, то тільки можна пожалкувати, що він завів до свого підручника очевидно мертвороджений витвір.

Взагалі взявши, автор виконав намір досить щасливо, не обтяживши книжки непотрібними дрібницями і давши все, що є істотного і важніщого. Правда, деякі історичні пояснення автора або сумнівні, або хибні, але вони, не маючи практичного значіння, досить нешкодливі. Хоч взагалі кажучи, авторові годило б ся при другім виданні зробити деякі поліпшення. Так, напр., причасники на—*ний, но*, краще утворювати не від інфінитиву, а від 1-ої особи теперішнього часу, відкинувши кінцівку—*у* (*—ю=й-у*) і додавши—*е-ний,—е-но*: вед-у—вед-ений, вед-ено, ходж-у—ходж-ено, струж-у—струж-ено, печ-у—печ-ено, верч-у—верч-ено і т. д. Це б урятувало автора від дуже складного і через те непрактичного (і почасти хибного, бо воно його самого заплутало) правила, що він подає на ст. 68—69, де між иншим пише: від *водити—ведений*, тим часом як від *водити*—водженний (вож-у), а від *вести*—ведений (вед-у). Далі треба б авторові відрізняти пень слова („основу“) від кореня і не казати, що „корень неопредѣленнаго наклоненія оканчивается на гласные: и, і, о, у... напр. води-ти, велі-ти“ і т. д., бо в цих словах корінь *вод,—вел*—(инша річ: *ши* ти, *ді*-ти, за-*ку*-ти і т. под.). Опріч того, в книжці розсипано багато дрібних помилок, що їх треба б теж спростувати. Напр., прислівник „додому“ не від датного, а від родового відмінку: до-дому (пні на—*у*); форми прислівників (власне не прислівників, а прийменників) *край, кінець, круг чого* не імeновий, а причиновий відмінок, *у-повні, на-швидку* не датний, а місцевий і причиновий відмінок і т. д., і т. д.

До речі було б дати повніщий спис дієслів, що сполучаються з іменням в иншім відмінку, як в російській мові; напр., ми в тім списові не подибуємо: ждати, чекати, вглядати, сподіватись на кого, згадувати *на*, обмежити *на*, заслабти *на*, вчити-*ся чого*, стояти *за чим*, глядіти *за чим* і т. ин.

Проф. Є. Тимченко.

512 **Вибір з української літератури для III і IV року учительських семінарій, уложив** *Ол. Барвінський.* Третє перероблене і доповнене ілюстроване видане. У Львові 1917 р. Ст. 664 in 8-°. Ц. 5 кор. 50 гел.

513 **Виїмки з українсько-руського письменства XI—XVIII ст. для висших кляс середних шкіл.** зложив д-р *Мих. Пачовський.* Друге видане, Львів. 1916 р. Ст. 114 in 8-°. Ціна 1 кор. 50 сот.

Підручник О. Барвінського, виходить вже третім виданням. Зложено його з певним знанням діла; видко, що автор пильнує науки, (наводючи напр. деякі уривки з літопису преп. Нестора, йде за новійщ ми розвідками ак. Шахматова), але цей підручник не дає того матеріялу, на основі якого можна познайомитись як слід, з історією розвитку нашої старої літератури. Найсамперед старі пам'ятники нашого письменства д. Барвінський наводить в перекладах на сучасну мову,—тільки деякі уривки він друкує в незміненому тексті, напр. „Боротьба“ кн. Мстислава з Редедею із літописі, „Суботня битва“ з половцями із „Слова о полку Игорову“. Це, звісно, полегшує роботу учня, але не дає дійсного знання пам'ятника, бо історія письменства є також історія стиля, що тісно звязаний з мовою, і цей стиль, тогочасні художні прийоми можна зрозуміти тільки тоді, коли з ними знайомишся на тій мові, на якій вони повстали. Далі, не завше ті самі уривки, що їх уміщено в хрестоматії д. Барвінського, можуть нас задовольнити. Так, напр., із слова Іларіона він дає тільки похвалу кн. Володимиру, з якої ми не можем зрозуміти всіх особистих рис проповідньої манери цього проповідника. Невеличкий тако ж уривок (і то в перекладі) наведено і з посланій І. Вишенського, і те не дає можливости зрозуміти всієї сили та краси на той час виразу, які ми знаходило в творах цього ченця—аскета, та ж коротенька частина казання І. Голятовського, що уміщена в хрестоматії Барвінського, зовсім не може познайомити учня з дуже интересною не тільки для свого часу схоластичною українською проповіддю XVII в. Дуже

слабо представлено й вірші у Барвінського, а з вертепною драмою у нього трапилось зовсім щось смішовинне: вертепній драмі д. Барвінський одвів тільки одну сторінку, при чому дуже поверхово передав її зміст, кидаючи иноді якісь зовсім незрозумілі фрази, напр.: „Дія вертепної драми починаєся в горішнім відділі, де находиться св. Родина, а відбуваєся після біблійного оповідання(?) відкриваєся хоральною піснею" (101).

Краще репрезентовано у д. Барвінського устну народню поезію, хоч і тут дано не багато цінного матеріялу. Що ж до хрестоматії по новій литературі, починаючи від І. Котляревського, то сміливо можна сказать, що ті коротенькі уривки, які тут даються, не можуть, як слід, познайомити учнів зо всім багацтвом новіщого українського письменства.

Краще враження робить другий підручник,—хрестоматія д. Пачовського. Уривки із старого письменства, хоч теж короткі, тут наведено по дійсних текстах, а не в перекладі, хоч на жаль, д. Пачовський тут користувався ріжними хрестоматіями, а не науковими виданнями. — Знаходимо в хрестоматії д. Пачовського і уривок із Остромірова євангелія в порівнянню з Пересопницьким євангелієм і з євангелієм в перекладі Морачевського, чого нема у д. Барвінського, є двадцять порядні уривки із творів І. Винниченка. Але там не подано старої української драми, крім переказу з деякими віршами великодної драми, і зовсім не дано зразків української схоластичної проповіді XVII в.

М. Марковський.

VI. Справочники.

514 М. *Вікул.* **Російсько-український словник термінів фізики і хемії.** Гадяч. 1918 р. Ст. 41. Ціна 65 коп.

В передмові до словничка п. Вікул говорить сумлінно так: „автор словника не тішит себе надією, що його книжечка дасть зразкову термінологію"... і далі—„невдалі новотвори та помилки обовязково викличут критику". Не будемо сперечатися з шановним автором, а просто перейдемо до розгляду словарного матеріялу.

Перш за все, деякі слова самі по собі авторові не відомі і він, оперуючи тими словами, не може собі дати з ними ради.

От, скажемо, прикметник повинен показувати, скільки є того чи иншого газу в якійсь химичній комбінації: московське—„азотноватистый" перекладено — „азотоватий", моск. —„азотноватый" вже буде „азотноватий" (терминологія по Вікулу). Чому-ж на ст. 39 ми бачимо: „хлорноватистый"— „хлороватистий" (а не „хлороватий")? Жодної послідовности!

Деякі слова автор чомусь зовсім попропускав чи повикидав: „воскъ", „воскъ земляной", „время", „часъ", „минута" і т. далі.

Инші ж мають один переклад, часом дуже невдалий, наприклад: „мгновенний"— „митьний" (?), „пузырь"—„пухір" (а „банька"?), „пузырекъ"—„пухірець" (а „слоїк"?), „сопротивляться" — „пручатися". Останнє слово, звичайно, має всі права громадянства, як слово народнє, „наше", але ж чи бачив коли хоч один химик, як гази „пручаються", коли він їх вагание до реторти?!

П. Вікул уникає вживати таких відомих українських слів, як: *крихкість, кватиря* (місяця), *крига, гнучкий, безущинний* і не зауважує, що майже на кожній сторінці його словника вискакують нечепурні, кострубаті слова: *їть* (отрута), *ульотучівання* (вивітрювання), *перенїс* (перенесення).

Де що вже зовсім à la Расвеський: чого вартий хоч би переклад: „удѣльный вѣсъ"— „фахова вага" замість „питома". Загальне враження від словничка—середнє: словничок особливої користи не дасть, але й шкоди не зробить.

С. Панчіні.

VII. Біографії.

515 *В. Доманицький.* **Життя Тараса Шевченка.** Вид. Товариство „Криниця". Стор. 31 in 16°. Київ, 1917. Ціна 30 коп.

Біографія Шевченка, що вийшла з під пера небіжчика Василя Доманицького, досить широко відома нашій публіці: вона бо надрукована була в тих популярних виданнях „Кобзаря", що дали свого часу славу і невтомному редакторові його, і петербурзським видавцям. Серед популярних біографій це безперечно одна з найкращих. Просто, стисло, цікаво росказує Доманицький про життя і заслуги Шевченка й не в одну певне несвідому душу зуміє прикинути искру свідомости й тієї гарячої любови та пошани до невмірущого Кобзаря, якою горів сам автор.

Думку видати цю тепло написану біографію нарізно од „Кобзаря" не можна не привітати: своє діло невеличка книжечка

Доманицького ще довго робитиме. Будуть, треба думати, і нові її видання. Отже на увагу власне майбутнім видавцям треба поставити дві помилки в роботі Доманицького. На стор. 5-тій читаємо, що оддали Шевченка „на службу до Кириліівського *пана* Кошица“, а на стор. 24-ій, що Шевченко „купив собі для проживання“ ту Чернечу гору, на якій його потім поховано. Кошиць (або Кошиця, але не Кошин) був не паном, тільки попом у Керелівці; а Чернечої гори Шевченко не купив: не встиг, бо смерть прийшла раніще, ніж доведено до краю справу з купівлею для його грунту. Ці дві невеличкі помилки, швидче недогляд, у дальших виданнях не треба лишати не виправленими.

С. Єфремов.

516 Д. *Дорошенко.* **П. О. Куліш, його життя й літературно-громадська діяльність.** Видання т-ва „Просвіта“ у Київі. К. 1918 р., 70 ст., ціна 2 гривни 50 шагів.

Цінний подарунок українському читачеві зробила київська „Просвіта“ виданням книжечки д. Д. Дорошенка про життя й літературно-громадську діяльність П. О. Куліша. Виравною рукою, на жаль занадто стисло, написав шановний автор свою розвідку про Куліша, вичерпавши обширу літературу і листування письменника з ріжними особами. В результаті маємо майстерно змальований портрет велетня українського відродження.

Найбільшою вартістю розвідки треба вважати спокійний, цілком об'єктивний тон, позбавлений полеміки з хибами й помилками, яких на довгому шляху літературно-громадської діяльности Куліша було не мало. „Кулішівської проблеми“, загадки великих блукань та хитань великого духу, д. Дорошенко не розвязує, почасти мабуть тому, що певвих фактів для того не дає література предмету, а почасти й тому, що свідомо ухиляється від заглубини в психологічне виясненння своєї теми. Невеличка книжечка д. Дорошенка читається з справжнім захопленням і треба скласти авторові розвідки подяку за його працю, яку можна визнати одною з цікавіщих книжечок, що з'явилися на нашому книжковому ринку в останні часи.

М. Могилянський.

517. *Др. Степан Смаль-Стоцький.*—**Діди, батьки і внуки у Шевченка.** Видавництво „Дніпро“. Стор. 15 in 16⁰. Одеса, 1918. Ціна 50 коп.

Хто б сподівався з цієї брошури справді чогось дізнатися про дідів, батьків і внуків у Шевченка, той згорне її з обуренням. Це просто панегірична балаканина, в якій змісту не гурт, зате накручених на копил тенденцій фантазії, немотивованих присудів і просто вигадок—хоч греблю гати. Др. Смаль-Стоцький пробує встановити історичну концепцію Шевченкових творів і робить це так незручно й такими білими нитками пошиває, що може викликати саме непорозуміння. Коли вірити д. Смаль-Стоцькому, то діди у Шевченка—це українські історичні діячі до бою під Берестечком: це доба, мовляв, слави („славні прадіди“); батьки—пізніші діячі, „раби, підніжки, грязь Москви“ („батьки лукаві“); „а по таких батьках прийшли їх сини, а славних прадідів великих правнуки погані“.—чому ж правнуки, а не просто вже внуки? „Отак, а не инакше,—ще й припечатує свою вигадку автор,—розуміє Шевченко історію козаччини“ (стор. 10). Припечатав, забувши собі на лихо, що на стор. 8-ій і Залізняка з Гонтою зачислено до „дідів“, хоча їм власне треба б з батьками, як що не з внуками бути: адже жили вони вже по Берестечку... Читаєш—і не розумієш, кому і на віщо здалися ці недотепні розумування? Як один з ювилейних курйозів, їх ще можна було прослухати в промові, але друкувати, а тим більш передруковувати—тільки даремно папір переводити.

Останніми часами у нас на Україні чимало передруковується з галицьких видань,—на жаль, не краще, а таке, що не знаєш, чим саме спокусило воно українського видавця. І те не знать що наші видавці ще й пускають здебільшого в такому нехайному вигляді, не зредактувавши, навіть мови не виправивши, що можуть тільки одбити од себе читача, який і так нарікає на занадто велике засмічування мови „галіцизмами“. Полюбуйтеся, напр., на таку фразу з брошури д. Смаль-Стоцького: „Огнені слова „мають таку чарівну силу, що до глибини потрясають-зворушують душу, сумліня земляків, розбирають (sic) чоловіка геть до шпіку кости (!), спричинюють все наново цілковитий переворот в думаню, розуміню і діланю (sic)“ і т. д. без кінця... І за 15 сторінок такої плутаної нісенітниці платити 50 копійок—це навіть на теперешні часи, мабуть, занадто дорого.

С. Єфремов.

518 **Гетьман Іван Мазепа.** *Гнат Хоткевич. Історично-популярна бібліотека.* № 1. Харьків. Ціна 40 коп. стр. 46. 1917 р.

Щиро можна вітати появу цієї брошури. Написана вона легко, цікаво. Додано до неї багато уривків з перших джерел, що так скрашає опові-

дання і переносить читача безпосередньо в минулу епоху. зроблено вірну характеристику і самого гетьмана і його часу. Видно руку талановитого белетриста, чути серце патріота. Ця книжка безперечно повинна війти в шкільні бібліотеки.

Незрозуміло тільки, навіщо автор, що так добре володіє Українською мовою, уживає в цій брошурі стільки москализмів: „поступки“, „договор“, „освобожу“, „уговорив“, „охотно,“ „подрібно“, „Затіяв Азов добувати“, і т. д. Це псує мову. На жаль, не зазначено і джерел, з яких автор брав свої відомости; тим часом читач, зацікавлений оповіданням, може схотів-би познайомитись більш детально з епохою страждениого Гетьмана, а при брошурі не зазначено літератури.

Слід-би було, вважаючи на молодих читачів, не подавати а pleines lettres „истинно-русских“ виразів московських боир.

Л. Старицька-Черняхівська.

VIII. **Мовознавство.**

519. *Іларіон Свенцицкий, доцент Львівського Університету.* **Основи науки про мову Українську.** Видання Т-ва „Час“ у Києві. 1917 р. 10+72 in 8. Ціна 1 р. 60 к.

Як пояснює д. Свенцицкий, книжка його утворилась з лекцій, читаних слухачам учительських курсів влітку 1917 р. Автор бажав „дати ті основні відомости про українську мову, без яких не легко зрозуміти багато явищ і особливостей граматики української, та на основі яких навчання граматики української мови може стати, як для вчителя, так і для учня повним живого інтересу предметом“ (III ст.), але тяжкі сучасні обставини, брак необхідної допомоги не дали авторові змоги виконати це бажання досить повно та закінченно і він ладен дивитися на свою працю вже тільки як на короткий „огляд (конспект) вибраних питань з української граматики та науки про українську мову“ (III ст.).

При всьому тому книга д. Свенцицкого дуже цікава і без сумніву варта уваги, як праця фахівця і спробунок підручника, якого так бракувало в нашій науковій літературі. Маючи на увазі ті обставини, при яких утворювано цю книгу, ми не станемо торкатися дрібниць, а висловимо деякі загальні гадки, що повстають з приводу її.

План і зміст її такі. Після популярних, але й занадто загальних вказівок на вартість мови взагалі і рідної зокрема та на розвій мови і історичні на неї впливі, з поясненням мови, як предмету наукових дослідів, автор зазначає, в яких межах, одноцільною масою чи поодинокими ґрупами живуть українці, скільки їх всіх і яке місце по численности займають вони серед инших словян, а також,— на які наріччя і говірки поділяється їхня мова та які важніщі одміни цих наріччів і говірок. Далі з'ясовано відносини української мови до инших словянських мов і особисто великоруської з білоруською, коротко зазначено боротьбу в українськім письменстві живої народньої мови з книжною (словянською) і додано відомости про джерела дослідів мови з помічними до цих дослідів науками; потім іде огляд згукових та формальних прикмет української мови, в звязку з чим автор торкається також завдання і вартости граматики, взаємовідносин згуків мови і знаків письма, азбуки і правопису, а наприкінці— й того, що потрібно для належного навчання і вивчення мови. Як додатки, наведено „зразки нарічій та говорів української мови“, „зразки мови пам'яток українського письменства“ і список „дослідів над мовою взагалі і українською в осібности“.

Як бачимо, д. Свенцицкий охопив майже всі основні питання про мову українську, але, головним чином, в її сучаснім становищі; історії її він торкається де-не-де, мимохід; тільку один розділ („боротьба живої нар. мови з книжною“) цілком присвячений історії, але він не займає і 2 сторінок.

Тим часом в праці такого типу, до якого належить книжка д. Свенцицкого, історія мови, на нашу думку, повинна мати більше місця і, крім того, бути звязаною з загальною, конче, короткою, історією народу, що її витворив, а також з загальним „язикознавством“, або, краще сказати, з тим, що єсть т. зв. вступом до мовознавства. Наука, а в остатні часи—і педагогика прийшла вже до переконання, що без того не може бути справжнього розуміння мови, не може бути й справжньої прихільности до неї, як до живого организму, який одбиває на собі всі переживання народу.

Згідно з тим мені уявляється здатніщим трохи инший чин викладання основ науки про мову українську, ніж той, якого додержується д. Свенцицкий. Скільки думок пробуджує його попередня розмова про вартість мови! І вже сподіваєшся далі побачити, що дійсно, кажучи словами автора: „мова—це твір живої людини, що при помочі голосових звуків і накреслених знаків об'єднує і звязує людину з иншими, та невидиме духовне життя людини з видимим зовнішнім світом“ (5 ст.); але як раз цього й не знаходиш потім, або знаходиш уривками. От через те, здається, краще було б після тільки-що зазначеного вступу д. Свенцицкого зараз же перейти до загальної харак-

теристики мови, як виявлення фізіологичної і психичної діяльности людини, потім зазначити индо-европейську сім'ю мов і місце серед неї словянських мов, підкреслити в них процес послідовної діференціяції й на фоні остатньої, а також в звязку з історією Руси-України, роскрити відокремлення і розвій української мови аж до нашої доби, з данними до сучасного оселення українців, їх числа та згукових і формальних прикмет мови в її цілому і діалектологичних поділах. Цей розвій української мови далі дорисовується оглядом історичних впливів на неї, який є і у д. Свєнцицкого, але на иншому місці (7—10), де він стоїть якось окремо і зовсім не торкається того впливу, котрий одбивався на мові книжній; про цей останній вплив автор каже далі (ст. 28—30). Обидва ці відділи виграли б, коли-б були наближені, щоб розгляд живої народньої мови безпосередньо перейшов до еволюції мови письменства. Простежити цю еволюцію бажано знов таки в звязку з тими обставинами, серед котрих вона проходила, а до того не менч бажано додати також про український правопис в його минулому і сучасному стані.

Що-до граматичних зразків, як їх подає д. Свєнцицкий, то вони більше шкодять, ніж допомогають: для *основ науки* про українську мову їх занадто багато, для *граматики ж*—занадто мало. На кінець ми б однесли і всі ті питання про мову, як предмет наукових дослідів, а також про навчання її, котрі уміщено у д. Свєнцицкого в § 19—21, 80—87, 150—174.

Додатки зазначено д. Свєнцицким гарно, тільки, на жаль, серед зразків мови старіщих памʻяток у нього немає саме тих виняткiв, в котрих поруч з словянщиною проступають й риси живої народньої мови; так і винятки з пізніщої доби не завжди досить характерні в тому ж відношенню; крім того, д. Свєнцицкий зовсім не подає зразків мови українського письменства після 1728 р.

З таким планом і змістом „Основи науки про мову українську“ не тільки станутъ певним, широким вступом до розуміння її, але й розвяжуть найбільш гострі питання, як таке, наприклад,—язик чи наріччя українська мова, і є вона тільки „мужичою“ мовою, чи органом думки та життя народу, що має право на своє самоозначення. Проти пехтування української мови д. Свєнцицкий повстає за-для того, що треба „вважати рідну мову кожного народу, як його найбільший скарб і „святая святих“, бо в цій народній мові криються невідомі нам сили творчого людського духу“ (6 ст.); але ж автор вище каже, що „всяка мова, навіть дрібної, дикої і убогої горстки людей, гідна поваги“ (6 ст.), так що можна поважати мову і не признавати за нею прав вищої культури і державности, як це виявляється не раз і в відносинах до українського руху і української мови.

Не дуже допоможуть самі з себе і вказівки ріжних одмін української мови, бо вони, як казав ще Потебня, завжди не зовсім певні, позаяк нема та й не може бути справжнього, безперечного критерія, щоб сказати, скільки одмін і які саме з них витворюють окремий язик: порівняєм хоч би суперечки про те, язик чи наріччя словацька мова, кашубська і т. и. Инша річ, як ми додамо тут фактів культурно-історичних: коли мова виявила свою живучість, здатність до розвою, зробилась органом письменства і науки, її права, що-до самоозначення, не викликають вже сумніву, навіть незалежно від того, різко чи не різко відріжняється вона од споріднених мов.

Крім того, треба мати на увазі, що праці формально лингвистичні—одні з найважчих для звичайного читача або слухача, особисто коли він приступає до них уперше. „Основи науки про мову українську“, наближаючись переважно до таких праць, тим більше одбиватимуть це на собі, чим більше будуть носити конспектовий характер, який їм надав д. Свєнцицкий: і, дійсно, поруч з сторінками виразними, ясними, простими, котрі цілком захоплюють читача, у д. Свєнцицкого є чимало инших, котрих, може, й не зрозуміє багато не дуже освічених людей. З цього приводу також здається здатніщим зменшити в „Основах“ формальну лингвистику і поширити елементи загального язикознавства та історії, де легше зʻєднати науковість і популярність.

Ми таким чином не зовсім згожуємось з д. Свєнцицким, але не маємо на меті збавити ціни його праці. Не забудьмо, що він був піонером в ній, і наші думки є наслідком того, що він подав.

Проф. А. Лобода.

IX. Медицина.

520. *П. А. Зубковскій.* **О миргородскомъ минеральномъ „гоголевскомъ источникѣ“.** 2 е значительно дополненное изданіе. Миргородъ. 1918. Изданіе Миргородскаго Товарищества „Просвіта“. Стор. 78. Ціна 1 карб. 50 коп.

Між Київом і Полтавою, майже в центрі Полтавщини, одкрилось нове багацтво

України — мінеральне джерело в Миргороді. Невеличке місто, яке має 18000 мешканців, може зробитись европейським курортом, завдяки своєму джерелу, що ставить Миргород на рівні з відомими купелевими та лічничими закладами Баден-Бадена та Аахена. Книжечка д-ра І. Зубковського має власне метою, зацікавити новевідкритим мінеральним багацтвом українські урядові та громадські сфери, саме звернути їх увагу за використування того добра. Посередньо помагає д-ру Зубковському в цій його меті „Просвіта", яка видає цю книжечку зазначаючи, що метою видання є „росповсюдження правдивих відомостей про вельми корисне мінеральне лічебне джерело".

Але мети цієї, гадаю, досягло-б Т-ство Просвіта також й тоді, колиб про Миргород, українське місто Гетьманщини в Українській Державі, були подані відомости на українській мові. Гадаю, що росповсюдження „правдивих відомостей" можливо і на українській мові, та мабуть розійшлось би це 2-ге видання не менш швидко, як на мові російській.

Взагалі ж книжечка д-ра Зубковського дає докладні відомости про новий, мало кому відомий, майбутній курорт Миргород. Немало таких Миргородів на Україні, та нема кому про них писати.

Д-р Є. Лукасевич.

521 **Лікарські і пахучі рослини. Вказівка культури збирання цілючих вданнів і споживку.** Склав *Д. Максименко.* Полтава, 1918 року. Стор. 88. Ціна 2 карб.

Україна виявляє собою величезний обшир з ріжноманітними ґрунтовими умовинами, обшир — на котрому можуть найти собі місце всякі культури як чисто лікарських рослин, так і рослин запашних, які можуть дати багацтво і добрий заробіток. Але в нас навіть нема книжки, з котрої би ми могли добути корисні знання про те, як ростити лікарські рослини. Мета книжки д. Д. Максименка „хоч крихточку допомогти розвитку в нас промислової культури лікарських рослин". Дійсно, в цьому напрямі нічого в нас нема, навіть насіння лікарських рослин. Про фабричний виріб лікарських річей — нічого навіть говорити.

Д-ій Максименко зробив перший крок для української фармацевтичної науки, зібравши перший український фармацевтичний малий підручник. Вельми легко читаються суто українські народні названня рослин, які ми знали лишень по латинському. 153 назв лікарських і запашних рослин, правда з коротеньким, але добрим і необхідним поясненням — вводять чимало матеріялу в фармацевтичну термінологію. Після короткого конспекту, слід би тепер подбати про гарний науково оброблений підручник фармації.

Д-р Є. Лукасевич.

X. Поезії.

522 *Ів. Франко.* **Іван Вишенський. На Святоюрській горі.** Поеми. Видання Товариства „Вернигора", Київ. р. 1918, стор. 64. Ціна 1 карб. 20 коп.

Товариством „Вернигора" видано дві поеми Івана Франка — „Іван Вишенський" і „На Святоюрській горі".

Читаючи цю книжечку, не знаєш, власне, на кого більшу звергать увагу: чи на величну постать автора поем — Івана Франка, чи на не менч величну постать для своїх часів, часів духової боротьби українців з католицтвом під польським пануванням у XVI віці, захистника простого люду від знущань вищих верств, борця за православну віру — Івана Вишенського.

Ім'я Івана Франка, великого знавця рідної мови, „співця боротьби и контрастів", як характеризує його сучасний історик письменства Єфремов, відомо всім. Він в своїх історико-літературних розвідках звертав увагу більш на тих, хто своєю працею, непохитною волею, свідомістю національною, любовю до рідного краю й люду допомогали людності українській визволятися з-під чужої влади і розвиватися духово. У Франка щастливо з'єдналися високої вартости поетичний талан, енціклопедичні знання вченого, міцне слово вчителя и оратора, що вірить у будучину, в поступ людности. Тільки, як результат цих даннїх, і могли з'явитися на світ поеми Франка про Ів. Вишенського — ченця Афонського.

Уявити постать Вишенського на всю височінь із поеми не можна, бо це твір художній з „поетичною фікцією" в одній частині, як каже сам Франко про свій твір, проте в характеристиці життя Вишенського й його діяльности потреба є. Це, видимо, почувалося й видавництвом „Вернигора", бо до поеми додано два уступи з літературної характеристики Антона Крушельницького „Іван Франко", які власне нічого не з'ясовують в поемах і не подають відомостів про те, хто такий був Ів. Вишенський, що для широкого читача тепер булоби потрібно. Тим-то було-б дуже добре, колиб видавництво дало до поем не літературні характеристики Крушельницького, а невеличку статійку таки-ж Франкову під заголовком: „Іван Вишенський, його час і письменська діяльність", яку він надрукував вкупі з поемами в Львівській „Універсальній бібліотеці".

Стаття Франка знайомить з часами до Вишенського, з освітньою працею кн. Острож-

ського, характеризує митрополіта Михайла Рогозу, ісзуітів, подає біографичні відомости про Вишенського, про часи його Афонського життя, про літературні праці; дає виїмки з його „посланій“, підкреслює національну свідомість Вишенського й визначає його ролю в духовому розвиткові Українського народу. В виданні „Вернигори“ не зазначено, що поема присвячується автором А. Кримському.

Все ж треба дякувати видавництву за цю книжку, бо є велика потреба в виданні творів Франкових. Тільки слід булоб хоча в новому виданні з'ясувати значіння таких слів, як от: Ватопед, Есфіґмена, Ксеропотама, Іверон, як це зроблено з словом „Прот“ на сторінці 32. Видання чистеньке. Ціна за 64 стор. друку дороговата.

М. Лукашевич.

523 *П. А. Ковальчук.* **Моя муза.** Збірник 2-й, видання 2. Київ. 1918. Стор. 32. Ціна 65 коп.

Невеличка збірка д. П. А. Ковальчука містить в собі коло півтора десятка поезій, здебільшого це—повторення давно відомих і набридлих усім мотивів, старі і позбивані кліше: „обездолений край“, „глум, сором та кайдани“, „серце розбитее, серце отрутее“, „журба безкрая“ і т. п. Ідейні обрії автора вузькі. Форма слаба, невиразна, подекуди трапляються наслідування Олесеві (вірш „Моїй матері“), подекуди Чупринці („Вальс“). По за цими двома поетами автор, здається, не бачить ні інтересних тем, ні нових поетичних прийомів. Наївність фрази у нього вражаюча: описові річи скидаються на ті сугубо-елементарні поезійки, що містять по школярських журналах гімназистики II—III класу

а в синім небі,
синім, як море,
блимають, сяють
ясниї зорі,—

а од любовної його лірики одгонить незвичайною вульґарністю:

. . . і мрії ті дівочі,
що рано так... ох, рано одцвіли!
кляла твої веселі, ясні очі,
що, бач, мене до чого довели.

Взагалі, не вважаючи на претензійну назву, вірші д. Ковальчука ніякого відношення до муз не мають.

М. Зеров.

XI. Театр і пьеси.

524 *В. Винниченко.* **Панна Мара.** Комедія на 4 дії. Вид-во „Дзвін“, Київ. 1918. ст. 80 ц. 2 карб.

Навряд чи хоч один з наших письменників, досягши такої широкої популярности, як В. Винниченко, витерпів стільки лайки, прикрости та осуду з боку своїх читачів, власне не читачів, а критиків та рецензентів.

Навіть за сильніщі повісті та романи били його наші Зоїли просто в три батоги: били за теми, бо роз'язує полові проблеми, чого, звісно, непорочна українська література мусить оббігати десятою стежкою: били за нежиттьові українські типи, мовляв, художник малює неіснуючі фіґури їм самим вигаданих людей; били за те, що пише не мовою українською, а якимсь власним жаргоном і т. ц. Одно слово, шість смертельних гріхів йому прищепили, але ж до останнього часу принаймні ніхто не зважувався сказати, що шановний письменник, один з найвидатніщих на Вкраїні, продукує макулатуру, підроблюючись під настрої та вимоги ринку, тоб то чигай: спекулює словом.

Але ж нарешті з приводу останньої пьєси „Панна Мара“,—вихопився й у нас Маленький Буренин, який заявив безапеляційно, що „замісць художньої речі маємо якусь макулатуру; очевидно, як результат зведення творчости до рівня продукування й принижения художника до ролі ремісника“...*)

І це пишеться тоді, коли кожна річ Винниченкова, кожна найменча дрібниця аж до газетної статті, звертає на себе увагу всього громадянства, яке хоч трошки знається з друкованим словом, громадянства не тільки українського, а й сусіднього „московського“, що маючи вині певні причини ненавидіти Винниченка, старалося викинути з репертуару Винниченківські пьеси й т. п.

І цей факт загального визнання В. Винниченка за талановитого своєрідного й одного з найцікавіщих письменників нашого часу, в звязку з тою безупинною гавканиною, що несеться кілька вже літ на його адресу,—поставить перед істориком літератури Української досить складне завдання: що саме у сучасників Винниченка викликало таке парадоксальне до нього відношення?

*) „Відродження“ 1918. ч. 65 (Нарис. О. Ковалевського).

Що ж до останньої праці Винниченка, то доводиться зконстатувати прояв законної легковажности, яка з'явилася ніби природнім контрастом того, що мусів робити й переживати цей інтересний чоловік, як політичний діяч, і як письменник. В той час, коли його руками будувалось державне життя України, в хвилини відпочинку (та щей примусового, під час перебування в Петербурзі по виклику бувшого московського уряду) оживає письменник, який бере собі темою анекдотичний жах людей перед мікробом, і на фоні сучасности творить легку, безпретензійну комедію, ніби розряжуючи тим надто поважну, ділову й тривожну атмосферу, в якій поставила його доля рідного краю.

Це так зрозуміло психологично, так часто те можна здибати й в сфері письменства, й в сфері инших галузів художньої творчости. Згадайте, в який тяжкий момент свого життя покійний Б. Грінченко написав може найвеселіщу й найлегшу свою комедійку „Миротворці". Згадайте поважного бытописця російського А. Гончарова, що в серйозний час дав свій „Літературний вечір", який викликав ефектну статтю відомого критика про „Эпидемію легкомыслія".

І коли з-під пера втомленого й знесиленого величезною громадсько-політичною роботою діяча й письменника з'являється легка комедія, місцями навіть подібна до фарса, місцями нерозроблена, часами—не додумана й не закінчена, як легкий жартовливий рисунок,—то не вже ж таки дозволить сумління говорити, що то є наслідок реміснитцтва, відповідно до потреб ринка! Говорити це тим більше, що твори того-ж Винниченка, яких набереться добрих півтора десятків томів, лежали не виданими саме в той час, коли на них був просто триумфальний попит.

Дійсно „Панну Мару" не можна визнати блискучою річчю, навіть більш того—пьєса не удалась авторові, але ж як шкіц, тільки начерк жартовливої карикатури на карикатурні форми нашого життя,—вона має и певний літературний інтерес і певну вартість. До того ж вона є цікавим малюнком тих психологичних потворств, що з'явилися наслідком сучасної безголкової доби.

І хоча „Панна Мара" не додає нового лавра до Винниченкового вінка,—тим часом вона не зайва ні в його літературнім бюджеті, ні в бюджеті української драми.

І коли справді треба кинути слова осуду й докору, то не на автора,—а на адресу видавництва, що займаючи почесне місце Винниченкового Томаса Мура, дозволяє собі показувати нашому громадянству нові його речі в вигляді такої нікчемної ганчірки.

В. Старий.

525 *О. Кобець.* В Тарасову ніч. (Драматичні картини визволення України). Вид. Т-ва „Час" у Київі. 1918 р. Ст. 16. Ц. 35 к.

„В Тарасову ніч" надзвичайно цікаво задумана і виконана напів-фантастична драматична картина визволення України з московської кормиги неволі.

Читати, а тим паче бачити на кону цю мініятюрку—надзвичайна приємність.

Чудовий вірш, щирість, сердечність розмови будять у глядачів високопатріотичні почуття. Автор показує наочно навіть несвідомому українцеві ті муки, які переживала поневолена Московщиною Україна, і як повільно освідомлення темного люду (в образі солдата-українця), який згубив за 263 роки неволі навіть назву свою, забув „чиї сини, яких батьків, ким за що закуті"... проходить в товщу маси. І коли той темний люд нарешти зрозумів, що він досі робив злочин перед матірью своєю Україною—то він іде визволяти її і розбивати її кайдани.

Картина кінчається апофеозом і співом: „Ще не вмерла Україна".

З огляду на те, що її не дуже трудно поставити, пропонуємо всім „Просвітам", школам, аматорським гурткам, що святкуватимуть пам'ять великого нашого поета Т. Г. Шевченка, ставити цю драматичну картину в „Тарасові дні".

Книжку видано чепурно і не дорого.

М. Садовський.

XII. **Художні видання.**

526 „**Бім-бом, дзелень-бом!**" Малюнки *О. Судомори.* Видавництво „Час" у Київі. 1918 р. Ц. 2 р. 50 коп.

З зацікавленням розглядав я цю книжку, бо видати щось подібного у Київі було досить безнадійно, та ще й на теперішні часи, коли друкарська справа переживає тяжку кризу: і відсутність фарб, і паперу, і цинку і т. ин. приладів страшенно утрудняє надрукування навіть невеличкої ілюстрованої книжки.

От-же видання дитячої пісеньки в ілюстраціях О. Судомори, переданих так близько до оригінальних малюнків—річь зовсім несподівана, і можна тільки привітати видавництво „Час", що воно, не зважаючи на всілякі перешкоди, все ж взялося за надрукування таких складних малюнків.

Це перша спроба у нас, на Україні, і ми маємо надію, що видавництво „Час“ не зупиниться тільки на „Прибадашці“ та „Дзелень-бом“.

Що ж торкається самого видання малюнків д. Судомори, то слід зауважи и, що було б краще, коли б книжка мала може якийсь инший формат—чотирьох-кутний, або що, та щоб не так все було скупчено, не було такої тісноти- книжка далеко би більше виграла з зовнішнього боку.

Бо коли з боку художнього та технічного все виконано так добре, то можна б і побільшити поля навколо рисунків, а підписи сдсунути дальше від малюнків.

Самі ж малюнки не всі однаково цікаві, хоч д. Судомора і виявив в них багато і знання і умілости. В нього є і розуміння плями, є і шукання стилю. Але він ще не зовсім увільнився від зайвих подробиць, не досить твердо ще володіє схематичним рисунком, часто розриває композіційну лінію і не завжди витримує гаму загального колориту.

До найкращих рисунків в книжці слід зачислити рисунок 2-й („біжить курочка з відром“) і рис. 3 й („бом-бом, дзелень бом щоб гасити кицин дом“). Дуже люба композіція самого „кициного дома“, кольорово-цікавий бенкет на останньому малюнку, хоч і обтяжений багатьма дрібницями. Шкода, що так не пощастило котику: і хвіст йому присналивсь, а тут ще й художник надав йому обличчя бюрократа недавньої минувшини.

Наприкінці дозволю собі передати розмову дітей, тих безпретензійних рецензентів, що розглядали цю книжечку.

Хлопчик і дві його сестрички пильно і уважно придивляються до кожного малюнка.

— Он, бач, який дзвін!

— Ага! Та ось і драбинка...

— Навіщо драбинка?

— А як би шнур урвався, то котик злізе на драбинку, то паличкою почне бить...

Павза.

Найменча дівчинка, що довго приглядалася до кожної дрібниці, з глибокою задумою в оченятах ставить питання:

— А чого ж загорівся кицин дім?

Всі троє дивляться в книжку, один на другого і думають. Нарешті хлопець розв'язує завдання.

— Бачиш, киця пекла котикові млинці, а з печі як вискочили дві трісочки та впали на папер, на другі трісочки... Ну і зайнялося. Киця перелякалась...

— Ага,—підтримує старша дівчина,—налякалася, та вибігла на подвірря і давай кричать....

— Та плакати,—додає молодша.

— Тай кричить, - продовжує хлопець:— рятуйте! От і прибігли півничок та курочка та як задзвонили!.. Потім набрали води і почали заливати вогонь водою, а котик ще й мокрим помелом, як побризкав, і погасили пожежу.

— І курочка вже не плакала? — допитується молодша дівчинка.—І в хатні нічого не згоріло? Можна знову пекти млинці?

Так,—пояснює хлопець.—дрова згоріли, десь позасмалювалися стіни тай все.

— І киця сміялася вже?

— Ну, розуміється: напекла млинців, пампушок. Ось, бач, який обід.

Дітьми книжку остаточно ухвалено!...

Проф. М. Г. Бурачек.

527 „**Прибадашка**“.—Малюнки *О. Судомори*, видання Т-ва „Час“ у Київі. 1918 р. Ц. 2 р. 50 коп.

Це видання належить, мабуть, до тієї ж категорії, що й „Дзелень-бом“, але по виконанню виглядає гірше, починаючи з обгортки, бо воно з'являється першою спробою, після якої вже вийшло „Дзелень Бом.“

Чи то залежало від паперу, чи від чогось другого, але малюнки виглядають якось грубо, лягли на папері тяжкими, не зовсім приємними плямами.

Правда, що дуже часто оригінал рисунку в репродукції втрачає свою силу й красу. Але гадаємо, що друкарський гріх на цей раз не такий великий і що оригінали малюнків і самі причинилися до того, що в репродукції вийшли не зовсім вдало.

Здається, що д. Судомора мав на меті надати своїм рисункам характер „лубка“. Мети своєї він не досяг, бо подробиці і дуже складний рисунок вбили безпосередню наївність лубка, а відсутність простоти, розірваність ліній, незгармонізована маса ріжно барвних плям дратують око і не лишають по собі приємного враження. Більш спокійною, більш гармонійною по загальному тону річчю можна назвати рисунок перший—„Як пас я свині“. На біду там псує фігура пастушка—не то він сидить, не то—стоїть. Але тут і плями кольорові лагідні і рисунок не пошарпаний і цілість колоріту захищено. Багато гарного, щирого має в собі і рисунок 6-й („Як наварив я каші“). Хай там з ногою хлопця справа не зовсім ясна, вогню багато накручено, та з лівого боку зайво нарисовано пня, подібного більше на птицю,—але там є певний настрій, єсть почуття самоти і мовчазности поля. І вираз хлопчика—цікаво-лукавий—передано д. Судоморою дуже влучно.

І все-ж таки, не зважаючи на всі хиби видання і рисунків О. Судомори і на цю книжку треба дивитись тако-ж, як на плюс. Це перша ластівка з серії видань такого характеру і сподіваємось, що кожна нова книжка, як уже й свідчать „Ізелень Бом“, наближуватиметься до кращих Европейських видань в цьому роді.

Професор М. Г. Бурачек.

XIII. Релігія та церква.

528 **Святе євангеліє.** (*Господа нашого Ісуса Христа Святе євангеліє українською мовою.* — Вид. Кооперат. Товар. „Українська Книгарня“, Херсон. 1918 р., стор. 211. ц. 3 карб.

Видання Св. Євангелія мовою вкраїнською—з'явище зовсім вчасне: його викликає пекуча потреба нашого часу. З пробудженням і поширенням свідомости національної на Вкраїні, увагу громадянства нашого було звернено й на Св. Письмо. А задоволення ця потреба до цієї пори майже не зустрічала. Перше видання Св. Євангелія мовою вкраїнською, що було зроблено Св. Синодом свого часу (в 1911 р.), давно вже розпродано й тепер являється майже бібліографичним раритетом. Синодальне видання можна зустрінути випадково й дуже рідко тільки хіба по деяких малих книгарнях, тай то в поодиноких примірниках...

Але, щиро вітаючи це нове видання св. книги, ми не можемо виправдувати того шляху, яким воно з'явилося. Цей шлях—шлях „революційний“, це видання—видання приватне... І от з приводу цього, по нашому переконанню, цілком до-речі поставити руба таке питання церковно-юридичного змісту: чи натурально, щоб книги Св. Письма стали річчю приватного підприємства та приватного видання? Міркуємо, що двох відповідів на це бути не може... з подвійної причини. А саме... Текст св. книг мовою народньою має безумовно величезну цінність: він є джерелом релігійно-етичного виховання та освіти для народа, джерелом, якого нічим иншим замінити не можна, а також пам'ятником стану і розвою мови народньої за певний час її історії. Суб'єктом права на цю власність є цілий церковно-релігійний народ в його цілокупности... Тим то бачимо, що у жодного народу право видання св. книг його ніколи не належить приватним особам та товариствам цивільним, а офіційним церковно-релігійним інституціям, яким доручено народом пильнувати релігійних справ взагалі... Цілком зрозуміло, що при протилежнім становищі цієї справи, право видання св. книг можна було б використати: як за-для внутрішнього псування тексту, зовсім навмисного, з метою одмінити зміст св. письма, щоб виправдати особливости релігійно-етичних поглядів якогось там гуртка людей,—так і за-для зовнішнього псування, вже ненавмисного, а просто механичного — шляхом наростання друкарських помилок... Таким чином завше загрожувала б величезна небезпека чистоті св. письма народнього, цього дорогоцінного скарбу не тільки релігійно-етичної вартости, але й духовно-культурної взагалі.

Що-до тексту св. Євангелія нашою мовою народньою виданого, то ми повинні поставитись до нього пильно і поважно. Цей текст перевірено й виправлено ще недавно під пильним редагуванням таких знавців мови нашої, як академики — Ф. Є. Корш та О. О. Шахматов. Цей текст є дорогоцінним пам'ятником криштальової чистоти нашої мови народньої, яка вже нині під ріжноманітними сторонніми впливами починає помалу засмічуватися. Цей текст повинен стати до певного часу зразком за-для перекладу на народню мову решти св. книг як нового, так і старого завіту...

Через це все, визнаючи видання св. Євангелія мовою вкраїнською, вчинене Херсонським кооперативним товариством, за факт, уже невідмінний та відповідаючий пильній потребі сучасности,—щиро радимо видавництву, щоб відвернути від себе велику моральну відповідальність перед рідним народом за можливі шкодливі наслідки припущеного ним прецедента,—звернутися за санкцією за-для свого видання св. Євангелія до якоїсь офіційної інституції церковної на сучасній Вкраїні, найкраще — до Всеукраїнського Православного Церковного Собору.

Про саме видання слід сказати от що. Воно, як каже Херсонське видавництво, уявляє з себе „передрук без усяких змін з видання Найсвятійшого Правительствующого Синоду року тисяча девятьсот одинадцятого“. І це дійсно так: прочитавши це ново видане св. Євангеліє, ми ніде в ньому не помітили яких небудь відмін навіть в правопису. Св. книгу видано за-для нашого часу досить гарно і що-до паперу, і що-до друкарського шрифту. Є чимало друкарських помилок, а їх в таких виданнях зовсім не повинно бути; але помилки не такі, щоб в чому небудь зміняли або псували зміст священого тексту... Ціна на книгу, теж не велика (3 карб. за 211 стор.).

Священик Олександер Ходзицький.

Видавнича хроника.

● У Київі одчинилася **перша українська книгозбірня** для загального користування книжками. Книгозбірня міститься на Пушкинській вул. ч. 3.

● У Київі заснувалося **Державне видавництво** при участи відомих українських діячів і письменників: О. Саліковського, П. Стебницького, О. Лотоцького, Б. Лазаревського. Д. В. друкуватиме переважно книжки для селянського вжитку.

● **Т-во „Час" у Київі** приняло до друку українські пісні та думи історичні (з додатком ілюстрацій та нот.) Д. *Ревуцького*; літературні етюди „Незабутні" *С. Петлюри*; „Великі мандрівки малого Петруся" (оповідання для дітей) *Зірки*, „В огні і крові" (збірник військових оповідань) — *О. Майстренка*.

● **Видавництво „Всеувито" у Київі** друкує такі підручники: 1) *Б. Грінченко*. Українська граматка до науки читання і писання, вид. 3-є. 2) *С. Русова*. Букварь, вид. 3-є, перероблене, з новими художніми малюнками. 3) *Її-ж*. Перша читанка для дорослих (для недільних і вечірніх шкіл). вид. 1 е. 4) *М. Грінченко*. Наша рідна мова. Перша читанка після граматки. (Ця книжка призначається на друге півріччя — січень-лютий-травень — для тих шкіл, в котрих будуть вести навчання по букварях Б. Грінченка і С. Русової). 5) *Шапошников і Вальцов*. Збірник альгебрійних задач, ч. 1 і 2, перекл. з моск. 6) *Трояновський*. Природа та її явища. перекл. з моск. 7) *Баранов*, П. Початкова фізика, перекл. з моск. 8) *Шансель і Глєзер*. Практичний курс французької мови, ч. І. 9) *Шалянд*. Граматика французької мови, ч. 1. 10) *Портрет Т. Г. Шевченка*. (80Х60 s-m), мал. Сніжного.

● **Вид. „Криниця" у Київі** друкує граматику курс середньої школи) *проф. Є. Тимченка*.

● **Воно-ж** готує до друку друге доповнене видання оповідань М. Могилянського.

● **Видавництво „Серп і Молот" у Київі** в белєтристичній серії друкує такі книжки: *Клим Поліщук*: Серед могил і руїн. Оповідання з часів війни 1916—1917 року. *Гейнріх Гейне*: Повний збірник творів в 4 томах (в перекладі Д. Загула). *Олекса Стороженко*: Повний збірник творів в трьох книжках. *Др. Осип Назарук*: Проти орд Чінгісхана. Історична повість з часів першого нападу татарів на Україну. Два томи. *Генріх Ібсен*: Повний збірник творів (в перекладі Миколи Голубця).

● **Видавництво „Знаття, то—Сила" у Київі** незабаром випускає з друку такі книжки—переклади з німецької мови: 1) *Маркс та Фр. Енгельс*. Комуністичний Маніфест. 2) Г. *Гортер*. Історичний матеріалізм. 3) К. *Каутський*. Економічна наука Карла Маркса 4) К. *Каутський*. Ерфуртський програм. 5) К. *Каутський*. Соціальна революція. 6) П. *Кампфмейер*. Соціальдемократія в світлі культурного розвитку.

● **Міністерство здоровля і опікування** (бувша головна медична санітарна управа) з серпня місяця розпочинає видання часопису „Вістник Міністерства здоровля і опікування", що має бути розміром 10 арк. і виходитиме що два місяці.

● **Видавництво „Український Агроном" у Київі** розпочинає видання великого науково-громадського й літературного збірника-альманаха „*Досвід*", що вийде з друку в кінці липня місяця. „Досвід" опоряжається літературною секцією видавництва і складається по типу грубих часописів з широким програмом і відділами красного письменства, науки, публіцистики, оглядів українського й чужоземного життя, критико-бібліографичних розвідок і т. ин. До співробітництва в „Досвіді" запрохано багатьох відомих письменників і літератів.

● **Воно-ж** випускає цими днями з друку нові видання: 1) Агрономічні порадники під редакцією А. Терниченка—1. Про хліборобство 2. Про скотарство. 3. Про організацію господарства. 4. Про садівництво та городництво. (Кожен порадник—велика збірка систематизованих статей). 2) *А. Терниченко*. Курс хліборобства. Ч. І. Грунтознавство. Підручник для сільсько-госп. шкіл і агроном курсів. 3) Курс хліборобства. Ч. ІІ Загальне хліборобство. 4) *Є. Чикаленко*. Як впорядкувати хазяйство в полі. Вид. 2-е виправлене. 5) Агроном і кооператор. ІІІ-й великий збірник статей. 6) *О. Січківська*. Домашнє виноробство. 7) *Агр. Л. Григорович*. Машини в сільськім хазяйстві.

● **М. Грушевський** готує до друку такі свої книжки: „Всесвітня історія в короткім огляді" ч. V і „З історії українознавства і національного усвідомлення (Українознавство XIX в., Українська історіографія, М. Костомаров, В. Антонович. Ол. Лазаревський й инш.).

● **Видавництво Грінченкової у Київі** в близькому часі випускає з друку такі книжки бібліотеки „Молодість": Г. *Андерсен*: Казки. Кн. друга (перекл. М. Загірня). *Тальбот*: Старшини у Вільбайській школі (перекл. М. Загірня).

● **Видавництво „Співробітник" д-ра М. А. Цітрона у Київі** (раніш було — „Сотрудникъ").—в цьому році розпочало друкування на вкраїнській мові. В найближчому часі мають з'явитися такі книжки: *Астряб*: „Наглядна геометрія"; *Лебединцев*: „Алгебра"; *його-ж*: „Збірник арихметичних задач" та „Арихметика"; *Райков*: „Природознавство"; *Шмейль*—„Людина"; *його-ж*: „Людина та животина"; *його-ж*: „Рослини"; *Заленський*: „Ботаника"; *його-ж*: „Фізіологія рослин"; *Зав'ялів*: „Анатомія, фізіологія та гігієна"; *Кукулеско*: „Хемія"; *Розенберг*: „Фізика"; *Покровський*: „Космографія"; *Олександрів*: „Сільське господарство"; *Кістяківський*: „Географія України" й т. и. — Крім цілком оригінальних творів, видавництво має перекласти найбільш цінні підручники, що були видані ним на російській мові. Цікаво зазначити, що „Співробітник" є цілком не українське видавництво.

● **Видавництво „Союз" у Харькові** незабаром випускає з друку такі книжки: *проф.* М. Сумцов: Хрестоматія по українській літературі, ч. І; *проф. В. Данилевскій и А.* Богомоловъ: Народный домъ, его задачи и общественное значеніе; *проф. В. Таліевъ, пр.-доц.* А. Федоровскій, Д. Педаевъ, *В. Авєринъ* и др.: Природа и населеніе Слободской Украины, Харьк. губ. (Пособіе по родиновѣдѣнію); *Н. Хоткевичъ*: Кооперація въ Галичинѣ.

● **Те-ж видавництво** для української дитячої бібліотеки в першу чергу має видати: 1. **Казки**—ук-

раїнські народні, казки й легенди инших народів словянських, західних і східних, казки бр. Грімм, Андерсена та инших; 2. *Повісти й оповідання, вірші й байки* (українських і иностранних авторів).

● **Полтавське видавниче Т-во „Зірка"** віддало до друку такі книжки: *Томпсона. С.*—1) „Сірий ведмідь Ваб"; 2) „Вініпегський вовк". *Жуковського, В.*—„Як миші кота ховали" (казка). *Мамина-Сібіряка*—1) „Казочка про молочко, вівсяну кашку та сірого кота Мурка"; 2) „Казочка про ворону чорну голівку та жовту птичку канарку".

Літературне життя

(Звістки та чутки).

<▷ Товариство „Час" має намір уложити й видати в [illegible] швидче новий *Словник українських письменників.*

Бажаючи дати читачам як найдокладніші відомости про життя й працю наших письменників (від Ів. Котляревського до останніх днів), прохаємо в [illegible] час коли можливо вичерпуючі відповіді на подані нижче запитання. В числі запитань уміщені також „додатки". В них прохаємо зазначити те, що ви хотіли б подати про себе, не обмежуючися нашими запитаннями, або-ж просто написати коротенько свого життєписа, відкинувши нашу анкетку.

—1. Місце й час народження? —2. Соціяльний стан батьків?—3. Ваша освіта?—4. Коли вперше почали писати?—5. Де й коли було уміщено перші твори?—6. Де друкувались потім?—7. Чи були збірники творів? -8. Чим були примушені заробляти на прожиття?—9. Ваші політичні переконання й участь у громадськім житті під час 1-ої та після 2-ої револ. (по бажанню)—10. Власні додатки?

Відповідів на цю анкету поступає досить багато од письменників ріжного віку.

<▷ *При музеї Полтавської Губерніяльної Народньої Управи* засновано *„Історичний архив Полтавщини"* завдання якого єсть збірання, опис і вивчення всіх історичних документів, що мають відношення до історії краю.

В останній час, як уже зробилось відомим, знищено було дуже багато (почасти пограбовано, почасти спалено, а де-що так знищено) як громадських, так і приватних архивів та історичних колекцій, що мають величезне наукове значіння не тільки для історії Полтавщини, а навіть і всієї України. Необхідно врятувати все, що можна. Звертаючись до ріжних урядових інституцій, громадських і політичних организацій, а також і до приватних осіб за допомогою по збіранню та придбанню, як цілих архивів, так і окремих історичних документів і рукописів, Губерніяльна Народня Управа просить, не одмовити в допомозі справі великого наукового значіння,—поширення „Історичного архиву Полтавщини". При архиві єсть відділ, де збіраються і систематизуються всі документи—писані та друковані, листи, листки, постанови і протоколи, як урядових, так і ріжних громадських і політичних організацій, періодичні та неперіодичні видання, що мають відношення до революційно-національного руху на Полтавщині за останні роки. Звертатись зо всякими заявами та справками по слідуючій адресі: „Історичний архив Полтавщини" при музеї Губ. Народньої Управи. Завідуючому К. Ів. Ляховичу.

<▷ Видатний український письменник *В. Винниченко* енергійно працює над новими літературними творами. Не що давно в гурті приятелів він читав свою нову п'єсу: „Між двох сил", яка являється, певне, найкращим його драматичним твором. З величезною художньою силою і правдивістю змальовано в ній справжній трагедії духову боротьбу тих шукачів „світової правди", що сподівалися знайти її у відомій нам діяльности большевиків і мусіли так гірко розчаруватися в цих пішних „дзварах Півночі". Ця психологічна драма розвивається на кріваваму фоні історичних подій і дає глибокозмістовну картину недавнього минулого на Україні. П'єсу написано надзвичайно сценично і вона безперечно уявлятиме собою велике придбання не тільки для української літератури, а також і для української сцени.

Той же письменник закінчив одно реалістичного характеру оповідання.

<▷ Відомий публіцист і знавець літератури української *С. Єфремов* закінчує короткий популярний курс *українського письменства*. Книжка має служити підручником в середніх школах на Вкраїні.

<▷ Український публіцист Н. *Сумцов* виготовив для друку книгу під назвою „Між двома революціями" (нариси громадського життя за роки 1907—1918).

<▷ Письменник Ф. *Матушевський* закінчує працю над виготовленням зразкового *Українського букваря*, скласти якого запропонувало йому Т-во „Час".

<▷ Письменник С. *Васильченко* скінчив роботу над новою своєю п'єсою. Сюжетом для п'єси письменник взяв популярну народню пісню про Кармелюка. П'єсу читано автором в гурті приятелів.

<▷ Підготовляються до друку три томи творів *Михайла Жука* (перший том—поезії й два томи оповідань).

Цими днями *Михайло Жук* закінчає драматичний етюд.

<▷ Український письменник *Григоріїв—Наш* склав підручник української історії для початкових шкіл і перших класів укр. гімназій.

<▷ Учитель гімназії *О. Дробцюк* склав арихметику цілих чисел.

<▷ *В. Боровик* готує переклади з Мачтета Гаршина, „Страчений Рай" Мільтона.

Видавець—Т-во „Час".

Редактор—В. Старий.

Нові видання, надіслані до редакції „Книгаря".

749 **Амічіс, Е.** — Шкільні товариші. Перекл. О. Діхтяря. Вид. друге. Т-во „Час" у Київі. 1918 р. Ст. 245. Ц. 3 руб. 80 к.

Андреєв, Л. Петька на хуторі. Оповідання. Перекл. В. Старого. Вид. Т-ва „Час". Київ. 1918 р. Ст. 16. Ц. 20 коп.

Антонович, П. — Коротенька Історія Волині. (Виклад популярний). Вид. Волинськ. Губерн. Шкільн. Ради. Житомір. 1918 р. Ст. 68. Ц. 1 р. 75 коп.

Багалій, Д. — Історія Слобідської України. (З 71 малюнками і 2 карт). Видавн. „Союз" у Харькові. 1918 р. Ст. 308. Ц. 6 карб.

Білецький, Л. — Виховання емоціонально-образного мислення і творчи Т. Шевченка. Вид. педагог. журналу „Вільна Українська Школа". Київ. 1918 р. Бібліотека вчителя № 4. Ст. 16. Ц. 50 коп.

Ванькевич, К. — Коротенький християнський православний катехизис з додатком щоденних молитов. Проскурів. 1918 р. Ст. 46, in 16⁰, ц. 60 коп.

755 **Винниченко, В.** — Панна Мара. Комедія на 4 дії. Вид. „Дзвін". Київ. 1918 р. Ст. 80. Ц. 2 карб.

Гавптман, Гергарт. — Затоплений дзвін. Німецька драма казка. Переклав М. Голубець. Київ—Львів. 1918 р. Вид. друге. Накл. вид. „Серп і Молот". Ст. 135. Ц. 2 р. 50 коп.

Gassenko, G. — Ist Cholmland Polnisch oder Ukrainisch? 1918 р. Ст. 8. Ціни не зазначено.

Гетьман Петро Сагайдачний. Історичне оповідання З повісті Д. Мордовця переробила М. Загірня. Вид. друге. Ст. 128., ц. 1 р. 80 к.

Гладкий, М. — Практическій курсъ украинскаго языка. Житомір. 1918 р. Ст. 152. Ц. 5 карб.

760 **Грінченко, Б.** — Серед крижаного моря. (Оповідання). Пяте вид. з малюнками. Київ. 1918 р. Бібліотека „Молодість". Ст. 91. Ц. 1 р. 60 к.

Грунскій, Н. — Украинское правописаніе, его основы и исторія. Изд. Т-ва „Знаніе". 1918 р. Київ. Ст. 30. Ц. 1 р. 60 коп.

Грушевський, М. — З старих карток. (Оповідання). Київ. 1918 р. Ст. 95. Ц. 1 гривні.

Його-ж. — На порозі нової України. (Гадки і мрії). Київ. 1918 р. Ст. 120. Ц. 5. 20 гривен.

Давидовський, Гр. — На чужині. (на мішаний хор). Київ. 1918 р. Ст. 4. Ц. 2 руб.

765 **Демуцький, П.** — Перший десяток народніх українських пісень. Ст. 8. Ц. 2 карб.

Його-ж. — Другий десяток народніх українських пісень. Ст. 7. Ц. 2 карб.

Довгополюк, М. — В хвилях життя (нариси). Ахтирка. 1918 р. Ст. 50. Ц. 75 коп.

Його-ж. — В дні неволі. Ахтирка. 1918 р. Ст. 32. Ціни не зазначено.

Доманицький, В. Життя Тараса Шевченка. Одеса. 1918 р. Вид. „Селянсь а Самосвіта". Ст. 16. Ц. 20 коп.

Дурдуковський, В. — Матеріяли для шкільних ранків і вечірок в память Тараса Шевченка. Вид. жур. „В. Укр. Шк." Бібліотека вчителя № 5. Київ 1918 р., Ст. 15. Ц. 35 к.

770 **Журнали і протоколи комісій** Губерняської Народньої Ради. Вид. Київ. Губерн. Нар. Самокр. Київ. 1918 р. Ст. 55. Ціни не зазначено.

Залізняк, М. Нариси про національне питання. Вид. „Серп і Молот". Київ. 1918 р. Ст. 144. Ц. 2 карб.

Коваленко, Гр. — Арабська земля і Магометова віра. Вид. „Сяйво" у Черкасах. 1918 р. Ст. 48. Ц. 1 карб.

Кононенко, М. С. — Хвилі. Ч. III. Полтава. 1918 р. Ст. 160. Ц. 2 карб.

Його-ж — Хвилі. Ч. IV. Полтава. 1918 р. Ст. 160. Ц. 2 руб.

775 **Ловецький, Ф.** — Короткий моск.-укр. словник для юристів. Київ. 1918 р. Ст. 29. Ц. 1 карб. 30 коп.

Лондон, Д. — Бог Батьків. (Оповідання). Бібліот. Світової Літератури. № 1. Вид. Й. Масевського Київ. 1918 р. Ст. 30. Ц. 70 коп.

Мамин Сібіряк, Д. — Пригоди статечної миші. (Перекл. учнів IV кл. першої Укр. Катерин. гимназії). Українське вид. в Катеринославі. 1918 р. Ст. 16. Ц. 30 коп.

Манжура, І. Поезії. З додатком біографії написаної Д. Щукиним. Вид. „Сіяч" у Черкасах. 1918 р. Ст. 86. Ц. 1 карб. 25 коп.

Методы обученія въ начальнихъ школахъ Таврической губ. Ч. I. Обученіе грамотѣ, чтенію и письму. Склав В. В. Симоновскій. Вид. Тавр. губ. Земства. Симферополь. 1918 р. Ст. 169 in. 8⁰ Ціни не зазначено.

780 **Молитовничок** щоденних молитов. Для любих діток українською мовою уложив свящ. К. Ванькевич. Проскурів. 1918 р. Ст. 16 in 32⁰. Ц. 20 коп.

Московсько-Український словник Т-ва „Час“. Київ. 1918 р. Ст. 234. Ц. 3 р. 50 к.

Мрія. (Сопіл екранове з супров. фортепіано. Зложив Е. В. Криськовський. Львів. 1918 р. Ц. 1 карб.

Назарук, Осип. — Формальні проблеми української державности. Вид. „Вернигора“. Київ. 1918 р. Ст. [illegible]. Ц. 50 коп.

Ожешкова, Е. — Gloria Victis! (Побореним слава!) Переклад з польської С. Тобілевич. Вид. Т-ва „Час“ Київ. 1918 р. Ст. 18. Ц. 50 коп.

785 **Пахаревський.** — Оповідання. Книжка 1. Вид. друге. Вид. „Січ“ у Черкасах. 1918 р. Ст. 110. Ц. 1 карб. 50 коп.

Його-ж — Оповідання. Книжка 2. Вид. друге. Вид. „Січ“ у Черкасах. 1918 р. Ст. 185. Ц. 2 карб. 10 коп.

Polyglott, G. — Schnellste Erlernung jeder Sprache. Ohne Lehrer. Ukrainisch. Ст. 29. Ц. 50 шагів.

Про небо. За Фламаріоном росказав С. Черкасенко. Вид. друге. Вид. „Січ“ у Черкасах. 1918 р. Ст. 85. Ц. 1 карб. 30 коп.

Рабіндранат Тагор. — „Садовник“. Ліричні поезії. Вид. Юр. Сірого. Вид. „Дзвін“. Ст. [illegible]. Ц. 2 карб. Київ. 1918 р.

790 **Рай, Ляля Лайпат.** Сучасне політичне становище Індії. З німецької мови переклав Ю. О. Видавництво „Сіра і Молот“. Київ. 1918 р. Ст. 47. Ц. [illegible] коп.

Синявський, О. — Короткий нарис української мови. (З лекцій читаних на українських курсах у Харкові 1917 року.) Вид. „Союз“ у Харкові. 1918 р. Ст. 54. Ц. 1 р. 25 коп.

Старицька-Черняхівська, Л. Гетьман Петро Дорошенко. Вид. Т-ва „Час“ у Київі. 1918 р. Ст. 172. Ц. 3 карб.

Сумцов, М., проф. — Старі драми української народної словесности. Вид. „Січ“ у Черкасах. 1918 р. Ст. 12. Ц. 20 коп.

Його-ж — Старі драми української народної словесности. Вид. „Січ“ у Черкасах. 1918 р. Ст. 32. Ц. 40 коп.

795 **Його-ж.** — Начерки розвитку української літературної мови. Вид. „Союз“. Харків. Культ. Істор. бібл. під ред. проф. Багалія. 1918 р. Ст. 40. Ц. 1 карб.

Стебницький, П. Я. Украина въ экономикѣ Россіи. Петроград. 1918 р. Ст. 31. Ціни не зазначено.

Сушницький, Ф. П. — Методи українознавства. Вид. „Вільна Українська Школа“. Бібліотека вчителя. Київ. 1918 р. Ст. 8. Ц. 15 к.

Його-ж Народність в творах Шевченка. Вид. жур. „Вільна Українська Школа“. „Бібліотека вчителя“ № 3. Київ. 1918 р. Ст. 16. Ц. 45 коп.

Толь, М. Хвалили зневіря і шукали (Драматичний нарис на 1 дію). Ахтирка. 1918 р. Ст. 16. Ціни не зазначено.

800 **Ткаченко, Д.** Пісні та вірші. Симферополь. 1918 р. Ст. 22. Ціни не зазначено.

Франко, І. — Збірничок творів. Вид. „Сельська Самоосвіта“. Одеса. 1918 р. Ст. 16. Ц. не зазначено.

Його-ж Іван Вишенський. На Святоюрській горі (Поеми). Київ. 1918 р. Вид. Т-ва „Вернигора“. Літер.-іст. секція, ч. 8. Ст. 64. Ц. 1 р. 20 коп.

Чепіга, Я. — Вільна Школа. Вид. „Українська Школа“. „Українська Педагогічна Бібліотека“. Ст. 72. Ц. 1 карб. Київ. 1918 р.

Чехов, А. — Біглобрю. Оповідання. Перекл. Ю. Русов. Вид. „Українська Школа“. Ст. 11. Ц. 25 коп. Київ. 1918 р.

805 **Шевченко, Т.** — Катерина. Т-во ім. Всеукр. Учит. вилав. Т-во. Київ. 1918 р. Ст. 39. Ц. 1 гривня 10 шагів.

Шелухин, С. На віку і теми. З сопоша. Вид. Золотон. Т-ва „Просвіта“. 1918 р. Ст. 15. Ц. 20 коп.

Шугаєвський, В. — Монета и денежный счетъ въ Лѣвобережной Украйнѣ в XVII вѣкѣ. Вид. Т-во „Слобожанська Думка“. Чернігів, 1918 р. Ст. 17. Ц. 1 руб. 50 коп.

Яновська, Л. — Дайте то перший скинає та свої у їй не буває (Лісова квітка). Комедія на 4 дії. Вид. четверте. Вид. „Криниця“. Київ. 1918 р. Ст. 88. Ц. 1 р. 50 коп.

809 **Вона ж.** — На сінокосі. Жарт. на 1 дію. Вид. „Вік“. „Сельська бібліотека“ № 24. Третє видання. Ст. 32. Ц. 35 коп. Київ. 1918 р.

Т-во „ЧАС“ останніми часами видало такі нові книжки:

Спекторський Є. Основи права державного (Пер. О. Вечерницького)	1	50
Свенціцкий Ів. Основи науки про мову українську	1	60
Тимченко Є. Українська граматика	2	25
...расенко Сп. Рідна школа, читанка I	1	30
...ж. Рідна школа, чит. II	2	10
...га Я. Задачник для початкових народніх шкіл, рік другий	—	65
...менко В. Загальні принципи українського правопису		25
...га Я. Методичні замітки до навчання грамоти по звуковому методу	—	40
...голь М. Тарас Бульба (переклад М. Садовського)	2	—
...ець О. В Тарасову ніч (драматичні картини для роковин смерти Т. Шевченка)	—	35
...Аміціс Е. Шкільні оповідання, кн. I. (За рідний край. Маленький лицарь. В поміч батькові. Хлопчик-барабанщик. В лікарні)	—	60
...дні". Оповідання з чужих мов (Джіовані Чіамиса - Родзевичової, А. Доде, Арне Гарборга, Гі-де Мопасана, К. Міксата, М. Коцюбинської й инш.), т. I	2	25
...ць О. „З журбою радість обнялась“, поезії, кн. I, вид. друге	1	40
...ул Д. З зелених гір (поезії)	1	60
...вський М. Спомини з російсько-турецької війни 1877—78 р.	1	50
„Бім-бом, дзелень-бом!“ Нар. казочка, 8 великих малюнків в багатьох фарбах художника О. Судомори	2	50
...у чорній фарбі для розмальовування	—	—
„...рибідашка“. Нар. казка мал. О. Судомори	2	50
Старицька-Черняхівська Л. Гетьман Петро Дорошенко (драма)	3	—
...овський А. Український правопис (словничок)	—	85
...нний словник старовинних Українських слів	—	75
...сковсько-Український словник „Час“,	3	50
Американські оповідання. Упорядкував В. Старий	2	—
Старицька-Черняхівська Л. Останній сніп, вид. 2.	—	70
Д. Аміціс Е. Шкільні товариші (щоденник школяра). 2-е вид.	3	80
Гоголь М. Ревизор, комедія (перекл. М. Садовського).		
Ожешкова Е. Gloria victis. (Оповідання).		
Гаршин В. Чотирі дні. (Оповідання).	—	25
Андреев Л. Петька на хуторі	—	20
Старицького М. Богдан Хмельницький	2	75

„ВІДРОДЖЕННЯ“

Щоденна Безпартійна Демократична Газета

(з ілюстрованим додатком).

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ: на місяць 8 карб., на 3 місяці 24 карб.

Передплата приймається тільки з першого числа кожного місяця.

...ви друкування оповісток: на 1 сторінці 2 карб. 50 к., на 4 сторінці 1 карб. 20 коп. за один рядок і шпальту за кожний раз. Особам, що шукають працю—1 карб. 50 коп. за 3 рядки за один раз.

Адреса редакції і контори: Київ. Театральна площ. № 48-а, телефон 57-16.

Приймається передплата на 1918 рік

на двохтижневий кооперативний журнал

„Кооперативна Зоря“

(рік видання перший),

що видається коштом і заходами Дніпровського Союза Споживчих Товариств, у КИЇВІ.

Журнал ставить своїм завданням поширення, як серед членів кооперативів, так і серед ширшого загалу ідей кооперативних, буде розробляти та всебічно освітлювати питання, що цікавлять працьовників і участників кооперативного руху, буде допомагати їм несхибно прямувати шляхом широкого розвитку кооперації до кращого життя.

Журнал буде мати на меті обслуговування переважно споживчої кооперації на Україні.

Передплата: на рік—12 карбов.; на півроку—6 карб.; на чверть року—3 карб.;

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ і КОНТОРИ: Київ, Інститутська, 4. Дніпровський Союз Споживчих Товариств.

Товариство „ЧАС“ у Київі

ПРОДОВЖУЄ НА 1918 РІК ВИДАННЯ

й приймає передплату

НА МІСЯШНИЙ КРИТИЧНО-БІБЛІОГРАФИЧНИЙ ЧАСОПИС

Книгарь

літопис українського письменства.

(РІК ВИДАННЯ ДРУГИЙ)

Часопис „Книгарь“ подає повні відомости про діяльність всіх українських видавництв; оповіщує про нові видання й плани кожного видавництва; про всі книжки, що вийшли або мають вийти.

„Книгарь“ при участи відомих українських письменників і знавців з ріжних спеціяльностей дає оцінку кожного видання; сповіщає про його зміст, зазначає його якости й хиби.

Ціна часопису „Книгарь“ з пересилкою на рік 15 карб., на три місяці [illegible] карбованців. Перші числа часопису „Книгарь“ за 1917 рік досилаються новим передплатникам за окрему платню [illegible] рубл. Оповістки видавництв по 50 к. за рядок.

Гроші на передплату надсилати по адресі: Київ, Володимирська 42, „ЧАС“, редакція „Книгаря“.

Видавець— *Т-во „Час“*. Редактор— В. *Старий*.

КНИГАРЬ

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА

ТОВАРИСТВО „ЧАС" У КИЇВІ

1918.

Ч. ДВАНАДЦЯТЕ-ТРИНАДЦЯТЕ Ц. 3 КАРБ. СЕРПЕНЬ-ВЕРЕСЕНЬ

Зміст 12-13 ч. „Книгаря“. † **Пам'яти І. М. Стешенка** (некролог). *С. Єфремов.*—**Од літературщини до літератури.** (На згадку про Гр. Квітку-Основ'яненка). *К. Широцький.*—**Кольорові попери** *С. Паночіні.*—**Живий труп. Критика і бібліографія.** Одділи: І. Історія.—II. Публіцистика.—III. Економика.—IV Красне письменство.—V. Педагогика і школа.—VI. Видання для дітей.—VII. Справочники.—VIII. Інформаційні видання. — IX. Сільське господарство. — X. Поезія. —XI. Музика.—XII. Театр і пьеси.—XIII. Релігія та церква. **Видавнича хроника.**—**Літературне життя** (звістки та чутки). **Листування редакції. Нові книжки.** (810-883). Оповістки.

Книгарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА.

Київ. Рік видання другий. **Серпень-Вересень, 1918 р.** **Число 12-13.** Виходить що-місяця.

† Пам'яти І. М. Стешенка.

У неділю, 4-го серпня Київ ховав І. М. Стешенка — першого Українського міністра народньої освіти. Учені дадуть критичну оцінку його наукової діяльности, — в цій же невеличкій замітці я хочу тільки пригадати шлях його життя... він видався коротким.

Приїхав Стешенко у Київ 1892 року. Перший раз мені довелося побачити його в господі М. В. Лисенка: — тоді збірались там всі молоді літературні сили. Хтось привів молодесенького студентика з Полтави, — то був І. М. Стешенко, який і прочитав на засіданні свій прекрасний переклад поеми Франсуа Коппе. Цей переклад звернув на себе увагу всіх присутніх, — нова літературна сила на нашому обрію. такому тоді ще убогому.

І. М. Стешенко одразу увійшов в українське життя м. Київа: літературні українські праці, питання українського життя, — от чим жив тоді І. М.

В той час, ще зовсім молодим студентом, років 19—20, він переклав уже „Метаморфози“ Овідія з латинської мови, силу віршів Франсуа Коппе, Беранже та инших французьких авторів. Майже вся діяльність українських літераторів переносилася на той час до Галичини: в Російській Україні годі було й дбати і гадати про український журнал. І от, І. М. стає невтомним співробітником „Зорі“ та „Правди“. Друкує і свої поезії, „Сонети“ й „Росинки“, і белетристичні твори, і драми, (драму „Мазепа“ нагороджено премією), і публіцистичні твори.

За часи університетської науки, І. М. своїми великими здатностями звернув на себе увагу професорів.

За свою росправу про Гоголя він одержав медаль, скінчив з видатним успіхом у 1896 р. університет і почав готуватися до професорської діяльности. Своєю спеціяльністю він обрав словязнавство, тісніще — українознавство. Несподіваний трус, а потім арешт, пробування у в'язниці та висилка з Київа з забороною в'їзду в університетські та губерські міста, відсунули надовго, — тоді здавалось навіки, — думку про професуру. Проте І. М. не втратив енергії і не залишив літературної і наукової праці, але більше уваги присвячував він публіцистичній та науковій діяльності.

Першою його науковою працею була моноґрафія про Котляревського, спершу друкована в „Київській Старині“, потім (р. 1898) видана окремою книжкою. За цю моноґрафію Російська Академія Наук присудила І. М. звання ла-

уреата академії. Крім цієї монографії І. М. дав ще багато праць до цього питання: критичну біографію Котляревського, критичне видання його творів і т. н. Свої наукові праці містив І. М. у Львівських „записках Наук. Товар. імени Шевченка“, в „Київській Старині“, в „Україні“, а потім в Записках Наукового Товар. ім. Шевченка у Київі, в Л.-Н.-В., в російських часописах, в українській та російській пресі. З його творів, виданих окремо, зазначимо: „Історія Української Драми“, „Українські шостидесятники“, розвідки про Шевченка, Марка Вовчка, Гоголя, Олексу Стороженка, Коцюбинського, Лесю Українку, Галицьких літераторів — Франка, Кобилянську, Стефаника. Збірав і зібрав силу матеріялу для українського словника.

Працював І. М. до останнього дня свого життя і на ниві публіцистики і поезії. Це його перу належить той гімн, що заспівала з першим подихом революції молода Україна—

Гей, не дивуйте, добрі люде,
Що на Вкраїні повстало,—
Вільно зітхнули змучені груди,
Сонечко правди засяло.

„Вільно зітхнули змучені груди“ з повним правом міг сказати це про себе І. М. Вони зітхнули вільно... та не на довго.

Тягар російського життя болюче давив груди І. М., бо І. М. не обмежував свого життя своїм кабінетом,—літературною та науковою діяльністю, він віддавався душею громадським та політичним інтересам.

Разом з Лесею Українкою він перший озвався на поклик покійного М. В. Ковалевського і з'организував перший український соціял демократичний гурт. Ця праця, як звичайно, переривалася арештами, трусами, засланнями, але те не спиняло І. М. Ім'я його при кожній нагоді потіпувалося „Кіевляниномъ“, „Кіевомъ“, та иншими чорносотенними й подібними їм органами, і ці „caveant consules“ давали добрі наслідки. У 1897 році його було запроваджено до в'язниці, вислано з Київа, позбавлено права педагогичної діяльности; в 1905 році новий трус, новий арешт, нове позбавлення права служби; з початком війни —трус, арешт і погроза далеким засланням, якого з великими заходами ледве пощастило І. М. уникнути.

Цькування ворогів переслідувало І. М. до останнього кроку, але в громадськім житті є тягар ще важчий... непевна ласка товаришів...

І. М. все життя жив громадським і політичним життям,—він був соціялистом Цей потяг до соціялизму походив з щирої гуманности. З політики він не робив собі кар'єри, ні популярности, не замикався з своєю політикою в тісненьке коло приятелів, — у власному житті „політиком“ він не був, — любив людей; політичну працю визнавав, як шлях до блага людськости; обстоював і провадив тільки культурну боротьбу. „Школа“ була йому тим хрестом, на якім стояло „сим побідиши“. З 1896 р. І. М. зайнявся педагогикою і був він „пастирем добрим“. Хто знав І. М. яко педагога, яко лектора, знає, як любили його учні й слухачі; зносин з своїми учнями І. М. не переривав до останніх днів, він був дійсно їх другом і порадником і по-за порогом школи. Яко талановитий лектор і промовець, І М. відомий не тільки в Київі, а і в Катеринославі, Одесі, Полтаві, Єлисаветі і по инших містах України. Крім Ком. школи та гімназії, викладав він лекції на вищих жіночих курсах, в музично драматичній школі, на учительських, на інструкторських курсах, то що. Жодне урочисте громадське свято не упорядковувалось без участи І. М. Кілька разів виступав І. М. з курсами лекцій по українській літературі і т. п.

В 1917 році коли з'организувалося українське громадянство і почало добувати прав на самостійне життя, — І. М. обрали генеральним секретарем по справах Освіти. Він одразу прийняв цю посаду, без вагання, без фарисейського одмовляння, без покликання на свою нездатність, непідготованість... без всіх цих „сміренно-мудрих“ заходів, що лишають иншим орання цілини, а собі — лише критику, та докори. Знав він, що важить такий портфель і підняв його на плечі, віддався праці всією силою свого великого і щирого патріотизму.

Всім відомо, скільки образ прийняв І. М. від ворогів України і „чорносотенців“ і „соціялистів з К. Мислі“ і — сором згадати—від декого з „свідомих“

українців за свою щиру діяльність. Ім'я його не сходило з уст доброчинних російських учителів. Коли прийшли „большевики". вони кинулись розшукувати І. М., щоб повести його під розстріл. Зімою, в страшну завірюху подався І. М. пішки з Київа... і врятувався на той раз від большевицьких куль...

Здавалось, доля усміхнулась І. М. Заборонена йому минулим урядом професорська діяльність нарешті стала можливою, і він мав на думці віддатись цілком професурі. Дужий, молодий, талановитий учений, запальний оратор — він став-би окрасою українського університету. проводарем молоді..., але лихій долі України стало те на перешкоді.

Похорон І. М. став чимось надзвичайним; тільки він виявив українському громадянству, наскільки це була потрібна Україні людина, наскільки він одповідав своєму призначенню, як любили його, не „славнозвісні", а учні, селяне, учителі, товариші.

Теплим дощем лилися промови над уквітчаною могилою І. М. Славили його, яко першого міністра, яко ученого, літератора, соціялиста, громадянина. В сильній та чулій промові виголошеній польською мовою визнано було великі заслуги І. М. перед польським народом за права національної школи, які він оборонював за часи своєї служби; селяне дякували за селянські гімназії, а гімназисти плакали, проводячи в далеку дорогу свого учителя і друга, плакали і українці, і евреї-комерсанти, і селянський хлопчик пастух.

Упав камінь в воду, сколихнулась вода, побігли по ній широкі кола, допливли до сонного берегу, плиснулися тихо раз. два... і затихла вода, замкнулась над камінем на віки... так і життя.

Але життя І. М. не зникне на-віки під хвилями забуття. Його енергія, його діяльність, його любов оживуть і житимуть в житті вільної України.

Над могилою його що-дня сходяться учні, прикрашають її квітками і тяжко тужать за своїм заступником - другом.

Міністр, над могилою якого плачуть дорослі, юнаки і діти, був дійсно народним міністром і сином України.

Од літературщини до літератури.

На згадку про Гр. Квітку-Основ'яненка.

Стаття Сергія Єфремова.

Гр. Квітка.

Доводиться знов до старовини вертатись, згадуючи одного давнього письменника з приводу його літературного ювилея. Ювилей, коли хочете, навіть подвійний: допіру минуло 140 років, як народився, і рівно 75 років, як помер Григорій Квітка. Роки, як бачимо, не малі, але иноді хороше себе почуваєш, коли можеш од сучасного блазенства хоч на мить заховатись за муром довгого ряду літ. Єсть там щось лагідне, заспокійливе, тихомирне—як на тихому кладовищі: царство смерти віби, людського гомону й галосу не чути, а роскішні дерева, буйна рослинність та щебетання пташок нестишиме всіма голосами власне про життя, а не про смерть промовляють. З минулого тільки підвалина до майбутнього, а сучасне - міст між ними. І коли підвалина добра, то й стане на ній теж

міцна будівля хоча б місточок між їми й був нівроку собі поганенький. З Квітки й маємо одну з таких міцних підвалин.

Квітка... сучасні літературні круги трохи кривляться, це ім'я почувши: старовина! Проте невибагливий читач звичайний вимагає все нових та нових видань цієї старовини, як і инших піонерів нашого письменства і відродження. Хто має з них рацію? Гадаємо — обоє. Писати так тепер, як писав колись Квітка, звісно, не можна і не треба. Але можна і треба читати і перечитувати ту давню старовину, що ховається од нас за мурами довгого ряда літ. Можна і треба не тільки через те, що це наша минувшина, з якої через міст сучасности майбутність виростає, а й через те, що в тій минувшині криються скарби об'єктивної, невмірущої вартости, які варто оновляти и пускати в діло, в щоденний оборот за для них самих.

От і Квітка. Малоосвічений, але з добрими культурними традиціями, з основами „сковородинства", що стало було немов познакою культурної того часу людини на Слобожанщині — Квітка почав писати, як знаємо, по російському. Про ці свої писання він й сам згодом, під старість, згадує не дуже прихильно. „Съ таковыми познаніями, — признається він у листі до Плетнева, згадавши про вбогу свою науку, писатели „не бываютъ". Молодость, страсти, обстоятельства, служба заставляли писать: но какъ?—Я въ это не входилъ. Еже писахъ—писахъ!" Був з Квітки звичайний тоді провінціяльний російський письменник, *Ѳалалей Повинухин* — і псевдоніма собі добрав відповідного до тодішньої російської моди,—письменник, яких десятками постачала розбуркана провінція, але на яких згорда поглядала письменська столиця— всі оті „Телеграфи" і „Телескопи", „Бібліотеки для Чтенія" та „Сѣверныя Пчелы". І згинув би отак собі Ѳалалей Повинухин згодом і ніхто б про його не згадав, хіба що майбутній історик, переглядаючи пильно пожовклі листки старих альманахів, кинув би кілько поблажливих слів на його літературну могилу. І, щоб вийти з болота провінціяльного любительства на свіже плесо справжнього письменства—треба було переродитись. Треба було стати на щиро-народній — на Україні на український—ґрунт. Треба було зволокти з себе „ветхого чоловіка" — отого Ѳалалея Повинухина і на-ново вродитися—вже на Грицька Основ'яненка. І тільки по такій операції, переродившись на Основ'яненка, давній Повинухин міг придбати, і придбав справді і певне обличчя, і ходу добру, і блиснув таким хистом, якого мури довгого ряду літ од нас заступити не можуть, і нарешті перший у світовому письменстві взяв щиро народницьку й народну ноту, дістав до рук свою власну склянку, з якої пив з достоїнством і яку нам, нащадкам, лишив не порожню. А вся причина в тому, що Ѳалалей Повинухин на Грицька Основ'яненка переродився.

Як воно сталося — про це сам Квітка з щирою незграбністю оповідає в листах до того ж таки Плетнева. „По случаю, — пише він тією російською мовою, що вже й тоді була анахронизмом, — былъ у меня споръ съ писателемъ на малороссійскомъ нарѣчіи. Я его просилъ написать, что либо серьезное, трогательное. Онъ мнѣ доказывалъ, что языкъ неудобенъ и вовсе неспособенъ. Знавъ его удобство, я написалъ „Марусю" и доказалъ, что отъ малороссійскаго языка можно растрогаться. Здѣшніе предлагали мнѣ напечатать и я, предохраняя себя отъ насмѣшекъ русскихъ журналистовъ, написалъ „Салдацькій патрет". Так народився Основ'яненко. Що це випадок був? Ні, не випадок. Народився він через те, що сам болюче відчував, як йому тісно в чужому вбранні того Ѳалалея Повинухина, як убрання це в одні́м місці муляє, в иншім само тріщить по цілому, а все загалом не одповідає насамперед правді життя й його непохитним вимогам. „Мнѣ было досадно,—писав Квітка в иншому листі до Плетнева ж таки — что всѣ летаютъ подъ небесами, изобрѣтаютъ отрасли, характеры; почему бы не обратиться направо, налѣво и не писать того, что попадается на глаза"? Літав під небесами, „изобрѣталъ отрасли, характеры", тобто вигадуючи щось небувале й Ѳалалей Повинухин, як і инші провінціяльні та столичні Повинухини. Основ'яненкові ж, який жив під чужим убранням цього Повинухина, було це прикро, було органично не до души й не до мислі. То була не література, а літературщина—бліда, анемична, позбавлена соків і красок життя, чужа йому і безконечно од його далека. Позбавлена свого літературного життя, Україна жила тоді відгуками столичних змаганнів, переймаючи їх тільки формально, поки її письменники „літали під небесами", строючи небувалі „отрасли, характеры". Та оглядаючись навкруги, талановитіщі люде бачили, що вся ота літературщина тут ні до чого, що всі оті вигадки, од мови почавши й на високих „ха-

...актерах“ скінчивши, доброго слова не варті, коли рівняти їх до живого життя — „того, что попадается на глаза“. Воно вабило до себе очі своєю искрявою ріжноманітністю. Перед його живою мовою, перед могучою піснею яка бліда була ота позичена літературщина!... І наш Фалалей Повинухин не видержав. Анемичний Повинухин помірає, а натомісць повстає міцна постать Основ'яненка.

Переродившись на Основ'яненка, себто виступаючи з українськими оповіданнями народньою мовою, Квітка починає — „Салдацьким патретом“, ніби „латинською побрехенькою, по нашому росказаною“, але по суті таким реальним і навіть реалістичним малюнком, з самого життя вихопленим, до якого не додуматись не тільки повітовим Повинухиним, а й столичним корифеям од письменства. І характерно, що Квітка знає, що робить. Почитайте лишень його „Супліку до пана іздателя“: там він „на догад буряків“, але досить виразно виказує, що „не усе ж для москалів: може б треба і для нас що небудь“, маючи до того ж на увазі, що „як говоримо, так і писати треба“. Мабуть ще більше переконала перерожденного в Основ'яненка Квітку, що став він на правдиву дорогу, ще одна річ, про яку теж маємо власне автентичне посвідчення в датованих вже листах до Плетнева. „Извѣстность моихъ сказокъ, — пише він, — разохотила здѣшнихъ переложить ихъ по-русски, и совершенно по-русски, точно какъ вы желаете. Слушаемъ въ чтеніи: и что же? Малороссы, не узнаемъ своїхъ земляковъ, а русскіе... зѣвають и находять маскерадомъ; выраженія, несвойственныя обычаямъ, изъясненія—національности, дѣйствія—характерамъ, мыслящимъ по своему, - й брошена, хотя правду сказать, переводъ былъ сдѣланъ и вычищенъ отлично“. Це — одворотна спроба вернутись до Повинухина од Основ'яненка і вона, як argumentum a contrario, самим ділом довела останньому всю анемичність першого. Риса надзвичайно цікава й характерна. Спроби такі робили всі наші письменники тієї доби, аж до самого Шевченка—і результат завжде один і той самий: нічого путнього не виходить. І не могло вийти, бо це ж було вороття назад, до безсилого і безґрунтовного Повинухина, себто до того щабля, який український письменник уже переступив з того моменту, як став українським письменником. Вертатися од того, що бачив він кругом себе, од реального малювання живого життя й живим у данних обставинах словом, до того, що Квітка назвав літаєням під небесами — це вже психологично було занадто важко. Підпестися до Основ'яненка Повинухин міг, але Основ'яненкові до Повинухина впасти—це було б уже надприродньою річчю, справжнім занепадом.

І от, коли анемичний Повинухин справді міг здаватись „ужаснымъ провинціаломъ“ для всяких столичних письменників, то з Основ'яненком инша вже була справа. Правда, літературні диктатори того часу пробують і з Основ'яненком тії ж самої поблажливо-глузливої пісні заспівати. Але тут вони вже самі попеклися, не доглянувши, як сучасники, того факта, який нам, нащадкам, кидається сам у вічі. Українські повісти Квітки з народнього життя були першими, в яких реально змальовано селянське життя. Французька й німецька літератури, в особах Жорж Занда та Ауербаха, опізнились проти нашого автора на якийсь десяток літ; російська з Тургеневим та Григоровичем ще більше. З Основ'яненком у світову літературу вступив мужик — та потрінувана і зганьблена маса простолюддя, що незабаром займе своє місце в письменстві на покуті. А що це був український мужик, то петербурзські мудрагелі попробували були його висміяти: провінціялізм, мовляв, — але ніяке глузування й ніяке трактування згорда не можуть з перед наших очей закрити факти світової ваги. А факт маємо такий, що цей „провінціалъ ужасный“, цей висміюваний колись письменник, цей Основ'яненко розпочав нову сторінку в історії світового письменства, і саме тому, що лишився „провінціялом“: „живя въ Украйнѣ, — як писав знов же до Плетнева,—пріучался къ нарѣчію жителей, я выучился понимать мысли ихъ и заставилъ ихъ своими словами пересказать ихъ публикѣ“. І коли од пишних диктаторів літературних того часу й слід загубився—хто ж бо й справді тепер може читати якого-небудь барона Брамбеуса?—то скромний Основ'яненко от й зараз ще викликає сльози на очах у багатьох читачів своїх — з категорії невибагливих.

От тільки ми, цехові літератори, кривимося трохи: старовина, мовляв, наївність. Так, старовина... Але такої побожної пошани до слова, але такого серьозного відношення до свого письменницького діла, але такого захоплення своїми героями і героїнями„ все в квітках і запасках“ — не ва-

дило б і нам у того старого письменника повчитись. Він бо довгий шлях од Фалалея Повинухина до Грицька Основ'яненка—той шлях, який багатьом з нас готовим достається,—власними пройшов ногами і гірким досвідом—навчивсь його цінити. Цей досвід—і за наших ще часів на Україні річ не зайва.

Кольорові папери.

Стаття проф. К. Широцького.

Віддавна істнує звичай книжку вкладати в оправу з шкури, полотна або з паперу (бібули); то належалося на Україні до штуки „інтроліґаторської“ (переплетної), але її в руки оправника—інтроліґатора книжка попадала вже не „гола“, а в „сорочці“.

Ще від часів античних книжці давали багато оздоблений титул—звичайно архитектурного типу (портали — вхід до книги) а згодом уживали й иншої орнаментації—часом в декілька фарб, що клалися механично з тої пори як було винайдено друкування книг. Тоді до титулу книжкового чи до входового листа було додано й верхню сорочку чи обгортку, що так само мала свої оздоби, правда далекі вже від того, щоб символізувати зміст книжки, як то бувало звичайно з орнаментацією „титулів“.

Такі сорочки звичайно з кольорового паперу маємо ми й на наших українських стародруках—Львівських, Київських, Чернигівських, Почаївських і часом настільки інтересні своєю орнаментацією, що ця галузь штуки потрібувала би мати свого осібного дослідника.

Уживалося на такі обгортки грубого паперу ріжних кольорів однотонового або орнаментованого, але завше мальованого лиш з одного боку; спідня частина обгортки зоставалася білою. Орнаменти на фарбованому якимось (червоним, чорним, жовтогарячим, зеленим) тоном папері накладалися пензлем через припорошку, або—прорізаний трафарет, бували писані рукою й друковані з ритованого кліша, (пізніще й иншими способами) а також витискувані вглиб або пуклясто—рельєфом. Для деяких книжкових типів в XVIII в. в Печерській Київській друкарні умисне навіть заготовлювалися кліша, яких спеціяльно уживали до одної й тої ж книжки на кожній обкладинці.

В тій самій Печерській друкарні, що мала за Київом в Радомишлі свою паперню і що була взагалі після Львівської друкарні осередком Українського друкарства, був свій штат малярів і ритовників, про яких згадує Павло Аленський і котрих ми знаємо по іменах в великому числі. Вони й давали нам ту інтересну галузь орнаментаційної штуки, що вводить нас взагалі до орнаментації на так званих мальованих тезисах, афишах, шпалерах, вибійках й т. и.

Потреба до мальованої зверху книги, яку ті майстрі ввели, глибоко закорінилася в нашому народі й він дотепер оздоблює визерунками палітурки своїх книжок, маючи собі приклади в роботах старих дяків і в ріжних кунштах, добуваних до цієї пори у Почаїві, де вони розмальовуються саме в той спосіб, що й в XVII в.—зеленкою, ма... нією, сурьком та баканом.

Уживання кольорових паперів до книжкових обкладинок на Україні не було чимсь виключним; звичай прийшов сюди з заходу; він був відомий в Італії, а також кольористі, розцвічені папери знали в Греччині і в Туреччині. На Україні, як і в Італії в XVI—XVII вв., був особливий попит на мальовані тканини для обтяжки стін так звані „колтрини“—тож був готовий склад визерунків і для кольорових паперів. Так мальовані полотна між иншим українські художники вивозили й за кордон.

Мальовані полотна уживалися теж до обкладинок книжних, але коли в хатньому вжитку їх заступили паперові шпалери, то тоді кольористі папери на книжках діставали одні й ті ж зразки—спільні з тодішніми оздобами тканин та инш.

Стилі ренесансові—барок, рококо, класичний—можна увесь час слідити там й там.

В шпалерових окрасах будинків уживалося й щось подібного до інкрустацій чи викладок з ріжних паперів — викладалися окремі пано, а на них наліплювалися квіти, вазони, вази бордюри. (Искорщина Розумовських в Козельці); те саме бачимо й на книжках—иноді узір обкладинки виложено з ріжнокольорових шматочків.

Наприкінці XVIII ст. з'явилися мармуровані обкладки для книг і живуть до-нині. ...те ж не без впливу хатніх шпалерів, з ...рих по дуже давній традиції викладали ...„під мармур" цоклі хатніх стін. Уживання мармурованого паперу до книг цілком ...доречно, бо мармурування хоч би й іміоване, може належатися лише стіні—тільки не книзі.

Таким чином, шпалер, вироблюваний на ...бриці з окрасами, пристосованими до де...рації стін, тільки вбив книжковий кольо...вий напір і цей останній почав відроджу...атися лише останніми роками рівночасно з ...родженням графичних штук.

Такі папери тепер готуються літоґра...ним способом, але є фаховці, що ро...лять їх теж і хатнім способом, користуючись ...писами давнього часу. Напр., для тем...ого паперу з ріжними розводами розгрі...ють умбру і, розвівши її на воді з крох...алем, накладають зверху папер, водять ...ньому шпателю чи пензльом з зубцями, ...роблюючи ріжні фіґури; так само роблять хвилястий папер—на сметані з гумі-драґану: розкладають на ній ріжні кольорові плями. потім водять по рощині гребінцем, щоб фарби розтягнулися й стали хвилями, а тоді накладають папер і відтискають той самий взір. Для мармурованого паперу беруть крохмальної рощини відмальованої в той тон, який має бути дном (фоном), а потім накладають фарби плямами й роздувають їх міхом—тоді відтискують на папері.

В той самий спосіб робили папери золотого й срібного тону, червоного, блакитного, жовтого, рожевого, фіялкового, зеленого, тільки з деякими змінами і додатками.

На таких однотонових паперових аркушах клалися потім орнаменти пензлем, друкувалися фарбою, або витискалися рельєфом. Останній спосіб особливого ефекту діставав, коли уживався на золотому тоні сполученому з зеленим, або з червоним, — ці сполучення була найбільш уживані і в українській іконоґрафії. Папери останнього ґатунку часто клалися через свою красу й на оправи, заступаючи тканини та шкуру.

Живий труп.

Стаття С. Паночіні.

529 *Пахаревський.* Оповідання. **Книжка перша.** Видання друге. В-во „Сіяч". Черкаси, 1918 р. Ст. 116, ціна 1 карб. 50 коп.

530 *Його-ж.* Оповідання. **Книжка друга.** Видання друге. В-во „Сіяч". Черкаси. 1918 р. Ст. 185. Ціна 2 карб. 40 коп.

...„Леонид Пахаревський"...

Давно вже не доводилось бачити друкованого по українському цього підпису. ...али: був такий чоловік, зробив незнач...у вкладку в письменство наше — й зник. ...е ховали, не тужили, — бо живий, — а ...ик, наче вмер... І тільки чутка йшла, що ...оли налетіли хвилі революції, яка приму...ла всіх певних і чесних українців прий...ти ту чи иншу участь в громадськім ...итті—словом, пером, ділом—Л. Пахаревський вирнув—та не там, де сподівалися, де ...кна було би побачити „українського ...исьменника".. „Прийшли вісті недобриї" ...й швидко справдились... І ще раз ствер...или ту славу нашу ганебную, нагадали, ...о ми

„... мали свого Леонида...
І безліч своїх Ефіальтів"...

А той, хто під стягом „Леонида" боронив наші Фермопіли від навали „братньої культури", був довгий час постійним співробітником національного вогнища — старої „Ради", писав для газет і журналів наших в оборону української справи—опинився, як Ефіальт, в ворожім таборі.

Ну, а коли в ворожім таборі, то-по за межами нашого життя; хоч і живий, та труп „в гробі повапленім".

Про мертвих же в некрологах громадська „опінія" дозволяє писати те, чого не можна сказати про живих...

Отже й я дозволю собі зазначити своє передчуття, що Л. Пахаревський — чи не той часом „чистий серцем" Мечтатель з „Кіевской Мысли", той „прежній" український педагог і „письменник", що—нині так невдало, але-ж завзято виступає проти рідної школи, якої колись прагнув, проти рідної літератури,—в сіно-дик якої його заведено... І коли, розгорнувши книгу С. Єфремова, читаю в його „Історії українського письменства" в роз-

ділі XIII, на ст. 443—444: „Леонид Пахаревський—співець одцвілих надій, тужливих переживаннів, яких рясно доводиться зазнавати серед нашої буденщини чулому й жадному на добро та красу серцеві“... то наче слухаю сумні слова псалтирі над „новопреставленим рабом Леонидом“...

Коли читаю далі—що Пахаревський, мовляв, часом таки намагається наче боротися з буденщиною, але його заклики до боротьби—„збиваються раз у-раз на роспачливе бажання: хай буде, що буде, аби тільки не буденщина...“ — то перед очима стоїть оте: „Хто плазувать родивсь—літать не може“...

І з тугою в серці по „бувшій людині“ sine ira гортаю сторінки першої книжки оповідань, перебіраю трупики „Пожовклого листя“...

„Умерти—заснути, умерти без одчаю“. (ст. 5)—шепоче один листок. Другий йому в унісон: „Краще тихо опочити... Тоді буде краса вмірання“ (ст. 6). Гортаю далі листочки... „Вона (колишнє кохання о. Івана з оповідання „Горе“) стала з моторної дівчини... сварлива, гостроноса матушка,... торгується за треби“... Пан-отець Іван ходить, як сонний. Цілісінький день: „Здуріла?“—„Здурів!“—„Подла“!

Все таке сіре, слизьке, нудотне, якийсь туман гнітючий, важка заморока... „Сірим туманом пойнялися молоді літа і молоді надії“—Аполона Курки (ст. 17) і „пусткою віяло коло немолодеї дівчини“ (ст. 25).

Не люде—тіні, не рухи—„ремигання“, не прізвища—слимацька номенклатура з записок Наукового Товариства.

Все про те і про те саме... той „слабіший“, сіренький, покірливий, а он той — пустоцвіт, „порожня, непотрібна людина“...

Годі—ачей—друга книжка—оті „Буденні оповідання“ не такі бридкі й слизотні! Але ж і тута знов тієї... „Життя наше сіреньке... Маленькі ми люде, маленькі й робітники“ (ст. 15). Перед очима снується ціла низка покалічених, нудних, безбарвних людей, наче за Данте й Верґилієм мандруєш Чистилищем до Пекла: Соня, яку чоловік наділив поганою хворобою (Хризантеми), Ромочка, кисла людина (Ліжко під дверима), Вітя і п. Вітольд, у яких болить душа (Тоді, як акації цвіли), „Кошечий батько“ з лисою головою (Згадка) і...багато їх. Які люде, такі й діла їх—дрібні, нікчемні: лайка, сльози, прокльони, бійка... Одним словом, кажучи словами французського поета:

„Всі храми небесні
І струни землі“...

зібрав автор і підніс їх читачеві, по[...]хаючись кисло.

Тяжко на душі після читання [...] оповідань. Шкода тих людей, що борсаю[ть]ся в путах життя, а ще шкодніще са[м]ого автора...

Сім літ мовчав чоловік. Певне, зборов буденщини і згинув: борсався, б[ор]сався, а далі стомився та й махнув ру[кою] на все і на свій (будь-що будь) талан[т,] цілком пустився берега, зневірившис[ь] всьому...

І от, коли взявши до рук число „Ки[ев]ской Мысли“ від 26 (13) липня, з[дибую] такі рядки чулого „Мечтателя“: „желаніе спѣшно, пока не ушелъ момен[тъ] украинизировать школу“, або ще краще: „вакхическая картина быстро несущейся, громящей школу украинизаціи, одухот[во]ренной боязнью русской культуры“, [а] врешті, „бѣдность душевная, грозитъ дѣтя[мъ] Украины“, то бачу, що немає вла[сне] життьового контрасту межи минулим [і] сучасним. Ще сім літ тому „пожов[кле] це листя“ і Пахаревського, і „Мечтате[ля]“ і дісонансом було би живому трупові бр[ати] участь у святі відродження рідної нації.

Не дарма побоювався Пахаревськ[ий] проклятої буденщини, не дарма кви[лив,] що „вона засмокче, скрутить, знесил[ить,] убье“ (Під новий рік)...

Так писав він тоді, коли ще був „[че]ловѣкомъ“,—і не встерігся: буденщина [його] засмоктала, скрутила, знесилила, вбила[,] зоставсь живий труп. І сім літ мовчав Пахаревський, бо сам побачив, що не [ту]ди поніс свій мозок і кров, не тому ку[рив] фіміами!...

Так, так,—„хто плазувать родивсь, [не] літать не може“. Підлетів і впав. Блим[нув] якийсь вогник у душі і згас. Збунтува[вся] раб і злякався, і знову прибіг до па[на,] припав йому до ніг з благанням дару[вати] йому „помилки літ юнацьких“. Стара пісня—ще ж турки знали, що немає [кра]щих яничар, як українці, і вимагали, [щоб] гетьман Дорошенко постачав їм моло[дих] українських хлоп'ят для яничарсь[ких] полків.

І не варт би було на цьому спинят[ись,] бо „річ світова“... Але ж не звикли ми і [ба]чимо вперше, щоб перекінчик намагав[ся] в новому таборі використати матеріял[ьну] вигоду з того, що було зроблено ним

...ів чесного життя. До якого, справді, ...ального падіння мусів дійти чоловік, як ...ко мусів занедужати на дальтонизм у ...авах чести, щоб спекулювати „гріхами юнацьких“, в даннім разі—отими оповіданнями. Дивна річ: ганьбить і знущається чоловік над рідним українським словом і одночасно продає *українському видавництву свої українські писання.*

Це вже певний спосіб форсувати протоптану стежечку до історії літератури й ... може єдиним прикладом...

Навіть за ті хороші й поетичні оповідання: „Дід знав усе“, „В царстві коми... та „Батько“ — не зможе ніхто з ...нців відгукнутись на заклик автора! ...імо на могили, на цвинтарь, де закопане наше зелене листя і покладімо там ... осінні айстри“ (кн. 2, ст. 121)... мов... на могилки тих згаслих душ юнацьких, ... задовольняли свої потреби „по украинскимъ только книгамъ, небогатымъ количествомъ и качествомъ“, як пише „Мечта...“ (К.-М. № 121).

Ні, женіть його пріч, бо що спільного ... „Неофрон“ з пречистою квіткою...

Дивує нас і те, що поважне видав... „Сіяч“ взяло на себе таку невдячну працю: перевидавати „теперішнього“ Пахаревського.

Навіть той малюнок, що дало воно на обкладинках його книжок, не спокутує вини „Сіячевої“. А малюнок, справді, символічний...

Ось на заднім плані паркан з цятками непевного походження, в правім кутку кущ нехворощу, з якого роблять деркачі, в лівім—ціле гніздо гадючих грибів, а посередині „тече річка невеличка“ з помийної ями, заступаючи небо своєю запашною парою...

Не знаємо, може й знову „чулий“—Пахаревський почне творити свої, вживаємо вислову „Мечтателя“—„небогатыя количествомъ и качествомъ“ оповідання, бо вже відомо, що береться він „заробити на Гоголі“ у того ж самого „Сіяча“ *), але-ж про ці—хто скаже тепле слово...

Може й почне...

Та становище цього „живого трупу“ гірше за Лазареве, бо той хоча вмер і „смердів“, але ж міг воскреснути, а цей ... власноручно на своїй могилі поставив пам'ятника з тремтючої осики.

*) Див. оповістки вид. Т-ва „Сіяч“.

Критика і бібліографія.

I. Історія.

531 В. *Степовий.* **Запорожський зімовник.** Історичні відомости. Видання друге. Вид. „Сіяч“. Черкаси. 1918. 24 стор. Ціна 35 к.

Факти зовнішнього історичного життя ...їни більш менч відомі тепер кожному ...раїнцеві, що ж до життя внутрішнього ...ів минулих, що до культури тих часів, ...омадських та державних законів і звичаїв, то вони відомі лише людям, що ко...ються в історії, що мають час і можли...сть знайомитись з первотворами, з істо...чними джерелами. Такі твори як „Исто...я Новой Сѣчи“ Скальковського не кожен ...же здобути, тим більш в глухій провін...ї. а книжка Скальковського розгортає ...ред нами надзвичайно цікаві сторінки ...ржавного й господарського життя Січі, ... вже на той час мала певні зародки ор...ганизованої республіканської держави. Тому ... вітаємо брошуру Степового, що переказує легкою, популярною мовою головні риси того громадсько господарського життя запорожської Січі. Книжечка складається з трьох уступів. I—Запорожський зімовник. II—Новий рік на Запоріжжі, III—Останній кошовий Запорожський Петро Кальнишевський. Але цього мало: популярні брошури пишуться для людей мало знайомих з зазначенним питанням, через те цісі брошури ніяким чином не можна було починати з опису Запорожського зімовника, а треба-б було дати спочатку бодай коротенький нарис історії Запоріжської Січі, перші згадки про неї в історії, ідеали її, завдання, устрій громадський тої першої Січі. Це дало-б можливість читачеві зрозуміти, яку велику еволюцію перебула Запорожська Січ, як вона ширилась, зростала і з войовничого лицарського гнізда ставала организованою державою. Що брошура виходить другим виданям, свідчить про великий інтерес до порушеного автором питання, а тому додаток картини життя першої Січі, руйнування Сі-

чі за Петра І надало-б їй ще більше ваги.

До такої брошури, як автор називає її „історичні відомости"—треба завжди додавати і показчик літератури порушеного питання, щоб зацікавлений читач міг остаточно познайомитись з ним. Сама ж брошура д. Степового безперечно зацікавить читачів.

Л. Старицька-Черняхівська.

532 *Др. Осип Назарук* (Военний дописувач Української Боєвої Управи). **Над Золотою Липою**. В таборах українських січових стрільців. 1917. Львів. Другий наклад Стор. 103.

Книжка д. Назарука „Над Золотою Липою" є продовженням його праці „Слідами Українських Січових стрільців" з приводу якої вже на сторінках „Книгаря" доводилось говорити в ширшій рецензії (кн. 9, № 425). Нова книжка военного дописувача Української Боєвої Управи уявляє собою збірник кореспонденцій автора, присвячених перебуванню січових стрільців в боях под славною р. Золотою Липою та в роботах їх близько од цього побоїща. Вона має ті самі риси, що й перша книжка О. Назарука „Слідами українських січових стрільців": багато цікавого фактичного матеріялу з побуту українських вояків, ще більше любови автора до того діла, якому присвятили життя своє стрільці, трохи екскурсій в наше минуле, досить ріжних рефлексій з обсягу національної психології,—а в цілому маємо книжку, бажану для лектури і цінну для історика українського січового стрілецтва.

Багато ілюстрацій, портретів, гарно—навіть художнє виконаних, гарна обкладка, хороший папір, чіткий шріфт роблять книжку бажаною для кожного інтелігентного українця. На жаль, ціни не зазначено.

С. Петлюра.

533 В. *Дзіковський.* (Военний дописувач Центральної Управи У. С. С.) **Коло Потутор**. 13. VIII—30. IX. 1916 р. Бібліотека Цент. Упр. Укр. Січових Стрільців ч. 3. Відень, 1917 р., стр. 32, ц. 80 сот.

Бої біля Потутор в літі та осени 1916 року були нещасливі для австрійської армії. В цих боях над річками Ценівкою та Золотою Липою брали участь і українські січові стрільці. По лицарському бились тут стрільці проти численного ворога, не раз одбивали шалені атаки його, але врешті не могли встояти. Вислід бою рішила тут численна перевага москалів, російська гармата і вміле керування арматним вогнем. В-ій Дзіковський безпретенсійно оповідає про всі перипетії тяжких боїв, в яких так багато загинуло української січової молоді смертю хоробрих, а ще більше взято було до полону.

Книжечку написано просто, правдиво, без зайвої балаканини. Має вона гарний зовнішній вигляд і надрукована на гарному ж папері, містить в собі кілька потретів і фотографичних малюнків. Кожний, хто цікавиться долею січового стрілецтва, не пожалкує, коли купить її, тим більше що коштує вона не дорого—80 сот.

С. Петлюра.

II. **Публіцистика.**

534 *Др. Михайло Лозинський.* **Михайло Павлик, його життя і діяльність.** Накладом „Союза визволення України". Стор. 23 in 8°. Відень, 1917. Ціна 40 сот.

„Не зоставив Павлик по собі визначних творів, які передавали б його ім'я грядучим і грядучим поколінням. Але, коли візьмемо на увагу ту невсипущу працю, якою зазначилося життя Павлика в нашім національнім житті, той ідеалізм з яким він віддавався тій праці, її ту жертву цілого життя, яку він приніс ідеї — то Павлик являється одною з великих, історичних постатей в житті нашого народу".

Цими словами кінчає М. Лозинський свою невеличку працю про Павлика. Погляд цілком справедливий і він одводить покійному українському діячеві як-раз те місце, що йому в нашій історії дійсно належить. Це справді була середня людина, справді він не лишив по собі віковічних творів. Можна навіть чимало дефектів знайти у тому, що він за своє життя зробив. Але по-за всім тим з Павлика таки постать історична. І не тільки час, великий час формування громадського світогляду, виніс Павлика на височінь історичної постати, — спричинився до цього і сам небіжчик. Багато було тоді покликаних, та мало обраних, і Павлик мав щастя належати до останніх. З натури своєї це був, кажучи влучним слівцем Тургенева, однолюб, однієї книги автор, однієї ідеї вірний адепт. І раз потрапивши на свою путь, люде такої вдачі вже з неї не звертають, а віддають себе їй цілими, без останку. Це й зробило з Павлика цікаву й характерну постань у нашій недавній історії. Хоч „не судилося йому зайняти видного місця ні в літературі, ні в науці, а також в публіцистиці, величезна більшість його днів пішла на чорну, невидну, хоч не безслідну працю", як завважає М. Лозинський,—проте, додамо, Павлик заслужив на те, щоб його життєпис не затонув у морі життєписів инших серєдніх людей. З ентузіязмом писати про його не будуть, але з подякою й пошаною—напевне.

Такий вигляд має і праця М. Лозинського. Автор добре використав факти з життя Павлика і гарно освітив цю невсипущу постать невтомного працьовника. І невеличку книжечку з користю прочитає кожен, хто цікавиться нашим письменством і громадським життям.

С. Єфремов.

535 **Georg von Gassenko. „Zot Cholmland Polnisch oder Ukrainisch?"** Льозана, 1918 р. Ст. 8. Ціни не зазначено.

Брошурка на 8 сторінок друку. Титул її „Холмщина — польський чи український край"? ставить запит виразно і ясно. Такуж виразну дає автор і відповідь: не лиш етнографично та історично, а й політично Холмщина була, є і буде частиною України. Власне цікаво підкреслити тут оте „політично". Холмщина від поділу Польщи і до 1910 року входила, як адміністративна частина, в склад „Привіслянського края". Поляки ж покликаються тепер на цей факт, як на своє „історичне право" на Холмщину. Поляки замовчують, що в 1910 році в тайній політичній згоді з столипинським урядом, вони зреклися цього свого „історичного права". Цей момент мало спопуляризований навіть серед нашого громадянства. Тим більшу бойову вартість має він в брошурці, зверненій до німецької аудиторії, яка стоїть незмірно вище по своєму політично-правному вихованню і не проходить так байдуже поуз „історичних прав", як більшість наших зарозумілих в своїй недосвідчености політиків.

І так, по суті річі можна лиш побажати, щоб брошурка можливо ширше розійшлася серед німецького громадянства. Це особливо важно тепер, поки нашу границю на Заході ще не усталено, коли нашим обовязком є виправити помилку Мирової делегації з її нещасливим „додатковим протоколом з дня 4 березня".

Але у кожної річі крім суті є ще й форма. І тут, коли б автор заходився коло другого видання, йому довелося б уважніще поставитися до свого завдання, ніж це зроблено нині. Кострубатість німецької мови може ще йому, як чужинцеві, пробачити німецький читач. Але до такої надмірної сили друкарських помилок, яка зустрічається на цих кількох сторінках, західний читач не звик. Коли він прочитає заплатив (zahlte) замісць зарахував (zählte), як це маємо на стор. 4, то він може й зовсім втратити охоту читати далі незрозумілу річ.

Але не лиш чужинці, а й ми вправі жадати від автора більш коректорської уважности. Коли ми читаємо Dnistro, то бачимо що він хоче, і цілком слушно, здемоскалізувати назву нашої річки і ввести українську географичну транскрипцію. Але коли так, то тоді слід би вводити її одразу ж правильно і замісць московського Dnjestr писати наше Dnister. Далі, коли пишемо одну назву по українському, то не слід на тій же 3-ій сторінці писати другу по московському—Kiew, а вже послідовно писати Kyjiw, як цілком правильно транскрибовано на тій же сторінці—Halytsch.

Так само вправі ми вимагати, щоб історичні назви наших країв прикладалися бодай нашими людьми правильно до відповідних територій. Неможна поліські повіти, як Берестейський та Кобринський зараховувати до Підляша, а підляські Більський та Константинівський до Холмщини, хоч би вони і входили адміністративно в склад Холмської губернії.

Нарешті мусимо подати ще одну непрохану пораду: не личить, щоб д. Гасенко, цитуючи в своїй брошурі ріжних авторів, як Шафарик, Рíттіх, Нідерле, покликався ще й на інтервю з паном Ґеорґом Ґасенком в „Новій Цюріхській газеті № 385 від 20. III", як це читаємо на стор. 5, бо на власний авторитет можна покликуватися з успіхом лиш серед дуже вузького кола особистих знайомих.

Ол. Скоропис-Іолтуховський.

536 *Карло Каутський.* **Визволення націй.** З другого видання переклав Михайло Баран. В-во „Робітничої Газети". Київ, 1918. Стор. 75. Ціна 2 карб. 50 коп.

Дуже цікава книжка, в якій з'ясовується одне з „проклятих" питань людськости, питання національне. З'ясовується воно з точки погляду „правовірного" марксизму.

Як відомо, адепти цієї доктрини поділяються, що-до своїх національних поглядів, на три течії. Перша з них, яку Каутський кваліфікує, як „імперіялистів", розуміють справу інтернаціоналу дуже просто: „Великі культурні нації мають проковтнути малі, карликові народики"...

Каутський відповідає „імперіялистам", що їх поглядові суперечить межинародній характер соціял-демократії, що так само, як і її демократичний характер, він ґрунтується на життьових умовинах боротьби пролетаріяту. Він каже: „Пролетарі ріжних держав і націй не одріжняються між собою

своїми інтересами, їх інтереси не протилежні. Вони можуть вести визвольну боротьбу тільки в найтіснішій єдности". Безумовно, коли інтернаціонал мати не за гарну мрію, а за необхідну потребу, то справедливість потрібує визнання за иншими націями всіх тих прав, яких домагаємося і для своєї нації. Всякий поділ народів на великі й малі, на більш і менч здатні до культури; на панські й „мужицькі"— протилежний цілком ідеї інтернаціоналу.

Друга течія, — це по кваліфікації Каутського буде „соціялізм, тісно сполучений з націоналізмом", представником якої є австрійський маркеїст Отто Бауер. Бауер зазначає, що кожна нація уявляє з себе особливу культуру і що робітничий клас, поскільки великими не були б результати його боротьби, ніколи не може дійти у капіталістичному громадянстві до повного посідання національної культури. Тому кожна еволюційно-національна політика, після Бауера, неминуче є соціялістичною політикою.

Каутський відповідає Бауерові, що його рецепт „національного розвитку" не тільки не буде сприяти зближенню народів, але навпаки—буде сприяти чомусь противному.

Таким чином, осуджуючи дві перших течії, тим самим Каутський стає на засаду третьої течії, яка визнає, що язиковий поділ людства визначає ослаблення його сили, але й інтереси національности також мають значіння, поскільки вони йдуть поруч з інтересами демократії.

Каутський гостро висловлюється проти „визволення" нації без згоди цієї нації. Він каже: „Жадна країна не повинна бути приневоленою зміняти свою державну приналежність проти волі свого населення!"

Як бачимо, цю книжку видала „Робітнича Газета"—орган української соціял-демократії. Чи то наші марксисти стають на позіцію Каутського? Чи то вони взагалі ширять марксистську літературу ріжних відмін?

Переклад досить добрий і свідчить, що д. Баран свідомо став до справи.

О. Грудницький.

537 *Др. Герман Гуммерус.* **Самостійна Фінляндія.** (Брошура написана спеціяльно для видавництва автором фінляндцем). Видавництво „Серп і Молот". Київ. 1918 року. стор. 22, ціна 40 коп.

Дуже цікава брошура особливо нині, тим, що вона передбачає багато фактів, які здійснилися значно пізднійше, ніж її було написано. Автор писав її ще за часів панування в Росії тимчасового уряду, який визначивши на своєму прапорі самовизначення народів, в дійсности змагався з тим самовизначенням не менч, ніж самодержавне правительство російського царя, і сам примусив народи Фінляндський, Український і инші, що з самого початку домагалися федеративного устрію Російської Держави прийти до думки про необхідність самостійности, яко єдиного способу запобігти централістичним стремлінням революційного російського уряду і всього великоруського народу, незалежно від партійних ріжниць.

Автор доводить, що російський централизм так глибоко вкорінився в душу народню, що недержавним націям, в тому числі Фінляндцям неможливо буде добитись визволення инакше, як шляхом самостійности, але вказ є разом з тим на те, що поки „сучасне російське правительство має силу, доти воно в ніякому разі не зречеться добровільно Фінляндії" і буде уживати проти неї збройної сили, якій Фінляндія не може нічого протиставити. Тому треба чекати розвалу Росії, який напевно повинен наступити в недалекому часі.

Пророкування автора здійснилось, розвал Росії є факт і факт є й самостійність Фінляндії. Але брошура і тепер читатиметься з цікавістю, яко доказ того, як людина, що глибоко дивиться в корінь річей, може передбачати будучину.

К. Лоський.

538 *М. Троцький.* **Литовці.** Накладом „Союза визволення України". Стор. 19 8-º. Відень, 1917. Ціна 40 сот.

З Литвою Україну звязують не тільки натуральне спочуття й симпатії, що були між усіма пригніченими хижим орлом російським націями. І в минулому, і в сучасному нашому були такі спільні нитки, що тим натуральним звязком ще більшої додавали сили й ще тісніще єднали обидві нації. В минулому Україна разом з Литвою одбула одну з найцікавіщих і блискучих сторінок своєї історії; в сучасному допомогла багато схожість у долі обох, таких близьких колись народів. Литовці, як і ми, пережили добу роздирання свого національного тіла двома однаково хижими орлами-російським і польським, як і ми, діждали вони моменту свого національного відродження; як і ми, дійшли тепер хоч частково до світання своїх національних ідеалів. Ці обставини пояснюють не тільки видання спеціяльної книжки про литовців, що появилася на нашому книгарському ринкові захо-

дами „Союзу визволення України“, але її спосіб трактування цієї теми. Автор брошури про литовців дуже часто використовує цю спільність долі та інтересів і широко користується з методу аналогії. Обставини на Литві часто поясняються нашими українськими обставинами.

Праця М. Троцького стисло оповідає про національно-політичну боротьбу на Литві. про систему русифікації, з одного, й полонізації, з другого боку; про національний рух серед литовців та їхні здобутки аж до останнього часу.

Брошура взагалі добра і цілком на часі, опріч останнього абзаца, що тепера вже анахронизмом одгонить.

Треба зазначити ще помилку на стор. 9-ій: ледве чи Сирокомлю та Крашевського можна назвати „литовцями найчистішої крови“; перший був швидче литвин (білорус), а не литовець, а другий мабуть таки ближчий до українського роду.

С. Єфремов.

539 *Ляля Ляйпат Рай.* **Сучасне політичне становище Індії.** Видавництво „Серп і Молот“. Переклав з німецької мови *Ю. О.* Київ. Червень 1918 р. Стор. 44. Ціна 90 коп.

Кожному, хто цікавиться національно-політичним життям „недержавних народів“, раємо неодмінно ознайомитися з брошурою видатного індуського політичного діяча Ляля Ляйпат Рай. Без усякого сумніву нам, українцям, ніби то вже „державному народові“. а в дійсности народові, який не осяг ще й натяку на будь який значций рівень національної свідомости та почуття національної гідности, корисно почути про форми національної боротьби близького нам своїм національно-політичним становищем індуського народу зі своєю „Єдиною, Неділимою“... Англією.

Червоною смугою у брошурі Рай проходить думка, що навіть соціялисти пануючих народів ніколи не зрозуміють справедливих жадань пригніченої нації. Ці соціялисти завше натякатимуть про „єдиний демократичний фронт“, і в той же час радо блокуватимуть з чорною сотнею, підуть з нею єдиним фронтом проти самого навіть незначного прояву національної волі чужого народу, аби тримати тільки цей нарід на ланцюгу своєї „вищої“ культури.

Ще з шкільної лави нам наморочили голову, репрезентуючи Англію, як надзвичайно культурну державу що-до її поводження з підлеглими їй націями. Але яка ж це нахабна брехня! Автор брошури наводить яскраві приклади ганебного нищення „культурними“ англійцями „некультурних“ індусів і застерігає проводарів англійської політики од того, щоб вони не примусили „триста пятнадцять милійоновий народ привчитись вмірати милійонами за справу свого визволення“...

І дійсно, „пікантно“ поводить себе Англія: однією рукою давить безліч народів, а другою розповсюджує по світах свої відозви з закликом повстати на здобуття національної волі всім народам! Не лише Англія тримається такої політики. а майже всі „державні нації“. Тому ніяка орієнтація на могутнього сусіда не розвязує остаточно питання. Справа визволення „недержавних народів“ полягає виключно в їх власній культурній силі, в їх власній организованности...

Д-ій Ю. О. справився що до техники перекладу брошури Рай зовсім добре. Взагалі, подібні брошури дуже бажані на нашому книжному ринку.

Ол. Грудницький.

III. Економика.

540 *Л. Бухановський.* **Фінансова і економична політика і кооперація.** Київ. Стор. 8, in quarto. Ціна 40 коп.

Зазначений вище, занадто дорогий по ціні, метелик, не маючи відношення до кооперації. властиво торкається фінансової політики того торговельно-аграрно-промислового зїзду. який на перших днях гетьманства був скликаний, щоб признати і підперти новий лад та кабінет Лизогуба. Не обгрунтовуючи своїх тез докладно. д. Бухановський гостро „розносить“ програм тих буржуазних верств, натомісць ставлячи свій власний демократичний програм. рація котрого в свою чергу не завжди витержує критику, а особливо його практичні поради.

Думаючи поправно, що нам треба мати свою українську валюту і дбати про її якість. автор тут же збивається, змішує рубля з карбованцем і радить займатьься підняттям курсу рубля (?!), тоб то поліпшення великоруської валюти. Добрий чоловік, він незабаром певне вболіватиме китайською валютою або якоюсь иншою, але при чому тут ми і кооперація? Такою ж являється його порада монополізувати кредит, де автор. на наш погляд, просто не дає собі відчиту про всю грандіозність питання, яке зачіпає.

Місцями д. Л. Бухановський ломиться в одчинені двері, поважно доводячи те, що є загальним місцем в політичній економії, напр., що емісійне право повинно належати державному банкові. А подекуди говорить єресі, на зразок: „Золото стратило тепер все значіння. як мірило цінностей“... або „Війна знищила капітали“; або — цьому хай економисти повчаться! — „друкарський станок може стати засобом підвищення добробуту населення“. У Київі є друкарський станок Куль-

женка, який друкував папірці в 100, 50 і 25 карб., в ньому-то ховається—по Бухановському увесь секрет піднищення добробуту українських горожан. Не варт було відкривати такої Америки.

О. Мицюк.

IV. Красне письменство.

541 **Твори** *Івана Котляревського.* Видання друге, під редакцією, з переднім словом та примітками *Сергія Єфремова.* З портретом автора, ілюстраціями *В. Корнієнка,* академіка *Полена,* заставками *Ів. Бурячка* та иншими малюнками. Київ. 1918. Стор. 25 + 170. Ц. 3 карб. 50 коп.

Справа видання наших класиків настільки пекуча і невідкладна, настільки назріла потреба в новому друкові всіх видатніщих наших письменників, що перевидання творів Котляревського, та ще в такій гарній редакції, як виконана Єфремовим, есть певне позитивне придбання для нашого громадянства.

Цінність цього другого видання збільшується тим, що ми знаходимо в йому вперше надрукований з автоґрафа текст „Москаля Чарівника“, перевірку якого зроблено мною в Петербурзі. Починаючи з першого видання р. 1841-го і до останнього часу в тексті цієї „опери“ було пропущено місце, що псувало зміст всього контексту. Тепер воно реставровано. Кінець пьеси також новий: в автоґрафі після звичайного закінчення знаходимо ще цілу пісню. Багато й инших дрібніщих доповнень і поправок. Літературно-громадський портрет Котляревського, зроблений Єфремовим, — блискучий критико-історичний етюд. Шкода проте, що автор його, не дав повної оцінки художньої вартости, а також стилю й мови творів Котляревського. Це правда, що ми не доцінили б літературної вартости спадщини Котляревського, як би підійшли до його творів „тільки з самою літературною міркою“, як каже шановний редактор, але й оцінка зазначених вище моментів — теж річ потрібна і необхідна, тим більше, що це зразкове видання без сумніву буде книжкою, сторінки якої не одна тисяча пальців перегортатиме і в бібліотеках шкільних. Біографичні та бібліографичні розвідки редактора, а також ілюстрації збільшують цінність цього гарного, чепурного видання. Вперше прикладено до творів Котляревського і його автоґраф.

Пав. Зайцев.

542 *Іван Нечуй-Левицький.* **„Микола Джеря“.** Повість. Видання 3-е, вид-ва „Сіяч“ в Черкасах. 1917 р. Стор. 162. Ціна 2 карб. 20 коп.

543 *Сільська бібліотека № 3. Іван Нечуй-Левицький.* **Кайдашева сімья.** Повість. Видання 3. В-во „книгарні Є. Череповського“. 1918 р. Ст. 160, ціна 2 карб.

544 *Іван Нечуй-Левицький.* **Старосвітськи батюшки та матушки.** Черкаси Вид-во „Сіяч“. 1918 р. Ст. 360. Ціна 5 карб. 50 коп

Окремі повісті Ів. Нечуй-Левицького нині видаються „Сіячем“ в Черкасах і видавництвом Череповського у Київі. Видання обох видавнитв швидко розбіраються, що свідчить про цікавість громадянства до письменника.

Повість „*Микола Джеря*“ перше було надруковано року 1883 в „Раді“. Це одна з тих повістей („Причепа“, „Хмари“, „Микола Джеря“, „Кайдашева сімья“, „Старосвіцьки батюшки та матушки“), що висунули Нечуя Левицького серед письменників українських на одно з перших місць.

В цій повісті письменник яскраво змалював переходову добу від кріпацтва до вільного життя. Сумно перечитувати в наші часи таке оповідання... Останні хвилини панування панів Бжозовських над темним, позбавленим всяких прав, народом відзначалися особливою жорстокістю та знущанням. Тихо стогнали люде й не бачили кінця й краю своїй, не людській роботі, своїй кріпацькій залежності. Такі, можна сказать, незвичайні постаті, як Микола Джеря, що й в невимовно важких обставинах кріпацького життя не згубили свідомости своеї належности до людей, а не до худоби, — примушені були кидати свою отчизну, насижене місце, молоду дружину та тікати в степи, на Бесарабію, на беріг Чорного моря, щоб врятувати своє життя від шаленої помсти розгніваного пана; на новому місці призвичаюватися до нової роботи, переховуватися від поліції. Після скасування панщини тільки й могли такі, як Микола Джеря, знівечивши своє життя, вернутися додому, вернувшись побачити, як темний нарід і на волі не міг себе боронити від загребистих рук панів Бжозовських; побачити ті ж знущання над особою, а головне—стати свідомими безпорадности своеї й загальної селянської.

Сумно... Мимоволі приходить на думку сучасне становище нашого народу, його самотність, затурканість, та ж безпорадність і приборканий начеб дух протесту, що наростав століттями.

Фабула повісти примушує читача весь час стежити з напруженою цікавістю за розвитком кріпацької драми, але манїра писати Ів. Нечуй-Левицького вже застаріла для сучасного читача, навіть важкувата для читання. Якось, не залишаючи майже ніякого враження, проходять повз вас детально-дріб'язкові кучеряві описи природи, подробиці етнографичного змісту. Книжечка зовнішне має не дуже добрий вигляд; дорогувата по ціні.

В повісті „*Кайдашева сімья*", яку вперше було надруковано в 1879 році в „Правді", (вийшла окремим виданням ще в Львові в 1880 році), письменник торкнувся не соціяльного становища селянина, не його відносин до поміщика, а характеризує родинне життя сімьї старого Кайдаша й його двох синів; розбрат, лайки, ворожнечу між дітьми й батьками, поділ батьківського добра, що потягнулися одно за одним з того часу, як поженилися сини та в хату ввійшли невістки. Повість, не дивлячись на те, що деякі місця (кохання Лавріна) навіть в виразах нагадують сторінки „Миколи Джері", що фабула розтягнута, нерівна і трохи заплутана, а кінець в'ялий і мало оброблений, — все-таки залишила слід, і назва „Кайдашева сімья" нині стала життьовою назвою для тих родин, де немає ладу. Книжечку видано чепурно.

„*Старосвітські батюшки та матушки*" — „повість-хроника", як назвав свій твір сам автор. Коли цю „повість-хронику" було перше надруковано в 1882 році (писалася для журнала „Кіевская Старина"), то вона мала назву „Наші батюшки і матушки". Чудові сторінки патріярхального життя українського селянського духовництва початку XIX віку, що обіралося на парафії селянами, жило звичаями й бажаннями того простого люду, коло якого стояло, до думок та бажань котрого прислухалося, що за неприхильність або за нехтування цих звичаїв каралося, (як Балабуха з Олесею), народним „бойкотом". Теплі сторінки повісти-хроники мимоволі примушують порівняти тодішне з сучасним духовництвом і зробити недобрий висновок для останнього з його бучними фразами, фарисейською любов'ю до простого народу та кастовою відірванністю від його. Видано книжку акуратно і за 360 сторінок чіткого друку ціну в 5 карб. 50 к. можна вважати приступною.

М. Лукашевич

545—546 *Ів. Нечуй-Левицький.* **Біда бабі Парасці Гришисі. Біда бабі Палажці Солов'їсі.** Вид. „Сіяч" у Черкасах. 1917, 1918 р.р. Видання друге. Ст. 32 і 51. Ціна 45 і 65 коп.

Перші свої оповідання про всім відомих бабу Параску та бабу Палажку покійний письменник написав ще в 1874 році, як кажуть для поучаючого „народнього читання", щоб немудрі слухачі побачили, як то недобре сваритися та гризтися; але ж художник-реаліст переміг дідакта-резонера й повісті назавше зосталися в українській художній літературі, як чудово виточені мініятюри високої вартости. Два головних образи цих оповідань, як продукт надзвичайної спостережливости й глибокої художньої інтуїції автора, зрослись з його душею і він довго не розлучається з ними, утворюючи цілу низку схожих до них епізодичних образів і типів в своїх великих повістях і романах. На останку днів своїх уже в 1908 р., письменник знову вертається до них і росповідає про дальніше життя тих же Параски та Палажки.

Пройшло більш десятка років після того, як автор уперше познайомився з жінками і росказав про них: події останніх оповідань належать до 1886 р. і далі. Постарілися наші баби, чоловіки померли, діти повиростали, пообзаводилися кожне своїм хазяйством, сім'ями, і бабам доводиться доживати віку у них. Нові обставини життя, нові родинні стосунки—це те тло, на якому автор розгортає перед нами картину життя кожної баби і на якому він малює їхне лихо, їхню „біду".

Мало чим оригінальні обидві повісті, що-до їх форми: окремі епізоди, багато побутових рис, навіть теми—нагадують нам „Кайдашеву сім'ю", але ж через цю знайому зовнішню форму проглядає новий настрій самого автора. Коли в перших оповіданнях ми за художньою завісою життєрадісного гумору автора можемо не помітити ні тих соціяльних причин, що породили вдачі героїв, ні того, як сам автор ставиться до цих причин,—то в останніх повістях Нечуй-Левицький, хоч і як і раніще сміється, але не може заховати од читача того, що здатне викликати вже не сміх, а сум, і того, що робить постаті обох жінок нам не тільки зрозумілими, але й близькими. Самітність старих, всіми забутих жінок, їх острах, що й останнє можуть одняти у них діти, яких вони не змогли виховати як слід,—це вже теми сумні, а не тільки комичні. А коли ми прочитаємо про те, як салдатчина згубила сина Параски, її любо-

го мазунчика, і про те, як „журба напоягала на душу Параски і виходила вона за ворота й довго дивилась на зелену вербу над могилою сина та плакала, неначе на тій вербі розвились не зелені віти, а її згадки про дорогого сина", —ми забуваємо, що це та сама баба Параска, яка „собі на лихо уродилася доброю" і ми бачимо її в новому освітленні; чудовий малюнок того, як зобіжена мала сиротинка з слізьми на оченятах обнімає свою стару бабусю Палажку, цю стару сиротину, й пригортається до неї, „бо щиро любила свою бабусю",— мирить нас з бабою Палажкою. Так художник, розгорнувши товстий шар буденного намулу на людських душах, показує те, що лишилося святого на самому споді душі й примушує читача подарувати людям їхні гріхи й помиритися з ними.

Треба визнати вдатним вибір видавництва, що пустило в широкий світ ці два мало відомих широкому громадянству оповідання покійного письменника.

В. Дога.

547 *Еліза Ожешкова.* **Gloria victis! (Поборении слава!)** Переклала з польської Софія Тобілевич. Видання тов. „Час". Київ, 1918. 48 стр. Ціна 50 к.

Яка близька, дорога тема! Який чудовий виклад. Які глибокі думки і високі чуття! Кожен твір Елізи Ожешкової має чарівну силу будити струни людського серця. Бо хоч є Ожешкова письменницею суто-польською, але разом з тим є вона і письменницею загально-людською, тому що з кожної крівавої сторінки життя страждениої Польщі добуває вона надзвичайно чулі згуки, надзвичайно гуманні моменти. Віра в людину, віра в істнування ідеалу, ідеальних поривань світиться ясним сяйвом в кожному її творі. Так, як в казці, - лихтарь її таланту освітлює в багні людського життя невмирущі вогники ідеалу. Чи то малює вона нам бідну жидівку-перекупку, що все життя своє несе в офіру щоденним турботам, аби дати можливість своєму великорозумному чоловікові читати священні книжки біблії, чи то малює вона нам смерть юнаків героїв, що життя своє віддали за страждену отчизну,— ми чуємо скрізь подих ідеалу, жертви і героїзму.

До оповідання додано коротеньку характеристику літературної творчости Е. Ожешко. Проти неї можна сперечатись. Не Сенкевичи й Пшебишевські уславлять польську літературу, а Ожешкова й Конопницька. Тих час вже минув, час Ожешкової мине тоді, коли замовкне людське серце.

Оповідання „Gloria victis" подає нам в надзвичайно поетичній формі картину боротьби групи інтелігентної польської молоді з російським військом в часи останнього повстання. І в цьому оповіданні обірає героєм своїм пані Ожешкова молодого юнака, „одного з найменших, з наймолодших", ідеалиста, мрійника, незвиклого до зброї, недосвідченого військової справи юнака, що прийшов життя своє віддати за страждену отчизну. Моменти палкої боротьби, завзяття юнацького, героїзму останніх поляків і жодного шовинизму. Герої Ожешкової прийшли не помщатися, не здобувати крівавої слави, а рятувати знеможений край. Пролита кров ворогів шарпає їхнє серце... вони марять про прийдешні часи: „про будучину світа говорили, що колись, після віків змагань і боротьби, розцвіте расм братерства і згоди, говорили з запалом, з тугою, з жаданням". „Бо хоча мета боротьби і свята і найдорожча, але пролита за неї кров людська, смертельною отрутою спливає в жили тих, хто її пролив, одержані рани лягають ранами крівавими на тих, хто завдав їх. Гнів, страждання і смерть—не круки, що живляться трупами радости, доброти і надії людської".

І ці юнаки „з світлом ідей в головах, з вогнем любови в серцях—високо несли серця і голови", йшли на смерть і були *щасливі*, бо — „душі їх прибавлювало те щастя, що виростає на горах високих, дає келих крівавий і вінець, увитий з тернів".

Поруч з юнаками-героями Ожешкова дає образ дівчини—героїні,—дівчини самотньої, ніжної душі, що мала на світі тільки-но укоханого брата і укоханого коханця і обох їх послала на смерть за-ради стражденної отчизни.

Зміст оповідання короткий, а враження велике. Це ж наша трагедія, це ж наші герої—юнаки. Gloria victis. Gloria victis!

Переклад зроблено Софією Тобілевич; мова гарна, легка, цілком відбиває красу первотвору. Иноді тільки шановна перекладчиця вживає невдатно сковані слова, як напр., дуб „чолом своїм *неботичним* вітає". Слово „тикати" викликає в уяві образ руху і не естетичного і не поважного, і не величнього, далеко краще сполучити це образ з словом „сягати",—„чолом своїм *небосяжним* вітає". Але таких невдатних слів дуже мало.

Кожна шкільна бібліотека повинна мати в своїм складі цей прекрасний твір.

Видано книжечку саме в час.

Краплинка цілющої води на незагійні рани..

Л. Старицька-Черняхівська.

548 *Гоголь Микола.*—**Загублена грамота.** —Переклад Г. Баришпільського.—Баришпіль. 1918 р. Стор. 15. Ціна 90 шагів.

Давно вже час повернути нашій літературі одного з найкращих, найталановитіших її письменників—Миколу Гоголя, який, через сумні обставини, що в них перебувало за його часів наше письменство, одбився од рідного ґрунту,—заблукався між двома душами—рідною і російською, мовляв Єфремов,—пережив через це тяжку трагедію,—працював в російській літературі,—але по сюжетах, по розробці їх, по стилю, по симпатіях своїх завжде зоставався українським письменником. В глухі часи страшної реакції, коли наше рідне слово повинно було мовчати, не мало змоги захищати національну ідею, молоде вкраїнське громадянство, шкільна молодь, училася любити свою батьківщину майже тільки з творів М. Гоголя, єдиного легального письменника, який говорив про Вкраїну. Правда, Україна Гоголя не була справжньою, дійсною, реальною Україною,—це була якась романтична Аркадія,—але все таки ця поетична Гоголівська романтика підгримувала любов і цікавість до рідного краю,—помогала зберегти іскру любови до забитої, занедбаної, знесиленої, зденаціоналізованої України.

Хто з нас в свій час, в школі не захоплювався „Вієм", „Страшною помстою",—хто не закохувався в героїв Тараса Бульби і не удавав з себе одного з цих героїв, не вважаючи на всю нереальність, на всю надмірну романтичність цих творів Гоголя, —хто, нарешті, не виховував своєї любови до України і її величнього минулого на цих творах?.. Одже ясно, що твори Гоголя, хоч і писані російською мовою, але перейняті то гарячою роматичною любов'ю до рідної України, то гіркою тугою за нею, мали велике значіння за-для національно-патріотичного виховання нашого громадянства, відогравали ту саму ролю, яку грає звичайно рідна література. Ось чому історики нашої літератури зараховують Гоголя Миколу до українських письменників, хоч і висловлюють жалі, що він писав не рідною мовою, одбився од реального вкраїнського життя і не зовсім правдиво змалював його в своїх талановитих творах.

Після сказаного ясно, що ми можемо тільки щиро вітати зроблений д. Г. Баришпольським переклад „Загубленої грамоти". Перекладчик поставився до своєї роботи дуже серйозно й уважно: переклад гарно передає загальний настрій, стиль і характер письменницької маніри Гоголя. Переклад зроблено майже буквально, навіть де-що зоставлено без перекладу (напр., „роздобар" або „вкувавши очі в морок (мрак")—але цей буквалізм тільки свідчить про велику повагу перекладчика до Гоголя і ні трохи не псує художности перекладу. Все це в звязку з гарною, щиро народньою мовою перекладу робить працю д. Баришпольського майже бездоганною, зразковою. Бажано було-б, що д. Баришпольський не обмежився „Загубленою грамотою", а взявся за переклад і всіх инших творів М. Гоголя, з котрих деяких ще ніхто не перекладав, а деякі хоч і перекладено, але негарно. Тільки порадимо шановному перекладчикові не друкувати своїх книжок таким страшенно дрібним шрифтом,—триматися якого небудь одного певного правопису, уникати ріжного написання тих само слів на двох-трьох сторінках (напр., розказав і росказав,—шинкар і шинкарь,—сами і самі),—уважніще стежити за коректою (напр. під ковірею, заздлегідь, пьятьнадцять, просторне місце і инш.).

Вітаючи переклад д. Баришпольського і бажаючи йому як найширшого росповсюдження, звертаємо увагу нашого громадянства на те, що „чистий прибуток од цього видання призначається на фонд стипендії при Українській гімназії імени шкільної молоді, забитої під Крутами". Ця висока, благородна мета видання повинна, на нашу думку, ще збільшити інтерес і увагу до нього з боку громадянства.

В. Дурдуковський.

549 *Всеволод Гаршин.* **Чотирі дні.** перек. В. *Старого.* Т-во „Час". Київ. Серія IX. ч. 81, стор. 20 in 32-°, ціна 25 коп. К. 1918.

550 *Л. Андреєв.* **Петька на хуторі.** пер. В. *Старого.* Т-во „Час", серія IX. ч. 83, стор. 16 in 32-°, ціна 20 коп. К. 1918.

Чотирі дні в сподіванню смерті. З простреленою ногою, яку після довелось цілком одрізати. Без їжі в сусідстві трупа, отруйний дух котрого додавав безкраю муки до мук голоду та спраги. Чотирі дні на полі бойовиська, поруч з жертвою своєї руки, під палючим південним сонцем і з тверезою, ясною думкою, з повною свідомістю минулого, сучасного і майбутнього... Цю картинку написано рукою російського художника, котрий сам пережив те все під час русько-турецької війни. Автор зумів поруч зі звичайними на війні, але незвичайно все таки лютими ум вами чисто

физичних переживань. відслонити і душу свого героя. І ця, хоч не так тонка і майстерна робота, робить певне враження на читача, ворушить думку і ставить перед ним питання вічне і цієї хвилини: доки те все буде?...

Мале десятилітнє хлоп'я віддано в науку до голяра. Живе воно тут під вічною погрозою кари, в нудній, задушливій атмосфері одноманітности, бруду, моральної розпусти, вічно сонне, вічно голодне і звязане не так складними обовязками, як страхом відповідальности за ріжні провини та недолацности. І ось цього „старого малика“ — Петьку відпущено на хутір, на відпочинок. Він на волі. Ходить в ліс, у поле, лежить в траві, дивиться в небо. Розглядається і відживає дитина. Вкупі з гімназистом Митькою надить рибу, купається, відвідує ріжні незвичайно цікаві місцевости, руїни. Знайшлася в йому знову дитина, живе, цікаве і миле створінячко. Поправився Петька і тілом... Але... відпустка скінчилась і ось Петька знову сидить біля вікна голярні, дивиться на розпустний світ. І „очі знову стали йому сонні й незацікавлені, тоненьки зморшки, як у старої людини, лягали навколо очей та під носом“... Автор дав лише два ріжних, контрастових момента з життя малого Петьки і тим розкрив страшну трагедію його душі, його цілого життя. А трагедія ця полягає в тім, що росте дитина і не знає щастя дитинства, старіється не розквітнувши, навіть не розвинувшись.

Всі знайомі з давнею культурною роботою Т-ва „Час“ —розносить по-між дрібного, бідного читача вибрану, приступну лектуру — переклади кращих художників слова, та певне всі вже гадають, коли це будуть не „метелики“, а грубі книжки...

П. Богацький.

551 *Федір Сенгалевич.* **Отець Сава.** *Київські типи й стрілецькі малюнки.* Київ, 1918 р. Вид-во „Книгозбірня“. Стор. 36, ціна 65 к.

Невеличка книжечка з манесенькими образками ріжноманітного змісту: Молитва Господня. Отець Сава. Автономист, Вогник, Бекас. Степан, Квітка. Перепелиця. З „Київських типів“ начеб „Автономіст“—професор, що має сумнів що-до певности законів космичного руху, розмовляе про „автономію землі від сонця“; схвильований читанням Універсалу коло Богдана. Ні до „Київських типів“, ні до „Стрілецьких малюнків“ не належить „Молитва Господня“ й „Отець Сава“. В першому—на фоні Молитви, що довбе учень в якомусь приватному пансіоні—переказано розмову старого діла з учнями; в другому (Отець Сава), що звертае на себе увагу теплим тоном і любов'ю до української старовини, немае, як і в „Молитві Госводній“ теми. „Стрілецькі малюнки“—це оповідання й спогади очевидно старого мисливця про мисливські пригоди з міркуванням на тему, що краще. чи полювати самітньому, „витоптувати“ зайця, чи бойня на облавах.

Враження від прочитаного ніякого. А тим часом на обгортці книжечки надруковано: „Видавнича Спілка „Книгозбірня“ видає орігінальні твори видатних українських письменників“.... „у першу чергу видаються твори, які задовольнятимуть потреби нашої шкільної молоді“...—такий програм видавничої Спілки „Книгозбірня“. Але-ж видимо. програм—одно, а практика—друге. Чи не краще було-б замісць „стрілецьких малюнків“ видати хоч окремі твори Куліша. Лесі Українки, Кобилянської, М. Чернявського, яких школа українська навряд чи в цьому році діждеться.

М. Лукашевич.

V. Педагогика і школа.

552 *Др. Василь Сімович.* **Практична граматика української мови.** Рештат, 1918 року, 1—367, 8, ц. 2 карб. 50 коп.

Потреба і можливість освіти українського народу в його національних формах викинула на книжний ринок досить значну, як уважати на короткий час, продукцію і репродукцію усяких граматик ріжного типу на українській мові і почасти на російській. Їх розмірна вартість у свій час була обговорена на сторінках нашої преси. За невеликими винятками наукова вартість цих підручників не велика. Здебільшого в тих роботах можна добачити дилетантизм „любительство“, і закроєння їх на московський штиб, їх українську неорганичність. Негативний, культурний вплив сусідніх культуртрегерів виразно відбився на більшині з тих книжок, але, як кажуть—„на безрибі і рак риба“, цей переходовий період ми мусимо пережити.

І тим цiннiщим і саме на часі вкладом в нашу граматичну літературу є граматика В. Сімовича. Це зовсім новий тип підручника—самонавчителя української мови. Написаний фаховим філологом лінґвістом (автором „Praktische grammatik der ukraïnischen Sprache für den Selbstunterricht“ мовою німецькою), цей курс повинен бути напохваті у кожного українця—вчителя, як його щоденний порадник. Він відповість йому на багато запитань, що можуть виникнути в учительській практиці і дае йому багато практичних вказівок. Обширний ґраматичний матеріял подано в формі надавичайно популярній, приступній людині навіть із що-найменчою освітою. Мова авторова так вільна від усяких „галицізмів“, що може задоволити найвередливішого „полтавця“, стиль легкий, простий, живий. Лю-

де, що бояться граматичної „сухости“, матимуть приємність читати книжку як цікаву повість. Автор дає докладний виклад української літературної мови, (власне популяризуючи граматику Смаль-Стоцького). при тім не минає ні діялектичних відмін, ні московських впливів і в відповідних місцях застерегає перед ними свого читача. Слабіще опрацьовано складню, як це зазначує сам автор в передмові, але все істотне, на-разі потрібне, читач знайде і в цій частині. Паралельно з викладом чисто граматичним автор додає пояснення семозіологичні, і через те самі форми набувають життя; автор зручно викриває їх внутрішню вартість, як форм нашої психіки. Термінологією автор послуговується проф. Смаль-Стоцького, почасти поширює її переважно в складні, новими термінами, що теж свідчать про його добрий естетичний смак.

Що-до деяких тверджень, дозволимо собі кілька уваг. Нам здається, що нема жодної рації залічувати носове *н* до „плавних“ (стор. 31), бо своєю артикуляцією воно відповідає ротовому *д*, і не має нічого спільного з плавним *р* і *л*. Форми відмінків від *столяр* у нас столяр*а*, столяр*ові* і т. д., а не столяр*я*, столяр*еві*, як подає автор. Взагалі що-до України, то у нас панує такий закон: в закінченнях іменового відмінку на—*ар* (ь) ми маємо в инших відмінках *р* тверде тоді, коли перед *а* стоїть мяка шелестівка (: *ж*, *ш*), а *р* мяке тоді, як тверда; от ж буде: *кобзар* (ь): *кобзаря*, *кобзареві* і т. д., але *весляр*: *весляра*, *весляр**ові*** і т. д. (пор. ще: *косар* (ь), *чудар* (ь), *носар* (ь), *ротар* (ь), *дукар* (ь), *знахар* (ь), *золотар* (ь) і т. д. і *столяр*, *цегляр*, *пісняр*, *вапняр*, *соляр*, *біляр*, *арфяр*, *картяр*, *коляр*, *волосожар*, *колімажар*). Далі (126) автор каже, що *горнець* має тільки форму 1-го відмінка, а всі инші творяться від *горщок*. У нас на Україні форми *горщок* нема, її тільки чуємо в устах москалів (*горщокъ—горшка*), замість того маємо *горщик—горщика*, а *горнець* инші форми має без *н*: *горця*.

Форми минулости від дієслів *ревти*, *сопти*, *хропти* у нас не *ревів*, *сопів*, *хропів*, як пише автор, а *рів* (*ревла́*), *сіп* (*сопла́*), *хріп* (*хропла́*).

Що-до складні, то ми теж не погоджуємось з системою д-ра Сімовича. Він ділить побічні речення на присудкові, підметові, предметові, прикметникові і прислівникові. В цім поділі ми добачаємо непослідовність, а власне мішанину двох принципів, морфологичного і синтактичного. З огляду на те, що побічні речення є еківалентами речівникової, прикметникової і прислівникової уяви, то на наш погляд консеквентніще і простіще їх ділити на речення *речівникові*, *прикметникові і прислівникові*, і потім того вже зазначити, яку функцію ті речення виконують в складі цілого (зложеного) речення. Але обміркування цілої системи синтактичної, відмінної від звичайних шаблонів, було б не до речі в короткій рецензії, через те на цім спинаємося.

Поки що обмежуємось на ці невелички уваги що-до граматики д-ра В. Сімовича, і побажаємо, щоб вона в сотках тисяч примірників розійшлась серед нашого громадянства і учительства, бо її конче потрібно мати *всім* народнім учителям. Ціна книжки надзвичайно низька і бажано, щоб її наші книгарі не підносили до тої неймовірної високости, коли вона стає неприступною для небагатих людей, таких, як наше вчительство. Ми скажемо більше, бажано, щоб наше міністерство Освіти увійшло в порозуміння з автором, що-до її видання в дуже великій кількости на кошт міністерства і розіслало б по всіх школах на Україні, разом з читанками Крушельницького, ґеоґрафією Левицького і Рудницького та бібліотечкою українських письменників. Урядження таких обовязкових бібліотечок в кожнім селі було б справжнім реальним ділом великої ваги. Воно б зробило без сумніву результатніщою просвітню роботу „курсів“.

Проф. Є. Тимченко.

553 *А. Хомик*. **Коротка географія України.** Ч. II, стор. 29, мал. 14. Київ. 1918 р. Вид. т-ва Вернигора. Ц. 50 коп.

На 4-ій стор. обкладки цієї книжечки, що складає ч. 7 „Шкільної секції“ видань т-ва Вернигора, зазначено: А. Хомик, Коротка ілюстрована географія України. Ч. 2 (екон.-етнографична). І дійсно, з погляду на малюнки (гуцул, у Карпатах, Нафтова вежа. Львів, селянин з Волині, Кам'янець, Дніпро коло Київа, дівчина з Правобережжя, стара українська церква, краєвид на Лівобережжу, старий шлях Ромодан, село на Полтавщині, Ярмарок, Кубанський козак) і на головні частини змісту (1. Де живуть Українці? 2. Скільки є українців? 3. Чи наша земля густо заселена? 4. Від чого залежить густота залюднення? 5. Чи наш край промисловий, чи хліборобський? 6. Як поділити Україну на природні околиці? 22. Чим відрізняються українці від своїх сусідів?) ця книжечка присвячена економично-етнографичному періоду України.

Цілком зрозуміло, що дуже важко втиснути весь відповідний матеріял у вузенькі рямці 26½ маленьких сторінок, і на точніший опис того, чим відріжняються одна від одної природні околиці України, не згадуючи вже за дрібні данні, майже не стало місця. При вичислюванні місцевостей, автор часто обмежується звичайним переліком назв без усяких пояснень, наприклад: „тим варто згадати міста Влодаву і Білу над Бугом, Кобрин, Камянець-Литовський і Більск, що лежать недалеко Біловіжського пралісу". (стор. 12—13. Підляшша). Чому „варто згадати",—залишається для читача таємницею автора.

Загальний патріотичний настрій, що яскраво почувається в книжечці д. Хомика, обов'язував автора звернути більше уваги на славну минувшину України. Алеж він поставив собі завданням підкреслювати більш негативні риси, ніж позитивні. Тому нагадує, наприклад, „про містечко Батурин, колишню столицю гетьманів, котру знищив і зруйнував 1700 р. московський генерал Меньшиков, а населення цілком вирізав" (стор. 20), або „старе козацьке місто Лебедин (14.000 м.), над яким (1709 р.) знущався згаданий вже Меньшиков". Зовсім, як в колишніх московських підручниках: „Умань, у. городъ Кіевской губ. извѣстенъ страшной рѣзней, которую устроилъ тутъ предводитель гайдамаковъ Максимъ Желѣзнякъ". Між иншим і Хомик відносно Умані зазначає в „економ.-етнограф. ч. короткої географії України лише: „Умань — осередок гайдамацького руху на Україні, рідне місце його провідника, Івана Гонти (4200 м.)" (стор. 18) і нічого не каже про те, що Умань—один з найкращих осередків культурного садівництва, яке має величезне значіння для інтенсивного сільського господарства України.

Більш менш вдався авторові опис Галичини (7. Карпати, 8. Підгіря, 10. Розточча). На жаль, незгаданими залишилися такі місцевості, як містечко Сколе і Святославова могила недалеко його, Судова Вишня, вітчина славного народнього борця аскета Івана Вишенського, та инші. На нашу думку, в маленькій книжечці краще булоб обмежитися поділом України на такі частини, що з фізично-географичного і антропогеографичного погляду, виразно відріжняються одна від одної: правобережну Україну, лівобережну Україну, слобожанщину, приморську Україну, Підкавказзя та Карпатську Україну (у автора: Карпати, Підгіря, Розтечча, Підляшша, Волинська плита, Поділля, Придніпровська височина, Донецький кряж, Полісся, Придніпровсько-лівобережна низина, середньо московська або лівобережна височина, Приморська низина, Підкавказзя).

Не можна згодитися з автором, коли він категорично запевняє, що в Київі „старі московські школи, навіть такі, як найвища школа—університет і політехничний інститут (інженірська школа) приносили більше шкоди, як користі" (стор. 16). Автор підкреслив, що в Львові „є польський університет з кількома українськими катедрами" (стор. 12), але нічого не сказав про те, що в Київі, де вийшла з друку його книжечка, істнує з 5 жовтня 1917 р. перший український національний університет в складі нормальних факультетів: істор.-филос., фізико-матем. і правничого, крім того укр. Академія мистецтв, українські гімназії, наукове т-во імени Шевченка, то що. Великою несподіванністю була для нас вказівка автора на те, що в „Ніжині істнувала також вища школа (ліцей) для язикознавства, тепер перенесена до Таганрогу" (!). Нічим не зазначив автор, що Харьків є одним із головніщих огнищ українського життя, позаяк одної вказівки, що Харьківський університет „заложив український философ Григорій Сковорода" (стор. 24) занадто мало (між иншим, університет в Харькові—самий стародавній на Україні, і заложив його в значній мірі харьківський діяч Каразин в 1804 р.)

Назва „Волинська плита", (стор. 15) на нашу думку, невдатна, позаяк з таким же правом можна говорити і про Подільську плиту, замість „Поділля" (стор. 14), коли вже рахуватися з орографичними прикметами. Автор зазначає, що Донецький Кряж „має в своїм лоні великі поклади вугілля, соли, всяких руд: заліза, міді, живого срібла, марганця, олова, срібла, цини, то що" (стор. 11). Що-до вугілля, залізної руди, марганцевої руди і соли, то це дійсно так є, хоч автор, кажучи про Бахмут, нічого не згадує про славетні соляні копальні в околицях того міста. Алеж про олово, срібло та цину в Донецькому кряжу краще булоб помовчати.

Приєднуємося до того, що „з других міст Волині згадати треба Кремянець (18000 мешк.) над Іквою", але не через те, що це військова твердиня (вона колись була), а через те, що там був славний Кремянецький ліцей, якого після польського повстання 1830 р. було покладено в основу сучасного Київського Університета св. Володимира.

На трьох останніх сторінках („Чим відрізняються українці від своїх сусідів?")

автор доводить, що український народ є осібний і самостійний народ, позаяк має споконвіку всі прикмети самостійного народу: окремішну від инших народів будову тіла, відмінну від инших мову, окремішну питому культуру і окремі історично-політичні традиції та політичні змагання на майбутнє. Отже робити на підставі прикмет соматичної антропології такі висновки, що українці належать до иншої раси (породи) як Поляки, Москвини і Білорусини (стор. 27) на нашу думку було б не слід. Дійсно, Українці що до будови тіла—одна з найгарніщих пород людей в Європі, алеж вони, як і Москвини, Білорусини, Поляки, Індуси, Жиди, Араби, належать до одної білої, або Індо-Европейської раси, складають з Поляками, Москвинами, Білорусинами, Сербо-Хорватами та иншими одно словянське племя, а між иншим з Сербо-Хорватами та Словенцями—південно-словянську або адрійську сем'ю словянських народів.

Що-до культури, слід було-б не обмежуватися вказівкою: „ця українська культура, цеб то спосіб життя, що проявляється в будівлі хат, церков, господарських будівель, одежі, їжі, пісні, музиці" і т. д. (стор. 27), а виразніше підкреслити, що культура—це та спадщина умова й матеріяльна, що дісталася нам від праці наших предків; що культура проявляється і в наклонах, і в праці, й у вислідах праці поодиноких людей і цілих народів; що є культура матеріяльна (все те, що люде зробили і роблять руками —хліборобство, промисл, торговля і т. д.); умова (все те, що люди зробили умом-розумом: віра, література, казка, всякі штуки, поведення з иншими людьми) і т. д.

Слід було б зазначати в тексті, до чого стосується кожний малюнок та взагалі уділяти більш уваги на оповідання, ніж на тенденційну декляративність. Є речі, що свідчать самі за себе, і таких річей не бракує нашій Україні.

Проф. В. Дубянський.

(00 *О. Синявський.* **Короткий нарис української мови.** З лекцій читаних на учительських курсах. у Харкові 1917 року. Харків. 1918 р. 1—54, 8-°. Ц. 1 р. 25 к.

000 *Його-ж* **Коротка практична граматика української мови дорослих.** Харків. 1918 р. 1—20, 8-°, ц. 60 к.

„Нарис" д. Синявського має ту відмінність серед инших коротких граматик української мови, що автор трактує з'явища фонетичні і морфолоґічні в історичній переспективі. Можна тільки пожалкувати, що це у його зроблено занадто скупо щодо морфолоґії. Характеристика діялектичних відмін теж занадто побіжна і не можна сказати, щоб дуже вдала. Напр., характеризуючи поліську ґрупу говірок, він поруч з істотною прикметою—дифтонґізацією довгих *е, о,* наводить розріжнення *ы* і *и*, що зовсім не є характерним для тієї ґрупи, і обминає рефлекс я—є і і—а (ја)—є, а в консонантизмі *тверде р.* Не можна приняти твердження, що в українській мові „помякшені губні (без *й*) бувають лише по другій шелестівці, як от: святий, червяк, мертвяк, тмяний, цвьохнути й инші" (16). Тут губні так само тверді. Коли автор чув м'ягку вимову в цих випадках, то це вже московський вплив. „Святий" тільки пишеться з *в*, а вимовляється звичайно *сьатий, сятий.* Помякшенням р (типу буряк, рямаі не можна пояснити *р* в „крівавий," „чотирі". Перше—*рі*—під впливом крів (аналоґія), а друге з *є* в визвуку (пор. сьогодні, матері, сего дьнє, матерє).

Друга брошурка дає занадто вже короткий шкіц української граматики. Тут ми занотуємо, що практичне правило до того, як писати: чи—*купє, любе, доє,* чи—*купить, любить, доїть,* дано за російською шкільною граматикою („—*еть* въ томъ случаѣ, если въ 3-мъ лицѣ мн. ч.—*утъ* или—*ютъ,* а—*итъ,* если—*атъ* или *ятъ*") і до української мови не пасує, бо ті, що говорять *купе,* скажуть *куплють, доє—доють* і т. д. Простіше б сказати, що кінцівку *ить* мають всі дієслова, що в інфінативі кінчаються на—*ити, іти* і—*ати* (по *ж, ч, ш, щ*): купити (купить,) любити (любить), доїти (доїть), сидіти (сидить), лежати (лежить), мовчати (мовчить) і т. д. Далі, російські „причастія" на—*щий,* коли вони стосуються до іменового відмінку здебільшого можна перекласти „дієприслівником" на—*чи,* а не тільки за поміччу *що* і verbum finitum. „*По,* пише автор, з иншим значінням (не відповідним москов. *за*) звичайно вживається з місцевим відминком"—треба було додати *у множині,* бо в одвині звичайно з датним: по козакові (по козаку), а не по козаці. Треба б д. Синявському більше пильнувати української складні і уникати таких московізмів як: „вживаються окремі закінчення", „вживати кличну форму" (8). „*При* вживанні й правописі прикметників" (10). „Коли ми не знаємо. *положим,* як треба написати...." (13, теж 17). „Знає живу українську мову" (18), „годитиметься *під* шкілу" і т. ин.

Проф. Є. Тимченко.

556 *Симоновський.* **Методи обученія в начальних школах Таврической губ.** Часть I. Обученіе грамотѣ, чтенію і письму. Симфер. 1918 р. Ст. 169. Ціни не зазначено.

Книжка д. Симоновського є справжній вклад в досить убогу педагогичну літературу що до початкової школи. Це—детальна розробка анкети, з якою земства Таврії ще в 1913 р. звернулись до учителів земських початкових шкіл. А тепер цю анкету розроблено д. Симоновським дуже науково і ця праця цікава з двох поглядів: тут ми маємо певний статистично вивірений обслід сучасного педагогичного стану початкових шкіл Таврії; з другого—це є огляд усіх методів сучасного навчання письму і читанню, які вироблено наукою не тільки в Росії, а й за кордоном, по найкращих школах Європи і Америки. Так, дуже ґрунтовно розроблено метод згуків при навчанню грамоти і метод слів—так званий Американський. Вияснено усі дефекти і позітивні риси обох методів і дано поради, як їх найкраще вживати в наших школах, бо хоч наука методів й ґрунтується на загальних психологичних вимогах дитячого віку, але кожна мова, уся ка національна школа має керуватися такими методами, які найбільш їм відповідають. Цілком зрозуміло, що при навчанні англійської мови, де літери цілком не відповідають вислову — a=e, gh=ф, ch=г, e=i і т. и., педагоги не могли вживати згукового методу, а користувалися назорною памяттю дітей і давали їм придивлятися до цілого слова, викликали до нього увагу дітей ріжноманітними оповіданнями, малюнками. Але, щоб провадити цей метод в наших школах, треба ще багато коло нього попрацювати. І на це Симоновський і звертає увагу учителів. Але взагалі цей метод мало ще знайомий серед нашого учительства і українські методисти навчання грамоти, на жаль, ще не висловили своїх поглядів на цей, вже досить популярний в Росії метод. По школах Таврії Симоновський вираховує, що 98% учителів вживають згукового методу і лише 1,5% єднають його з американським, і 94% учителів провадять свій улюблений метод з чималою підготовкою в зліянні згуків раніш знайомства з літерами, ростягуючи час таких вправ (упражненій) від 5 днів аж до 20, що вже можна вважати зловживанням, бо для дітей в них немає ніякої конкретної цікавости.

Цікаві теж вказівки д. Симоновського на те, наскільки вживається в школах наглядних знарядь при навчанні грамоти; і тут ми бачимо досить великий % учительства, яке показує дітям або стінні малюнки—таблиці -40%, або малюнки, що ставлять на чорну дошку—23,9. Але як мало (лише 9%) учителів вживають тих саморобних дитячих виробів і праці, які б додавали цікавости кожному уроку. Взагалі нові вимоги педагогії що-до живої самостійної праці дітей—малюнка, ліпки і т. и. ще дуже мало конкретизуються в початковій школі, і проти цього д. Симоновський виступає з усією силою наукового досвіду, і вимагає не пасивного ілюстрирування читання, а активного, не готовими малюнками,—а творчістю самих дітей. Дуже велику увагу звертає автор і на розвиток виразного читання і на різні засоби дати дітям змогу, як найкраще зрозуміти той художній твір, який вони читають в класі.

Читаючи книгу д. Симоновського, таку користну і наукову, можна цілком забути, що в Таврії на більшости простору вчаться українські діти, яким найкращі методи чужомовної школи лише калічать і свідомість, і мову—цей орган думки і почуття. Тільки так десь, на якійсь сторінці д. Симоновський, правда, згадав і українських дітей, яким школа, правдиво каже автор, майже нічого не дає: „вони не можуть навчиться книжної мови, дуже часто переказують якусь нісенітницю, а не зміст прочитаного, склеюючи різні незрозумілі для них слова з книжок без усякого звязку з тим, що вони читають". Від такого видатного педагога, можно було-б чекати, що в книжці, надрукованій в 1918 р., він зверне більш уваги на необхідну потребу націоналізації шкіл в Таврії, де живуть і українці і татари: для них однаково неприємлема чужомовна школа, хоча б в ній для навчання російської мови і вживалося найкращих методів.

Але, не зупиняючись на цьому недогляді, книжка Симоновського має велику вартість; вона цікава для кожного, хто стоїть близько до початкової школи; вона користна для учителя своїми методичними вказівками і критикою деяких архаїчних засобів. Написано книгу гаряче, видко скрізь, що наука початкової школи цікавить автора, і він хотів би поставити її як найкраще. Усе це і надає вартости дослідові д. Симоновського.

С. Русова.

557 **Український селянський університет.** Перший семестр. Лекція I. **Про „Просвіти" та їх значіння за для народньої культури.** Написала *Варвара Чередниченко.* Видання Полтавської Спілки Споживчих Товариств. 1918 р. Стор. 24 in 8°. Ціна 65 коп.

На обгортці зазначеної брошури видавництво заявляє, що цією лекцією-читанням

про „Просвіти“ воно роспочинає видання цілої низки подібних лекцій для сільських „Просвіт“ під загальною назвою „Український селянський універсітет“.

З цих лекцій має скластися систематичний курс читань з усіх галузів знання, всі вони „будуть зв'язані одніею основною думкою: освітити з ріжних боків ідею поступу в природі та людських відносинах... й яскраво підкреслювати, що добробут нікому дурно не дається, що для щастя народу необхідна увага до самого себе та любов його до рідного краю, а во ім'я тієї любови — уперта праця та самодіяльність на шляху освіти та громадського єднання“. Всі лекції матимуть між собою зв'язок, але видавництвом „буде звернута увага на те, щоб кожна окрема лекція була настільки закінченою, щоб її зрозумів і той, хто не слухав або не читав лекцій попередніх“.

Лекція про „Просвіти“ та їх значіння за-для народньої культури поділяється на чотирі частини, а саме: спочатку коротенько зазначено обшир землі української та її природні багацтва й зроблено висновок, що злиденне життя українського народу на цій багатій землі є головним чином наслідок його безпорадної темноти. Висновок цілком правдивий. Шкода тільки, що в цій частині своєї лекції шановна авторка не додержала обовязкової для всякої науково-популярної розвідки об'єктивности і тому в деяких місцях передала, як то кажуть, куті меду. Що „Українська Земля велика, прекрасна й багата“—це правда, але нащо ж було до цього додавати: „Немає ні одного народу в світі, що мав би таку багату Країну, що жив би в такому здоровому кліматі, як народ український“ (стор. 1), або: „Так жив-бідував Український Народ на своїй *найбагатшій землі в світі* (підкреслення моє. О. В.) (стор. 2). Це ж називається переборщити. Або на що себе й других обманювати, буцім-то наш нарід, діждавшись волі, сам почав засновувати „Просвіти“ і що тепера „немає, мабуть, у нас великого села, де б не було „Просвіти“. Адже ми добре та гаразд знаємо, що „Просвіти“ позасновувалися з ініціятиви інтелігенції, що позасновувалися вони не скрізь, не по всіх селах і хуторах, як запевняє шановна авторка, а тільки по деяких, та ще й до того значна частина з них істнують тільки на папері...

В другій частині лекції досить докладно росказано про наші стародавні церковні „Братства“ й про ту великої ваги культурно-просвітню ролю, яку вони відограли в історії українського народу; в третій — про Львівську „Просвіту“ та її значіння за-для культури народньої в Галичині, а в четвертій—про „Просвіти“ російської України до революції та про завдання сучасних „Просвіт“.

З задоволенням зазначаємо, що ці останні три частини лекції не мають вказаних нами негативних рис першої частини і їми не вагаючись можна користатися, як готовим матеріялом за-для читання в авдиторіях наших „Просвіт“. Радимо тільки редакції видавництва Полтавської Спілки Споживчих Товариств уважніше ставитися до редагування своїх майбутніх лекцій. Треба обовязково виправляти недоладню складню й не псувати нашої мови непотрібними москалізмами. Від того виграють і ясність викладу, і красота літературної української мови. Неможна залишати невиправленими таких неграмотно складених фраз, як оця: „Бо хоч-би найвірніщі поводирі не були, як би не одзначалися вони широкою освітою й глибоким розумом — одні вони без підмоги народньої нічого не вдіють“ (стор. 3-я); не слід також засмічувати нашої мови такими москалізмами, як оте *вигдядала* (російське *выглядела)* замість *мала вигляд* (стор. 7), або вживати московське *достоїнство* замісто *гідність, достойність* (стор. 7). Правда, зазначених нами хиб в брошурі В. Чередниченкової небагато і тому ми не вагаючись радимо набувати її для селянських бібліотек і для читання в „Просвітах“.

О. Волошин.

558 *Я. Чепіга.* **Вільна школа, її ідеї й здійснення їх в практиці.** Вид. „Українська школа“. Київ. 1918 р., стор. 72. Ц. 1 карб.

Питання майбутньої школи і в звязку з цим питання про нові течії сучасної педагогики, на прапорі яких ясно накреслено слова: „дитина і її щастя“, належать до таких тем, що вже виходять за межі вузько-шкільної компетенції, а все більш набірають громадсько-культурного значіння і тому принажують до себе інтереси широкого громадянства. Тому й до книжечки п. Чепіги з її принадливою назвою приступаєш з великим зацікавленням, сподіваючись від неї нової думки, нового освітлення й нового трактування живого питання про нову школу. Але, прочитавши її, мимоволі переймаєшся почуттям глибокого розчарування.

З 72 сторінок книжечки самому авторові, його думкам належить тільки 7 сто-

рінок, де на ріжні лади відмінюються терміни: „нова школа" і „вільна школа", і ніяк не довідаємся, про яку саме школу йде розмова: чи взагалі про школу, позбавлену старої, мертвої рутини і схоластики, чи про ту нову течію в педагогичній думці, яку німці охрестили словом Persönlichkeitspädagogik (індивідуалістичний напрям в педагогиці) і яка потроху поодинокими талановитими педагогами переводиться в життя.

Иноді здасться, що автор - прихильник т. зв. трудового принципу виховання. Деякі прикмети прийдешньої вільної школи, на думку автора, характерні для неї (напр., про зайвість нагород і кар), справді тільки елементи здорової педагогичної думки і логичні висновки з принципу самодіяльности учня в процесі виховання і ніяк не щось цілком нове, висунуте тільки ідеями вільної школи. Таким чином, поняття, що лежать в основі „праці" (як називає автор свою книжечку) зовсім не мають певного реального змісту і через те всі його думки, всі висновки не ясні, занадто вже загальні і часто переходять в звичайну фразу.

Решта книжки — „коротенький виклад поступового перетворення ідей вільної школи від старих часів аж до наших днів" (ст. 4). Приклади такого перетворення - тільки школа Толстого „Дім вільної дитини" в Москві і „Вулік" Себ. Фора, як бачимо, про „старі часи"—небагато. Крім того, маємо ще коротенькі начеркі педагогичних систем Рабле, Монтеня, Лока, Ратихія, Коменського і Руссо. Виклад цих систем справді занадто вже „коротенький": про Рабле тільки й довідуємося, що він глузував з старої схоластичної школи; при чому ж тут вільна школа, і невже ж таки Рабле не дав нічого позитивного? Ратихій вийшов якимсь обчекриженим: з його дидактичних заповідів вибрано кілька, які знає мало не кожна письменна людина і які теж стоять в невідомому відношенні до ідей вільної школи. Філософія Монтеня і Лока занадто упрощені і пристосовані до дитячого розуміння; про Амоса Коменського і Руссо сказано те, що звичайно говориться в шкільних підручниках історії педагогики, та й то більш цитатами й переказами. Звязку між цими нарисами нема ніякого; говориться про вплив Беконовського емпіризму на Лока, а про Бекона і емпіризм в історії европейської філософії а ні слова. Про нових педагогів — нічогісенько: невже ж таки в історії визволення дитини од пут традиції й схоластики і в будуванні нової педагогики хоча б Песталоцці й Гербарт не мають ніякого значіння і не стоять вище Ратихія?

Для кого книжку написано? Для педагогів? Безумовно — ні. Для широких кол громадянства? Може, широкому громадянству й подобається те, що „свобідна школа не витворює пляну навчання: учні самі виворюють його, вибіраючи науки, які їм найбільш подобаються з тих, котрі пропонують їм педагоги" (ст. 71). Але будемо пам'ятати, що високий і прекрасний принцип, знижений до розуміння байдужного й лєдачого, легко може перетворитися в низьку й нудну буденщину, і робити з Аполона щось подібне до „горшка печного" педагогу з запалом і хистом не годиться. А що автор всю свою книжку хотів пристосувати до розуміння іменно байдужного, про це свідчать його ж слова: „Щоб поширити ідеї нової школи між нашим громадянством, ми взялись за цю працю, хоч і не маємо на думці, що вона знайде співчуття в більшости байдужного до виховничих питань суспільства" (ст. 4). В цій неправильно взятій меті автора й полягає причина всіх зазначених хиб його книжечки.

В. Дога.

559 **Бібліотека вчителя № 1. „Методи Українознавст а".** *О. Н. Сушицький.* Приватдоцент Університету Св. Володимира. Видання педагогичного журнала „Вільна Українська школа". Київ. 1918 р. стор. 6, ц. 15 коп.

Щоб уникнути помилок і хиб, з самого початку наукової праці на ґрунті українознавства, головним чином—історії письменства, автор радить вживати при студіюванні галузів українознавства історико-порівнюючого метода, який виведе нашу науку на широку путь величнього відродження її. Хоч на обгортці й зазначено, що це „№ 1 бібліотеки вчителя", уже поверхове ознайомлення з змістом „Методів українознавства" ставить питання про те, для кого писано цю брошурку? Питання це доводиться поставити тому, що для учителя з обмеженим знайомством що-до науково-методолоґичних питань, висновки автора брошури про „шкідливість" деяких методів самі будуть шкодливими, а для учителя, ознайомленого з методолоґичними питаннями, висновки брошури здадуться надто поверховими і навіть, застарілими. Автор (по Єфремову) виясняє, що метод естетичний „для історії письменства цілком негодящий", „бо з естетичного погляду довелося б викинуть усе старе наше письменство", „з естетичного погляду

трудно навіть зрозуміти літературні твори", „кожну річ, як відомо, краще з'ясувати собі шляхом порівняння"...

Публіцистичний метод розглядається автором по праці С. Єфремова „Історія українського письменства". Висновки для цього методу (й естетичного) проф-ра Перетця про „историка литературы", що не зможе „выпутаться изъ сѣтей обывательскихъ сужденій и оцѣнокъ, обезцѣнивающихъ своею некритичностью и недисциплинированностью иногда важныя и остроумныя соображенія о литературныхъ явленіяхъ". Висновок самого автора брошури: публіцистичні методи „повинно відкинути, як ненаукові". Увага автора про історико порівнюючий метод для вивчення історії й мови не викликає ніякого сумніву, але погляд автора на історію літератури й на методи, якими треба керуватися при студіюванні літературних творів, примушує де-що сказати, бо це питання не так просто вирішується, і не загальні ствердження дадуть учителеві можливість розібратися в цих складних питаннях.

Термин „історія літератури" виник не одразу: histoire littérair перейшло в histoire de la litterature, Litteratur geschichte — в Geschichte der Literatur. Диференціація почалася здавна і процес її майже закінчився. Колишній конґломерат в історії літератури багатьох дисциплін, *матеріял* котрих, звичайно, й метод, — нічого спільного між собою не мають — розпався. Зостався ще один етап, щоб штучне з'єднання в історії літератури — історії літератури і загальної історії, історії культури, було порушено. І цікаво, що захистники істнування історії літератури в зазначеному змістові самі визнають факт діференціації, напр. п. Бедржицький в своїй рецензії на „Метофлоґію" Євлахова (Рус. Фил. вѣстникъ, 1913 р., т. 70) каже: „названіе осталось, хотя методы и матеріалъ въ отдѣленныхъ другъ отъ друга полустолѣтіями этапахъ или малосходны или совсѣмъ не совпадаютъ". Проф. Перетць в своїх „лекціяхъ по методологіи исторіи русской литературы" (Кіевъ, 1914 г.) визначає історію літератури, як „исторію формъ" (поетичних). Щоб відріжнити її від історії культури, як „історії ідей" (форма: слово, стиль—є виявлення істоти людини, його індивідуальности), однак одкидає естетичний метод, як ненауковий. Проф. Лазурський в своєму курсі „Исторія западно-европейской литературы" заявляє себе прихильним до розуміння історії літератури, як „історії поезії", а відносно методу приходить до думки, що естетична критика „суб'єктивна", і через те—ненаукова. Раз для проф. Перетця історія літератури є історія поетичних форм, то очевидно, що поетичні форми—це щось для нього „об'єктивне", бо в иншому розумінні його визначення губить свій сенс, і як в такому випадкові естетичний метод може бути суб'єктивним? Також і для проф. Лазурського очевидно „об'єктивно" ясно, що таке твір поетичний, тоб то художній, і чім він відріжняється від твору непоетичного, тоб то нехудожнього. Методолоґічні праці Тена й Брюнетьєра появилися під впливом розцвіту природознавчих наук в XIX віці і майже тоді викликали реакцію проти вживання одних історичних методів при студіюванні літературних явищ, бо перевага у історика дослідувача знищує письменника, як такого; історик шукає загальних фактів, забуваючи, що „чувствованіе, страсть, вкусъ, красота суть явленія индивидуальныя" (Лансонъ „Методы въ исторіи литературы").

Автор брошури, очевидно, сам почуває складність цих питань, кажучи, що літературний твір є натхненний твір художника-поета, котрий захоплює вас ріжними сторонами... „і через те може нас одвести набік"., але зачепивши зверхечку це питання, автор не повідомив читача про те, що науково-об'єктивна праця тепер складається не тільки з старанного студіювання історико-порівнюючим методом літературних явищ, але й з того, щоб виявити в літературному творові „смыслъ и дѣйствіе", котрі можуть бути „раскрыты только путемъ эстетическаго анализа ихъ формы" (теж з книжки Лансона; Лансон, між иншим, каже, що прикметою літературного твору „является художественный замыслъ или художественный эффектъ, т. е. красота или изящество формы").

В сучасний мент, коли, як констатує проф. Перетць в своїй передмові до книжки Бургардта „Новые горизонты въ области изслѣдованія поэтическаго стиля (принципы Эльстера) обнаруживается оживленіе интереса къ вопросамъ теоріи и исторіи и поэзіи", коли висунено на верх і вже оцінено значіння імпресіонистської критики (з відповідними, ясно, застереженнями), коли философська й педагогична думка каже про практичну необхідність виховання у молоді емоцій і естетичного почуття (цікаву спробу з'ясувати це питання як раз і зроблено п. Білецьким в № 4 бібліотеки вчителя „Виховання емоціонально-образного мислення й твори Шевченка"), коли вченими по-

важно подається думка, що самі начеб об'єктивні досліди мають в своїй основі суб'єктивні думки,—тепер відкидати методи естетичний і публіцистичний, бо, як каже Лансон, література є „выраженіе общественной жизни", література „дополняетъ общественную жизнь", „выражаетъ то, что больше ни въ чемъ не проявляется—сожалѣнія, мечты и чаянія людей", — мені здається, надто сміливо.

Отже, коли, кажучи словами тогож дослідника, „первое требованіе научнаго метода состоитъ въ томъ, чтобы подчинить свой духъ предмету, съ цѣлью организовать пріемы изслѣдованія, сообразно з природою изслѣдуемой вещи, то будетъ болѣе научно признать и упорядочить роль импрессіонизма въ нашей работѣ (а я додав би до цього „і ролю публіцистичної критики"), нежели отрицать," бо „отрицаніе не уничтожаетъ того, что на дѣлѣ существуетъ". Студіювання літературних явищ повинно бути ріжностороннім і з цього погляду кожна історико-літературна праця, розроблена одним якимсь методом, є великий вклад в науку.

Автор брошури, критикуючи книжку Єфремова, зовсім не зачепив питання про те, що робити вчителеві в майбутньому шкільному році з одною книжкою Єфремова (учитель з брошури „Методи Українознавства" розкритикує книжку, але викладати буде по ній, чим нині грішить і багацько лекторів на всяких курсах). Не зачеплено питання про те, як визначити поняття „історія письменства", питання про моралізацію літерат. творів і дидактизм, що стоїть в найтіснішому зв'язку з питанням наукового характеру про метод в історії літератури; не торкнувся автор зовсім того, що зветься психолоґо-естетичним дослідом літературного твору.

От, власне, ті уваги, які слід зробити до змісту брошури п. Сушицького, бо порушити таке складне питання і з догматичного Олимпу поверхово вказати на один історико-порівнюючий метод, котрий безумовно має головне значіння в історико-літературних дослідах,—надто мало; історико-порівнюючий метод не один, і його висновки холодного аналізу все-таки не зможуть дати повної характеристики літературного явища.

560 **№ 2 „бібліотеки вчителя"** має змістом своїм „*Постанови з'їзду діячів земств, і учительських організацій в справі організації Народньої Освіти на Україні*" 15—20 грудня 1917 року.

Частина постанов цього з'їзду тепер уже набрала характеру матеріялу історичного, але ідеї з'їзду про національну школу, про организацію учительства, курси для вчителів,—потроху здійснюються і провадяться в життя.

561 **№ 3.** *О. Сушицький.* **Народність в творах Шевченка.** Ст. 15, ц. 45 к. К. 1918 р.

Твори геніяльного українського поета починають студіюватись в деталях. Виясняються впливи на його творчість і те, як ці впливи перетворювалися Тарасом Григоровичем в його поезії.

В своїй статті п. Сушицький і торкнувся одного з таких питань, а саме—теми про народність в творах Шевченка. Треба тим часом зазначити, що трактування Шевченка, яко поета „Народнього" взагалі річ не зовсім ще певна: ще Грінченко („Перед широким світом") зазначав незрозумілість багатьох творів поета для народу („Марія", „Сон", „Кавказ", „До живих і мертвих (посланіє) і деякі поодинокі вірші), що залежить від складности архітектоники твору. (Цього питання торкається д. Дорошкевич в „Вільній Укр. Школі" ч. № 7, в статті „Шевченко на лекціях літератури"). Матеріял, поданий в статті, дуже користний для вчителя, але розробка цього матеріялу, на жаль, не рівна: тоді як аналізу народньої стихії в „Гайдамаках" присвячено 5 сторінок з 12 стор. друку всієї брошури, (як раз тому творові, користність вживання котрого в школі ще повинна бути обговореною), останнім творам поета присвячено, власне, 1 сторінку (по 2—3 рядки на „Причину", „Тополю", „Утоплену", „Русалку", „Лилею"). Треба зауважити, що в обох брошурках п. Сушицького досить таки шкутильгає справа з мовою: надто багато „перекладу з московського", а не дійсно українського письма. А такі випадки, як уживання слова „особистий" замість „особливий", „зараз" замість „тепер", або слова та вирази—„степень", „наслідний", „повернулась в дівчину"—викликають у читача навіть почуття певної ніяковости за автора, та ще й педагога, що підготовляє „бібліотеку" для вчителя!

562 **№ 4.** *Л. Білецький.* **Виховання емоціонально-образного мислення і твори Шевченка.** Київ. 1918 р. Ст. 16. Ц. 50 к.

Брошура на 16 стор. заслуговує уваги кожного педагога. Питання, піднесене п. Білецьким про необхідність виховання уяви і почуттів у дітей в школі, безумовно важне і правду каже автор брошури, що „не-

дагогична думка повинна покласти" на виховання їх „всі свої сили". Дійсно, що „до останнього часу школа на це звертала мало уваги"... „Школа систематично розвивала лише інтелектуальні процеси мислення, і майже зовсім не цікавилась психичним ґрунтом з боку почуття і волі, в складі якого перебуває велика цінність розуму"... „взагалі робила велику помилку тим, що розвивала пасивний досвід, цілком убиваючи ті творчі сили, які з перших кроків шкільного життя дітей виявляє емоційна дитяча душа". „Із цілокупного складу душі штучно відокремлювалась одна розумова частина і розвивалась, другі-ж, значно більші (почуття, воля) і не менш цінні потроху убивались", „випускалась людина в життя з вишколеним інтелектом, але з пасивною волею, не здатною до активної творчої праці". „Здійснення такого ідеалу лиш тоді може бути виконаним, коли школа буде виховувати в дітях емоціонально-образне мислення, цеб-то таке мислення, в складі якого почуття, розум і воля в об'єднуючім акті творчости". Автор, т. ч. зачепив одну з сторінок загального питання сучасної педагогики—про розвиток самодіяльности учнів і індівідуальних сил людини, про необхідність користуватися в розробці педагогичних питань науковими данними психології. Питання це не нове, піднесене ще на початку XIX віку Гербартом, продовжене його учнем Штрюмпелем, котрі не погожувалися тільки в думці про те, що треба розвивати у дитини більш—уяву чи почуття (прихильний до останього Штрюмпель). Автор брошури бере данні новішої педагогичної думки і надає ваги вихованню у дітей в школі емоціонально-образного мислення—уяви, почуттів і волі. Не досить ясними здаються цілком вірні висновки автора про характер виховавчого читання і матеріял для нього (читання поетів) після того, як автор взяв для систематики уяв книжку Рібо, з психологичних поділів котрого навряд чи можна зробити вище згаданий висновок. Спробу автора вказати матеріял в творах Шевченка для розвитку емоціонально-образного мислення учня можна тільки вітати і треба чекати розробки цих питань в більш широких межах, бо в брошурці так багацько зачеплено питань, що це відбилося на формі самого викладу: стислість фрази при великій кількости наукової термінології трохи утрудняє читання статті.

563 **№ 5.** В. *Дурдуківський.* **Матеріяли для шкільних ранків і вечірок в пам'ять Тараса Шевченка.** Стор. 14, ціна 35 к.

„Ми, культурне громадянство,—і перш за все діячі школи, мусимо повернути нашому народові його історичну спадщину, мусимо знов звязати його з славним минулим, мусимо поновити порвані за лихих часів історичні традиції, мусимо підвести міцний національний фундамент під наш державний будинок". „...Повинні всіх засобів ужити, щоб як найшвидче велика ідея стала реальним фактом, перетворилася в діло. Одним з таких засобів, на нашу думку, можуть бути гарно укладені й обставлені шкільні дитячі ранки й вечірки, присвячені визначним нашим національним діячам і великим історичним подіям"... В першу чергу треба звичайно поставити роковини й ювилеї рідних письменників, каже автор, просить учителів дивитись на роботу його, як тільки на допомогу їм в їхній важкій праці, не надавати її дуже багато значіння. При тій випадковости матеріялу, який береться на ранках і вечірках Шевченковських, иноді школдливий з боку педагогичного, не пристосований до розвитку слухачів, гарно та старанно зібраний матеріял п. Дурдуківського не може не мати значіння, особливо при нашій бідности що-до розроблення для шкільного вжитку наших письменників. Оригінальна думка про плакати з творів письменника для ранків і вечірок заслуговує уваги учителя при улаштуванні Свят і для звичайного вжитку у школі (розвішувати на стінах і таке инше). Брошурка дає дуже багато матеріялу, написана з великою любов'ю до дитини й педагогичної праці. Зостається побажати якомога більшого поширення її серед вчительства.

М. Лукашевич.

564 *Б. Дорошкевич.* **Початкова химія** для селян хазяїв, позашкільної освіти та нижчих с.-г. шкіл. З додатком статей про позашкільну освіту на Вкраїні та методи постановки досвідів. З 30 малюнками Видання Т-ва „Криниця". Київ, 1918 р. Стор. IV+54+II. Ц. 1 р. 50 коп.

Виклади початкової химії, призначені для зовсім ще несвідомої в цій науці людини—чи буде вона учень с.-г. школи, чи селянин хазяїн—повинні відповідати дуже гострим вимогам, як з боку упорядкування наукового матеріялу, так з боку форми викладів (ясна, проста мова: точні, виразні вислови для кардинальних положень і т. п.), а також і з чисто зовнішнього боку: відсутність всяких помилок, добрі ілюстрації і т. д.

Книжка Б. Дорошкевича задовольняє цим вимогам в дуже малій мірі. Так, нами

зауважено в упорядкуванні матеріялу й послідовности викладів, наприклад, такі хиби. В розділі про кисень (I) в уступі, що носить титул „Горіння ріжних матерій у кисню"—є зайвим трактуванням про вуглевисту будову свічки, нафти і т. п. матерій („свічка також горить . . . . то вона скаламутиться"). У розділі про повітря (III), в уступі „Склад повітря" є зайвий цілий абзац, що починається словами: „В зеленій рослині діються"..., зайвий через те, що він містить повторювання раз уже викладеного матеріялу. Таких повторювань, більш дрібних, можна навести і ще чимало.

З боку ясности, точности і, взагалі, правильности викладів багато де-чого бракує праці Б. Дорошкевича. Ось він росповідає на стор. 8, 15 и 24-ій: „при горінні матерії, що має в собі *вугіль*, виходить водяна пара", „чим більш ріжних матерій росчинено в воді, тим, кажуть, вона жорсткіша", „в склад цих (вуглеводів, жирів, білків) матерій входить вугіль, *через те* вони звуться органичними". Все це формально непоправні твердження, це ясно кожному химикові й тільки хіба великою похапливістю автора можна пояснити собі походження цих тверджень.

З цією неточністю і невиразністю у викладі химичного матеріялу зовсім пасує і нечепурність самого накреслювання цих викладів на папері. Тут здибуються поруч: „окисли кислотні" і „окисли кислощні" (стор. 7), крахмаль крохмаль (стор. 23), сахар і цукор (стор. 15 і 23), прибор і знаряддя, „рухома лабораторія", „мандрівна лабораторія" і „пересувна лабораторія" (стор. 27, 33 і 36), лампа і лямпа і т. и.

Сила друкарських помилок і москализмів: автор користувався тільки московськими підручниками і їх же рекомендує читачеві, забуваючи що цим він, по-перше, обтяжує українського читача, позаяк галицькі і німецькі видання не важче дістати, як московські, а по-друге, рубає ту гиляку на якій сам сидить, бо, як читач буде користати з таких авторів, як Сазонов, Ремсен, Сперанський чи Реформатський,—то він ніколи і сам не купить книжки д. Дорошкевича і нікому не пораїть купити.

Серед помилок друкарських трапляються такі, як на сторінці 11 наприкінці II розділу, де замісць „нею" стоїть „ним", і фраза губить всякий зміст.

Що-до ілюстрацій, то вони в початковій химії повинні бути—ради ясности—перспективними рисунками, а не стрімовісною проекцією приладів, як це є у книзі Дорошкевича (ради простоти виконаня малюнка).

Всі оці дефекти роблять „Початкову химію" мало придатною „для позашкільної освіти селян-хазяїв та нижчих с.-г. шкіл", для чого призначує і титулом і передмовою свою працю Б. Дорошкевич.

Але для декого з тих людей, що не перший раз беруть химію до рук,—а саме—для лекторів ріжних курсів, що часто не мають змоги користуватись шкільними химичними лабораторіями, ця книжка буде корисною властиво своєю другою половиною, (а також „додатком статей"), де змальовано,—як треба навчати дорослих, користаючи з методів наочности, як улаштовувати для цього рухомі лабораторії і як, нарешті, самі ці спроби виконувати.

Скажу тут де-що відносно списка (на 26) річей, які потрібні для рухомої лабораторії. В списку цьому бракує двох річей: корок (деревляних або гумових) і гумових дудочок, а зовсім зайвою є ота „коркомялка". Химик, що 2—4 роки попрацював в лабораторії, зовсім не користується з цього приладу, а розминає корки, розкачуючи їх качалкою (звичайно плисковатою—дошкою чи що) по столі.

Олександер Топачевський.

565 П. і П. *Терпило.* **Українська граматика.** Підручник для середніх та вищих початкових шкіл. Етимологія. Київ 1918. 1—68, 8⁰, ц. 2 р.

Граматика П. і П. Терпило, це—типічний відбаток шаблонових московських граматик, з їх науковою застарілістю, з звичайною мішаниною літери й звука (§ 2), хибними дефініціями („етимольогія", закінчення може роскладатись на дві частини: незмінну суфікс і змінну *флексію*, „коренні слова" і т. инш.), немотивованністю тверджень і т. д. З наукового й педагогичного погляду це не є бажаним придбанням в нашій педагогичній літературі.

Проф. Є. Тимченко.

566 Д-р *Савицький.*—**Наука геометрії для низших клас шкіл середніх.** Винниця. 1918 р. Ст. 76. Ціна 2 карб. 50 коп.

Невідрадне й досить прикре явище помічаємо на український книжному ринку, яке особливо кидається в вічі останніми часами, коли доводиться розглядати ту безліч ріжних небезпретенційних видань переважно для школи, потреба в яких відчувається так гостро.

Звичайно, зустрічаються між цими науковими та шкільними працями також і поважні, що дійсно відповідають своєму призначенню, але в значній більшости, доводиться натрапляти на мало, або й зовсім невдалі праці.

До таких невдало пристосованих для нашої школи праць, треба віднести й геометрію д. Савицького. Розглядаючи цей пропедевтичний курс науки геометрії, само собою з'являється питання:

навіщо було видавати підручника в такому вигляді. і чиї інтереси мали на увазі люде, видаючи його?

Правда, ціна, що зазначена на ньому почасти розвязує це питання, кажеж бо само видавництво. що потреба в підручниках нині велика і все, значить, розійдеться. Хоч воно й так. але все ж далеко простіщим здавалося б передрукувати книжку так. як вона йде в Галичині по гімназіях. ніж видавати у такому „виправленому" вигляді.

Тим часом видавництво зазначає, що мову книжки воно справило. й пристосувало до тутешнього діялекту (Київо-Полтавськ.). Але що виправку воно, очевидно. уявляло собі в тому. щоби в підручнику завзято провадити аналогію українських термінів з російськими. нібито ґрунтовними й непомильними; напр., такі невдалі терміни як „свійства" замість рос. „свойства", (а чому не властивість?) „простирається", „границя" замість чисто укр. „межа": „представити", „свобідно" і т. д. і т. д. ясно свідчать про малу досвіденість видавців. Побіч зустрічаються також, не дивлячись на виправку і типові галіцізми, напр., „відтак". „успіх". то що та непорозуміння з відокремленим „ся".

Взагалі вся ця „справлена" мова геометрії носить підозріла й навряд чи буде корисною для нашої школи. Тим часом сама геометрія Савицького, як підручник в тій чи иншій мірі відповідає своєму призначенню. Але ж, курс геометрії в підручнику Савицького закінчується многокутниками і коло. тоб то уявляє собою лишень першу частину геометрії. що. на жаль, видавництвом не зазначено.

А. Літвін

VI. Видання для дітей.

567 *Юр. Сірий.* **Дивовижні ростини.** Видання друге. з мал. Вид. „Українська Школа". № 12. Київ. 1918 р. Ст. 16. Ціна — 30 коп.

568 *Його-ж.* **Про горобця, славного молодця.** Оповідання Видання друге. Видавн. „Українська Школа". № 13. Київ, 1918 р. Ст. 16. Ціна—30 коп.

Перед нами дві книжечки п. Юр. Сірого, в яких він знайомить діточок з „дивовижними" рослинами й горобцем, „славним молодцем". Мова обох книжечок дуже добра, дітям зрозуміла, особливо в оповіданні „Про горобця".

Що ж з'окрема до книжечки — „Дивовижні ростини", то в ній „дивовижних" рослин, власне, немає ні одної, а є тільки користні, „споживні", як от: кокосова пальма, кавове дерево, шоколадне, ваніль, чай—оце й усе.

На ст. 5 автор обіцяє разом з дідусем Петром розказати дітям „про такі ростини, яких вони здебільшого ніколи не бачили, або коли й бачили, то тільки у вазонах на вікнах, та й то не всі і не в такій красі, яку вони мають на „волі".

Але ж обіцянки не додержано і про „вазонні" рослини немає ні словечка. А в і перелічені—по вазонах ніколи не трапляються.

В літературі ми знайшли тільки у А. Доде, що один з його героїв, славетний Тартарен з Тараскону, тримав „величезного" баобаба в бляшанці з під консервів. Так то ж був баобаб! Між иншим автор чомусь про нього забуває, а баобаб же більш дивовижна рослина, ніж чай або кава.

Коли п. Юр. Сірий мав на думці вивести й користне й дивовижне разом, чому він проминув такі цікаві рослини, як: сагінка, хлібоплоди, хинове дерево, ґумове дерево, банани і т. д. Коли ж он він надумав показати тільки „дивовижне", то міг би взяти — манґри, евкаліпти, фікус (замісць ванілі), безумовно дивовижні рослини з величезними квітами, як—Victoria regia або рафлезія. Чим не цікаві південно-американські століґники. єрихонські рожі або роскішні орхидеї? І дивовижні, й по „вазонах" їх можна бачити!

А що дивовижніщого може бути, як представники комахоїдних рослин—Міхурниця мала (Utricularia minor), або Венерина мухоморка (Dionea muscipula). Особливо остання: вона дійсно живе, *ловить* комах особливими мацками, як рукою і *„їсть"*.

Отже, назва „дивовижні" рослини зле пасує до книжечки. Краще б назвати „користні"—та й усе.

Книжечку оздоблено 5 малюнками тропичного лісу й окремих рослин.

До речі—„дивовижні ростини" збудили знову невеселу думку: коли вже ми виберемося з індивидуального „словороблення", коли ми вже матимемо певну, сталу терміноло́ґію? „Рослини" чи „ростини"? Щось одне...

З горобцем, „славним молодцем" — справа краща. Тут автор живо й правдиво малює життя горобця Крутихвоста й розбиває ті забобонні, нерозумні думки, які уперто панують і досі в нашім громадянстві що-до горобців та „шкоди", яку вони чинять. Книжечку оздоблює малюнок-мозаїка Ів. Косинина.

Оповідання читається легко, залюбки.

С. Паночіні.

569. Д. *Мамин-Сібіряк.*—**Пригоди статечної миші.** Переклад учнів IV кляси Першої Української Катеринославської Гимназії.— Українське Видавництво в К-славі, № 39, Стр. 1—16, ціна 30 коп.

Мамин Сібіряк справедливо вважається одним з найкращих дитячих російських письменників. Його твори (казки, оповідання) цілком задовольняють маленьких читачів і своїм цікавим змістом, і художнім викладом,—в той же час вони будять дитячу думку і викликають в них гарні, гуманні почуття. Всіми цими кращими прикметами визначається і оповідання про пригоди статечної миші, яке переклали учні IV класа Першої Української Катеринославської Гімназії. Це оповідання залюбки будуть читати в рідному перекладі наші діти, тим паче, що книжечку надруковано буйним, чітким шрифтом і оздоблено сімпатичними малюнками д. Погрібняка.

Що-до самого перекладу, то зроблено його майже бездоганно—щиро народньою, легкою мовою, ні трохи не порушивши художности викладу самого автора. Це робить велику честь молодим перекладачам і їх ідейному й науковому керманичеві, який, безперечно, прийнявши на себе найбільшу частину роботи, зовсім заховався за своїми учнями. Вітаємо цей гарний напрямок в великій справі навчання рідної мови, що дає такі добрі наслідки: веде дітей до розуміння і володіння рідною мовою, привчає з малих років до праці на користь рідній ідеї і дарує нашу літературу кращими зразками російської літератури в добрих перекладах. Нехай цей гарний приклад заохотить до аналогичної праці і инших учителів рідної мови по наших гімназіях, а також і учителів чужих нових мов—німецької та французської!..

Бажаємо молодим перекладачам і їх голові-учителеві охоти, енергії і успіху в дальшій роботі. Тільки радимо більш уважно стежити за коректою, щоб не було так багато помилок (до тридцяти помилок в цій книжечці).

В. Дурдуковський.

570. *Томпсон Сетон.* **Подорож дикої качки.** Перекл. Ю. Сірий. Вид-во „Українська школа". Київ. 1918. Ст. 15, ціна 30 к.

571. *Його-ж.* **Вулі, чабанський пес.** Пер. Юр. Сірий. Вид-во „Українська школа". Київ, 1918 р. Ст. 15, ціна 30 коп.

В середині першого десятиліття XX віку на українськім книжковім ринкові зьявилися, яко новина, переклади оповідань Сетона Томпсона.

Вони одразу звернули на себе увагу аматорів природи і своєю легкою, барвистою мовою і правдивим мистецьким викладом подій звіриного життя. Як живі переходили по-при читачеві оті зайці, лисиці, пси, червоні куріпки і читач разом з ними переживав їх радащі, вболівав їх горем, хвилювався, коли героєві якогось оповідання загрожувала небезпека.

Томпсонові твори читалися залюбки не тільки малечою, але й дорослими.

Ці дві книжечки є зразком творчости С. Томпсона. І „Вулі, чабанський пес", вірний товариш, а далі згубець овечих душ і „Дика качка" з своїми оксамитовими качатами—з перших речень оповідання заполонюють увагу читача і не попускають її з рук до останньої сторінки.

Було-б дуже бажано, коли б „Українська Школа", чи яке инше видавництво, обдарувала наших дітей дальшим випуском оповідань американського природознавця, а згодом зібрала й видала їх окремою збіркою.

Авторові закинути нічого не можна, хіба необачне оперування словом „інстинктивно", саме в тім розумінні, проти якого повставала ціла низка учених, як — Вейсманд, Нолль, Бюхнер, не кажучи вже про великого реформатора науки природознавства—Ч. Дарвіна.

Те саме можна було б сказати й про п. Сірого, яко перекладчика, коли б він не „покинув на призволяще" передмови до „Вулі" і, хоч трохи, коло неї попрацював. Мова перекладу гарна, жива, за винятком двох-трьох, не зовсім відповідних, слів.

Малюнки до оповідання „Подорож дикої качки"—теплі, зворушуючі.

Нарешті, треба сказати, що в виданнях „Української школи" — очевидно для школи—коректа мусить бути бездоганною, а тут, на жаль, цього не бачимо.

С. Паночіні.

572. *Мамин—Сібіряк.* **Поганий день Василя Івановича.** Оповідання. З рос. мови перекл. Євг. Вировий. Укр. вид-во в Катеринославі, № 5. Видання друге. Катеринослав, 1917 р. Ст. 15. Ціна 30 коп.

573. *Його-ж.* **Старий Горобець.** Оповідання. Укр. вид-ва в Катеринославі, № 34. Катеринослав 1918 р. Ст. 24. Ціна 30 коп.

Помалу-потроху дитяча книгозбірня поповнюється все новими й новими книжками, правда—не завжди вартими того, щоб їх друкувати.

Ці дві книжечки—є оповідання відомого в московській літературі Маміна—Сібіряка, автора дитячих книжечок, який особливо уславився своїми казочками. І ці речі, як і все, що вийшло з під його пера, написано гарно, майстерно, приступно для дитячого зрозуміння.

Переклади зроблено середнє. Між иншим, не зазначено хто й звідки переклав „Старого Горобця".

Малюнки в тексті д. Погрібника можуть майже задовольнити вимоги, але на обгортці того самого „Старого Горобця" так невдало репродуковано хлопчика й дівчинку з книжкою, що аж гидко глянути. Хлопчик—не хлопець, а якийсь дегенерат, чи незбитий доказ нашого походження від бабусі—мавпи. Треба-б замовити инше кліше, або зовсім викинути цю річ, а такої „картинки" далі містити ніяк неможливо.

Т. Каракашенко.

VII. Справочники.

571 **Російсько-український Словничок Медичної Терміньольогії.** Видання „Українських Медичних Вістей". К. 1918. Стор. 31 in 32-°. Ц. 80 коп.

В коротенькій передмові до цієї худорлявої брошурки читаємо, що складено її з доручення Міністерства народньої освіти п. Оленою Курило, призначено для вжитку середніх шкіл: перевірено термінологічною комісією Всеукраїнської Спілки Лікарів, тою-ж комісією доповнено й, нарешті, з боку філологичного перевірено шановним професором Є. Тимченком. *)

Одно слово, ця щаслива книжечка має таку блискучу рекомендацію, що ніби навіть не випадає брати її під критичний розгляд, та ще й не фаховцеві—філологові. А тим часом, коли, по передмові, починаєш читати слово за словом, то мимоволі згадуєш або популярний афоризм Шопенгауера, якого не хочеться тут наводити, або ж приказку, що у семи няньок дитина без ока. Але ж через те саме, що у цієї дитини було сім няньок і доводиться вимагати од роботи, одміченої їхніми прізвищами, далеко більш того, що вона дає.

Здавалося б найсамперед, що для такої малої обширом праці, не зважаючи навіть на те, що її й писано для журнала,*) легко було би установити певний план, найти відповідну систему. Хоча би взяти так: коли це є словничок, то розмістити матеріял в алфавитному порядку; коли це є спроба термінології, то дати поділ матеріялу, відповідно до головніщих понять. Одже ж й цього не зроблено і спочатку вокабули йдуть по алфавиту, а потім ні з того ні з цього посаджено купку слів, звязаних, наприклад, зі словом „зуб",—а через те маємо під літерою *з*—каріесъ, эмаль, мякоть і т. д. (стор. 11),—далі ж слова знову йдуть по алфавиту.

Незрозуміло тако ж чого латинські терміни попали не на лівий бік сторінок, а на правий—ніби українські терміни...

Коли ж береш в руки таку маленьку книжечку, що трактує поважну справу, то цілком природно сподіваєшся, що в тую брошурку уміщено найголовніще, а незначе опущено. А на ділі в словничку надибуєш величезне число однакових і по значінню й по написанню слів і часто—тотожних з московськими (горло—горло, волокно—волокно, аорта—аорта, анатомія—анатомія і т. д. і т. д.)—Яку це має цінність для того, хто хоче засвоїти собі „українську термінологію медичну?"—незрозуміло. Ще більш курйозний недогляд з цієї категорії вийшли з термінами, що вимагають прикметників напр. губа, якій одведено аж п'ять рядків, що мають такий зміст:

Губа—губа,
Губа верхняя—верхня губа (а в дужках—горішня).

Губа нижняя—нижня губа (ще додано: спідня, й в дужках—долішня).

Не можна повірити, щоби українська медична термінологія була така вже вбога, щоб на 29 сторінках треба було давати подібний матеріял! Маємо підстави гадати, що з цієї галузі в народі є численна термінологія, бо ж лікарство та знахарювання було дуже поширено на Україні, а особливо поміж військовими верствами.

*) Коли ця рецензія вже була в друку, редакція одібрала нижче-наведеного листа:

„Високоповажний Пане Редакторе!

Цими днями появився в продажу „Російсько-Укр. словничок Медичної Терміньольогії". В передмові зазначено, що „з фільольогічного боку всі слова провірені професором Тимченком."

Можливо, що до Редакції поступлять рецензії на цей словничок. Так ото подаю Вам до відома, що я уперше побачив цей словничок вже надрукованим.

З повною пошаною Є. *Тимченко.*

*) Див. „Укр. Мед. Вісти." ч. II.

Там часом значна частина змісту словничка властиво не є термінологією суто українською, зібраною з народніх уст. Багато термінів—новотвори, або переклади—і звичайно—з російського. Що-до новотворів, то, звісно, сперечатись про них, як необхідности, не доводиться. Навпаки, в цей час, коли все наше життя українізується, коли по всіх галузях знання виготовляються книги, од яких вимагаємо точного визначення думки нашим словом,—нові слова доконче потрібні й бажані, аби тільки вони дійсно відповідали і своїм змістом, і своєю формою та характером духові нашої мови. Але ж з тих „кованих слів", що знаходимо їх в цьому словничкові, багато треба визнати навряд чи вдалими як з боку філологичного, так і з боку медичної науки. Наприклад—„Большой кругъ кровеобращенія" (до речі уміщено під літерою *б*, тим часом як усякий буде шукати під літерою *к*—„кругъ, большой, малый") перекладено виразом—„великий обіг крови", „инкубаціонный періодъ"—„потайний період", „камера глаза"—„комора ока" (хоча б уже „очна", бо „глазные мускули"—перекладено „очні м'язи"), „конечность"—„кінцівка", выдѣлительные органи—„виділяючі органи", „головной мозгъ"—„мозок голови"; желудокъ — шлунок, *кендюх* (кендюх—тож у свиней!)

Уже з цих прикладів,—а їх можна було б навести без кінця,—видко, що часом новотвори сконструйовано не відповідно до духу нашої мови („мозок голови", „кість стегна", „нерв смаку", а далі уже не „нерв руху", а — „руховий нерв" і т. ин.) До цих же недоладностів треба долучити й такі, як „худорлява" кишка—тоб то „тощая", „спідня кінцівка"—„нижняя конечность" (не все ж, що „внизу" доконче—„насподі"), і т. п.

Цілком без потреби одні й ті ж самі слова повторяються в ріжних місцях (злощасна кінцівка—на ст. 5 й 13; дентин—ст. 8, 11, при чому один раз дентин перекладено як „зубна кість", що навряд чи буде науково). Без потреби також в такому маленькому словарику наведено вульгаризми та ще й такі, що до медицини, як терміни, дуже мало стосуються, напр.—„задниця"—гузниця; ніякий лікарь ні в книгах, ні в розмові з пацієнтом цього слова вживати не буде, а завжди скаже „ягодицы", або щось инше.

Є слова, ніби перекладені на московську, а не українську мову: напр., —os. naviculare —*лодкувата* кістка; костяная зола—*кістяна зола*, хиба ж „зола" та „лодка"—українські слова?...

Розміри рецензії не дозволяють спинитись на деяких инших увагах, що їх вимагає цей словничок, але ж і з наведених прикладів, узятих тільки з перших 15 сторінок брошурки, видко, що роботу зроблено неуважно, по-казенному, і тому вона піде не на користь, а безперечно на шкоду справі. Бо ж люде, які практично будуть користуватись з цього словничка, схиляючись перед авторитетом імен, що зазначені в передмові, будуть уводити в життя недоладні словесні каліцтва, замість того, щоб виловлювати у народа його питому медичну термінологію, і дуже влучну, і дуже багату...

В. Королів.

575 *Р. Лащенко.* **Як одбуваються позви на суді мировім.** Видання Т-ва „Криниця". 1918 р. 68 стор. Ціна 1 карб. 50 к.

Автор коротко росповідає про суд і судові справи загалом, а потім досить докладно в популярній формі говорить про закони і правила, що стосуються до позвів, які розпочинаються і провадяться в мировому суді.

Книжку написано для таких читачів, що не мають юридичної освіти, і навіть для таких, що зовсім мало освічені. Авторові пощастило досягти своєї мети: книжка вийшла цілком популярною і приступною.

На жаль, і її не минула загальна доля всіх юридичних книжок останього часу, коли життя витворює все нові і нові норми правового ладу, так що кожна нова книга, поки перейде всі муки друку, стає по змісту більш чи менч відсталою.

В своїй праці автор ще говорить про „апеляційний суд", про „Генеральний суд", про „членів мирового суду", про „підсудність до 1000 карб.", а поки книжка друкувалась і стала розповсюджуватись, повиходили нові закони про державний сенат замість генерального суду, про побільшення ціни позвів до 3000 карб., про скасування членів мирового суду та т. и.

Як би це була праця чисто наукова, то вона вже булаб позбавлена всякої наукової вартости, але для такої популярної книжки як ця, зміни в термінології і наз-

рах інститутів та зміни в числі персонального складу мирового суду майже не мають ніякого значіння і тому можемо рекомендувати цю брошуру широким колам громадянства.

Петро Синицький.

VIII. Інформаційні видання.

576 Г. *Коваленко.* **Арабська земля і Магометова віра.** Черкаси. Видавниче Т-во „Сіяч". 1918 р. Ц. 1 карб. Стор. 48.

Автор дає огляд історії Арабів і росповідає про найголовніщі менти початку і розвитку Магометанської віри. Тут нема подробиць, може і цікавих; але часто зайвих і зовсім не потрібних для загальної історії. Зато в коротких, але досить сильних рисах, змальовано всі головніщі фактори, що сприяли народженню магометанської віри і досить характерно відзначено особу Магомета.

Автор росповідає про Арабів, їх місце серед народів, стародавнє їхне життя і віру, як ті основи, з котрих виникла магометанська віра, освічує особу Магомета з боку шукання чистої віри і моральної сили і показує, що Магомет нічого нового не дав, але взяв з відомих релігій все, що підходило під світогляд араба і тим зробився для них дійсним пророком.

Дуже коротенько росказано про розвиток і занепад арабської держави та про поділ магометанців на дві головніщих секти— сунітів і шіїтів.

Особливої наукової вартортости ця книжка не уявляє, бо нічого нового вона не дає, але для людей мало знайомих з історією магометанства вона може бути дуже цікавою. Книжка дуже підходила б до шкільних бібліотек, але їй трохи вадять редакторські та коректурні помилки і недогляди, які роблять досить неприємне враження.

І. Новак.

577 *Гр. Коваленко.* **Про пташок та про комах.** Видання третє, доповнене. З ілюстр. Вид. Педагогічного Бюро Полт. Губ. Народн. Управи. Полтава. 1918 р. Ст. 29. Ціна—25 к.

З любов'ю й пошаною до наших „прихильників і оборонців" від незчислимих легіонів комах написано цю невеличку книжечку.

Автор коротенько оповідає про комах та шкоду, яку вони завдають у нашім хазяйстві; про комахоїдних пташок та користь від них; як їх треба любити й опікуватися ними за те добро, що вони нам роблять. В кінці до книжки прилучено старовинного переказа про царевича Сіддарту й лебедя, а також оповідання „Майська спілка дітей у Фінляндії". І там і тут червоною ниткою проведено ту думку, що „боротися з лихом на світі можна тільки милосердям і любовью до всіх людей і до всіх живих створінь". До хиб книжечки треба залічити москалізми загальні (напр., „положених") і москалізми та плутанину в назвах пташок: малиновка (замість „вільшанка"), піщуха („підкоришник"), мухоловка („мухоморка").

Автор уживає помилково назву „кропивьянка", прикладаючи її очевидно до нашого „задерихвоста"—Troglodytes parvulus, рос. — „крапивникъ". Назву „кропивьянки" мають в народі або „Цокалка чагарникова" (Sylvia curruca) або „Очеретянка садова" (Acrocephalus dumetorum); остання має більше права на назву „кропивьянки", бо здебільшого вимощує своє гніздечко по-між стеблинами кропиви (жаливи).

Назву „волове око" автор (як і Ів. Верхратський) віддає згаданому вище „задерихвостові, а мова йде про „горихвоста" або „палихвістку звичайну" (Ruticilla phoenicura, а може й tithys, „ковальчука").

П. Коваленко, певне, забуває, що саме на Полтавщині на назву „волове око" найбільше претендує „синичка довгохвоста" (Acredula caudata).

От, це й усе, що можна закинути авторові.

Текст книжечки оздоблює 6 малюнків пташок і штучних гнізд для них. Виконання малюнків досить гарне.

С. Паночіні.

578 *Тарасови Шевченкови в 102 роковини його уродин.* 19 марця 1916 року. **Полонені Українці Вецлярського табору.** № 3. Вецлярська бібліотека українських полонеників. Стор. 48. Ціни не зазначено.

Брошурка ця одна з тих багатьох книжечок, якими свідоміщі національно товариші виховували в таборах для полонених українців свідомих громадян незалежної України.

Дві невеличких статті служать вступом до вибору з поезій. Оздоблено їх кількома малюнками. Написано їх „без хитрої мови", але патріотично. На жаль, заголовок одної з поезій має трохи чудний вигляд: „Течевода" ніби якась географична назва, або що... Свою лепту в справу

національного усвідомлення наших „москалів“ і ця книжечка, очевидно, внесла в загальну роботу в цім напрямі навіть в тім разі, коли хоч десятьох переконала, що

В своїй хаті—своя правда
І сила, і воля.

П. Зайцев.

579 *Б. Бондарь.* **Московська петля.** Видання укр. с. р. видавничого т-ва „Рух“. Вовча. 1918 року. Стор. 13. Ціна 50 коп.

Перед нами брошура інформаційного характеру направлена проти ідеї єдиної неділимої Росії.

В брошурці на рідкість щасливо сполучилися і вогонь пропагандистського завзяття і переконуюча аргументація численних та уміло наведених статистичних справок. Все те подано вміру, без утрировки, з почуттям такту.

Як найщиріше вітаємо появу такої брошури саме тепер, коли наш нарід збочує знову до Московської орієнтації, і бажаємо книжці як найширшого росповсюдження. Тому посприяють і зовнішні данні: популярний виклад, добірний чіткий шрифт і добра обгортка з малюнками.

О. Мицюк.

IX. Сільське господарство.

580 *Лісничий М. Шаповал.* **Лісова справа на Україні.** Видавництво „Рух“. Вовча на Слобожанщині. 1918 р. Стор. 44. Ціна 80 коп.

Один з найкращих знавців лісової справи на Україні являється автором цієї дуже цінної книжки по лісоводству.

В ній насамперед подано убивчу характеристику лісової політики російського уряду, який з усієї площі мав=85% навіть недосліджених лісів, дозволяв самі мізерні видатки на поліпшення лісового господарства, провадив спустошуючі рубки та експлоатував ліси України на користь центра... Далі наведено докладні відомости про те, скілько у нас є лісу на Вкраїні по окремих губерніях і повітах, показано, крім того, % лісистости. На цім кінчається, так би мовити, історико-статистична частина работи.

Далі ми знаходимо контури основ лісової реформи на Україні, яка по думці Шаповала повинна б вилитись в форму націоналізації всіх лісів. Тут же намічається і звязок лісової реформи з земельною, що для наших часів вже звучить цілковитим анахронизмом.

Спиняється автор особливо любовно на державно-господарській розробці лісу, що майже нерозвинена, але має велику будучину, на лісових культурах, меліорації. Окремий розділ присвячує лісовій політиці на Вкраїні, яка по його думці, мусить полягати в тім, щоби з своїх лісів добути всі продукти, потрібні для задоволення вимог нашого краю; нарешті, бігло обговорює економичні підстави лісового господарства та спиняється на підготовці лісових технічних сил...

Такий в кількох словах зміст книжки, котрий візьметься на увагу лісоводами і матиме значіння для тих, хто студіюватиме фінансову науку та економичну географію України. Читається вона легко, мова прекрасна, виклад майстерний.

Ми б не виконали свого обовязку до кінця, якби не сказали кілька слів між иншим, і на адресу видавництва „Рух“, що видало цю книжку. Воно, перебуваючи на провінції в менч сприяючих, ніж инші видавництва умовинах, одначе скупчує коло себе і досвідчених авторів і випускає свої видання, не дивлячись на дуже скрутні часи, цілком пристойно, а иноді—майже художньо.

О. Мицюк.

581 К. *Михайлюк.* **„Що повинні знати й робити службовці в молочарській спільці“.** К. 1918 р. Видавн. Київськ. Губ. Земства. Ц. 25 к.

З часів біблійних люде, бажаючи робити як найбільше враження своїм словом, записували його на стінах аби завжди око читачів бачило, а розум і серце почували. Так було написано заповіді закону Божого, так Навуходоносорові ввижались на стіні огненними срашні слова: „Мене, Текел, Фарес“. В час росцвіту класичної культури широко вживались записи на стінах самих яскравих зерняток творчости людського розуму. Надалі чоловік почав ховати під замком свої твори, щоби здобуте людським генієм, було власністю невеличкого гуртка вибранців неба. І люде наче забули, що философські афоризми, що моральні заповіти життя повинні бути всюди перед нами. На видних місцях запанувала тільки реклама, вивіска.

Політичне наше життя останніх часів примусило згадати про той найліпший спосіб впливу на широкі кола, і плакати замаячіли перед нашими очима. Це призвичаїло нас до них і можна сказати, що відроджується стародавній спосіб росповсюджування знання між людьми в формі вико-

ваній розумом на огні сершя, та оповитій наче вінком,—красою слова. З цього висновок, що плакат повинен бути без жадної помилочки, без маленької плямочки.

Кооперативні организації, ці піонери нового громадського життя, повинні звернути значну увагу на форму плакату, бо вона найлішне допомогає росповсюдженню знання, найбільш об'єднує та дає змогу взаємоконтролю.

На превеликий жаль Українське друковане слово надто мало вживало цієї форми, через що треба щиро вітати всякий початок в цім напрямі.

Зазначений в заголовку плакат К. Михайлюка по змісту поділяється на окремі абзаци т. зв. накази: голові правління, скарбникові, молочареві, ревізійній комісії, на останку наводить зразок протокола ревізійної комісії.

Читаючи плакат, робиться прикро від браку системи (головне не виділено на перше місце, а переплутано з дрібницями) і за те, що автор не досить подбав, щоб зміст було дано в стислій, але яскравій та гострій формі нашої безмежно багатої мови. Трапляються і навіть часто, коректурні помилки, а вони в плакаті далеко більш кидаються у вічі, як у книзі.

Бракує цьому плакатові ще й відділу про рахівництво. Через те і треба було би авторові видати хоч окремо вказівки про значіння у всякому ділі, а в кооперації особливо, олівця та паперу і подати зразки рахівництва.

Ветерин. лікарь М. Леонтович.

582 *Олександр Невинський.* **Користь бжіл та доходи від пасішництва.** Валки. 1918 року. Видавництво „Українська Бжола". № 4, ціна 20 коп. Стор. 11.

—„Здається, я уже й непогано читаю, чимало книжок перечитав. Умію й по церковному на криласі „блажен муж" або „потом покри фараона", не гірше дяка, прочитати. А оце купив книжечку про пасішництво, — у мене, пак, у самого пасіка,—семигривеника дав за книжку, та не вчитаю. По чудному якось написано.

Зразу читаю: „Користь бжіл". — Значиться, пише, що бжоли з чогось користь мають. Нехай споживає божа тварина; правду добродій каже!

— А далі не втну. Багато степів, каже, тепер „розпанахано"... до чого воно?—Ага, „розпахапо", то, певне—поорано.

— „За медом, — пише далі добродій, — признають люде „качества". А по моему мед дуже добрий і ніякого ганчу в ньому нема, коли він свіжий та чистий. Що воно тільки означає, що мед „питательна та легкоперевáрима їжа?" Що його легко переварúмо, як не доглянемо, те я розумію, бо у всячині треба силу знати: не знаючи, й борщу не звариш, не то що меду, а як переввариш, та ще борони Боже, пригорить, то і не до смаку буде, буде гіркий. А „питательна"? Школяр, мій хлопець, каже: „то тату, вопросительная". Бреше мабудь, голузник, очевидячки глузує з батька: говорить, а у самого з очей скалки скачуть.

Читаю далі, що з воску роблять вощину і таке инше, „потірують меблі і поли". А так! хоч віск і не такий маркий, як мед, одначе поли замажеш. Як доводиться віск варити, то треба підтикатися.

Ну, потім уже зовсім не до речі пише добродій, щи мовляв худоба кращає, коли „спарюється", і рослину теж радить спарювати. Та скотині ж боляче і зовсім негарно, як окропом чи що спарити, або колипамуляє її, і рослина од окропу загибає. До чого воно таке пишеться?

А оце знов гаразд таки говорить, що од бжоли і для кешені користь є, і тілові допомогає і з душі нудьгу бжола проганяє. На пасіці завжди весело—любо глянути, як невсипуща бжілка працює. А у свято, ляжеш у холодочку, бжола гуде—присипляє. Отже якось почали були мені бжоли роїтися та саме у жнива. Спека. Тут хліб святий перестояв — осипається, а тут разураз дочка кличе: „а йдіть, бо рій утече!" Іду. Намітку на голову—дихати важко, бжола в пітні руки жилить... Правду таки добродій Невинський пише, що иноді може „увіритись" „заніматись пасішництвом". Увірилось воно і мені того літа.

Наприкінці не розумію, що воно — „гарни збит". Може „збитки"? Тільки ж як збитки справді, то од чого ж тоді „доходи збільшуються?"

Прослухав я цю критику справжнього пасішника і мушу згодитись з нею. По змісту книжечки д. Невинського і цікаві, і потрібні нашим людям, бо без гарної книжки про пасішництво не буде у нас воно поставлено раціонально. Потрібні дуже, бо и справді „немає садка без пасіки, немає плоду без бжіл". Тільки ж треба подбати й про мову, щоб не баламутити читача

московськими словами та недоладними реченнями.

В. Поточний.

583 **Хліборобські спілкі (що робити з землею).** Нап. *Б. Мартос і О. Синявський.* Видання Генерального Секретарства по земельних справах. Київ. 1918. Ст. 34. Ціна 35 коп.

Нині, коли з таким напруженням проходить у життя новий земельний закон, коли така сила ріжноманітних інтересів, здебільшого цілком протилежних, згуртувалося коло земельного питання, невеличка книжка, видана Міністерством Справ Земельних, має чималий интерес.

Книжка докладно оповідає про сучасний стан земельної справи на Україні: дає історичний огляд аграрного питання під час революції, виясює на зрозумілих прикладах спосіб складання і роботу хліборобських товариств, а також дає короткий огляд роботи і ролі в розвязанні земельного питання в Італії хліборобських товариств.

Наприкінці книжки багато місця присвячено питанню про хліборобські спілки на Україні та їх ролю в проведенні аграрної реформи. Всі ці питання ілюструються докладними відомостями з життя істнуючих нині на теріторії України хліборобських товариств.

Виклад книжки носить популярний, особливо в тій частині, яку написав Б. Мартос.

Взагалі книжка своїм змістом робить дуже приємне враження і треба їй побажати як найширшого роспов сюдження серед нашого селянства.

Агроном Б. Дорошкевич.

X. Поезії.

584 *Рабіндранат Тагор.* **„Садовник“. Лірична поезії.** *Переклад Юр. Сірого.* Видавництво „Дзвін“, Київ—Харьків, 1918, стор. 100, ціна 2 карб.

Щоб перекладати поезію треба бути поетом, хоч трошечки поетом, хоч поетом в душі. Бо поезія річ чарівна, а чари не знання,—набути їх неможна,—це дар добрих фей...

Всім відома казка Массе про „Панну Мартен“. Панна Мартен одержала від доброї феї дар: все, до чого вона доторкнеться своєю рукою,—буде росцвітати, кращати і перетворюватись з простої речі в річ коштовну, великої краси,—глиняна миска,—зробиться порцеляновим полумиском, камінна підлога, коли панна сама вимие її своїми руками,—мозаїкою кращих майстрів. Але—горе! Коли служниця почне переробляти її роботу—чари зникають: порцелян стає глиною, мозаїка—камінням.

Так і поезія, — торкнись її непосвяченою рукою і раптом зникають всі чари.

Р. Тагор переклав свої вірши сам н[а] англійську мову; в англійському переклад[і] він їх не римував, переклав прозою, але н[е] звичайною прозою, а прозою ритмичною, му[-]зичною.

В російській літературі ми маємо пе[-]реклади Р. Тагора: один д. Тардова, а дру[-]гий—у виданні „Універсальної бібліотеки“—ритмичний.

Не маючи під руками англійського авто[рського] перекладу, ми порівнюємо переклад д. Сі[-]рого до перекладу російського. Ну й що ж[?] Думки ті самі. Ніби „съ подлиннымъ вѣр[-]но“. А зовсім не те... навіть прирівнюю[чи] до російського перекладу, навіть минаюч[и] всі порівняння, сам по собі українськи[й] текст в перекладі д Сірого стоїть далек[о] від поезії.

Треба згадувати речі всім відомі. І н[е] хтілося-б... Поезія впливає на нас двом[а] факторами — музичністю ритма, та красо[ю] образу. Вроджені почуттям вони опанову[-]ють і нашим почуттям і ми *відчуваємо* по[-]чуття автора, красу його твору. Це—ема[-]нація радія, що осяює й нашу душу чудо[-]вим сяйвом.

І ось сам Р. Тагор, перекладаючи св[ої] твори на англійську мову, переклав їх ри[т-]мичною прозою. Рима — річ в поезії ду[же] потрібна, вона, як наголос, надає той аб[о] инший тон поезії, вона дає ритмові, аб[о] короткий сухий удар, як напр. в бала[ді] Жуковського —

„І Смангольмскій баронъ удивленъ, по[-]
раженъ“...

або ніжну невиразність легко пливучо[-]го згуку —

„Тихій сон по горах ходить,
За рученьку щастя водить,
І шумлять ліси все тише,
Сон малі квітки колише“...

Але головне—це ритм, музика. Музи[ка] складається з згуків, з інтервалів згуків, [...] того чи иншого тону. Згуки поезії—це [...] слова, сполучення їх, будова речення. Б[у-]дова речення, стиль цей—і є секрет по[е-]зії. Ті самі навіть слова, сполучені в и[н-]ший спосіб, викликають у нас зовсім ин[ше] почуття. Візьмемо, наприклад, найпрості[ше] речення: *дерево росло на березі моря.* Пер[е-]ставимо в ньому слово і скажемо так, „р[о-]сло дерево на березі моря“, або „на бер[е-]зі моря дерево росло“, — инша музика[,] враження цілком инше. Великі скарби м[...]

поет, слова—це його перли й самоцвіти, це його згуки. він нанизує їх на золоті й срібні, і кріваві нитки і плете чудове мереживо поезії.

Отже звернемось спочатку до мови перекладу, до самих слів. Українська мова співуча, згуки наших слів мелодійні, поети наші довели своїми творами красу нашої мови. Чи-ж доводить це і мова перекладу?

Перш за все невідомо, для чого д. Сірий пересипав свою мову москализмами, напр., „всі розійшлись по хатах, понісши свої поклажи“, стор. 63; „томні були лепети весни“, стор. 20; „пора тобі додому“, стор. 30; „хочуть проникнути в мою душу“, стор. 35; „він окутує моє тіло“, стор. 39; „смирись перед моєю величністю“, „з розвязністью вхожу туди, де ти“, стор. 49; „не дорожиш ні ритмом, ні думкою“, стор. 50; „в небі, де ми пристроїлись“, стор. 53; „притискують до грудей пустоту“, стор. 60; „безцільно“, „побідно“, „засипала“, „мимо“ „поспішність“. Замісто вуха, перекладчик вживає чомусь уші, замісць—ночи (genit)—нічи. Чисто російські форми причасників і т. ин.

Речення складається часто дуже невдатно. Напр., візьмемо такий вираз: „Вмірає душа моя від бажання торкнутись крайка темних далеченів“. По російські це добре—„темних далей“, бо є вираз „далі“ у множині, але по українському—„темних далечинів“—і не гармонічно, і не вірно. Далеко краще було б сказати: „вмірає душа моя від бажання торкнутись краю темної далечини“ (11).

„Слух мій жде його ступнів“.

Це образ український, поетичний?!

„Се гра. гра наближень і віддалень, одвертости і затаювань знову“. Зміст первотвору слова переказують, але в цих штучних словах і в різких згуках жодного рітму, жодної музики нема (стор. 22).

„Вона йшла по-над рікою з глечиком повним при боці“. Досі ми знали, що шабля буває при боці, а як може теліпатись „при боці“ повний глечик води, це трудно собі уявити.

„Чого сидиш ти тут, брязкаючи браслетами, безцільно, ліниво забавляючись“. Чи-ж це українська мова? і де-ж тоїі музичний ритм.

„Тінь моєї жаги кинув я в очі твої, ох, живуча в глибинах мого спозираня!“ (37). „Властивість моєї невдатности“. Може для часопису такі вирази й були-б придатними, а для поезії це дійсно „властивість невдатности“.

„В сьому вічному небі, де ми пристроїлись“. Прекрасний гумористичний вираз: „пристроїтись“ у вічньому небі, це „недурно“ і для апостола Петра.

„Любов твоя, не відаюча досягнень“ (86), або „вона не відповідала на мої торкання“ (95), або „Дотик удосконалених рук твоїх (це-б-то „усовершенствованныхъ“, може - нєї на руках було по сім пальців, або таука плівка, як у кажана!) міг-би навіть писі царській додати блиску“. Шкода й мови,—з такими словами не даси відчути краси поезії. Поезія теж „не відповідає на торкання“ Юрка Сірого.

Минаючи саму мову, звертаючись до образу, ми бачимо те-ж, що самі образи в перекладі Ю. Сірого втрачують свою красу. Поетичний образ хвилює нас тим, що викликає в нашій душі кількома словами широку картину, цілу гаму почуття, а поетичний образ в перекладі Ю. Сірого навпаки знищує всю широчінь картини і надає творові чогось банального, вузького.

Беремо, наприклад, вірш „Я зірвав твою квітку, о світе“.

Я зірвав твою квітку, о світе!
Я притис її до серця і вколовся.

Вколовся!

В московському перекладі читаємо так:

„Я сорвалъ твоі цвѣтокъ,
о міръ!
Прижалъ его къ сердцу и шипъ въ
мое сердце вонзился“.

Це щось инше. Поет цим образом, власне тим, що коли він притис квітку міра до серця, то „шип“ в його серце „вонзился“, дає нам зрозуміти, що хвилина втіхи земної проймає серце гострою глицею.

„Шип вонзился“ — це не випадковість, необережність, незручність того хто притискає квітку до серця; поет надає цим виразом квітці властивість живої істоти; „шип вонзился“, ніби з власної волі, як плата за втіху від квітки світа.

Ю. Сірий заміняє цей образ словом „вколовся“—і цим зриває красу поетичного образу. Ну, що-ж що „вколовся“? Кожна троянда має гострі колючк , про те ними прикрашаються, їх притискають до серця і до вуст, а як якийсь недотепа притиснув до серця троянду і вколовся—хто йому винен? Пошли дурного Богу молитись, то він і чоло розіб'є.

Або вірш 44 „Отче преподобний“. Читаємо „Ми зробили мирову з смертю, і не надовго, на кілька запашних годин, але ми безсмертні“.

В російському перекладі переказано це місце так.

„Со смертью у насъ перемирье, но лишь не на много часовъ благовонныхъ мы двое безсмертными стали“.

„Ми зробили мирову з смертю“ і — „Со смертью у насъ перемирье“!..

Як знівечено величній образ в українському перекладі.

„Со смертью у нас перемирье“.—Цей образ дає нам картину якогось грізного, крівавого бою, що по обопільній згоді запеклих ворогів припинено на час. А що таке „мирова“? „Ми зробили мирову“. У якого мирового судді? З-за якого скандалу? Чи полаялись, чи побились, чи ошукали кого?.. Чи не краще було-б сказати,—„ми з смертю на час замирились“?

Що-до музики віршу, до ритмичності, то хоч перекладчик каже, що він „дбав її зберегти“, але мусимо завважити,—цього йому не поталанило зробити.

В рецензії неможливо ширше спинятися над цікавим питанням про ритмичну прозу, про музичність ритмичної прози. Візьмемо тільки, наприклад, випадково, будь який вірш з українського перекладу Тагора і читач сам побачить, що ритму музичного в них зовсім немає.

№ 67. Переклад Ю. Сірого.

Хоч вже вечір підступає тихими ступнями і подає всім пісням знак замовкнути;

Хоча всі сопутники твої лягли вже спати і ти вморилась;

Хоча в темряві ночи сповигає жах і сховано лице неба:

Все-ж, моя птице, послухай мене, ох птице, не складай ти крил!

В цій розстановці слів, яку я подаю, згуки слів набувають ритмичності. Її можна варіювати, як хто схоче,— ґрунт в тім, що згуки слів повинні плисти, як музика, відповідно до якогось ритму,—самий же ритм залежатиме від волі автора.

В цьому маленькому уривку знов зустрічаємось з тим, як не вміє вибірати слів Ю. Сірий, як замість слів широких, поетичних бере сінонимни вульгарні. Напр., ти „вморилась“—вморилась вираз вульгарний, а українська мова має на цей образ такі хороші слова: „втомився“, „знесилився“, „знемігся“, „знебувся“ і т. д. Крім „не складай“. А поезія народня говорить „згорнула крила“, „згорну я рученьки“. Жах зовсім не може „сповигати“, сповигає людина заспана, сповида і т. ин.

Або візьмемо вірш 85, пер. Ю. Сірого.

Хто ти, читальнику, що прочитаєш пісні мої по ста літах?

Я не можу послати тобі жадної квітки з сеї роскішної весни, жадної луски золота з сих хмар!

Розчини двері і глянь кругом. Твій сад цвіте, — то в нім згадки встають про квіти, що одцвіли сто літ тому.

І в радощах душі твоєї живе та радість, що співала колись весняним ранком і посилала свій щасливий голос за сотню літ.

Вірші оздоблено заставками: курчата, горобці, качка в очереті, метелик, слимак, садова лійка.

Прекрасний вірш „Любий скажи“... „І те що ось на сьому чолі начьртана таємниця Безмежного? Любий скажи,—і се правда?“

А під віршом стоїть цікаве курча. „Отче преподобний, простя сій парі грішників“... а під віршом чомусь фігурірує рогач.

„Кінчай-же останню пісню, розлучимось“.

Під трагічним віршом ніжно цілуються два амурчики.

Словом,—„веселенькій ситець“.

Але, минаючи всі зазначені дефекти перекладу, не можна не вітати появи перекладу віршів Р. Тагора в українській літературі. І навіть перекладу Сірого досить, щоб читач зрозумів, яку красу уявляє з себе поезія Тагора: — надзвичайна роскіш образу, повних одвічньої філософії і сила почуття. В цьому почутті бренить для нас, людей Заходу, якаєь чужа нам, але цікава нота радість рабства. В поезії Тагора все надзвичайно, — і образ, і сила почуття, і сум одвічних думок про „невідоме“ й „далеке“, і сама природа і саме невідоме нам життя...

Квітки Лотоса цвітуть в поезії Тагора, повиває її тінь далеких Гималайських гір.

Л. Старицька-Черняхівська.

585. *Т. Шевченко.* **Кобзарь.** *В редакції В. Доманицького.* З життєписом та примітками. Херсон. 1918. Ціна 1 карб. 50 коп. Стор. XI + 272 + XIX.

586. *Т. Шевченко.* **Кобзарь** (вибір поезій) Випуск перший. Накладом „Союза Визволення України". Відень. 1915. Друковано 6.000 примірників. Ціна примірника одна корона. Стор. XXIX + 157.

587. *Т. Шевченко.* **Кобзарь** (вибір поезій). Випуск другий. Львів 1914. Ціна 1 корона. Стор. 232.

Ще один передрук Кобзаря в редакції Доманицького. В даннім разі — з другого видання „Благодійного Товариства" (СПБ. 1908) з примітками, які доповняли відому працю редактора „Критичний розслід над текстом Кобзаря". Передрук цей найшов також свого „редактора", який підписавшись літерами С. Щ. в десяти рядках пояснив читачам, хто такий був Доманицький.

Порівнюючи з неохайним передруком „Криниці", видання виконано більш-менч грамотно.

Неприємне враження робить зовнішній вигляд книжки: скидається вона на якийсь каталог сільсько-господарських машин, або що: шрифт, оздоби, реклама на обгортці — все справляє неприємне враження.

Честь і слава Кооперативному Товариству „Українська Книгарня" в Херсоні, що воно видає хороші книжки для народа, але якось конфузно читати на обгортці „Великої Книги" таки заклики, як: „Геть торговців, посередників- спекулянтів! Вони з Вас деруть шкуру!" і т. под.

Рекламі, хоча би й „кооперативній" тут не місце.

Очевидно нашвидку — поспішаючись і хапаючись, видавав два чепурненьких томика („Вибір Поезій" Т. Шевченка) гурток наших патріотів, що зразу почали заходитися коло освіти наших полонених в таборах Німеччини и Австро-Угорщини: перший випуск, помічений роком 1915, а другий вийшов ще в р. 1914. Друкувалися вони, очевидно за для скорости, в ріжних місцях і впорядковано їх без системи з додачею цілком випадкового матеріялу. До першого випуску додано взяту з „Календаря Просвіти" за р. 1914-й статтю Дениса Лукіяновича. „Про життє Тараса Шевченка" і кілька приміток, вихоплених з видання Романчука. Примітки ці в деякій частині зовсім і не потрібні, бо з'ясовувати українцеві, що таке „байдак", або „галавур"—річ цілком зайва. Стаття того-ж таки Лукіяновича „Про Шевченкові твори", з якої починається випуск другий, не досить популярна для тої цілі, яка стояла перед видавцями. Неприємно вражають і численні русизми, які подибуємо на кождому кроці: „подрібности", „стрічки" (рядки), „безусловно", „горячо", „успокоїлось", „проб" (спроб) і т. инш. А переклад автобіографичної замітки Шевченка — зразок літературної неосвічености и недбалости: перекладено її ніби навмисно не такою мовою, якої вживав сам Шевченко.

Але помимо всього того, книжка сама собою відограла належну ролю. Шкода тільки, що навіть те, що Шевченко мусив говорити сам за себе, редактори попсували ножицями, покромсавши його безсмертні поезії: з „Утопленої" вкромсали віршик в 12 рядків, „Катерину", позбавивши змісту, уклали в 6 сторінок і т. под. До другого випуску, який як раз найбільше потрібував приміток і пояснень,—жодного коментаря не додано.

Проте, ці книжечки — величезна історична цінність: тисячі людей з жадобою й захопленням вперше дізналися з них про все те, чим страждав, чому вірив і навчав апостол нашої правди...

Пав. Зайцев.

588. *Олесь Жихаренко.* **„Листопад".** Збірник поезій, М. Куп'янськ на Харківщині, 1917 р. Стор. 23, ін. 160. ц. 19 коп.

589. **Соломон. царь Израїльський.** *Книга „Пісні пісень".* Переклад *Олеся Жихаренка.* Ibid. 1917. Ст. 13. ц. 40 коп.

Типовою провінцією одгонить від зазначених в заголовку видань. Може то й щире бажання збільшити нашу мизерну книжкову продукцію, може то природний потяг до праці літературної, свідоме жадання прислужитись „чим бог послав" справі української культури,—але все-ж таки час зсунутись з тої ганебної точки погляду, що для хахла годиться всякий бог, час вже дбати про те, щоби у нас було, коли не краще, то принаймні не гірше, як „у людей".

Але ж Куп'янська видавнича продукція майже не виявляє тенденції до поліпшення, до більшого удосконалення і дає нові незугарні зразки „малоросійщини", недотепної, буденної, нудної. Правда, твори Олеся Жихаренка де-чим вищі за твори його нещасливого однофамильця К. Жихаренка, якому рецензент „Книгаря" (№ 137) щиро радив „продати шурум-бурумові" своє видання, бо воно „придатне до чого хочете, тільки не

до читання“. Але ж і переклад „Пісні пісень“, в якому через рядок здибуємо такі красоти, як: „Ось він стоїть у нас по-за стіною (?!)... зазирає в вікно, маяче крізь ґрати“... „Хвиги розвинули свої бростки, й виноградина, квітнучи, несе пахощі“... „Улюблений мій належить до мене, а я до нього“... „...піду по місту, по вулицям та по площам“... „Ухопилась я за нього та й не відпустила, поки не привела його в матчин (?!) дім, ві (!) середні кімнати матері моеї“ і т. д. без кінця й до кінця.—І цей переклад ніби вимагає згаданої вище поради.

Бо хто-ж після такого перекладу може повірити, що твір Соломонів справді високохудожня лірика давно-минулого?

Не менч невдала й „Збірка поезій“, що починається віршем „Листопад“, в якому здибуємо такі високопоетичні рядки:

„Воно змінила мої заміри,
Впасть не дає мені на спід,—
Воно вівтарь моеї віри,—
Згадок рожевих пишний світ!“...,

а кінчається віршем „Падолист“, в якому автор признається, що

„Од думок рожевих, пишних
Слідоньку нема!“...

І дійсно, не можна вважати „слідом“ появу в друку таких книжечок, писаних неумілою рукою, виданих недбало, безсмашно й надто дорого.

В. Дикий.

590 *М. Довгополюк.* **В дні неволі.** Сторінок 32, ціни й року видання не зазначено. Ахтирка.

Д-ій Довгополюк пише на першій сторінці своєї брошури:

„Я так часто співав, так щиро бажав
Правди, любови, братерства рівні...
Та чи ж чув хто тії пісні,
В темні і чорні дні життьові“...

Можна запевнити автора, що ніхто тих пісень не чув і не буде чути, бо їх в книжечці і немає. Навпаки,—тут єсть щось від большевизма:

„Помсти, помсти віковічним катам,
Помсти—най кат гине“...

І далі:

„І там, на полі боротьби,
Стань в ряди борців
І бий не зважай, пощади не давай!
Бий людських катів“...

Хіба-ж це пісня про любов і братерство? Це—большевицька кровожадність.

Досить негативно автор ставиться
нашого народу, називаючи його нікчемн

„Ха-ха-ха! Я сміюся!
Кидаю в вічі докором тобі!
Ти нікчемний боїся стати,
Добути волю собі“...

Доморощена філософія протесту ав
з Ахтирки сягає аж на небесні просто
там, поставивши ультіматум, „ніспровер
верховну владу:

„Коли правдивий він Бог.
Коли милосердя він має,
Най пошле милосердя мені,
Най пошле без сліз і прохання,
Коли-ж йому потрібні прохання,
Сльози, молитви і рабські повзанн
Коли йому потрібні похилі раби,-
Такого Бога я не признаю“...

Химерний тако-ж у автора й ідеал
стя. Він закликає „борців людського щас

„Вперед, вперед по тернистому шл
Туди, де промінь щастя сяє, гори
Несімо свій хрест до могили,
А там відпочиним від мук життьов

Таке щастя спіткає кожного і бе
клику з Ахтирки.

В цій брошурі вміщено коло трьох
сятків віршів і тільки два три з них з
говують цієї назви, а решта—безгра
писанина: ні розміру, ні рим, ні ритму
темпераменту, ні образів, ні оригіна
думки, ні навіть чистої, гарної мови.
не всі дієслови в цих „поезіях“ зак
ються без мягких знаків: горит, ш
ідут, пливут і т. п.

Через все це книжечка „В дні не
уваги не варта.

Н. Гай.

591 *Л. Довгополюк.* **В хвилях життя**
риси). Ахтирка (?). 1918 р. Ст. 50
75 коп.

„Молодий, багато обіцяючий письме
ступив несміливими кроками на пор
тернами й шипшиною, літературний
але безсердечна гостра критика зус
його бурею з громами й упень поні
пишну квітку його талану“... ect.

Ми певні, що гострі напади не з
дять справжньому, „від Бога даному“
ланові, а через те спокійно беремо
„належної“ оцінки нарисів пана До
люка. Це ім'я нічого нам не каже, бо
його вперше. Погляньмо-ж, на його
несміливі квіти“—життьові нариси.

Перший нарис—„на хвилях Ворскли“ йкращий з усіх нарисів, але ділетаньського конання, малюнок погожого вечора на рій, тихій Ворсклі. В рямці ж чарівної ироди вставлено образи людей з їх переваннями, шуканнями щастя. „Пана Пара“ итай—панна) і „Непризнані“—малюнки жічих постатей на тлі некучих полових рав: перша простітуірує—з доброї волі, танні—з примусу. „Непризнані“ вимальоли далеко краще за „Пану Пару“, хоч і танні й перша не уявляють з себе кравих реальних постатей. Психичні переввання героїнь не дають матеріялу до амостійного читання“, не допомогають чичеві нарисувати їхніх образів. „Квіти в ові“—малюнок недавнього, але преславго минулого—панування „північних“ соілистів, „товаришів-большевиків“. П'яна, збещена юрба оцих „соціяльстів“ вдиться до помешкання народнього обран—комісара і вбиває його жінку, двох доі. його самого, всіх „буржуїв“. Батько, арий ідейний революціонер, сидить над ою трупів і деклямує такі „вірші“:

„В вікно заглядає чорна ніч,
Загляда і сміється з мени...
О, регіт, регіт скажений навісний.
Чи може то гудуть вітри?..
Байдуже—до схочу собі реготи...
(Ст. 31).

Чи „реготив“ той невідомий, до якого ертається батько, автор не каже, а ми бі цього не дозволили—бо стало страенно соромно за автора цих „поезій“.

Враження загальне від нарисів таке, лишив би виступ на вечірці аматора з абими вокальними здібностями, аматора, о заступає когось з „відомих“, який на й час занедужав. Чуєте й бачите, що людина іває, але спів той ллється не вільним поом, не з горла, а видобувається з важми зусиллями десь з надрів людської буви, аж з-під самої діафраґми.

Книжечку пана Довгополюка написано стим прегарним „ахтирським нарсчієм“. сь, наприклад, зразки тієї „мови“: „не ніт так“, „звернулась до мени і покаючи назад мени“, „на ню наступа одня, али з ніг“, „помне“, „кликала до себи“—і ак далі, і так далі—на кожній сторінці, ез числа.

Така „мова“ була б цілком до речі, оли б вона була „зразками“ в якійсь наковій чи хоч напів-науковій праці, а наиси з життя інтеліґенції в такім „убранні“ иглядають більше ніж смішно.

Коректу проведено досить оригінально... її не було зовсім!

Кінчаючи з оцінкою книжки доводиться посвідчити, що автор таки часами ніби притомніє і тоді з-під його пера виливаються досить принадні рядки. І, навіть, чистою українською мовою. Але на 50 стор. мотлоху—таких рядків припадає страшенно мало. „Пращаючи“ п. Довгополюка (як кажуть, галичане), треба нагадати йому про дві, забуті ним, абетні істини: для письменника є обовязковим: 1) знання мови, на якій він хоче писати і 2) знання граматики тієї мови. Хай вони будуть „заповідями блаженства“ авторові „В хвилях життя“.

Т. Каракашенко.

592 *„Збірники українських поезій про волю“.* **„Роспалися пута вікової, прокинулись люде“.** Т-во „Просвіта“ у Купьянську, 1917. Стор. 29. Ціна 35 коп.

593 **„Пісне, вітаймо свободи зарю“.**—Ibid. Т-во „Просвіта“ 1917. Стор. 27. Ціна 20 к.

Про Куп'янські видання нам уже доводилося говорити кілька разів (рец. 137) і, здається, не було нагоди згадати Куп'янських видавців та поетів добрим словом.

В свій час книжечок, титули яких виписано вгорі не було одмічено в „Книгарі“, хоча вони вийшли й давніще і, треба правду сказати,— видані більш уважно, як ті, що виходили потім. Це збірнички всякого віршованого матеріялу, що нашвидку можна було знайти на-похваті й дати, відповідно до потреб момента, народові. Являючись на сьогодняшній день майже історичною літературою,—вони в свій час, певне, були доречними й бажаними, не зважаючи на досить невдалий матеріял (напр. поезії Т. Депруса, деякі— О. Жихаренка, М. Бездольця, то що), який замішався поміж творами відомими й загально-визнаними.

В. Д-кий.

XI. Музика.

594 595 **„Народні мелодії з голосу Лесі Українки“.** *Записав і упорядив* Климент Квітка. Київ 1917 р. Том І і ІІ. Ціна 3 карб. і 3 карб. 50 к.

Дивлячись на цю, досить негарно видану книжечку, не знаєш, чому більше дивуватись: чи тому ентузіазму, тій колосальній любові до рідної пісні, котрі виявились у цій праці, виконаній широко освіченим фаховцем—етноґрафом, чи тому незрозумілому становищу, в якому й досі перебуває наша музична етноґрафія. І перш ніж говорити про збірник Квітки, треба сказати кілька слів про становище музичної етноґрафії на Вкраїні. Скільки писалось,

скільки говорилось гучних, прекрасних, та гордих слів про нашу рідну пісню, починаючи з небіжчика Гоголя, та добродія Єрова і кінчаючи навчителями літератури! Пісня Українська! Це гордість нашої нації. Ні один нарід не має такої пісні! Ні яка пісня не була історією народа —тільки пісня українська! Ні одна пісня не виявила так яскраво всі емоції душевного життя людини, не охопила так широко всі стани соціяльного життя нації, як українська. Що-до музичного боку,—то геніяльне сполучення слова з згуком в мелодії, обвіяній то суворим подихом історії і поганської давности, то горем і радощами народнього побуту, то чарівним, ніжним ароматом любовних переживань,- таке сполучення робить українську пісню явищем надзвичайної ваги з боку психології художньої творчости. Ще стародавня мудрість хинів говорила:—яка пісня такий народ. Відродження нації повинно начинатись з пісні і, т. инш.

Це все так. І коли це всі бачуть,—то здавалось би, що й пісня наша з боку її студіювання та наукового досліду повинна б зайняти відповідне місце, не тільки в кабінеті літератора та історика, але й на концертовій естраді, в лабораторії композитора, в школі і сімьї. А що ми бачимо на ділі? Як ставиться до неї громадянство, як ставляться ті, кому „сіє вєдать надлежіт", і, навіть, як до неї ставляться самі д.д. музики композитори?!

Пісня в народі вимірає,—це відомо кожному. Нарід наш під впливом нових історичних подій та соціяльних взаємовідносин забуває стару пісню, починає користуватись або чужою, або будує нову, яка уявляє собою музичну мішанину підозрілої вартости.

Широкі кола інтелігенції української мало, або й зовсім не знають народньої пісні, а як і знають дещо з цього, — для них—тогобочнього світу, то знають в редакції „малоросійських" труп Колесніченка, Єлісеєва, Деркача, Суслова та инш., або в ґрамофонній інтерпретації ріжних „ізраїльсько—малоросимуських" хорів.

За рідким дуже винятком хіба можна назвати хоча одного співця, або співачку, котрі б художнє інтерпретували з естради народню українську пісню! Правда це роблять деякі хори, але їх можна по пальцях перелічати,—а решта гукає на весь світ: „Бандуру", „Хома пьяний у млині", „З рибкою борщ" і все тому подібне. А панн-композитори, що в звязку з нашим полі-

тично-національним відродженням почал[и] рости, як гриби, забувають, що національ[ні] таланти мають і корін національний — народню пісню (Лисенко, Р.-Корсаков, [і] инш.). Не маючи такого ґрунту, вони мл[і]ють, та потіють в потугах власної творчо[с]ти, переспівують співане, пережовують крадене і виганяють таке музичне „сітро" од якого нудить навіть більш-менч св[і]домого слухача, а не те що музику.

А ті, кому за старих часів „вєдать на[д]лежало" все, що торкається народньої осві[]ти та мистецтва, зовсім не помічали н[а]родньої пісні, а найпаче української. Тис[я]чі людей за державною допомогою прац[ю]вали над ріжними галузями знання. Озбр[о]єні телескопами, мікроскопами, ланцетами, пінцетами, ретортами та машинами — вони будували нові скорби життя чол[о]вічого. Не тільки будували нове, але й р[о]били досліди над старим: розкішні будинк[и] набиті доверху черепками, кістяками, [] дрантям доісторичної епохи. А безцін[ні] скарби народньої художньої творчости з[а]гибали на очіх усіх і ніхто про них [не] піклувався і будинків для них не ставив.

Музичну ж етнографію у нас на Укра[ї]їні майже цілком було віддано у власні т[а] приватної ініціятиви. Не можна ж лічи[ти] великим придбанням ті скілька десятк[ів] пісень, що записала комісія „Имп. Гео[гр.] Общества"! Що зроблено в цьому напрямк[у], то зроблено тільки приватно і майже нен[а]уково. Фаховців записувачів народньої пі[сні] ні можна всіх перелічить, а наукових [до]слідів народньої української пісні і т[ого] менче, і майже всі вони зроблені за ко[р]доном.

Пісня вимірає. Щезає надзвичайно[ї] вартости скарб художньої народньої музич[]ної творчости і треба хоч тепера звернут[и] на це сумне явище саму пильну уваг[у]. Треба зібрати найкращі сили по музичн[ій] етнографії зорганизувати їх в наукову ко[]легію, озброєну знанням і грішми і я[к] найшвидче рятувати те, що ще не щезл[о]. За таке діло повинна взятись держава.

Правда в цьому напрямку у нас де-щ[о] робиться. При музичнім Відділі Міністер[]ства Народньої Освіти засновано етногра[]фичну секцію, запрошено фаховців етно[]графів - музик, вироблено широкий план ді[]яльности, але... за браком коштів робо[та] поки що іде на місці: фіксірується та об[]робляється тільки той матеріял, що надсилають і приносять до Відділу. Видавництв[о] ж і екскурсії на деякий час відкладено.

же поки що, але справа з нашою піснею знову стоїть досить прикро.

І от, коли з приватної ініціятиви з'явиться таке видання, як збірник Квітки, то треба його привітати з великою радістю. Збірник має 229 сторінок і містить в собі 225 пісень, поділених на розділи так: 1) Веснянки, весняні гри і танки — пісень; 2) Пісні на Купала — 19 п.; 3) Жниварські — 6 пісень; 4) Колядки — 6 пісень; 5) Щедрівка одна; 6) ... ьяна гра — одна; 7) Пісні на Колодку— 8) Весільних — 30 пісень; 9) На Хрестини — 3 п.; 10) Історичних, козацьких та ...ських — 9 п.; 11) Баллад—21; 12) Ліричних і побутових 53; 13) Жартовних 10 піс.; 14) Пісень до танцю 29; 15) Колискових ...; 16) Дитячих 13 п.

Такий поділ на розділи дуже користний для всякого, хто б захотів користуватись з матеріялу збірника. Але ця користь ще більшої набірає ваги, коли глянути на ті додаткові вказівки паралелів, ...ими оздоблено збірник. В них додатках ...гає головна вартість збірника. В них ...ач виявив величезне знання всеї літератури, що торкається нашої пісні як з ...чного, так і з лексичного боку.

Варт тільки перелічити, крім окремих ...ективних праць і статтів, ті імена, що ... збірач, щоб побачити, скільки любови ...праці витрачено ним на студіювання української пісні, і наскілько автор є освіченим дослідчик етнографії. Його розвідки про ...і пісні мають справжній характер ...ний, що надає великої ваги всьому збірникові. Перелічимо ці імена, на яких ...кається автор: Лисенко, Ф. Колесса, ...ольський, Рубець, Максимович, Антонович-Драгоманов, Марко Вовчок — Мертке, ...нський, Головацький, Метлінський, ...ницький, Останович, Милорадович, ...нар-Запольський, Бессараба, Коцюбинська, Ів. Колесса, Сєкальський, Гнатюк, ...ебня, Конощенко, Шейковський, Грінченко, Kolberg, Ходоровський, Людкович, ... Гобілевич, Brykezynsky, Шейн, Гільтебрандт, Янчук, Франко, Ґалаган, Витошинський, Дікаров, Ящуржінський, Шухевич, ...ович, Радченко, Демченко, Losinsky, Wac... z Oleska, Теодорович, Гушло, Lapinsky, ...шиць, Стеценко, Верховинець, Купчанко, ...ossowska, Ніженківський, Сперанський, Марко Грушевський, Лукашевич, Кузьмичевський, Дешко, Сокович, Кайндль, Костомаров, Гатцук, Житецький, Головінський, ...йман, Щепотьев, Едличко, Бігдай, Жданов, Гулак Артемовський, Малашкін, Ґлоґер, Демуцький, Омельченко, Новіцький, М. Косич, Маркович, Куліш, Листопадов, Пироговський і инш. Крім того, приведено безліч ріжних статтів, наукових праць коллективного характеру, журналів, книжок окремих і т. п.

Один цей перелік показує якою поважною зброєю обставив збірач свою працю і який арсенал відомостей був до його роспорядимости. З цього боку, можна сказати, збірник його набірає наукової ваги, яко чудовий проводарь для дослідувача етноґрафа.

Що торкається музичного боку збірника, то матеріял, уміщений в йому, носить характер окремої місцевости, де його зібрано — Волині. Мелодії пісень коротенькі, архаїчні та примитивні, як взагалі поліські мелодії.

Але це надає якоїсь особливої наївної краси, обвіяної темрявою лісу, подихом мало не поганської старовини, та щирости примітиву. Кращими з них можна вважати (по нумерації збірника) №№: 2, 9, 11, 15, 18, 20, 21, 23, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 45, 50, 54, 57, 63, 66, 67, 68, 70, 74, 82, 83, 84, 92, 97, 113, 118, 119, 124, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 142, 144, 163, 167, 172 і всі дитячі пісні.

Дуже цікаві і повною новиною з'являються пісні на Колодку, на Хрестини та дитячі.

Решта — або відомі, представлені в примітивному вигляді, або уявляють собою великий вплив польської і почасти російської творчости, що можна з'ясувати географичним положенням Волини, близької до Білорусії і Польщі.

Почувається також, що матеріял записано не просто в народі, а од інтелігентного виконавця.

Але ці невеличкі дефекти не шкодять користності збірника, як з наукового, так і з музичного боку і цю працю шановного етноґрафа повинно вважати дуже цінним, прекрасним надгробком на могилі передчасній нашої великої письменниці Лесі Українки, від якої записано всі ті пісні.

Побажаймо ж нашому шановному етноґрафу успіху в дальніщій праці на користь нашої чудової пісні і на славу нашому народу.

Олек. Кошиць.

скільки говорилось гучних, прекрасних, та гордих слів про нашу рідну пісню, починаючи з небіжчика Гоголя, та добродія Єсрова і кінчаючи навчителями літератури! Пісня Українська! Це гордість нашої нації. Ні один нарід не має такої пісні! Ні яка пісня не була історією народа —тільки пісни українська! Ні одна пісня не виявила так яскраво всі сторінки душевного життя людини, не охопила так широко всі стани соціяльного життя нації, як українська. Що-до музичного боку, — то геніяльне сполучення слова з згуком в мелодії, обвіяній то суворим подихом історії і поганської давности, то горем і радощами народнього побуту, то чарівним, ніжним ароматом любовних переживань,— таке сполучення робить українську пісню явищем надзвичайної ваги з боку психології художньої творчости. Ще стародавня мудрість хинів говорила: —яка пісня такий народ. Відродження нації повинно начинатись з пісні і, т. инш.

Це все так. І коли це всі бачуть,—то здавалось би, що и пісня наша з боку її студіювання та наукового досліду повинна б зайняти відповідне місце, не тільки в кабінеті літератора та історика, але й на концертовій естраді, в лабораторії композитора, в школі і сімьї. А що ми бачимо на ділі? Як ставиться до неї громадянство, як ставляться ті, кому „сіє ведать надлежіт", і, навіть, як до неї ставляться самі д.д. музики композитори?!

Пісня в народі вмірає,—це відомо кожному. Нарід наш під впливом нових історичних подій та соціяльних взаємовідносин забуває стару пісню, починає користуватись або чужою, або будує нову, яка уявляє собою музичну мішанину підозрілої вартости.

Широкі кола інтелігенції української мало, або й зовсім не знають народньої пісні, а як і знають дещо з цього, — для них—тогобочнього світу, то знають в редакції „малоросійських" трупи Колесніченка, Єлісеєва, Деркача, Суслова та инш., або в ґрамофоннїй інтерпретації ріжних „ізраїльсько—малорошимуцьких" хорів.

За рідким дуже винятком хіба можна назвати хоча одного співця, або співачку, котрі б художнє інтерпретували з естради народню українську пісню! Правда це роблять деякі хори, але їх можна по пальцях перелічати,— а решта гукає на весь світ: „Бандуру", „Хома пьяний у млині", „З рибкою борщ" і все тому подібне. А панпкомпозитори, що в звязку з нашим політично-національним відродженням почал[и] рости, як грибя, забувають, що національні таланти мають і корін національний — народню пісню (Лисенко, Р.-Корсаков, [і] инш.). Не маючи такого ґрунту, вони мл[і]ють, та потіють в потугах власної творчости, переспівують співане, пережовують крадене і виганяють таке музичне „сітро", од якого нудить навіть більш-менч св[і]домого слухача, а не те що музику.

А ті, кому за старих часів „ведать на[д]лежало" все, що торкається народньої освіти та мистецтва, зовсім не помічали народньої пісні, а найпаче української. Тисячі людей за державною допомогою працювали над ріжними галузями знання. Озброєні телескопами, мікроскопами, ланцетами, пінцетами, ретортами та машинами — вони будували нові скорби життя чоловічого. Не тільки будували нове, але й робили досліди над старим: роскішні будинки набиті доверху черепками, кістяками, [і] драптям доісторичної епохи. А безцінні скарби народньої художньої творчости [з]гибали на очіх усіх і піхто про них [не] піклувався і будинків для них не ставив.

Музичну ж етноґрафію у нас на Україні майже цілком було віддано у власність приватної ініціятиви. Не можна ж лічити великим придбанням ті скілька десятк[ів] пісень, що записала комісія „Имп. Геог[р.] Общества"! Що зроблено в цьому напрямк[у], то зроблено тільки приватно і майже ненауково. Фаховців записувачів народньої п[іс]ні можна всіх перелічить, а наукових [до]слідів народньої української пісні і то[го] менче, і майже всі вони зроблені за ко[р]доном.

Пісня вмірає. Щезає надзвичайн[ої] вартости скарб художньої народньої музичної творчости і треба хоч тепера зверну[ти] на це сумне явище саму пильну уваг[у]. Треба зібрати найкращі сили по музичн[ій] етноґрафії зорганизувати їх в наукову ко[л]лєгію, озброєну знанням і грішми і [як] найшвидче рятувати те, що ще не щезл[о]. За таке діло повинна взятись держава.

Правда в цьому напрямку у нас де-[що] робиться. При музичнім Відділі Міністерства Народньої Освіти засновано етноґра[]фичну секцію, запрошено фаховців етно[]ґрафів-музик, вироблено широкий план [ді]яльности, але... за браком коштів робота поки що іде на місці: фіксірується та о[б]робляється тільки той матеріял, що надсилають і приносять до Відділу. Видавництв[о] ж і екскурсії на деякий час відкладено.

же поки що, але справа з нашою піснею знову стоїть досить прикро.

І от, коли з приватної ініціятиви з'являється таке видання, як збірник Квітки, то треба його привітати з великою радістю. Збірник має 229 сторінок і містить в собі 225 пісень, поділених на розділи: 1) Веснянки, весняні гри і танки — пісень; 2) Пісні на Купала — 19 п.; Жниварські — 6 пісень; 4) Колядки — 6 пісень; 5) Щедрівка одна; 6) ... ьяна гра — одна; 7) Пісні на Колодку — ... Весільних — 30 пісень; 9) На Хрестини — 3 п.; 10) Історичних, козацьких та ... цьких — 9 п.; 11) Баллад — 21; 12) Ліричних і побутових 53; 13) Жартовних 10 піс.; Пісень до танцю 29; 15) Колискових ...; 16) Дитячих 13 п.

Такий поділ на розділи дуже користний для всякого, хто б захотів користуватись з матеріялу збірника. Але ця користність ще більшої набірає ваги, коли глянути на ті додаткові вказівки паралелів, ... якими оздоблено збірник. В них додатках ... ягає головна вартість збірника. В них ... ач виявив величезне знання всеї літератури, що торкається нашої пісні як з ... ичного, так і з лексичного боку.

Варт тільки перелічити, крім окремих ... ективних праць і статтів, ті імена, що ... є збірач, щоб побачити, скільки любови ... праці витрачено ним на студіювання української пісні, і наскільки автор є освічений дослідник етнографії. Його розвідки про ... жі пісні мають справжній характер ... вий, що надає великої ваги всьому збірникові. Перелічимо ці імена, на яких ... пикається автор: Лисенко, Ф. Колесса, ... дольський, Рубець, Максимович, Антонович-Драгоманов, Марко Вовчок, Мертке, ... інський, Головацький, Метлінський, ... риницький, Останович, Милорадович, ... нар-Запольський, Бессароба, Коцішинський, Ів. Колесса, Сокальський, Гнатюк, ... ебния, Кононенко, Шейковський, Грінченко, Kolberg, Ходоровський, Людкевич, ... Тобілевич, Brykczynsky, Шейн, Гільтебрант, Янчук, Франко, Галаган, Витошинський, Дикарьов, Ящуржінський, Шухевич, ... дич, Радченко, Демченко, Losinsky, Wacław z Oleska, Теодорович, Гушло, Lapinsky, Конисць, Стеценко, Верховинець, Купчанко, Rokossowska, Ніженківський, Сперанський, Марко Грушевський, Лукашевич, Кузьмичевський, Дешко, Сокович, Кайндль, Костомаров, Гатцук, Житецький, Головінський, Нейман, Щепотьев, Едличко, Бігдай, Жданов, Гулак Артемовський, Малашкін, Ґлоґер, Демуцький, Омельченко, Новіцький, М. Косич, Маркович, Куліш, Листопадов, Пироговський і инш. Крім того, приведено безліч ріжних статтів, наукових праць коллективного характеру, журналів, книжок окремих і т. п.

Один цей перелік показує якою поважною зброєю обставив збірач свою працю і який арсенал відомостей був до його росnорядимости. З цього боку, можна сказати, збірник його набірає наукової ваги, яко чудовий проводарь для дослідувача етноґрафа.

Що торкається музичного боку збірника, то матеріял, уміщений в йому, носить характер окремої місцевости, де його зібрано — Волині. Мелодії пісень коротенькі, архаїчні та примитивні, як взагалі поліські мелодії.

Але це надає якоїсь особливої наївної краси, обвіяної темрявою лісу, подихом мало не поганської старовини, та щирости примітиву. Кращими з них можна вважати (по нумерації збірника) №№: 2, 9, 11, 15, 18, 20, 21, 23, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 45, 50, 54, 57, 63, 66, 67, 68, 70, 74, 82, 83, 84, 92, 97, 113, 118, 119, 124, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 142, 144, 163, 167, 172 і всі дитячі пісні.

Дуже цікаві і повною новиною з'являються пісні на Колодку, на Хрестини та дитячі.

Решта — або відомі, представлені в примітивному вигляді, або уявляють собою великий вплив польської і почасти російської творчости, що можна з'ясувати географічним положенням Волини, близької до Білорусії і Польщі.

Почувається також, що матеріял записано не просто в народі, а од інтелігентного виконавця.

Але ці невеличкі дефекти не шкодять користності збірника, як з наукового, так і з музичного боку і цю працю шановного етноґрафа повинно вважати дуже цінним, прекрасним надгробком на могилі передчасній нашої великої письменниці Лесі Українки, від якої записано всі ті пісні.

Побажаймо ж нашому шановному етноґрафу успіху в дальнішій праці на користь нашої чудової пісні і на славу нашому народу.

Олек. Кошиць.

596, 597 **Перший і другий десятки народніх українських пісень П. Демуцького.** Видання автора. Київ. 1918. Ціна кожного зшитку по 2 карб.

З великим задоволенням зазначаємо появу двох десятків народніх українських пісень П. Демуцького. Це треба тільки вітати. До того величезного скарбу, що ми маємо, п. Демуцький приніс і свою лепту і, треба сказати, — його праця має свою вартість, як з боку музичного, так і літературного. Тут багато оригінального, своєрідного, красивого, а може й нового.

Зміст цих збірників напів-релігійно-обрядового характеру (псальми, канти, колядки), напів-побутового. Більше цікава перша половина збірників: псальми, канти; в них багато своєрідної краси, тої краси згуків, що так приваблює, чарує, — в них так багато народньої правди. Скрізь ви зустрічаєте елементи української народньої музики, її характерні мелодичні звороти, її оригінальну гармонію.

В першому зшиткові найбільш цікавий № 4 „Про страшний суд" (псальма), скомпонований автором на так званому „органному пункті", який дає яскраве вражіння гри лірника та його співу. Нижчі голоси тягнуть увесь час аккорд h—fis—h (стрій ліри), а два верхніх ведуть мелодію у терцію,—це несе вас до дійсного джерела народньої творчости. Красиво й оригінально. Щось подібне нам доводилось здибувати у народній (та й в художній) російській музиці: пісня „Мы нищая братія", канти „про книгу Голубиную" та „про Правду с Кривдой" в гарній обробці Римського-Корсакова (Опера „Садко"). Нащо тільки п. Демуцький надає цьому твору чотирьохчетвертного ритму; здається, більш натуральним було б на $^{3}/_{4}$, тим більше, що й наголос мелодії цієї псальми тоді впаде як раз на першу (акцентовану) частину такта?!

Також цікавий № 8: „А ще сонце не заходило", з своєрідним підголоском та з переміною місця тоніки—прикмети, більш характерні для московської народньої пісні, ніж для вкраїнської.

У другому зшиткові треба зазначити № 2 „Всемирний потоп" (псальма) цікавий своїм мелодичним рисунком, який дуже влучно малює все оповідання про потоп. №№ 5 і 6 цікаві тим, що автор вживає тут так званих „паралельних квінт", заборонених музичною наукою, але тут вони і до речі, і не ображають слуху. Це зайвий раз доводить, що внутрішній творчи[й] дух артиста—музики, в данному разі—народа, стає над усякими правилами та законами—він сам собі закон.

Бажалося б, щоб автор і надалі провадив свою корисну та коштовну працю в цьому напрямкові. Це гарна і вдячна робота. Треба тільки поставити йому [в] докір дуже погану коректу збірників. Це неможливо. В його збірниках друкарських помилок сила-силенна. А в музичних творах і особливо в творах народньої музики призначеної для широкого вживання, треба пильніще стежити за коректою, бо може бути так, що випадкова помилка автора (чи друкаря?) перейде й до виконавців, як що вони будуть не досить гарно свідом[і] в музиці.

Од щирого серця ми можемо радити цих два невеличких зшитки всім, хто любить своє рідне мистецтво. Вони варті того, щоб їх розповсюджувати, тим більш, що й ціна на теперішній час на них невисока.

Мик. Грінченко.

598 *Гр. Давидовський.* „**На чужині**". Н[а] мішаний хор. Власність автора. Київ. 191[8] ціна 2 карб.

Проста мелодія, виразна, з деяким відтінком ліризму. Це почасти те, що звуть сантіменталізмом і що так подобається тим, хто в музиці шукає тільки легких приємних згуків. Є рух у голосах, але він якийс[ь] неспокійний та одноманітний; раз-у-раз трапляються скачки на кварту, квінту, а [в] басу то й на септиму: взагалі деякі музичні фрази басової партії по своєму складу дуже нагадують фортеп'яні арпеджовані акорди і згучать так, як струмент. Од того, що майже через увесь хор проходить одна постійна ритмічна фіґура — цей твір не має ритмічного життя: спочатку [і] до кінця все бліде, сіре. Гармонія хору також проста та одноманітна: T, D, S, D^7— майже всі акорди, на яких скомпонован[о] хор. Є й такі місця, де гармонізовано дуж[е] невдало, наприклад, місце, де бас вед[е] мелодію до слів: „...і щиру гарячу синовн[ю] любов"...—після секунд-акорду D мелоді[я] баса у тому ж тактові і розрішається, то[ді] як у сопрано згучить ще cis, не дивлячись і на павзу; це дає неприємне „перечення". Добре зроблений кінець хору, ал[е] й тут бажалося б більше контрасту, що[б] яскравіще підкреслити фанфарний мотив „...Хай живе на віки вільна Україна!"

Взагалі треба сказати, що хор не важкий, просто скомпонований (трошки високо), також просто згучать і мабуть де-кому прийдеться до вподоби, але художньої вартости не може мати. Видано цей хор літографичним способом і треба зазначити, що досить погано, та й ціна висока.

Мик. Грінченко.

599, 600 **Дві українських народніх пісні для мішаного хору: 1) „Ой летять, летять три соколи"**—ціна 60 коп. 2) **„Біду собі купила"**—ціна 70 коп. Обидві аранжірував *О. Кошиць*. Видавниче Т-во „Криниця". Київ. 1918 р.

Хто не знає великого хисту шановного п. О. Кошиця, що до хорового співу? Обидві пісні оброблені п. Кошицем з надзвичайною майстерністю. Кожна партія, не тільки головна, а й придаткова мають свій зміст і свій малюнок, виявляється і великий досвід п. Кошиця, як контрапунктиста. Першу пісню „Ой летять, летять три соколи" було записано, як зазначив сам автор, на Кубанщиві. Пісня сумна та журлива, виконується вона andante (помалу). Головну мелодію починають вести діскантти, потім до них пристають альти з тенорами, а ще пізніще — баси. Инші куплети починаються разом всім хором з невеликими гармоничними варіянтами. Наприкінці кожної строфи автор зводить всі голоси під ферматою до унисону, як того потрібує загальний стиль пісні.

Друга пісня „Біду собі купила" (записано автором під Пирятином) зовсім иншого настрою, як перша. Перша — сумна, журлива та протяжна, а друга швиденька та пересипана блістками народнього гумору. Починається вона з невеличкого приспіву, якимсь гумористичним зітханням басів та тенорів. Далі allegretto пристають до них діскантн з альтами, мов навипередки хотять в чомусь виправдатись. „...І кривий і сліпий, горбатий..."; тягнуть, мов міркуючи, тенорі, а далі, неначе схаменувшись, разом з діскантами вигукують: „.. треба з хати утікать .." и т. д. І друга строфа цілком вкладається в ті ж рямці.

Після першої частини пісні іде знов приспів і середня частина цей раз у мажорі. Приспів і третю частину зроблено, як і першу у мінорі. Вся пісня зпочатку і до кінця однаково гарна й повна чарівного жарту.

Левко Ревуцький.

601 **„Чайка"** (дума чорноморська), про боритона. Записав і аранжірував *О. Кошиць*. (Музична бібліотека під ред. О. Кошиця, № 5). Видавниче Т-во „Криниця", Київ, 1918. Ціна 80 коп.

В основу свого твору поклав п. Кошиць мелодію, яку він записав на Чорноморії од старого козака Денисенка. Дума починається фортепіянною інтродукцією, матеріял для якої автор взяв з приспіву думи, а також з других частин вокальної партії.

Деякі місця в цій інтродукції може й не будуть досить ефектовні при виконанні на фортепіяні, алеж вся інтродукція нагадує своїми додержаними квинтами, з ріжними фігураціями вгорі, ті деталі, що можна чути від бандуристів.

Спів починається широкою і дуже гарною мелодією. Головна мелодія значно краща від самого приспіву. Взагалі ж вся мелодія досить гучна, виразна й заслуговує того, щоб взяти на себе працю її обробити. З мелодією цілком згідна й гармонія.

Що-до змісту самої думи, то нам здається, що варт би було д. Кошицеві дати до неї деякі пояснення, наприклад, що треба розуміти в тексті Lento, (стор. 4) і в кінці думи, де річ йде про „терези за аршини". Проте, дума п. Кошиця, як музичний твір, заслуговує великої уваги.

Левко Ревуцький.

602 **„Мрія"...** соло скрипкове в супроводі фортепяна. *Зложив Б. Крижанівський*. Львів. 1918. Видання „Редакційного Комітета Антольогії Стрілецької творчости". Ціна 1 карб.

Музична вартість цієї пьєси невелика, але слухати її можна з задоволенням. Це твір, який до нашого музичного скарбу, крім того, що на одну дрібницю буде більше, нічого иншого не додасть. Для хатнього вжитку „Мрія" виконає свою службу, бо й мелодія скрипки й акомпаниментт фортепяна досить легкі, через що „мріяти" зможе всякий, у кого є хоч маленька здатність до музики. Видання закордонне, але має вигляд далеко не закордонний.

Мик. Грінченко.

603 **Романс „Весняна ніч"**. Слова *Н. Кибальчич*, музика *В. Борецького*. Видавниче т-во „Криниця". Київ. 1918 року. Ціна 70 к.

Для свого романсу автор вибрав стиль, який найбільш вживається в серенадах і взагалі в романсовій літературі. Цей стиль цілком відповідає тексту.

З боку вокального і проти самої мелодії нічого особливого закинути не можна, хіба тільки те, що в самій мелодії трапляються місця досить таки шаблонові. З боку фортепіянної фактури акомпанементу можна зазначити більш дефектів. Є деякі місця, що чимало псують твір. п. Борецького. Гармонія досить вбога, а модуляції важкі

і зовсім невлучні. Найбільш ділетантські з боку акомпанементу три останніх такти на стор. 3 і другий такт зверху на стор. 4, а модуляція зовсім чудна. На сторінці 5 модуляція четвертого такту зверху теж тяжко скомпанована.

Алеж, все-таки в творі п. Борецького трапляються й вдатні місця, на які не можна не звернути уваги. Така майже вся друга сторінка роману і початок третьої, а найкраще місце від pianissimo 4-ої сторінки й за малими виїмками до кінця. Крім того, в творі п. Борецького почувається настрій, що робить своє враження.

Левко Ревуцький.

XII. **Театр і пьеси.**

604. *Спиридон Черкасенко.* **Про що тирса шелестіла.** Трагедія. В-во „Наш театр“ № 3. К. 1918. Стор. 81. Ціна 1 р. 75 к.

„Історичні і взагалі живі особи в пьесі взято автором не для популяризації їх зо сцени, а як живі символи до втілення певних ідей; епоха і історичні події для драматурга тільки тло, на якому оживають його власні образи“. Такими словами попереджає д. Черкасенко в короткій передмові свого читача, і не розглядаючи того, наскільки можливо так розуміти права автора історичньої пьеси, ми повинні взяти їх на увагу при розгляді його твору.

В особі кошового Сірка, славетного вояки, автор змалював нам не історичний портрет, а показав боротьбу в людині двох початків — звірячого й духового. Повним втіленням кожного з них окремо являються постаті двох сестер Орлівен—Оксани і Килини. Втомлений вічною боротьбою, силою пролитої крови, Сірко шукає спокою і тихого життя в рідній оселі. Але кохання Оксани, її завзята вдача і поклик до войовничого лицарського життя виривають його з родинних обіймів і кидають знову в кипуче море боротьби, де чекає його нова слава, але й нові рани хворої вже душі. Сірко не витримує їх. Змучений боротьбою, він вбиває свого ворога, звіря своєї душі в живому його втіленню—Оксану, але це вбивство є разом і самогубство: найбільша частина, майже вся істота Сірка у владі цього ворога, і без нього він жити не може. Сірко вмірає, а тому, до чого він прагнув все життя, довелося лише оплакати його душу, приспати її в тихій пісні Килини:

Тирса хай шепоче,
Що собі захоче,—
Я присплю сама...

Ця боротьба Сірка, перівєтії її і є головний нерв трагедії, біля якого скупчується багато цікавих з боку художнього сцен—на пасіці Сірка, на Запорожжі і т. д. До цього треба додати, що автор добре володіє мовою та віршом, і з цього боку його пьеса майже бездоганна. Але на ній дуже помітна одна загальна риса сучасної драматургії: це перевага її літературного боку над суто-театральним.

Питання про місце і кордони літератури на сцені, як і питання про внутрішню натуру театру занадто великі, щоб про їх тут говорити, але не можна не зазначити при цій нагоді, що перебільшення *літературности* є одна з значних хиб сучасної драми взагалі. Слабує на це і пьеса д. Черкасенка; наслідком цього до певної міри є її схематичність. Автор надміру підкреслює окремі риси у ріжних героїв; це шкодливо одбивається на їх правдивости і робить їх трохи сухими. Не треба змішувати і вважати це за символизм — символизм має инші способи виразу—це просто алегорія. Навіть инодї головні постаті, як, напр., Оксана змальовані дуже схематично; цей образ не переконує глядача і не робить враження художньої правди. Деякі з другорядних фігур накреслено вже цілком однобоко, як, напр., Сірчиха — сварлива і скупа жінка, або старий Гедзь. Між иншим, слід би залишити старий спосіб смішити публику комичним персонажем, який говорить лише якусь пару слів, як, напр., Кудлай з своїм „кажи, послухаєм“.

Отже це все не зменшує позитивних рис і значної цінности пьеси д. Черкасенка, яка вже одвоювала собі не останнє місце в репертуарі театра М. К. Садовського.

Треба тільки побажати, щоб таке ж місце знайшла вона собі і в репертуарі инших труп, особливо в провінції, де здебільшого репертуар складається з усякого сміття. Хоча нікуди правди діти—і в столицю нашу до цього часу приїзжають влітку трупи з ріжною завалю і драматичними творами „власного виробу“ антепреньорів.

Ол. Кисіль.

605. *Шарль ван-Лерберг.* **Пан.** Сатирична комедія на 3 дії в прозі. Переклад Гната Юри. В-че Т-во „Рух“. Харків — Київ — Львів. Стор. 80, in folio. Ціна 7 карб.

Перше враження в читача—це від зовнішнього вигляду книжки.

Око так звикло до поганого жовтого, або сірого паперу, недбалої брошуровки, брудної обгортки,—що на виданню „Пана“ воно якось навіть відпочиває.

З цікавістю, в инших місцях і з сміхом, перечитуєш комедію ван-Лерберґа.

Картина, розуміється, повинна бути досить цікавою, коли автор в цілком нову обстанову, в компанію звичайних собі людей, майже сучасних нам, послав нікого иншого як... Пана. Старого, давно всіми забутого веселого бога. Такого, яким його знали древні, себ-то з ріжками, хвостиком, на цапиних ногах... Тут повинно було виникнути і дійсно виникло багато непорозумінь. Пер—пастух і сторож комунального папа, його дружина—Ганна і дочка їх Паніска зустріли Пана прихільно. Але не так подивилися на справу представники адміністрації і духовенства. Вони, довідавшись про появу в їх місцевости Пана, котрий до того всього ще й одружився з Паніскою і збаламутив силу людей, схвилювалися і зібралися в особах бурґомистра, вікарія, паламаря, воротаря, капуцина, секретаря, кюре і навчителя на пораду. Треба було-ж рятувати мораль, релігію, усі закони благопристойности і доброго тону від цілком непристойного голого бога, котрий заявив мешканцям: „Я прийшов, щоб вернути вам радість життя, сміх, здоровля і чисте кохання, я прийшов, щоб розвіять темряву, щоб спасти від смерти і пекла, що тяжіють над вами.—Я—молодість і здоровий розум древніх; я приніс вам нові пісні, або швидче, старі пісні, які знали ваші батьки, а ви забули. Я вас знову навчу їх співати, коли-небудь ввечері, при сяйві місяця, після денної праці: бо я приніс з собою сопілку, і, під спів моєї божественної сопілки, затанцюють ваші молоді діти“...

Докя нарада обговорювала питання, що робити з Паном, паламарь, якій ходив разом з капуцином і кюре заганяти Пана, згідно біблейської практики в свиню, сам збився з праведного шляху і „прийняв релігію Пана“...

Представники держави і церкви ще більше схвилювалися і вирішили врешті, що треба з Паном полагодити справу миром і склали особливу умову...

Пан умови не прийняв. Комедія кінчається повною перемогою Пана і його урочистим в'їздом до міста.

Легка пьеса з нальотом легкого символизму, досить дотепна і може з успіхом піти на сцені, але у всякім разі вона не першорядної вартости. І нам здавалося би більш користним, коли-б українські видавництва більш уваги звернули на становище книжного ринку, більш системи і планоміриости внесли в свою працю, бо в той час, коли ми не маємо ще творів европейських класиків, коли і наші власні класики ждуть ще видавців, коли на ринку з'являються головним чином дрібнички, можна було-би почекати з ван-Лерберґом. Ця увага наша може тичитись не тільки до в-ва „Рух“, а і взагалі до більшости наших видавництв, що з'явилися останніми часами, бо в їх роботі певного плану і системи не помічається. А це може привести до зовсім не бажаних наслідків: книжки на ринкові будуть, але тих книжок, в яких почувається некуча потреба, читач дарма буде шукати.

Переклад „Пана“, зроблений д. Юрою, більш менш задовольняючий.

Ціна висока.

Л. Бурчак.

606 *Гаврило Левченко.* **Юрко Огневик.** Драма на 4 дії. 1918. Видання Андрія Островського. Стор. 72. Ц. 1 р. 50 к.

Зміст цієї пьеси такий: український письменник Юрко Огневик — революціонер, одружившись з акушеркою, продовжує революційну роботу і, нарешті, попадає за це з родиною на Сибір. Там, уже хворий, він довідується з товаришами про революцію в Росії.

Пьеса цілком не художня, з силою всяких тирад на громадські теми і навіть з великою наприкінці промовою мітінгового змісту. Автор мабуть мав на увазі глядача з народу, але навряд чи можна його пьесу рекомендувати народу: для народнього театру не досить, щоб пьеса була з громадськими тенденціями, хоча б і добрими, туди треба перш за все художню пьесу, бо самі промови зі сцени нікого не переконають і, крім нудьги, нічого не дадуть. Тому і пьеса д. Левченка непридатна до народньої сцени, як твір цілком не художній.

Зауважу, що в мові, взагалі пристойній, трапляються слова, занесені до нашого лексікону українцями нового гатунку, як, напр., безграмотне слово „вибачаюсь“ (стор. 16 і инш).

Ол. Кисіль.

607 *Л. Яновська.* **Повернувся із Сібіру** Драма на 5 дій. В-во „Книгозбірня“. Київ 1918 р. 67 стор. Ц. 1 карб. 25 коп.

Видавнича спілка „Книгозбірня“, довідуємося з оголошення, видає твори красного письменства так, „щоби читач міг собі скласти цікаву змістом і користну книгозбірню“

Мета безумовно гарна, але пани видавці дуже помиляються, коли гадають, що драми на зразок „Повернувся із Сібіру“ можна віднести до категорії „цікавих змістом“ і „користних“.

Правда, у цій драмі є, як те і потребується по трафарету, благородний Степан, хитрий мерзотник і зрадник Дмитро, вірний і щирий приятель Степанів—Максим, вірна дружина Степанова (до якої залицяється Дмитро)—Марина, є два вбивства і одне самовбивство... Словом, є все, що вимагається од „потрясающей“ драми.

Нема тільки оригінальности замислу, новизни сюжету, свіжости і красоти фарб.

Безнадійність і перейманння панує на всіх 67 стор. драми.

Скільки вже таких творів кануло в літературну Лету і скільки їх виставляється на провінціяльних сценах. Скільки їх, невідомо для кого і для чого написаних!

Але-ж очевидно читач для цієї літератури є і попит також є, бо аж п'яте видання витримує ця річ.

На цей раз драму п. Яновської видано в-вом „Книгозбірня“, котре, „щоби найкраще виконати свє завдання, не спиняється перед коштами й тому платить українським письменникам і перекладачам найвищі гонорари, негайно після одержання й принят-тя до видання рукописів“.

Такої реклами (чи як це назвати?) мені ніде більше не доводилося бачити: не доводилось також бачити, щоб більш-менч серйозне в-во остільки мало рахувалося з грамотністю, як „Книгозбірня“, котра „нічтоже сумняшеся“ пише на самісенькій обгортці: „Видавництьво“...

Л. Бурчак.

608 *Левицький, М.* **Безпартійний.** Жарт на 1 дію. Видання друге. Вид-цтво „Сіяч“. Сторін. 21, ціна 40 коп.

В жарті „Безпартійний“ автор лагідно і без всякої тенденції оповідає про сутичку на політичному грунті—з одного боку молодого студента-газетяра, Дев'ятки, а з другого—заможнього землевласника А. Чемериці.

Їдучи в село до своєї нареченої—дочки А. Чемериці, Галі, од якої Дев'ятка знав, що, по своїх політичних переконаннях, А. Чемериця—правий, а його брат, який вкупі з ним живе, Ів. Чемериця—лівий,—студент взяв з собою двох напрямків літератури—чорносотенної і поступової.

Але, приїхавши, Дев'ятка помилково приймає А. Чемерицю за Ів. Чемерицю і навпаки, звичайно обом не догодив, бо підчас розмови окремо з кожним, наперед підроблюючись під їх погляди, студент опинився в смішному становищі, з якого потім визволяє його Галя.

І зміст жарту, і хороша мова автора—роблять на читача гарне враження.

П. Гай.

609 *М. Толь.* **Хвилини зневірья і шукань.** (Драматичний нарис в 1 дію). Ахтирка, 1918 р. Ст. 16. Ціна —?

Фабула вічно дражлива, вічно свіжа... Боротьба уперта, нерозумна—„батьків“ з „дітьми“, руйнування старих „богів“ і утворення нових—„моїх власних“.

Головний герой драматичного нарису, з довгим заголовком, і куцим змістом, перед самим спусканням завіси говорить такі слова: „Які мізерні всі наші змагання, творіння перед великим життям! Але—боротьба! Бо так я, маленька людина, актьор життя—хочу!“ (Правопис наш). Тим часом він тільки закохується в свою власну сестру; у них знайшлося маленьке; батьки довідуються про це—лайка, прокльони. Самої-ж боротьби читач не бачить, вона відбувається „там“, а „тут“—слабий, невиразний відгук.

Драматичний „нарис“—слабий, дитячий. Мова така, якою говорять „у нас—у Вовчанську“ або „у нас—у Охтирці“. Напр.: „А коли ми вздумаем открити їм очі, то нас заличат за божевільних“.

Коректурних помилок—милійни, але чия вина: автора чи коректора—не відомо.

Т. Каракашенко.

610 **На Україні.** Жарт на 1 дію з співами *Василя Овчиннікова.* З додатком нот. Присвячується А. Д. Кришна-Кожиной. Кіевъ, 1914. Сторінок ів 16-022 + 2. Ціна 20 коп.

Добродій Василь Овчинніков присвятив свій „жарт“ А. Д. Кришна Кожиной (чому ж не Кожиній?). Гаразд. Це свідчить, що він не аби-як шанує й поважає якусь-там панну чи панні А. Д. Кришну-Кожину. І нехай собі: це нікого не обходить, це його особиста, так би мовити, хатня справа. Але д. Овчинніков не обмежився присвяченням свого „твору“ своєму кумирові: він пустив його межи люди, бажаючи очевидно збагатити ним репертуар українського театру. Тому мусимо переглянути цей „жарт“ д. Овчиннікова й висловити свою думку про його літературну й сценичну вартість.

Беззмістовний „твір“ д. Овчинникова „На Україні“ з літературного боку уявляє собою лубок найнижчого гатунку; із сценичного — це є з початку до кінця груба балаганщина, без найменшого натяку на справжній комизм, на дотепний жарт. Щоб розважити публіку, діеві особи цього „жарту“ навмисне плигають з типу в будяки й репетують: „Ой, кляті будяки!... вроді як шилом штрикаються. І росте ж така уредна хрукта!...“ (Денщик); мажуть одне одного помелом по пиці (стор. 20) та „набундючують“ одне одному кошика на голову (стор. 21). В цьому та в штучно покаліченій мові, якою автор примушує говорити свого денщика, й міститься ввесь „комизм“ його безталанного жарту.

Щиро радимо д. Овчиннікову не витрачати даремне паперу й не засмічувати своїми „творами“ українського театрального репертуару: „Коли не пиріг, то й не пирожися, коли не тямиш, то й не берися“.

О. Волошин.

XIII. Релігія та церква.

„Камень, егоже небрегоша“...

611 *Ілія Братерський.* **Церковне панство на Україні.** Київ, Видання „Робітничої книгарні“. № 2, стор. 16. Ц. 50 к.

612 **Статут Українського православного братства, імені святих Кирила та Мефодія.** Кіевъ. Типографія Кіево-Печерской Лавры. 1918, стор. 10.

Згадані книжки мають де-що спільне одна з одною, хоч і вийшли вони од цілком ріжних громадських груп і одбивають в собі одна—почасти соціял-демократичну ідеологію, друга — настрої української поступової церковної інтелігенції. Обидві брошури породило життя, бурхливе і своєрідне, наслідком якого вони з'явились і фактором якого до певної міри будуть.

З революцією почалося на Україні оживлення церковного життя. Почався рух в приголомшеній цезаризмом организації, де остаточно забули прекрасні заповіти старих братств XVI—XVII віку і де замість потужної сили духу, що боронила нарід український од поневолення,—буйно цвіли процвітали централізація, бюрократичність устрою та служба не за страх, а за совість політиці помосковлення України.

Нові часи, нові люде... Пішла поголоска по Україні, що має збіратися Собор Православної Всеукраїнської Церкви, з правами Країнного Собору, який „має всю повноту церковної влади, щоб улаштувати церковне життя на основі Слова Божого, догматів, в межах канонів та преданія св. Церкви“ (§ 1 „Наказа“ Соборного), що в Київі заснувалася Церковна Рада, яка дбає про те, щоб Собор дійсно зібрався і мав би змогу зробити відновлення церкви на Україні. Українська інтелігенція тоді стояла осторонь од церковного життя, була цілком захоплена надзвичайними складними політичними справами і спромоглася тільки, коли відкрилась перша сесія Собору, устами товариша генерального секретаря застерегти церковних людей: „ваших святми не будемо касувати, як це зробили там, в московщині так звані „народные комиссары“, але і опіки чужої не потерпимо“.

Чужа опіка не забарилася прийти. З вогнем і мечем прийшла на Вкраїну чужа влада. Принесли її „съ далекаго сѣвера, на остріяхъ штыковъ“ озброєні аж до зубів люде. Соборяне порозбігалися, налякані. Закрилась перша сесія Собору, лишилися невирішеними невідкладні питання, питання про відновлену національну церкву. Припинила свою діяльність і Тимчасова Церковна Рада.

Потім большовики щезли „аки обре“; громадяне почали ворушитись, налагоджуючи попсовану справу; забалакали й церковні люде. На першому зібранні фундаторів Кирило-Мефодієвського братства промовці тріножні речі промовляли, турбуючись, що на Україні залишилися церковні большовики, що не визнають України, поділяючи credo що-до неї, яким в Московщині одушевлені всі — од Романова до Ульянова, що поміж громадянством вони поширюють Московську оріентацію—бажають панувати в церкві.

Кирило-Мефодієвське братство засновано в останні дні першої сесії Собору „за-для відбудування церкви народньої на Україні“. „На світанку нового життя України і Української Православної Церкви до згоди та до послідовної органичної творчої роботи закликає всіх, кому дорога справа Христової Церкви на Україні, нове братство“, „щоб наша Православна Церква, Христова по вірі, апостольська по традиції, дійсно стала національною українською, соборноправною і автокефальною“. Братство стало осередком тієї течії церковно-політичного життя, що йшло в напрямку відбудування автокефальної, соборної і національної Церкви на Україні, по органичному статуту, без схизми з московською церквою, а в злагоді та в братерській, християнській приязні з нею. Розуміючи, що сила віри та знання і любови до рідного народу одна тільки й може врятувати справу Церкви на Україні, братство одкидає всяку оріентацію, яка б вона не була — чи то на Рим, чи на Москву.

Одночасно народилася нова, більш радикальна течія серед громадян, що так або инакше цікавилися церковним життям, зростало бажання негайного відновлення церкви на Україні, навіть коли б то призвело до схизми з патріярхом московським. Здавалося, що всім повинно бути очевидно, що церковний монархичний лад, який запанував в Москві, має в основі папоцезаризм і цілком суперечить соборности, тоб-

то демократичному принципові устрою церкви. Отже не маючи жодної надії схилити до себе єпископів українських єпархій, проводирі ідеї церковно-політичної ідеї стали на роздоріжжі: або ступити на шлях пресвітеріянської реформації в церкві, або кликати на Україну православних єпископів з Буковини чи й з Царьгорода. Сталих конкретних форм ця громадянська течія собі не знайшла ще. Українська фракція на Соборі прийняла в більшости, можна сказати, програм кирило-мефодієвського братства і понесла його ідеї, разом з статутом братським, в найдальші закутки України. В тому й заслуга братства для сучасного моменту, що воно дало громадянству в певній, конкретній формі викристалізовану ідею, яка до того багатьма лиш неясно відчувалася, і прирадило спосіб потрібної для здійснення ідеї організації. Але робота братства вся в майбутньому. Це наочно показав нам Собор в другу сесію, що недавно скінчилася, де українська фракція була в меншости і де (на українському Соборі!) запанувала неукраїнська і ненародня течія.

Хто хоче зрозуміти, як це сталося, що на Україні, в часи великого напруження народньої волі в революцію 1917—18 року, організація, що колись близько до серця приймала болі народні, церква православна не стала на рівні розуміння народніх потреб і, слідом за панством церковним, пішла проти ідеї автокефалії та соборности, проти тих, хто виплекав ідею Собору Православної Всеукраїнської церкви, хто призвав до життя самий цей Собор — нехай прочитає брошуру Ілії Братерського, а читаючи — нехай вдумується в той серйозний аналіз сучасного становища церкви на Україні, що в стислій формі, на 16 лише сторінках малого формату, але так яскраво і дотепно зроблено.

„До революції 1917 року церковне правительство—митрополити, архієреї і инші церковні правителі були одночасно і царськими урядовцями, вельможами, панами“, справедливо каже д. Братерський і служили царям і панам, як добре знаряддя російської деспотії, прикладаючи рук до класового і національного гніту, виправдуючи панування привилейованих класів над народом та допомагаючи помосковленню недержавних націй.

На Україні „царська бюрократія обсажувала всі визначні посади церковні переважно русифікаторами москвичами“. „На протязі двох віків митрополити, архієреї і инші церковні начальники заповнювали українські землі своїми родичами, близькими, знайомими. Утворилася по городах України пануюча кляса російської церковної бюрократії, яка боролась з українським народом, щоб не втратити свого прибуточного опікунства. Серед російського духовенства на Україні укорінилася монархична, чорносотенна течія. Церковний російський уряд на Україні, спираючись на русифікаторські кола, вчинив цілий похід проти розвитку українського життя. Церкву Українську Соборну було скасовано, на місце її поставлено російську синодальну бюрократію. Школи українські скасовані і замінені „руськими“ школами. Українське слово в церкві і школі заборонено; книжки українські силою одбірали з церков і звозили до архівів, а також нищили їх. Церкву і духовну школу зробили апаратом перевертнів українців“.

Коли настала революція, тоді вищих урядовців по державних інституціях поскидали, а церковні правителі залишилися, як були; залишився таким чином цілий орган старої монархичної влади і він працює, як звик, і виявляє енергію до відстановлення монархії. Київ являється осередком монархизма. Тут по „приходських советах“ гуртуються монархисти, ханжі, бузувіри, клікуши—справжня „совітська“ банда, на яку спираються ті „великороссы“, що заняли видатніщі посади церковні, панують над духовенством сільським, захопили міста і йдуть проти розвитку життя української церкви. Пануючим церковним колам на Україні допомагають російські урядовці, московське купецтво, поміщики з „великороссіянъ“ на Україні та всякі зайди з московщини, що гуртуються в монархичні кола у нас на Україні. Ця чорна армія, спаєна своїм єднанням, вороже ставилась до всеукраїнського церковного Собору і вжила всіх заходів, щоб використати його в своїх інтересах.

Дозволю собі навести тут уривок з одного документа, який наочно свідчить про справедливість уваг д. І. Братерського про тактику, чи, краще — нетактовність наших москвофилів що-до Собору Православної Всеукраїнської Церкви. Цей документ — заява, подана од 102 членів Собору до Соборної Ради після того, як стало очевидне, що працювати на Соборі вкупі з „істинно-руськими“ українська фракція рішуче не може. Зазначивши, що через штучні вибори по принципу „вказівок свише“ склад

Собору та його настрій не виявляє дійсного голосу та думки православного українського народу, українська фракція заявляє Соборові, що

„група москвофильствующих членів Собору з початку його сесії весь час провадить ганебну агітацію проти народнього характеру українського церковного руху, користуючись несвідомостю мас і обвинувачуючи дачів цього руху в прихильности до унії. Ця група згуртовала біля себе певну кількість членів Собору, користується ними в своїх намірах, порушуючи основні норми „Наказу“ і інтереси всього українського народу та його Держави.

Вважаючи таку тактику злочинною задля интересів українського православного народу, яка не тільки не сприяє відродженню української православної церкви і не вносить згоди в життя церковне, а—навпаки вводить в нашу церкву зайвий заколот і розбрат, загострює ворожнечу і відношення межи членами православної церкви на Україні і цим самим готує просторий та рівний шлях войствующого інославія на Україні, ми морально зобовьязані заявити Всеукраїнському Православному Церковному Соборові: „Ми, громадяне Української Держави, вірні сини православної української церкви, не маючи змоги в постановах Собору виявити думки тих, що нас послали сюди для поліпшення церковного життя на Україні та задоволення пекучих потреб православного духовенства й українського громадянства, доводимо до відому Собору, що ми знімаємо з себе всяку відповідальність за діяльність Собору в тих постановах, в голосуванні яких ми утримуємось“.

Законопроект про вищій орган церковного уряду на Україні провела москвофильська більшість; вона ж обрала й своїх людців в „Высшій Церковный Совѣтъ“. 128 українців соборян не брали участи ні в обміркуванні законопроєкта, ні в голосуванні.

Куди ж ведуть нас наші непрохані опікуни з прізвищем на „ов“?

Одповідь на це дає д. Братерський „Церковний уряд творить нову течію в державно громадському житті“, нову у нас, бо на заході давно уже знають, що таке клерикализм і з ним ведуть боротьбу. Це цілком реакційна течія, це — „політичне змагання духовного князівства до панування в державно громадському житті,—підгорнути під вплив своєї державно громадської влади людність“, змагання, що загрожують соціяльному добробуту України і її державному та національному істнуванню. „Об'єднавшись між собою, князі церкви визнають на Україні владу лише патріярха,—папи—монарха московського, що бере на себе функції царів московських в підгорненні визволившихся народів знов під Москву“, „не вважають на державний уряд“, гордовито нехтують Всеукраїнським Церковним Собором і, маючи економичну, матеріяльну силу, утворюють державу в державі. Церковний уряд гадає про те, щоб знов поневолити український народ під московське ярмо... „прикриваючись церковним покривалом, тягнуть Україну знов в безмежне „нутро“ єдиної неділимої Московії“.

Д-й І. Братерський, в твердому переконанні, що російський церковний уряд бореться проти життя українського народу, хоче йому смерти народньої, — вимагає, щоб церква українська не стала „вільною і незалежною від підлягання російському патріаршому церковному урядові“. А „щоб церква не була органом політичного і соціяльного поневолення народу, од її правительства, од церковного уряду — радить автор—повинні бути одібрані елементи державного та економичного панування і церква повинна стати лише громадою вільних братів, друзів по слову Христа“. Це все безперечно потрібно і про це державна влада подбати мас.

Одначе, не досить зробити церковну владу нешкодливою для народу. Треба ступити ще один крок далі, бо того і державні інтереси вимагають. Церква повинна зайняти на Україні почесне місце, яке відповідає їй, як Товариству Христа, вона повинна увійти в життя нашого народу, як велика просвітня сила, як потужний творчий фермент. За для того вона повинна стати на сторожі „малих отих рабів німих“, як колись стояла до підлягання московському патріярхату. Певний шлях до того показує братство святих Кирила та Мефодія, що перші понесли до словян християнську культуру в національній словянській формі. Братство ясно бачить, що не державним тручанням до церковних справ відродитися може православна церква на Україні. В ній самій на те повинно вистачити сили. Тільки за-для того, щоб ту творчу силу знайти, треба праці, треба освіти, культурної роботи в самій церкві не рік, не два, а далеко довший час (див. „Передмову“ до братського статуту).

Я передбачаю той Краївний Собор Православної Церкви нашої, на який Україна свідомо пошле своїх вірних синів, що знатимуть церковні потреби рідного народу краще, ніж ті „идейно преданные идеѣ

украинской церкви" делегати од Херсонсьої єпархії, „чистокровные украинцы", як казав на Соборі М. Платон, що „правда, не умѣють говорить на австрійскомъ волапюкѣ, не прочитають бумаги, но еще научатся". Прийдуть на Собор православної Всеукраїнської Церкви люде, од яких не почуємо дивовижних річей, яких начувалися в цю сесію. Вони не будуть казати: „мы ни за кѣмъ не признаемъ монопольнаго права на любовь къ Украинѣ. Мы украинцы, чистокровнѣйшіе, но мы не понимаемъ зачѣмъ читать евангеліе въ церкви по украински. Вѣдь мы же, русскіе, никогда не требовали, чтобы евангеліе въ церкви читалось въ русскомъ переводѣ".

Прийдуть на Собор творці життя, що в найінтимніщій сфері духу людського — релігії будуть творити по апостольському заповіту: „*духа не угашайте*!".

І коли ті діячі вийдуть хоч в малому числі з лона кирилло-мефодієвського братства, в тому буде велика заслуга братчиків, яку історія оцінить і за яку Україна вдячна їм буде.

В. Поточний.

613 „**Молитовничок щоденних молитов**". Для любих діток українською вимовою уложив свящ. К. *Ванькевич*. Проскурів, 1918 року, стор. 12 in 64-°. ціна 20 коп.

Для звичайної свідомости людини сучасні звичаї наші, як і инші вияви духовного життя, показуються чимось невідмінним та споконвічним. Але, коли людина стає здібною піднятись на вищий щабель свідомости, тоді тільки вона помічає, що, як увесь оточуючий її мир, так і форми та вияви її власного життя, еволюціонують невпинно. Людина помічає, що колесо історії багато дечого з милого та любого для людини трощить на дрібні уламки, багато дечого касує неначе навмисне за-для того, щоб примусить людину до нової напруженої праці, здобутки якої в свій час теж буде потрощено історією невблаганою... І от поміж цими, що все збільшуються, уламками історичними духовного життя людського часом натрапляєм на такі цікаві та коштовні примірники, що якось миттю освітлюють яскравим промінням минувшину людську, виявляють самий осередок тогочасного світогляду, відкривають самѐ первісне джерело найкращих змагань людських.

Одну з таких крупинок цього, так би мовити, історичного радію й кортить зазначити. Історія стародавнього подвижництва християнського захоронила для нас от яку звістку. Наші стародавні подвижники вітали при зустрічі один-одного не нашим сьогочасним запитанням, позверхнім та байдужим—„як ся маєш?"—„бувай здоров!", а таким, для нашого часу чудним та малозрозумілим привітанням — „як молишся", „як іде молитва"?.. Справді, кому з сучасників нашого позитивістичного віку спало б на думку оцінювати добробут життьовий свого ближнього важким чи легким ходом молитви?! Наскільки для нашого часу умілість молитви видається справою малозначною, навіть зайвою, видко хоча би з того, що одна комісія фаховців, яка виробляла новий програм по Зак. Бож. для наших шкіл, зовсім, як нам переказували, викреслила з програму навчання молитов!.. Це мабуть теж зможе колись в майбутности послужити за крихту „історичного радію" для освітлення нашої епохи майбутнім дослідникам... Та ж... останнє історично не є віковічним та невідмінним, а минуле історично не є навіки пропащим, мертвим та невідродимим...

Отож буде своєчасним окреслити загальними рисами всю вагу та потребу відродження старовинної вмілости молитви з-за капітального значіння її для релігійно-духовного добробуту сучасної людини, особливо „любих діток", цих натуральних приємників наших на тяжкій ниві життьовій.

Один зі співців наших, учений проф. Аг. Кримський в одній поезії своїй під назвою „Містичне" так малює непереможний потяг людини до Бога—

„Я палюсь, я горю, бо Тебе хочу знать...
Хочу бачить Тебе, доторкнутись, обнять"...

Зрозуміло, що галузь, так мовити, божественнаго знання взагалі, повинна ґрунтуватись на своєріднім вчутті, досвіді. Через те „знать Бога", „бачить Його", можна тільки тому, хто зможе „доторкнутись, обнять" Його... А людина „доторкується, обнімає" Бога найчуліще в молитві. Дуже глибокий релігійний дослідник та философ С. Булгаков в своїй праці „Трансцендентальна проблема релігії" *) каже, що „коли молитва „услишана", коли вона гаряча та натхненна, коли досягається її змагання — торкнутись Трансцедентного, дихнути Ним;

*) Див. „Вопр. Фил-фіи и Псих-гіи" кн. 124 (VV).

тоді вона містить достаточне і навіть єдино можливе посвідчення про істнування Трансцедентного та Його сходження до людей". Звідсіля молитна має перш за все величезне ідеально-гносеологичне значіння спільнолюдське, бо кожна людина здібна до молитви... В молитві — людська конституція релігії.

Другий бік молитви—це її активно-чудодійна сила. Кого не дивувало, що добру половину св. Євангелія присвячено оповіданням про чудеса Христа Богочоловіка? Або що всі життєписи св. християнських повні теж чудесних подій? Риса чудесности це така ж характеристична прикмета християнської віри, діяльности, життя, як характеристичною прикметою сонця є його тепло та світло. Бо само християнство — цілковите величезне чудо історичне. І ні одно чудо не відбувалось без молитви. Молитва—це головний та єдиний чинник чуда. Натяки на молитву є навіть в багатьох чудесах Самого Христа. Молитва є тою силою, яка перетворює суху, крижану віру теоретичну, яку мають навіть біси, в гарячу, натхненну, могутню сердешну віру, або инакше, по богословській термінології, християнську надію, котра горами та цілим світом здатна рухати... Через те й апостол присоглашає християн „без перестанку молитися". Через те — головним завданням християнського подвижництва християн, взагалі релігійної людности— було, є й буде культивування вмілости молитви.

Наші сучасники, виховані на науково-позитивнім ґрунті, не почували за часів „мирного та безмятежного житія" потреби в молитві, цеб то в чудодійній охороні та керуванні життям; але, коли загремів грім народнього катаклизму, коли захиталась не тільки земля, а й небо, коли найкращі та найвищі вартости людської культури залюбки знищувались руками дикунів, — не мала кількість „позітивистів" звернулась до молитви, до чуда, бо, справді, тільки чудом можна було спасти й себе й вселюдські вартости від безглуздої загибелі. Звернулись тай вчули..., що молитись не вміють та й не можуть, бо завмерла від недбалости сама здібність молитви!...

Наприкінці, коли звернемо увагу ще на значіння молитви для людини звичайне, буденне, на те, що в молитві знаходить собі найкращий вихід сцілющий психична напруженність людини, — то вартість молитви з'ясується для нас з усіх боків... От через що у всіх народів, а з'осібна у християн— навчання молитов вважалось за річ необхідну з самого малку людини. Це було навчання *релігійної мови* дитини й починалось разом з навчанням мови взагалі. Тільки провадити це навчання потрібно з великою обережністю та досвідом, бо істнує своя до подробиць оброблена теорія молитви...

Завданню величезної справи навчання молитов послуговує та книжечка п.-о. Ваньковича, заголовок якої ми вище виписали. Починає автор з передмови „до добрих діток", де навчає їх, як поводити себе на початку та наприкінці кожного дня. Як що викреслити з цієї передмови схоластичний та цілком для дітей незрозумілий текст із притч. Солом. (І, 7), та змінити трохи негречне та двозначне слово „вклякнувши" на зрозуміле „ставши навколішки", то передмова буде діткам на користь. Далі автор фонетизує, себ то викладає вкраїнською вимовою старо-словянський текст молитов із т. зван. „обичного начала". Нам здається, що саме такий спосіб викладання молитов потрібний та корисний, доки церковна відправа провадиться по-словянському. Автор зазначає, що викладено у нього „ті молитви і в такім порядку, як здавна молились прості люде на Вкраїні і як ще й досі моляться старі селяне". Можемо згодитись з цим тільки почасти. В багатьох випадках життя пастухове повинно дійсно йти *за* вівцями, але бувають випадки, коли він повинен стати й *поперед* них... Так повинно бути і у великій справі навчання молитов... Через те, що автор іде в цій справі за вівцями, він не дає в своїй книжечці молитов Ангелові охоронителеві, соіменному святому та за свій нарід. А по нашому, ці ні дві молитви необхідно дати з-за їх містичного значіння, останню—з за її етично-громадської вартости. Що - до 50-ої псальми Давидової, то вважаемо за користне—або додати до неї ще покаянні тропарі „Помилуй нас, Господи, помилуй нас"..., або, як що небажано збільшувати кількість початкових молитов, — зовсім замінити першу остатніми, бо ці тропарі — ширші по своему покутному обсягові й коротчі по змістові, ніж 50 псальма. Теперішній заголовок закона Мойсеевого „Десять *приказаній* Божих" слід змінити на загально вживаемий „Десять *заповідів* Божих"...

Чи дав автор все потрібне в своїй книжечці за-для великої мети—навчання дітей молитов? Думаемо, що він зробив тільки легшу частину роботи, бо без пояснення змисла молитов не слід навіть починати справу навчання. Тим-то й не ладиться у нас

молитва, тим-то й не відчуємо ми її сили, що змалечку навчаємось незрозумілим словам молитов, а не засвоюємо їх глибокого змісту, їх чудових нахощів!.. І потім цілий вік свій повторюємо ті ж самі слова, цілий вік свій сидимо що-до умілости молитись все в тій же таки першій групі початкової школи, не виявляючи жодного розвитку молитовного, жодної творчости молитовної. Аджеж єдина мета вавчання чужих молитовних слів—поволі виховати в собі здатність хоч скільки небудь уміти висловлювати свої релігійні переживання власними словами! Отож і автор „молитовничка" повинен був дати „любим та добрим діткам" хоч саме коротке пояснення щоденних молитов, щоби ввести діток хоч в недуже глибоке розуміння їх змісту. В поясненнях — вся ціль, вся вартість молитовничків для дітей. А тепер вся така праця лягає на плечі того, хто мусить користуватися з „молитовничка" н.-о. Ваньковича в школі, як від законовчителя буде залежати і вибір після якого оповідання із скороченої священної історії обох завітів в першій групі школи подать діткам текст тої чи иншої молитви. Бо наше непохитне переконання, що текст молитви повинен бути за *підсумок* до низки відповідних священно-історичних оповідань! Як що автор не дав в своїй книжечці й того й иншого, то мимоволі стає питання: задля чого ж він і перекладав і видавав її на світ Божий?! Отож мусимо сказати, що в своєму теперішньому вигляді „молитовничок"—книжечка зайва на підручниковому ринкові, і видано її без обкладки та на такім поганім папері, що, після першого ж знайомства книжечки з руками учня, від неї зостанеться одно шмаття. А ціна—за 12 стор. in 64⁰ аркуша в 20 коп. не маленька...

Священик Олександер Хоozицький.

614 „**Коротенький Молитовник та Великі Свята Церковні**". Вид. Катериносл. Видавн. „Стежка" № 8. 1918 року. 51 ст. in 16⁰ п. 1 карб.

Коли прочитуєш серед напружених намагань друзів української школи улаштувати за-для неї як найкращий план та форму підручників по Зак. Б., —оцю нову спробу молитовника Катерин. Видавн. „Стежка", то мимоволі пригадується відомий сарказм російського письменника: „письменник подписує, читач почитує"... А толку з того—майже ніякого!..

Гарний, свіжий та оригінальний що-до другої частини своєї (Великі Свята Церковні), цей молитовник майже зовсім зіпсовано, зроблено нездатним для вжитку шкільного невдатним початком його... Автор замісць того, щоб уникнути визнаних уже критикою хиб що-до шкільних молитовників, не тільки повторює ті хиби, але ж неначе навмисне додає ще нових недотепностів... І все те від неуваги чи, може, незнайомства автора з богословсько-критичною підручниковою літературою сучасною...

Аджеж з приводу молитовників архиєп. Олексія, н.-о. Геращенка та Ванькевича,—критикою вже твердо встановлено, що текст церковних молитов у шкільних молитовниках повинно подавати українською вимовою та обовязково з поясненням. Автор же молитовника „Стежки" подає молитви вимовою російською, без усяких пояснень та ще в додаток і церковно-словинським друком!.. Далі ж текст тропарів та кондаків празникових наводять уже, так зван., „гражданським" друком, хоч теж вимовою російською... Через що така непослідовність—незрозуміло. Хіба ж автор не знає, що за останні часи навіть для російських початкових шкіл текст молитов друковано було „гражданським" друком, бо учні початкових шкіл,—з'осібна першого року навчання, для яких виключно й призначаються молитовники,—зовсім ще не знайомі з церковно-словянським друком?!

Відсутність яких небудь, хоч би самих елементарних пояснень до молитов, а тільки один їх вільний переклад мовою вкраїнською,—позбавлює молитовник усякої вартости. Таким робом з зазначеного боку молитовник „Стежки"—гірший, ніж ті, що для шкільного вжитку з'явилися вже на ринкові...

Що инше треба сказати про другу половину молитовника, де подається історія дванадесятих свят церковних. Цю половину книжки складено оригінально й вона відбиває на собі свіжу думку автора. Він щасливо надумався навести історію свят словами св. Євангелія вкраїнського, котрі діти повинні будуть вивчувати напам'ять. Наведено автором тропарі з перекладом їх по українському, зазначено терміни календарні святкування та народні особливости свят на Вкраїни,—все це зроблено майже бездоганно...

Як що й слід зауважити цій частині молитовника, то це хіба те, що варто було би внести сюди ще хоч кілька оповідань про головніщі події Старого Завіту для звязку та повноти. Невдатно теж, по на-

шому, наведено на початку відділу про свята зачало св. Євангелія від Іоана на великодну заутреню. Це найтрудніще місце з усього Євангелія, і ледве чи воно буде приступне для розуміння дитячого в першому році навчання.

Отже бачимо, що молитовник „Стежки“— мов би посудина, в якій змішано з дьогтем меду, котрих відділити один од одного ніяк неможливо... Через те початкова школа вкраїнська повинна буде ще почекати автора, може вже останнього, котрий об'єднає що найкраще в молитовниках, уже надрукованих, і, нарешті, дасть хоч для першого року навчання в цій школі першого бездоганного підручника по Зак. Бож. Всі складові елементи за-для цього— вже суть. Але ж з яким трудом народжуються культурні засоби релігійно-церковної освіти та виховання народнього у нас на Вкраїні!..

Священик Олександр Ходзицький.

Видавнича хроника.

● **Перше акційне українське видавниче Товариство.** Міністерством Торгу і промисловости цими днями затверджено статут першого акційного видавничого Товариства „Час“ у Київі. Стовп (основний капітал) Товариства виносить 1.000.000 карбованців поділених на 10.000 акцій, по 100 карб. кожна.

Підписка на невелику кількість вільних акцій буде приймати Головна Контора Т-ва „Час“ — (Володимирська вул. 42, Київ).

● **Видавн. Т-во „Час“ у Київі** прийняло до друку такі книжки: *К. Широцький.*—Коліївщина (Гайдамаччина в 1768 році): *М. Котляренко.*— Народні казки: В. *В. Кпельжин.*—Камяний вугіль на Україні: *Матьвієв.*—Класна кімната і її умеблювання.

● **Видавничий Відділ Міністерства Народньої Освіти** оголошує конкурс на видання підручників для української школи. В перше оповіщається конкурс на такі підручники українською мовою: 1. Історія України для нижчої школи. 2. Історія України—курс елементарний (для серед. школи). 3. Історія України—курс систематичний (для старш. клас. серед. шк.). 4. Історія всесвітньої літератури. 5. Історія Українського письменства. 6. Географія України, (з економичним нарисом). 7. Економічна географія України (для стар. кл. гімназії). **Умови:** А. За кращі праці визначено такі премії: 1—10.000 карб., 2—5.000 карб., 3—2.000 карб. Б. Міністерство має виключне право на видання призначених книжок. В. Авторський гонорар згідно з умовами. Г. Термін подачі рукописів до 1-го січня 1919 року. Д. Рукописи подаються до Видавничого Відділу Міністерства Освіти в пакетах під певним девізом чи псевдонімом, подаючи до цього в других пакетах під тим же девізом чи псевдонімом повне своє імя, прізвище і адресу. Про програм зазначених підручників і другі справи цього конкурсу можна довідуватись більш докладніще в Видавничому Відділі Міністерства Освіти.

● **Міністерство Освіти** 14-го серпня підписало умову з видавництвом „**Вернигора**“ на видання таких підручників: 1) до 1-го вересня: *Проф. С. Рудницький.* Початкова географія для народних шкіл (з 100 ілюстрацій та 1 мапою на 5 фарб); 2) до 15-го вересня: *Проф. С. Рудницький.* Початкова географія для середніх шкіл. Мапа вправ. по історії та географії України: 3) до 25-го жовтня: *Проф. С. Рудницький та д-р Іван Крипякевич* Історичний атлас для середніх шкіл (12 мап); 4) до 1-го листопада. *Проф. С. Рудницький* Основи географії для середніх шкіл (на II. III. IV кл.) в 3-х частинах: I ч. географія позаевропейських країв. II ч. географія Європи. 5) до 25-го грудня. *Проф. С. Рудницький.* III ч. географія України.

● **Вид Т-во „Дзвін“** приступило до друку повного зібрання творів В. Винниченка в 15 томах.

● **Вид. Т-во „Друкарь“** в близькому часі випускає з друку такі книжки: П. *Антонович.*—Закон Божій: *Л. Українка.*—Твори, т. I—VII; *К. Широцький.*—Історія Українського Мистецтва т. I—II *Його ж.*—„Українська Архітектура“: П. *Бесараб*— Задачник до початкового курсу аритметики, ч. II

● **Воно-ж** купило авторське право на видання театральних творів українського драматурга В. Товстоноса і приступило до друку.

● **Вид. Т-во „Шкільної Освіти“** друкує читанку *О. Степченко.*—„Рідні колоски“, ч. II; В. *Шарко*— Аритметика, ч. II; *Н. Шульгина-Іщук.*—Задачник аритметичний, ч. II.

● **Видавництво „Вернигора“ у Київі** в близькому часі випускає з друку такі підручники: *Л. Хомик.*—Коротка географія України ч. I для нар. шкіл: Ф. *Шнайдер.*—Фізика для нар. шкіл з 200 малюнк.; *І. Крипякевич.*—Коротка історія України для нар. шкіл з 60 мал., 2 велик. істор. мапами та хронологич. таблицями: *Проф. С. Рудницький.*—Початкова географія для нар. шкіл: *І. Гаковський.*—Початковий підручник природознавства, част перша. Основи хемії, мінералогії та геології.

● **Всеукраїнський Кооперативний Видавничий Союз.** У Київі заклалась нова всеукраїнська кооперативна організація—це велике видавництво, членами котрого можуть бути тільки кооперативи та кооперативні союзи. Думка про утворення такого Всеукраїнського Кооперативного Видавничого Союза з'явилась в кооперативних колах давно, але тільки в липні місяці цього року, після офіціяльного затвердження статуту, союз розпочав свою видавничу діяльність. Планом видавничої діяльности керує окрема літературно-наукова колегія, зорганизована з українських учених та письменників, що складається з голови, секретаря і запрошених для керування окремими секціями членів колегії. Крім постійних членів колегії можуть бути ще тимчасові, запрошені голо-

вою колегії для редагування окремої книжки. або на окремі засідання. Видавництво має на меті друкувати книжки всякого змісту, але особливу увагу звертатиме на книжки, присвячені питанням кооперації, сільського господарства, природознавства, історії та історії письменства. В сфері вивчання українського життя для видавництва особливо бажані книжки монографичного характера, присвячені розглядові окремих питань, а в сфері не-українського життя популярні огляди загального характера. Крім видання творів українських авторів, союз буде видавати також твори чужоземних учених та письменників в перекладі на українську мову.

● **Всеукраїнський Кооперативний Видавничий Союз („Книгоспілка")** друкує такі книжки: *Статут і план видавничої діяльности „Всеукраїнського Кооперативного Видавничого Союза"* (Передмова. Статут, План видавничої діяльности, Відозва до кооператорів. Оповістки). *Праця III-го Всеукраїнського Кооперативного З'їзду* (Доклади. Промови. Постанови). *І. А. Чопівський.* Природні багацтва України. Частина перша—„Мінеральні багацтва та велика промисловість України".

● **Видавництво „Криниця" у Київі** приступило до друку творів *Григ. Квітки Основ'яненка* з портр. автора.

● **Наукове Товариство у Київі** незабаром видасть 1-й збірник по природничій термінології з словниками: 1) фізичних термінів. 2) назви рослин і 3) назви комах.

● **Українське Правниче товариство** з 1-го вересня ц. р. почне видавати у Київі журнал **„Правник"**. орган безпартійної незалежної думки українських правників. що одбиватиме в собі: науку права, судову практику та громадське життя на Вкраїні. Журнал буде виходити 1-го і 15-го числа кожного місяця. Програм журнала: 1) правничо-політичні статті. 2) критика законів. 3) наукові статті, 4) судова практика, 5) хроніка, 6) бібліографія і 7) поштова скринька. В журналі дали згоду працювати: Г. Д. Вовкушевський, В. І. Война-Павлович, В. І. Греків, Кушнір. К. В. Квітка, М. В. Левицький, Ор. Ів. Левицький, Р. М. Лащенко. Д. В Маркович, М. Міхновський, О. К. Мицюк, М. Порш, проф. М. І. Туган-Барановський, А. Товкач і С. П. Шелухін.

● **Видавнича спілка „Книгозбірня" у Київі** друкує такі книжки: *Л. Яновська*: 1) Поводатирь, етюд на 1 дію. 2) Серденьку золотому. жарт на 1 дію. 3) Огнений змій. драма на 4 дії 4) На зелений клин. комедія на 5 дій. 5) Людське щастя. драма на 5 дій. 6) Noli te tangere, драма на 4 дії. 7) В предрозсвітньому тумані, драма на 5 дій. 8) І він, як всі. драма на 4 дії 9) Давид Найда (п'єса з кооперат. життя). *Пауль Зіперт*: Популярна геологія, з 40 малюнками. В. *Гауфф*: 1) Історія молодого англійця (з німецьк.); 2) Зачарований корабель (з німецьк.): 3) Штенфольська печера (з німецьк.). М. *фон Ебнер Ешенбах*: 1) Мати (з німецьк). 2) Крамбамбулі (з німецьк). *С. Корвін-Павловська*: Казки баби Оксани. *Томсон-Сетон*: 1) Легенда про білого оленя (з англ.): 2) Син вільного степу (з англ.). К. *Макушинський*: 1) Дуже чудна казка про царівну Марусю й чорного лебідя. 2) Дуже чудні казки (друге видання). К. *Макушинський і Оскар Уальд*: Дарунок дітям (друге видання). *Ф. Сенгалевич*: Отець Сава (друге видання). *Антін Чехів*: 1) Серед ночі (друге видання): 2) Сельські лікарі (друге видання).

● **Видавництво „Рух" на Харьківщині** віддало до друку такі книжки: *Щоголів*. Поезії—Ворскло і Слобожанщина. *Манжура*. Поезії. *Квітка-Основяненко*: 1) Народне видання. 2) Пан Халявський (перек. Коряка) *Різниченко*: 1) Російсько-Український Словник. 2) Український Декляматор в 5 томах.

● **Те-ж видавництво** виготовило до друку *Євшан*: 1) Під прапором мистецтва; 2) Том І. Українськ. письмен; 3) Том II. Закорд. письмен.; 4) Том III Шевченко письм. *Товкачевський*: 1) Том І. Утопія і дійстність; 2) Том II. Збірка статтів; 3) Том III. Великороси і ми; 4) Том IV. Про Сковороду. *Сріблянський* (М. *Шаповал*).: Твори. Г. *Журба*. Збірник творів.

● **„Вістник Громадської Агрономії"** Всеукраїнська спілка земств приступила до видання громадсько-агрономичного часопису „Вістник Громадської Агрономії". До участи в часопису закликано визначні наукові сили.

● **Видавництво „Знаття, то сила."** в серії соціяльдемократична бібліотека, під загальною редакцією *М. В. Порша* випускає ряд популярних творів наукового соціялизму.

● **„Студія"**. Цими днями приступлено до складання нового мистецького журнала „Студія" (видає „Грунт").

● Журнал **„Народня Справа"**, друкує книжку *Олекси Діхтяря*. „Історія в піснях та думах".

● **Педагогичне Бюро Полтавського Губ. Земства** друкує такі підручники: *Г. Тимошенко*. Задачник для початкових шкіл ч. І і II; М. *Балченкова*. Граматка з читанкою для першого року школи початкової; „*Віночок*" ч. II. для III і IV гр. початкової школи.

● **Воно-ж** виготовило і готує до друку такі книжки: *Постоєв* Початкова географія; М. *Рудинський*. „Ясні Зорі". Читанка для 2-го року початкової школи; *Коваленко*, *Гр.* Українська історія для шкіл початкових; *Хоткевич*, *Гн.* Українська історія; *Супрун. Є.* Наглядна геометрія; *Тимошенко, Т.* Аритметичний задачник. ч. III; *Ніколаєв, В.* і *Власенко*, П. Підручник природознавства; *Сенявин, О.* Фізика для шкіл вищих-початкових.

● **Воно-ж** приступило до друку великих чотирьох книжок по природознавству А. *Чеглока* під назвою **„Рідна природа"**,—в перекладі на українську мову *Олекси Діхтяря*. Книжки ці вийдуть з малюнками.

● В осені 1917 року **Харьківський Кредитовий Союз Кооперативів** („Союзбанк") заложив при собі велике **Видавництво „Союз"** з метою, як зазначає видавництво в своєму оголошенню, „обслуговувати широкі верстви трудящого народу не тільки Слобожанщини, а й взагалі України в його поступових стремлінням до культурно економичного розвитку. Таке завдання Видавництва визначає вже й напрям його і характер його діяльности. Особливу увагу зверне Видавництво на Народню українську школу та кооперацію. Забезпечене довільним кредитом „Союзбанка" Видавництво „Союз" має змогу пускати книжку по нормальній ціні, накладаючи тільки незначну надбавку на покриття адміністративних і книгарських видатків". Видавництво заснувало шість відділів або бібліотек на чолі котрих стоять спеціялисти. Головною викладовою мовою визнається українська, але вживається иноді і подвійна—і українська. І російська: сільсько-госпо-

дарська бібліотека, наприклад, вся видаватиметься одночасно на цих двох мовах і це ухвалено тому, що серед населення харьківщини і особливо суміжних з нею Курської та Воронізької губ. і Війська Донського проживає багато великоросіян. Культурно історична бібліотека видаватиметься взагалі по українськи і тільки деякі її книжки вийдуть, окрім того, і по російські (по всесвітній історії). Дитяча бібліотека друкуватиметься тільки по українському, шкільна й позашкільна—більш усього тільки по українському, деяка частина на обох мовах і тільки де-що випадково по російському. Взагалі нове Видавництво являється переважно українським.

● **Видавництво „Союз" у Харькові** в близькому часі приступає до друку таких книжок: *Проф. М. Ф. Сумцов.*—„Історично-етнографичний побут Слободської України; *І. Я. Айзеништок.*—„Українське відродження у Харькові в 20—40 роках XIX ст."; *Проф. О. І. Шмідт.*—„Мистецтво Русі України в домонгольську добу"; *С. О. Таранушенко*—„Мистецтво в Слободській Україні"; *Проф. Д. І. Багалій.*—Заселення південної України (Запорожжа і Новоросійського краю); *Г. М. Хоткевич.*—Шкільний Український словник; *М. О. Плевако.*—Українська літературна хрестоматія (нового письменства); *Дремцов.*—Збірник українських шкільних пісень.

● **Українське вид-во в Катеринославі** приступило до друку другого видання історії Запорожжа *А. Кащенка.* Історію поповнено всім тим, що було викинуто цензорами за царських часів.

● **Воно-ж** незабаром випускає з друку казки В. *Корнієнка* під назвою „Запорожський клад". Книжку оздоблено 10-тю великими малюнками.

● **Видавництво „Зерно" у Вінниці** підготовило до друку такі підручники: Основи хемії—*Красс-Цегельського*, Алгебру і Фізику—*Огоновського-Левицького.*

● У Мелітополі незабаром почне виходити український культурно-просвітній та сільсько господарський часопис **„Степова Просвіта"**, який виходитиме що-місяшно.

● Цими днями вийде з друку **„Французський підручник"** С. *Русової*.

● **М. Жук** друкує свою пьєсу—драмовану студію на чотирі картини—„Легенда".

● **Кооперативне видавництво „Каменяр"** друкує в Катеринославі підручник Алгебри ч. І і Геометрії В. *Варишкевича.*

Літературне життя.

(Звістки та чутки).

◁▷ *Головне Управ. Мистецтв і національної культури і організаційна комісія по скликанню всеукраїнського з'їзду бібліотекарів* на 8-21—IX с. р. призначила виставку українського друку, яку буде пристосовано до Всеукраїнського з'їзду бібліотекарів. Але-ж Організаційна Комісія по скликанню з'їзду вирішила зробить з цеї Виставки не тільки підручник бібліотекаря, а показати взагалі весь український друк. Це широке завдання ставить Комісію в дуже скрутне становище що до збірання матеріялів, яких велика частина, завдяки великому попиту на українську книжку, вже вичерпана, тому-то ми звертаємось до всіх Видавництв з проханням допомогти нам в слідуючому: 1) Надіслати всі Ваші видання, оголошення про видання і видавництво в кількости 2-х примірників 2) Надіслати повний каталог всіх Ваших видань, зазначивши також і ті, які тільки замовлені до друку. 3) Дати нам слідуючі відомости, які торкаються виданого Вами: а) Коли заклалось Ваше видавництво, як що є статут, то пришліть і його; б) кількість примірників, в якій видано кожне Ваше видання; в) показати вашу продукцію по місяцям. Позаяк часу до виставки залишилось замало,—то дуже прохаємо Вас надіслати відповідь яко мога скоріш по адресі: Бібліотечно-Архивний Відділ (Бібіковський бульвар, 14). На конвертах просимо зазначати—„До Виставки".

◁▷ *Програм Всеукраїнського З'їзду Бібліотекарів*, запропонований членом Організаційної Комісії С. О. Сірополко і ухвалений на засіданню від 16-го липня 1918 року: 1. *Стан і потреби бібліотечної справи на Україні:* а) Утворення Національної Бібліотеки і „Книжної палати". б) Видання „Книжної літописі" і бібліографичних показчиків. в) Періодичний часопис по бібліотекознавству. г) Центральне Інформаційне бібліотечне бюро. д) Засоби поширення і упорядкування бібліотечної сіті. е) Задовольнення національних потреб в звязку з місцевими умовами. 2. *Керування бібліотеками:* а) Участь читача і завідування бібліотекою. 3. *Правовий стан бібліотеки:* а) Знижка з поштового і залізничого тарифів на пересилку книжок б) Увільнення книжок від митного збору. в) Упрощений порядок виписки і надсилки книг з-за кордону для бібліотек. 4) *Техника бібліотечної справи:* а) Класифікація книжок. б) Термінологія бібліотечна в українських бібліотеках. 5. *Бібліотечний персонал.* а) Службовий і матеріяльний стан. б) Професійне підготовлення. в) Професійне об'єднання бібліотечного персоналу. г) Спілки і з'їзди бібліотекарів. 6. *Культурно-просвітні інституції при бібліотеках:* а) Заходи для притягнення читача. б) Поширення інтенсивности діяльности бібліотек.

◁▷ Артист *Микола Садовський*, під час літнього відпочинку викінчив переклади на українську мову оповідань М. Гоголя—„*Вечорі на хуторі коло Диканьки*". Видаватиме ці переклади Т-во „Час".

◁▷ *Правління Т-ва „Друкарь"* постановило відчинити при товаристві Книгозбірню Користуватися нею можуть поки що лише пайщики.

◁▷ М. *Філянський* виготовив до друку третій том поезій під назвою „Шукаю тих".

◁▷ *Він-же* закінчив ліричну легенду „Бузовий Кущ".

◁▷ *Письменник* С. *Петлюра* перекладає для Т-ва „Час" роман Келермана „Тукель".

◁▷ Пьєсу В. *Товстоноса* „Вічна пісня" перекладено на російську мову П. Шостаковою і ухвалено до постанови в Моск. театрі Корша в наступнім сезоні.

◁▷ Р. *В. Товстонос* закінчує інсценіровку оповідання С. Лягерлеф „Дівчина з торфяного болота“.

◁▷ *Анатоль Чикалевський* закінчив переклад на українську мову пьеси Найдьонова „Діти Ванюшина“.

◁▷ *Олекса Діхтярь* (по замовленню Т-ва „Час“) перекладає на українську мову книгу Ж.-Верна „Таємничій острів“.

◁▷ *Я. Мамонтов* закінчив психологичну драму в чотирьох актах „Дівчина за арфою“.

◁▷ *О. Слісаренко* підготовляє до друку перший том поезій під назвою „За сонячною смугою“.

◁▷ М. *Рильський* написав драматичний етюд в одній дії — „Бенкет“.

◁▷ Друкується і незабаром вийде том поезій *Михайла Семенка.*

◁▷ Незабаром має вийти з друку перший том поезій *Ольги Журливої.*

◁▷ *В. Верховинець* написав нову працю з поля української хореографії п. н. „Теорія українського танка“.

◁▷ *Вол. Самійленко* переклав зі збірки Катюль Мандеса „Pour lire au couvert“ пʼять оповідань.

Листування редакції.

= **Б. Заклинському. Камʼянець-Под.** Цілком зрозуміло, що коли хтось пише книжку, то він певенно робить те найкраще, а як би міг, то зробив би ще ліпше. Зрозуміло також, що не всякий твір авторові щастить добре зробити. І ті дефекти, що будуть в роботі автора, одмічає критик-рецензент. Для чого те робиться,—мабуть не годиться тлумачити людям, що пишуть і друкують свої книжки. Ото-ж так рецензент-спеціялист (до речі—автор підручника, ухваленого компетентним органом) зробив і з вашим твором. Того-ж, чи ви мали потрібні для роботи матеріяли, чи ні—рецензентові знати не треба, бо він пише про те, що бачить перед собою в друку, а не про те, що могло би бути з твору автора, коли б той мав більш матеріялів, знання, уміння і т. п.

= **Т-ву „Просвіті“. Лозова-Павлівка.** Пʼятнадцять карб. контора „Книгаря“ одержала і послала вам всі числа часопису, що вийшли в 1918 році. Можна вислати друге накладною платою.

= **Г. К. Башляю. Харьків.** 9 і 10 числа „Книгаря“ було Вам вчасно послано. Просимо запитати на пошті.

Видавець—Т-во „Час“.

Редактор—В. Старий.

Нові видання, надіслані до редакції „Книгаря“.

810 **Агрономичний порадник про хліборобство.** Перший збірник статей. Під ред. А. Терниченка. Т-во „Український Агроном“. Київ. 1918 р. Ст. 62. Ц. 2 карб. 25 коп.

Андерсен. Садочок. Вельможні та прості. Свинка скринька. (Казки). Перекл. О. Кривинюк. Вид. Катеринос. Союзу Спож. Товариств. Катер. 1918 р. Ст. 16. Ц. 40 коп.

Безпалов, Ф.—Хитрий швец. Жарт на 1 дію. 2-ге видання. Катеринослав. 1918 р. Ст. 16. Ц. 55 коп.

Його ж.—Машкара. Жарт на 1 дію. Катеринослав. 1918 р. Ст. 18. Ц. 60 коп.

Бейер, М.—Соціалізація чи земельна власність? Київ. 1918 р. Ст. 16. Ц. 25 коп.

815 **Білецький, А.**—Про Тараса Шевченка. (До шкільного святковання роковин Кобзаря України). Вид. Уманськ. Укр. Учител. Спілки. м. Умань. 1918 р. Ст. 16. Ц. 25 коп.

Братерський, Ів. Церковне панство на Україні. Київ. 1918 р. Вид. „Робітничої Книгарні“ Ст. 16. Ц. 50 коп.

Гауптман, Г.—Ганнуся. (драматичний етюд в двох картинах). Перекл. С. Тобілевич. Вид. Т-ва „Час“. Київ. 1918 р. Ст. 52. Ц. 1 карб. 50 коп.

Голубець, М.—Українське мистецтво (Вступ до історії). Накл. Вид. „Шляхи“. „Новітня Бібліотека“ ч. 29. Львів—Київ. 1918 р. Ст. 31. Ц. 3 кор.

Його-ж—Із чужини далекої. Відень, 1915 року. Ст. 64. in. 16° Ціни не зазначено.

820 **Його-ж.**—Мойсей Безумний. Львів. 1914 р. „Новітня Бібліотека“, ч. 19. Ст. 78. Ціни не зазначено.

Гортер, Г.—Історичний матеріялізм. Перекл. з німецького П. Бензя. Вид. „Знаття, то—сила". Київ. 1918 р. Ст. 147. Ц. 3 карб.

Дорошенко, Д.—Коротенька історія Чернігівщини. Вид. т-во „Сіверянська Думка". Чернігів. 1918 р. Ст. 38. Ціна 1 карб. 10 коп.

Залозецкий. Р. проф.—Земельна реформа на Україні. Відень—Київ. 1918 р. Ст. 47. Ціни не зазначено.

Занд, Ж—Дуб говорун. (Бабусина казка). Перекл. О. Кривинюк. Катеринослав, 1918 р. Ст. 44. Ц. 65 коп.

825 **Казки Андерсенови.** Книга I. Вид. друге. Бібліотека „Молодість". Київ. 1918 р. Ст. 192. Ц. 3 карб. 50 коп.

Календар—альманах стрілецький на рік 1917. Львів. 1917 р. Ст. 157. Ціни не зазначено.

Кампфмаєр, П—Соціялдемократія в світлі культурного розвитку. Пер з німецького вид. В. Гладкого. Вид. „Знаття, то сила". Київ. 1918 р. Ст. 169. Ц. 5 карб.

Квітка Основьяненко Маруся (повість). Вид. „Рух", м. Вовча на Харківщ. 1918 р. Ст. 70. Ц. 1 р. 60 коп.

Клименко. П.—Навчання історії в початковій школі. Бібліот. вчит., № 9. Вид. „Вільн. Укр. Школи". Київ. 1918 р. Ст. 13. Ц. 75 к.

830 **Коваленко, Гр** Євген Гребінка. „Славетні предки", випуск I. Педагогичне Бюро Полтавської Губерн. Народньої Упр. Полтава. 1918 р. Ст. 37. Ц. 1 карб. 25 коп.

Кониський-Перебендя, О.—Твори, ч. I. „Просвітянська Книгозбірня". Полтава. 1918 р. Ст. 104. Ц 1 карб. 40 к.

Кононенко, М.—Хвилі. Частина 5. Ст. 167. Ціни не зазначено. Полтава. 1918 р.

Коротенька біографія Т. Шевченка. Нап. П. Щукин. Вид. Катериносл. „Просвіти". 1918 р. Ст. 21. Ц. 20 коп.

Коротенький молитовник та великі свята церковні.—Вид. „Стежка", № 8. Катеринослав, 1918 р. Ст. 54. Ц. 1 карб.

835 **Крипякевич, І.**—Козаччина в політичних комбінаціях 1620—1630 р.р. Львів. 1914 р. Ст. 50. Ціни не зазначено.

Його-ж.—З козацької сфрагістики. Ст. 16. Ціни не зазначено.

Кропивницький, М.—Помирились (комедія на 1 дію), „Просвітянська Книгозбірня", № 5. Полтава. 1918 р. Ст. 32. Ц. 65 коп.

Його-ж. На ревізії (п'єса на 1 дію). „Просвітянська Книгозбірня". Полтава. 1918 р. Ст. 37. Ц. 65 коп.

Лащенко, Р.—Як одбуваються позви на суді мировім. Вид. т-во „Криниця" у Київі. 1918 р. Ст. 68. Ц. 1 р. 50 коп.

840 **Лебідь, Д.**—Українська мова. Російсько-український словник та зразки паперів українською мовою. Чернігів. 1918 р. Ст. 254. Ц. 6 карб.

Левинський, В. Причини світової війни. Вид. „Робітничої Газети". Київ. 1918 р. Ст. 40. Ц. 1 р. 50 коп.

Левицький, М.—Українська граматика для самонавчання. Вид. „Молодик". 1918 р. Ромни. Ст. 159. Ц. 1 карб. 75 коп.

Його-ж.—І ворогам і добрим людям (передмова до українськ. грамат.) Вид. „Молодик". Ст. 8. Ц 10 коп.

Лерберг, Ш Пан. (Сатирична комедія на 3 дії в прозі. Перекл. Гн. Юри. Вид. „Рух". м. Вовча на Харківщині. 1918 р. Ст. 80. Ц. 7 карб.

845 **Лисенко, М** Марш до драми Л. Старицької Черняхівської „Гетьман Дорошенко". Вид. гурток ім. М. Лисенка при Т-ві „Боян" у Полтаві. Року 1918. Ц. 1 карб.

Лоті, П.—Горе старого каторжника. Перекл. з французької мови О. Кривинюк. Катеринослав. 1918 р. Ст. 6. Ц. 10 коп.

Макушинський, К.—Швець Копитко і Селех Квак. Перекл. з польської мови. Київ. 1918 р. Вид. Спілка „Книгозбірня". Ст. 32. Ц. 1 руб. 20 коп.

Мамин Сібіряк. Казка про ворону—головку чорненьку та маленького канарика—пташечку жовтеньку. Вид. „Рух". М. Вовча на Харківщ. 1918 р. Ст. 11. Ц. 40 коп.

Маркович, Дм. Твори. Кн. I. Вид. „Дзвін". Київ. 1918 р. Ст. 243. Ц. 4 карб. 50 коп

850 **Метерлінк, М.**—Синя пташка. Перекл. С. Тимченка. Вид. т-во „Криниця" у Київі. 1918 р. Ст. 79. Ц. 3 р. 50 коп.

На розвагу старим дітям дідові та бабині перекази. Зібрала і списала С. Тобілевич. Вид. „Сміх" у Київі. Книжка 6. 1918 р. Ст. 64. Ц. 75 коп.

Нечуй Левицький, Ів.—Чортяча спокуса. Оповідання. Вид. 3-є. Видавн. „Січ". Черкаси. 1918 р. Ст. 53. Ц. 75 коп.

Омельченко, Ів.—Соціалізація землі і сільсько господарські спілки. Вид. „Рух". Харків. 1918 р. Ст. 32. Ц. 50 коп.

Островський, О.—Жовті води (історичне оповід.) Київ. 1918 р. Вид. „Історична Белетристика“ ч. 1 Ст. 38. Ц. 1 карб.

855 Його-ж — Атакування нової січі (історична повість). Вид. „Історична Белетристика“ № 7. Київ. 1918 р. Ст. 119. Ціни не зазначено.

Його-ж.—Руйнування Чортомлицької Січі (історичне оповідання). Вид. Історична Белетристика“. № 7. Київ. 1918 р. Ст. 67. Ціни не зазначено.

„Під згуки рідної пісні“. Музична драма на дві дії. Муз. і лібрето Гр. Давидовського. Власне видання. Ст. 86. Ц. 8 карб. Ростов на Дону. 1918 р.

Приходько.—В оборону української мови. Вид. „Каменяр.“ Катеринослав. 1918 року. Ст. 23. Ц. 60 коп.

Резолюції і постанови V конгресу української соц.-дем. роб. партії. Київ. 1918 року. Вид. Центр. Ком. У. С.-Д. Р. П. Ст. 16. Ц. 40 коп.

860 Родников, В.—Огляд української дитячої літератури. Перекл з рос. мови Е. Зерової. Вид. „Вільн. Укр. Школи“ Бібліот. вчителя № 8. Ст. 25. Ц. 1 карб. 1918 р.

Російсько-український словничок Медичної Термінології. Вид. „Українських Медичних вістей“. Київ. 1918 р. Ст. 31 Ц. 80 коп.

Руданський, С.—Збірник віршів. Вид. „Селянська самоосвіта“. Одеса. 1918 р. Ст. 16. Ц. 50 коп.

Синявський, О.—Коротенька практична граматика української мови для дорослих. Харків. 1918 р. Вид. „Рух“. Ст. 20. Ц. 60 коп.

Сімович, В.—Практична граматика української мови Раштат. 1918 р. Накл. Вид. „Український рух“. Ст. 367. Ц. 2 карб. 50 коп.

865 Сірий, Ю.—Про світ божий. (Бесіди по природознавству) з 46 малюнками. Вид. друге. Вид. „Українська Школа“ у Київі. 1918 р. Ст. 90. Ц. 2 карб. 50 коп.

Старицький, М.—Богдан Хмельницький (історична драма). Вид. 2 е. Вид. т-во „Час“ у Київі. 1918 р. Ст. 112. Ц. 2 р. 75 коп.

Степаненко, Б.—Русско-укр. словарь. Книгоиздательство рабочаго кооператива „Жизнь“. Кіевъ. 1918 г. Ст. 292. Ц. 3 р. 50 коп.

Теміш Хмельниченко, гетьманів син. Істор. повість О. Роговї. Перек. М. Загірня. Вид. друге. Київ. 1918 р. Ст. 199. Ц 2 р. 50 коп.

Терниченко, А.—Курс хліборобства. Ч. І. Грунтознавство. Підручник для середніх і нижчих сільсько-господарських шкіл і агрономичних курсів. Вид. Т-ва „Український Агроном“. Київ. 1918 р. Ст. 109. Ц. 3 карб. 50 т.

870 Терпило, П. і П.—Українська граматика (етимологія). Київ. 1918 р. Ст. 67. Ц. 2 карб.

Тисаревський, С.—Методика природознавства (для вчителів початкових шкіл, учительських семинарій та педагогичних класів шкіл середніх). Вид. Ф. Гавриша м. Лубні. 1918 р. Ст. 128. Ц. 3 карб.

Товстонос, В.—Круча (п'єса на 5 дій). Миргород. 1918 р. Вид. „Атось“. Ст. 64. Ц. 2 руб.

Томпсон-Сетон, Е.—Наші приятелі. (Оповідання про собак). Перекл. М. Бейер. Педагог. Бюро Полт. Губ. Зем. Полтава. 1918 р. Ст. 48. Ц. 1 карб.

Уальд, Оск.—Щасливий принц. (казка) Перекл. М. Кривинюк. Катеринослав. 1918 р. Ст. 16. Ц. 40 коп.

875 Українка, Л.—Стародавня історія східніх народів. Вид. Укр. Вид. в Катеринославі № 25. Катер. 1918 р. Ст. 252. Ц. 6 карб.

Хрестоматія по українській літературі для народніх вчителів, шкіл учительських та середніх і для самоосвіти. Проф. М. Сумцов. Ч. І-а. Народня словесність і Стара Література (XI—XVIII Століття). Харьків. Вид. „Союз“. 1918 р. Ст. 152. Ц. 3 руб. 25 коп.

Чупринка, Г.—Поезії. Том І. Вид. т-во „Криниця“ у Київі. 1918 р. Ст. 156. Ц. 3 карб. 50 коп.

Його-ж.—Поезії, том ІІ. Вид. „Криниці“. Київ. 1918 р. Ст. 214. Ц. 5 карб.

Шевченко, Т.—Кобзарь. (В редакції Доманицького). Укр. Видавн. в Катеринос. 1918 р. Ст. 655. Ц. 6 карб.

880 Широцький, К.—Стародавнє мистецтво на Україні. Вид. т-во „Криниця“ у Київі 1918 р. Ст. 23. Ц. 1 карб. 50 коп.

Ющишин, Ів.—Організація українського вчительства в Австрії до европейської війни. Київ. 1918 р. „Бібліотека вчителя“, № 27. Вид. „Вільної Українськ. Школи“. Ст. 25. Ціна 90 коп.

Яворницький, Д.—Як жило славне запорожське низове військо. Катеринослав 1918 р. Вид. „Слово“. Ст. 36. Ц. 1 карб. 30 коп.

883 Яновська, Л.—Повернувся з Сибіру Драма на 5 дій. Вид. п'яте. Вид. „Книгозбірня“. Київ. 1918 р. Ст. 68. Ц. 1 карб. 25 коп.

Передплачуйте журнал—тижневик

„НАРОДНЯ СПРАВА“.

Народня справа буде обслугувати широкі верстви українського народу, буде дбати про інтереси українського селянства та робітництва. Усім зрозумілою рідною мовою буде освітлювати питання політичного та громадського характеру, міститиме статті і даватиме багато чисто практичних порад по сільському господарству та кооперації.

Адреса редакції: Київ, Володимирська вул. 33.

Передплата оголошується поки що тільки на 4 міс.

Умови передплати: На 4 місяці 4 кар.

Передплачуйте селянський журнал **Народня Справа**.

Приймається передплата на щотижневу селянську газету

„Наше Село“.

Умови передплати: на 1 місяць—2 карб., на 2 м.— 4 карб., на 3 м.—7 карб.

Адреса редакції і контори: Одеса, Катерин вул. Вид. **Т-во „Селянська Самоосвіта“.**

Редактор *Ю. Гришенко.*

ВІЛЬНЕ ЖИТТЯ

газета політично-громадська.

Виходить що-дня, окрім понеділків і днів після великих свят.

Умови передплати: на 1 м.—5 карб., на 2 м.— 10 карб., на 3 м.—15 карб.

Адреса редакції і контори: Одеса, Ніжинська вул. 65.

Товариші селяне!

Передплачуйте свою селянську газету

„Народню Волю“

що виходить у Київі двічі на тиждень.

Передплата на 1 місяць—2 карб. 50 коп. на 2 м.— 4 карб. 50 коп.: на 3 м.—6 карб. 50 коп.: на 4 м.—8 карб.

Тимчасова адреса Редакції і Контори: м. Київ. Кузнечна вулиця, буд. № 68. пом. 3.

Приймається передплата на що-місяшний Український Ілюстрований Пасішницький часопис

УКРАЇНСЬКЕ ПАСІШНИЦТВО.

Передплата — на 3 міс. 3 руб. з пересилкою.

Адреса: Київ, Фундуклієвська, 27.

Редактор—видавець Є. **Архіпенко.**

Видавництво „СМІХ“

випустило такі книжки:

На всякий випадок життя (1000 добірних укр. приказок та приповісток) ц. 1 карб.

На дозвіллі (веселі оповідання ріжних авторів) ц. 1 карб.

Для дорослих (веселі казки та легенди) ціна 1 карб.

Дідові та бабині перекази (веселі народні оповідання) ціна 75 коп.

Склад видань у Київі. Книжна Комора „ЧАС“. Володимирська 42.

Другий рік видання.

Приймається передплата на 1918 рік на журнал

„ШЛЯХ“

орган незалежної думки

місячник літератури, мистецтва та громадського життя.

Беруть участь кращі українські письменники.

Передплата—в конторі редакції: **Київ, Маріїно-Благовіщенська, 123. п. 20.** Вартість: **річно—20 карб., 1/2 р.—10 карб., 1/4 р. 5 карб.**

Редактор-видавець

Хведір Коломийченко.

Приймається передплата на газету Гадяцького Земства

„Рідний Край“

XIII рік видання.

Газета виходить двічі на тиждень.

Передплата на рік 5 карб.

Адреса: Гадяч. Середня вул. Земська друкарня.

Передплачуйте щоденну соціялістичну газету

„Вільний Голос“

газета виходить у Полтаві.

Умови передплати:

на 1 місяць . . . . . . 5 карб. — к.

„ 2 „ . . . . . . 9 „ 50 „

Передплата приймається з кожного дня.

Адреса Контори і Редакції.

Полтава, Манастирська вул., № 6.

Приймається передплата на 1918 рік на місячний часопис життя й освіти на Україні

„ПРОСВІТЯНИН“

Видає Т-во „Просвіта імени Т. Г. Шевченка“ у Київі.

Ред. в пом. „Просвіта“ Київ. В. Володимирська, 42.

Редактор *В. Страшкевич.*

****

Всім, що бажають вивчити вкраїнську мову!

Самонавчитель вкраїнської мови і зразки ділових паперів під назвою

„Для Русскихъ на Украинѣ“.

Склав І. Крок.

Видання III-е поповнене.

Ц. 75 коп.

****

Приймається передплата на 1918 рік
на науковий журнал українознавства

„УКРАЇНА“

орган українського Наукового Товариства у Київі, що виходитиме що три місяці книжками в 8—10 аркушів, при участи визначнійших українських учених, під проводом проф. М. ГРУШЕВСЬКОГО.

З огляду на важкі видавничі обставини передплату не установлено твердо: треба поки-що прислати 10 руб.

Редакція й контора: Київ, Вел. Підвальна № 36, кв. 8, Бюро Укр. Наук. Товар.

ЗАПИСКИ

Українського Наукового Товариства в Київі.

Приймається передплата на дальшу серію. Ті, що бажають одержати її, повинні прислати поки-що 10 руб.

Адреса: Бюро Українського Наукового Товариства, В. Підвальна 36, пом. 8.

Ціна першої й другої серій в продажу 6 рублів кожна.

Міністерство Народнього Здоров'я і Опікування

ВИДАЄ

„ВІСТНИК МІНІСТЕРСТВА НАРОДНЬОГО ЗДОРОВ'Я І ОПІКУВАННЯ“

який виходитиме щомісячно книжками в 10—12 аркушів, та обслуговувати буде громадську і санітарну медицину і справи опікування.

Передплата: на **пів** року **25** карб. Ціна окремої книжки **4** карб.

Адреса редакції і контори „Вістника“, Київ, Рейтерська, 22.

З 1-го липня виходе у Київі 2-х тижневий часопис сільсько-господарської кооперації

„СІЛЬСЬКИЙ ГОСПОДАРЬ“

видання Центрального Українського Сільсько-Господарського Кооперативного Союзу,

присвячений всім питанням сільсько-господарської кооперації та практики сільського господарства. В часопису беруть участь всі відомі кооператори та агрономи України.

Платня з 1-го липня до кінця року **6** карбованців.

Адреса редакції й контори: *Київ, Подол, Спаська 16, „Централ“.*

Приймається передплата на 1918 рік на тижневу літературно-громадську і кооперативну газету

„С О Ю З“

Видання Уманського Кооперативного Союзу.

Передплата до кінця року (з березіля)—10 руб. на 3 міс.—3 р. на 1 міс.—1 р.

Адреса контори і редакції: Умань, Київськ. губ. Садова, 1. Пом. Уман. Коопер. Союзу.

Товариство „ЧАС“ у Київі

випустило з друку

Московсько-Український Словник „ЧАС“.

ЦІНА 3 карб. 50 коп.

Склад видання в Гуртовій Книжкій Комори Т-ва „ЧАС“. Київ. Володимирська, 42.

Товариство „ЧАС“ у Києві

ПРОДОВЖУЄ НА 1918 РІК ВИДАННЯ

й приймає передплату

НА МІСЯШНИЙ КРИТИКО-БІБЛІОГРАФИЧНИЙ ЧАСОПИС

Книгарь

літопис українського письменства,

(РІК ВИДАННЯ ДРУГИЙ)

Часопис „Книгарь“ подає повні відомости про діяльність всіх українських видавництв; оповіщає про всі наміри й плани кожного видавництва; про всі книжки, що вийшли або мають вийти.

„Книгарь“ при участи відомих українських письменників і знавців з ріжних спеціяльностей дає оцінку кожного видання; оповідає про його зміст, зазначає його якости й хиби.

Ціна часопису „Книгарь“ з пересилкою на рік—15 карб.; на пів року—8 карб., три місяці 4 карбованці. Перші чотирі книжки „Книгаря“ за 1917 рок досилаються новим передплатникам за додаткову платню в 8 рублі. Передплата співробітникам вираховується з гонорару. Оповістки видавництв по 50 к. за рядок.

Гроші на передплату надсилати по адресі: Київ. Володимирська 42, „ЧАС“, редакція „Книгаря“.

Видавець—*Т-во „Час“*. Редактор—В. *Старий*.

Всеукраїнський Кооперативний Видавничий Союз.

Київ. Хрещатик 41-57. Тел. 57-20.

Адр. тел. „Книгоспілка“.

Членами В. К. В. С. можуть бути виключно кооперативи та кооперативні союзи. Пай 100 карб., вступного 10 карб. Біжучі рахунки—Українбанк ч. 622, Київський Союзбанк ч. 1831.

В. К. В. С. має на меті видавати книжки придатні для школи і позашкільної самоосвіти, писані гарною українською мовою, солідні розміром і змістом, не дорогі по ціні і, по можливости, ілюстровані.

В. К. В. С. зараз друкує такі книжки: а) Праці третього Всеукраїнського Кооперативного З'їзду. б) І. А. Фещенко-Чопівський. „Мінеральні багатства і велика промисловість України“. в) „Статут і план видавничої діяльности Всеукраїнського Кооперативного Видавничого Союзу“.

Авторів, бажаючих дати до друку свої твори, просять звертатись до Секретаря Літературно-Наукової Колегії Всеукраїнського Кооперативн. Видавнич. Союзу (між 10 та 2 год. що-денно).

Друкарня Товариства „Час“ у Києві.

КНИГАРЬ

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА

ТОВАРИСТВО „ЧАС" У КИЇВІ
1918

Книгарь

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА.

Київ. Рік видання другий. **Листопад, 1918 р.** **Число 15.** Виходить що-місяця.

Д. В. Маркович.

(З приводу ювилею).

(8/XI-1848 — 8/XI-1918).

Дмитро Васильович Маркович належить до старшого покоління українських діячів. Тільки окремі люде, як І. Л. Шраг, П. Мирний, О. Левицький та ще де-хто вкупі з Марковичем єднають нас з славними діячами 60—70 років. Иншим не судила доля дожити до перетворення в життя їх мрій та замірів...

Наше громадянство звикло шанувати своїх діячів більше після смерти, ніж за життя. Але так було, коли Україна стогнала в неволі царських приспішників. Отже Вільна Україна повинна пошанувати тих наших діячів, що своє життя, свій розум та всю працю віддали на користь своєї батьківщини, свого народу. Хай наші сусіди побачуть, як високо шанує українське громадянство тих діячів, що підготовляли ґрунт до утворення української державности. Нехай наше молоде покоління довідується, що і як треба робити в житті, щоб громадянство шанувало, а батьківщина та нарід назавжди зачислили до національного пантеону.

8 листопаду с. р. сповняється 70 літ з дня нарождения Д. В. Марковича...— Побажаємо нашому ювилянту дочекатися ще кращих подій в житті нашого народу та батьківщини, а громадянство повинно сердечно привітати свого семидесятилітнього громадянина і подякувати йому за те, що, не жаліючи здоровля і забуваючи про особисті інтереси, на протязі свого життя він працював для нас, як письменник, громадський діяч та кооператор.

Народився Дмитро Васильович 26/X — 8/XI 1848 року у місті Полтаві. Батько його походив з роду Марковичів — полтавських, бувших козацьких старших, а мати була німецько-еспанського походження. Виховувався Маркович під впливом матері, яка прищепила йому широкі гуманні погляди. Вчився Дмитро Васильович спочатку в Новгород Сіверській гімназії, а потім у Вологді. Перебування на чужині, а також знайомство з відомим українським громадським діячем О. Я. Кониським, який був там на засланні, викликало і розвинуло любов до України та рідного народу і дало цілком певний напрям національній свідомости та будучій діяльности нинішнього ювилянта.

Ще будучи гімназистом V класу, Маркович почав писати оповідання; деякі вчителі поставились до цього прихильно і радили не кидати спроб юнацьких, а це привело згодом до сумних наслідків. Дмитро Васильович незабаром покинув вчитися, розпочав видання журналу рукописного, а далі літографованого, за що його і було увільнено з гімназії з вовчим паспортом.

В 1865 р. батька Марковича було отруєно під час слідства, яке він провадив по милійоновому казнокрадству. Після того вся сем'я мусіла переїхати до Полтави. З осени того року Дмитро Васильович вступає вільним слухачем на медичний факультет Київського Університету, але недостача засобів до життя примусила його покинути науку, і він стає акцизним наглядачем на ґуральні.

Під впливом свого дядька—Опанаса Марковича, відомого українського ет-

нографа, Д. В. почав студіювати фольклор. Він побачив, що можна бути корисним своєму народові тільки знаючи добре його життя. Але це не було те „хожденіе в народ", яке відбувалося в 70 р. у Велікоросії, де ходили навчати народ та кликати його до повстання,— ні, Маркович ходив по селах та хуторах, а також заводах-ґуральньях, щоб вчитися у народа його мови, його пісні, моралі, звичаїв та взнати ближче його душу. В 1868 році Д. В. вступив до ніжинського правничого лицею, і в тому ж році перейшов до Новоросійського Університету.

Тут згуртувалися українці, але царські прислужники поставились до цього вороже, і Марковичу довелося з 1870 до 73 року жити нелегально, мандруючи по Україні. Нарешті, ставши в 1873 році кандидатом на судові посади, він згодом був судовим слідчим, товаришем прокурора і суддею, що дало Марковичу можливість ще ближче стати до людей, покривджених соціяльними умовами (злочинцями); а познайомившись з ними, він побачив, що всякий навіть злочинець має добре серце і моральне почуття, приспане тільки тяжкими умовами життя. Маркович глибоко переконався на основі свого життьового досвіду, що люде по своїй природі добрі, сердечні і розумні—і ця глибока віра в людину яскраво одбивається у всіх його літературних творах.

Перше оповідання Марковича „Дурак" було надруковано в 1877 році (руською мовою). 1886 р. під редакцією його дружини вийшов збірник „Степ" (Херсон), в якому знаходимо його три оповідання українською мовою Далі твори його друкувалися в „Зорі", „Київській Старині" і „Руському Багатстві". Останнє оповідання надруковано в журналі „Основа" 1916 р. Крім оповідань. Д. В. написав також драму „Не зрозуміли". В 1907 році в-во „Вік" видало збірник творів Марковича „По степах та хуторах", а цього року в-во „Дзвін" випустило вже 1-й том повного зібрання його творів *).

*) Критичну оцінку творів Д. Марковича див. в статті Л Бурчака—„Письменик-гуманист". (11 число „Книгаря").

Крім літературної діяльности, Д. В. оддавався й роботі громадській, гуртуючи коло себе українське свідоме громадянство. Після довгих мандрівок з місця на місце по всій Росії, 1899 року Маркович, отримавши деяку спадщину, придбав собі на Волині невеликий маєток, і тут розпочалася його жвава кооперативна робота. Правда, він ще з 1874 р. захопився ідеєю хліборобських товариств і тоді ж заснував перше на Волині кредитове товариство в с. Михалковцях. Але тільки на початку XX в. він зміг енерґійно взятися за поширення кооперації і дійсно досяг того, що з усеї губернії стали приїздити люде, щоб навчитись, як засновувати кооперативи. Дмитро Васильович скоро зайняв одно з перших місць поміж кооператорами і в 1911 році на кооперативному з'їзді у Київі виступив з проектом заснування Українського Народнього Кооперативного Банку, який вдалося зорганизувати тільки в 1917 році, товаришем голови Ради якого і нині є ініціятор банку. Дмитро Васильович. На всеросійському кооперативному з'їзди в 1913 р. у Київі Маркович був головою тієї секції, що виробила теперешній кооперативний закон. За останні роки, перебуваючи на Поділлі, Д. В. заснував Винницький союз, на чолі якого він спочатку і стояв, а з виїздом до Київа, лишився почесним головою. На протязі свого життя Маркович потерпів багато переслідувань з боку уряду, і ще недавно, в 1912 р. його обвинувачувано було „по 362 ст. Угол. Улож".

З останніх фактів з його життя згадаємо, що український уряд Центральної Ради, шануючи Д. В. за його користну для України працю та визнаючи його знання, призначив генеральним прокуратором Генерального Суду, а нині, після переіменування Г. Суду в Державний Сенат, Марковича призначено сенатором. Українські громадські организації, політичні партії та український союз високо цінять Д. В. і висували не раз його кандидатуру на міністра юстиції, внутрішніх справ і навіть на посаду премьєра, але не з вини їх вища влада поки що не пішла на зустріч українському громадянству.

М. Кушнір.

Завдання украінськоі журнальноі бібліографіі.

Стаття С. Кондри.

Велику частину української літератури як науковії, так і письменства) складають вори та статті, уміщені в журналах. Проте цієї журнальної літератури користуються ише в рік видання журналу. Справді, хто ж итає старі часописи? А проте, скільки прерних віршів та оповідань, скільки цікавих корисних наукових праць та розвідок іститься у старих журналах! Згадати хоч и 34 томи Літературно-Наукового Вістника иївського), більш 20 томів Записок Украського Наукового Товариства у Київі, по -кілька років ріжних „товстих“ місяшників звін, Українська Хата, Шлях), журнали дагогичні, сільсько-господарські, медичні, укові, художні та инші?! Все це багацтво ишається майже без жодного вжитку, перевае в сумному стані „книжного кладовища“. Та власне й користуватись їми важ, майже неможливо, через брак доладно кладених покажчиків їхнього змісту.

Правда, до деяких журналів (Кіевская арина. Украинская Жизнь) складено пожчики (за весь час видання), решта дала покажчики що-річно, або по томах. Проте що-річними та томовими покажчиками зручно користуватись, бо їх занадто бато. А взагалі велика хиба (не тільки країнської) журнальної (та й чи самої журальної?) бібліографії—брак сталої, загальноживаної бібліографичної класіфикації. Черз це всі покажчики збудовано кожний на ій особливий копил і розшукувати по іх них потрібний матеріял—марудна рота. Таким чином виникає пекуча, негайна треба в повній регістрації всієї журнальї літератури по сталій, загальній, гарно зробленій системі. Діло це дуже не легке. м далі, все важче розшукати усі нижки.

Отже перед нами намічається такий лан роботи:

А. Поперед усього треба скласти реєстр сієї української преси, поділивши увесь ас її іствування на 3 періоди: І—до 1905 року, коли, власне, й не було суто-українських часописів, а тільки мішані, на російській й українській мовах. II період—з 1905 до 1917 року—це цілком закінчений цикл українського життя у певних умовах (російських), зовсім одмінних від сучасних. Нарешті, III період—біжучий, почінаючи з 1917 року.

Треба зареґіструвати всі часописи українською мовою або двома—російською та українською, а з часописів самою російською—тільки цілком присвячені українським справам (Украинскій Вѣстникъ, Украинская Жизнь).

Маю на увазі тільки часописи, видані в Українській Державі та в усій бувшій Росії, а не в Галичині.

Треба зазначити роки й місце видання, терміни виходу, редакторів й видавців, додатки, а також усі відміни в цих відомостях.

За зразок можна взяти дуже гарну роботу бібліографа Н. М. Лисовського „Библіографія русской періодической печати 1703—1900“.

Б. Потім слід у першу чергу скласти докладного покажчика по сталій, ретельно розробленій, найкраще по межнародній децімальній бібліографичній системі, змісту журналів, у першу чергу за II період (1906—1916 рр.). За І період, окрім дуже важної „Основи“ (1861—1862) та цікавого „Черниговскаго Листка“ Глібова (1861—1863) майже нічого не було, й дуже важко нині здобути те, що було; тому, можливо, покажчик за І період, до 1906 р., поки що одсунути до принагідного часу.

В. Потім слід скласти такого ж покажчика по тій самій системі за III період, роки 1917 та 1918, що вже минули.

Г. Теж саме зробити й за І період, використавши усі видання двома мовами, а особливо й неодмінно „Основу“ та „Черниговскій Листокъ“.

Д. Нарешті, надалі слід вести твердо регістрацію усього журнального матеріялу, неодмінно по тій самій системі, у якомусь бібліографичному журналі, а що року видавати звідний збірник усіх цих покажчиків (місячних чи тижневих), сказати-б, бібліографичний щорічник (найкраще—разом з покажчиком усіх виданих за рік книжок, нот, мап, малюнків і т. н.). Такий звід, наприклад, видавав і В. Владиславлев, під назвою „Библіографическій Ежегодникъ.“

З цією справою ніяк не можна гаятись, кожний рік ускладняє діло, а через кілька років воно може стати й зовсім неможливим. Яскравий приклад цьому бачимо в історії російської журнальної бібліографії. Там пері-

одична преса налічує більш як 200 років, і хоч російські бібліографи почали клопотатись про докладні покажчики майже 100 літ тому, проте й досі не мають покажчиків до всіх видань за всі минулі часи. Ретельна урядова реґістрація почалася занадто пізно. Треба зазначити, що тільки Америка та Германія мають досить докладну журнальну бібліографію; проте коли в других краях, з старою, кілька-віковою літературою, ця справа занадто складна, то на Вкраїні ще не втрачено часу, тільки треба братись до роботи негайно. *)

*) Особисто я почав складати реєстр української періодичної преси (завдання А по вищенаведеному), а разом з тим збіраю матеріяли для бібліографичного покажчика змісту журналів за II період. Щоби не витрачати тим часом даремно праці, прохаю шановних бібліографів озватись, може вже хто робить це саме діло?

З глибин нашої землі.

Стаття П. Богацького.

649 *С. Васильченко.* **Оповідання**, видання друге. В-во „Вік“. К. 1918. Стор. 148 in 32°. Ціна 4 карб.

650 **Драматичні твори.** В-во „Криниця“. К. 1917. Стор 172 in 32°. Ціна 2.50 коп.

С. Васильченко— псевдонім невідомого нам письменника, котрий працює в українській літературі мало що не десять літ. З біоґрафичних данних його нам є відомим лише, що він був „народним учителем“, що родився і виріс на селі, що українське село виколисало та випестило його на своїх злиденних руках, але серед своїх особливих чар та краси своєї. Ото і все... Він наче отой розумний морський равлик, що носить на своїх плечах незвичайно красну порцелянову вежку, в якій жие і за порогом якої його так і не вглядиш. Відсутність біоґрафичних данних, щоби познайомитись з автором, яко людиною, віднімає у нас можливість легче і непомилково зрозуміти шляхи його таланту. Але в наших руках є його чудова вежка—пара томиків його поетичних творів,—з вікон котрої падають у наш світ тихосяйні проміні самоцвітів його ориґінально-багатої, художньої душі.

Історія всесвітньої літератури знає творців, життя котрих цілком розходиться з їх творчістю, але знову знає й таких, в котрих життєвий і творчий шляхи простують в один бік. Це щасливі, урівноважені натури, совісні побутосписателі свого часу, які обома руками черпають з життя матеріял до своєї праці, але ціла робота їх носить на собі виразне тавро індивідуальности автора. С. Васильченко, по нашому розумінню, належить до гурту останніх. Відомі нам данні, короткі та скупі, все-таки вже чимало говорять тому, хто хоче пізнати його не як приватну людину, а яко письменника-творця. І тому ми, прийнявши до уваги і цей бідний біоґрафичний матеріял, звернемось до одноманітно-чорних рядків його книг, що так яскраво одбивають його колоритну, творчу психику, її зміст, її творчі засоби—їх силу та красу. А по-за тим ми вглядимо і риси його оточення, в якому він жив, обстанову, в якій творив, бо все те так тісно зплетено, як канва з вишиванкою, як мотив зо словами пісні.

„Бувший народний учитель“ багато прислужився С. Васильченкові, як письменникові. „Сельський учитель“ безперечно любив і розумів реальний світ школи народньої і міг нам розповісти чимало цікавого з її життя. Але змалювати перед нами так просто та, головне, так образно й майстерно—це зосталось правом й можливістю лише художника-белетриста. Для того треба тонко відчути і глибоко зрозуміти життьові факти, щоби після відбити їх у стислому образі засобами художника. Бо лише у художника, в широкому розумінні того слова, так щільно звязано чуття й розуміння незвичайно високого ступеню, що дає йому в руки новий засіб до пізнання світу — інтуіцію. Цим засобом обдаровані і володіють лише художники-творці.

І не дивно, що поет-художник в звичайній, буденній речі відчуває поезію, красу, новину і, відчувши, дає можливість побачити це „незвичайне“, кожному. Бо він бачить дійсну річ там, де „нормальна“ людина бачить лише її тінь, бо він відчуває життя і у мертвих для звичайного ока явищах життьових; бо жие у його все „живе й мертве“. реальне та іреальне—жие, бо поет вдихнув у його частину своєї вічно-живої душі, вклав живчик свого серця.

Таким чином, в кожному художникові цікаво підглянути та зрозуміти його живу душу, як вона приймає світ і як його відбиває у своїх поетичних образах. І найбільше цікавим є „як“, а не „що“—форма, яка єдино свідчить про індивідуальну красу і си-

лу таланта поетичного, а не зміст, що для всіх може бути до подробиць однаковим.

С. Васильченко друкувався найбільше у щоденниках. А тут все те читалось нашвидку, як фельєтон. Ніколи було приглянутись до перлин, що світились новою красою, прислухатись до мелодії, ритму та гармонійности твору; до його нових, блискучих образів; до техники імпресіоністичного малювання портретів, краєвидів, характерів, нарешті до його колоритної мови, до незвиклої фразеології, навіть нового словника. І лише тепер, коли в руках наших зібране все, що написано, чи, певніще, все друковане ним до цього часу, тепер тільки можна уважно і старанно перечитати, приглянутись до нього свіжого пера, до суто-українського стилю, до чулої і багатої його душі. І здається він нам найбільш гармонійним, щасливим, свобідним, наче-б якимсь повітряним, без жодного напруження і приневолювання талантом, проміж сучасних белетристів українських. Розумієш його так легко і свобідно, як і читаєш, а це єдино через те, що й пише він так свобідно, як дише. Такої легкости та ненадуманости сучасна наша белетристика повинна ще шукати.

Обсяг, діапазон його творчого дарования не так-то широкий, ми б сказали, що навіть обмежений. Але в своїй сфері він зробив вже й тепер незвичайно багато. Центром його уваги є сельська школа і навкруги неї гуртується все спільне з нею: учитель, учні і батьки їхні, книги і, те що в книгах, ріжні приятелі і вороги школи, горе її радощі її... Але все воно складає лише вихідні пункти його роботи; бо не реалістична обстанова його вабить і цікавить, а те якеєсь поетично-ніжне сяйво, котрим оточено все реальне, земне і буденне. За ним, за його змінами, до найніжніщих нюансів він слідкує з незахованою приємністю і з пієтизмом потує те все. Його душа мрійника, художника-байкаря купається наче в морі в споминах, марінню, в місяшному світлі, і надвечірних настроях, в півтонах співу, в недоговорених річах та невисловлених почуттях. Коли приглянутись пильніще до його творів, то нехотячи помітиш, що він таки не любить занадто яскравих, соковитих, ясно-барвних фарб. У його, напр., не фігурує літо, коли все горить промінням, пахтить жаром; немає дня, коли сонце пече, освітлює однаково все і всіх; немає чистої радощі без смутку, немає кохання ситого, щасливого, задоволеного; немає квітів і барвів, гарячих тонів. А любить він місяць, зірки, вечір, ніч, спомин, журну пісню, казку. Пісня й казка у його просто окрашують життя героїв і лікують душу їх. Поруч з тим і не кожну рослину облюбувала його душа, а саме ту, котра так гармонує його настроям—то своїм коліром, то своєю народньою сімволікою. Між квітами бачимо: волошки, гайстри, мак, королів цвіт, зірки та горошок. А з дерев—вербу, явір, бузок, липу та дуба. Та знову все—то або в пору одцвітання,—перевите бабиним літом, або під місяшним освітленням, нарешті в півтонах літнього присмерку, в атмосфері журби закоханого серця.

І ось з цим, сказать би, обмеженим і небагатим матеріялом, з такою одноманітною палітрою а la Левитан—С. Васильченко береться до малювання знову таки таких нескладних, таких прозаїчних, таких буденних і кожному відомих явищ маленького життя сельської школи, як відвідування пана інспекора, або візита учителя до пана попечителя школи, щоденна робота у школі і т. инше. Часами стає страшно за автора, коли прочитаєш лише один заголовок новельки і незвичайно радісно і приємно, коли прочитаєш самий твір. Так було з нами, коли ми дійшли до читання „Мужицька арихметика“ та до „Ся“, нам страшно було, що такі дрібні, реалистичні річі, про які вже набридло читати у пресі та попали до художнього збірника. Але ми не були зраджені автором. Уміння підійти до буденної речі, освітлити її промінем своєї душі, обставити потрібним, але також простим і звичайним аксесуаром, зробити з неї прекрасну перлину небуденної краси й змісту—це його сила, його талант.

Як дійсний художник, Васильченко надзвичайно просто комбінує самі прості данні, щоби досягти найбільшого враження, самими незначними засобами досягає він найбільшої мети—а це свідчить, що володіє він тонким художнім чуттям міри, вправною техникою і силою.

Правда, не можна сказати, що всі новелі однаково прекрасні—є між ними слабенькі і таких чимало, але загальний рівень художньої творчости його стоїть незрівняно високо. Його короткі, стисло-розмірені, образні і настроєві новелі, такі журно-прекрасні, як наші українські осінні ночі, такі змістовні, як багата наша південна природа—нагадують роботу кращих новелистів чужих літератур: А. Чехова, Г. Мопасана, А. Франса, К. Гамсуна, Ола Гансона, Г. Банга та инших. З українських письменників він є старшим братом А. Тесленка та товаришом В. Стефаника, М. Коцюбинського та М. Яцькова. Такі річі, як „Оксана“ „Осінній ескіз“,

„За мурами“, „Циганка“—це вже проекти романів, імпресіоністичні зариси прекрасних романів, повістей, які по багацтву запашного змісту, по настроях, по образному і оригінальному стилеві стають окрасою сучасної української літератури.

До цього місця дійшовши, ми не робили ріжниці проміж С. Васильченком новелистом та драматургом.

Не будемо того робити й далі, бо по нашому розумінню „драматичні“ твори його, крім форми написання, ні чим більш не ріжняться від його новел. Діялоґічна форма та поділ на акти й картини не є ознакою обов'язково драматичних творів. Виключення зробимо лише для пьєски „На перші гулі“, яка ближче стоїть до того відділу літературних форм, хоча й вона є, як і всі останні пьєски, лише драматизованим оповіданням.

С. Васильченко кохається в народній українській творчости і сліди того ми бачимо в його творах. В них так виразно виступає село з його повіррями, забобонами, піснями, прислів'ями та казками. А народня словесність так допомагає образности і колоритности кожного літературного твору, котрий сам собою з неї випливає, базується на ній. Тому то так приємні навіть ароматні його твори: „Недоросток“, „На перші гулі“ та инші. Спільність між автором-художником і народньою без'іменною творчістю не кінчається запозичинням у останньої мотивів і сюжетів, а йде далі і до останку. На цілий світ прославлене багацтво укр. народньої поетичної творчости, й незрівняна образність відбилась і у художника, котрий тісно звязаний є з селом, з народом,—рідним сином якого він є. І він наче не творить, а образи самі так і линуть з його, так і вистромлюються, наче буйна травиця з чорної української землі... Біжать, кваляться і поспішають один за одним. Самий процес творчости відбувається в йому, наче пишання своїм багацтвом.—„Завітала до хати пізно гостина, серед ночі свято нарядила, то вже сна не буде на мене. Розкладу, розвішаю свої згадки, як молода дівизну, розстелятиму, до місяця розглядатиму, аж поки не згасне у небі остання зірка“: (Оповід. ст. 38). І дійсно, мов у скрині дбайливої дівчини, знайдеш у його тої краси-багацтва поетичних образів. Ми не можемо дозволити собі зацітувати низку тих прекрасних річей, але звертаємо увагу читача на сторінки „Оповідань“ його: 16, 17, 20, 22, 25, 31, 34, 35, 38, 91, 92, 95. Чудова й поетична ст. 98, і тут же наче з Олесевого „Що року“ на ст. 99, 106, 107, 111, 197, 236, 267, 269, і ще й ще. На цілі картини природи: стор. 22, 170, 265, і инші, нарешті, на самі твори—поезії в прозі—„Осіння казка“, „Королівна“, „На хуторі“... Не можна не звернути уваги на його малювання портретів, особливо жіночих—яка примітивність і яка поруч з тим скульптурність:—„Була вона, Миша, така: смуглява, висока, струнка і мала якісь дивні очі. Здавалось, що малював хтось, гуляючи, в жарт: довго мережив тоненькі, як ниточки шовку, брови, терпляче виточив, мов з карих камінчиків, очі, пустив над ними, як стріли, шовкові вії, а далі взяв та недбайливо позатирав, замалював усе, немов йому та робота набридла вже. І стало от того все лице пестливе, заплакане, як у вередливої дитини“. Це портрет Сури з „За мурами“. А ось ще Оксана з новелі того ж назвища:—„Ох і прибралась же дівчина, виряжаючись до паничів: як стеблиночку, тонку та високу, обгорнуло сиве та шнуром мережане сукно стрункий її станок; горять, як жар, червові чобітки козлові; міняться, сяють дукачі та дорогі намиста на шиї, а з під чорного шовку на голові вибивається дівоча пиха—краща од шовку, темніща од ночі—дівоча коса, а що вже тее личко, то хто його знає, які малярі його й малювали: брови вишнурували, очі скарували, лице біллю білували, а на тому личкові білому—білованому та як калина ж спіє“... Або „божественна Галя“—стор. 132 та бідна наймичка Христя — стор. 110.

Родившись з чорної землі України, виходячи з укр. села, С. Васильченко, як поет-художник, приніс із собою у літературу й спосіб думання простого народу, його фразеологію і навіть рідний йому словник. Тут не місце над тим спинятися, але зауважити мусимо, бо ориґінальний, свіжий художник, як ново-відкрита країна, дає без краю багато цікавого матеріялу як для читача, так і для вченого. Це наче земні нетрі, в яких ще належить відкопати золото та дорогоцінне каміння...

Але поверх всього він є поет-художник. Поет-лірик, пісня котрого чиста, мов сльоза, і тому промовляє від душі до душі. Бо щирість, а не патетичність опановує душею читача. А це найкраща і найцінніща риса, яка дає йому право на почесне місце в українській літературі.

Про перекладну соціялистичну літературу.

(З приводу виданнів „Знаття—то сила“).

Стаття С. Петлюри.

Серед рясної, порівнюючи,—як на наші обставини—літературної продукції на ріжних ланах людського знаття та умілости, треба одзначити також і продукцію соціялистичної української літератури. Останню, як і взагалі всю сучасну літературну продукцію нашу, можна поділити на оригінальну і перекладну.

Те, що з'являється на нашому книжному ринкові з обсягу перекладної літератури взагалі, не має системи. Видається те, що випадково постачається редакціям наших видавництв або по замовленнях, в яких теж часто-густо ніякої ні системи, ні програму не помітно, або з власної ініціятиви перекладчиків. Такий стан річей неможна визнати бажаним і відповідаючим інтересам справи.

І, здається нам, наші молоді університети українські—Київський та Кам'янецький, а також Академія наук та Українське Наукове товариство повинні виявити тут певну ініціятиву та прикласти й рук своїх біля справи перекладної наукової літератури. Вони повинні подбати про те, щоб на українській мові з'явились кращі наукові твори світової літератури, так бажані і потрібні нам для збагачення та зміцнення нашої культури національної. Видання належного реєстру чи списку книжок з ріжних галузів людського знання, на всіх мовах, уложеного авторитетними фаховцями, скріпленого маркою наукових институцій,—було би у великій допомозі приватним видавничим товариствам та окремим видавцям і внесло би в справу видання перекладної наукової літератури певну систему і послідовність. Аналогичну ролю що-до красного світового письменства (з додатком критичної літератури про нього) могло би виконати „Товариство прихильників української штуки“, колиб, звичайно, воно виявило більше рухливости, ініціятиви та росширило—а це ой, як треба зробити!—межі своєї діяльности.

Оці думки мимоволі насуваються після знайомства з анонсами про видавничу діяльність соціялистичного видавництва „Знаття—то сили“ та з першими книжками, виданими цим товариством. Згадане товариство оголошує:

„Український пролетаріят, показавши себе“ в сучасній революції „значною силою, йшов увесь час під прапором українського соціялизму. Але разом з цим показалася в цьому рухові *низька* свідомість нашого робітництва, виявилася величезна потреба в соціялистичній літературі, за поміччю котрої охочі до науки, свідомі своїх інтересів робітники мали би змогу пізнати основи наукового соціялизму та виробити міцні підвалини соціялистичного світогляду“.

Те, що цілком слушно й своєчасно зауважує видавництво про соціялистичну літературу, з однаковим успіхом можна сказати про літературу взагалі: на ріжних полях її, на ріжних ділянках—скрізь відчуваємо ми тепер потребу величезної творчости, величезного напруження літературних сил, щоб надолужити те, що упущено нами через ріжні історичні перешкоди. Потреба ця відчувається і в соціялистичній літературі серед широкого кола людей, що вважають себе соціялистами, або прихильниками соціялизму. Ледве чи задовольнити цю потребу візьмуться наші наукові інституції. А тим часом загальна тенденція громадського руху, особливо ж у звязку з тими змінами в житті народів, що їх викликала війна, з логікою фактів тягне до демократизації життя а тим самим і до більшої реалізації соціялистичних ідей. Цей процес буде проводитись тим швидче й успішніще і без зайвих ексцессів, на зразок тих, що витворяються „большевіками“, чим демократія глибше і ріжностороніш збагне його, продумає і послідовно реалізує. А це статись може тільки тоді, коли візьметься вона за нього озброєна знанням, наукою. Отже потреба в соціялистичній науці та літературі для української демократії і своєчасна і настигла. І ми з приємністю констатуємо, що цю потребу відчуто, і вжито вже певних заходів, щоб її задовольнити. Адже безумовно українській демократії належить майбутність України! І все треба зробити, всіх творчих сил нації треба напружити, щоб належним чином підготовити її до цієї великої і одповідальної місії.

Не можна сказати, шоб проводарі українського пролетаріяту не дбали досі про соціялистичну літературну продукцію на українській мові. З початку українського робітничого руху і аж до наших часів ця продукція майже не переривалась, коли не вважати неминучих антрактів, властивих не тільки їй, а і всій літературі українській і

поясненя котрим кожен українець знає, де шукати. Але в тій продукції не було сталої програми, певного плану і послідовности. Тепер колишньої припадковости можна уникнути і попередні хиби поправити. Видавничі наміри „Знаття—то сила“ свідчать, що тут ми маємо справу з бажанням задовольнити потребу українського робітника в соціялистичній літературі не шляхом видання агітаційних „метеликів“ та поверхових, не глибоких, не обґрунтованих брошурок, а в формі більш поважних своїм змістом та ім'ям авторів книжок. Тим часом згадане товариство видало такі книжки: 1) Герман Гортер. Історичний матеріялізм. З передмовою К. Каутського. Переклав з німецького Петро Бензя. Стр. 147 2) Павло Кампфаер. Соціал-демократія в світлі культурного розвитку. Переклад з німецького Василя Гладкого під редакцією М. Порша Стр. 169. 3) Комуністичний маніфест. К. Маркса та Фр. Енгельса, 4) К Каутського: Економична наука К. Маркса. В ближчому часі вийдуть, як видно з оголошення, такі книжки: а) К. Каутського: Ерфуртський програм. б) К. Каутського. Соціальна революція.

Коли мати на увазі ту мету, яку ставить собі видавництво, то вибір книжок в цілому можна визнати слушним. Особливо це треба сказати про твори такого визначного, після Маркса та Енгельса, теоретика соціял-демократії, як Каутський з його глибоким знанням предмета, величезною ерудіцією та ясними, простим викладом. Ці книжки дають можливість ознайомлення з основами наукового соціялизму і читач, коли він не упереджений, може черпати з них певні, об'єктивної цінности, елементи для вироблення свого світогляду. Згадані книжки, особливо ж книжки Каутського, перекладено на всі культурні европейські мови і появ їх на українській мові треба тільки вітати. Треба означити, що видавництво, як видко з поданого реєстру, тим часом спинилось на перекладах з *німецької* мови. Нам здається, що в інтересах справи, не слід видавництву обмежувати себе перекладами тільки німецької соціялистичної літератури, а в дальшій серії подати кращі зразки світової соціялистичної літератери з таких мов, як французська, англійська та італійська. (З окрема треба побажати появлення на українській мові блискучих творів Жореса).

Відчуваєтся велика потреба в соціялистичній літературі не тільки в такій, що дає основи для знайомства з соціялизмом, мовляв би, теоретичне пізнання його. В однаковій мірі ця потреба відчуваєтся і там, де українському соціялистові доводиться цю теорію переводити в життя, встановлюючи своє відношіння до цілої науки окремих питань державного і громадського характеру і практично розвязувати їх. Той досвід, що в цій справі мають більш культурніщі нації, і що витворив вже певну літературу, в деяких питаннях дуже цінну, численну і цікаву, нам треба використати—отже поруч з книжками по теорії соціялизму, варто мати і переклади тих книжок, з яких читач міг би ознайомитись з тою величезною працею, яку зробили соціялисти ріжних країн та народів в боротьбі за здійснення своїх ідеалів. Конкретно: бажано мати на українській мові переклади кращих зразків світової соціялистичної літератури по таких хочби питаннях: жіноче, мілітаризм, освіта, аграрне, політика торговельна та колоніяльна, професійний та кооперативний рух, комунальне (органи місцевого самоврядування), справа мешкань, охорони праці та забезпечення робітників, робітничі секретаріяти та біржі праці. Все це—такі питання, що з ними нашій демократії доводиться мати діло вже тепер і практично розвязувати або ж сьогодня, або ж намічати шлях та робити підготовчу працю для розвязування їх завтра. Останнє може відбутись пожиточно та лагідно, коли демократія наша не буде володіти знанням справи, коли вона що-до розуміння останньої не буде стояти на тому щаблі, якого осягла демократія инших, більш культурніщих народів. Отже, в інтересах справи майбутности України і її державного розвитку, треба побажати видавництву, що взяло на себе відповідальну працю по усвідомленню української демократії в питаннях та світогляді наукового соціялизму, як найпродуктивніщої діяльности в зазначеному напрямку. В звязку з початком видавничої діяльности „Знаття—то сила“ треба зазначити і діяльність видавництв „Дзвін“, „Робітничої Книгарні“ та „Серп і Молот“, що теж дбають про видання книжок з обсягу соціялистичної науки та літератури. Читачеві, цікавому до соціялистичних книжок, треба мати на увазі і видання згаданих нами видавництв.

Критика і бібліографія.

I. Історія літератури.

651 *В. Щепотьєв.* **„Розмови про Українських письменників“.** Частина перша. Від найдавніщих часів до 60-х років XIX століття. Видання Полтавського Товариства „Просвіта“. Полтава, 1918. 89 стор. Ціна 1 р. 6 к.

З великою приємністю читається книжечка д. В. Щепотьєва, бо написано її дуже розумно і надзвичайно гарною, легкою мовою. Як те видно з передмови, автор призначав книжечку свою для людей, що зовсім не знають українського письменства, і влучно виконав своє завдання, давши зовсім популярний загальний нарис, і дуже легко та просто підійшов до найскладніщих літературних питань. Маючи на увазі показати несвідомим читачам ідейне значіння та багацтво старого українського письменства, автор підходить до нього головним чином з боку культурно історичного. Головною заслугою перших українських письменників XIX століття вважає він те, що вони 1) показали силу та красу української мови, 2) нагадали українцям про любов до рідного краю і 3) поставили на чергу ідею про знищення кріпацтва. Дуже тепло і з глибоким почуттям торкається автор чистих постатей корифеїв нашого письменства, і здається нам, що його книжечка теж повинна збудити в несвідомих душах цікавість до рідної поезії, повинна також покласти перші ясні підвалини фундаменту, на якому складається загальний погляд на літературні з'явища. В книжечці все так ясно, що для самого несвідомого читача нічого недоговореного не зостається. Як на зразки майстерного викладу автором складних питань можемо вказати на ст. 29—30, де він популяризує ідею романтичного культу старовини, або на ст. 39—41, де автор говорить про Кирило-Мефодієвське Братцво та його завдання. Закінчує автор свій огляд письменників дуже гарно й чуло написаним нарисом про Шевченка.

Видано книжечку дуже чисто що-до друкарських помилок.

Д. Ревуцький.

652 *Проф. М. Сумцов.* **Історичні зразки українського літературного єднання.** Одбитка з журнала „Україна“, 12 стор. Черкаси. Видавниче Товариство „Сіяч“. 1918. Ціна 20 коп.

Вище зазначена брошура є не стільки історико-літературний нарис, скільки поклик до єднання, побільшення „протилежних саможерству відносин“ (7 ст.) поміж українськими письменниками та вченими. Висловлений раніш у III томі першого, 1907 року „України“, він по своєму науково-публіцистичному змісту відповідав тодішнім обставинам українського життя в Росії, загальним завданням самого журналу і, яко один з його біжучих матеріялів, вкупі з иншими мав своє значіння.

Але не все, що входить в часописи, здатне для передруку, особливо після 10 надто років і без усяких, навіть редакційних виправок. Дійсно, чи можна в виданні 1918 р. повторювати такі, наприклад, вказівки, буцім то „в цім році вийшла книжечка поезій Христі Алчевської, людини ще зовсім молодої“ (ст. 6), тим часом як з 1907 р., коли це вперше було написано і для д-ки Алчевської, і для її книжечки багато вже літ минуло. Чи не є тепер також анахронизмом і переважне одстоювання „личних приятельських товариств“ (ст. 11—12)? Товариств на підставі „міцно зтверджених грунтовних законів громадянського упорядкування“ брошура лише злегка торкається і називає з них тільки „Просвіти“, хоча все життя вимагає саме громадянських организацій і можливість утворення їх вже є, а на черзі стоять такі інституції, як українські академії, університети. Для України настала доба широкого політичного і громадянського будівництва, а брошура говорить про „особисті приязні товариства,.. наче поодинокі віконця в сумних кам'яних мурах“ (12 ст.). Будівництво потрібує ясного, різнобічного освітлення, брошура ж це освітлення пропускає тільки крізь скло „прихильних і взаємно обов'язкових відносин“, докладно не пояснюючи, що саме треба лічити прихильністю, „протилежною саможерству“, де межі її і необхідної об'єктивної критики, і через те дає волю од одної надмірности йти до другої—захвалювання свого тільки з-за для того, що воно своє.

Таким чином нарис проф. Сумцова, яко відозва до громадянства, не відповідає сучасному становищу політично-громадських обставин життя, не дає вона і яскравих, більш менш повних малюнків історико-літературних чи культурно-історичних. Зразків єднання в цьому метелику зазначено небагато, і неможна сказати, щоб ці

зразки були найхарактерніщі. Скільки міг би дати хоч би Харьківський гурток письменників і вчених першої половини XIX ст., але проф. Сумцов його минає і бере деякі бліді риси з життя Щоголіва. Не менш цікаві взаємовідносини Шевченка і його приятелів, але і їх скористовано тільки з боку двох маленьких випадків з листування Максимовича з Шевченком. Теж можна сказати і про зразки з XVII в. Инша річ коли б всі зразки було підобрано вдатніщі та було б їх оправлено в цілі побутові малюнки, а вказівки на приязнь тих або инших діячів було б доповнено з'ясуванням того, в яких обставинах ця приязнь повставала, які завдання мала своєю метою, що давала приятелям і суспільству— от тоді справді здійснилося б бажання автора, щоб поданий ним „початок маленького збірничка пахучих квіток літературного життя“ не зостався поодиноким і приніс „додатки (?) не тільки на папері та в друку, але в самім життї“ (7 ст.).

Проф. А. Лобода.

653 *Михайло Лозинський.* **Люди.** Біографічно-літературні нариси: Драгоманов, Франко, Павлик, Сембратович. Бернзон, Реклі, Крапоткін. Толстой, Тургенев. Ґарібальді. З портретами. Львів. 1909 р. Накладом автора. 130 ст. in 16. Ціна 1.50 кор.

Нариси ці написані гарною популярною мовою з великою пошаною до тих велетнів духа, не тільки своїх, але і чужих, які в своїй діяльности кермувались ідеями братерства і свободи. Найбільше місця уділено яснополянському дідусеві (24 стор.) —Л. Толстому, про якого автор каже, що хоча і не всі його ідеї перейдуть в життя, а ті, що перейдуть,—не здійсняться в тій абсолютній чистоті, в якій оголосив їх світові Толстой, але „могутністю свого генія він став одним з таких огнених стовпів, що значать собою окремі етапи в поході людськости на стрічу сонцю золотому“ (103). Розуміється, що в тих коротеньких начерках, які дає д. Лозинський, не можна було добре обрисувати життя та діяльність таких видатних діячів, як Толстой, Франко і др., але тим часом ці нариси дають нам, можна сказати, живі образи тих людей, пам'ять про яких зостанеться і для майбутніх поколінь. Правда, деякі статті можна було б трохи поширити, щоб характеристики не виходили надто загальними, напр., про М. П. Драгоманова, але і в тому вигляді, в якому їх наведено в книжці д. Лозинського, їх з інтересом прочитають, з огляду на те, що вони проказані з дійсно натхненим почуттям.

М. Марковський.

II. Публіцистика.

654 **D-r I. Puluj. Ukraina und ihre Internationale politische Bedeutung.** Відень, 1915 р., сторін. 41, ціна 80 сот.

Ця книжка — одно з перших видань Союза Визволення України, за допомогою яких цей Союз від самого початку нинішньої війни ознайомлював европейську, а з'осібна німецьку думку з Україною і українським питанням, і цим заслужив собі на вічну дяку від українського народу.

Темою книжки являється значіння України в міжнародній політиці. Для цього автор найсамперед знайомить своїх читачів з деякими фактами з української історії, головним чином з історії запорожськаго козацтва, і доводить, що це козацтво було завжди найкращим оборонцем Европи від небезпеки з боку азиятської дикости. Далі він пояснює, що Росія більш, ніж хто инший, виявляє собою цю азиятську небезпеку, що вона знищила Україну і її козацтво як раз за-для того, щоби не мати перешкод на своєму шляху руйнування культури, що коли не стати на перешкоді дальшому істнуванню російського колосса, — він придавить і германців, і словян; тому визволення України для Европи, особливо для центральних держав, є моментом великої ваги.

Як написана в полемичному тоні, книжка не позбавлена деяких перебільшувань. Так, сказати, що „збірання“ Росії мало одну ціль—знищити взагалі людську культуру, задавити і пограбувати народи, і т. д. (стор. 6)—трохи сміливо, і з боку історичного може викликати багато суперечок. Але разом з тим, в книжці багато певного, що цілком незнайоме Европі, а тим часом грає і гратиме для неї величезну ролю.

Не можемо не одмітити цікавого місця в книжці (стор. 18), де автор нагадує, як колись Олівер Кромвель застерігав українську республику від унії з московським царизмом, передбачаючи повну неможливість істнування української автономії через протилежність політичного устрою обох держав.

Написано книжку д-ра Пулюя надзвичайно цікаво і читається вона легко.

К. Лоський.

655 *Дм. Донцов.* **Енгельс, Маркс і Лассаль про неісторичні нації.** Київ. Видавництво „Серп і Молот“, 1918 р. Сторін. 59, ціна 70 коп.

Як відомо, російська соціял-демократія завжди ставилась дуже негативно до українського руху, визнаючи його контр-революційним. Між иншим, вона часто посилалась в цьому на погляди своїх первоучителів Енгельса, Маркса і Лассаля, які ділили нації на „історичні“ і „неісторичні“; останні, до яких вони залічували всі словянські народи, крім Поляків, почасти Росіян та иноді балканських словян, вони називали „колодою в ногах великих історичних народів (Німців, Мадярів, Поляків).“

Др. Донцов в своїй дуже цікавій книжці доводить, що погляди згаданих ватажків соціялизму засновувались на тому фактичному стані річей, який мав місце в ті часи, коли вони учили, що нові великі соціялисти, як Каутський, мають цілком инші погляди на національний рух взагалі, що російські соціялисти ґрунтуються на букві писань Маркса і Енгельса і цілком не розуміють їх духу, що рух український, як це виявилось в останні часи, є найбільш демократичний в цілій Европі.

При відомій глибокій ерудиції автора доводи його повинні мати велику переконуючу силу за для кожного читача, а тому треба од щирого серця вітати появу книжки на нашому книжному ринкові.

К. Лоський.

III. Економика.

656 **П. Я. Стебницький.** *Украина въ экономикѣ Россіи.* Петроградъ. 1918 г. Ст. 41. Ціни не зазначено.

Працю П. Я. Стебницького під виписаною вище назвою було надруковано вперше на сторінках „Торгово-Промышленной Газеты“ в Петрограді з початку біжучого року. Автор поставив метою своєї праці освітлення перед російським громадянством проблеми перетворення єдиної Російської Держави на союз окремих держав, повсталих під час революції, а надто відокремлення України і утворення самостійної держави. Численими прикладами з ріжних галузів економичного життя Росії і її окремих частин, порівнянням економичного розвою Росії і України, автор доводить, що централистична економична політика Росії, а не революція, є першою і головніщою причиною того, що від Росії відокремилася Україна і роспочала своє самостійне життя, яко осібна держава. Через централистичну економичну політику Росії, Україна уявляла з себе країну з низьким рівнем оброблюючої продукції; головна економична сила України — це добуваюча продукція. Але й ця сила не йшла на користь України, а була в цілковитій залежности від центру. Ріжними способами центр використовував економичні сили України, довівши в останні роки до того, що мало не 50% свого торговельного балансу покривав вивозом з України за кордон. Крім того, не дбаючи про розвій промисловости на Україні, Росія утворила з України користний внутрішній ринок для виробів своєї, добре розвиненої, мануфактурної промисловости. До цього треба ще додати, що ріжними комбінаціями в тарифами, торговельними договорами та планом будівництва залізниць Росія керувала транспортом з України на цілковиту користь тільки свого центра і своїх морських портових міст. Такими способами Росія не тільки підривала економичні сили України, але й доводила навіть до голодування населення України, як це не дивно, приймаючи на увагу всі сприяючі умови для сільського господарства на Україні і її багацтво іменно у споживчих продуктах.

До цього всього автор долучає також і русіфікаторську націоналистичну політику російську, яка спряла до приниження культурного розвою українського народу. На підставі наведених доводів, автор приходить до висновку, що така політика Росії завше підтримувала серед українського населення ворожість до свого центру і бажання якимсь способом відокремитись від метрополії. Легковаження таких домагань і інтересів українського народу з боку Російського уряду, навіть революціонного, спричинилося до того, що Україна, яка раніще бажала тільки національно-територіяльної автономії, перейшла до вимоги федерації, а нарешті круто звернула на шлях цілковитої самостійности. І тепер, каже автор, годі вже говорити про з'єднання України з Росією: ні політичні, ні економичні інтереси обох держав цього не потрібують. Будуче життя України і Росії автор уявляє тільки, як вільний економичний союз двох дружніх сусідніх держав з певними гарантіями і певними економичними вигодами. Цього досить, щоб надалі вільно розвивалися продукційні сили України і Росії, бо від такого союзу в будучині буде користь для обох держав.

Такий, в головних рисах зміст праці П. Я. Стебницького. Як бачимо, тема дуже інтересна не тільки для росіян, для яких писав автор, але й для українського громадянства, тим більше, що автор користується з найновіщих статистичних данних і матеріялів, які в сучасних обставинах трудно дістати.

Написано книжку дуже гарно, читається вона легко; статистичні відомости, подані автором, більш оброблено, ніж це звичайно подається иншими авторами. Наприклад, П. Я. Стебницький пояснює свої докази не таблицями, а зазначенням у відсотках потрібних цифр, що сприяє уважніщому студійованню цієї книги.

Книжку написано російською мовою, але ми певні в тому, що незабаром вийде й переклад її на українську мову, що ми й пропонуємо до уваги наших видавництв.

А. Яковлів.

657 *В. А. Шугаєвський.* **Монета и денежный счетъ въ Лѣвобережной Украинѣ в XVII вѣкѣ.** Краткій очерк. Съ тремя таблицами изображеній монетъ. Вид. Т-во „Сіверянська Думка". Чернігів. 1918 р. Стор. 47 + III. Ціна 1 р. 50 к.

Автор цієї невеличкої, але змістовної книжки любовно розгортає перед читачем сторінку з давно минулого економичного побуту Вкраїни, з часів XVII віку. Вивчення ним монетних скарбів, а почасти й пам'ятників письменства дає можливість упевнитись, що під той час на Вкраїні мали право горожанства три валюти: польської (золотий, злотий), лічби литовської (гроші, копи грошей, тоб-то 60 грошів) та московської (рублі, копійки). По металу пануюче значіння мало срібло, велика сила монет було мідних і зрідка, лише подекуди, траплялося золото, червінці. Деякі натяки розвідки Шугаєвського ніби позволяють зробити висновок, що в перекладі на нинішню економичну мову тоді панувала система біметализму,—мідь же, як найдешевше платіжний засіб, мала службове розмінне значіння. Судячи по тому, що в той період до деяких монет (таляра) добавлялось слово „битий" (чеканений)—можна зробити висновок, що очевидно перед тим, або й одночасно, благородний метал уживався і в злитках; а епитет „твердої" монети служить для ознаки повноцінної: мабуть тоді чимало було й монети білонної (неповноцінної). Обидва ці терміни—„бита" —і „тверда" монети цілком придатні і для сучасної політичної економії. Своєї чеканки Україна в той час не мала і по її території ходили гроші і всіх держав, які тільки тоді істнували в Європі. Наприклад, талери були: еспанські, з'єднаних нідерландів, данські, шведські, австрійські, тирольські, штирійські, трансильванські, угорські, сілезькі, померанські і багатьох німецьких володінь: городів, епископств, графств, князівств, герцогств і т. д. і т. д. Але були спроби бити і свою монету. Так, зберіглася копія проекта Путивльського „чеха", що в 70 роках XVII століття намічався бути випущеним по „малороссійскихъ городѣхъ".

По проекту на їй мав бути латинський напис „монета нова роблена въ Путивлі 1676 р." І були навіть „биті" свої гроші. В 1686 році по проханню гетьмана Самойловича московське правительство згодилося на окрему монету і начекачило було в г. Севську (нині Орловської губ.) „чехів"; швидко потім ту чеканку припинило, а набиті гроші „изъяло изъ обращенія". Чех, котрий друкували як українську монету = $1^{1}/_{3}$ польським грошам = $1^{1}/_{5}$ счетн. літовським грошам = 1 московській копійці. В його назві зберігся спогад про ту монету „чех", на взірець котрої в XIV віці вперше було одчеканено польські гроші: про чеську монету—„пражські гроші", чеканку котрих було розпочато в 1290 році. Робота Шугаєвського дає цінний матеріял до історії економичного побуту України.

О. Мицюк.

IV. Красне письменство.

658 *Іван Франко.* **Великий шум.** Повість. В-во „Січ" в м. Черкасах. 1918 р. 104 стор. Ц. 3 карб. 20 коп.

Франко — письменник, історик, поет, словист, політичний діяч... Мало є галузів, де би невідомо було ім'я Франка.

І що-ж дивного, коли в творах Франка-письменника так сильно відчуваються публіцистичні ноти і коли часто - густо Франко—публіцист, історик чи політичний діяч—бере верх над письменником.

Але од цього белетристичні його твори аж ніскільки не гублять у своїй вартости, а иноді навіть виграють.

Письменницький талант живить і прикрашає сухий кістяк життьового факту, історичної події, а правдивість і простота життя надає оповіданьові особливої ваги, цікавости і значіння.

„Великий шум"... Підійдемо до нього з звичайним критичним мірилом, розглянемо виключно з боку літературного,—і він нас не задовольнить. Гарні, яскраві окремі місця і разом з тим сухі і навіть нудні розмови, проповідницькі речи селянина Костя Думяка. Здавалось-би, що занадто чорними фарбами змальовано дідича Суботу, урядовця Годієра, пан-отця Квінтіліяна Передримірського...

Але, коли звернути пильніщу увагу на історичний бік справи, коли згадати історію української частини Галичини взагалі, а 50-х років (про які як-раз іде розмова) зокрема, то персонажі Франкової повісти враз оживають, стають цікавіщими для читача, більш зрозумілими.

Тогді помічаємо дуже інтересні, характерні для уніятського духовенства тих часів, риси у о. Квінтіліяна; добре змальованою і аж ніскільки не занадто чорною бачимо ми фігуру пана Суботи; немає нічого ходульного і неправдивого і в Костеві Думякові. Таких селян за тих часів, правда, було мало, але вже були. Може де-де автором і прикрашено, може що пом'якшено, може о. Квінтіліян та Годієра і занадто

гидкі, а селянин Дуляк занадто чесний, одвертий, правдивий, але ці перебільшування, припущені Франком - белетристом, мало шкодять загальній вартості і цікавості живої правдивої повісти.

Ці дрібниці, розуміється, не заважають нам в доброму уявленню відносин між селянами і поміщиками в термін після 48-го року, не шкодять правдивій характеристиці поведінки і напряму духовенства, справедливій оцінці тактики уряду...

„Іде, гуде великий шум! Великий шум, зелений шум! Під його подихом стогне могутній Діл, гнуться мало що не до землі стрункі, білі берези, на долині тріщать старі дуби, скриплять і стогнуть осики, заводячи свій жалкий лемент“...

Таким прекрасним малюнком природи з весни 1850 р. починається повість Франка.

А далі читаємо:

„Але бо й по селах, по хатах, по церквах і коршмах, по души народа йде шум не легший, як отсей шум розшалілої природи. Метушаться села, скрізь ідуть суперечки, сварки і лайка, залягає в душах якась глуха ненависть, вибухають, як ракети, дикі погрози і лунають від села до села. Недавно знесена панщина, як недорізаний труп, ворушиться і наповняє серця жахом. Як великі, темносині гусельниці, повзуть по болотистих дорогах довгі швадрони ляндсдрагонів, повзуть звільна на захляпаних, задиханих конях від села до села, три-чотирі рази до року, весною, в косовицю, в жнива, в копання картофель та збірання кукурузи, і скрізь по селах, куди вони прийдуть, крізь шум вітру чути свист канчуків, лемент жінок, прокляття чоловіків: се ляндсдрагони на просьбу панів силою та канчуками гонять селян на панські лани на роботи“...

Ми наводимо таку велику цітату з „Великого Шуму“, бо вона зразу дає зрозуміти читачеві про що має йти розмова в повісти, в яким „великим шумом“ будемо ми мати діло.

Правдивий і цікавий малюнок з життя українського селянства у Галичині в 50-х роках дав у своїй повісти славно звісний письменник, і ніхто, розуміється, не пожалкує про потрачений час, перечитавши цю повість, остілки цікавого і користного матеріялу дає вона читачеві.

Добре діло робить „Сіяч“, перевидаючи Франкові твори.

„Великий Шум“ видано чепурно. Малюнок обгортки --важкий.

Л. Бурчак.

659 *Мих. Грушевський.* **З старих карток. Оповідання. Київ. 1918 р. 95 стр. Ціна-2 карбов.**

Частина цих інтересних оповідань вже знайома українським читачам,—деякі читаємо вперше. Зібрані в одну книжку, ці оповідання, з котрих кожне трактує цілком иншу епоху, инший нарід, инше життя — вражають надзвичайною стильністю, навіть трудно повірити, що це писано однією рукою. Оповідання цілком переносять читача в ту епоху, з часів якої бере свою тему автор. Сотки подробиць побутового життя, що вводить в свої оповідання автор, утворюють атмосферу живого життя, і ми бачимо людей минулих часів в їх щоденному житті так яскраво, так рельєфно, ніби то ми самі жили разом з ними і були свідками тих давніх подій.

Але М. Грушевський не тільки дає нам вірну історичну обстанову, він дає і вірну історичну психологію дієвих осіб, що найтрудніще. Авторі історичних оповідань переважно наділяють своїх героїв психологією, ідеями, способом вислову почуття сучасних людей. В оповіданнях же М. Грушевського кожна особа висловлюється, думає і почуває відповідно своєму часу. Молодий Смоленський княжич і князівна Пределава в оповіданні у Св. Софії—два надзвичайно яскраві типи нашої князівської епохи: княжич—мрійна ніжна натура, що шукає захисту від страшного життя „мужей крові і льсті“—в такому пристановищі „нової віри“, і мужня, повна життьової сили і енергії княжна Пределава, певна своєї поганської правди, лиха на „Чорних попів“. Ці два типи втілили в собі найяскравіщі духовні течії епохи. Але цього мало, самій літературній формі своїх оповідань М. Грушевський дає відповідний стиль. Коли б під оповіданням „Історія сіньори Занета Альберіго з Венеції“ не стояв підпис автора, — можна було-б гадати, що це переклад з якогось старого італійського манускрипта часів відродження. Такі оповідання, такого змісту і такої власне літературної форми, оповідались, мабуть, прекрасним сіньорам в роскішних палацах, що дивились широкими вікнами на Canalo di Grando, або на лагуну.

Чи то візьмемо оповідання „Розмова з Кривоносом“,—тільки такий досвідчений історик, як М. Грушевський міг вложити в уста Кривоносові таку характерну мову, такі характерні думки.

Книжка М. Грушевського цінний дарунок українській літературі; ціна не висока, але для таких оповідань треба було б трохи кращого видання.

Л. Старицька-Черняхівська.

660 *Х. Майстренко.* **В вогні і крові** (сілуети війни). Збірник III. Т-ва „Час" у Київі. 1918 р. 198 стор. in 16⁰. Ц. 2 карб. 80 коп.

661 *Клим Поліщук.* **Серед могил і руїн.** Нариси й оповідання. Київ. 1918 р. Вид. „Серп і Молот". 115 стор. in 16-⁰. Ціна 4 карб.

Одну війну малюють по замовленням фаховці — „баталісти" і зовсім инша вона на полотнах Верещагіна; з одніею війною зустрічаємося у Немировича-Данченка і иншою бачимо її у Гаршина.

Д.д. Майстренко і Поліщук не з тих письменників, які мають звичку підфарбовувати, припудрювати, підбілювати обличчя цієї страшної гості. Вони бачили її, яка вона є в дійсности, і такою малюють її перед читачами.

Вже одні назви цих збірників говорять про те, що в них є... Огонь і кров, могили і руїни...

Може через деякий час письменники дадуть світові великі капитальні речі, де зо всіх боків відіб'ється життя людське за часів всесвітньої бійки, де війна і те, що йде з нею, стане перед нами у весь зріст,—поки що ми нічого подібного не маємо. Обом авторам, котрих книжечки ми оце переглядали, такі завдання не під силу. Та вони і не беруться за велике.

Короткі нариси, невеличкі малюнки, листки з записної книжки, сторінки щоденника. Але матеріял це дуже цінний. Це те, що люде самі бачили, чули, пережили, почували...

Багато навчаючого найшли би тут (коли-б вони взагалі могли чому-небудь навчитися) і ті, що галасують: „Шапками закидаем!"... „Наша матушка—Расея — всему свѣту галава!"... І ті, що свято вірують в якусь надзвичайну місію російського народу, і ті, що конечно хочуть на свій лад перекроїти „хахла"... офицерство, сестри милосердні, „христолюбивое воинство", „евлогієвці",—всю цю галерею найдете ви у коротеньких нарисах обох авторів.

Обидві книжечки написано просто, без „тенденцій", без зайвого патріотизму.

Мова—досить гарна, фарби соковиті і свіжі.

В Поліщукові почувається більш молодий письменник.

Він часами збивається з правдивого шляху спостереження життя і дає слабенькі речі на зразок: „Од лукавого", або „Цілком випадково". Остання річ занадто сучасна і якась кінематографична. Може вдатися в зайве „новаторство" і написати про „очманілий од всесвітнього горя" місяць.

Майстренко — спокійніщий і більш витриманий, пише твердіщою рукою і масштаб його ширший. Мова у нього місцями грубовата.

Він пише: „Затопив кулаком в обличчя"... Для чого це? Це вже занадто казармою тхне...

Деякі речі у нього можна розглядати лише як публіцистику („Милосердні сестри").

Обидві збірки видано більш-менш задовольняюче: (Х. Майстренко краще, чепурніще і ціна більш терпима).

Обгортки...

Не зовсім вдала і обгортка збірника Майстренка, але все ж краще другої, яка претенціозна і зовсім не художня, — зверху, над чорними постатями салдатів, що йдуть в атаку, і черепами, настромленими для чогось на палі, літає якесь страховище, сильно схоже на відьму з „Ночі під Івана Купала". Внизу дівчата кладуть вінки на могили, а посередині маємо зорі, смугу з цяточок і у куточку купу гарбузів...

Л. Бурчак.

662 **Гетьман Павло Сагайдачний.** Історичне оповідання. З повісті Д. *Мордовця* переробила М. *Загірня.* Вид. друге. К. 1918. Ст. 128. Ціна 1 карб. 80 к.

Петро Сагайдачний—одна з найбільш щасливих постатів нашої історії. Є більш яскраві, більш привабні, більш скульптурні і колоритні, але немає щасливіщої від його. Його життя, повне борні й пригод, завжди тішилось перемогою і досягненням поставленої мети. Він наче ніколи не програвав чи то як громадянин, чи політик, чи як стратег, чи, нарешті, як рядовий борець. Його любило товариство, його слухались підвладні, його боялись вороги, але всі поважали за розум, за щирість і завзятість.

Така незвичайна історична постать не могла бути не овіяною фантазією подиву, не могла не родити леґенд, не дати матеріялу до складання думи, пісні, взагалі не могла не стати героем поета-художника. І дійсно, кому невідомий отой козак Сагайдачний, якого народня пісня, оспівуючи, назвала „необачним" і своєю неґативною характеристикою ще більш окрасила в очах оточення, бо це явно лише оріґінальний спосіб народньої творчости піднести свого героя по-над головами загалу. Це дійсно пре-

красний персонаж українського народнього епосу, де фіґурують та змагаються лише герої та стихії. Але, як сюжет укр. народнього епосу П. Сагайдачний ще *буде* об'єктом науки—історії й укр. літератури,—котрої, на жаль, ще немає і в зарідку. Тим часом він є героєм укр. історії епохи козацької та героєм літературної повісті Данила Мордовця, яку переробила для укр. видання п. М. Загірня.

Данило Мордовець майже не належить до укр. літератури і в російській поруч з Єв. Солов'евим та Данилевським помітний більш кількістю, ніж якістю своїх історичних романів та повістей. Всі вони понаписували десятки томів, беручи фабулою своїх писань факти і діячів укр. історії. І ото „многословіє" і є загальною характеристикою, спільною рисою всіх згаданих нами письменників сусідньої нам літератури.

В повісти, заголовок якої виписано вище, змальовано морські походи Сагайдачного, напад на Кафу, Синоп та Очаків і Хотинська баталія. В повісти є все, що тільки так чи инак можна втягти в сферу того часу та впливу цієї особи, але самого Сагайдачного, отого лицаря хороброго, політика мудрого, культурного громадського діяча та вірного сина України—немае. Історії життя та праці і образу цього незвичайного на ті часи діяча і не шукайте, як не знайдете тут і відбитку тої епохи, яка могла родити таку людину. Ані психологія, ані характер Сагайдачного автора не обходять, наче то не є його обов'язком, як письменника-повістяра. В цім більш пощастило епізодичним особам: Хведору Безрідному, Олексі Поповичові та може й Небабі. З оповідання ми знаємо лише хитрого, промовистого і небоязкого козарлюгу-Сагайдачного. Але це як-раз і є не те, чого вимагає саме ім'я його.

Зате широко, аж занадто, росповідається про побут Запорожців: як вони пили, як їли, як гуляли, як воювали та нищили своїх ворогів. І опис побуту не є фоном тут для образу Сагайдачного, а як-раз головним змістом і осередком уваги автора. Відсутність критичного відношіння до матеріялу, несила опанувати ним і розпланувати його. перевага слова-фрази над психологичним аналізом—дали врешті зле скомбиновану, невдало зконструйовану „повість", якими так охоче набивались московські „Панорами", „Огонькі" та „Вокруг Свѣта", що складають дешеву лектуру обивателя, якого щиро засмічували приватні та громадські книгозбірні і в нас на Вкраїні. Це оті рідні наші аґенти російської „культури", наслідки якої зуживаємо ми особливо нині...

Чому п. Загірня спинила свою увагу на цій літературі нижчого ґатунку, чому тратила час на переробку, а не написала чогось кращого, свого!?

П. Богацький.

663 ***Калістрат Анищенко.*** **Оповідання.** В-во „Чехослав". Стор. 64, ціна 1 карб. 75 коп. Київ, 1918 р.

В цій невеличкій брошурі вміщено всього п'ять коротеньких оповідань молодого письменника, який тільки що виступив на літературну ниву. Читаючи ці оповідання, бачиш, що автор їх не досить володіє пером, не гаразд знає українську мову та правопис, а через це трапляються такі непоправні і нелітературні вирази, як, наприклад, *„хапнувши* рукавом по лобі", „кінжалом *поковерзував* всі кутки", *„трухнув* лисиною", „в *мої* души", „шевелиться", „поперхнувся", „стерявся" (в розумінні: збентежився) та багато инших.

Коли б не ці хиби, оповідання читались би з приємністю, бо д. Анищенко досить просто і безпосередньо змальовує випадки буденного життя, хоч одно з оповідань — „Цвіркун" — досить тенденційне і трошки нагадує собою чехівського „Налима". Кращі з оповідань цього збірничка—„Зустріч" та „Мати": перше—з студенського життя, а друге—з життя фронту сучасної війни.

Видання чепурне, папір гарний, але коректа неможлива.

П. Гай.

V. Педагогика і школа.

664 **„Порадник діячам позашкільної освіти і дошкільного виховання."** Вип. 1-ії. Вид. Департамента позашк. освіти. Ц 3 карб. 50 коп. К. 1918 р. Стор. 175.

Уміщені в „Порадннку" статті охоплюють собою всі головніщі питання позашкільної освіти. Але характер статей не дозволив авторам цілком осягнути проблем, які звязано з практичним проведенням в життя заходів позашкільної і дошкільної освіти. Можна сказати, що вони лишень позначають организаційний план діяльности як міністерства народ. освіти, так і місцевих организацій в ділі позашкільої і дошкільної освіти.

З цього боку „Порадник" буде дуже користним земським і міським самоурядуванням і культурно просвітним организаціям при виробленні ними плана діяльности в зазначених галузях народньої освіти.

В „Порадннку“ є також ряд покажчиків літератури по окремих питаннях. На жаль, ці покажчики в значній мірі гублять свою вартість через те, що не відповідають основним питанням бібліографії; так, напр., не зазначено місце видання, назви видавця, ціни книги, року і числа часопису, в якому уміщено позначені статті, і т. инш.

Найменш задовольняє „Бібліографичний покажчик по позашкільній освіті“. По-перше, в ньому не зазначено ряд цінних праць по позашк. освіті, як, напр., С. Ан—скій—„Народ і книга“, М. 1914 р., ц. 1 р. 60 к.; Н. Рубакин—„Практика самообразованія,“ М. 1915 г., ц. 2 р. 75 к.; В. Чарнолускій—„Основные вопросы организаціи внѣшкольн. образованія в Россіи“, СПБ. 1909 г., ц. 60 к.; В. Вахтеров—„Всенародное школьное і внѣшкольное образованіе народа.“ М. 1917 г., ц. 4 р. 50 к.; В. Невскій—„Сборникъ статтей по внѣшк. образованію“, М. 1917 г., ц. 2 р. 50 к. і т. д. Немає також вказівки на книгу С. Мединського і І. Лапшова —„Систематическій указатель книгъ и статей по внѣшкольному образованію.“ М. 1916 г., ц. 2 р.

По-друге, в „Покажчику“ зазначено книги, що не мають відношіння до позашкільної освіти, як, напр., Зеленко—„Дѣтскія біблiотеки“; Макѣев—„Радищевская дѣтская площадка“ і т. ин. По-трете зазначено книги, які загубили свою цінність і тепер мають лише історичне значіння, як напр., книга В. Вахтерова—„Внѣшкольное образованіе народа“, М. 1896 г. В 4-х, помічено неістнуючі книги—Германіус—„Внѣшкольное образованіе в Зап. Евр. и Сѣв. Амер.“ (книга з такою назвою належить перу В. Гебеля); Фальборк Г. и Чарнолускій В.—„Внѣшкольное образованіе“, СПБ. 1905 г. (така книга в світ не виходила).

Одно слово, „Покажчика“ при дальших виданнях „Порадника“ треба цілком переробити.

С. Сірополко.

665 *О. Білоусенко.* **Вінок.** Читанка перша, вид. 3-є. 1918 р. Ц. 9 грив. 20 шаг. Ст. 192.

Цю читанку давно відомо на Україні: вона довший час була одинокою читанкою для родинного і шкільного вживання більш дорослих дітей. Завжди вона вабила читачів гарно підібраним літературним матеріялом для дитячого читання, і дуже добре складеним відділом по історії України. На жаль в III виданні автор зрікся всього того загально-освітнього матеріялу, який так вабив читачів в першім виданні „Вінка“. Тепер „Вінок“ складається виключно з літературного матеріялу. Це можна пояснити, мабуть, тією думкою, що по історії сучасна школа може дати більш систематичні, а не уривчасті читання. Але в тому змісті, який „Вінок“ мав раніш, він був би дуже придатним для вечірніх шкіл дорослих. Тепер—це хрестоматія для дітей, матеріял дуже цікавий, повний життя, який разом з красою викладу, дає дітям знайомство з рідним оточенням—з життям родин і села, з усіма представниками рідної природи—звірями, квітами, пташками, рослинами і т. и. Шкода тільки, що в книзі немає витриманної послідовности в роскладі матеріялу і в кінці книжки трапляються такі-ж короткі дитячі оповіданнячка, як і при початку книжки. Обминаючи ці невеличкі негативні риси книжки, мусимо зазначити, що „Вінок“ уявляє з себе одну з найкращих читанок на українській мові, і особливо вона бажана для вживання в родинному осередкові та початковій школі в II-й групі. Ото-ж книгу цю слід як мога більш поширювати серед наших дітей; в ній знайдуть вони гарний відповідний матеріял для читання і для слухання.

С. Русова.

666 *С. Титаренко.* **„Сонечко“.** Граматка для науки читання й писання В-во „Криниця“, стор. 47. Ц. 1 р. 50 к. 1918 р. Київ.

Дуже гарненька обкладка вабить очі, ціна дешева по сучасних умовинах і по змісту гарний підручник виявляє з себе нова книжечка С. Титаренка. Починається вона з зразків для ручної праці для дітей—малювання чи вирізування. Першими згуками даються *а—о—х—м.* Для згука *с* (хвалить Бога) не подається традиційна *оса*, а намальовано гусей, які сичать. Мало також у д. Титаренка і традиційних небажаних вже колонок з словами, а з 7-ої сторінки складено фрази із знайомих літер і слів. Теж для літери *н* гарно вигадано малюнок, як поганяють коня: „но-но“. Вже з 11-ої сторінки учні мають суцільні оповідання цілком відповідні їхньому розумінню. Є декілька зразків для самостійних письменних праць учнів.

Зміст читання в кінці букваря складено дуже добре з народних оповідань та творів Глібова. Трохи грубовате оповідання про „Мужика та Писаря“, варто було б умістити в розділ для першого дитячого читання. Не варто також в букварі давати граматичні праці, наприклад, такі зразки для писання: „сію-сієш“, „нога-ніжевька“, або „стіл-столом“, „край-краї“, „важка цілина—важкі...“. Такі граматичні праці виходять занадто

уривчасто, формально для першого знайомства з мовою. Зміст першої книги повинен бути яко мога реальним, відповідати психології учня і яко мога менч уривчастий.

Ці невеликі негативні риси не зменьчують вартости граматки д. Титаренка і „Сонечку“ можна побажати широкого розповсюдження.

С. Русова.

667 *В. Родников.* **Огляд української дитячої літератури.** Переклад з рос. мови Е. Зерової. Вид. „Вільної Укр. Школи“. К. 1918 р. Ст. 32, ціна 1 карб.

В. Родников, що присвятив себе вивченню дитячої літератури і придбав собі імя солідною працею „Дѣтская литература“, в останній час зацікавився оглядом дитячої літератури на українській мові і написав про це на сторінках „Вільної Української Школи“ та „Дошкольн. Воспитанія“.

Зазначена брошура уявляе з себе відбиток статті, яку було поміщено автором в часопису „Вільна Укр. Шк.“, де автор подав думки як свої, так і взяті з журн. „Книгарь“, відносно книг для дітей молодшого і середнього віку.

Всі рецензії зроблено досконало і з повним знанням діла; все ж таки колективну думку треба поставити вище персональної. Через те треба побажати, щоб і в Київі заснувався гурток на зразок московського, який би поставив собі метою давати рецензії на дитячу літературу колективом і, після того, як буде зʼясовано, яке враження та чи инша книга зробила на маленьких читачів.

У всякому разі книжку Родникова радо пропонуемо на увагу матерям, дитячим виховувачам та навчителям, яким доводиться керувати дитячим читанням.

С. Сірополко.

VI. Видання для дітей.

668 *Мамин-Сібіряк.* **Казка про ворону — головку чорненьку та маленького канарика — пташечку жовтеньку.** Переклав М. Черкавський. 1918 р. м. Вовча. Видавництво „Рух“, стор. 12 (великого формату), ціна 40 коп.

Великий знавець життя природи, видатний російський письменник-психолог — Мамин-Сібіряк уславився не тільки своїми — видатної літературної вартости—повістями та романами, але й великою кількістю чудових оповідань та казок, що написані ним з таким проникливим знанням дитячої душі, їхнього життя, „маленьких“ страждань і глибоких страшних переживань. Так, треба мати великі здібности, щоб розуміти психічні перетворення, які відбуваються в дитячій душі під впливом тих, чи инших подій, а головне, — вміти розмовляти тією мовою, яка, мов би соняшне проміння, освітлювала всі схованки дитячих таємниць, гріла й випещувала б кращі поривання їхнього палкого розуму. Всі ці здібности мав Мамин-Сібіряк. Він болів душевними болями разом з маленькими дітьми, і, як чулий лікарь, ніс їм животворчі ліки. Не манівцями, а найпростіщою дорогою прямував Мамин-Сібіряк до цих „німих страдальців“, і от всим цим він і заслужив світової слави. Тому то й наша рідна українська школа повинна яко мога частіще звертатися до творів Мамина-Сібіряка, як до джерела всесвітньо-людських ідеалів...

Невеличкий по обсягу, але хороший і змістовний твір Мамина-Сібіряка уявляе з себе вищезазначена казка. Ні, не казка, а ціле широке життя двох світових створінь: ворони й канарика. А разом з цим життям розростається її життя инших тварин: людське й гороб'яче. Горобці цілим табунцем захопити й женуть з хижим цвірінчанням жовтенького канарика тільки через те, що він жовтий. Ворона, що майже всима людьми визнана за хижу лукаву птицю, обрятувала канарика, тільки тому, що знайшла жалощів до цього маленького пташка, якого навздоганяла ціла зграя горобців. І от ворона починае ознайомлювати канарика з світовим життям, життям волі, простору... А канарик, де тільки міг, завжди твердив, що в неволі-клітці йому краще було, бо він мав там сухарі, цукерки, а на волю він вилетів, мов би—так собі, подивитися. Через деякий час вільного життя, спробувавши дощу, морозу й хуртовини, канарик попадае знову в сільце за грудочкою цукору - вабику. І от тільки там він знову зрозумів, що таке воля, і крізь сльози запищав: „Краще з голоду померти, ніж знову в клітку попасти“. Ці слова зачула й зрозуміла ворона, та птиця, яка через свій розум ніколи не попадае в сільце, але за своє лукавство часто бачить погрози не тільки тварин, але й людей. Врешті, канарик здох, але на волі...

З великим зацікавленням веде автор малих читачів через всю свою казку і, я певен, що не одні дитячі оченятка застелються серпанком смутку—сльозою, читаючи та милуючись цією прехорошою казкою.

Переклад цієї казки зроблено чудовою, простою й кольористою мовою і зовсім не помітно, що це переклад, а не первотвір. З техничного боку книжечку видано так добре, що просто не ймеш віри виставленій даті—1918 р., бо так тепер книжки мало хто видае. Жаль, що нема малюнків.

О. Діхтярь.

VII. Словники.

669 *Г. Д. Багрій.* **Московсько-Український словник.** Київ. 1918 р. Ст. 89. 1 р. 50 к.

670 *В. Дубровський.* **Словник Московсько-Український.** Київ. 1918 р. Ст. 542. 22 гривні.

671 *Марія Коломийченко.* **Словник Московсько-Український.** Київ. Стор. 284. 3 крб. 1918 р.

672 Д. *Лебідь.* **Українська мова. Російсько-Український словник та зразки паперів українською мовою.** Чернігів. 1918 р. Стор. 254. 6 карб.

673 *Б. Степаненко.* **Русско Украинскій словарь.** Київ. 1918 р. Стор. 222. 3 р. 50 к.

674 **Московсько-Український словник.** Т-ва „Час". 1918 р. Стор. 235. 3 карб. 50 к.

675 В. *Дубровський.* **Словник Українсько-Московський.** Київ. Ст. 361. Ц. 16 гривень.

676 *О. Белкровний і С. Переяславець.* **Українсько Російський словник.** Гельсінгфорс. 1917 р. Ст. 131. Ц. 2 мар. 25 п.

Словники та граматики української мови тепер, здається, найпопулярніші у нас книжки: це — поводирі на широкому шляху т. зв. українізації нашої держави, поводирі, котрі б були дуже користні, коли б тільки вони так не поспішали одні поперед одного! Справді, за 7—8 місяців біжучого року в одному Київі, оскільки ми знаємо, вийшло не менч, як не більше 7 російсько-українських словників *), не лічучи инших. Серед них є і „Кишеньковий словник", що обіцяє усього коло 3000 слів, зате додає „абетку, короткі правила правопису і бібліогр. показчик"; є і такий, де впорядчик повідомляє: „Выпускаемый русско-українскій словарь обнимаеть собою *всѣ* житейски-употребительныя слова, а также юридическіе, естественно-историческіе и др. научные термины, канцелярскія выраженія и т. п." (Б. Степаненко), але перед словником В. Дубровського і він вже уявляється майже кишеньковим. Д. Лебідь (на Чернігівщині) знов не стільки дбає про кількість слів взагалі, скільки „вживає всіх заходів до того, аби... зібрати слова та деякі окремі вислови, необхідні на перших кроках при складанню ріжних паперів українською мовою", через що подає й „зразки службових паперів".—Навпаки, словник Т-ва „Час" має на увазі потреби розмови або „читання легкої літератури".—Словом, здавалось би, забезпечені всі інтереси, тим більше, що й ціна на словнички — на всі кишені, од 1 карб. 50 коп. до 22 гривень.

На жаль, кількість та ціна словників далеко не завжди відповідають їхній якості.

Почати з того, що самий вибір слів для перекладу буває більш-менч випадковий. Візьмемо „Кишеньковий словник." *Лакомый, лампа, ласточка, лгать, легкій, ледъ, легкое, лимонъ, листъ, лицо, личный, лишеніе, лукъ, луна, лучшій, льнь, лѣсъ, лѣсникъ, лѣчебница, любовь*—от і всі, наприклад, слова на *л.* С, таким чином, навіть *лимонъ*—цитрина, хоч иншу садовину, як *абрикосъ, апельсинъ, яблоко* і т. и. викинуто; є *легкій—легкий, лампа—лямпа,* а *лавка, ладить, ладно, ладонь, лаять (лай), лента, лишній, ловкій* і т. и. слова, широко уживані і неоднакові в російській та українській мовах, — не внесено. Або ось другий приклад. Д. Лебідь, складаючи свій словник, спершу „мав на увазі впорядкувати підручник до навчання української мови взагалі і з окрема підручник за-для складання ріжних паперів українською мовою"; потім, примушений його скоротити, складач, однак, тим дужче підкреслює другу мету з вище зазначених —„вживає всіх заходів до того, аби... зібрати слова та деякі окремі вислови, необхідні" при діловодстві. Але що дає словник? — *Абонементъ, абонировать, аборигенъ, абрисъ, абсолютизмъ, абсолютно, абсурдъ, авансъ, авантюра, авантажный... Ибо, игла, игнорировать, иго, игорный, игра, игрушка, идолъ... Халуй, хандра, ханжа, характеръ, хаять,* і таке инше, що повинно мати місце в повному словнику, але в скороченій, призначеній переважно для діловодства, могло б бути внесено більш обережно. Не уникли випадковости і такі словники, котрі просто дбали про повність, так що навіть у д. Дубровського (а його словник найповніщий) є *аба* (укр. *габа*), *абиный,* (укр. *габовий*) котрі й росіян, здається, здивують, є риба *лабарданъ,* що у подобі стала Хлестакову, і немає таких слів, як *бурда, жуткій, лохматый, угомонить,-ся.*

Не можна погодитися, що - до вибору слів, і з тим принціпом, якого уживано в словнику Т-ва „Час". Тут „викинуто всі ті слова, що творяться з одного пня, коли взято важніще слово з тим пнем, що, так би мовити, дає иншим побіжним словам їхню словотворчу основу". І ось ми бачимо, що з слів *острый, острить, заострить, сострить, наострить, навострить, навастривать* взято тільки останнє слово; воно, дійсно, важніще, бо дає найбільш відтінків змислу, але той, кому не треба буде слова навастривать, той може, так і не довідається, що до слів *острый, острить* і т. д. шлях веде через сл. *навастривать*; більш

*) Крім вище зазначених 6-ти, ми маємо на увазі ще словник д. д. Терпиля.

того, людина зовсім незнайома з українською мовою, може, звернеться до слова *остріе,* при котрому на першому місці стоїть *вістря,* і почне утворювати з нього *вістрий, вістрити...* Таким же чином до слова *видъть* треба добіратись через слово *увидать;* немає слів *угодливый, угождать,* є тільки *угодничать—годити, догожати, панькатися*". Подібних прикладів можна б навести і більше, але, здається, досить і зазначених, щоб побачити, як не легко иноді користуватися словником Т-ва „Час", хоч, безумовно, праці і знання на нього доложено багато.

Проте, добір слів ще не найголовніща частина справи. Більше значіння має переклад їх, і тут теж далеко не все добре.

Часто словники зовсім не рахуються з тим, в якому розумінні можна вживати те або инше слово. Наприклад. Кишеньковий словник передає сл. *листъ* словом *аркуш* і не поясняє, що це вживається тільки про папір, як і для *лица* зазначено *лице, вид, обличчя, особи* ж нема, через що незрозумілим залишається, чому це *личный—особистий* утворено не од тих слів, котрі зазначають *лицо* (див. теж саме, що-до *лица* і *личный,* в словниках д. Степаненка, д-ки Коломийченко); *кормъ* у д-ки Коломийченко передано через одно слово *паша,* хоч о-бік читаємо: *кормить,-ся—годувати,-ся, харчувати,-ся;* у тієї ж д-ки Коломийченко для сл. *настоящій* зазначено *сучасний, теперешній,* а *настоящій,* яко *дъйствительный, подлинный* (*справжній, правдивий*), не наведено; додамо до того, що у д-ки Коломийченко і незалежно від того взагалі нема слів *дъйствительный, подлинный,* так що до перекладу на українську мову російських слів *настоящій - дъйствительный, подлинный* у неї ніяк вже не доберешься. Навпаки, д. Степаненко дає тільки *настоящій—справжній.* Або далі візьмемо у д. Степаненка такі слова, як *жиръ, пелена.* Перше з них передано одним словом *здір,* тим часом як *здір* зазначає тільки нутряне сало; *пелену* передано через сл. *пелюха,* хоч як раз там, де по російськи вживають слово *пелена,* а не *пеленка,* треба иншого українського слова (*обрус, сповиток* і т. и.); з двох слів, що стоять при рос. *ель.* на першому місці у д. Степаненка з'являється *башта,* котра може зазначати тільки „стару, товсту ялину" (Словарь української мови Б. Грінченка І, 1 ст. 35).

Поруч з такою неповністю йде й нерівнозначність українських та російських слів в словниках. Так, у д. Лебедя *коварный-хитрий,* як і у д-ки Коломийченко *коварство—хитрощі,* тим часом як поряд *коварный* у неї—*лукавий, зрадливий,* пор. далі *корявый—кривий, рябий* (Коломийченко; на першому місці при рос. *корявый* стоїть *кривий* і в словн. Т-ва „Час", хоч, наприклад, у Грінченка, II 303 ст., такого значіння сл. *кривый* зовсім не зазначено), *мнительный — непевний* (Лебідь). *жутко — тяжко* (Степаненко), *слъдовать—наслідувати* (Лебідь; див. у Грінченка, II т., 520 ст: *наслідувати - наслъдовать, подражать*), і т. и.

Нарешті є й цілком помилкові переклади: *мнимый—уданий* (Лебідь; див. у Грінченка, IV т., 317 ст.: *уданий - удачный, удавшійся, красивый, способный, годный*); *ехидный—жадливий, ехидство — жадливість* (Степаненко; див. у Грінченка, І 3 ст. 170: *жадливість—жадання*), *мочь—мочити* (?) (Степаненко).

Але і тоді, коли впорядчики дають слова, що по своєму значінню цілком відповідають одні другим—українські російським, вони далеко не завжди звертають увагу на те, щоб перш над усе користуватися словами, яких можна більш широко вживати. Наприклад, д-ка Коломийченко *комету* зазначає тільки словом *мітла,* що, дійсно, відповідає народній мові, але по-за межами її не поширено; у д. Багрія *наборщикъ—зецер;* у д. Степаненка *раковина—мушля* (у Грінченка цього слова зовсім нема, замісць нього—*черепашка,* IV, 456). *котловина—улога, макотерть,* хоч замісць першого з них частіш бачимо сл. *улоговина,* а друге і зовсім випадкове слово (Грінченко, II, 400); д. Дубронській на першому місці при р. сл. *рукоятка* пише сл. *антаба,* тим часом як в його ж Українсько - Московському словнику *антаби* нема; у нього-ж: *невнятный—молотливий,* котрого теж нема в Укр.-М. словнику того-ж автора; *проклятый—яропужний, яропудів, клятий, проклятущий, проклятий,* а *проклинать—клясти, проклинати; проклятіе—клятьба,* так що, виходить, для р. сл. *проклятый* перевагу взяли українські слова, котрі мають найменч звязків з иншими словами того-ж пня і взагалі уживані менче (ні *яропужного,* а ні *яропудова* в Укр.-М. сл. д. Дубровського тако-ж нема); *кривить — карлючити, кандзюбити,* і більш нічого, хоч в Укр.-М. сл. читаємо: *кривий—кривой, ложный, кривина—кривизна,* як і в Моск.-Укр. сл. рос. *криво*—укр. *криво, кривобокій—кривобокий,* а не через пень *карл* або *кандз.* Пропонувати такі слова тим, що вчитимуться укра-

їнської мови, це надавати їй того колориту, з-за якого вона вже одержала не мало нападків. Такою недбалістю, що-до вибору слів, грішать майже всі зазначені словники, крім словника Т-ва „Час“.

На жаль і в цьому останньому, як взагалі і по инших малих словниках, показано тільки називні одмінки та дієіменники; в багатьох випадках цього буває досить, щоб можна було користуватися словниками для розмови та писання, але далеко не завше; через те бажано, крім називного однини іменників, подавати родові однини і називний множини, а при дієсловах—і особу тепер. часу.

Не менч важно знати управління слів, бо воно в українській мові теж не завше відповідає російському, і ніяка граматика всіх випадків його передбачити не може. Словники, що мають на меті практичні завдання, повинні це зауважити, але досі цього не зроблено зовсім.

Навіть не всі словники зазначають наголоси на словах (див. словники д. Багрія, д-ки Коломийченко, д. Степаненка), як не дуже-то дбають про правопис. Тут, певна річ, мають не мале значіння сучасні обставини друку, але могли-ж, наприклад, д. Дубровський і Т-во „Час“ випустити словники і чепурні, і навіть більш-менч красні; инші складачі, видимо, більше дбали про хуткість і напад: гаразд, що є великі словники, з котрих можна виписувати потрібний знадіб; недарма в словнику д. Степаненка наприкінці зненацька з'явились „додаткові слова“, це б то, просто кажучи, слова, що їх переступлено в свій час за-ради поспіху.

Таким чином; нові словнички, не лічучи старих — великих, поки що не задовольняють всіх потріб, які можуть до них бути; більш певні словники д. Дубровського та Т-ва „Час“.

Що-до словників *українсько-російських*, то тут д. Дубровський панує майже без конкурентів; його словник, складений ще за старі часи, має тепер вже шосте видання, хоч зміст його теж не зовсім упорядковано.

Цікаво помітити, що навіть в далекому Гельсінгфорсі тамошньою українською „Просвітою“ видано в 1917 р. маленький чепурний українсько-російський словник д. Безкровного та Переяславця, мета якого — „допомогти громодянам менш свідомим при читанню часописів, книжок і т. и.“. Так шириться інтерес до України та українознавства, а де він є, там знайдуться й джерела для його задоволення.

Проф. А. Лобода.

677 **Термінологічний збірник Міністерства Шляхів.** Ч. 1. Київ. 1918. 1—64,8°.

678 **Московсько-український термінологічний словник.** Додаток ч. 1 до першого числа Термінологічного Збірника Міністерства Шляхів. Київ, 1918. 1—24, 16°.

679 **Українсько-московський термінологічний словник.** Додаток ч. 2 до першого числа Термінологічн. Збірника Міністерства Шляхів. Київ. 1—24, 16°.

Визволення нашого народу з московського політичного поневолення ознаймилось одночасово дужим змаганням визволитися з дужчого ще поневолення, поневолення духового, чужекультурного. Приспані чужоземним державним гіпнозом духові сили нашого народу живо прокинулися до творчої роботи піднесення культурного рівня і реставрації національних форм життя в державно-адміністративнім укладі. Завдання колосальної державної ваги і великих труднощів. З одного боку треба було підсумувати висліди попередньої культурної роботи і пристосувати їх до нових потреб життя, з другого утворювати нові дороги в царину тих перспектив, що їх відслонювали нам нові життьові обставини. Многогранність суспільно-адміністративного життя природно вимагала певної спеціялизації в роботі, і ото ми бачимо, що при ріжних міністерствах, як наприклад, Справедливости, Війни, Здоровля, Шляхів і инш. постали термінологічні комісії спеціялистів, що працюють кожна в царині своєї спеціяльної офіції, систематизуючи та санкціонуючи до поточного вживання відповідні терміни і націоналізуючи справування в дотичних інституціях.

На жаль ця важка і відповідальна робота в національнім будівництві не минула своїх терніїв. В міру того, як керма уряду грою історичної випадковости стала переходити знову до рук московських, творча робота в інституціях наших починає гальмуватись, спинятись і почасти нищитись від рук ворожих елементів, що де-далі дужчають в своїх істеричних викриках про переважність московської культури над нашою і через те начеб то її обов'язковість для нас.

Пальму першенства в антинаціональній руйнуючій роботі взяло міністерство п. Романова. Ще за центральної Ради в Міністерстві Судових Справ организовано при Кодифікаційній Комісії групу юристів для уложення правничого словника. Той словник вчерні вже на весні був цілком готовий до друку, в протязі літа остаточно редаґувався і зредаґовано його вже до літери Р і при-

готовано все, щоб негайно приступити до друкування, але п. Романов все відволікав справу і нарешті „упразднилъ“ словничу Комісію при своїм міністерстві. Справа з друкуванням словника заборгалася.

Ми не будемо довго спинятися на всіх перепонах в нашій культурній роботі. В боротьбі двох культур це неминуча річ, а ми повинні консолідувати свої сили і з подвійною енергією провадити справу відродження нашого народу. Взагалі кажучи, культурна наша робота швидким кроком посуває наперед і праці комісій мають невзабарі оголоситися друком. Опріч згаданого правничого словника невдовзі друкуватиметься словник медичний і військових термінів, словники техничні і наук природничих. Термінологична Комісія Міністерства Шляхів вже почала оголошувати друком свої праці в подобі неперіодичних збірників. В першім числі термінологичного збірника уміщено: накази, що дотичать термінологичної справи, назви стацій, зупинок та розминок Лівобережної, Правобережної і Подільської залізниці, виказ скорочених телеграфних адрес залізничої служби, відділів та посад, зразки печаток, перелік написів та таблиць стації „Київ пасажировий“ і типові написи залізничих помешкань. До збірника додано два словнички: московсько-український і українсько-московський.

Важка праця Комісії заслугує на повне признання і, взагалі кажучи, виконана щасливо. Невеличкі хиби цеї роботи в жоднім разі не позбавляють її високих прикмет і не зменшують великої заслуги Комісії в її відповідальній перед українським народом праці.

Дозволю собі кілька незначних уваг, що може почасти придадуться Комісії. На стор. 9 стацію „Плиски“ означено по-укр. „Пліски“ — це помилково: нарід зве „Плиска“. Що-до зразків печаток, то вони подані дуже доброю українською мовою, так само й перелік написів і таблиць стації „Київ“, але тут ми завважили деякі слова, що краще б їх уникати, так, напр., замість „станція“ краще „стація“; замість „дожидальня“ тільки народнє (в Херсонщині) „чекальня“; замість „чепурня“—певно штучного походження—народнє „вбиральня“ (зап. в Житомир. пов.); замість „внески“ (стор. 65 № 26) треба „вкладки“. Взагалі слова „внесок“ в нас часто вживають непоправно в значінні московського „взнос“ (може в наслідок звукової асоціації), тим часом, як воно рівнозначне московському—„предложеніе, заявленіе“, а „взнос“—„вкладка“. Далі: „скринька для недокурків“, треба „скринька на недокурки“; „каса для розсилки часописів“, треба „каса до розсилання часописів“ („розсилка“—московська форма). „Чоловіча голярня“ краще „музька“; „По довідки звертатися до“ краще „по довідки вдаватися до“; „роздягальня“, треба „розбиральня“.

Проф. Є. Тимченко.

VIII. Часописи.

680 **Педагогичний журнал для вчителів початкових шкіл на Полтавщині.** № 7—12. Друге півріччя 1917 року. Видання Полтавської Губерніяльної Управи. 130 стор. Ціни не визначено.

„Нам дано змогу покласти підвалини майбутньої рідної школи“. Потрібна нам „не еволюція взятої за взірець чужоземної школи, не революція її, а нова, цілком нова наша школа“, з мовою матері, з любовію до рідного краю, діяльною, творчою любовію, „яка має наслідки, має силу і переконання в необхідности праці для рідного краю“,— цілком слушно говорить М. Рудинський в своїй статті, яку саме для журнала, що для вчителів початкових шкіл видається, написано.

Инші статті мають більш загальний характер—як от, наприклад, цінна стаття *С. Русової* про драматичний інстинкт у дитини, або *Ф. Чайківського* про організацію Просвіти,—що робить книгу цікавою для ширшого кола читачів. Вбачаючи справжні підвалини розвитку дитини в національному вихованні, яке дає дитині рідний матеріял краси, розуму, естетики, вікової творчости, С. Русова провадить розмову, як ужити найкраще драматичний інстинкт дитини, так щоб він став міцним фактором виховання щирого патріотизму щирої любови до свого рідного краю. Національні гри, співи й танці, народня казка—от справжній педагогичний, потрібний в данному ділі матеріял. „Звичайно, зауважує автор, треба з казок брати тільки такі, що не мають нічого недотепного, що могло б налякати дитину, або грубими негарними постатями чи словами зіпсувати естетичне враження від казки“. Громадянство повинно збірати наші народні гри, бо то коштовний за-для виховання скарб.

В. Чередниченко в статті „Дитяча книжка на селі“ слушно зазначає, що у нас „псевдо-дитячих письменників не було зовсім“. Українська дитяча література не знає таких писаннів, які російський дитячий ринок засмітили. Автор, докладно показуючи, яким вимогам повинна задовольняти

гарна дитяча книжка, сподівається, що видавничу діяльність для дітей, з огляду на велику одновідальність в цій справі перед народом, смілило й рішуче візьме під свій досвідчений догляд українське вчительство.

Статтю Ф. Чайківського не закінчено і через це ще не час по суті висловитись про неї. Тема її — организація „Просвіт" — цілком сучасна: автор детально обмірковує справу, дає добрі поради діячам освіти народньої. З боку форми статтю не досить оброблено, через це, наприклад, залишився в статті в первісній редакції уступ про діточок, що „одіти в козацькі строї проголошують агітаційні (!) промови", —ілюстрація до думки автора, теж негаразд викладеної, що мовляв „який це матиме вплив на село як скоро батьки перейматимуться тими думками, які будуть проголошувати їхні малі діти". Гарну саму по собі думку незручна форма викладу у автора звела на курйозне непорозуміння.

Даючи місце таким статтям не виключно професіонального змісту, складаючи так само одділ просвітньої хроники, керовники педагогичного часопису мають в тому рацію, бо, через брак інтелігентних сил, у нас учителю початкової школи доводиться і в дошкільному вихованню порадником бути, і „Просвіту" засновувати, і багато иншого чого такого часто робити, що вимагає не фахового знання, а тільки по інтелігентности. „Жниво велике, а робітників мало" на Вкраїні.

В книзі маємо педагогичну хроніку, докладний бібліографичний одділ з рецензіями на дитячі книжки переважно; покажчик книжок для дитячого читання і кілька порад тим, хто керує дитячим читанням, а також покажчик літератури підручників.

В. Страшкевич.

681 **Універсальний журнал.** *Двохтижневик* р. 1918. Жовтень, ч. 1, ст. 16, in-folio, ц. 5 гривень. Київ.

682 **Око.** *Ілюстрований український часопис.* Українське видання. Виходить щотижня, ст. 16. Окреме число 50 коп. Вид. „Глобус". Київ-Берлин.

Ще одну прогалину в нашому видавництві заповнено; не цілком, звичайно, одже кладуться вже перші цеглини. Маємо родинний літературно-ілюстрований журнал; маємо й ілюстровану хронику біжучого життя.

„Універсальний журнал"—спроба видання родинного часопису, про потребу якого й говорилося, й писалося багато. Але ж важко було зробити щось конкретне, з огляду на ті неприродні умовини для продукції друків, які довелося нам зазнати з моменту, коли далась в руки змога вільно ширити наше слово. А позаяк з кожним днем ті прикрі умовини набірали що-раз більших труднощів, — то все надалі одсувалася можливість роспочати цю важну й цікаву справу. Однак, не зважаючи ні на що, видавництво „Ґрунт" зважилось підняти тяжке діло на свої молоді плечі—і ми маємо перше число часопису.

Жичимо повного успіху новому товаришеві, перед яким стоїть благородне завдання бути потрібним гостем в нашій интелігентній родині українській; навіть більше— в кожній родині, що живе на Вкраїні.

Вітаємо тим більш, що перша спроба робить цілком приємне—й з зовнішнього боку і з боку змісту— враження.

Не будемо пророкувати, чи зможе справитись редакція з тою надто широкою метою, яку вона собі ставить, коли каже, що „освітлюючи українське життя у всіх його проявах крізь призму державности, національности та демократизму, наш журнал буде намагатися стати не тільки по назві, але й по змісту—універсальним". Не будемо тим більш, що згодом, коли прийдуть инші, спокійні обставини життя,—й потреби в такому завданні для окремої редакції бути не може, бо й не можна „обнять необъятнаго", й універсализм у всякій справі легко призводить до верхоглядства та ділетанства. Але ж тепер, поки „Ун. Журнал" є одиноким часописом такого типу, він volens-nolens мусить намагатись переводити в життя це завдання.

Звичайно, од першого числа не можна вимагати й викристальованого плану й цілком видержаного типу часопису, бо така вже доля всякого часопису, що він тільки тоді може збагатіти на зміст і всякий літературний матеріял, коли вже передбачає самотужки перші важкі кроки. Але ж не зважаючи на це, редакція зуміла зробити й перше число цікавим і ріжносторонним.

Центральне по інтересу місце поміж матеріялом літературним безперечно належить блискучій по формі статті *М. Сріблянського*—„Quo vadis, Україно?" Легким стилем, граючись парадоксами, дає Сріблянський інтересно скомпонований прогноз сучасного світового соціяльно-політичного катаклизму й закінчує його бадьорими нотами оптимизму. Це власне не публіцистика—а тема для соціяльного роману. Інтересна і доречна замітка *Олелька Г.*—про М. С.

Грушевського, написана стисло, але повно й задушевно... Приємний психологичний шкіц з весняних пережквань юнака гімназиста дав *Ол. Грудницький* („На провесні"). Граціозний вірш *В. Кобилянського* „П'янино"; вчасна стаття *В. Підгасцького*—про „Гишпанську хворобу" (чому не еспанську, або іспанську?), хороший етюд Тегенґрена, трохи грубовато перекладений І. Опоковим; дотепно зложена *всячина*—все це дає приємну й цікаву лектуру.

Одно, чого треба побажати, щоби в дальших числах було більш помітно червоного редакторського олівця що-до мови. Ми переживаємо такий час, що з цього боку наші часописи, як і взагалі кожен друк, повинні особливо дбати про чистоту мови, бо з книжки, з журналу, з газети люде вчаться говорити й писати по свому. Отож треба дбати, щоб для тої науки давалися добрі зразки.

В дальшому, певне, редакція змінить також і формат, характер якого, певне, залежить від того, що немає иншого сорту паперу; бо-ж такий великий формат ілюстрованого часопису утрудняє його зберігання в порядку й чистоті. Ілюстрації, як на наші часи, пристойні.

* * *

„*Око*" вже давно оглядає з Берлина наше українське життя. От же до останнього часу воно ніби дивилось в два боки разом, подаючи московський і український тексти. Тепер—це виключно український журнал, що дає в дуже добрих малюнках значний фотографичний репортаж, одбиваючи й українське й світове життя.

Але, стоючи на висоті з боку ілюстраційного, що-до виконання, часопис трохи шкутильгає з боку літературного: мова часами просто неможлива, потворна. Тим часом, зарадити цю справу так легко: треба мати в редакції тільки одну добре грамотну людину, й з цього боку журнал одразу стане цілком пристойним. Не завше також буває щасливим і підбор малюнків: наприклад репродукції картин московських малярів, здавалося, могли-б і почекати, принаймні до того часу, поки „Око" спроможеться ознайомити українських читачів з працями національних артистів.

В. Старий.

IX. Медицина.

683 *Др. М. Н. Левицький.* **Про холеру.** Вид. „Укр. Мед. Вістей". К. 1918. Стор. 16. Ц. 50 шагів. „Передрук заборонено".

Майстерні й хороші популярно-наукові книжки М. Левицького відомі всім старшого віку українцям, що в недавні ще часи переважно працювали в справі поширення в народі популярної літератури. Не менч хороша й ця брошурка-метелик, написана легкою мовою, стисло, ясно й зрозуміло самому найтемнішому читачеві з села. І редакція „У. М. В." дуже добре зробила, випустивши нього метелика, який опріч практичної мети—врятування од страшної пошести, матиме, ще й значіння з того боку, що ламає розповсюджені в народі забобони відносно холери.

Незрозуміло тільки, на що на такій брошурі, що повинна як найширше розповсюджуватись, надруковано оте veto: „передрук заборонено!" Думаеться, що на ній треба було б зазначити якраз навпаки: „передруковуйте й поширюйте"!

В. Короліє.

X. Поезії.

684 **Народня бібліотека № 1.** *Степан Руданський.* Співомовки. Біографичний начерк написав Юх. Мих. Видання т-ва „Грунт". Київ. 1918. 64 ст. Ц. 1 карб 75 коп.

685 *Степан Руданський.* **Ліріка. Співомовки та Байки.** 1918 р. м. Н.-Ушиця на Поділлю. 80 ст. ц. 1 р. 50 к.

„Був не перший, може, по Шевченкові поет на Україні, якому сила поетичного таланту давала надію на велику її корисну діяльність для рідного краю", — пише про Руданського історик української літератури С. Єфремов („І. У. П.", 284 ст.). На превеликий жаль і поетичну діяльність Руданського майже зовсім не обслідувано, та й самих творів його тепер не дістати на книжному ринку у попередніх виданнях. Але вже бачимо деякі спроби видати хоч окремі частки літературної спадщини славетного поета. В книжці, яку надруковано на Поділлю, є й ліріка, й співомовки та байки. Але Руданський часто „розмінюється на порожні блискучки", як каже С. Єфремов про більшість „приказок",—тому і слід було б для видання з увагою переглянути ці анекдоти і зробити вибір. Це досить гарно вчинило в-тво „Ґрунт". В його виданні ми не знайдемо анекдотів, гумор котрих у Руданського де-коли грубий і має відношіння до окремих національностей — наприклад, не

зустрінемо таких віршів, як „Жид на чатах“, „Невинний Мошко“, „Московська ікра“. „Москаль на волах“ та инші, що ввійшли в книжку, видану на Поділлю. Зате у виданні „Грунта“ є чимало гарних приказок, на яких не зупинились складачі подільського видання.

Останнє має доброчинну ціль—„Увесь прибуток од видання піде на відкриття „Просвіти“ в с. Глібові на Поділлю“. книжку надруковано на гарному папері, ціна дешева тоді як видання „Грунт“ коштує дуже дорого, папір в ньому зовсім поганий, лише вражає малюнок (А. Середи) на обкладці.

П. Філіпович.

686 М. *Савицька* **Тарас Шевченко**. Життєпис і вибір з „Кобзаря“. У Полтаві. Року Божого 1918. Ціни нема. Стор. LXII + 72.

Прийшла пора, коли і ми маємо вже шкільні видання вибраних творів наших авторів, пристосовані до розуміння малих читачів і для їх національного освідомлювання.

Педагогічне Бюро Полтавської Губернської Народньої Управи зробило гарний почин. випустивши написаний д. Савицькою життєпис Кобзаря з додатком вибору з його поезій. Життєпис написано гарною. зрозумілою мовою, з погляду педагогічного в ньому підкреслено всі відповідні моменти. Вибір поезій, зроблений редактором. свідчить про те, що він розумів, для кого і що треба взяти з коштовної скарбниці Тарасової. Гарний. чіткий шрифт. досить білий папір — цілком відповідають меті, для якої призначене це видання.

Можна тільки мріяти, щоб у кожній українській школі кожний учень безплатно одержав таку книжку.

П. Зайцев.

687 *Т. М. Сопільнюк.* **Вірші.** м. Новий Орлик на Полтавщині. Друкарня „Мо-зе-Ро“. м. Кобеляк. 1918 р. 20 ст.

Якесь ідилично - солоденьке життя малює маленька книжечка віршів д. Сопільнюка.

Соловейко у садочку
Веселенько заспівав
Він людей у холодочку
З ранком гарним привітав.
...Скоро мати встала, вмилась,
Заказала всім вставать,
Щиро Богу помолилась
Тай почала прибірать (2 ст.)

Або ось ще:

Пташки веселенько щебечуть в садочку
Радіють і моляться люди усі. (15 ст.).

Таких сантиментальних віршів є чимало у д. Сопільнюка. Він невдало переспівує Шевченка та инших поетів—напр., „Ангел“ (чому не „Янгол“?) нагадує про Лермонтова;—і зовсім, як видко, не чув у своєму провінціяльному захистку не тільки про нові течії в українській поезії, а мабуть, не знайомий і з поетичним багатством попереднього часу. Тому й пише нікчемні вірші.

П. Філіпович.

XI. Релігія та церква.

688 **А. Стельмах. —** *„Теїстичний світогляд в наші часи“*, ч. I. Вид. Товар. св. ап. Павла, Львів, 1912 р., ст. 94. ц. 2 карб. 60 к.

Ще славнозвісний фундатор позитивизму О. Конт у своєму відомому „законові про три фази“ духово-культурного розвитку людности (релігія—философія—наука) підкреслив велике, хоч і переходове, значіння философії для культурного поступу людства... А ще раніш його англійський философ. Фр. Бекон, будуючи свій „Новий Органон“ (перший зародок індуктивної логіки), висловлював тверду надію, що наступить час, коли наукові винаходи залежатимуть не від щасливого випадку, а будуть таким же натуральним висновком спостереження та досвіду, яким є логічний висновок до відповідних тез логічних... Зробить же те строгонауковий спосіб досліду, заснований на індуктивній логіці. Звідсіль бачимо, що вже давно людність в особі своїх кращих представників певно й твердо оцінила велику вартість философії для свого культурного істнування.

Спостереження над життям найбільш розвинених народів неначе-б то обгрунтовує ту думку, що можна передбачати з більшою-меншою певністю наближення й тої стадії в духово-культурнім розвитку нації, за котрим повинна розпочатися в житті її більша чи менча продукція философської думки. Таким передвістником є розцвіт красного письменства національного... Принаймні, так було зі старовинними греками, латинцями, германцями та инш., це наче б то відбувається й з сучасними росіянами...

Що - до Вкраїни, то її народ виявив уже свій розум философський в глибокозмістовних думах народніх, казках, байках, приказ'ях. У творах українських письменників—полемистів XVII в. можна зустріти теж думки глибокофилософські по змісту... В XVIII в. Україна дала философську постать може вселюдської вартости в особі добре відомого „старця-философа“ Гр. С. Сковороди. І наскільки цей „Сократ український“ при инших обставинах міг би мати світове значіння, видко з того, що він, сучасник величезного философа Канта, добре добачав і в своїх розмовах - бесідах ясно зазначав головні хиби кантівської гносеології раціоналистичної, тим часом як хиби ті стали зрозумілими тільки для наших сучасників, та й то ще не для всіх... В XIX в. Україна дала двох мислителів: П. Д. Юркевича та Вол. В. Лесевича. Хоч обидва вони й працювали на Москву та писали свої

твори мовою російською; але як по народженню, так і по своєму психичному складові—були вони справжніми українцями. Юркевич головними рисами свойого світогляду философського наближається до Сковороди, а його славетна актова промова, що була виголошена на роковинах Московського університету року 1865-го: („Розум по ученню Платона і досвід по ученню Канта").—з'являєтся єдиною в світовій літературі философській, щасливою спробою сполучення Кантового раціоналізма з містицизмом Платона. Нарешті через Вол. Соловйова, вчителем якого був Юркевич у Московськім університеті, він поділяє славу фундатора соловйовської философської школи т. зван. „конкретного ідеализму" в Росії, що дала вже чимало видатних своєрідних творів философських... Лесевич, найкращий знавець Конта, добре, може, як ніхто—бачив хиби контівського позитивизму й намагався заглибити философські засади свого вчителя. І невідомо, до яких би він прийшов остаточних висновків, коли-б йому вдалося здійснити всі думки свої про „критичний позитивизм"... Ось же бачимо, що вкраїнці навіть серед обставин, що безпримірно пригноблювали їх розвиток духовий та тривали цілі віки, — встигли виявити великий философський хист.

Теперішній високий рівень красного письменства на Вкраїні та умови вільного життя її майбутнього дозволяють гадати, що незабаром і у нас роспочнеться широка та глибока философська творчість, яка і буде своєрідною виявою багато обдарованої вдачі народу нашого. На нас же, сучасниках, лежить великий обов'язок як найкраще виготовити переліг народній для посіву философського та на добрий і певний шлях направити майбутню философську культуру на Вкраїні.

Це повинно робити перш за все через народню школу. На нашу думку в програмі середньої школи вкраїнської (старших класів) повинно зоставити т. зв. „философську пропедевтику" (психолоґія, лоґіка та коротка історія философії), як це й було в школі російській. Але викладання її в школі вкраїнській треба поставити краще й ґрунтовніще... Пропедевтику слід поділити не між двома старшими класами, а між трьома: як що можливо, в останнім класі потрібно призначити на вивчення історії философії не дві тижневих години, а більш... Философські катедри в університеті час уже вивести з теперішнього їх ненатурального становища якоїсь пристяжки до филолоґичного факультету та розгорнути в окремий відділ. При философськім відділові повинно також заснувати философський та психолоґичний семинарій та часопис з популярними прикладами...

Такими засобами збудується у нас приязна атмосфера духова, що даватиме нашій молоді, а, значить, і громадянству—сталий, критично обміркований світогляд, ясну та здорову мету для життя й діяльности, а, головне, підсилить у них духовий опір, що зробить надалі неможливим той ганебний стан духовий, коли у нас ставали за якусь повість духову чужі, переважно західні нігилистичні философські теорії, що на рідній ґрунті давно вже вважаються за помилку... Це є єдино надежним ґрунтом для найкращого розвитку доброї своєрідної науки вкраїнської та національної культури взагалі...

Такі ось думки викликала в мене ця поважна книга д. Стельмаха, заголовок якої виписано вище. Її як раз і присвячує автор обстоюванню теїстичного світогляду проти модної за наших часів матеріялистичної „системи монизму" Гекеля, що так безсердечно підтинає орлині крила культурної людини, позбавляє її гідности людської та розхитує й знесилює її життє-здатність.

Автор поводиться зі своїм супротивником цілком науково: він не тільки вдається в лоґистику, але й ставить перед очі велику кількість таких наукових спостережень та фактів з ріжних країв світового життя, яких монизм не має сили пояснити з свого погляду. А він же з погордою зве себе строго „науковим" світоглядом!?..

Автор поділяє свій дослід на такі розділи: „Синтеза світогляду. — Бог у всесвітній.—Початок всесвіта",—і наводить багато гадок про „мирові загадки" найкращих західно-европейських вчених, котрі переконують читача, що ще досить зарання здавати до архиву історичного „теїстичний світогляд"... Хоч це ще тільки 1 ч. надуманого автором твору, але й вона вже дає читачеві закінчені тези для світогляду.

Щиро радимо громадянству, а особливо молоді—уважно прочитати цю книгу... Вона буде також дуже користною й за-для законовчителів наших при викладанні курса 7-го класу середньої школи...

Чимало тільки шкодить книзі галицька мова, якою писано книгу: читачеві трапляється часом розгризати дуже міцну шкаралупу, поки доберется до зерна. Але й з цим мусимо миритися, бо автор має право відповісти: „feci quod potui, faciant, meliora potentes".

Свящ. Олександер Ходзицький.

Видавнича хроника.

● **„Фонд видавництв при Кам'янець-Подільському Університеті".** В день урочистого одкриття університету в Кам'янці-Подільському від імени десяти київських видавництв: *„Т-ва Час"*, *Т-ва „Вернигори"*, *В-ва Є. Череповського*, *Т-ва „Дзвін"*, *Т-ва „Українська Школа"*, *В-ва „Бібліотека Молодість"*, *Т-ва „Сіяч"*, *В-ва „Рідна мова"*, *Т-ва „Вік"*, *Т-ва „Друкарь"* було подано привітальну адресу й офіровано 35.000 карбованців на заснування фонду для видачі премій за кращі наукові праці з обсягу дисциплин історико-філологичного факультета.

Привітання було складено в такій формі:

Високоповажний Пане Ректоре і Панове Професорі! Тихо і непомітно в вохких сутеренах та в убогих студентських кімнатах сукалася тоненька нитка культури Української і здавалося, що от-от вона перерветься останніми часами нашого лихоліття, та не судилося лихій долі насміятися над нами: одужала і зміцніла тілом Україна і перше, чого запрагла вона — була освіта і наука. Приголомшена роботою в пітьмі, соколом винозорим злинала оновлена думка учених наших на зустріч проміню ясного сонця: роспростали з'язані руки письменники наші, вийшли на світ волі і нечислені видавництва наші (укр.). Побіч з творчою державною працею закипіла робота на друкарських станках і полетіли до нашого змолоділого люду мильйони листів з дрібними знаками великої мудрости та знання: бо „сладкій медвяний сот і сахар, обоєї же добрєй книжний разум". І от тепер, коли на нашій землі будуються храми культури — ми, Видавництва Українські, що за свій обов'язок вважаємо розносити з тих храмів скрізь по нашій країні перлини творчости національного розуму — вітаємо світле свято заклaден нового храму науки. Молоді ми і не досить ще сильні, але ж хочемо і від себе покласти хоч маленьку цеглину на фундамент цієї величної в майбутньому будови. Просимо прийняти од нас разом з найтеплішими побажаннями буйного успіху скромний дарунок, що буде зернятком горчичним фонду на видачу премій за твори вчених українських. Цією лептою нашею хочемо зробити лише добрий початок, віріючи Арістотелеві, який говорив: „Початок — більш половини справи".

Видавництва — ініціатори цього фонду звертаються з закликом до всіх, хто продукує друки, щоб вони й своїми пожертвами допомогли зросту цього фонду, що може стати згодом значним чинником в розвитку культури національної.

● **Видавництво „Час"** друкує в Берліні велику читанку *В. Доги „Наше Слово"* (частина перша) з малюнками, зробленими по замовленню Т-ва спеціяльно для цієї книги артистами-малярами: І. Іжакевичем, С. Коновалюком, О. Судоморою. В недалекім часі книжка має бути у Києві.

● **Те-ж видавництво** цими днями випускає книжку сенатора *П. Стебницького — „Між двома революціями"*. Обкладинка роботи О. Судомори.

● **Воно-ж** роспочинає друк підручника по Українській історії для гімназій, написаного М. *Григорьєвим*.

● Цими днями має піти в продаж **одривний календарь „Час" на рік 1919**. Уложено календарь по новій системі: на спинках листка так розміщено літературний матеріял, що ті люде, які зберігають листочки календаря, наприкінці року матимуть сім окремих книжечок такого змісту: 1) Народня мудрість (збірочка українських приказок), 2) — Думки визначних людей — (афоризми світових письменник в, учених та громадських діячів), 3) — Розвага для дітей (казки, вірші, загадки, забавки, крутиголовки), 4) — Розвага для дорослих (анекдоти, гуморески, сміховина), 5) — Коротка історія України, 6) — Порадник для сільських хазяїнів та господинь та 7) — Інформації в справі культури й освіти.

На передах листочків опріч календарних відомостів та святців зазначено визначніші дати з життя України й світового.

Календарь на р. 1919 видруковано в дві фарби (свята — червоним).

● **Вид. „Дзвін" і „Українська Школа" у Києві** приступили до видання серії книжечок — *Шкільна бібліотека*, — пристосованих до шкільного віку навчання.

● **Там-же** друкується „Хрестоматія *Я. Чепіги*" в окремих книжечках для читання дома і в школі (Перший десяток для дітей 1-го року навчання).

● **Видавництво „Криниця"** у Києві друкує такі книжки: *С. Єфремов*. Історія українського письменства для шкіл; *О. Білоусенко*. Вінок. Читанка, ч. III. *Чупринка, Гр.* Поезії, т. IV; *Олесь, О.* Поезії, т. т. III, IV і VI; *Українські казки* з мал. П. Лаппина; *Рудницький, Мих.* Між ідею і формою (збірник статей); *Саліковський, О.* Нова Україна (збірка статей); *Маковей, О.* Ярошенко і збірник оповідань; *Ів. Франко*. Лис Микита з мал. П. Лаппина; *Білоусенко, О.* „Було колись", ч. І і II (читанка з поля історії).

● **Воно-ж** готує до друку повне зібрання творів *М. Коцюбинського* під ред. Мих. Могилянського.

● **Т-во „Вернигора" у Києві** закінчує друком такі підручники: *Берн. П.*: Основи природознавства; *Калітеєвський*: Лотинська граматика; *Крушельницький*: Читанка, ч. І—8; *Крипякевич*: Конспект по історії України; *Кравчук*: Конспект геометрії.

● **Воно-ж** роспочало друкувати „Загальну географію ч. II і III *Богола*; *В. Щербаківського*: Архітектура у ріжних народів і на Вкраїні (нове доповнене видання); *Рудницький, Ю.*: Підручник німецької мови; *П. Ч.*: Український Робінзон.

● **Те ж Видавництво** приступило до видання цілої серії музичних творів *А. Кошиця, К. Стеценка, М. Лисенка, Степового і Якименка*.

● **Видавництво „Дніпросоюзу" у Києві** друкує такі книжки: *С. Єгоров*. Рахівництво в сільських споживчих товариствах; *Левицький*: По кооперативній Европі (з ілюстраціями); *Проф. М. Туган-Барановський*: 1) Політична економія. Популярний нарис; 2) Соціяльні основи кооперації; *Труди 1-го Всеукр. з'їзду* представників союзів споживчих кооперативів у Київі; *Гере*: Робітнича кооперація в Німеччині; *Дніпровський Союз Споживчих Союзів України*. (Справочно інформаційне видання з ілюстраціями).

● **Видавниче Т-во „Український Агроном" у Києві** друкує такі книжки: *Курс хліборобства*. Ч. II. Загальне хліборобство; *Курс скотарства*. Частина загальна: корма, годівля, розплід і догляд. Підручник для с. г. шкіл; *Агроном і кооператор*. III великий збірник статей; *Агр. Д. Григорович*. План організації агрономичного участка; *П. Лахно*. Про бжіл; *Д. Грицюк-Кулачок*. Про городину.

● **Нове видавництво.** Основалося і почало працю нове видавництво „Наше Діло" (Київ-Відень). В-во ставить собі метою видання кращих творів.

українських і світових письменників зо всіх галузів письменства і науки. Перш усього видаватиметься бібліотека для молоді. В першому році вийдуть такі твори: 1) Ж.-Верн: Подорож до осередка землі; 2) М. Возняк: З молодих літ славних Українців; 3) Г. Уельс: Війна світів; 4) Н. П.: Дніпром до Чорного моря; 5) Н. П. Оповідання про українських героїв; 6) М. Йокаї: Рушимо землю з основ. Крім того видавництво підготовляє бібліотеку найкращих повістей і універсальну бібліотеку.

● **Видавництво М. Грінченкової** цими днями має випустити в перекладі М. *Загірньої* роман для дітей *Бічер-Стоу* — „Дядькова Томова Хата".

● **Воно-ж** випускає нове видання повісти *Б. Д. Грінченка* „*Під тихими вербами*".

● **Видавництво „Поступ" у Київі** друкує: М. *Загірньої* — „Розум та почування у живих тварин"; *Е. Амічиса* — „Серце" в пер. Б. та М. Грінченко; „Казки Андерсена" (т. II).

● **Те ж видавництво** друкує декламатор „*Барвисті квітки*" — уложив С. Гаєвський.

● **Видавництво „Сяйво" у Київі** друкує другу книгу містерій і інтимних поезій *Михайла Семенка* під назвою „Про кохає".

● **Видавництво „Відродження" у Київі** друкує календарь „*Школяр*" для учнів на 1918 — 19 академ. рік.

● Незабаром вийде з друку в виданні журналу „Народня Справа" книжка *лікаря Захарного* „Про пошести".

● **Вид. „Рух" у Харькові** розпочинає видання альманахів-збірників нових напрямків літератури й громадської думки під назвою „Літературні Зшитки Рух".

● **Видавництво „Союз" у Харькові** приступило до друкування 2-ої частини „Хрестоматії по українській літературі", складену М. Плевако. Ця друга частина охоплює період від Котляревського до наших днів.

● **Воно-ж** друкує словник чужих слів, що вживаються в українській мові, скл. *З. Пишенко*; *О. Ковець*. — Під небом чужим. Поезії в 2-х збірниках.

● **Вид. т-во „Рідна Думка" у Харькові** підготовило до друку такі переклади: *Г. Данилевського* 1) Біс на вечорницях (різдв. оповід.); 2) Уманська різня (повість).

● **Воно-ж** друкує *Н. і П. Терпило*: Українська граматика-етімологія, підручник за-для середніх та вищих початкових шкіл.

● **Видавництво „Січ"** друкує книжку *Б. Д. Грінченка* „Перед широким світом" і дві читанки *М. Загірньої* — „Наша рідна мова" чит. II й „Рідна Нива" (для середнього віку).

● **Те-ж вид.** протягом недовгого часу має видати такі книги: *Гр. Коваленко*: Оповідання з історії для початкових шкіл. Вид. четверте доповнене; *А. Берло*: Українська граматика для вищих початкових шкіл.

● **Воно-ж** друкує збірник поезій *Миколи Вороного* в двох томах.

● **Просвітне видавниче Т-во „Рідне Слово" в м. Білі** друкує такі книжки: *Марко Вовчок*: Маруся. (Народ. оповід.); *Т. Шевченко*: Наймичка. Невольник. Поеми.

Літературне життя.

(Замітки та чутки).

◁▷ 8-го листопаду ц. р. сповняється 70-літній ювилей з дня народження відомого українського письменника і громадського діяча *Д. В. Марковича*.

◁▷ Українське учительство в Катеринославі 3-го листопаду ц. р. впорядковує урочисте святкування 60-ліття з дня народження українського письменника *Доріяна Кашенка* й 35-літнього ювилею його письменницької діяльности.

◁▷ *Відділ Санитарної Просвіти Міністерства Народнього Здоровля і Опікування* оголошує конкурс на складання брошур за для селянства і робітництва на такі теми: 1) Наші невідомі друзі і вороги. 2) Пошесні хороби. 3) Холера. 4) Черевний тифус. 5) Плямистий тифус. 6) Рілачка. 7) Дифтерит. 8) Віспа. 9) Првнні. 10) Сухоти. 11) Пиятство. 12) Як годувати дитину.

◁▷ У м. Полтаві має незабаром виходити нова велика українська газета „*Полтавська Громада*".

◁▷ *Проф. М. Грушевський* виготовив до друку частину сьому Всесвітньої історії — „Останні десятиліття".

◁▷ У м. Київі на початку листопаду почне виходити велика демократична газета „*Трибуна*", яку редагуватиме О. Саліковський.

◁▷ Лікарь *Захар Біський* має організувати в Київі *центральну експедицію друків*.

◁▷ *Видавн. „Грунт"* оголошує конкурс на оригінальний не виріцований твір красного письменства.

◁▷ З січня 1919 року у Харькові під редакцією Б. Різниченка виходитиме новий місячник молодих письменників — „*Молодь*".

◁▷ Художня комісія товариства „Українфільма" присудила першу премію сценарію *Л. М. Старицької-Черняхівської* під назвою „Вітер з півночі" (Руйнування Січі).

◁▷ Готується повне зібрання творів *Тараса Шевченка* в трьох томах під редакцією Богдана Лепкого.

◁▷ Письменниця М. *Загірня* закінчує переклад роману для дітей Г. Мало „Без сім'ї".

◁▷ *Проф. К. Широцький* готує до видання по-українському свою відому книгу „Київ", яку було видано по-російському і уже викуплено.

◁▷ *Матеріяли до біографії Шевченка.* В однім з маєтків Самарської губ. на горищі серед всяких шпаргалів місцевий пан-отець, що знав і любив великого поета, випадково знайшов щоденник експедиції адмірала Бутакова на Аральськім морі, в котрій приймав участь і Тарас Шевченко. В тім щоденникові єсть кілька заміток, що стосуються до Шевченка. Під кінець свого життя той пан-отець доручив переховувати щоденник молодому українцеві, а цей добродій, вступивши в число громадян туркестанської центральної громади в Ташкенті, пожертвував цього року щоденник в розпорядження громади. Маючи на увазі велику вартість цього документу для біографів поета і в той же час зважаючи на небезпечність комунікації поміж Україною та Туркестаном, яка своїм наслідком могла-б випадком мати згубу дорогоцінного документу, — рада громадська ухвалила

переховувати щоденник в громадській книгозбірні аж до того часу, поки безпешно можна буде одіслати його до укр. національної книгозбірні.

Видавництво „Рух“ замовило д-ві М. Плевако скласти до половини грудня складну (передвижну) хрестоматію з творів письменників нового періоду укр. літератури. Ця хрестоматія призначається для школи і широкого загалу і складатиметься з окремих книжок—вибраних творів письменників. Всього має бути три великих тома.

Видавець—Т-во „Час“.

Редактор — В. Старий.

Зміст журналів.

„Шляхи“—зшиток 1—6.

Зміст: О. Оленеськин—вірші; А. Франс: Мессер Гвідо Кавальканті; — Сюлі Прюдом — вірші:—М. Яцьків: Танець тіней.—М. Карашкевич: вірші;—Г. Ібзен: Пер Гінт;—І. Ватран: „Zum Gebet“;—В. Копецький: поцілуи царівни;—Д-р Ст. Балей: Символ жалоби; — Рабіндранат Т гор: Під небом Індії; — Гу-фу: вірші: — Бенград Келерман:—Серце;—А. Ф. Гумбольд: Про роскоші природи та про научне досліджування закон в в н.есвіта;—М. Рудницький: Між загальнодоступністю і футуризмом;—М. Євшан: „За ситуаціями“;—Д р М. Алтер: Соціялізм і інтелігенція;—М. Величорський: Польські рисн з історії українського мистецтва;—І. Свєнціцький: „українське мистецтво“;—Шіпірянка: вірші; —Б. З.: Національні гимни; Д-р Людкевич: Модест Менціньский: Як оперовий співак;—В. Барвінський: Концерт Софії Дністрянської;—Ю. О.: Державно-українські політичні партії та групи. Загальні записки.

„Літ. Наук. Вістник“. Кн. VII—VIII. 1918 р.

Зміст: М. Жук: Вінок сонетів.—П. Мирний: За водою.—Ів. Стешенко: Дзвони.—М. Вороний: На батьковій могилі.—М Рудницький: Перед вступом до філософії.—О. Слісаренко: В горах. П. Романович-Ткаченко: За водою—О Грушевський: З планів та думок Кир. Мет братства —М. Рильський: Три сонети.—О. Левицький: Пан Сенюта.—М. Вороний: Вечірні акорди.—К. Поліщук: Поезія.—М. Івченко: Шуми весняні.—Б Шумливий: Поезія—Ю. Самброс: Безсилле слова і футуризм.—С. Малик: Перша нарада природників України. Бібліографія. Оголошення.

„Шлях“, кн. 9 за вересень 1918 р.

Зміст: 1) М. Філянський. Бузовий кущ. (Легенда лірична). Частина друга. 2) Михайло Жук. Легенда. Драматична студія в трох картинах. 3) Максим Рильський. Сьогодня був у мене Сатана. 4) Його-ж. Щастя. 5) Я. Мамонтів. Народе мій. 6) Його-ж. Літом. 7) Катюль Мандес. Зі збірки „Pour lire couvent“. Дивний органчик. Переклав В. Самійленко. 8) М. Марковський. Іван Франко. Спроба його літературної характеристики. (Кінець). 9) В. Верховинець. Музична справа в національнім театрі за р. 1917—18. Державна капела. 10) В. Різниченко. Смерть Мазепи. (З нагоди 209 роковин). 11) Бібліографія. 12) Книжки надіслані до редакції. 13) Оповістки.

„Універсальний журнал“. № 1. 1918 р.

Зміст. 1) Іван Стещенко. 2) Від редакції. 3) Ол. Грудницький: На провесні. 4) В. Кобилянський: Вечір. 5) Давид Шпидель: По новому. 6) В. Кобилянський: П'яніно. 7) М. Обідний: Контрасти. 8) М. Лебединець: Пасма осені. 9) Павло Вірин. Новелі. 10) Антін Павлюк. Поезії. 11) П. Петрівський. Сілуети 12) Олелько Г: Обриси дівчів (Михайло Грушевський). 13) М. Сріблянський: Quo vadis, Україно? 14) В. Підгаєцький: Гишпанська хвороба 15) Яків Тагенгрен: Хліб святий. 16) З біжучого життя. 17) Всячина. 18) Маркіз Попелястий: Пароді на наших поетів. 19) Конкурс на твір красного письменства 20) Почтова скринька.

Малюнки: 1) Портрет І. Стешенка. 2) П. Ковжун: Спів природи. 3) Наші красиці. 4) О. Теремець: Голова Портрети

„Вільна Українська Школа“—ч. 2.

Зміст: І Невеселий: Для себе й через себе; Левитський: про навчання рідної мови в українській початковій школі; П. Клепатський: Дитячі игранки, їх псіхологичне й педагогічне значіння; Д-р В. Підгаєцький: Шкільні сніданки і питання санітарного добробуту учнів на Вкраїні; М Котляренко: Ручна праця в школі; П. Тушкан: Сільське хазяйство і початкова школа; Г. Александровський: До питання про організацію шкільного оточення; З життя вчительських спілок; Хроніка; Критика.

„Народня Справа“—ч. ч. 38—39.

Зміст: Ф. Зайко-Заїкин: Б. К. Дорошкевич;—С. Яворенко: Про нові земські вибори:—Є. Сисоєнко: Де живуть українці та скільки їх?—Гр. Гетьманець: Хіба лучче буде, коли країна одділиться:—І Сквирський: На селі: М. Гродзинський: Бережіть свої садки: Ф. Зайко-Заїкин; Про грунти;—Ів. Прихоженко: Кооперативні нариси;—А Скороходько: Кооперативне страхування скоту;—Н. Григоріїв: Освітні заходи й завдання народнього самоврядування на Київщині; Юридичний відділ; Хроніка земського життя; Всякі звістки; Дописи.

„Наше Життя“—тижневик літературного, громадського та національного життя і кооперації. Ч. І. 1918 р.

Зміст: В. Винниченко: Окривджений Каїн; Теперішня мова:—Батуринець: Єдиним національним фронтом; — Статут Укр. Нац. Союзу; Українська Національна Рада в Парчжі:—Закордонець: Сучасне завдання;—Копанір: На біжучі теми; М. Сидоренко. Поширення книжки на селі;—До Просвіт та инших культурно-просвітних організацій Херсонського та Дніпровського повітів: Хроніка: З кооперативного життя; Духовні сили в історії України; А—ий: Український Національний Театр в Херсоні;—П. Зюзько: К. Л. Лучицька.

„Кооперативна Зоря“—ч. ч. 16—17.

Зміст: проф К. Г. Воблий: До організації кооперативного страхування на Україні. Вол. Ганчель: Кооперативне страхування. До справи утворення кооперативного страхового цензу.—І. Ганівський: Тютюнова промисловість на Україні. —Д. П.: Рік істнування Дніпросоюзу. В. Галевич: Власні підприємства Дніпросоюзу. П. Трикотажна фабрика.—В. Мороз: Хто винен.—Ювилей М. В. Левитського. Привітання М. В. Левитському від московськ. центр. споживчого союзу. Лист до редакції Миколи Левитського. Х. Тось: По провінціяльній громадсько-кооперативній пресі. З кооперативного життя на Вкраїні. З життя Дніпросоюзу. Кооперація за кордоном. Дописи. Про нові книги.

„Українська Кооперація“—книжка 3.

Зміст: В. Сазонів: кооперація і держава;—Л. Б. Бухановський: Економичні взаємовідносини України і Росії; А. Головко: „Братська допомога“ (До історії боротьби україн. кооперації з Москвою); І. М. Подольський: про участь кооперації в мобілізації землі;—А. Скороходько: коопер'отивне страхування рогатої худоби та коней на Україні;—Огляд кооперативного життя; З кооперативної преси; Дописи; Хроніка; Бібліографія.

„Комашня“, ч. 34—36. 1918 р.

Зміст: 1) Оборона рідної мови. 2) Що стоїть на заваді кооперації Дузь-Крятченко 3) До ювилею М. В Левитського. Купріян Панченко. 4) Деякі адреси й телеграми які піднесено М. В. Левитському в день кооперативного свята. 5) Розмова про вклади. М. Денисенко. 6) Кооперативний земельний банк. 7) З инших часописів. 8) Дописи. 9) Кооперативні новини

„Сільський Господарь“—ч. 8,

Зміст: В. Сазонов: Чергові завдання с.-г. кооперації;—Б. Броньковський: Заводи акційного т-ва І. І. Ген в Одесі;—В. Доманицький: Штучні гної на світов. та українськ. ринках до війни, під час війни і в майбутньому; М. Пивоварів: До торгу крашанками; З часописів; З життя кооперативів: З кооперативних з'їздів та нарад; З життя „Централу“; Дописи: Бібліографія; Запитання та відповіді; Оголошення.

„Українські медичні вісти.“—12 і 13.

Зміст: Д-р О. Пучківський: Про харчове постачання козаків української армії. Д-р Чайка: Первична ляпаротомія на фронті при проникаючих в черевну ямину раненнях.—Д р Галін: Відповідь Є. Дяченкові. Рецензія. Дописи. Хроніка. Оповістки.

„Правник“—2.

Зміст: Р. Лащенко: Ми і Німці.—Орест Левицький: Суд над матерями-злочинницями в давній Україні.—О. Мицюк: Опреділення вміняємости (До перегляду майбутнього українського карного кодексу). Правничі терміни. Хроніка. Бібліографія.

Нові видання; надіслані до редакції „Книгаря“.

916 **Агрономичний порадник по організації господарства.** Третій збірник статей під ред. А. Терниченка. Київ. 1918 р. Вид. Т-ва „Український Агроном“. Ст. 62. Ц. 2 р. 75 к.

Анищенко, К.—Оповідання. Київ 1918 р. Вид. „Чехеслав“. Ст. 64. Ц. 3 гр. 50 шаг.

Басараб, П.—Задачник до початкового курсу аритметики. Перша частина. Під ред. матем. ком. „Т-ва Шкільної Освіти“. Вид. друге, випр. і доповн. Київ. 1918 р. Ст. 127. Ц. 3 к.

Бічер-Стоу, Г.— Томова Хатка. Переказав Олекса Діхтярь. Вид. скорочене для дітей молодшого віку з 5 малюнками та життєписом авторки. Вид. Т-ва „Час“ у Київі. 1918 р. Ст. 63. Ц. 2 карб.

920 **Богданів синок.** Історичне оповідання з козацьких часів на основі романа О. Рогової. Київ. 1918. Накл. видавн. „Серп і Молот“. Ст. 24. Ц. 80 к.

Богоявленський, С. — Кіннозаводство, розвід коней і підновлення кінноти війська на Україні. Вид. Військ.-Наукового Віст. Армії і Фльоти. Київ. 1918 р. Ст. 21. Ціни не зазнач.

Боришкевич, В.—Алгебра. Ч. І. Для третього й четвертого року навчання в вищих початкових школах та для 3-го й 4 го кл. шкіл середніх. Катеринослав. 1918 р. Ст. 101. Вид. Т-ва „Каменяр“. Ц. 5 карб. 50 коп.

Брат і Сестричка. Семеро Гайворонів. Перекл. з чеської мови С. Русова. 1918 р. Київ. Вид. Т-во „Волошки“. Ст. 32. Ц. 1 карб. 40 шагів.

Брюсов, В.—Елулій син Елулія. Перекл. О. Жалоба. „Ув. Бібл.“ № 3. Вид. „Грунт“ у Київі. 1918 р. Ст. 30 in 64⁰. Ц. 75 шаг.

925 **Бухановський, Л.**—Народне господарство і міжнародне економичне становище України на порозі державного будівництва (короткі нариси). Київ. Вид. „Робітничої Газети“ № 7. 1918 р. Ст. 46. Ц. 2 карб.

Виборний Макогоненко. — В суді та инші оповідання. Вид. третє „Гумор. Бібл.“. В-во „Сяйво“. Київ. 1918 р. Ст. 63, in 64⁰. Ц. 2 гривні.

Винниченко, В.—Чорна пантера і білий медвідь. Пьєса на 4 дії. Вид. „Дзвін“. Київ. 1918 р. Ст. 56. Ц. 2 карб. 50 к

Вовчок, М.—Козачка. Два сини. (Народні оповідання). Просв. Вид. Т-во „Рідне Слово“. М. Біла на Підляшшу, 1918 р. Ст. 32. Ціни не зазначено.

Воронець, А.—„Ярина“. Український букварь. Вид. Подільської Губ. Нар. Управи. Кам'янець на Поділлю. 1918 р. Ст. 79, in 16-⁰. Ц. 2 карб.

930 **Гальбе, М.**—Молодість. Драма кохання в 3-х діях. Переклав Л. Курбас. Театральна Бібліотека № 1. Вид. Т-во „Грунт“. Київ. 1918 р. Ст. 83, in 16-⁰. Ц. 5 карб.

Гамсун, Кнут. — Невольники кохання. Перекл. О. Жалоба. „Універсальна Бібліотека“ № 1. Київ. 1918 р. Вид. „Грунт.“ Ст. 30 in 64⁰. Ц. 75 шагів.

Гайне, Г.—Книга пісень. Повне видання в перекладі Д. Загула й В. Кобилянського. Ч. І. Київ. 1918 р. Вид. „Серп і Молот“. Ст. 150 Ц. 4 р. 50 к.

Гі де-Мопасан. — Приятелі. Перекл. Ю. Русов. „Унів. Бібл.“ № 19. Вид. „Грунт“. Київ. 1918 р. Ст. 32. Ц. 1 гривня.

Гінтилло, В. — Медична освіта. Вид. „Військ.-Наук. Вісг. Арм. і Фл.“. Київ. 1918 р. Ст. 8. Ц. не зазначено.

935 **Гофмансталь, Гуго.** — Жах. Перекл. В. Вільшанська. „Універ. Бібліот.“ № 11. Вид. „Грунт“. Київ. 1918 р. Ст. 32, in 64-⁰. Ціна 40 коп.

Його-ж. — Смерть Тіціана. Драмат. поема. З нім. мови перекл. Остап Луцький. Львів 1918 р. Вид. „Всесвітньої бібліотеки“ № 13. Ст. 24. Ціна 1 кор. 50 сот.

Грушевський, М. Всесвітня історія в короткім огляді. Частина шоста, ... в другій половині XIX в. Київ. 1918 р. Ст. 160. Ц. 5 карб. 50 коп.

Доде. Альф. — Листи з мого млина. Пер. Рашевський та Дегтяренко. „Ун. Бібл.“ № 13. Вид. „Грунт“ у Київі 1918 р. Стор. 95 in 64-⁰. Ц. 1 карб. 20 коп.

Донцов, Д. — Українська державна думка і Європа. Вид. „Всесвітньої Бібліотеки“. Львів. 1918 р. Ст. 80. Ц. 2 кор. 50 сот.

940 **Дорошенко, Д.** — На громадській роботі (про П. Куліша), Київ. 1918 р. Ст. 42. Ціна 75 коп.

Дорошкевич, Ол. і Л. Білецький. — Хрестоматія по історії української літератури. Том І, кн. і. Для старших кл. гімназій, учит. семинарій, учит. інститут. та самоосвіти Вид. т-во „Криниця“ у Київі. 1918 р. Ст. 177. Ц. 6 к.

Дума про Тараса Шевченка. Вид. „Воля і Доля“. Одеса. 1917 р. Ст. 13. Ціни не зазначено.

Євтимович, В. — Московсько-Укр. Словник для військових. Зредаговано редакц. комісією при Головній Шкільній Управі В. М-ва. Київ. 1918 р. Вид. „Зброя“. Ст. 125 in 32-⁰. Ц. 10 гривень.

Крижанський, К. — Сваволя. Драмат. малюнок на 5 дій. Видання книгарні „Січ“. Суми. 1918 р. Ст. 127. Ц. 2 р. 50 к.

945 **Каутській, К.** — Економічна наука Карла Маркса. З девятого німецького видання переклав С. Вікул, під. ред. М. Порша. Київ. 1918 р. Вид. „Знаття, то—сила“. Ст. 162 in 16-⁰. Ц. 7 карб.

Куліш, Панько. — Орися. Ідилля. Відень-Київ. 1918 р. Ст. 16. Ціни не зазначено.

Ліль Адан Вільє. — Віра. Пер. С. Тригог. „Ун. Бібл.“ № 12. Вид. „Грунт“. Київ. 1918 р. Ст. 30 in 64-⁰. Ц. 40 к.

Мамчур, Д. — В споругах недолі. Поезії. Кн. І. 1918 р. м. Бердичів. Ст. 77. Ц. 2 руб. 15 коп.

Мандичевський, Ів., др. — Слово о пълку Ігореві (1188 р.) Літературна реконструкція. Львів. 1918 р. Ст. 95 in folio. Ціни не означено.

950 **Маркс, К. та Енгельс, Ф.** — Комуністичний Маніфест. Перекл. з 8-го німецьк. видання. Під ред. М. Порша. Вид. „Знаття то — Сила“. Київ. 1918 р. Ст. 75 in 32-⁰. Ціна 4 гривні.

Метерлінк, М. — Непроханий гість. Пер. М. Антонюк. „Ун. Бібл.“ № 6. Вид. „Грунт“ у Київі. 1918 р. Ст. 63 in 64-⁰. Ц. 80 коп.

Мочарський, М. — Над полем прокляття ридає любов. Поезії війни. Народня Бібліотека № 2. Вид. Т-ва „Грунт“. Київ. 1918 р. Ст. 60. Ц. 1 карб. 75 коп.

Народні хинські оповідання. Пер. Я. Стародубець. „Ун. Бібл.“ № 14. Вид. „Грунт“. Київ. 1918 р. Ст. 46. Ц. 60 коп.

Наше Слово Українська читанка. Уложив В. Дога. Ч. II. Для 3-го і 4-го класів середньої та вищої початкової школи. Вид. Т-во „Час“ у Київі. 1918 р. Ст. 408. Ц. 10 карб.

955 **Нібур.** — Оповідання про давніх героїв. Пер. М. Якимовецький. Вид. друге. Київ. 1918 р. Ст. 64 in 32⁰. Ц. 1 карб. 25 коп.

Обстфельдер, Зіг. — Лів. Пер. С. Вільшанська. „Ун. Бібліот.“ № 10 Вид. „Грунт“. Київ. 1918 р. Ст. 31 in 64⁰ Ц. 40 коп.

Обюнтен, В. — Мистецтво вмірає. Пер. Л. Курбас. „Мистецька Бібліотека“ № 1. Вид. Т-во, „Грунт“ у Київі. 1918 р. Ст. 54 in 16⁰. Ціна 8 гривень.

Огієнко, Ів., проф. — „Рідне писання“. Українська граматика. Ч. І. Основа вкраїнського правопису. Підручник для першого року навчання в народніх школах та для підготовчого класу шкіл середніх, ухвалений Міністерств. Освіти для вжитку в школі. Вид. Є. Череповського. Київ. 1918 р. Ст. 47. Ц. 2 карб.

Його-ж. — Граматика української мови О. Павловського 1818 р. Вид. Є. Череповського. Київ. 1918 р. Ст. 114. Ц. 2 карб.

960 **„Первинка“.** Українська школа. Рік перший. Скл. Г. Неводовський. Вид. друге. 1918 р. Вид. „Промінь“. м. Сміла на Київщині. Ст. 64 in 16⁰. Ц. 1 р. 45 коп.

Петлюра, С. — Незабутні. Літературно-критичні мініатюри. Вид. Т-во „Час“ у Київі. 1918 р. Ст. 80. Ц. 1 карб. 50 коп.

Піменова, Є. — Англійці та їх край. Пер. Л. Жебуньова. Полтава. 1918 р. Вид. Бюро Педаг. Полт. Губ. Управи. Ст. 65. Ц. 1 р. 30 к.

Поліщук, К. Серед могил і руїн. Нариси й оповідання. Київ, 1918 р. Накл. вид. „Серп і Молот“. Ст. 115. Ц. 4 карб

Просвіта і її праця (інструкція для Просвіт). По дорученню Т-ва Просвіта в Вінни-

ї уложив М. Козоріс. Вид. Т-ва „Просвіта". Вінниця Ст. 35. Ціни не зазначено.

965 **Рабіндранат Тагор.** — Місячний серп. Пер. Ю. М. „Ун. Бібл." № 5. Вид. „Грунт". Київ. 1918 р. Ст. 63 in 64-⁰. Ц. 80 к.

Реньє, Анри.—Амурна пригода на морі (з оповідань Маркіза д'Амеркер). Перекл. М. Антонюк. „Ун. Біб." № 2. Вид. „Грунт" у Київі. Ст. 32 in 64-⁰. Ц. 75 шагів.

Розмова про українських письменників Ч. І. Склав В. Щепотьєв. Видання Полт. Товар. „Просвіта". Полтава. 1918 р. Ст. 89. Ц. 1 карб. 60 коп.

Ростовцев, М.—Давнє минуле нашого півдня. Вид. друге. Перекл. Л Чикаленка. Київ. 1918 р. Ст. 32. ц. 1 карб. Вид. „Благодійного Товариства".

Руданський, С.—Співомовки. Народня Бібліотека № 1. Вид. Т-во „Грунт". Київ. 1918 р. Ст. 63 in 32-⁰. Ц. 1 карб. 75 коп.

970 **Русь-Україна та Московщина Россія.** Істор.-політ. розвідка Л. Цегельського. Третє перероблене видання. Полтава. 1917 року. Стор. 186. Ц. 2 р. 40 коп.

Сачківська, О. — Про молочарство. З малюнками. Вид. Т-во „Український Агроном". Київ. 1918 р. Ст. 29. Ц. 1 карб.

Семенко, М.—Дев'ять поем. В-во „Сяйво". Київ. 1918 р. Ст. 30. Ц. 10 гривень.

„Скалки життя". Український декламатор. Впорядкував С. Паночіні. 1918 р. Київ. Вид. Т-во „Орхід". Ст. 160. Ц. 5 карб. 50 к.

Ставничий, П.—Географія для першого ступня науки. Київ, 1918 р. Накл. вид. „Серп і Молот". Ст. 52. Ц. 2 р. 50 к.

975 **Статут** Київського будівельного кооперативу **„Оселя"**. Київ. 1918 р. Ст. 21. Ц. 100 шагів.

Стельмах, Ант. — Теїстичний світогляд в наші часи. Ч. І. Львів. 1912 р. Ст. 94. Ц. не зазначено.

Степанюк, і В. Довбишенко, Я. — З історії українського соціяль-демократичного руху (1900—1918 р.) Вид. Харьків. Ком. Укр. Соц. Дем. Роб. Партії. Харьків. 1918 р. Ст. 32. Ц. 1 грив. 50 шагів.

Стороженко, Ол.—Гаркуша. Драматичні картини в трьох діях. Книжка III. Київ. 1918 р. Накл. вид. „Серп і Молот" Ст. 51. Ц. 1 р. 80 к.

Стрінберг, Авг.—Тільки початок. Пер. С. Трирог. „Ун. Бібл." № 7. Вид. „Грунт" у Київі. 1918 р. Ст. 30 in 64 ⁰ Ц. 40 коп.

980 **Тальбот.** — Старшини. У Вільбайській школі. Переклала М. Загірня. Бібліотека „Молодість". Кн. XVIII. Київ. 1918 р. Ст. 216. Ц. 7 карб. 50 коп.

Терниченко, А. — Земля і людина. Ч. І. Науково-Популярна Бібліотека. Вид. „Грунт". Київ. 1918 р. Ст. 30 in 32-⁰. Ц. 80 коп.

Його-ж.—Пшениця (агрономична монографія). З малюнками. Вид. Т-во „Український Агроном". Київ. 1918 р. Ст. 48. Ц. 1 карб. 50 к.

Тетмайєр, К. — **Меляхолія.** Пер. М. Лебединець. „Ун. Бібл." № 8. Вид. „Грунт". Київ. 1918 р. Ст. 61 in 64-⁰. Ц. 80 к.

Тимошенко. Т.—Аритметичний задачник для сільських початкових шкіл. Частина І-а Вид. друге. Пед. бюро Полт. Губ. Нар. Управи. Полтава. 1918 р. Ст. 98. Ц. 1 р. 75 к.

985 **Його ж.** — Аритметичний задачник для сільських початкових шкіл. Част. II. Вид. Пед. Бюро Полт. Губ. Нар. Управи. Полтава. 1918 р. Ст. 45. Ц. 1 р. 10 к.

Товстонос. В — Жінка з голосом (музична хвороба). Жарт на 1 дію. Вид. друге Т-во „Друкарь" у Київі. 1918 р. Ст. 14. Ц. 75 к.

Його-ж День прав н. Комедія на 1 дію. Вид. трете. Т-во „Друкарь" у Київі. 1918 р. Ст. 16. Ц. 75 коп.

Його ж Мистерія (все як було). П'єса на одну дію. Вид. друге. Т-во „Друкарь". 1918 р. Київ. Ст. 16. Ц. 75 коп.

Його ж. — Культурна місія (наговорна вода). Вид. друге. Т-во „Друкарь" у Київі. 1918 р. Ст. 24. Ц. 85 коп.

990 **Уальд. Оск.** Соловейко і Троянда. Переклав Т. Марченко.—**Афоризми**—Вибрав О. Назарук. „Ун. Бібл." № 4. Вид. „Грунт". 1918 р. Київ. Ст. 32, in 64⁰. Ц. 80 шагів.

Український букварь.—Склав А. Савчук. Вид. „Рідного Слова". Біла. 1918 р. Ст. 72. Ціни не зазначено.

Читанка для вищих початкових та середніх шкіл.—Ч. II. Вид. Подільської Губерніяльної Народньої Управи. Кам'янець на Поділлю. 1918 р. Ст. 214. Ц. 4 карб. 80 коп.

Шерстюк, Гр. — Українська граматика для школи. Ч. II. Складня. Вид. друге. Вид. „Вернигора". Київ—Відень. 1918 р. Ст. 47. Ц. 2 грив. 50 шаг.

Широцький, К. — Коліївщина. (Гайдамаччина в 1768 році). Вид. Т-ва „Час". Київ. 1918 р. Ст. 48. Ц. 1 карб.

995 **Шульгин, С. І.** — Практичний курс для вивчення української мови. Курс лекцій, які читані були на вчительських курсах у Херсоні в 1918 р. та на курсах укр. мови уплаштов. Херсонською Просвітою. Херсон. 1918 р. Ст. 96. Ц. 5 карб.

Яновська, Л. — Людське щастя. Драма на 5 дій. Вид. 2-ге виправл. Київ, 1918 р. Видавн. „Книгозбірня". Ст. 64. Ц. 2 р. 20 к.

Товариство „Час“ у Київі

з листопаду цього року розпочинає видання українського правничого місячника

„ЗАКОН І ПРАВО“

при участи таких співробітників:

С. Бородаєвський, Л. Бурчак, сенат. А. Вязлов, Г. Вовкушевський, Г. Войткевич-Павлович, К. Циновський, С. Єфремов, Жигадло, К. Квітка, проф. Б. Кістяконський, М. Корчинський, К. Кротевич, М. Кушнір, Р. Лащенко, О. Левицький, сен. А. Марголін, сен. Д. Маркович, Ф. Матушевський, проф. К. Мацієвич, О. Мицюк, М. Могилянський, М. Синицький, Л. Синицький, проф. С. Спекторський, сен. П. Стебницький, Д Товкач, проф. М. Туган-Барановський, сен. С. Хвостов, сен. Ол. Хруцький, П. Чижевський, сен. С. Шелухин, сен. Г. Шіянов, І. Шраг, А. Яковлів.

Часопис „ЗАКОН і ПРАВО“ виходитиме по такій програмі:

1. Статті по історії, теорії і практичному вивченню права та судівництва, особливо статті та розвідки з обсягу державного та міжнародного права.

2. Огляд закордонного законодавства: відомости про нові закони та законопроекти закордонних держав.

3. Судова та судово-адміністративна практика (справоздання з важніщих судових процесів та, факти з судово-адміністративного життя).

4. Хроніка: а) з діяльности міністерства юстиції, Державного Сенату та судових установ; б) наукові діспути з життя правничих товариств та правничих факультетів; г) з діяльности адвокатури, магістратури та нотаріяту; д) некрологи і ювилеї.

5. Бібліографія: а) критичний огляд нових книг та брошур українських і закордонних; б) бібліографичний покажчик правничої літератури української і чужоземної; в) огляд правничої преси української і закордонної.

6. Закони і распоряджения українського уряду.

7. Систематична вибірка ухвал Державного Сенату.

8. Справочний відділ.

Часопис „ЗАКОН і ПРАВО“ ставить своїм завданням допомогти правникам в їх діяльности, а також виховувати поміж громадянством поняття законности та розуміння правових норм державного життя.

Ціна часопису „ЗАКОН і ПРАВО“ (5 аркушів друку) з пересилкою на два місяці (до кінця 1918 р.)—6 карб., окрема книжка 3 карб. 50 коп.

Оповістки видавництва по 1 карб. 50 [illegible]

Гроші на передплату надсилати по адресі: Київ, Володимирська ул. № 42, тел. 25 — 77. Т-во „Час“, редакція „ЗАКОН і ПРАВО“.

Щоб не було задержки в висилці треба посилати з передплатою.

Список співробітників буде подано незабаром.

По справах редакційних звертатись що дня окрім свят, від 2—3 г. дня. Володимирська № 42.

Передплачуйте журнал-тижневик

„НАРОДНЯ СПРАВА“.

Народня справа буде обслуговувати широкі верстви українського народу, буде дбати про інтереси українського селянства та робітництва, усім зрозумілою рідною мовою буде освітлювати питання політичного та громадського характеру, міститиме статті і даватиме багато чисто практичних порад по сільському господарству та кооперації.

Адреса редакції: Київ, Володимирська вул. 33.

Передплата оголошується поки що тільки на 4 міс.

Умови передплати: На 4 місяці 4 кар.

Передплачуйте селянський журнал **Народня Справа.**

Т-во „ЧАС“ у Київі

вийшов з друку

ОДРИВНИЙ КАЛЕНДАРЬ

на рік

1919

Ціна і умови продажу будуть подані пізніще.

Приймається передплата на що-місяшний Український Ілюстрований Пасішницький часопис

УКРАІНСЬКЕ ПАСІШНИЦТВО.

Передплата — на 3 міс. 3 руб. з пересилкою.

Адреса: Київ, Фундуклієвська, 27.

Редактор—видавець Є. **Архіпенко.**

Другий рік видання.

Приймається передплата на 1918 рік на журнал

„ШЛЯХ“

орган незалежної думки місяшник літератури, мистецтва та громадського життя.

Беруть участь кращі українські письменники.

Передплата—в конторі редакції: **Київ, Маріїно-Благовіщенська, 123. п. 20.** Вартість: **річно—20 карб.. ½ р.—10 карб.. ¼ р. 5 карб.**

Редактор-видавець **Хведір Коломийченко.**

Т-во „ЧАС“ останніми часами видало такі нові книжки:

Пр. Спекторський Є. Основи права державного (Пер. О. Вечерницького)	1	50
Доц. Свенціцкий Ів. Основи науки про мову українську	1	60
Пр. Тимченко Є. Українська граматика	2	25
Черкасенко Сп. Рідна школа, читанка І	1	30
Його-ж. Рідна школа, чит. ІІ	2	10
Чепіга Я. Задачник для початкових народніх шкіл, рік другий	—	65
Науменко В. Загальні прінціпи українського правопису	—	25
Чепіга Я. Методичні замітки до навчання грамоти по згуковому методу	—	40
Гоголь М. Тарас Бульба (переклад М. Садовського)	2	—
Кобець О. В Тарасову ніч (драматичні картини для роковин смерти Т. Шевченка)	—	35
Де Амічіс Е. Шкільні оповідання, кн. І. (За рідний край. Маленький лицарь. В поміч батькові. Хлопчик-барабанщик. В лікарні)	—	60
„Будні“. Оповідання з чужих мов (Джіовані Чіамноя - Родзевичової, А. Доде, Арне Гарборга, Г.-де Мопасана, К. Міксата, М. Конопницької й инш.), т. І	2	25
Олесь О. „З журбою радість обнялась“, поезії, кн. І, вид. друге	1	40
Загул Д. З зелених гір (поезії)	1	60
Садовський М. Спомини з російсько - турецької війни 1877—78 р.	1	50
„Бім-бом, дзелень-бом!“ Нар. казочка, 8 великих малюнків в багатьох фарбах художника О. Судомори	2	50
Теж у чорній фарбі для розмальовування	—	—
„Прибадашка“. Нар. казка мал. О. Судомори	2	50
Старицька-Черняхівська Л. Гетьман Петро Дорошенко (драма)	3	—
Ніковський А. Український правопис (словничок)	—	85
Стінний словник старовінних Українських слів	—	75
Московсько-Український словник „Час“,	3	50
Американські оповідання. Упорядкував В. Старий	2	—
Старицька-Черняхівська Л. Останній сніп, вид. 2.	—	70
Де Амічіс Е. Шкільні товариші (щоденник школяра). 3 є вид.	4	—
Гоголь М. Ревизор, комедія (перекл. М. Садовського).		
Ожешкова Е. Gloria victis. (Оповідання).		
Гаршин В. Чотирі дні. (Оповідання).	—	25
Андреєв Л. Петька на хуторі	—	20
Старицького М. Богдан Хмельницький	2	75
Гауптман Г. Ганнуся.	1	50
Майстренко, Х. В вогні і крові	2	80
Григоренко, Гр. Твори. Т. І.	4	50
Бічер-Стоу, Г. Томова Хатка (переказ Ол. Діхтярь)	2	—
Марк Твен. Прінц та бідак (в перекл. Ол. Діхтяря	5	—
К. Широцький. Коліївщина	1	—
С. Петлюра. Незабутні	1	50